

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΔΥΝΑΤΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΑΙ-
ΩΝΑΣ ΑΓΩΝΙΣΘΕΝΤΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑ-
ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΗΡΩΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ. -- ΟΙ ΗΓΕΤΑΙ ΤΟΥ ΦΩΤΙΣΜΟΥ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. -- ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ
ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ. -- ΕΘΝΙΚΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ. -- ΟΙ ΑΝΑ ΤΟΝ
ΚΟΣΜΟΝ ΔΙΑΠΡΕΨΑΝΤΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΙ.

ΥΠΟ Δ. ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ, Δ. Θ.

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΟΥ ΤΟΥ "ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΗΡΥΚΟΣ", ΔΙΔΑΣΚΑ-
ΛΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ:

Η ΕΠΟΠΟΙΓ'Α ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΠΟΛΕ-
ΜΟΥ. -- ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ. -- ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΥΠΟ
ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΠΝΕΥΜΑ, ΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ
Κ. Τ. Α.

ΕΝ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ "ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΗΡΥΚΟΣ"

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ὁ Μητροπολίτης Μελέτιος Μεταξάκης, εἴτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας, κρίνων τὸ ἔργον τοῦ κ. Καλλιμάχου, «Ἡ Ἑποποιία τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ Πολέμου», τονίζει, σὺν ἄλλοις, καὶ τὰ ἑξῆς :

«Ὁ αἰδ. κ. Καλλιμάχος ἔχει ἤδη ἀπὸ πολλοῦ θέσει τιμητικὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Γράφων ἀδιακόπως ἀπὸ τοῦ 1902 ὅτε ἀπεφοίτησε τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ὡς διδάκτωρ τῆς Θεολογίας, ἔχει ἤδη ἐκδώσει δεκαπεντάδα ὅλην αὐτοτελῶν συγγραφῶν, αἵτινες φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας, τὰ δὲ ἄλλα μικρότερα μελετήματά του, διεσπαρμένα εἰς τὰ ἐκλεκτότερα Ἑλληνικὰ περιοδικά, ἀνέρχονται εἰς πολλὰς δεκάδας, διακρινόμενα διὰ τὴν ἐπικαιρότητα, τὴν ἐμβριθείαν καὶ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους».

Ὁ ἀείμνηστος Βλάσιος Γαβριηλίδης, πρότασις τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας, κρίνων τὸ αὐτὸ ἔργον, ἔγραψεν εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» :

«... Ἕνας κληρικὸς καὶ ταυτοχρόνως πολεμιστὴς καὶ λογογράφος ἐμπνευσμένος, μὲ ἀνοικτοὺς τοὺς διανοητικοὺς τοῦ πόρους εἰς ὅλα τὰ ρεύματα τὰ μεταρροημιστικά, τὰ ἐπιστημονικά, τὰ ποιητικά, τὰ καλλιτεχνικά, τὰ νεωτεριστικά, ὁ Δημήτριος Καλλιμάχος, συγγραφεὺς σπουδαιοτάτων καὶ κριτικωτάτων ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν μονογραφιῶν, λαβὼν σημαῖνον μέρος εἰς τὸ προπερσινὸν Διεθνὲς Συνέδριον τῶν Ἀνατολισιῶν, μᾶς ἔγραψεν ἑποποιῆς, περιγραφάς, μὲ χλιδὴν χρωμάτων τῆς Βενετικῆς Ζωγραφικῆς Σχολῆς, σφριγώσας ζωντανὰς εἰκόνας, ἀπὸ Δάντειο δαιμόνιο ἐγγιγμένας.....»

ΠΕΤΡΩΙ Π. ΤΑΤΑΝΗΙ

ΟΣΤΙΣ. ΙΔΡΥΩΝ ΤΟΝ "ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΗ-
ΡΥΚΑ". ΕΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΕ ΝΕΟΥΣ Ο-
ΡΟΥΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΔΡΑΣΕΩΣ ΚΑΙ Η-
ΝΟΙΞΕΝ ΕΥΡΥΤΑΤΟΥΣ ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΙ
ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΙΝ ΤΗΣ
ΕΝ ΤΩ ΝΕΩ ΚΟΣΜΩ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑ-
ΝΟΙΑΣ. ΕΙΣ ΕΝΔΕΙΞΙΝ ΕΚΤΙΜΗΣΕΩΣ
ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

Copyright 1927 by
D. CALLIMAHOS

ΜΕΡΙΚΑΙ ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

Ἐχων ὑπ' ὄψιν μου τὴν βαθμαίαν ψυχικὴν καὶ διανοητικὴν ἀλλοίωσιν, ἣ ὁποία συντελεῖται μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς, λόγῳ διαφόρων αἰτίων, ἀλλὰ πρὸ παντὸς λόγῳ τῆς ἐπηρείας τοῦ περιβάλλοντος, συνέγραψα τὸ παρὸν βιβλίον, ὡς συμβολὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς συγκρατήσεως τῶν ὁμοεθνῶν μου εἰς τὴν ἰδεολογικὴν γραμμὴν τῶν φυλετικῶν μας παραδόσεων. Τὸν σκοπὸν τοῦ παρόντος πονήματος ἀναλύει ὁ βαθυστόχαστος συγγραφεὺς τοῦ δυνατοῦ ἔργου: «Ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία ὡς ἱστορικὸν δίδαγμα καὶ ὡς σύγχρονος κοινωνικὴ ἀνάγκη», κ. Δημ. Χριστοφορίδης, εἰς τὰς εἰς ἄλλην σελίδα δημοσιευόμενας γραμμάς του, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ Ἑλληνικὸν Ἰδεολογικὸν Κίνημα ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις», ὅπου ἐκθέτει τὴν νέαν ψυχολογίαν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν κατάρρευσιν. Ἀρχίσας τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου μου τὴν ἐπαύριον τῶν δραματικῶν γεγονότων ἐν Ἑλλάδι, εἶχα ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἐκεῖ συμβαίνοντα. Ἦτο ἐπομένως φυσικὸν μερικαὶ σελίδες μου νὰ φέρουν τὴν σφραγίδα τῶν ἐντυπώσεων μου ἐκ τῆς πολυταράχου τελευταίας ἐν Ἑλλάδι περιόδου.

Πλεῖστα τῶν κεφαλαίων τοῦ ἔργου τούτου, δημοσιευθέντα καὶ ἀγγλιστί, θὰ ἀπαρτίσουν ἴδιον τόμον, χάριν πρὸ παντὸς τῆς νέας Ἑλληνικῆς γενεᾶς, ἣτις ἀγνοεῖ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ χάριν τῶν Ἀμερικανῶν συμπολιτῶν μας, διὰ νὰ γίνῃ εὐρύτερον ἀντιληπτὸν, ὅτι ὁ νεώτερος Ἑλληνισμὸς καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μετ' αὐτὴν δὲν ἔπαυσε νὰ διατηρῇ αἰεζῶνον τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατέστησε τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἀθάνατον. Εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσω ἀκόμη μίαν ἐξήγησιν. Δὲν πρέπει νὰ φανῇ περίεργον διατί, γράφων περὶ νεοελληνικῶν χαρακτήρων, ἀφιερῶν καὶ σελίδας διὰ νὰ χαρακτηρίσω τὸ ἔργον τοῦ Samuel Gridley Howe, τοῦ ὑπάτου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ φιλελλήνων. Τὸ ἔπραξα διότι, δίδων τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιφανεστέρου τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν, Μιχαὴλ Ἀναγνωστοπούλου, ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν ζωγραφίσω τελείως ἄνευ τῆς ἐκθέσεως τῆς ὅλης κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ μετ' αὐτὴν σταδιοδρομίας τοῦ Σαμουὴλ Χάου, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη ὁ Ἀναγνωστόπουλος εἰς τὸ ἀνθρωπιστικόν του ὑποῦργημα ἐν Ἀμερικῇ.

Δ. ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΙΝΗΜΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΝΩΜΕΝΑΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙΣ

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἱστορικοῦ, κοινωνιολογικοῦ καὶ πολιτικοῦ συγγράμματος: «Ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία, ὡς Ἱστορικὸν Δίδαγμα καὶ ὡς Σύγχρονος Κοινωνικὴ Ἀνάγκη», κ. Δ. Χριστοφορίδης, μελετήσας τὸ ἔργον: «Δυνατοὶ Νεοελληνικοὶ Χαρακτήρες, διειτύπωσε τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐντυπώσεις του ὡς ἐξῆς:

Ὁ συγγραφεὺς

Εὐρισκόμενος εἰς τακτικὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ κ. Καλλιμάχου, εἶχον τὴν εὐτυχὴ εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθῶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγράφη τὸ προκείμενον ἔργον του: «Δυνατοὶ Νεοελληνικοὶ Χαρακτήρες». Καὶ ἤμπορῶ νὰ εἶπω, ὅτι αἰσθάνομαι ἴσως βαθύτερον παντὸς ἄλλου τὸν παλμὸν τοῦ ἔργου. Λέγω τὸν παλμὸν, πρωτίστως, ἀνεξαρτήτως δὲ τῆς ἱστορικῆς καὶ λογοτεχνικῆς ἀξίας τοῦ ἔργου, ἡ ὁποία θὰ ἀπετέλει χωριστὸν θέμα. Τὴν ἐποχὴν ποῦ ἤρχισε νὰ γράφῃ τοὺς «Δυνατοὺς Νεοελληνικοὺς Χαρακτήρας» του, ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶχεν ἐγκαινιάσῃ ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκος», ὡς Ἀρχισυντάκτης αὐτοῦ, ἐκεῖνο ποῦ θὰ ὀνομάσω: «ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΙΝΗΜΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΝΩΜΕΝΑΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙΣ». Τὸ δὲ προκείμενον ἔργον δὲν εἶναι παρὰ μία ἐκ τῶν φάσεων τοῦ ἐν λόγῳ Κινήματος, τὸ ὁποῖον συνεχίζεται. Ἐχει τὸν παλμὸν τοῦ Κινήματος αὐτοῦ.

Ἡ φυλετικὴ μονὰς ποῦ ὀνομάζομεν «Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς», μέχρι τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς συνεδέετο μὲ τὸ Σῶμα τῆς ὅλης Φυλῆς διὰ προσφάτων ἀναμνήσε-

ων, διὰ παρορμήσεων, δι' ἐνθουσιασμῶν, τροφοδοτουμένων ἐκ τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς γενετείρας μας. Μ' ἄλλα λόγια, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς, ἀπερροφημένος καθὼς ἦτο καὶ ἐξηρημένος ψυχικῶς ἀπὸ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν ζωὴν τῆς γενετείρας, δὲν ἠσθάνετο ποσῶς τὴν ἀνάγκην νὰ δημιουργήσῃ ἐν Ἀμερικῇ ἰδίαν Ἑλληνικὴν ζωὴν, φέρουσαν τὴν σφραγίδα τοῦ περιβάλλοντος. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ Ἀμερικανικὸν περιβάλλον ἤρχιζεν ἤδη νὰ ἀσκή τὴν ἐπιρροὴν του ἐπὶ τοῦ Ἑλλήνου, ἀλλ' ἡ ζωηρότης, ἡ σφοδρότης, θὰ ἔλεγα, τοῦ ἐνδιαφέροντός του διὰ τὰ ἐν τῇ γενετείρᾳ πράγματα, κατέστελλον τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐπιρροῆς ταύτης. Τὴν ἐπαύριον τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἡ ὁποία εἶχε παραλύσει κεραυνοβόλως τὸ ἠθικὸν τοῦ Πανελληνίου, ὁ ἐν Ἀμερικῇ Ἑλληνισμὸς αὐτομάτως σχεδὸν εὐρέθη ἐν νέᾳ ἐντελῶς ψυχικῇ καταστάσει. Συνειθίσας νὰ κα-
νονίζει ἀπὸ τοῦ 1909 τὸ φυλετικὸν του γόητρον, τὴν φυλετικὴν του ὑπερηφάνειαν, τὴν φυλετικὴν του αὐτοσυναίσθησιν μὲ τὸ μέτρον τῶν πολιτικῶν, πολεμικῶν καὶ ἐδαφικῶν θρι-
άμβων, πρὸς στιγμὴν ἐνόμισεν ἴσως, ὅτι ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ ὡς φυλετικὴ ὄντοτης, ἀφοῦ ἔπαυσαν καὶ οἱ θρίαμβοι! Ἐπι-
κίνδυνος ψυχολογικὴ κατάστασις—περισσότερον μάλιστα ἐ-
πικίνδυνος, καθόσον ὁ Ἕλλην τῆς Ἀμερικῆς, ὡς εἴπομεν καὶ προηγουμένως, δὲν εἶχε δημιουργήσει εὐρυτέραν καὶ φι-
λοσοφικωτέραν θάσιν φυλετικῆς συγκροτήσεως ἐν τῇ Δη-
μοκρατίᾳ ταύτῃ, ὡς συμβαίνει μὲ ἄλλας φυλάς. Α. Χ., δὲν
θὰ συνέβαινε τὸ ἴδιον πρᾶγμα μὲ τοὺς Ἰρλανδοὺς, καὶ ἂν
ἀκόμη ἐξηφανίζετο ἡ Ἰρλανδία ὀλοκληρωτικῶς, διότι ὁ
Ἀμερικανισμὸς τοῦ Ἰρλανδοῦ, Ἀμερικανισμὸς πλήρης, εἶ-
ναι ἤδη στηριγμένος στερεὰ ἐπὶ τῆς Ἰρλανδικῆς αὐτοσυνει-
δήσεώς του, ὅπως καὶ ὁ τοῦ Σουηδοῦ καὶ κάθε ἄλλος.

Χαίρω πολὺ, ὅτι μοῦ δίδεται ἐδῶ ἡ πολὺτιμος εὐκαιρία
νὰ εἶπω, ὅτι ὁ κ. Δ. Καλλίμαχος, ὅχι μόνον ἀντελήφθη τὸν
κίνδυνον ἐνὸς ἀντιβιολογικοῦ «ἐξαμερικανισμοῦ» τῶν Ἑλλή-
νων, ἀλλὰ καὶ ἐνεπνεύσθη τὴν καλλιτέραν μέθοδον τοῦ ἀ-
ληθοῦς Ἀμερικανισμοῦ. Ὁ Ἕλλην εἶχε τὴν τάσιν «νὰ γίνῃ
Ἀμερικανὸς ἀπὸ ἀπελπισίαν». Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου
αὐτοῦ, ἐγκαινιάζων τὸ «Ἑλληνικὸν Κίνημα» περὶ τοῦ ὁποί-
ου ἀνέφερα προηγουμένως, προσεπάθησε καὶ προσπαθεῖ, ὑπὸ
τὴν διπλὴν ἰδιότητά του, ὡς δημοσιογράφου καὶ ὡς κληρι-
κοῦ, νὰ στηρίξῃ τὸν Ἀμερικανισμὸν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς
Ἑλληνικῆς παραδόσεως, ἐπὶ τῆς αἰσιδοδόξου πίστεως τῶν

Ἑλλήνων πρὸς τὸ ὅλον ἰδεολογικὸν σύστημα, ποῦ ἐκκληρονόμησαν ἱστορικῶς. Ὁ Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλος, λ. χ., τοῦ ὁποίου ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ προσωπογραφία ἐπισφραγίζει τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, εἶναι τὸ θαυμάσιον πρότυπον ἀνωτέρου Ἀμερικανισμοῦ, στερεωμένου ἐπὶ ἐνὸς ἀνωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Διὰ τοῦ παρόντος ἔργου, ὁ κ. Καλλιμάχος ὁδηγεῖ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀμερικῆς ἐν μέσῳ τῆς ἱστορίας τῆς φυλῆς μας, κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, καὶ τοὺς δίδει ἓνα πολὺ εὐρύτερον καὶ ἀσφαλέστερον μέτρον ἐρμηνείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ των. Περιγράφων τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν δρᾶσιν, πρὸ παντὸς δὲ τὴν ἐθνοψυχολογικὴν στάσιν διαφόρων Νεοελληνικῶν φυσιognωμιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς καὶ κατόπιν, τοὺς πείθει καὶ πρέπει νὰ τοὺς πείσῃ, περὶ τοῦ ἐξῆς σπουδαιότητος γεγονότος: Ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι, οἱ πάπποι καὶ πρόπαποί μας, οὐδέποτε ἀπεγοητεύθησαν ἐνώπιον καταστροφῶν τῆς γενετείρας των. Ἀπεναντίας δέ, ὅσον περισσότερον ὑπέφερον ἡ γενετείρά των, ὅταν ἦτο σκλάβα, ἢ ὅταν ἦτο ἡμιελεύθερη, τόσοον περισσότερον ἠῦξανεν ὁ ζήλος των ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς τῆς ἀναστάσεως. Ἀπόδειξις δὲ τρανὴ εἶναι ὅτι ἄνθρωποι, ὡς οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ Ἀρσάκηδες, οἱ Σῖναι, οἱ Βαρβάκηδες, οἱ Βερναρδάκηδες, οἱ Στουρνάρηδες, οἱ Ἀναγνωστόπουλοι καὶ λοιποὶ, καίτοι ἔζησαν ἢ καὶ ἐγεννήθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καίτοι ἐπλούτισαν εἰς ξένας χώρας, καίτοι ἀπέκτησαν ξένην ἰθαγένειαν καὶ προσέφερον ὑπηρεσίας εἰς τὰς θετὰς πατρίδας των, ὡς γνήσιοι πολῖταί των, καὶ ἐτιμήθησαν ὑπ' αὐτῶν δι' ἀνωτάτων ἀξιωματῶν, ἐν τούτοις, ὅχι μόνον δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν Ἑλληνικὴν φυλετικὴν συνείδησιν, ὅχι μόνον δὲν ἀπέχρυστον τὴν καταγωγὴν των — εἰς ἐποχὴν μάλιστα ποῦ δὲν ὑπῆρχε καὶ Ἑλλάς, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα δὲν εἶχε καμμίαν σχεδὸν ὑπόληψιν — ἀλλ' ἀπεναντίας διελάλουν τὴν Ἑλληνικότητά των ὑπερηφάνως. Καὶ ἡμποροῦμεν νὰ ποῦμε, ὅτι κατὰ μέγα μέρος αὐτὴ ἡ προαγωγὴ των ἐχρεωστεῖτο εἰς τὴν ἰσχυρὰν Ἑλληνικὴν των συνείδησιν. Μόνον ὁ Ἕλλην, ὁ ἀγνοῶν τὴν ἱστορίαν του θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀδικήσῃ ἑαυτὸν, ἀπεμπολῶν τὴν συνείδησίν του τὴν φυλετικὴν. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἦτο πάντοτε μία ἰδεολογικὴ δύναμις, τὸ μοτίβο τοῦ ἀνωτέρου ἀνθρωπισμοῦ, ἓνα παγκόσμιον μοτίβο, τὸ δὲ γόητρόν του δὲν ἐκάνονίσθη ποτὲ μόνον μετὰ τὴν Κρατικὴν του δύναμιν. Αὐτὸ

δὲ εἶναι τὸ συμπέρασμα ποῦ θὰ βγάλῃ ὁ ἀναγνώστης τῶν «ΔΥΝΑΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ», ἓνα ἀληθινὸν ἔπος τῆς Νεοελληνικῆς δημιουργικότητος κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας.

Ὁ κ. Δ. Καλλιμάχος δὲν παρέχει μόνον μίαν πολύτιμην συμβολὴν διὰ τὴν μέλλουσαν διάπλασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς ἐπάνω εἰς τὴν πρέπουσαν βάσιν, ἀλλὰ καὶ συντρέχει καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὑγιоῦς Ἀμερικανισμοῦ. Καὶ ἐπὶ πλέον, διδάσκων τόσον ζωντανὰ εἰς τὸν Ἀμερικανικὸν Ἑλληνισμόν τὴν ἱστορίαν τῶν κοντινῶν προγόνων του, τὸν ἀνασυνδέει βαθύτερον μὲ τὸν ὅλον κορμὸν τῆς φυλῆς.

Τόσον τὸ παρὸν σύγγραμμα τοῦ κ. Δ. Καλλιμάχου, ὅσον καὶ τὰ πρὸ αὐτοῦ ἐκδοθέντα, καθὼς ἐπίσης καὶ μία νέα σειρὰ ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωρίζω, εἶναι ἑτοιμα πρὸς ἔκδοσιν, ἔχουν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ἐνιαῖον. Ἐκδιδόμενα εἰς μίαν κρίσιμον ψυχολογικὴν στιγμήν τῆς Φυλῆς μας, ἀποβλέπουν εἰς τὴν τόνωσιν τῆς κάπως ἐξησθενημένης ἐκ τῶν τραγικῶν ἀτυχιῶν ψυχικότητος καὶ διανοητικότητος αὐτῆς. Τὸ Πανελλήνιον γενικῶς καὶ ὁ Ἀμερικανικὸς Ἑλληνισμὸς εἰδικῶς θὰ εὔρουν εἰς τὰ ἔργα τοῦ κ. Δ. Καλλιμάχου ἄφθονα στοιχεῖα ψυχικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτέρωσης. Εἴμεθα θέθαιοι περὶ τούτου, κρίνοντες ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴν ποῦ ἔχουν τύχει τὰ ἤδη ἐκδοθέντα ἔργα του.

Δ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ

Νέα Ὑόρκη, Ἰούλιος 1917.

POWERFUL MODERN GREEK CHARACTERS

By Dr. D. CALLIMACHOS

Comments by a few of the Greek intellectuals and authors, such as Mr. D. Michalaros, author and editor-in-chief of the "American Hellenic World" of Chicago, Mr. N. Cassavetes, author of "The Question of Northern Epirus at the Peace Conference," and Mr. George Demeter, lawyer and author of "The Ahepa Manual," etc.

Many chapters of this book have been translated into English from the Greek, and appeared in the American-Hellenic World of Chicago, with the purpose of publishing them in a separate volume.

Here are a few of the comments:

By D. MICHALAROS

Beginning with this issue we will print a series of character sketches entitled "Powerful Modern Greek Characters." The series were written by the editor-in-chief of the "National Herald," the great Greek daily of New York, Dr. Demetrios Callimachos, one of the most widely-known Greek writers in the world. The value of these "sketches" from a historical standpoint, can be best understood when one considers that through its various chapters will be arrayed the exploits, financial and intellectual, of the best Greek minds while their country was still in subjugation to the Turks. The purpose, therefore, of these "sketches" is twofold: In the first place, they prove once more the continuity of the Greek race, and more specifically the permanence of the Hellenic type through the ages, for there is always a spirit of romance that permeates the lives of these intellectual giants of modern Greece that recalls the achievements of the Olympians of the heroic and Periclean times; and on the other hand, in their more practical aspects these researches point out

once more to the eternal adaptability of the Greek and his universality of service. For a majority of these modern Greek characters treated in these sketches achieved pre-eminence in foreign countries, and almost always without an exception proved contributing assets to the greatness of the country of their adoption without, of course, abandoning the traditions of Hellenism. The "sketches" are original and contain much that has not been printed before, and will add new chapters to the long and eventful history of modern Greece.

By GEORGE DEMETER

I WONDER how many of us are acquainted with the illustrious careers of Greek men of the eighteenth and nineteenth centuries who emigrated to foreign countries and there spread Grecian culture and greatness. Dr. Demetrios Callimachos, noted author and editor of the "National Herald" has just completed a narrative of the deeds of these illustrious modern Greek personages. This work is of much historical value and adds an admirable contribution to Hellenic literature. Whether this book will be adopted by the schools in Greece as an additional textbook in the history classes remains to be seen. It is not doubted, however, that the work of Dr. Callimachos merits the serious attention of the Minister of Education. At any rate, it is pleasing to know that we have brilliant Greek scholars in this country.

By N. J. CASSAVETES

Every schoolboy in the world knows that Ancient Greeks produced a large number of great men who have blessed the human race with the works of their genius.

But very few people in the world know much about the great men of Modern Greece and the humanitarian work of their genius.

On account of the blighting domination of the Turks, the Greeks before 1821 were forced to seek the centers of commerce, industry and culture of the independent nations of Europe. And it was there that the Great Modern Greek Characters manifested the undying spirit of the Hellenic race and of Hellenic traditions.

Like the Greeks of old, the Modern Greeks, not only during the period of subjection to the Turks, but also today, owing to the want of opportunities in Greece for achievement in the fields of science, commerce and letters, have been a race of colonists.

Athens supplied the standard of Greek civilization and set the stamp upon Greek tradition. But Greek civiliza-

tion itself was neither born nor perfected in Athens itself. The Athenian and other Greek colonies have contributed at least as much to the greatness of Ancient Hellas as Athens itself. Ionia, Macedonia, the Islands and later the colonies of Alexander, throbbed with productivity and without their contributions, Hellenic civilization would have been very incomplete.

One marked characteristic of the Greek race more than any other links the Modern to the Ancient Greeks: the unity of Hellenic traditions; the life of Greece, the consciousness of the continuity of the race, the unaltered feeling through the ages that the Greek race is endowed with a gift for achievement and is destined for pre-eminence in the field of knowledge. The Greeks always focused their devotion upon that small peninsular land called Greece. A Greek, no matter where he goes, or what he does, lives and acts under the spell of Hellenism, under the feeling that he is a member of a spiritual race; that he can and must achieve and that Athens is the center of all past culture and holds the possibilities of the development of a Neo Hellenic culture more spiritual, more beautiful and more humanitarian than the culture of any other race in the world. A Greek, therefore, when he becomes a member of another nation, contributes with all his might to the adopted country; he contributes with loyalty and devotion, with generosity and unaffected sincerity. But he does it as a Greek, as one who belongs to a race from which mankind expects greater, nobler and more beautiful things. He contributes as a Greek. He contributes with the feeling that his achievements will rebound to the glory of the Greek spirit and the Greek civilization. He contributes as if he were in Athens, a citizen of that invisible empire of glory, light and beauty, which is felt by every Greek no matter how poor or lowly. It is in this light, I think, that we should read the following chapters from a classical work by Dr. Demetrios Callimachos, "Powerful Modern Greek Characters," which will appear in several successive issues of the "American Hellenic World" in translation by Mr. Demetrios Michalaros, editor-in-chief of the "World," and myself.

I believe that these characters are most fascinating; they are really powerful; they are also beautiful and truly Greek; they are possessed of the best traits which have made Ancient Greece a symbol of beauty and delicacy of mind.

Dr. Callimachos deserves the unstinted admiration not only of the Greeks, but also of all Americans who love what is truly Hellenic.

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ Π. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

ΚΡΙΝΩΝ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ

Όταν ἐδημοσιεύθη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1923 ἡ σκιαγραφία τοῦ νεωτέρου Λεωνίδου, ὁ τιμημένος Ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης, ἀναγνώσας τὴν μελέτην, ἔγραψε τὰς κρίσεις του πρὸς τὸν ἰδρυτὴν τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκος», ἀποστέλλας τὸ ἐξῆς γράμμα :

Γραφεῖον Ἀντιβασιλείας.

Ἀθῆναι, τῇ 31ῃ Μαρτίου, 1924.

Φίλε κ. Ταϊάνη,

Μετὰ χαρᾶς ἀνέγνωσα εἰς τὸν «Ἐθνικὸν Κήρυκα» τὴν ὥραϊαν μελέτην τοῦ αἰδ. πρωθυερέως κ. Δ. Καλλιμάχου, περὶ τοῦ ἀειμνήστου Παπαφλέσσα, μὲ τὴν ὁποίαν συνώδενσε τὴν ἔκκλησίν σας ὑπὲρ ἰδρύσεως ἀνδριάντιος εἰς τὸν νεώτερον Λεωνίδαν ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐνδόξου θυσίας του.

Ἐκτιμῶν καὶ ἐπιδιοκιμάζων τὴν ὥραϊαν καὶ πατριωτικὴν σας ἔμπνευσιν, ἀποστέλλω συγχρόνως πρὸς ὑμᾶς, διὰ τὴν βιβλιοθήκην σας, ἀντίτυπα τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τριῶν τόμων τοῦ Ἀρχείου τῶν Κουντουριωτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ κ. Καλλιμάχος—ὅστις παρακαλεῖται νὰ δεχθῇ τοὺς χαιρετισμούς μου καὶ ἴδῃ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην—θὰ εὔρῃ καὶ ἔγγραφα τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἄλλα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ποικίλην δρᾶσιν αὐτοῦ, ὑπὲρ εὐδοξίσεως τοῦ ἱεροῦ τῶν πατέρων μας Ἀγῶνος, ὡς καὶ ἀκριβεῖς εἰδήσεις περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Θεοδώρου Κολοκοιτρώνη, ὅστις, ὡς τὸ ἐν τῇ σελίδι 522—523 τοῦ Γ' Τόμου ἔγγραφον μαρτυρεῖ, αὐθορμήτως ἐρχόμενος ἵνα παραδοθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἀναγνωρίζει ἐν συντριβῇ, ὅτι δίκαια ἔπασχεν, ἐξ ἐλαφρότητος εἰς σκενωρίας ἄλλων ἐμπλακεῖς καὶ ἐγείρας ὅπλα κατὰ τῆς

Κυβερνήσεως. Εἶναι δὲ ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ Ἀρχείου ἐξηκριθωμένον, διὸ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἐν Ὑδρᾷ περιορισθέντες, δὲν ἐσῆποντο, ὥς λέγεται συνήθως, εἰς τὰς φυλακάς, ἀλλὰ διῆγον εὐμαρέσιστα ἐν τῇ ἐξαιρετικῶς ὑγιεινῇ μονῇ τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἣ δὲ κυβέρνησις, παρὰ πᾶσαν πείσιν τῶν ὑπακουσάντων εἰς τὰς διαταγὰς τῆς στρατιωτικῶν, ἐν-οῖς καὶ ὁ Γκούρας, δὲν ὑπέκλυεν εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἀμειλίχτου ἐπιβολῆς εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν τῆς ἐσχάτης ποινῆς, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τοῦ ἐν Ὑδρᾷ περιορισμοῦ ἔσωζεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς εὐλόγου τῶν ἀντιπάλων τῶν ἀγανακτήσεως.

Μέγα ἀληθῶς εὐτύχημα διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 εἶναι, διὸ οὐδέποτε ἀπέλιπε τοὺς ἐκάστοτε προϋσταμένους τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἡ μεγαλοφροσύνη, ἡ σύνεσις καὶ ἡ πολιτικὴ διορατικότης.

Μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης

Π. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Εἰς τὸ ἀνωτέρω γράμμα τοῦ τιμημένου Ναυάρχου, ὑπεραυνομένου τῆς «μεγαλόφρονος καὶ συνετῆς πολιτικῆς» τῆς κατὰ τὸ 1825 Κυβερνήσεως τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, ἔχω νὰ ἀπαντήσω τὰ ἐξῆς: Κάμνω εἰς τὸ ἔργον μου λόγον, ὅτι, ἐνῶ ὁ Ἰμβραῖμ Πασᾶς ἐνεφανίσθη τρομερὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἠπείλει νὰ καταπνίξῃ μέσα εἰς τὸ αἷμα τὰ πάντα, ὁ Γέρος τοῦ Μωρηᾶ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐσῆποντο εἰς τὰς φυλακάς, καὶ ἀφῆθη εἰς ἓνα κληρικὸν νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὥς ἀρχιστράτηγος τὸν φοβερὸν Αἰγύπτιον Μὲ τὴν φράσιν, ὅτι στρατιωτικοὶ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Κολοκοτρώνη ἐσῆποντο εἰς τὰς φυλακάς, δὲν ἤθελα φυσικὰ νὰ εἶπω, ὅτι ἐβασανίζοντο καὶ ἐκακουχύντο, ἀλλ' ὅτι ὑπέφερον ψυχικῶς, κρατούμενοι ἐγκάθειρκοι καὶ ἐν ἀδρανείᾳ, ἔστω καὶ ἐν τῇ ὑγιεινῇ Μονῇ τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἐν Ὑδρᾷ, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν διεκυβεύοντο τὰ πάντα ὑπὸ τοῦ ἐπιδραμόντος Ἰμβραήμ, τοῦ ὁποῖου τὸ ἔργον τοῦ ὀλέθρου μόνον ἡ μεγαλόνοια τοῦ Κολοκοτρώνη θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξουδετερώσῃ.

Δ. Κ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ	Σελ.	3
ΜΕΡΙΚΑΙ ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ, τοῦ συγγραφέως		5
ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ.—Τὸ Ἑλληνικὸν Ἰδεολογικὸν Κίνημα ἐν ταῖς Ἑν. Πολιτείαις, ὑπὸ Δ. Χρι- στοφορίδου.		6
ἘΚΚΡΙΣΕΙΣ Ἑλληνοαμερικανῶν διανοουμένων ἐπὶ τῶν Ἀγγλιστὶ δημοσιευθέντων κεφαλαίων τοῦ παρόντος συγγράμματος		10—12
Ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Λεωνίδα		
Ο ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ Ἡ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ		
Ὁ Θρίαμβος τοῦ Ἐνθουσιασμοῦ		17—29
Αὐταπαρνήσεις διὰ τὴν Σωτηρίαν τῆς Πατρίδος		29—39
Ἡρώων καὶ Μαρτύρων Αἶμα		
Η ΕΠΟΠΟΙΪΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ		
Ὁ Περιώνυμος Σαμουήλ		40—51
Ἐθναπόστολοι καὶ Ἀναμορφῶται		52—66
Ἐπέροχοι Ἑλληνίδες		66—80
Τὰ ὄργανα τῆς Θείας Προνοίας		
Ο ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΣ		
Αἱ Κρίσεις τῶν Εὐρωπαίων		81—88
Ἡ Κυριαρχία τῆς Ἠθικῆς Δυνάμεως		89—97
Αἱ Ἱεραὶ Παραδόσεις ζωῇ τῶν Λαῶν		98—112
Ο ΒΡΕΣΘΕΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ		
Ὁ Ἱερωμένος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος		113—121
Τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἠθικοῦ θάρρους		122—134
Οἱ ἀείμνηστοι ἰδρυταὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας		
Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΚΟΥΦΑΣ		
Ἡ μόρφωσις, ἡ δημιουργὸς χαρκτηρῶν		135—145
Ο ΠΑΤΜΙΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΞΑΝΘΟΣ		
Πῶς ἐξασφαλίζεται ἡ κτηθεῖσα ἐλευθερία		146—154
Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΣΑΚΑΛΩΦ		
Τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀνιδιοτελοῦς φιλοπατρίας ..		155—164
Ἑθνικοὶ Εὐεργέται		
ΟΙ ΕΞ ΑΔΕΛΦΟΙ ΖΩΣΙΜΑΔΑΙ		
Ἡ Δύναμις τῆς φιλαλληλίας		165—173
Ὁ Φωτισμὸς Ἑγγήσις πρὸς διαφύλαξιν τῆς Ἐ- λευθερίας		174—182

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΠΛΑΝΗΣ	
Πρὸς Δημοουργίαν Ἀνδρῶν καὶ Ἀναβίωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ	183—191
Ο ΨΑΡΙΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ	
Ἡ Γενναίωσις πρὸς τοὺς Ἐχθροὺς	192—200
Τὸ Δαιμόνιον τῆς Ἑλληνικῆς Μεγαλοφυΐας ..	200—208
Εὐσέβεια καὶ Φιλοπατρία	208—215
Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ	
Ὁ Φανατισμὸς ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν Ἰδεωδῶν	216—224
Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΣΙΤΣΑΣ	
Τὰ Ἀγαθὰ τῆς Φιλεργίας καὶ Οἰκονομίας....	225—231
Ἡ Δυσφήμησις τῶν Ἐκλεκτῶν Ἀνδρῶν	231—238
Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ	
Ἐναρμόνισις Καθηκόντων πρὸς τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Θετὴν Πατρίδα	239—248
Ο ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ	
Ἀνθρωπισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς	249—257
ΟΙ ΜΟΣΧΟΠΟΙΤΑΙ ΒΑΡΩΝΟΙ ΣΙΝΑΙ	
Τὸ Ὄνομα Ἑλλήν Καύχημα ἐν τῇ Ξένῃ	258—267
Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ	268—278
Ἡ σημασία τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑθν. Τραπέζης	268—278
Ο ΘΕΣΣΑΛΟΣ ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΑΖΗΣ	
Ὁ πρῶτος Ἑλλήν Κληρικὸς Δημοσιογράφος ..	279—286
Ἡ Δημοσιογραφία ὡς ὄργανον Πολιτισμοῦ ..	286—295
Ἡ Ἀναμορφωτικὴ Δύναμις τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων	295—303
Ο ΘΕΣΣΑΛΟΣ ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ	
Ἡ Σωτηρία τῆς Πατρίδος ὑψιστον καθήκον ..	304—312
Ὁ Τύπος Μέσον Διαδόσεως τῶν Φώτων	312—320
Οἱ Αὐτοκράτορες συμφορὰ τῶν Ἑθνῶν	320—329
Ἐξέχοντες Ἑλληνοαμερικανοὶ	
Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ	
Γενικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἀνδρὸς	330—337
Ἡ Δράσις τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἐν Ἑλλάδι	338 346
Ὁ ὕπατος τῶν Φιλελλήνων	
SAMUEL GRIDLEY HOWE	
Ἡ Ἀνθρωπιστικὴ Σταδιοδρομία τοῦ Ἀνδρὸς	346—355
Τὸ Μεγαλεῖον τοῦ Ἀμερικανοῦ Φιλέλληκος ..	356—363
Ὁ Σαμουήλ Χάου κατὰ τὴν Κρητικὴν Ἐπανάστασιν	364 474
Ὁ Ἀναγνωστοπούλος εἰς τὴν Ἀμερικὴν	374—381
Τὰ Ἑλληνικὰ Ἰδεώδη τοῦ Ἀναγνωστοπούλου	381—392
ΒΙΒΛΙΟΛΟΓΙΑ. — Πηγὰὶ καὶ Βοηθήματα	393—400

Ο ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ Ἡ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ

Ἡ δρᾶσις τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ρουμανίᾳ.—Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.—Τὸ κήρυγμα τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ.—Ἡ ἀθάαντος προκήρυξις τῆς Γερουσίας τῶν Καλαμῶν.—Ὁ Παπαφλέσσας πρὸς τοὺς Ἀρκάδας.

Ο ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ Γρηγόριος Δικαῖος ἡ Παπαφλέσσας προβάλλει ὡς μία περιεργωτάτη φυσιογνωμία εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μεγάλης τῶν Ἑλλήνων Ἐθνεγερέσιας πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων. Ὁ βίος του ὑπῆρξε περιπετειώδης. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων μέχρι σήμερον περὶ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ἐκ τῶν ξένων, κατέστησαν τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωος κληρικοῦ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον». Ἀτίθασσος χαρακτήρ, εὐφυέστατος καὶ ἐπινοητικός, ὀργῶν πρὸς ἔργα μεγαλοπράγμονα, ἐπέρασε τὴν ζωὴν του ἐν τρικυμίαις. Παρεξηγήθη πολλάκις καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, περιῤῃσθη ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνεκλείσθη εἰς μονὰς ὡς ἐπικίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἐθαυμάσθη καὶ ἐγένετο ὁ μεγαλύτερος κατηχητὴς τοῦ ὑπὲρ Ἐλευθερίας ἀγῶνος ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ πρωτογωνίστησε καὶ ὡς Ὑπουργὸς τῆς μαχομένης Πατριδος του καὶ ὡς ἀρχηγὸς στρατιωτικοῦ σώματος καὶ ἐκῆρξεν εἰς κρισιμωτάτας στιγμὰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συνδιαλλαγὴν καὶ τέλος ἐσφράγισε διὰ θανάτου ἡρωϊκοῦ τὸν πολυκύμαντον βίον του, μαχόμενος ἐν τῷ ἱερωτάτῳ τῶν ἀγῶνων, πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀκριβῆ χαρακτῆρισμὸν τοῦ γενναίου κληρικοῦ μᾶς παρέσχεν ὁ γραμματεὺς τοῦ Στρατηγοῦ Κεφάλαι, ἐνὸς ἐκ τῶν συμπολεμιστῶν τοῦ Παπαφλέσσα.

ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΤΗΣ. ΦΙΛΟΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΟΛΜΟΣ ΕΠΕΣΕ ΜΑΧΟ-
ΜΕΝΟΣ ΗΡΩΪΚΩΣ ΚΑΙ ΑΦΗΣΕΝ ΑΘΑΝΑΤΟΝ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ

Εἶχεν ἀνάστημα—γράφει—μᾶλλον ὑψηλόν, φυσιο-
γνωμίαν ὠραίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ, τὸ ὕψος ἀρειμάνιον
καὶ τὸ γένειον μικρόν. Ἦτο φιλόδοξος, τολμηρός, ὁμιλη-
τικός, ἀμνησίκακος, ἐνεργητικός καὶ εἰς ἄκρον φιλελευ-
θερος· εἶχε τὴν ἀγάπην τῶν ἐξουσιαζόντων αὐτόν, ἐγνώ-
ριζε δὲ νὰ ἐπιβάλλεται εἰς αὐτούς. Ἐφερεν ἐπὶ τῆς κεφα-
λῆς του φέσιον μαῦρον. Ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας του καὶ
μεταβαίνων εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἦτο ἐξωσμένος τὴν σπά-
θην, φορῶν ἐν καιρῷ ψύχους ποτὲ μὲν φλοκάταν μαύρην
ποτὲ δὲ μηλωτὴν μεγαλοπρεπῆ. Ἦκολουθεῖτο πάντοτε ὑ-
πὸ τῶν ἐπισημοτέρων στρατιωτικῶν τῆς Στερεᾶς, μεθ’
ὧν εἶχε πολλάκις κοινὴν τὴν τράπεζάν του, ἦτο δὲ ἐν γέ-
νει ἀνὴρ μεγαλόφρων καὶ ἔμπλεως πατριωτικῶν καὶ γεν-
ναίων αἰσθημάτων».

Κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ Παπαφλέσσα εἶναι, ὅτι
ὑπῆρξεν ἐνθουσιαστής, φιλόδοξος καὶ παράτολμος, ἐφλέ-
γετο δὲ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ καταστήσῃ μέγα καὶ ἀθά-
νατον τὸ ὄνομά του, διὰ πράξεων γενναίων. Παρ’ ὅλα
τὰ ἐλαττώματα, τὰ ὅποια παρουσίασεν εἰς τὴν δρᾶσίν του,
εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἐνεπνέετο ἀπὸ τὴν φλογερωτέ-
ραν φιλοπατρίαν καὶ ἦτο πάντοτε ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὴν
ζωὴν του, ὅπως καὶ τὴν ἐθυσίασε, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν
τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἐπικὸς δὲ θάνατός του, μαχομένου κατὰ
τῶν Ἀράβων τοῦ Ἰμβραήμ Πασᾶ εἰς τὸ Μανιάκι, ἐξη-
σφάλισε τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀθανασίαν εἰς τὸν μεγαλο-
πράγμονα ἥρωα κληρικὸν τῆς Μεσσηνίας.

Ἄς διεξέλθωμεν ἤδη, διὰ γενικῶν γραμμῶν, τὸν βίον
τοῦ ἀνδρός:

Οἱ Δικαῖοι ἢ Φλεσσαῖοι ἦσαν μία τῶν ἰσχυροτέρων καὶ
πλέον ὀνομαστῶν οἰκογενειῶν τῆς Μεσσηνίας. Δημήτρι-
ος ὁ Δικαῖος ἢ Φλέσσας, εἶχεν ἀποκτήσει εἴκοσιν ὀκτῶ ἐν
ὄλῳ τέκνα, ἐκ δύο συζύγων. Ὁ Γρηγόριος ὑπῆρξεν ὁ νε-
ώτερος υἱός, ὁ ὁποῖος καὶ ἐδόξασε περισσότερον τὸ οἰκο-
γενειακὸν του ὄνομα. Οἱ Φλεσσαῖοι προσέφεραν γενικῶς
σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας
τῆς Πατρίδος. Οὕτω δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο κατέκτησε τίτλους
ἀληθεὶς ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἀρχι-
μανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ γνωστός μὲ τὴν λαϊκὴν

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Παπαφλέσσας. Εἰς αὐτὸν ὀφεί-
λεται ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστατικῆς πυρκαϊᾶς ἐν
Πελοποννήσῳ, ἐξ ἧς ἀπηλευθερώθη τὸ Ἕθνος. Ἐ-
πεσεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Μανιακίου, ἀγωνιζό-
μενος ὡς Ἀρχιστράτηγος κατὰ τοῦ Ἀρα-
βικοῦ στρατοῦ τοῦ Ἱμπραήμ πασᾶ

προσωνυμίαν Παπαφλέσσας, ἐγεννήθη ἐν Πολιανῇ τῆς Μεσσηνίας, τῷ 1788, καὶ ἔπεσε μαχόμενος τὴν 20ὴν Μαΐου 1825, εἰς ἡλικίαν 337 ἐτῶν.

Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἔλαβε τὰ πρῶτα γράμματα ἀπὸ ἑνα μοναχόν, μετὰ ταῦτα ὅμως ἐστάλη εἰς τὴν διάσημον τότε Σχολὴν τῆς Δημητσάνης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξῆλθον πλεῖστοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ὑπηρετήσαντες τὸν ἄγωνα τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑθνους.

ΑΠΕΒΗ Ο ΘΕΡΜΟΤΕΡΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΗΣ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΑΠΟΤΙΝΑΞΙΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΖΥΓΟΥ

Ὁ Παπαφλέσσας εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ καρῇ μοναχὸς ἐν τῇ μονῇ τῆς Βελανιδιάς, ἀκολουθῶν δὲ ἐνεγράφη καὶ ἐμόνασεν εἰς τὴν Ρακίτσαν. Ἐνεκεν ὅμως τοῦ ὀρμητικοῦ του χαρακτῆρος, περιπλάκη εἰς ἔριδας μὲ ἕνα Μουσουλμάνον πρόκριτον. Χουσεῖν, διεκδικοῦντα κτήματα τῆς Μονῆς καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησον, μεταβὰς εἰς τὴν Ζάκυνθον. Παραμένει ἱστορικὴ ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Παπαφλέσσας πρὸς τοὺς στρατιώτας, τοὺς ὁποίους εἶχε στείλει ὁ Πασᾶς τῆς Τριπόλεως νὰ τὸν συλλάβουν: «Βρὲ ἄτιμοι Τούρκοι,—εἶπε.— νὰ πᾶτε πίσω εἰς τὸν ἄτιμον ἀφέντην σας καὶ νὰ τοῦ πῆτε, ὅτι ἐγὼ φεύγω γιὰ τὴν Πόλιν καὶ δὲν θὰ γυρίσω πίσω, ἂν δὲν γίνω Δεσπότης ἢ Πασᾶς». Ταῦτα εἶπε καὶ ἔφυγε, προστατευόμενος ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν τουφεκισμούς κατὰ τῶν Τούρκων, ἕως ὅτου τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἀποχωρήσουν. Καὶ δὲν ἔγινε μὲν οὔτε Δεσπότης οὔτε Πασᾶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Παπαφλέσσας, ἐπέστρεψεν ὅμως βραδύτερον καὶ κατέστη κύριος τῶν ψυχῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ λαοῦ καὶ παρεσκεύασε τὴν Ἐπανάστασιν, ἣτις κατέλυσε τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Ἢλθς τὴν Ζάκυνθον ὁ Παπαφλέσσας ἐζήτησε συστατικὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Παρὰ τὸν Ἀθῶνα ὅμως τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπέβαιναν ὁ Παπαφλέσσας, ἐναυάγησε καὶ μόλις ἐσώθη οὗτος ἀπὸ πνιγμόν, ὅταν δὲ ἤνοιξε τὴν βραχεῖσαν καὶ ἀποσφραγισθεῖσαν ἔνεκα τούτου ἐπιστολὴν, ἀνέγνωσεν ἀντὶ συστάσεων κατηγορητήριον. Ὁ Ἐπίσκοπος Ζακύνθου ἔγραφε πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι ὁ φέρων τὸ γράμμα του εἶναι ἕνας ταραξίας καὶ ἀπειθὴς καὶ ὅτι πρέ-

πει ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ μὴ ἐπιτραπῇ ἡ ἐπάνοδός του εἰς τὴν Πελοπόννησον! Θὰ ἴδωμεν βραδύτερον, ὅτι ὁ Παπαφλέσσας, ἐπιστρέψας, κατεθορύβησε τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου, μὲ τὰ παράτολμα σχέδιά του νὰ προκαλέσῃ καθολικὴν ἐξέγερσιν κατὰ τῶν Τούρκων.

Ὁ Παπαφλέσσας, φθάσας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐφρόντισε νὰ συνεχίσῃ τὰς σπουδὰς του, διακούσας ἀνώτερα μαθήματα καὶ τελειοποιηθεὶς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Ἑλληνιστὴν Ζαχαρίαν τὸν Αἰνιᾶνα. Πολυπράγμων καὶ ζωηρὸς καὶ φιλόδοξος ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐν Φαναρίῳ Ἑλληνικὸν Κέντρον καὶ προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενος, ἐμνήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ἀπὸ τὸν συμπολίτην του Ἀναγνωστόπουλον. Ὁ Παπαφλέσσας, ὡς Φιλικός, ἔδειξεν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον καὶ μεγάλην δραστηριότητα, ἀποβάς ἓνας ἐκ τῶν θερμότερων ἀποστόλων τῆς Μυστικῆς Ἑταιρείας. Βεβαιοῦνται μάλιστα, ὅτι συνέβη καὶ ἐν ἐπεισόδῳ, τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς παραφόρου ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Μεσσηνίου κληρικοῦ. Ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀπέστειλε τὸν Παπαφλέσσαν ὡς κατηχητὴν εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ὅπου ἤρμαζον τότε αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Μὴ γνωρίζων ὅμως κατὰ βάθος ὅλα τὰ μυστικὰ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξεβίασε νὰ μάθῃ τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Ἀναγνωστόπουλον, τὸν ὁποῖον ἠπέλιψε νὰ σφάξῃ διὰ μαχαίρας. Εἰς τὴν Ρουμανίαν, ὁ Παπαφλέσσας εὕρισκετο εἰς τὸ στοιχειὸν του, ὡς ἀπόστολος τῆς Ἑταιρείας. Ἐγνώρισε τοὺς ἐπιφανεστάτους παράγοντας· ἐξεπλήρου τὰ φιλόδοξα σχέδιά του νὰ γίνῃ διάσημος· ἀδελφοποιήθη δὲ ἐκεῖ μὲ τοὺς ὀνομαστοὺς ὀπλαρχηγοὺς Γεωργάκην Ὀλύμπιον καὶ Ἰωάννην Φαρμάκην, τοὺς συνεργοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ πνεύματος τῆς φιλοπατρίας τῶν πρωτεργατῶν τοῦ ἀγῶνος, τὸ σωζόμενον ἔγγραφον τῆς περιωνύμου ἐκείνης ἀδελφοποιήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ τρεῖς ἐθνικοὶ ἄνδρες Παπαφλέσσας, Φαρμάκης καὶ Ὀλύμπιος ἔλεγον, τῷ 1819, σὺν ἄλλοις:

«Εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ἐνώπιον τοῦ Ὑπερτάτου ὄντος καὶ τῆς ἀληθοῦς σοφίας, ὀρκιζόμεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον σήμερον κατανυ-

κτικῶς καὶ εὐλαβῶς συνασπασάμενοι, ἀδελφοποιήθημεν, διὰ νὰ φυλάξωμεν στερεὰς καὶ ἀπαραβάτως σώας τὰς ἱερὰς ὑποσχέσεις, πρὸς τὸν Θεόν, ἃς ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον ἐδώσαμεν, ἀποβλεπούσας ὅλως διόλου πρὸς τιμὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς μόνης φιλτάτης Μητρὸς μας, τῆς δυστυχοῦς, λέγω, Πατρίδος καὶ ἡμῶν τῶν ἰδίων. Ναί· μὰ τὸ ἱερὸν τῆς Πατρίδος ὄνομα, διὰ τὸ ὅποῖον καὶ ζῶμεν καὶ κινούμεθα. Μὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς, διὰ τὴν ὅποιαν συγκροτοῦμεν τὸν θεῖον τοῦτον Σύνδεσμον. Ἐκαστος ἡμῶν, δυνάμει τούτου τοῦ μεγάλου καὶ ἱεροῦ ὄρκου, ὑπόσχεται...» καὶ συνέχιζεν εἰς τὸ ἔγγραφον, ὅπως ἀκολουθήσουν πιστῶς τὸ πρόγραμμα, χύνοντες καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός των.

Ὁ Παπαφλέσσας, θερμουργὸς ὡς ἦτο, ὑπῆρξεν ἀσυγκράτητος ἀπόστολος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε ποτὲ ἔγινεν εἰς αὐτὸν ἡ σύστασις φρονίμων φίλων, ἵνα μὴ ἐκθέτῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν Ἑταιρείαν ἐκ ζήλου ὑπερβολικοῦ, ἔδιδε τὴν χαρακτηριστικὴν ἀπάντησιν: «Περὶ ἐμοῦ ἀδιαφορῶ· ἤθελον δὲ ἀδιαφορήσει καὶ περὶ αὐτῆς τῆς Ἑταιρείας, ἂν μὲ ἔπειθέ τις, ὅτι θυσιαζομένης καὶ ταύτης, ἤθελεν ἐλευθερωθῇ ἡ Πατρίς». Μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἔζη καὶ ἠγωνίζετο ὁ φιλόπατρις κληρικός.

ΔΙΕΡΧΟΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΑΣ ΚΥΔΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΜΥΡΝΗΝ ΕΣΠΕΙΡΕ ΤΟΝ ΣΠΟΡΟΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν εἶχεν ἐπιστρέψει πάλιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἵνα συνεχίσῃ καὶ ἐκεῖ τὸ ἔργον τῆς εὐρύνσεως τῆς συνωμοσίας, κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐνεκεν ὅμως τοῦ ὑπερβολικοῦ τοῦ ζήλου, δὲν ἠδύνατο νὰ κρύπτῃ ἐπιμελῶς τὰς ἐνεργείας του καὶ ἐπροδόθη εἰς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν καὶ θὰ ἐπάθαινε καὶ αὐτὸς καὶ τὸ ἔργον, ἂν δὲν ἔσπευδεν ὁ Μητροπολίτης Δέρκων νὰ ἀποσύρῃ τὰ ἔγγραφα, τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ τολμηροῦ ἱερωμένου, καὶ ἐὰν δὲν ἐφυγαδεύετο ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν. Οἱ ἄλλοι ἑταῖροι τῆς μυστικῆς Ὀργανώσεως ἔδωκαν κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου 90,000 γρόσια εἰς τὸν ἀποφασιστικὸν ἀπόστολον τῆς ἐξεγέρσεως Μεσσηνιον κληρικόν, ἀναχωροῦντα διὰ τὴν Πελοπόννησον, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀνάψῃ ἐκεῖ τὴν πολεμικὴν πυρκαϊὰν κατὰ τῶν τυράννων τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐκ τῶν καπνοποιῶν ἐν Καβάλλᾳ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, διὰ τῆς
μεγαλονοίας του ἔγινεν ἰδρυτὴς δυναστείας ἐν Αἰγύπτῳ
καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ ἄριστα ὀργανω-
μένον στρατὸν τὸν υἱὸν του Ἰμπραήμ Πασᾶν,
καθ' οὗ ἀντετάχθη ὁ Ἀρχιμανδρίτης Πα-
παφλέσσας

Ὁ Παπαφλέσσας, ἀπερχόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὰς εὐχὰς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, διῆλθεν ἀπὸ τὰς Κυδωνίας καὶ ἀπὸ τὴν Σμύρνην, ὅπου ἐξῆψε τὴν φαντασίαν τῶν τυραννουμένων, πρὸς οὓς ἐνέβαλε τὴν πίστιν, ὅτι εἶναι ἐγγὺς ἡ ποθητὴ ἡμέρα τῆς ἀπολυτρώσεως. Τόσον δὲ ἐπροκάλεσεν ἐνθουσιασμόν, ὥστε οἱ Μικρασιᾶται ἀπεφάσισαν καὶ ἐφόρτωσαν πλοῖον μὲ πυρίτιδα καὶ ἄλλα πολεμεφόδια, προοριζόμενα διὰ τὸν μέλλοντα νὰ ἀρχίσῃ ἀγῶνα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐκεῖ ἔφθασεν ὁ Παπαφλέσσας, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821.

Ἀμέσως ἤρχισε πυρετωδῶς τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως. Μὲ τὸ ὠραῖόν του παράστημα, μὲ τὴν ἀσυνήθη εὐγλωττίαν του, μὲ τὴν θερμὴν πίστιν του εἰς τὴν ἱερὰν ἀποστολήν του, ἐπροξένει βαθυτάτην ἐντύπωσιν, περιερχόμενος τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὰ κηρύγματά του ἄφινε νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ὅπισθεν τῶν πρωτεργατῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἴσταται ἡ μεγάλη ὁδόδοξος Αὐτοκρατορία τοῦ Βορῆα, ὅτι ὑπάρχουν χρήματα ἄφθονα, ὅτι παρασκευάζονται Ρωσικαὶ στρατιαί, ἵνα δράμουν εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων, πρὸς ὀριστικὴν ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ὁ Παπαφλέσσας μετεχειρίζετο τὰ πάντα, ἵνα προκαλέσῃ τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ Λαοῦ καὶ ἐξήτει νὰ ἐκβιάσῃ καὶ τὸν χρόνον, πρὸς ταχύτεραν ἐξέγερσιν τοῦ Μωρηᾶ κατὰ τῶν τυράννων. Ἄλλ' οἱ φρονιμώτεροι ὅμως πολῖται, οἱ προεστοὶ καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος, διατηροῦντες τὴν σκληροτάτην ἀνάμνησιν τῆς προτέρας, ἐπὶ Ὀρλώφ, ἀποτυχούσης Ἐπαναστάσεως, ἣτις εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου, ἐδεικνύοντο ἐφεκτικοὶ εἰς τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ἐνθουσιαστικοῦ κληρικοῦ καὶ ἐξήτουν παρ' αὐτοῦ πειστήρια, περὶ τῆς βασιμότητος τῶν μυστηριωδῶν ἀνακοινώσεων καὶ ἐπαγγελιῶν του.

ΚΑΘΕ ΚΙΝΗΜΑ ΕΝ ΤΩ ΚΟΣΜΩ ΕΙΝΑΙ Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΕΝΟΣ ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΥ

Συνῆλθον μάλιστα οἱ μεμνημένοι Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προύχοντες εἰς τινὰ Μονὴν καὶ ὑπέβαλαν ἑνδεκά ἐρωτήματα, ἐν εἵδει προτάσεων, εἰς τὸν Παπαφλέσσαν νὰ ἀπαντήσῃ σχετικῶς μὲ τὴν σκοπιμότητα τῆς ἐξεγέρσεως, τὰ μέσα τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ ἀγῶνος καὶ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια θὰ εἶχεν ἡ ἀποτυχία, ἐὰν ἀπεδεικνύετο, ὅτι δὲν ἦτο βάσιμος ἡ ἐπαγγελλομένη ὑπὸ τῆς ὁμοδόξου Δυνάμεως

δοθήθεια. 'Αλλ' ὁ Παπαφλέσσας δὲν εἶχε νὰ ἀπαντήσῃ τίποτε τὸ σαφὲς καὶ τὸ ὠρισμένον. Περιορίσθη νὰ κάμῃ ἐντύπωσιν διὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἀτομικῆς του πίστεως εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐν μόνον ἐγνώριζε καὶ εἰς αὐτὸ ἐπίστευεν, εἰς τὸ παλαίφατον ρητόν: «εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης». Ἐπίστευε μόνον εἰς τὸν πύρινον πατριωτισμὸν του. Καθὼς λέγει ὁ διάσημος ἐκπρόσωπος τῆς Ἀμερικανικῆς σκέψεως Ἑμερσον: «κάθε μέγα κίνημα εἰς τὰ χρονικά τοῦ κόσμου, εἶναι θρίαμβος ἐνὸς ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ». Καὶ διὰ τὸν θρίαμβον τοῦ κηρυττομένου κινήματος, ὁ Παπαφλέσσας δὲν εἶχεν οὐσιωδῶς νὰ διαδῇ τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμόν του καὶ τὴν πίστιν του εἰς ἓνα ἀγῶνα ἱερόν. 'Αλλ' ἡ ἐπίλεκτος ὁμῶς τῶν Πελοποννησίων ὁμήγυρις, ἡ ὁποία ἤθελεν ἀνάλυσιν μὲ τὴν ψυχρὰν λογικὴν, ἀπεδοκίμασε τὸν παράτολμον κληρικόν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μάλιστα τῶν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγους μῆνας ἀνελάμβανε νὰ ὀρκίσῃ ἐπὶ τῶν ὅπλων τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ νὰ καθαγιάσῃ ἀπὸ τῆς Ἀγίας Λαύρας τὴν Ἐθνικὴν μυσταγωγίαν, ἠγέρθη καὶ ἐπέπληξε δομύτατα, ὡς τερατολόγον καὶ ἐπικινδυνωδέστατον τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν ὁποῖον καὶ ἐξύθρισεν, ἀποκαλέσας αὐτόν: «ἐπιπόλαιον καὶ ἐξωλέστατον». 'Αλλ' ὁ Μεσσήνιος Δικαῖος, ἀντὶ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ ἔργον του, ἔγινε θερμότερος εἰς τὰς ἐνεργείας του. Ἐξηκολούθει νὰ προσηλυτίζει τὰ πλήθη, παρουσιάζόμενος ὡς πληρεξούσιος τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου, ἵνα μυήσῃ τὴν Πελοπόννησον εἰς τὸ μέγα μυστικόν.

**ΑΙ ΧΕΙΡΕΣ ΔΕΜΕΝΑΙ ΑΠΟ ΤΑΣ ΣΙΔΗΡΑΣ ΑΛΥΣΕΙΣ ΕΛΥΘΗΣΑΝ
ΚΑΙ ΕΥΑΒΟΝ ΤΑ ΟΠΛΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ**

Τότε οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστῶτες τοῦ Μωρηᾶ συνέλαβον τὸν ταραχοποιὸν ἀπόστολον καὶ τὸν περιώρισαν εἰς τὴν Μορὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. 'Αλλ' ἐκεῖ ὁ Παπαφλέσσας ἐπυρπόλησε τὰς ψυχὰς τῶν μοναχῶν, ἐδραπέτευσε μὲ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, οἵτινες διεσπάρησαν ἀνὰ τὰ πέρας τῆς Πελοποννήσου, ὡς κατηχηταὶ καὶ ἐρμηνεῖς τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἀπορρήτου. Ὁ Παπαφλέσσας, περιφερόμενος ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἐξάπτων τὰ πλήθη ἔφθασεν εἰς Ἀλμυρὸν τῆς Μάνης. Ἐκεῖ συνήντησε τὸν

Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην. Μόνον αὐτὸς ἐγνώριζε τὸ μυστικόν, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ ἐξῆπτε τὴν φιλοδοξίαν καὶ θὰ κατέκτα τὴν καρδίαν τοῦ εὐπατρίδου τῆς Μάνης. Ὁ Πετρόμπεης ἐγένετο αἰχμάλωτος τῆς εὐγλωττίας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ Παπαφλέσσα. Κατὰ συγκυρίαν δὲ ἔφθασε τότε εἰς Ἀλμυρὸν καὶ τὸ ἐκ Κυδωνιῶν καὶ Σμύρνης ἀποσταλὲν πλοῖον, κατάφορτον πολεμεφοδίων. Ἡ πίστις τοῦ μεγάλου Μεσσηνίου ὄνειροπόλου κατέκτα, καὶ τὰ ὄνειρα ἐγίνοντο πραγματικότης.

Ἀποτέλεσμα τῶν πυρίνων κηρυγμάτων καὶ τῶν ἀπαραιμύλων ἐνεργειῶν τοῦ Παπαφλέσσα εἶναι, ὅτι ἄνδρες, ὡς ὁ Μπέης τῆς Μάνης, ὡς ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι ἄρχηγοὶ ἐνεστερνίζοντο τὸν ἀγῶνα.

«Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἡγεμὼν καὶ Ἀρχιστράτηγος καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία ἡ ἐν Καλάμαις» ἐξέδιδε πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὐλὰς τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην προκήρυξιν, ἐν ἣ ἀπεκρυσταλλοῦτο τὸ κήρυγμα τοῦ Παπαφλέσσα :

«Ὁ ἀνυπόφορος ζυγὸς— ἔγραφαν— τῆς Ὀθωμανικῆς τυραννίας εἰς τὸ διάστημα ἑνὸς καὶ πλείον αἰῶνος, κατήνησεν εἰς μίαν ἀκμήν, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ ἄλλο εἰς τοὺς δυστυχεῖς Πελοποννησίους Ἕλληνας, εἰμὴ μόνον πνοὴ καὶ αὐτὴ διὰ νὰ ὤθῃ κυρίως τοὺς ἐγκαρδίους ἀναστεναγμοὺς των. Εἰς τοιαύτην ὄντως ἀθλίαν κατάστασιν, στεριζόμενοι ἀπὸ ὅλα τὰ δίκαιά μας, μὲ μίαν γνώμην, ὁμοφώνως, ἀπεφασίσαμεν νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα καὶ νὰ ὀρμήσωμεν κατὰ τῶν τυράννων. Πᾶσα πρὸς ἀλλήλους φιλία καὶ διχόνοια, καρποὶ τῆς τυραννίας, ἀπερρίφθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς λήθης καὶ ἅπαντες πνέομεν πνοὴν ἐλευθερίας». Καὶ συνεχίζει παραστατικώτατα ἡ ἐμπνευσμένη ἔκκλησις—ἀπόρροια τῶν πυρίνων κηρυγμάτων τοῦ τολμηροῦ ὄνειροπόλου Ἀρχιμανδρίτου— διὰ τῶν ἐξῆς :

«Αἱ χεῖρές μας, ὅπου ἦσαν δεδεμέναι μέχρι τοῦ νῦν, ἀπὸ τὰς σιδηρᾶς ἀλύσεις τῆς Βαρβαρικῆς τυραννίας, ἐλύθησαν καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Οἱ πόδες μας, οἱ περιπατοῦντες ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ εἰς τὰς ἀγκαρεύσεις τῆς ἀσπλαγχνίας, τρέχουσιν εἰς ἀπόκτησιν τῶν δικαιωμάτων μας. Ἡ κεφαλὴ μας, ἡ κλίνουσα τὸν αἰχένα ὑπὸ τὸν ζυγόν, τὸν ἀπετίναξε καὶ ἄλλο δὲν φρονεῖ εἰμὴ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ γλῶσσά μας, ἡ ἀδυνατοῦσα εἰς τὸ νὰ προφέρῃ λόγον, ἐκτὸς ἀνωφελῶν παρακλήσεων πρὸς ἐξι-

λέωσιν τῶν τυράννων, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει καὶ κάμνει νὰ ἀντηγῇ τὸ γλυκύτετον ὄνομα τῆς Ἑλευθερίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀπεφασίσαμεν ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν!» Τὸ θαυμάσιον αὐτὸ ἔγγραφον μαρτυρεῖ ὁποῖον φρόνημα ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡρκεσε δύο μηνῶν κατήχησις τοῦ Παπαφλέσσα ν' ἀνάψῃ πανταχοῦ τὴν πολεμικὴν πυρκαϊὰν καὶ νὰ παρασύρῃ καὶ ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι κατ' ἀρχὰς ἀπεδοκίμαζον τὸ ἐπικίνδυνον κήρυγμά του. Ἡ ψυχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπῆρξεν αὐτός. Ὁ Δικαῖος Παπαφλέσσας—γράφει ὁ ἱστοριογράφος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Πουκεβίλλ—ὑπενθυμίζων εἰς τοὺς Ἕλληνας τὶ ὀφείλουν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Πατρίδα, ἐξώρκιζεν αὐτοὺς νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Χριστοῦ. Μόλις ἀποπερατώσας τοὺς ἐξορκισμοὺς τούτους καὶ εὐλογήσας τοὺς Χριστιανούς, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇ αὐτῶν καὶ ἐβάδιζε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ψάλλων τὸ «δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων».

Ἡ ΕΜΠΝΕΥΣΜΕΝΗ ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΚΑΔΑΣ ΝΑ ΦΑΝΟΥΝ ΑΝΤΑΞΙΟΙ ΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ

Χαρακτηριστικὸν τῆς πυρπολήσεως τῶν ψυχῶν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ Παπαφλέσσα εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προεστοὶ οἱ ὅποιοι πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἀπεδοκίμαζον τὸν ἥρωα τοῦ Μανιακίου, ὥς ἐπικίνδυνον τερατολόγον, τώρα εὐρέθησαν ὅλοι ὑποχείριοι τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πυρίνων κηρυγμάτων τοῦ ἑξαισίου αὐτοῦ τύπου τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ φιλόσοφος ἱστοριογράφος τῆς Ἐθνεγερεσίας τῶν πατέρων μας Φίνλεϋ περιγράφει τὴν πρώτην ἱεροτελεστίαν τὴν γενομένην ἐν Καλάμαις τὴν 24 Μαρτίου. «Ἡ τελετὴ—λέγει—ἐγένετο ὑπὸ εἴκοσι τεσάρων ἀρχιερέων ἐν στολῇ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ παραρρέοντος ἐν Καλάμαις χειμάρρου καὶ ἐνώπιον πέντε χιλιάδων ὠπλισμένων Χριστιανῶν».

«Οὐδέποτε—προσθίεται ὁ Ἀγλὸς ἱστορικός—δοξολογία ἐψάλλη μετὰ μεγαλειτέρας ζέσεως, οὐδέποτε ἀνθρώπιναι καρδίαι ἐπεκαλῆσθησαν οὕτω μὲ εἰλικρινῇ ἱερὰν εὐγνωμοσύνην τὰς εὐλογίας τοῦ Ὑψίστου καὶ τοῦ Κλήρου. Τὰ πατριωτικὰ δάκρυα ἔρρεον κρουνηδὸν ἐπὶ τῶν παρειῶν τῶν ἀγρίων πολεμιστῶν καὶ οἱ ἀτίθασοι κλέπτει ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς χαρᾶς ὡς τὰ παιδιά. Ἀπαντες οἱ συμμεθέξαντες τῆς τελετῆς ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς ἀπαρχὴν τῆς ἀναγεννήσεως

τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν δέ—καταλήγει ὁ Ἄγγλος συγγραφεύς—ἡ Ἑλλὰς παραγάγῃ ἱστορικοὺς, τεχνίτας καὶ ποιητάς, οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἡ σκηνὴ αὕτη θὰ εὕρῃ ἔντιμον θέσιν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν πάνθεον».

«Ὁ θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμός, λέγει εἰς τῶν νεωτέρων συγγραφέων, ὁ Κόλεριτζ, πρὸς πολιτικὴν ἐλευθερίαν ἀποτελεῖ δύναμιν ἀκατανίκητον». Καὶ ἡ ἀκατανίκητος αὕτη ἡθικὴ δύναμις, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὑπέκυψεν ἡ ἐμποιοῦσα τὸν τράμον εἰς τὴν Εὐρώπην Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἦτο πράγματι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξεπήγαξε καὶ μετεδίδετο ἀπὸ τὴν πυρπολοῦσαν τοὺς πάντας ψυχὴν τοῦ ἀδαμάστου κληρικοῦ τῆς Μεσσηνίας.

Ὁ ἐνθουσιασμός, λέγει ὁ COWPER, φαντάζεται τὸν Ὠκεανὸν πάντοτε γαλήνιον καὶ δὲν ὄνειρεύεται ὅτι ἡ τρικυμία δύναται ν' ἀνατρέψῃ τὴν ὠραίαν εἰκόνα τῆς φαντασιώσεως.

Διὰ τὸν Παπαφλέσσαν δὲν ὑπῆρχε καμμία δυσκολία. Ἐτόλμα τὰ πάντα μὲ ἀπέραντον αἰσιοδοξίαν, ἡ ὁποία δι' αὐτὸν ἦτο ἀληθὴς δημιουργικὴ δύναμις.

Διὰ νὰ λάβωμεν πληρεστέραν εἰκόνα τῶν ἱερῶν ἐμπνεύσεων καὶ τοῦ ἀσυγκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἐπιφανεστάτου αὐτοῦ κήρυκος τῆς κατὰ τῶν Τούρκων Ἑλληνικῆς σταυροφορίας, δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ ἐντρυφήσωμεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν αὐτόχρημα ἐμπνευσμένων πολεμικῶν προκηρύξεών του. Εἰς ἓν ἐγγράφον τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε τὴν 23 Μαρτίου ἀπὸ τὰς Καλάμας καὶ εἰς τὸ ὁποῖον συνυπέγραψε μετὰ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ὁ μεγαλοφυέστερος τῶν στρατιωτικῶν τοῦ Ἀγῶνος Θεόδωρος ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς «ἀδελφοὺς κατοίκους Ἀρκαδίας», λέγει τὰ ἑξῆς πύρινα: «Ἡ ὥρα ἔφθασε, τὸ στάδιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡνοίχθη· τὰ πάντα ἰδικά μας καὶ ὁ Θεὸς τοῦ παντός μεθ' ἡμῶν ἔσεται· μὴ πτοεῖσθε εἰς τὸ παραμικρόν. Σεῖς εἰσθε ἀτρόμητοι καὶ τῶν προγόνων μας ἀπόγονοι. Γενικῶς ὀπλισθῆτε μὲ ἀνοικτὰ μπαϊράκια καὶ τρέξατε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν φθάνομεν καὶ ἡμεῖς μὲ 10,000 στρατεύματα. Σεῖς σφραγίσατε τοὺς Ἀρκαδίους Τούρκους καὶ μίαν ὥραν ἀρχίτερα ὥς λέοντες νὰ τοὺς ξεσχίσετε καὶ νὰ τοὺς στείλετε εἰς τὰ τάρταρα τοῦ Ἄδου.

Μὴν καταδεχθῆτε νὰ σᾶς κατηγορήσῃ ὁ Κόσμος καὶ ἡ Ἱστορία, ἀλλὰ νὰ ἀπαθανάτιστε τὰ ὀνόματά σας καὶ νὰ διαμείνητε αἰωνίως εἰς τὴν ἀθάνατον δόξαν, καὶ σᾶς εὐχόμεθα ὑγείαν καὶ ἀνδρείαν, συνηγμένα μὲ τὴν ὁμολοίαν καὶ τὴν πειθαρχίαν, τὰς δὲ πράξεις σας νὰ μᾶς γράφητε μὲ πρῶτον πρὸς ὁδηγίαν καὶ ἡσυχίαν μας. 23 Μαρτίου, Πρῶτον Ἔτος τῆς Ἐλευθερίας. Καλαμάτα. Θ. Κολοκοτρώνης. Ἀρ. Γρηγόριος Δικαῖος».

ΑΥΤΑΠΑΡΝΗΣΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Ἡ δοῦδις τοῦ Μεσσηνίου ἦρως κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως.—Ὁ Παπαφλέσδας ὡς πολεμιστής, Γερουσιαστής, Ὑπουργὸς καὶ κήρυξ τῆς διαλλαγῆς τῶν ἀλληλοσπαράσσομένων Ἑλλήνων.—Πῶς ἔπεσεν ὡς Λεωνίδας εἰς τὸ Μανιάκι, ὡς ἀρχηγὸς ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ παδᾶ.

ΑΠΟ ΟΣΙΑ ἐγράψαμεν εἰς τὰ προηγούμενα, παρηκολουθήσαμεν τὴν ἑξαισίαν δρᾶσιν τοῦ Παπαφλέσσα, μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸν εἶδομεν εἰς τὴν Κωνσταντινούποιν καὶ εἰς τὴν Ρουμανίαν, ὡς ἓνα τῶν θερμότερων ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὸν ἐθαυμάσαμεν δρῶντα εἶτα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀγωνιζόμενον νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ θάρρος καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς προεστούς καὶ προκρίτους καὶ τοὺς ὀπλαρχηγούς, ὅπως ἐπαναληφθῇ ὁ ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγών, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων. Εἶδομεν, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου εἶναι κυρίως ἔργον τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ περιεργωτάτου αὐτοῦ κληρικοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ἱστορία δὲν ἔδωκεν ἀκόμη τὴν ἐμπρέπουσαν δικαίαν θέσιν.

Ὁ Παπαφλέσσας ἀπὸ τοῦ 1821, μέχρι τῆς 20ῆς Μαΐου τοῦ 1825, ὁπότε καὶ ἔπεσεν, ὡς Λεωνίδας, ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας, πότε ὡς ἀρχηγὸς σωμάτων, πότε ὡς συμπολεμιστὴς τῶν μεγαλητέρων ἡρώων τοῦ Ἀγῶνος.

Συμμετέσχεν ὡς πληρεξούσιος εἰς τὰς Ἐθνικὰς Συνε-

λεύσεις, ἐξελέγη Γερουσιαστής, ἐπρωταγωνίστησεν, ἠρίστευσεν, ἐπέβαλε τὴν προσωπικότητά του, πάντοτε ἀεικίνητος, ζωηρός, τολμηρός, ριψοκίνδυνος, ἀκράτητος. Κατὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ ἙΑστρου ἐξελέγη καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν, καὶ ὡς τοιοῦτος ἔπεσε, μαχόμενος ὡς Ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τῶν ὀργανωμένων δυνάμεων τοῦ Ἱμπρασὶμ πασᾶ ἐκστρατείας. Εἶχε δὲ λάβει ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον καὶ τὸ χαρτοφυλάκιον τῆς Ἀστυνομίας.

Ὁ «Φωτάκος», ὁ ἐξ αὐτοπτῶν μαρτύρων τοῦ Ἀγῶνος, περισώσας πολλὰ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ ἥρωος τοῦ Μανιάκι, ἀναφέρει, ὅτι ὁ Παπαφλέσσας, ἀφοῦ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του καὶ ἤναψε τὴν πυρκαϊὰν τῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν τυράννων τῆς Πατρίδος του, μετέβη ἀπὸ τὰς Καλάμας εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἐκεῖθεν ἔδραμεν εἰς τὴν Ἀνδρίτσαιναν, τῆς Ὀλυμπίας, μὲ ἄλλους καπεταναίους, στρατολογῶν ἄνδρας, μετὰ τῶν ὁποίων ἔφθασεν εἰς τὴν Καρύταιναν, ἐμπνέων παντοῦ τὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς Ἀπολυτρώσεως τοῦ Γένους. Ἐκεῖθεν ἔδραμεν, διὰ Βερβαίνων καὶ ἙΑργους, εἰς Κόρινθον, μὲ τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ παρεμποδίσῃ ἐνόπλως τὴν κατὰ τῆς πόλεως ταύτης ἐπίθεσιν τῶν στρατευμάτων τοῦ Κεχαγιᾶ, ὁδεύοντος ἀπὸ τὸ Αἴγιον.

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕἰΣΒΟΛΗΝ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ ΕΞΕΣΤΡΑΤΕΥΣΕ ΚΑΙ Ο ΜΕΣΣΗΝΙΟΣ ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ

Εἰς τὴν Κόρινθον ὁ Παπαφλέσσας ἠγωνίσθη νὰ στρατολογήσῃ ἱκανοὺς ἄνδρας, διὰ νὰ κτυπήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὸν Κεχαγιᾶν, ἵνα καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἔνωσιν αὐτοῦ, μετὰ τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἄλλ' οἱ ἄνδρες, οἱ ὑπὸ τὸν Μεσσήνιον Ἀρχιμανδρίτην, ἀναλογιζόμενοι τὰς ὑπερτέρας ἐχθρικὰς δυνάμεις, ἐδειλίασαν καὶ διεσκορπίσθησαν. Τότε ὁ Παπαφλέσσας διενόηθη ἔν ἀπὸ τὰ στρατηγήματα, τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ἐπινοητικὴν του δύναμιν καὶ τὸ παράτολμον τοῦ χαρακτῆρος. Βαρέως φέρων τὴν λιποταξίαν καὶ πλήρης ἱερᾶς ἀγανακτήσεως, ἔθεσε πῦρ καὶ κατέκαυσε τὰ ἐν Κορίνθῳ ἀνάκτορα τοῦ Κιαμήλ μπέη, διὰ νὰ ἐνοχοποιήσῃ τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ἐξαναγκάσῃ νὰ λάβουν τὰ ὅπλα, πρὸς σωτηρίαν τοῦ σαρκίου των. Ἐκ Κορίνθου ὁ ἡρωϊκὸς κληρικὸς μετέβη εἰς τὸ ἙΑργος, εἰς τὸ φρούριον τοῦ ὁποίου ἐνεκλείσθη καὶ συνεκρούσθη πρὸς τὸν Τουρκικὸν στρατόν. Ἐκεῖθεν ἔδρα-

Ὁ Σουλτᾶνος Μαχμουτ ὁ Β', τοῦ ὁποίου τὴν κυριαρχίαν κατέ-
τελυσαν οἱ πατέρες μας ἐν ἱερῷ ἀγῶνι, δν ἐδόξασεν
ἡ αὐτοθυσία τοῦ Παπαφλέσσα

μεν εἰς τὴν Καρύταιναν, ἐξεστράτευσεν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, ἵνα ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀκολουθῶς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Βέρβαινα, διὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Ὑψηλάντην. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, μετέβη εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Ἀργολίδα, παρὼν κατὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου. Ἐπειτα συμμετέσχε τῆς πρώτης Ἐθνοσυνελεύσεως, ὡς πληρεξούσιος ἐν Πιάδα καὶ ἐξελέγη Γερουσιαστής.

Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐξεστράτευσεν καὶ ὁ Παπαφλέσσας ἐναντίον τοῦ Τούρκου Στρατάρχου. Μετέσχε τῶν ἐν Ἀχλαδοκάμπῳ πολεμικῶν συμβουλίῳν, ἐπολέμησε γενναίως μετὰ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, εἰς τὸ Μαλανδρινόν, καὶ ἔπειτα μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν Ἅγιον Σώστην καὶ εἰς τὰ Ἀγινόρι, ὅπου καὶ ἠνδραγάθησε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822. Ἀκολουθῶς, μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, μετέβη εἰς Περαιχώραν, ὅπου ἐπολέμησε καὶ ἐξεκαθάρισε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς καταστραφείσης περιωνύμου στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη.

Μετὰ τὰ τρόπαια ταῦτα, ὁ ἥρωϊκὸς Ἀρχιμανδρίτης μετέβη πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ Ἀργους, ὅπου ἡ Πατρις, τιμῶσα τὸν μεγαλεπήβολον ἱερωμένον μαχητὴν ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν. Ὡς Ὑπουργὸς ὁ Παπαφλέσσας, διαμένων εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν τότε πρωτεύουσάν τῆς μαχομένης Ἑλλάδος, ἔζη πολυτελῶς βίον μεγιστάνος. Ἡρέσκετο εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἐξωτερικῆς παραστάσεως. Ἦτο κάτοχος ἐνὸς τῶν ὠραιότερων ὀπλισμῶν. Ἐνεδύετο πάντοτε πλουσίως· ἔφερε μεγαλοπρεπῆ μὴλωτὴν καὶ ἦτο ζωσμένος τὴν σπάθην του. Ὁ Ἀμερικανὸς Φιλέλλην ἰατρός Χάου, ὁ ὁποῖος εἶδε μαχόμενον τὸν Παπαφλέσσαν καὶ τὸν ἐθαύμαζεν ὡς ἓνα τῶν γενναιοτέρων ἀγωνιστῶν κατὰ τῶν τυράννων τῆς Ἑλλάδος, γράφει, ὅτι ἡ χλιδὴ καὶ ἡ πολυτέλεια τοῦ μεγαλοπρεποῦς Μεσσηνίου κληρικοῦ, διαβιοῦντος ἐν Ναυπλίῳ, ἐσκανδάλιζε τοὺς πολλοὺς καὶ ἐθεωρεῖτο, ὅτι ὁ Ὑπουργὸς Παπαφλέσσας εἶχε μαζὺ μὲ τὰς ἀρετάς του «καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα ἐνὸς Τούρκου μεγιστάνου». Ἡρέσκετο, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας, εἰς τὴν πομπὴν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἐνθυμηθῆτε, τί εἶπεν εἰς τοὺς Τούρκους

στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν Πασᾶν τῆς Τρι-
πόλεως νὰ συλλάβουν τὸν ἄσημον τότε μοναχὸν Δικαίον:

—Εἶπατε—ἐτόνισεν— εἰς τὸν ἀφέντην σας, ὅτι πηγαί-
νω εἰς τὴν Πόλι, καὶ δὲν θὰ γυρίσω πίσω, ἐὰν δὲν γίνω
Δεσπότης ἢ Πασᾶς».

Τώρα, ὡς Ὑπουργός, ἠσθάνετο, ὅτι ἦτο καὶ περισσό-
τερον ἀπὸ Δεσπότης ἢ Πασᾶς.

Ὁ ἴδιος Ἀμερικανὸς Φιλέλλην μᾶς ἄφησεν εἰς τὰ ἀπο-
μνημονεύματά του τὴν ἐξῆς ἐντύπωσίν του ἀπὸ τὸν Πα-
παφλέσσαν:

«Ἡ ἀντίθεσις— γράφει ὁ Χάου— μεταξὺ τῆς πρώτης
φορᾶς, καθ' ἣν ἐγνώρισα ἐν Ναυπλίῳ τὸν Παπαφλέσσαν,
γευματίσας μάλιστα παρ' αὐτῷ, καὶ τῆς τελευταίας, καθ'
ἣν εἶδον αὐτὸν ἐκστρατεύσαντα εἰς Μανιάκι εἶναι μεγίστη.
Ἐν Ναυπλίῳ, τὸν εὔρον ἐν μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς μεγαλο-
πρεπείας νὰ μοι ἐπιδεικνύῃ ὀχληρὰς περιποιήσεις. Ἀλλ'-
ὁ Φλέσσας, διὰ τῆς ἐξωτερικῆς του χάριτος καὶ τῶν τρό-
πων του, κατέστησε καὶ τὸ ὀχληρὸν τοῦτο εὐάρεστον. Ἀ-
νεπαύετο ἀνακεκλιμένος καὶ ἐδέχετο ὄρθιος τοὺς κομίζον-
τας τὴν ὑπηρεσίαν ὑπαλλήλους, ὥσάν νὰ ἦτο ἀληθὴς Μου-
σουλμᾶνος. Αἱ τρίχες τῆ κεφαλῆς του, ἐκ παιδικῆς ἡλι-
κίας, φαίνεται, παρεσκευάσθησαν διὰ νὰ τὸν περικυκλοῦν
ἐξαισίως».

Ἀλλὰ ὁ Ἀμερικανὸς Φιλέλλην, ὁ ὁποῖος ζωγραφίζει
τὴν ἀνατολικὴν χλιδὴν τῆς ζωῆς τοῦ Ὑπουργοῦ Παπα-
φλέσσα, δίδει καὶ τὴν ἀντίθετον εἰκόνα, ὅταν βραδύτερον,
διὰ τελευταίαν φορὰν συνήντα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς
τὸν ἀτρόμητον κληρικόν, ἀναλαβόντα τὴν ἀρχιστρατηγίαν
τῆς ἐκστρατείας, κατὰ τῶν ἄριστα ὀργανωμένων Ἀραβι-
κῶν δυνάμεων τοῦ Ἱμπραήμ πασᾶ:

«Τὴν τελευταίαν φορὰν— διηγεῖται ὁ Χάου— εὔρον
αὐτόν, περιστοιγισμένον ὑπὸ στρατῶν. Ἦτο μεσονύκτιον,
ὅτε μὲ προφύλαξιν εἵχομεν ἀνέβη ἐν ὄρῳ· ἐπάνω εἰς μίαν
ράχιν του ἔφεγγε μακρόθεν πυρὰ, γύρω ἀπὸ αὐτὴν ἦσαν
πολλοὶ ἄλλοι, αἱ ὁποῖαι ἐσήμαινον, ὅτι ἡ ράχis κατεῖχeto
ὑπὸ στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι πράγματι ὑπῆρχαν, ἀλλ' ἡμεῖς
ἐγγνωρίζαμεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶχαν προχωρήσει πέραν τοῦ
μέρους ἐκείνου. Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὰς προφυλακὰς,
ἠκούσαμεν, ὅτι ἀρχηγός τις Ἑλλήν εἶχε προχωρήσει μέχρι
τοῦ μέρους ἐκείνου, διὰ νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ Ἱμπραήμ.

Μᾶς ὠδήγησαν εἰς τὴν ράχιν, ὅπου ἐστάθμευον οἱ στρατιῶται, περιτυλιγμένοι μὲ τὰς καπότας των, κοιμώμενοι ἡσυχῶς ἐπάνω εἰς τοὺς βράχους, μεταχειριζόμενοι ὡς προσκέφαλα τὰς πέτρες. Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν κορυφήν, ἐκεῖ εἰς τὴν ράχιν, εὗρομεν τὸν ἀρχηγὸν ὥπλισμένον μέχρῃς ὀδόντων, νὰ κἀθῇται πλησίον τῆς πυρᾶς, ἐπάνω εἰς μίαν καπόταν, στρωμένην κατὰ γῆς, καὶ νὰ ρεμβάζῃ εἰς τὴν θεάν τῶν φλογῶν. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἦτο ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις, ἅμα ἤκουσε τὰς ἐκπληκτικὰς προόδους τοῦ Ἱμπραήμ, ἐγκατέλειψε τὰς ἐν τῷ οἴκῳ του ἀναπαύσεις καὶ ἔσπευσε νὰ ἀποκρούσῃ τὸν ἐχθρόν. Κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ ἐκείνην, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός, διέμενεν ἐν ὑπαίθρῳ, πλησίον τῆς πυρᾶς, φορῶν τὰ πιστόλια καὶ τὸ γιαταγάνιον του. Ἦτο δὲ καὶ τότε τόσον εὐθετος, ὅσον ἦτο καὶ ὅτε ἀνεπαύετο ἐπὶ τοῦ καναπέ ἐν Ναυπλίῳ».

Ἡ εἰκὼν, τὴν ὁποίαν ζωγραφίζει ὁ Ἀμερικανὸς Φιλέλλην αὐτόπτης μάρτυς τῶν ἀγώνων τῶν πατέρων μας, ἦτο ἡ παραμονὴ τῆς ἀξιομνημονεύτου μάχης τοῦ Μανιάκι τῆς 20ῆς Μαΐου τοῦ 1825, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀντετάχθη κατὰ ἐχθροῦ πολυαρίθμου καὶ ἔπεσε μαχόμενος ὁ Ἀρχηγός, ὁ ὁποῖος, ὡς Ὑπουργὸς ἐν Ναυπλίῳ, ἐσκανδάλιζε τοὺς πολλοὺς, μὲ τὴν χλιδὴν τῆς ἀβροδιαίτου ἀνατολικῆς ζωῆς του.

Πῶς καὶ διατὶ ἀνέλαβε τὴν ἡγεσίαν τῆς κατὰ τοῦ Ἱμπραήμ στρατείας, ὁ περιεργότατος ἡρωϊκὸς Ἀρχιμανδρίτης;

Κατὰ τὸ 1825, ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Γεωργίου Κουντουργιώτη, ὅτε ὁ Παπαφλέσσας κατεῖχε δύο Ὑπουργεῖα, συνεχίζοντο οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ ἀναμέσον τῶν νικητῶν τῶν Τούρκων καὶ ἡ Πατρίς διήρχετο ἡμέρας θλιβεράς. Οἱ πατερες μας καὶ τότε ἐνίκων μὲν διὰ κατορθωμάτων ἀληθῶς ἡρωϊκῶν τὸν προαιώνιον ἐχθρόν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν ἕνα ἄλλον ἐπιφοβώτερον πολέμιον, τὰ προσωπικά των πάθη καὶ τὰ κομματικά των μίσση, τὰ ὁποῖα ἐπροξένουν τὰς μεγαλητέρας συμφορὰς καὶ διεκύβευον τὴν ἀπώλειαν τῶν ὅσων εἶχον ἀποκτήσει διὰ ποταμῶν αἱμάτων.

Ἐν μέσῳ τοιαύτης ἐμφυλίου ἀλληλομαχίας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825, ὁ Ἱμπραήμ πασᾶς, υἱὸς ἐνὸς τῶν μεγαλοφυεστέρων σατραπῶν, τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰ-

‘Ο Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ καταδι-
ωχθεὶς μετ’ ἄλλων ἐπιφανῶν
ἀνδρῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως,
ὑπὲρ τῆς συνδιαλλαγῆς τῶν ὀ-
ποίων ἐκηρύχθη ὁ Παπαφλέσ-
σας χάριν τῆς σωτηρίας τῆς
Πατρίδος

‘Ο Γεώργιος Κουντουριώτης
ἐπὶ τῆς Πρωθυπουργίας τοῦ
ὁποίου κατεῖχε δύο ὑπουρ-
γεῖα ὁ Παπαφλέσας ὅταν ἀ-
νελάμβανε τὴν ἀρχιστρατη-
γίαν κατὰ τοῦ Ἱμπραῆμ
Πασᾶ

γύπτου, Μεχμέτ 'Αλή, ενεργοῦντος κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ τοῦ Β', ἐπὶ κεφαλῆς Ἀραβικοῦ στρατοῦ, ὠργανωμένου κατὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πρότυπα, κατώρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατελάμβανε τὴν Κορώνην καὶ τὴν Μεθώνην, συνέτριβε τὴν Ἑλληνικὴν ἀντίστασιν καὶ ἤνοιξε τὸν δρόμον νὰ ἐρημώσῃ ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐξουδετερώσῃ ὅ,τι εἶχεν ἐπιτευχθῇ ἕως τότε, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, διὰ τῶν ἀνηκούστων θυσιῶν των.

Ο ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ ΔΕΙΞΑΣ ΜΕΓΑΛΟΨΥΧΙΑΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΑΛΟΥΣ ΚΑΤΕΣΤΗ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΑΥΤΑ-ΠΑΡΝΗΣΕΩΣ

Ἡ στιγμή ἦτο ἀληθῶς κρισιμωτάτη. Διεκυβεύετο ὅλος ὁ ἀγὼν καὶ αὕτη αὕτη ἡ ὑπαρξις τῇ ῥ' Ἑλληνικῇς Φυλῆς. Εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας τοῦ ἡθικοῦ συγκλονισμοῦ καὶ τῆς γενικῆς ἀγωνίας, τὸ ἀντίθετον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν κόμμα, τοῦ ὁποίου μετέσχον ὁ Ζαΐμης, ὁ Λόντος, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος, εὗρίσκετο ὑπὸ καταδίωξιν. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη κατεδίωκεν ἀνοικτιρμόνως τοὺς ἀντιπάλους δι' ἐξοριῶν καὶ φυλακίσεων. Αὐτὸς οὗτος ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ μεγαλοφρεστέρα στρατιωτικὴ φυσιογνωμία, μετ' ἄλλων διασήμων ἀγωνιστῶν, εὗρίσκοντο εἰς τὰς φυλακάς. Καὶ ὅμως τὸ φᾶσμα τοῦ Ἱμπραήμ ἠπειλεῖ νὰ μεταβάλῃ εἰς ἐρείπια τὰ πάντα.

Τότε, εἰς τὰς κρισιμωτάτας ἐκείνας στιγμὰς εἶχαν ἐκλάμψει τὰ γενναιοτέρα τῶν αἰσθημάτων τῆς φιλοπατρίας καὶ ἡμεγαλοψυχίας τοῦ ἡρωικοῦ Μεσσηνίου Ἀρχιμανδρίτου, ὁ ὁποῖος δικαίως δύναται νὰ προβάλλεται ὡς ὑπόδειγμα αὐταπαρνήσεως, διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τῶν Ἑλλήνων. Λησμονῶν τὰ ἴδια πάθη, ἀποβλέπων μόνον εἰς τὴν τῆς κινδυνευούσης Πατρίδος τὴν σωτηρίαν, ἔκαμε τότε πρὸς τοὺς συγκυβερνῶντας συνεργάτας τοι' μίαν ἐξαισίαν χειρονομίαν. Ἐπρότεινε, δηλονότι, ὅπως ἀποφυλακισθοῦν οἱ ἐγκάθειρτοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀντίπαλοι, ἀνακληθοῦν πάντες οἱ ἐξόριστοι, παρασχεθῇ γενικὴ ἀμνηστεία καὶ δώσουν πάντες τὰς χεῖρας πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ εὐγενὴς αὕτη χειρονομία ἐξαίρει τὸν μεγαλόφρονα κληρικὸν πολεμιστὴν καὶ τὸν ἐπιβόλλει εἰς τὸν θαυμασμὸν τοῦ Ἑθνους, ὡς παρασχόντα εὐγενέστατον ὑπόδειγμα θυσίας ὅλων τῶν παθῶν καὶ τῶν

ἀτομικῶν συμφερόντων, εἰς τῆς Πατρίδος τὸν ἱερώτατον
βωμόν.

Ἀτυχῶς οἱ ἄλλοι Ὑπουργοί, ἀποτυφλωμένοι ἀπὸ τὰ
κοιμητικὰ πάθη, τὰ ὅποια καταλυμαίνονται τὴν Ἑλληνι-
κὴν ψυχὴν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀρθοῦν εἰς τὸ ὕψος τῶν
μεγάλων στιγμῶν. Ὁ μεγαλόκαρδος Παπαφλέσσας δὲν
εἰσηκούσθη. Ὁ δαίμων τῶν παθῶν κατίσχυε καὶ ὁ Κολο-
κοτρώνης, ὅστις ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς
κινδύνους, ἐσήπετο εἰς τὰς φυλακάς, μετὰ τῶν ἄλλων ἀ-
ρίστων Ἀρχηγῶν.

**ΕΙΧΑΝ ΕΜΠΛΑΚΗ ΕΙΣ ΑΓΡΙΩΤΑΤΗΝ ΣΤΗΘΟΣ ΠΡΟΣ ΣΤΗΘΟΣ ΛΟΓ-
ΧΟΜΑΧΙΑΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΦΟΡΜΩΝΤΑΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥΣ**

Τότε ὁ Παπαφλέσσας ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς
τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Ἱμπραήμ. Εἶχε συνείδησιν, ὅτι
ἦτο δεινὸς ὁ πόλεμος, διαθέτων ἰσχυροτάτας δυνάμεις,
εἶχε συνείδησιν πλήρη τοῦ δυσχερεστάτου ἐγχειρήματος.

Λέγει πουν ὁ Ρίχτερ, ὅτι τὸ θάρρος δὲν ἔχει ἀξίαν, ὅταν
τις τυφλῶς παραβλέπῃ τοὺς κινδύνους, ἀλλ' ὅταν ἔχῃ πλή-
ρη τὴν συναίσθησιν αὐτῶν καὶ ἀναλαμβάνῃ μετὰ πεποιθή-
σεως τὴν ἐκμηδένισιν αὐτῶν. Τοιοῦτον ὑπέροχον ἠθικὸν
θάρρος ἐνέπνεε τὸν θαυμάσιον Ἱερομένον.

Ὁ Παπαφλέσσας, ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς καταπτώσεως
τοῦ ἠθικοῦ τῶν Ἑλλήνων, τῆς ἀγωνίας καὶ τῶν φόβων,
διὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ ὀργανωμένου πολυαριθμοῦ Ἀραβι-
κοῦ στρατοῦ, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Ἐκ-
τελεστικοῦ καὶ ἐζήτησε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς κατὰ τοῦ
Ἱμπραήμ ἐκστρατείας, ἣ ὅποια καὶ τῷ παρεσχέθη. Ἔ-
καμε δὲ τὴν δήλωσιν ἐνώπιον τῶν δύο Σωμάτων, ὅτι ἡ θὰ
ἐπέστρεφε νικητὴς, ἡ θὰ ἔμενε νεκρὸς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς
τιμῆς. Ἐφρόνει ὁ Παπαφλέσσας, ὅτι καὶ ἐὰν ἀπέθνησκεν
ἀκόμῃ, ὁ θάνατος ἐνὸς κληρικοῦ μαχομένου θὰ ἀνεπτέρου
τὸ ἠθικὸν τῶν ἄλλων καὶ θὰ ὤθει πρὸς συνέχισιν ἀνενδό-
τως τοῦ ἀγῶνος, πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ πολυτιμοτέρου τῶν
ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν, τῆς Ἑλευθερίας.

Οὕτω καὶ ἐγένετο.

Λαβὼν ὁ Παπαφλέσσας τὴν ἐντολὴν τῆς Ἀρχιστρατη-
γίας καὶ τὰ μέσα πρὸς στρατολογίαν Ρουμελιωτῶν καὶ
Πελοποννησίων, ἔφθασεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, μετὰ πλεί-
στων καπεταναίων, ἐλπίζων πάντοτε, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ
συγκεντρώσῃ δέκα χιλιάδας μαχητάς. Τὸ βέβαιον εἶναι,
ὅτι ἔνεκεν τῆς ἀντιδράσεως, ἣν συνήνησε καὶ ἔνεκεν τῆς

δειλίας, ἣ ὁποία εἶχε καταλάβει τὸν κόσμον ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ τρομεροῦ Αἰγυπτίου, ὁ Παπαφλέσσας μόλις ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ περὶ τὰς δύο χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἐπειράθῃ νὰ ὀχυρωθῇ εἰς ὑψηλὴν κορυφὴν, εἰς τὸ Μανιάκι, ἵνα δώσῃ ἐκεῖ τὴν ἀποφασιστικὴν του μάχην. Ὅταν δὲ τὴν 19ην Μαΐου, ἐπλησίαζε πρὸς τὸ Μανιάκι ὁ Ἱμπραήμ, ὁ Παπαφλέσσας συνεκάλεσε τοὺς περὶ αὐτὸν ὀπλαρχηγοὺς εἰς σύσκεψιν: «Ἐδῶ—εἶπε—πρόκειται ἢ νὰ νικήσωμεν καὶ σώσωμεν τὴν Πατρίδα, ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ὅλοι μέχρις ἑνός. Ὅσοι δὲν αἰσθάνονται τὸν ἑαυτὸν των ἱκανὸν νὰ πολεμήσουν, ἅς φύγουν ἀπὸ τώρα, διὰ νὰ γνωρίζω ἀκριβῶς, μὲ πόσους θὰ ἀγωνισθῶ». Καὶ τότε μὲν ὅλοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ βεβαιώσουν, ὅτι θὰ ἀγωνισθοῦν, ὅταν ὁ μὲν ὁ κίνδυνος ἐγίνε καταφανής, εἶχον ἀπομείνει μόνον περὶ τοὺς 300, οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν νὰ παραμείνουν εἰς τὰς θέσεις των. Ὅταν οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ εἶδαν τὰς ἰσχυράς Ἀραβικὰς φάλαγγας, ἐπερχομένας, συνεβούλευσαν τὸν Παπαφλέσσαν νὰ ὑποχωρήσῃ διὰ νὰ σωθῇ. Ἐκεῖνος ὁμως ἔμεινεν ἀνένδοτος. Ἡ θυσία τοῦ Λεωνίδα ἀπαθανατίζοντος μὲ τοὺς τριακοσίους του τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, προέκειται ὡς ὑπόδειγμα ἐνώπιόν του.

Ἐκφωνήσας ἐνθουσιαστικὸν λόγον πρὸς τοὺς ὑπολειφθέντας ἄνδρας του, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς συρράξεως, πρῶτος τουφεκίσας κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἡ μάχη ὑπῆρξε λυσσασδεστάτη. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 20ῆς Μαΐου τοῦ 1825, μαχόμενος ἡρωϊκῶς ἐναντίον 6,000 τακτικοῦ στρατοῦ, ἀναχαιτίζων τὸ ἱππικόν, τὸ πυροβολικόν καὶ τὸ πεζικόν τοῦ Ἱμπραήμ, ἐμπλακείς εἰς ἀγριωτάτην στήθος πρὸς στήθος λογχομαχίαν, καλύψας τοὺς λόφους τοῦ ἀθανάτου Μανιάκι, μὲ πτώματα τῶν ἀντιπάλων του, καθηγίασε δι' αὐτοῦ ἡρωϊκοῦ του θανάτου, τὰ ὑψώμαα ἐκεῖνα, ὅπου ἔπεσαν καὶ πάντες, πλὴν δύο, ἐκ τῶν συμμαχητῶν του.

Μετὰ τὴν μάχην, τὸ σῶμα τοῦ Παπαφλέσσα, μαζὺ μὲ τὴν ἀποκοπεῖσαν κεφαλὴν του, ἐστήθη ὄρθιον, στηριχθὲν παρὰ τὸν κορμὸν δένδρου, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἱμπραήμ.

Λέγεται, ὅτι ὁ Αἰγύπιος Στρατάρχης, θαυμάσας τὸν ἀσύγκριτον ἡρωϊσμόν τοῦ Μεσσηνίου Ἀρχιμανδρίτου ἐφίλησε, μὲ σεβασμὸν τὸ σῶμά του καὶ εἶπεν εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας του: «Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἔχῃ καὶ ἄλλους πολλοὺς ὡσὰν τὸν Παπαφλέσσαν, δυσκόλως θὰ τὴν ὑποτάξωμεν».

**ΑΣ ΛΑΒΟΥΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΝ ΟΙ ΜΕΣΣΗΝΙΟΙ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
Ν' ΑΝΕΓΕΙΡΟΥΝ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΡΩΑ ΣΥΜΠΟΛΙΤΗΝ ΤΩΝ**

Ἔτσι ἀπέθανε, σὰν Λεωνίδας, ὁ θρυλικὸς κληρικὸς.
Ἐγράψε μίαν ἀπὸ τὰς σπανίας σελίδας τῆς ἱστορίας τοῦ
κόσμου καὶ ἐγέμισεν ἀπὸ δόξαν τὴν Μεσσηνίαν καὶ ὅλην
τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέστησε τὸ ὄνομα Μανιάκι, ἐφάμιλλον
πρὸς τὰ στενὰ, ὅπου ἐθυσιάσθησαν πρὸ εἴκοσι πέντε αἰώ-
νων οἱ τριακόσιοι τῆς Σπάρτης.

Τὸ ἔθνος χρεωστεῖ νὰ ἀνεγείρῃ τὸν ἀνδριάντα εἰς τὸν
μοναδικὸν κληρικόν, ὁ ὁποῖος ἐφόσον θὰ παρέρχωνται οἱ
αἰῶνες, διαρκῶς καθιστάμενος ὡραιότερος τὴν μορφὴν
καὶ τὴν ψυχὴν θὰ βαδίζει πρὸς τὴν Ἀθανασίαν, ἐνθρονι-
σμένος εἰς τὸν ἱερώτερον τῶν βωμῶν τῆς εὐγνωμοσύνης
τῆς Πατρίδος.

Η ΕΠΟΠΟΙΪΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Ο ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΣ ΣΑΜΟΥΗΛ

Θαυμασμός τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Πουκεβίλ καὶ τοῦ Ἀγγλου Φίνλεϋ πρὸς τὸν Σαμουήλ.—Ἡ μορφή τῆς Σουλιωτικῆς Δημοκρατίας.—Ἡ Ὁμοσπονδία των.—Ὁ Νέρων των Ἰωαννίνων.—Ἐπικοὶ ἀγῶνες κατὰ των τυράνων.—Λάμπρος Τζαβέλας καὶ Ἀλῆ Παδᾶς.

ΤΟΥΣ ΑΘΑΝΑΤΟΥΣ ἀγῶνας τῆς ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τοῦ Σουλίου, ἐρημωθέντος τελείως τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1803, λαμπρύνει ἡ δρᾶσις ἐνὸς περιεργοτάτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου τύπου, τοῦ Μοναχοῦ Σαμουήλ. Καὶ ὡς κήρυξ τῆς Χριστιανικῆς ἀπαρνήσεως καὶ ὡς μοναχός, ζήσας βίον παροιμιώδους ἀρετῆς καὶ ἐγκρατείας καὶ ὡς στρατιώτης καὶ πολέμαρχος, τερματίσας τὰς ἡμέρας του δι' ἐνὸς ἀσυλλήπτου ὀλοκαυτώματος τὸ ὁποῖον μᾶς ἐνθυμίζει τὰ Ψαρά καὶ τὸν Γαβριήλ, τὸν διάσημον Ἐγούμενον τῆς Ψαρὰ καὶ τὸν Γαβριήλ, τὸν διάσημον Ἐγούμενον τῆς ἐν Κρήτῃ Μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου, ὁ Σαμουήλ τοῦ Σουλίου, ἀποτελεῖ ἓνα σπάνιον τύπον, δυνάμενον νὰ φρονηματίζη τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

Ὁ ἐπιφανὴς Γάλλος ἱστορικὸς Πουκεβίλ, ὁ ἀπαθανατίσας τὰ μεγαλουργήματα τοῦ ὑπὲρ Ἐλευθερίας Ἀγώνος τοῦ 1821, ὁμιλεῖ μὲ τὸν μεγαλείτερον θαυμασμόν διὰ τὸν περιεργὸν αὐτὸν μοναχόν.

«Τοιοῦτος ἀνὴρ—γράφει ὁ Γαλάτης Ἀκαδημαϊκός—οἷος ὁ Σαμουήλ, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ μεταβάλῃ τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν εἶχε σημάνει ἐπὶ των ἡμερῶν του ἡ ὥρα τῆς ἀπελευθερώσεώς της». Ἡ ὥρα αὕτῃ εἶχε σημάνει

18 ἔτη μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ μοναχοῦ, ὁ ὁποῖος βέβαια θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ ἀκαταγώνιστος ἡθικὴ δύναμις, διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μαχόμενοι καὶ νικῶντες κατὰ τῶν Τούρκων, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλουν τὸν χειρότερον πολέμιον, τὰ πρὸς ἀλλήλους μίση καὶ τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα διεκύβευον τὸν ὅλον ἀγῶνα.

Καὶ ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Φίνλεϋ σταματᾷ μετ' εὐλαβείας, πρὸ τῆς μορφῆς τοῦ περιδόξου Μοναχοῦ. Αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ—γράφει— τοῦ Σαμουήλ, τὸν ὁποῖον οἱ Σουλιῶται ἐν ὥρᾳ κινδύνου ἐξέλεξαν ὡς πολέμαρχον αὐτῶν, ἢ εἰς τοὺς πολέμους ἀνδρεία του, ἢ εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸ γενικὸν συμφέρον φρόνησίς του καὶ τέλος ἡ ἐντελής αὐταπάρνησίς του ἀπὸ πάσης φιλοδοξίας, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀναγνωρισθῇ παρ' ὅλων ὡς ὀρχηγὸς ἄνευ ἐκλογῆς ἢ ἄλλης τινὸς διατυπώσεως. Ὁ δὲ ἔντιμος χαρακτήρ του ἔμεινεν ἀμετάβλητος καὶ μετὰ τὴν ἀνύψωσίν του αὐτῇν. Μόνον κατὰ τὰ συμβούλια καὶ κατὰ τὰς μάχας διέκρινέ τις αὐτὸν ὡς ὀρχηγόν, ἐκ τῆς συνέσεως καὶ τῆς ἀνδρείας του».

**ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΕΜΜΑΤΑ ΜΗ ΕΧΟΝΤΑ ΘΕΣΙΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ
ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΗΞΑΝ Η ΟΛΕΘΡΙΑ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ
ΕΚΛΗΡΟΔΟΤΗΣΕ ΒΡΑΔΥΤΕΡΟΝ Η ΜΟΝΑΡΧΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ**

Διὰ νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ ἀξία τοῦ χαρακτηρισμοῦ τούτου τοῦ Ἄγγλου συγγραφέως, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ ἀτίθασος χαρακτήρ τοῦ φιλελευθέρου καὶ δημοκρατουμένου ἐκείνου λαοῦ, τὸν ὁποῖον κατώρθωκε νὰ χαλιναγωγῇ ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀνεπιτήδευτος Μοναχός.

Ἀλλὰ ποῖον ἦτο τὸ Σοῦλι καὶ ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς καὶ ὁποῖοι οἱ ἀγῶνές του κατὰ τῆς τυραννίας; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα, διὰ νὰ τοποθετήσωμεν τὸ ἱστορικὸν πρόσωπον τοῦ Σαμουήλ, ἐνὸς τῶν σεμνοτέρων ἡρώων τῆς στρατευομένης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σουλιωτικῆς Δημοκρατίας ἔλαμψεν ὡς φωτεινὸν μετέωρον δόξης, καταλαμπρύναν τὰς σελίδας τοῦ ἀγωνιζομένου νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς ἐν διαμέρισμα τραχύ, ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ διακλαδώσεις τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Τομάρου, ὅχι μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων, πρὸ ὀκτακοσίων περίπου ἐτῶν, μερικαὶ ποιμενι-

καὶ χριστιανικαὶ οἰκογένειαι ἐθεμελίωσαν τὸ μικρὸν χωρίον τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ καταλάβῃ δόξαν ἀνταξίαν πρὸς τοὺς πλέον ὀνομαστοὺς τόπους τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἤρχισαν πολὺ γρήγορα νὰ πληθύνωνται, οὕτως ὥστε ἐδημιούργησαν ἐκεῖ πλησίον καὶ ἄλλους συνοικισμοὺς, τὴν Σαμονίβαν, τὴν Κιάφαν, καὶ τὸν Ἀβαρῖκον, οἱ ὅποιοι μαζὺ μὲ τὸ Σοῦλι ἀπετέλεσαν τὸ Τετραχώρι.

Καὶ ἀκόμη βραδύτερον εἶχαν συνοικισθῇ ἐκεῖ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ἀκρωρείων καὶ ἄλλα ἑπτὰ χωρία, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὸ Ἑπταχώρι.

Καὶ εἰς τὰ ἔνδεκα αὐτὰ χωρία εἶχεν ἐπεκταθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Σουλίου, τὰ ὁποῖα περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ὀγδόης Ἑκατονταετηρίδος περιελάμβανον πληθυσμὸν 6,000 περίπου κατοίκων. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται δὲν ἠρκέσθησαν μόνον εἰς τὰ ἔνδεκα χωρία. Κατῶρθωσαν καὶ ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των καὶ εἰς 60 ἄλλα χωρία τῶν πέριξ πεδιάδων, τὰ ὁποῖα κατέστησαν φόρου ὑποτελῆ. Οἱ κάτοικοι τῶν ὑποτελῶν χωρίων, συμποσούμενοι εἰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἐκλήθησαν Παρασουλιῶται καὶ ὁ ὅλος συνοικισμὸς των Παρασοῦλι.

Τὰ πρῶτα ἔνδεκα χωρία διεμόρφωσαν ἓν πολιτειακὸν σύστημα, δημοκρατικὸν ὁμόσπονδον. Οἱ ἀρχηγοὶ 47 πατριῶν, ἀντιπροσωπεύοντες τὰ ἔνδεκα χωρία συνήρχοντο εἰς γενικὸν Συνέδριον καὶ ἀπεφάσιζαν διὰ τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ὁμοσπανδιακῆς Δημοκρατίας.

Ἡ Συμπολιτεία αὕτη ἀποδεικνύει, πόσον οἱ προπάτορες ἡμῶν εἶχον ἔμφυτον τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάλης πρὸς τοὺς Δημοκρατικοὺς θεσμοὺς, οἱ ὅποιοι ἐγεννήθησαν εἰς τοὺς λαμπροὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Βασίλεις καὶ Στέμματα, μὴ ἔχοντα θέσιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Σουλιωτῶν, ἦσαν ἢ ἀκριβοπληρωμένη πολυτέλεια, τὴν ὁποίαν ἐκληροδότησε βραδύτερον ἡ Μοναρχικὴ Εὐρώπη εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀνακοπῇ ἡ πρόοδος τοῦ ἔθνους καὶ νὰ κατασυντριβοῦν τόσαι πολῦτιμοι δυνάμεις τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Τῆς Δημοκρατικῆς Ὁμοσπονδίας τοῦ Σουλίου δὲν συμμετεῖχον τὰ 60 ἄλλα χωρία, τὰ ὁποῖα παρέμειναν ἀπλῶς ὡς φόρου ὑποτελῆ, ἀσχολούμενα εἰς τὴν γεωργίαν, ἐνῶ οἱ κυρίαρχοι ἐθεράπευον τὴν πολεμικὴν τέχνην, διὰ νὰ

Ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, ὁ ἡρωϊκὸς υἱὸς τῶν ἡρώων τοῦ Σουλίου, Λάμπρου τοῦ Τζαβέλα καὶ τῆς Μόσχως, δράσας κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων τῆς Δημοκρατίας τοῦ Σουλίου

διατηροῦν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος των, προασπίζοντες αὐτὴν διὰ τῶν ὅπλων, ἐναντίον τῶν τυράννων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. «Ὅθεν, πᾶσα αὕτῃ ἡ Συμπολιτεία—γράφει ὁ ἀείμνηστος ἱστοριογράφος Κωνσταντῖνος ὁ Παπαρηγόπουλος—ὡμοίαζε πολὺ πρὸς τὸ ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν πολίτευμα. Αἱ δὲ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀρχικῶν 11 χωρίων καὶ τῶν κυριευθέντων 60, ἀνακαλοῦσι παραδόξως εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὰς μεταξὺ Σπάρτης καὶ τῶν περιοίκων σχέσεις». «Ἦσαν δὲ—συνεχίζει ὁ ἴδιος ἱστορικὸς—οἱ Σουλιῶται κράμα Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισθέντων Ἀλβανῶν, καὶ εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων γόνων τοῦ συνοικεσίου τῶν δύο φυλῶν τοῦ ἀπὸ τῆς 14ης ἐκατονταετηρίδος ἀρξαμένου καὶ τελουμένου μέχρι τῆς σήμερον. Ἡ Ἀλβανικὴ φυλὴ ἐκράτυνε τὸ μάχιμον τῆς Ἑλληνικῆς πνεῦμα, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐνεφύσησεν εἰς τὴν Ἀλβανικὴν τὰ εὐγενέστατα αἰσθήματα τῆς φιλοπατρίας, τῆς φιλομαθείας καὶ τῆς εἰννομίας. Τὰ δύο κάλλιστα προϊόντα τοῦ συνδυασμοῦ τούτου ὑπῆρξαν οἱ Σουλιῶται ἐπὶ τῆς Στερεᾶς, οἱ Ὑδραῖοι καὶ Σπετσιῶται, κατὰ θάλασσαν».

Τοιοῦτοι ἄλκιμοι ὄντες οἱ Σουλιῶται κατέστησαν τὴν ὁμόσπονδον Δημοκρατίαν των ὅχι μόνον ἀπρόσβλητον καὶ ἀκαταπάτητον, ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλιέργησαν τὴν Μεγάλην Ἰδέαν νὰ ἐπιτύχουν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐστέναζον ὑπὸ τὸ πέλμα τῶν τυράννων. Οἱ Σουλιῶται, ἀναπνέοντες τὸν ἀέρα τῆς Ἐλευθερίας εἶχον ἀποβῆ ὁ τρόμος τῶν περιοίκων Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων. Τῷ 1754, ὁ Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων Μουσταφᾶς, κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης, ἐξεστράτευσεν μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ, πρὸς καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου, ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἐξεμηδένισαν τὸν ἐχθρὸν καὶ διέσωσαν τὴν Ὁμοσπονδίαν των. Βραδύτερον, τῷ 1770, μετέσχον τοῦ ἀγῶνος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὅτε Αἰκατερίνη ἡ Β' τῆς Ρωσσίας εἶχεν ἀποστείλει τὸν Ὁρλώφ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν κατάπνιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκείνης, τὸ Σοῦλι διεξήγαγε πρὸς διατήρησιν τῆς Ἐλευθερίας του σκληροτάτους ἀγῶνας, ἀπὸ τοῦ 1790 μέχρι τοῦ 1803, ὁπότε ὑπέκλυσε πρὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερησεων καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαιούντων πολεμεφοδίων.

Ὁ Βελῆ Πασσᾶς τοῦ Δελβίνου, ὁ ὁποῖος ἐγέννησε ἀπὸ τὴν
αἰμοδόρον Χάμκων τὸν αἰμοδιψῆ Νέρωνα τῆς Ἡπείρου,
Ἀλῆν Πασᾶν, τὸν διεξαγαγόντα μακροχρονίους πο-
λέμους πρὸς κατάλυσιν τῆς Ὁμοσπονδου Δημο-
κρατίας τοῦ Σουλίου

Τῷ 1788, ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς κατελάμβανε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου, τὰ Ἰωάννινα.

Ὁ σατράπης οὗτος εἶχε συλλάβει σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς ὁ μεγαλοφυὴς Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, καταστήσας τὴν χώραν τῶν Φαραῶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ Σουλτανᾶτον καὶ γενόμενος ἰδρυτὴς ἰδιατεράς δυναστείας. Τὸ ἴδιον εἶχε διανοηθῇ καὶ ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπεζήτητε νὰ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἑλλην Ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, πρὸς δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τὴν Πύλην Κράτους. Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς κατὰ τὴν ὁμότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπείαν εἶναι μὲν ἐφάμιλλος πρὸς τὸν Νέρωνα καὶ Καλιγούλαν, ὑπερβαίνει δὲ ἴσως πάντας τοὺς τυράννους τῆς Ἱστορίας, κατὰ τὴν πανουργίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν.

Πρὸς καταλήστευσιν τῶν ὑπηκόων του καὶ πρὸς συσώρευσιν πλούτου, διέπραξεν ἴσως τὰ τρομερώτερα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐγκλήματα.

Ἄγγλος περιηγητὴς χαρακτηρίζει τὸν Ἀλῆν, ὡς «κοῦμα μεγαλοπρεπείας καὶ φαυλότητος». Θηριωδέστερος τῆς τίγρεως, ἀπεπειράθη νὰ φονεύσῃ καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν του, ἀφοῦ προηγουμένως ἔσφαξε τὸν ἑτεροθαλὴ ἀδελφόν του Ἰσμαήλ Μπέην, τὸν ἄλλον του ἀδελφὸν Ταχὴρ Μπέην, τὸν πενθερόν του Καπλὰν Πασᾶν, τὴν θείαν του Κιαρκᾶν, τὸν ἐξάδελφόν του Χόντο Μπέην, καὶ ἄλλους συγγενεῖς του. «Παραφερόμενος ἀπὸ τὴν φρικτὴν δίψαν τοῦ αἵματος— λέγει εἰς τῶν νεωτέρων— ἐβύθιζε μόνος τὴν μάχαιραν εἰς τὰ στήθη τῶν ἀθώων, τοὺς ἐπυροβόλει μόνος του, ἢ τοὺς ἐκρήμνιζε διὰ νυκτὸς εἰς τὴν Λίμνην τῶν Ἰωαννίνων, ἢ τοὺς ἐπότιζεν ὁ ἴδιος τὸ δηλητήριον ἢ ὥρμα ἐπάνω εἰς τὸ θῦμά του καὶ περιέσφιγγε τὸν τράχηλόν του μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας, ἕως οὗτου τὸ θανατώσῃ!» Ὁ Ἀλῆς, υἱὸς τοῦ Βελῆ Πασᾶ τοῦ Δελβίνου, ὑπῆρξεν ἐφάμιλλος τῆς αἰμοδόρου μητρὸς του Χάμκως, ἣ ὁποία θανόντος τοῦ συζύγου της, ἀνέθρεψε τὸν ἀντάξιον υἱὸν της, διὰ νὰ τὸν καταστήσῃ διάσημον ἐγκληματίαν, ἐθίσας αὐτὸν εἰς τὴν κλοπὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν, εἰς τὴν ὑπουλότητα καὶ τὴν πανουργίαν, εἰς τὴν ἀνοσιουργίαν καὶ τὴν πολεμικὴν τόλμην.

Η ΜΗΤΗΡ ΚΑΤΕΧΕΙ ΤΗΝ ΚΛΕΙΔΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ, ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΗ ΠΟΥ
ΕΠΙΘΕΤΕΙ ΤΗΝ ΣΦΡΑΓΙΔΑ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΛΑΤ-
ΤΕΙ ΤΑΣ ΑΓΡΙΑΣ ΥΠΑΡΞΕΙΣ

Ἡ μήτηρ—λέγει εἰς τῶν νεωτέρων—κατέχει τὴν κλεῖδα τῆς ψυχῆς, εἶναι αὐτή, ἡ ὁποία ἐπιθέτει τὴν σφραγίδα τοῦ χαρακτῆρος καὶ διαπλάττει ὑπάρξεις ἀγρίας, μεταβάλλουσα αὐτὰς διὰ τῶν εὐγενικῶν τῆς φροντίδων εἰς ἀγγέλους ἡμερώσεως καὶ καλωσύνης.

Ἀλλὰ ἡ Χάμικω, μὲ τὰ αἰμοβόρα ἔνστικτά της, ὑπεβοήθησε τὴν πονηρὰν φύσιν τοῦ υἱοῦ της, τὸν ὁποῖον ἀνέδειξεν εἰς θηρίον ἀγριώτατον, ὅπως καταντᾷ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν τυγχάνει—κατὰ τὸν Πλάτωνα—ὑγιοῦς διαπλάσεως.

Τοιοῦτον αἰμοβόρον τέρας ἀνέλαβεν ἐπίμονον ἀγῶνα, διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν Ὀμοσπονδιακὴν τῶν Σουλιωτῶν Δημοκρατίαν. Φιλοδοξῶν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ μεγαλοπράγμονα σχέδιά του, ὅπως καταστῇ ἰσχυρὸς καὶ δημιουργήσῃ ἴδιον Κράτος, ἀνεξάρτητον, ἡσθάνετο, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ, ἐὰν ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται ἡ Συμπολιτεία τοῦ Σουλίου, ἡ ὁποία ἐνέπνε τὸν τρόπον εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ Τούρκους. «Ἐφ' ὅσον δὲν ὑποτάζω τοὺς Σουλιώτας—ἔλεγε συνήθως—δὲν θὰ ἡσυχάσω, διότι τοιοῦτοι γείτονες οὐδέποτε θὰ μοὶ ἐπιτρέψουν νὰ διοικήσω τὸ Πασσαλῆκί μου, ὅπως θέλω».

Οὕτω, τῷ 1790, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἀνέλαβε τὸν πρῶτον πόλεμον κατὰ τῆς ἡρωϊκῆς Δημοκρατίας, τὸν συνέχισε τῷ 1792, καὶ τὸν ἐπανέλαβεν ἐκ τρίτου, κατὰ τὸ 1800—1803, ὁπότε ἐγράφη καὶ ἡ ὠραιότερα ἐποποιία τοῦ ἀγῶνος, μὲ τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ πολεμάρχου Σαμουήλ καὶ μὲ τὸν ἀσύγκριτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀθάνατον ἐκείνον χορόν, ὃν ἔσυραν αἱ Ἑλληνίδες τοῦ Ζαλόγγου.

Κατὰ τὴν πρώτην τῶν συρράξεων περίοδον, ὅλας μὲν τὰς ἐπιθέσεις τοῦ τυράννου εἶχαν ἀποκρούσει θριαμβευτικῶς οἱ ἀδάμαστοι τῆς Δημοκρατικῆς Συμπολιτείας ὑπερασπισταί, εἰς μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν, γράφει ὁ τότε ζῶν Πουκεβίλ, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς προσέβαλε τοὺς Σουλιώτας μὲ δέκα πέντε χιλιάδας ἐκλεκτοῦ στρατοῦ. Οἱ Σουλιῶται, ἀριθμούμενοι μόλις εἰς χιλίους τριακοσίους, ἀπεσύρθησαν εἰς ἀπροσίτους βράχους καὶ ὁ μὲν Τύραννος ἐξώρμα τὰ στίφη του μὲ πολλὰς ὑποσχέσεις, οἱ δὲ Σουλιῶται παρ' ὀλίγον νὰ ὑποκλῇσιν εἰς τὸ ἀπειράριθμον καὶ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν

ἐχθρῶν. Τότε δὲ καὶ αἱ Σουλιώτιδες, ἐπὶ κεφαλῇς ἔχουσαι τὴν ἔνδοξον Μόσχω σύζυγον τοῦ Λάμπρου τοῦ Τζαβέλλα, καὶ τὴν γενναιοτάτην Χαΐδω, βλέπουσαι τὸν κίνδυνον, κυλίουσιν ἐκ τῶν βράχων ὀγκώδεις λίθους, διασπῶσι δι' αὐτῶν τὰς φάλαγγας τοῦ ἐχθροῦ, ἐξορμῶσι κατ' αὐτοῦ μὲ τοὺς συζύγους των, φονεύουν ὀκτακοσίους Τούρκους καὶ τρέπουν τοὺς λοιποὺς εἰς ἄνδρον φυγὴν. Ὁ Ἀλῆς τότε μυκᾶται ὡς τίγρις τραυματισμένη, ἀπέρχεται ἀπὸ τὸ στρατόπεδον καὶ φθάνει διὰ νυκτὸς εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἴνα δὲ καλύψῃ τὸ αἶσχος του, διατάσσει οὐδεὶς νὰ ἀνοίξῃ παρὰθυρον, οὐδεὶς νὰ φανῇ εἰς τοὺς δρόμους, οὐδεὶς νὰ τὸν πλησιάσῃ καὶ οὐδεὶς νὰ τῷ ὁμιλήσῃ ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας».

Ὁ Ἀλῆς ἐπείσθη, ὅτι διὰ πολέμου ἐντίμου ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβάλῃ τοὺς ἥρωας ὑπερασπιστὰς τῆς Σουλιωτικῆς Δημοκρατίας. Κατέφυγε τότε εἰς τὸν δόλον. Ἐκδηλώσας τὴν πρόθεσίν του νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν. «Προσεποιήθη, λέγει ὁ σύγχρονος τῶν ἀξιομνημονεύτων τούτων γεγονότων Γάλλος ἱστορικός, ὅτι ἀποδίδει σέβας εἰς τὴν γενναιοτήτητα τῶν Σουλιωτῶν, οὓς προσεκάλεσε νὰ συμμετάσχωσι τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὡς σύμμαχοι, ὑποσχόμενος νὰ τοῖς χορηγήσῃ ἱκανὸν μισθόν».

Η ΖΩΗ ΣΟΥ ΕΥΡΙΣΚΕΤΑΙ ΕΙΣ ΧΕΙΡΑΣ ΜΟΥ, ΑΘΛΙΕ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΕ,
ΕΙΠΕΝ Η ΤΙΓΡΙΣ.—ΣΟΙ ΕΠΙΦΥΛΑΣΣΟΝΤΑΙ ΤΑ ΦΡΙΚΩΔΕΣΤΕΡΑ
ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Ὁ Ἀγγλος περιηγητὴς Οὐίλλιαμ Ἔτομ διέσωσεν ἐν πρωτοτύπῳ τὸ περιώνυμον ἔγγραφον προσκλητήριο τοῦ Ἀλῆ, δι' οὗ ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «Φίλοι μου, Καπετὰν Μπότσαρη καὶ Καπετὰν Τζαβέλα, ἐγὼ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς σᾶς χαιρετῶ καὶ σᾶς φιλῶ τὰ μάτια. Ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ἠξεύρω πολὺ καλὰ τὴν ἀνδραγαθίαν σας καὶ τὴν παλληκαριάν σας, λοιπὸν μὴ κάμετε ἀλλέως παρακαλῶ, ἀλλ' εὐθὺς ὅπου λάβετε τὴν γραφὴν μου νὰ μαζώξετε ὅλα σας τὰ παλληκάρια καὶ νὰ ἔλθετε νὰ με εὑρετε διὰ νὰ ὑπάγω νὰ πολεμήσω τοὺς ἐχθροὺς μου. Τούτῃ εἶναι ἡ ὥρα ὅπου ἔχω χρεῖαν ἀπὸ λόγου σας καὶ μένω νὰ ἴδω τὴν φιλίαν σας καὶ τὴν ἀγάπην ὅπου ἔχετε διὰ λόγου μου. Ὁ λουφές Σας θέλει εἶναι διπλοῦς ἀπ' ὅσον δίδω εἰς τοὺς Ἀρβα-νίτας διατὶ καὶ ἡ παλληκαριά σας ξεύρω πῶς εἶναι μεγα-

Ὁ Ἱμπραήμ Πασᾶς τοῦ Βερατίου, ὁ ὁποῖος ὑπεκρίνει τοὺς
Σουλιώτας κατὰ τοῦ ὤμοῦ τυράννου Ἀλῆ Πασᾶ καὶ
ἔπειτα τοὺς ἐγκατέλειψε, συζεύξας τὴν θυγατέρα
του μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ

λειτέρα ἀπὸ τὴν ἰδικήν τους. Λοιπὸν ἐγὼ δὲν πηγαίνω νὰ πολεμήσω πρὶν ἔλθετε Σεῖς. Καὶ Σᾶς καρτερῶ ὀγλήγορα νὰ ἔλθετε. Ταῦτα καὶ σᾶς χαιρετῶ. Ὅγλήγορα νὰ ἔλθετε».

Οἱ Σουλιῶται, μὴ ἔχοντες ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν δόλιον σατράπην, ἀπέστειλαν πρὸς δοκιμὴν 70 ἄνδρας, ὑπὸ τὸν Λάμπρον τὸν Τζαβέλαν. Οὗτοι ὅμως καθ' ὃν χρόνον ἐπορεύοντο συνελήφθησαν καὶ ὠδηγήθησαν δέσμοι πρὸς τὸν Ἀλῆν. Εὐτυχῶς ἓνας ἐκ τῶν 70 ἐδραπέτευσε καὶ ἐδραμεν εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ἀνήγειρε τὴν προδοσίαν καὶ ὅτι ὁ Ἀλῆς ἐτοιμάζεται πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Συμπολιτείας τῶν.

ΕΑΝ Ο ΥΙΟΣ ΜΟΥ, ΝΕΟΣ ΚΑΘΩΣ ΕΙΝΑΙ, ΔΕΝ ΜΕΝΕΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΜΕΝΟΣ ΝΑ ΘΥΣΙΑΣΘΗ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ, ΑΥΤΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΞΙΟΣ ΝΑ ΖΗΣΗ ΚΑΙ ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΑΙ ΩΣ ΥΙΟΣ ΜΟΥ

Οἱ προδοθέντες εἶχαν ριφθῇ εἰς τὰς φυλακάς Ἰωαννίνων. Καλέσας δὲ ὁ τύραννος τὸν Λάμπρον τὸν Τζαβέλαν τῷ εἶπε, καθ' ἃ διηγεῖται ὁ Πουκεβίλ: «Ἡ ζωὴ σου εὐρίσκεται εἰς χεῖράς μου, ἄθλιε Χριστιανέ. Σοὶ ἐπιφυλάσσονται δὲ τὰ φρικωδέστερα μαρτύρια, ἂν ἀρνηθῇς νὰ μοὶ παραδώσῃς τὸ Σοῦλι, τοῦναντίον ἐὰν συγκατατεθῇς εἰς τοῦτο ἔχω ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν νὰ σὲ καταστήσω τὸν ἰσχυρότερον τῆς Ἀλβανίας. Ἴδου ἡ ἀπόφασίς μου. Τὴν ἤκουσες; Ἐκλεξε καὶ εἰπέ μοι».

Ὁ Σουλιώτης ἀρχηγός, μετρῶν μὲ τὸ ἴδιον νόμισμα τὸν ἄπιστον σατράπην, ἔσπευσε νὰ ἀπαντήσῃ: «Αἰχμάλωτος ὢν, δὲν δύναμαι ν' ἀποφασίσω περὶ τῆς παραδόσεως· ἂν ὅμως μὲ ἀφήσῃς ἐλεύθερον, θὰ προσπαθῇσω νὰ καταπείσω τοὺς συμπατριώτας μου. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς εἰλικρινείας τῶν λόγων μου καὶ τῶν αἰσθημάτων μου ἀφήνω εἰς χεῖράς σου τὸν υἱόν μου (Φῶτον), ὅστις εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων σου, γνωρίζεις δὲ ἂν ἡ ζωὴ του δὲν εἶναι προσφιλεστέρα ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου».

Ἀποδεκτῆς γενομένης τῆς αἰτήσεως, ἀπελύθη τότε ὁ Τζαβέλας. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ἀνακοινώσας τὰ συμβάντα εἰς τοὺς συμπατριώτας του, παρασκευαζομένους πρὸς ἄμυναν, ἔγραψε πρὸς τὸν τύραννον τὴν ἀθάνατον ἐκείνην ἐπιστολήν, ἡ ὁποία ἐρμηνεύει ὑπὸ ποιῶν αἰσθημάτων ἐνεπνέοντο οἱ ἡρωικοὶ προασπισταὶ τῆς Δημοκρατίας τοῦ Σουλίου. Ἴδου τὸ μνημειῶδες ἔγγραφον: «Ἀλῆ Πασᾶ, χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἓναν δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντέψω τὴν πατρίδα μου ἐναντίον εἰς

ένα κλέπτην. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως ἀπελπίστως θέλω τὸν ἐκδικήσω πρὶν ν' ἀποθάνω. Κάποιοι Τοῦρκοι καθὼς ἐσένα θέλουν εἰποῦν ὅτι εἶμαι ἄσπλαγχνος πατέρας μὲ τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἐδικόν μου λυτρωμόν· ἀποκρίνομαι ὅτι ἂν σὺ πάρης τὸ βουνὸν σέλεις σκοτώσῃ τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῇ σφαμίλιας μου καὶ τοὺς συμπατριώτας μου· τότε δὲν θὰ μπορέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν μου. Ἀμὴ ἂν νικήσωμεν, θέλω ἔχει ἄλλα παιδιά. Ἡ γυναῖκά μου εἶναι νέα. Ἐὰν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν μένῃ εὐχαριστημένος νὰ θυσιάσῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζῇ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου. Ἀπιστε, εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ. Ἐγὼ, ὁ ὠμοσμένος ἐχθρός σου, Καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλας».

Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς περιωνύμου αὐτῆς ἐπιστολῆς ὁ Τζαβέλας, μετὰ τῆς συζύγου του Μόσχως, ἀνέλαβον τὰ ὅπλα. «Ὡς λέοντες μανιώδεις, λέγει ὁ Πουκεβίλ, ὑπεχρέωσαν διὰ τῆς ἀξίας καὶ τῆς τόλμης των τὸν Ἀλῆ Πασᾶν μετὰ τριῶν ἐτῶν ἀντεκδικήσεις καὶ μάχας, ν' ἀποδώσῃ τὸν υἱόν των καὶ τοὺς Σουλιώτας, τοὺς ὁποίους διὰ προδοσίας εἶχε συλλάβῃ. Ἀφ' οὗ ἔτυχε τῆς περιφανοῦς ταύτης ἱκανοποιήσεως ὁ Τζαβέλας, ἐξηντλημένος ἐκ τῶν καμάτων τοῦ πολέμου, ἀπέθανε, κληροδοτήσας εἰς τὸν υἱόν του Φῶτον τὴν περὶ τῆς μητρὸς του φροντίδα, καθὼς καὶ τὴν ἐκδίκησίν του».

ΤΟΤΕ ΕΠΙΦΑΙΝΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΙΖΟΝΤΑ Η ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς μετὰ τὴν λήξιν καὶ τοῦ δευτέρου πολέμου κατὰ τῆς Σουλιωτικῆς Δημοκρατίας, ἀποτυχὼν νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων τοὺς ἀδαμάστους ἐκείνους ὀρεσιβίους προμάχους τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἔθεσε κατὰ τὴν τρίτην ἐκστρατείαν του εἰς ἐνέργειαν ἄλλα μέσα. Καὶ τότε ἐπιφαίνεται εἰς τὸν ὀρίζοντα ἡ ἐπιβάλλουσα φυσιογνωμία τοῦ ἐξαισίου ἀντιπροσώπου τῆς θρησκείας, τοῦ Μοναχοῦ Σαμουήλ, ἥτις ἐλάμπρυνε τὴν πτῶσιν τῆς περιωνύμου ἐκείνης Συμπολιτείας.

ΕΘΝΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΑΙ

Ὁ χαρακτήρ τοῦ Σαμουήλ ὡς Ἱεράρχου καὶ πολεμάρχου.—
Τὸ ἔργον τοῦ ἐξαιδίου ἀναμορφωτοῦ καὶ ἐναποδόλου Κο-
δμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ.—Χαρακτηρισμοὶ τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ
Πονκεβίλ.—Τὸ Σοῦλι παραδίδεται διὰ πείνης καὶ προ-
δοσίας.—Ἐν μέσῳ ὁλογῶν ἀνέρχεται πρὸς τοὺς οὐρανοὺς
ὁ κήρυξ τῆς «τελευταίας κρίσεως».

ΕΙΣ ΤΟ προηγούμενον κεφάλαιον ὠμλήσαμεν περὶ
τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ὁμοσπόνδου Δη-
μοκρατίας τοῦ Σουλίου καὶ περὶ τῶν πρῶτων πολέ-
μων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, τῷ 1790
καὶ τῷ 1792, ἀποπειραθεὶς εἰς μάτην νὰ κυριεύσῃ διὰ
τῶν ὅπλων τὰς ἀπορρήτους θέσεις τῶν ὀρεισιβίων ἡρώων.
Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1792, ὁ Ἀλῆς
ἡσχολήθη ἐπὶ ὀκταετίαν ὁλόκληρον εἰς ζητήματα σπου-
δαῖα, πανευρωπαϊκῆς φύσεως, τὰ ὁποῖα ἐπροκά-
λεσαν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἰδιαιτέρως ἡ δρᾶ-
σις τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, συλλαβόντος τὸ σχέδιον
νὰ καταστῇ κύριος καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Ὅντως, ἀπὸ τοῦ 1792 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1800, τὸ
Σοῦλι ἀπελάμβανε σχετικῆς εἰρήνης. Μετὰ ὀκταετῇ ὁμως
ἀνακωχὴν, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, ἀπαλλαγεὶς τῶν ἄλλων γενι-
κωτέρων περισπασμῶν, ἀπεφάσισε τὴν τρίτην κατὰ τοῦ
Σουλίου ἐκστρατείαν του. Παρεσκεύασε πρὸς τοῦτο πο-
λυάριθμον στρατόν. Ταῦτοχρόνως ὁμως εἶχε φροντίσει
νὰ φθίρῃ τὸ ἡθικὸν ὠρισμένων Σουλιωτῶν διὰ δώρων
καὶ ὑποσχέσεων, κατάρθωσε δὲ νὰ ἔχῃ διηρημένους πρὸς
ἀλληλομαχίαν τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ὀρεισιβίων ἐκεί-
νων ἡρώων, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς διαφθορᾶς καὶ τῶν
δωροδοκιῶν καὶ τῶν διαιρέσεων ὅ,τι ἦτο δυσκολώτατον
νὰ κατορθώσῃ διὰ τῶν ὅπλων.

Ὁ παμπόνηρος Σατράπης τῶν Ἰωαννίνων ἐπέτυχε νὰ
προσεταιρισθῇ αὐτὸν τοῦτον τὸν Γεώργιον Μπότσαρην.
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λάμπρου τοῦ Τζαβέλλα, οἱ Σουλι-
ῶται εἶχαν προκρίνει δι' ἀρχηγὸν των τὸν νεαρὸν υἱὸν
τοῦ ἡρώος, τὸν Φῶτον τὸν Τζαβέλλαν.

Ὁ Σουλτᾶνος τῆς Τουρκίας Σελῆμ ὁ Γ' (1789—1807), ἐξ
ὀνόματος τοῦ ὁποίου ἀνέλαθε τὰς τρεῖς ἐκστρατείας του ὁ Ἄ-
λῃ Πασᾶς, πρὸς κατάλυσιν τῆς Σουλτιωτικῆς Δημοκρατίας.
Ὁ Τύραννος τῶν Ἰωαννίνων ἐσκευάσει ταῦτοχρόνως κατὰ
τοῦ κυριάρχου ἵνα δημιουργήσῃ κράτος ἀνεξάρτητον.

Η ΥΨΗΛΟΦΡΟΣΥΝΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ ΚΑΙ Ο ΕΡΩΣ ΠΡΟΣ ΥΠΕΡΤΕΡΑ
ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΗ ΑΓΚΥΡΑΝ ΤΗΣ ΣΩ-
ΤΗΡΙΑΣ ΚΑΘΕ ΕΥΝΟΜΟΥΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ὁ Γεώργιος Μπότσαρης ἐχολώθη διὰ τοῦτο. Τυφλω-
μένος ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλοπρωτίας, βαρέως φέρων τὴν
ἀπώλειαν τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν ἀχαριστίαν, ὡς ἐνόμιζε, τῶν
συμπολιτῶν του, ἐπολιτεύθη κατὰ τρόπον, ὅστις ἐστιγμά-
τισε τὸ ὄνομά του καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ νεώτεροι Ἕλλη-
νες διὰ νὰ καταστῶμεν ἀληθεῖς πατριῶται, ὥστε νὰ θεω-
ρῶμεν τὴν Πατρίδα ἀπείρως πολυτιμωτέραν ἀπὸ τὸ ἐγὼ
μας καὶ νὰ μὴ θυσιάζωμεν τὰ ὑπατα τῶν κοινῶν συμφε-
ρόντων εἰς τὸν βωμὸν τῶν ἀτομικῶν παθῶν μας, πρέπει
νὰ διαπαιδαγωγήσωμεν τὸν Λαόν μας καὶ νὰ ἐμπνεύσω-
μεν εἰς αὐτὸν τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα φρονήματα, τὰ ὁποῖα ἀπο-
τελοῦν τὴν ἀσφαλῆ ἀγκυραν τῆς σωτηρίας κάθε εὐνομου-
μένης Πολιτείας. Ὁ Γεώργιος Μπότσαρης, λησμονῶν
τοὺς προτέρους ἀγῶνας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνδόξου οἰκογενεί-
ας του, κατὰ τῆς τυραννίας, ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου
νὰ πράξῃ ὅ,τι καὶ ὁ Πausanias τῆς Σπάρτης. Μετέβη
εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐγένετο ὄργανον τοῦ αἰσχίστου τῶν
τυράννων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ τέρατος ἐκείνου, τὸ ὁ-
ποῖον ἐπεζῆται νὰ ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς
τὸ Σοῦλι. Naί μέν, ὅταν ἐλέστη ἡ στιγμή νὰ ἐκτελέσῃ
τὰς πρὸς τὸν Ἀλὴν ὑποχρεώσεις καὶ ὑποσχέσεις του,
λαμβάνων τὰ ὅπλα κατὰ τῆς ἰδίας του πατρίδος ἐξήγνι-
σεν ὁ Μπότσαρης δι' αὐτοκτονίας τὴν ἀξιοθρήνητον τα-
κτικὴν του, μὴ ἀπέχουσιν τῆς προδοσίας, οὐχ ἥττον ὁμως
αἱ πράξεις τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μποτσαραίων δεικνύουν μέ-
χρι ποίου βαθμοῦ δύναται νὰ φθάσῃ ἡ νεοελληνικὴ νοο-
τροπία, ὅταν δὲν ἐμπνέονται ἀπὸ ὑψηλὰς ἠθικὰς ἀρχὰς
οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἔθνους μας καὶ ἐμαρτύρουν ὁπόση ἐξα-
χρεώσεις εἶχεν εἰσχωρήσει καὶ εἰς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν δωρο-
δοκιῶν καὶ τῶν ἄλλων διαιρετικῶν ἐνεργειῶν τοῦ δολιωτά-
του καὶ παμπονήρου Τυράννου τῶν Ἰωαννίνων.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίοδον, ἡ ὁποία ἐνθυμίζει
τὴν ἀτασθαλίαν μερίδος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, οἱ ὁ-
ποῖοι ἐπροτίμησαν νὰ θυσιάσουν εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ἐγὼ
καὶ τοῦ πάθους ὅ,τι ἐπετεύχθη διὰ ποταμῶν αἱμάτων ὑ-
πὲρ ἀπελευθερώσεως τοῦ ὅλου Γένους, ἐμφανίζεται εἰς
ἐνεργότεραν δρᾶσιν ἢ εὐγενὲς μορφὴ τοῦ Σαμουήλ, ἐνὸς
τῶν εὐγενεστάτων ἐκπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ Μοναχι-

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, ἀνώτερος τοῦ Νέρωνος καὶ Καλιγούλα κατὰ τὴν θηριωδίαν, εἶναι ὁ Τύραννος τὸν ὁποῖον ἐξέβρασεν ὁ Ἄδης. Ἐμπλαχεῖς εἰς μακροχρονίους πολέμους κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἡδυνήθη τέλος διὰ τῆς πείνης καὶ προδοσίας νὰ ἐπιτύχῃ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον κατέλαβε τὴν 16ην Δεκεμβρίου τοῦ 1803 ὡς σωρὸν ἐρειπίων.

σμοῦ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. Ὁ Μοναχὸς Σαμουήλ ὑπῆρξε τύπος ἐναρέτου καὶ ἐμπνευσμένου ἀσκητοῦ. Καὶ τὴν ἀρετὴν του δὲν τὴν ἐνέκλεισεν ὀπισθεν τῶν τειχῶν τοῦ ἀναχωρητηρίου του, ἀλλὰ τὴν κατέστησεν ἐνεργὸν ζωοποιὸν δύναμιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, συνεχίζων δὲ τὰς ἀληθεῖς παραδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καθωσιώθη εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τοῦ Γένους διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ διὰ τῶν ὅπλων.

Ὁ Σαμουήλ, καθὼς περιγράφουν αὐτὸν Εὐρωπαῖοι καὶ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς του, οἱ ἀσχοληθέντες πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἐποποιίας τῶν ἀθανάτων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἀγώνων τῶν προμάχων τῆς Σουλιωτικῆς Δημοκρατίας, πρέπει νὰ ᾔτο ἓνας ἐξαίσιος τύπος, ἓνας ἐνθουσιαστῆς καὶ ἐμπνευσμένος Μοναχός, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ λόγου του, διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου του, ἐξήσκει τὴν μεγαλητέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ὀρεσιβίων ἐκείνων προμάχων τῆς Ἐλευθερίας.

Ἐδίδασκε συνεχῶς καὶ ἐφρονημάτιζε καὶ ἐνέπνεε τὴν πίστιν πρὸς ὑπερτέρους κόσμους. Ὁμιλῶν ἀνέφερε συχνὰ ὅτι ἐγγίζει «ἡ τελευταία κρίσις» καὶ διὰ τοῦτο οἱ Σουλιῶται τὸν ὠνόμαζον «Ὁ Σαμουήλ ἡ τελευταία κρίσις», καὶ μὲ τὴν προσωνομίαν ταύτην ἀπηθανατίσθη εἰς τὴν Ἱστορίαν. Ἡ ἐμπνευσμένη αὐτοῦ φωνή, βοῶντος ἀνὰ τοὺς ἀπροσίτους ἐκείνους βράχους τοῦ Σουλίου, ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ Ἰωάννου, κηρύττοντος τὴν μετάνοιαν καὶ προπαρασκευάζοντος τοὺς ἥρωας, διὰ τὸν ἀνένδοτον ἀγῶνα τῆς «τελευταίας κρίσεως», τὴν ὁποίαν διήρχετο τὸ Σοῦλι, τὸ ὁποῖον ἀπεπειρᾶτο νὰ ἐκμηδενίσῃ ὁ Τύραννος διὰ τῆς διαφθορᾶς τῶν χαρακτήρων.

«Ἴδου— ἐφώναζεν— ἤγγικεν ἡ τελευταία κρίσις, καθ' ἣν θὰ τιμωρηθῇτε ὅσοι ἐγκαταλείπετε τὰ πατρία ἥθη καὶ παραδέχεσθε πρὸς τρυφὴν τὰ ἄδωρα δῶρα τοῦ ἀπίστου Τυράννου. Φύγετε ἀπ' ἐμπρός μου, τέκνα τῆς ἀπωλείας· μὴ μὲ κολάζετε περισσότερον. Καμμίαν ἐπικοινωνίαν δὲν θέλω νὰ ἔχω, μὲ τοὺς δεχομένους δῶρα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ δεχόμενοι δῶρα δὲν εἶναι στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ· δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ προστατεύσουν τὴν Πατρίδα».

«Τοιαύτη γλῶσσα—λέγει ὁ ἀείμνηστος Γούδας— καίτοι τραχυτάτη, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ διεγείρῃ παρὰ τοῖς Σουλιώταις τὰ εὐγενέστερα ὑπὲρ Πατρίδος καὶ Ἐλευθερίας αἰσθήματα. Καὶ πρῶται ὅλων αἱ γυναῖκες ἀμέ-

σως ἀπέβαλον πάντα περιττὸν κόσμον καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀρχαίαν αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν των. Τὸ παράδειγμα δὲ τῶν γυναικῶν εὐτυχῶς δὲν ἐβράδυναν νὰ μιμηθοῦν καὶ πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν». Ὁ Σαμουήλ ἐγένετο ὁ κατακτητὴς τῶν καρδιῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβασίλευεν ἀκλονήτως διὰ τῆς θέρης τῆς πίστεώς του.

«Κάθε βράχος— γράφει ὁ περιώνυμος ἱστοριογράφος τοῦ Ἀγῶνος καὶ Ἀκαδημαϊκὸς Πουκεβίλ— ἐχρησίμευε διὰ τὸν Σαμουήλ ὡς βῆμα, ὁπόθεν ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ κάθε σπήλαιον ἦτο καὶ ἓνας ναὸς, ἔνθα ἐδέετο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πιστῶν. Αἱ ὁμιλῖαι του καὶ ἡ πίστις του ἦσαν ἱκανὰ νὰ συγκινήσουν καὶ αὐτὰ τὰ ἄηρυχα βουνά. Τὰ παλληκάρια τοῦ Σουλίου ἐσκίρτων εἰς τὴν τὴν φωνὴν του, ὅπως οἱ ταξίαρχοι τῶν ποιμνίων εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ποιμένου. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐγίνοντο στρατιῶται «τῆς τελευταίας κρίσεως». Ὅλοι ἐθεώρουν τὸν θάνατον ὡς τὴν ἀσφαλεστέραν ὁδόν, τὴν ἄγουσαν εἰς μέλλον εὐτυχέστερον. Ἀρχηγὸς τοιοῦτος ὅσον δραστήριος, τόσο καὶ συνετός, —συνεχίζει ὁ Πουκεβίλ,—εἰς μὲν τὰ συμβούλια ἐδέσποζεν ὡς Μονάρχης, εἰς δὲ τοὺς δυσπραγοῦντας ἐχρησίμευεν ὡς ὑπηρέτης καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας ἦτο πάντοτε προσφιλέστατος ρήτωρ καὶ ὁδηγός. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατεσκεύαζε χαρακώματα, ἀνηγείρει πύργους καὶ διηύθυνε πολλάκις τὸ πυροβολικὸν τῶν Σουλιωτῶν, ἀποτελούμενον ἐκ δύο μόνον πυροβόλων. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐγένετο ἄφαντος· μετέβαινεν εἰς τὰς γειτονικὰς ἀγοράς, ἵνα προμηθευθῇ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, τὰ ὁποῖα ἀντήλλασσε μὲ κομβολόγια, φυλακτὰ καὶ εἰκόνας. Μετημφιεσμένος ὡς ἐπαίτης πολλάκις εἰσῆρχετο εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν ἐχθρῶν. Κατὰ δὲ τὰς μάχας, πάντοτε ἐλάμβανε τὰς ἐπικινδυνωδεστέρας θέσεις καὶ περαιοιχίζετο ὑπὸ τῶν ἐνθουσιωδεστέρων πολεμιστῶν».

Τὰ ἀνωτέρω δίδουν, ἐν βραχυλογίᾳ, τὴν πιστοτέραν εἰκόνα τῆς ζωῆς τοῦ Σαμουήλ, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος ὁ Πουκεβίλ ἀπεφάνθη ὅτι: «τοιοῦτος ἀνὴρ θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ μεταβάλῃ τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν εἶχε σημανεῖ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ ὥρα τῆς ἀπελευθερώσεώς της».

Ἀλλὰ ποία ἦτο ἡ καταγωγὴ τοῦ διασημοτάτου τούτου Μοναχοῦ καὶ πόθεν ἔλαβε τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἱερὰν ἐκείνην κατεύθυνσιν, τὴν τόσο σπανίαν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ

τῆς Ἑλληνικῆς μοναχικῆς ζωῆς, πρὸς ἔργα αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας; Ὁ Σαμουήλ, ὁ ὁποῖος πρὶν καρῇ Μοναχὸς ὠνομάζετο Σταῦρος Θέμελης, ἐγεννήθη οὐχὶ εἰς τὴν Ἀνδρον, ὡς δέχεται ὁ Ἀγγλος Φίνλεϋ, οὔτε εἰς τὴν Δρόβιαν, ὡς φρονοῦν ἄλλοι, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τι χωρίον τῆς Παραμυθιάς, ὡς λέγει ὁ γράψας τὴν ἀρίστην περὶ τοῦ Τυράννου τῶν Ἰωαννίνων ἱστορίαν, Ἀραβαντινός. Ὑπῆρξε δὲ εἷς τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, τὸν ὁποῖον πολὺν δικαίως ἡ Ἐκκλησία κατέταξε μετὰ τῶν Ἱερομαρτύρων.

Γράφοντες σελίδας, ἀναφερομένας εἰς εὐγενεῖς μορφὰς πρὸς φρονηματισμὸν ὄλων ἡμῶν, δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπ' ὀλίγον διὰ τὸ ἔργον τοῦ ἐνθέου Διδασκάλου, ὅστις παρεσκεύασε μαθητὴν τῆς ἡθικῆς ἀκτινοβολίας καὶ τοῦ κάλλους τῶν ὑπερόχων πράξεων τοῦ περιωνύμου Ἱεροκήρυκος τῆς Δημοκρατίας τοῦ Σουλίου.

Ο ΚΟΣΜΑΣ, ΕΝΘΕΟΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΠΡΟΠΑΡΕΣΚΕΥΑΖΕ ΤΗΝ
ΗΘΙΚΗΝ ΑΝΑΠΛΑΣΙΝ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ, Η ΟΠΟΙΑ ΘΑ ΩΔΗΓΕΙ
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΗ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΥ-
PANNIAN

Κασιᾶς ὁ Αἰτωλὸς ὑπῆρξεν ἓνας ἐκ τῶν ἐνθέων Διδασκάλων τοῦ Γένους, ἐργασθεὶς ὅσον ὀλίγοι, διὰ νὰ διαδώσῃ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὸ δουλωμένον Ἔθνος καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ δι' αὐτῶν τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἐγεννήθη τῷ 1714 ἐν Μεγάλῳ Δένδρῳ τῆς Ναυπακτίας, ἐσπούδασε δὲ εἰς τὴν περιώνυμον τότε Ἀθωνιάδα Ἀκαδημίαν. Λαβὼν τῷ 1758 τὸ Μοναχικὸν σχῆμα δὲν ἐξέλεξε τὸν κληρὸν τῆς ραστώνης καὶ τῆς εὐζωίας καὶ τὰς ἄλλας μεθόδους τῆς μοναχικῆς ζωῆς ἡ ὁποία ἐπέφερε τὴν ἡθικὴν κατάπτωσιν τῶν Μοναστηρίων καὶ κατέστησε προβληματικὴν τὴν σκοπιμότητα τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἐν τῷ συγχρόνῳ Ἑλληνισμῷ, ἀλλὰ καθωσιώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἱερωτέρας ὑποθέσεως.

Ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἱεραπόστολος τῶν ὑποδούλων ὁμοεθνῶν του. Νὰ διδάξῃ εἰς αὐτοὺς τὴν καθηκοντολογίαν, συμφώνως πρὸς τὰς καλλίστας τοῦ Ἑλληνισμοῦ παραδόσεις καὶ πρὸς τὰ θεῖα παραγγέλματα τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς θρησκείας τῆς ἀγάπης. Ἀναχωρήσας ὁ Κοσμάς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, περιῆλθε καὶ ἐκήρυξεν ὡς ἐνθεὸς ἱεροφάντης εἰς τὴν Ναύπακτον, εἰς τὸ Βραχώρι, εἰς τὸ Μεσο-

Ὁ Νότης Μπότσαρης, ὅτε ἐγένετο ἡ περιώνυμος ἔξοδος τοῦ Σουλίου καὶ προσεβλήθησαν τὰ γυναικόπαιδα ἀνάνδρως ὑπὸ τοῦ παρασπονδήσαντος τυράννου τῆς Ἡπείρου, τραυματισθεῖς ἡχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Βραδύτερον ἐπολέμησε μετὰ τῶν ἀνεψιῶν του Μάρκου Μπότσαρη καὶ Κώστα Μπότσαρη ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ καταλάβουν καὶ αὐθις τὸ ἡρημωμένον πάτριον ἔδαφος.

λόγγι. Περιέτρεξε χάριν τῆς θείας του ἀποστολῆς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑπείρον, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, τὴν Λευκάδα, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Κέρκυραν. Ἐδίδασκε δὲ οὐχὶ εἰς τὸ σαβανωμένον, τὸ τεχνητὸν ἰδίωμα τοῦ σχολαστικοῦ λογισμοῦ, ὃ ὁποῖος καταλυμαίνεται καὶ σήμερον πολλοὺς ἱεροκλήρυκας, καὶ καθιστᾷ ἄκαρπον τὸ ἔργον των, ἀλλ' εἰς τὴν θερμὴν, τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Ἐδίδασκε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὁμόνοιαν πρὸς τοὺς δουλωμένους Ἕλληνας καὶ ἐνέπνεε τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν. Εἰς τὰ ἐμπνευσμένα κηρύγματα τοῦ ἐνθέου Κοσμά ὀφείλεται ἡ ἀνίδρυσις 210 ἐν ὧν Ἑλληνικῶν Σχολείων ἀνὰ τὰς χώρας ὁπόθεν διῆλθε καὶ ἔσπειρε τὸν σπόρον του. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο. Ὁ Κοσμάς κατέχων τὸ μυστικὸν τῆς κατακτιήσεως καρδιῶν ἐδημιούργησε στρατιὰν ἀκολούθων μοναχῶν καὶ ἄλλων ζήλωτῶν, τοὺς ὁποίους ἐξαπέστειλεν ὡς ἀληθεῖς μαθητὰς καὶ ἐρμηνεῖς τῆς ἰδεολογίας του εἰς ὅλα τὰ κέντρα τῆς δουλωμένης Ἑλλάδος διὰ νὰ προπαρασκευάσουν τὴν ἠθικὴν τῆς ἀνάπλασιν ἢ ὁποία θὰ ὠδήγει ἀσφαλῶς καὶ εἰς τὴν ἀποτίναξιν τοῦ αἰτιμωτικοῦ ζυγοῦ τῶν Μουσουλμάνων. Τοιαῦτα δὲ θεσπέσια ἔργα πράξας ἦτο ἐπόμενον ὅτι θὰ καθίστατο ὑποπτος εἰς τοὺς Τούρκους, παρὰ τῶν ὁποίων καὶ ἐθανατώθη τῷ 1779, εἰσελθὼν οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Πάνθεον τῶν Ἱερομαρτύρων τοῦ ἀγωνιζομένου Γένους.

Τοιοῦτον ἐνθέον Διδασκάλου μαθητῆς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ὑπῆρξε καὶ ὁ Μοναχὸς Σαμουήλ, τὸν ὁποῖον ὁ Ἅγιος Κοσμάς ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ ἀφιερῶσθαι τὴν ζωὴν του ὡς ἱεραπόστολος ἐν τῇ περιωνύμῳ Ὀμοσπονδιακῇ Δημοκρατίᾳ τοῦ Σουλίου.

Καὶ ὁ μαθητῆς ἀνεδείχθη ἐφάμιλλος τοῦ Διδασκάλου. Ἐτήρησε πιστὴν τὴν ἐντολὴν καὶ ὅταν ἐπέστη ἡ στιγμή, ἐσφράγισε τὴν ἐξαισίαν δρᾶσίν του καὶ δι' ἐνὸς ἀσυλήπτου εἰς ἡρωϊσμὸν ὀλοκαυτώματος, διὰ τὸ ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία ἡ τιμήσασα τὸν Κοσμάν θὰ κατατάξῃ μίαν ἡμέραν καὶ τὸν Σαμουήλ εἰς τὴν χορείαν τῶν νεομαρτύρων τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Πατρίδος.

ΜΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΩΔΗΣ ΔΥΝΑΜΙΣ ΕΝΕΠΝΕΕ ΤΗΝ ΕΓΚΑΡΤΕΡΗΣΙΝ ΕΙΣ
ΤΑΣ ΨΥΧΑΣ ΤΩΝ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΩΝ ΤΩΝ ΜΑΥΡΩΝ ΒΡΑΧΩΝ

Ἡ τελευταία τετραετής ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Σουλίου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐπὶ κεφαλῇς πολυαριθμῶν δυνάμεων, λαβοῦσα ἐν τέλει χαρακτῆρα στενῆς πολιορκίας, ἐπλήρωσε δόξης ἀνεφίκτου τὴν ἱστορίαν τῶν ἀγώνων τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Οἱ ἡρωῖσμοι καὶ αἱ ἐπικαὶ ἐκεῖναι συρράξεις τῶν Σουλιωτῶν, πάντοτε νικητῶν κατὰ τῶν πολεμίων, ἀποτελοῦν περιφανεῖς σελίδας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι κατώτεραι ἐκείνων ὅσαι ἐγράφησαν κατὰ τὰς ἄλλας τὰς διασημωτέρας ἐν τῇ ἱστορίᾳ πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σαραγόσσης, τῆς Καρχηδόνης καὶ τοῦ Μεσολογγίου.

Καὶ ἡ μυστηριώδης δύναμις, ἡ ὁποία ἐνέπνεε τὴν ἀφάνταστον ἐγκαρτέρησιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν λεοντοκάρδων ὑπερασπιστῶν τῶν ἀθανάτων βράχων ἦτο ὁ Σαμουήλ.

Εἶναι αὐτόχρημα μυθιστορηματικὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ περιωνύμου αὐτοῦ μοναχοῦ, ὁ ὁποῖος ἐσκόρπισε τὴν ἀνέσπερον ἀκτινοβολίαν τῆς εὐψυχίας του ἐπάνω εἰς τοὺς μαύρους βράχους τοῦ Κούγκι, ὅπου εἶχε τὸ ἐρημητήριόν του καὶ κατηγάλισε τὸ Σοῦλι κατὰ τὰς ὑστάτας στιγμὰς τῆς ἱστορικῆς του ὑπάρξεως.

Ὅτε ὁ Σαμουήλ ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἡρώων του κατώρθωσε νὰ θέσῃ ἐν καιρῷ νυκτὸς πυρίτιδα καὶ ν' ἀνατινάξῃ ἓνα ἐκ τῶν πολιορκητικῶν πύργων τοῦ Ἀλῆ, θάπτων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοὺς ἀπίστους καὶ ἐμπνέων τὴν φρικίαν εἰς τὰς τάξεις τῶν πολιορκητῶν, ὁ Τύραννος τῆς Ἡπείρου, βλέπων τὴν λιποψυχίαν τῶν ἀνδρῶν του, ἐξευτελιζομένων ἐκ τῆς τόλμης ἐνὸς Μοναχοῦ, ἐγίνε μανιώδης. Ὁνειδίζων δὲ τὴν ἀνανδρίαν τῶν Μουσουλμάνων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πουκεβίλ, ἐκραύγαζεν ἔξαλλος: «Ἐξέλιπον, λοιπόν, οἱ πιστοὶ μεταξύ μας; Μέχρι τίνος, γενεὰ δειλή, θὰ διάγητε τὸν ἀκατονόμαστον βίον τῆς μαλθακότητος καὶ ἀδοξίας; Θὰ ἀφήσετε ἀτιμώρητον μίαν δρᾶκα ληστῶν νὰ ἐρημώνῃ τὴν Τουρκίαν; Προσμένετε νὰ ἐκπορθήσουν οὔτοι καὶ αὐτὰ τὰ Ἰωάννινα; Ὅσοι πιστοὶ τοῦ Ἰσλάμ! Ταχθῆτε ὑπὸ τὰς σημαίας μου!»

Ἀλλὰ καὶ αἱ νέαι στρατιαὶ τὰς ὁποίας συνήγειρεν ὁ Τύραννος εὐρέθησαν ἀνίκανοι νὰ ἐκπορθήσουν τοὺς βράχους τοὺς ὁποίους ὑπερήσπιζε μία δρᾶξ «ληστῶν», ὡς

ἀπεκάλει, ὁ ἄθλιος πασᾶς, τοὺς λέοντας, τοὺς ἐμπνεομένους ἀπὸ τὸν Σαμουήλ.

Ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει στενωπάτῃ. Πᾶσαι αἱ ἀποπείραι τοῦ Ἀλῆ πρὸς παράδοσιν διὰ συνθηκολογίας εἶχαν ἀποτύχει.

Οἱ Σουλιῶται ἀμυνόμενοι κρατερῶς ἓνα μόνον ἐχθρὸν ἡσθάνοντο, τὴν φρικτὴν πεῖναν, ἥ ὁποία ἤπλωνε τὸ φάσμα τῆς.

Ὁ λόγιος ἱερεὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Α. Ἰδρωμένος, ἀπαθανάτισας τὰ ἔργα τῶν ἡρώων ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων εἰς τὸ δίτομον σύγγραμμα αὐτοῦ, περὶ τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας, τὸ ἐκδοθὲν τῷ 1815 εἰς τὴν Βενετίαν, μᾶς δίδει ζωηρὰν εἰκόνα τῆς ἔνεκα τῆς πείνης ἀπεγνωσμένης θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν κατήντησαν οἱ ὑπερασπισταὶ τῇ σπεριωνύμου ἐκείνης Σουλιωτικῆς Δημοκρατίας.

«Ἐπάνω εἰς τοὺς δέκα μῆνας—γράφει ὁ Ἰδρωμένος—οἱ Σουλιῶται ἔλαβον μεγαλωτάτην χρείαν ἀπὸ τροφᾶς. Τὰ ὅσα κρέατα εἶχαν ἀλατισμένα ἐβρώμεψαν. Τὰ ἀλεύρια καὶ ὅ,τι ἄλλο τρωγώσιμον εἶχαν, τὰ ἐμοιράσθησαν ἀδελφικὰ κατ' ἀναλογίαν τῶν ἀνθρώπων ὅπου ἔτρεφεν ὁ καθένας καπετάνιος. Γυναῖκας ἀδυνάτους, γέροντας καὶ ἕως διακοσίους ἀπὸ τὰ πέριξ χωρία τοὺς ἔστειλαν εἰς τὰς νήσους τῆς Ἑπτανήσου πολιτείας διὰ νὰ ζήσουν μὲ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν ὁμογενῶν των. Μὲ ὅλην αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν ὅπου ἔκαμαν, τελειώνοντας ἓνας χρόνος τῆς πολιορκίας ἐκατήντησαν νὰ τρώγουν χόρτα τῆς γῆς, φλούδας τῶν δένδρων καὶ θαλάνι. Ἐγέμιζον τὰ καζάνια ἀπὸ χόρτα καὶ εἰς κάθε καζάνι ἔβαναν τρεῖς ἢ τέσσαρες φοῦχτες ἀλεῦρι καὶ τὰ ἔβραζαν καὶ ἀπ' ἐκεῖνον τὸν χυλὸν ἐτρέφοντο καὶ ἐπολεμοῦσαν ἀδιακόπως μὲ βροχάς, καὶ χιόνια καὶ ψύχρας. Ἀπέθαναν καὶ ἱκανοὶ ἀπὸ τὴν πεῖναν, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν νεκρὰ ὄντα, ἐπροΐσκοντο μόνον εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον. Εἰς τέτοιον βαθμὸν ἀδυναμίας εἶχον φθάσει ἀπὸ τὴν πολλὴν κακοπάθειαν, ὅπου μόλις τινὲς φίλοι τοὺς ἐγνώριζον, διότι τὰ σώματά των κατεστάθησαν ξηρότατα, τὰ πρόσωπα κατάμαυρα, τὰ ὄμματα ἄγρια, τὰ ποδάρια κλονούμενα ἔνθεν κακεῖθεν ἀπὸ τὴν πεῖναν· καὶ κατ' ἀλήθειαν τοὺς ἔβλεπε τινὰς ὥς τόσα σκέλεθρα. Ἀλλὰ μὲ ὅλας αὐτάς τὰς σκληρὰς κακοπαθείας ἐτρέφετο

Αἱ Ἑλληνίδες τοῦ Σουλίου. Προσβληθεῖσαι εἰς τοὺς βράχους
τοῦ ὄρους Ζαλόγκου ὑπὸ τοῦ παρασπονδήσαντος Τυράννου τῆς
Ἠπείρου, ἀντὶ νὰ ἀτιμασθοῦν ἐπροτίμησαν τραγωδοῦσαι νὰ
ριφθοῦν μετὰ τῶν τέχνων τῶν ἀπὸ τοὺς κορημούς, χορεύουσαι
τὸν ἱερὸν ἐκείνον ἐπιθανάτιον χορόν, ὅστις δὲν ἔχει προηγού-
μενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου.

εἰς τὴν καρδίαν τοὺς μὴ ἀσύγκριτος γενναιοψυχία καὶ
μῖσος ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Δὲν ἀκούετο ἄλλος λόγος ἀπὸ
τὰ στόματα τῶν ἀνδρῶν, ὅσον καὶ γυναικῶν, παρὰ ὃ
περὶ πατρίδος, παρὰ ἐλευθερία ἢ θάνατος!»

ΕΦΙΑΛΤΑΙ ΔΥΣΤΥΧΩΣ ΔΕΝ ΕΛΛΕΙΨΑΝ ΑΠΟ ΚΑΜΜΙΑΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ἡ ζωνηροτάτη αὐτὴ εἰς ζωντανὴν γλῶσσαν ἀπεικόνισις
τοῦ ἀειμνήστου Ἑλληνος ἱερέως ζωγραφίζει τὴν μάστι-
γα τῆς πείνης κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς πολιορκίας. Δύ-
ναται τις δὲ νὰ φαντασθῇ τὰς ἀπειριγράπτους στερήσεις
τῶν ἡρώων, ἐὰν ἀναλογισθῇ ὅτι ὁ ἀγὼν ἐσυνεχίσθη
τρία ἀκόμη περίπου ἔτη, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1803.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος ἐπανειλημμέναι προτάσεις τοῦ
Τυράννου περὶ παραδόσεως ἀπερρίφθησαν. Καὶ τότε
μόνον ἤρχισαν νὰ ἐνδίδουν οἱ Σουλιῶται ὅταν εἶδον ὅτι
ἐγένοντο θύματα προδοσίας βδελυρᾶς. Ἐπιβάλλεται δυστυ-
χῶς δὲν ἔλειψαν ἀπὸ καμμίαν περίοδον τῆς ἱστορικῆς
ζωῆς τοῦ ἀγωνιζομένου Ἑθνους. Κἄποιος κατάπτυστος,
ὀνομαζόμενος Πήλιος Γούσης, ἀνέλαβεν ἐναντι ἀργυ-
ρίων νὰ πωλήσῃ τὴν τιμὴν τῶν τετιμημένων. Εἰς τὰς
ὑστάτας κρισίμους ἡμέρας τοῦ ἀγῶνος, ὁ βδελυρὸς Ἰσκα-
ριώτης τοῦ Σουλίου εἰσήλασε διὰ νυκτὸς διακοσίους Ἀλ-
βανοὺς εἰς τὴν οἰκίαν του, οἱ ὅποιοι αἰφνης εὐρέθησαν
εἰς τὰ νῶτα τῶν αγωνιστῶν, κυκλουμένων. Τότε ἀπεφα-
σίζετο νὰ δεχθοῦν τοὺς ὄρους τῆς ἐκκενώσεως τῆς πα-
τρίδος των.

Ὁ Πουκεβὶλ μᾶς διέσωσε τὸ Ἑλληνιστὶ συνταχθὲν
κεῖμενον τῆς συνθήκης μεταξὺ τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν Σουλιω-
τῶν, ὑπογραφείσης εἰς τὸ Σοῦλι τὴν 12ην Δεκεμ-
βρίου τοῦ 1803.

Ἡ συνθήκη αὕτη φέρουσα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ υἱοῦ
τοῦ Τυράννου, τοῦ ἀνταξίου τοῦ πατρός, Βελῆ Πασᾶ
καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἔλεγε σὺν ἄλλοις:

«Αὐν. Οἱ Σουλιῶται εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ἀναχωρήσουν
ἀπὸ τὸν τόπον των, μὲ τ' ἄρματα, ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου,
τροφὰς καὶ ὅ,τι ἄλλο θέλουν νὰ πάρουν διὰ νὰ ὑπάγουν
εἴτε μέσα, εἴτε ἔξω τῆς Ἀλβανίας, ἢ ὅπου ἄλλοῦ θελή-
σουν.

Βον. Ὑπόσχομαι νὰ τοὺς προμηθεύσω ἀνεξόδως τὰ
ζῶα, τ' ἀναγκαῖα νὰ μεταφέρουν τὰ πράγματα, ἀναγκαῖα

τοῦ πολέμου, ζωοτροφίας, πληγωμένους, ἀρρώστους, γέροντας, γυναῖκας καὶ παιδιά ἕως εἰς τὸν τόπον ὅπου θὰ κατοικήσουν.

Γον. Θέλει λάβουν τοὺς κατα προσταγὴν τοῦ πατρὸς μου Βεζύρη κρατημένους Σουλιώτας ὡς ρεέμια.

Δον. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας θελήσουν νὰ κατοικήσουν εἰς τὴν Ἀλβανίαν θέλει λάβουν χάρισμα ὑποστατικά καὶ χωρία, καὶ θέλουν εὔρει διὰ πάντα τιμὴν, ἀσφάλειαν καὶ προστασίαν ἀπὸ τὸν πατέρα μου καὶ ὅλον τὸ ὄτζακι μας.

Εον. Βεβαιώνω μεθ' ὅρκου ταύτην τὴν συνθήκην ἱερὰν καὶ ἀκαταπάτητον καὶ ποτὲ Σουλιώτης νὰ μὴ ἐνοχληθῇ, ὑβρισθῇ ἢ ζητηθῇ κανεὶς ἀπὸ κανέναν διὰ τὰ περασμένα. Ἄν θιάσω ἢ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μου κανεὶς πατήσῃ τὰ συμφωνημένα, νὰ μὴ εἴμεθα Μουσουλμᾶνοι, μήτ' ἐγώ, μήτε οἱ περὶ ἐμέ. Αἱ γυναῖκές μας νὰ μᾶς χωρίσουν, καὶ ὀρκίζομαι τρεῖς φορὰς τὸν μέγαν ὅρκον, νὰ μᾶς κηρύξουν ξένους καὶ τοὺς τοῦ γάμου δεσμούς μας διαλελυμένους.

Εἰς ἔνδειξιν πίστεως Ἰσου τῆς παρουσίας συνθήκης θείας δοθῇ εἰς τοὺς Σουλιώτας καὶ ὁ Θεὸς νὰ μὲ κάψῃ μετὰ τὴν φωτιὰν τῶν ἀστραπῶν του, ἃν δὲν τὴν φυλάξω!»

Ἀλλὰ τὴν συνθήκην ταύτην τὴν κατεπάτησαν εὐθύς ἁμέσως οἱ Τύραννοι. Ὅλοι οἱ ὅρκοι καὶ αἱ ἀστραπαὶ διευτυπώθησαν μόνον διὰ νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς ἥρωας, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον ὅτι διέσωζε ἵχνη τιμῆς, ὁ δόλιος τῶν Ἰωαννίνων σατράπης.

ΚΑΙ ΟΤΑΝ ΠΑΣΑ ΕΛΠΙΣ ΕΞΕΛΙΠΕΝ ΕΠΛΗΣΙΑΣΕ ΤΗΝ ΘΥΡΑΛΛΙΔΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΥΡΙΤΙΔΑΠΟΘΗΚΗΝ ΚΑΙ ΑΝΗΛΘΕΝ ΕΝ ΜΕΣΩ ΦΛΟΓΩΝ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ

Ὅλοι ἐπίστευσαν. Καὶ μόνον ἓνας ἀνθίστατο νὰ μὴ ὑπογραφῇ τὸ ἔγγραφον. Ἦτο ὁ Σαμουήλ. Διὰ πρώτην φορὰν οἱ πατριῶταί του δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὰς συστάσεις τοῦ διασήμευ ἐρημίτου. Καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τὴν ἱερὰν γῆν τῶν πατέρων των, ἀφήσαντες ἐρείπια εἰς τὸν ἐχθρόν. Ὁ Σαμουήλ ὅμως παρέμεινε. Ὁχυρώθη εἰς τὸ Κουῆκι, μέσα εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευήν, εἰς τὸ προσφυλὲς τοῦ ἐρημητηρίου καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα. Καὶ ὅταν εἶδεν ὅτι ἡ τελευταία ἐλπίς ἐξέλειπε, ἐπλησίασε

τὴν θρυαλλίδα εἰς τὴν πυριταδαποθήκην καὶ ἀνῆλθε μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἐν μέσῳ φλογῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀφήσας τὴν θεῖαν αἴγλην τῆς αὐτοθυσίας τοῦ νὰ στεφάνῳ τοὺς μαύρους βράχους εἰς τὸ Κοῦγκι.

Καὶ οἱ ἄλλοι;

Οἱ ἄλλοι διηρέθησαν εἰς τρεῖς φάλαγγας καὶ ὤδευον μακρὰν τῆς ἐξαφανιζομένης Δημοκρατίας τοῦ Σουλίου.

Ἡ γενικὴ ἐξοδος ἐγένετο τὴν 16ην Δεκεμβρίου τοῦ 1803. Μία τῶν φαλάγγων ἐκ 2,000 Σουλιωτῶν ὤδευσε πρὸς τὴν Πάργαν, ἡ δευτέρα ἐκ 1,000 ψυχῶν ἐτράπη πρὸς τὸ Ζάλογγον, καὶ τρίτη φάλαγξ, ἡ ἀσθενεστέρα, διητύνθη πρὸς τὸ Βουλγαρέλι.

Ὁ Ὀ' Ἀλῆ Πασᾶς, ὑπάρξας δόλιος εἰς ὅλην τοὴν ζωὴν, παρασπονδῶν ἀλέστειλε στρατεύματα, ὅπως ἐξαφανίσῃ πρὸς παντὸς τὰ ἄθῳα γυναικόπαιδα. Εἶναι δραματικώταται αἱ νέαι συρράξεις τῶν ἀνάνδρως προσβαλλομένων ἡρώων, ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἠθέτησαν τὴν τιμὴν τῶν καὶ τοὺς ὄρκους τῶν. Κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας τῶν νέων ἐπικῶν συρράξεων, αἱ Σουλιώτισσαι, αἱ καταφυγοῦσαι εἰς τὸ ὄρος Ζάλογγον, ἐχόρευσαν τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον ἐπιθανάτιον χορὸν, προτιμήσασαι τὸν ἐνδοξον θάνατον παρὰ τὴν ἀτίμως εἰς χεῖρας τῶν τυράννων. Οὕτως ἐπληθήθυσεν ἡ προφητεία τοῦ Σαμουὴλ, ὅτι οἱ τύραννοι δὲν ἔχουν πίστιν καὶ τιμὴν.

ΥΠΕΡΟΧΟΙ ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ

Μορφαὶ ἀδύγκριτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου.—Μόσχῳ ἡ Τζαβέλαινα.—Δέσπῳ Σέχον.—Τὸ ἱερὸν δῶμα τοῦ Ζαλόγγου.—Ὁ ὕμνος τοῦ θανάτου.—Ἐὰν αἱ Σουλιώτισσαι ᾔσαν Ἀμερικανίδες, ἐκάστη πόλις θὰ ἀνῆγειρεν ἀνδριάντας.

ΕΑΝ ΘΕΛΩΜΕΝ νὰ γνωρίσωμεν τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται μία Πολιτεία,—λέγει ἓνας ἐκ τῶν νεωτέρων κοινωνιολόγων,—πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὴν γυναῖκα. Διότι ἡ γυναῖκα ἐπιθέτει τὴν σφραγίδά της εἰς τὴν ὅλην ζωὴν ἐκάστου Ἔθνους. Ἴδου μία ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ἐπικυρῶνει ἡ ἱστορία, ὅτι ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ παρακμὴ τῶν ἐθνῶν συνδέεται μὲ τὴν ἠθικὴν εὐρωστίαν ἢ τὴν ἐξαχρείωσιν τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτῶν βίου.

«Κάλλιο θάνατος παρὰ σκλαβιά», ἀπήντησαν αἱ Σουλιώτισσαι.

—“Αν, λοιπόν, προτιμᾶτε τὸν θάνατον, ἐξηκολούθησεν ἡ Καπετάνισσα Μόσχω Τζαβέλλαίνα, ἀρπάξατε γρήγορα τὰ ὄπλα καὶ τρέξατε μαζί μου. Οἱ γερόντισσες μοναχὰ ἄς μείνουν ἐδῶ μὲ τὰ τρυφερὰ παιδιὰ μας! Καὶ ἅμα πεθάνωμεν ἐμεῖς ἄς ρίξουν τὰ παιδιὰ μας κάτω εἰς τοὺς βράχους καὶ ἄς πέσουν, ἔπειτα καὶ ἐκεῖνες νὰ μὴ τὲς πιάσῃ σκλάβες ἡ Τουρκιά!”
(Ἀπὸ τὸν λόγον τῆς Τζαβέλλαίνας τὴν 20 Ἰουλίου, 1792,
ἐπάνω εἰς τοὺς μαύρους βράχους τῆς Κιάφας)

Ἡ μητέρα, ἡ ἐνάρετη, ἡ ὁποία διατηρεῖ ἄσβεστον τὴν ἀγίαν φλόγα τοῦ βωμοῦ τῶν αὐστηρῶν οἰκογενειακῶν παραδόσεων, ἡ ὁποία ἐμπνέει τὰς εὐγενεῖς ἀφοσιώσεις καὶ μεταδίδει τὴν πίστιν πρὸς ὅλα τὰ ἱερὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἡ μητέρα ἐκείνη ἀποτελεῖ τὸ στερεὸν θεμέλιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον στηρίζεται ἀκλόνητον τὸ οἰκοδόμημα κάθε Πολιτείας.

Ὅπως διὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς Σπάρτης, πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὴν ψυχὴν τῆς Λακαίνης, ἡ ὁποία ἐγέννα καὶ ἀνέτρεφεν ἥρωας, τῶν ὁποίων αἱ ψυχαὶ ἀπετέλουν τὰ τεῖχη πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἐλευθερίας τῆς Πολιτείας, ἔτσι διὰ νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν ἡρώων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐδόξασαν τὴν ἱστορίαν τῆς Συμπολιτειακῆς Δημοκρατίας τοῦ Σουλίου, πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν Σουλιώτισσαν.

Ἡ Ἑλληνὶς τοῦ Σουλίου ἀποτελεῖ αὐτόχρομα μοναδικὸν φαινόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου. Τὰ παραδείγματα τῶν μεγάλων πράξεων τῆς αὐτοθυσίας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῆς Ἑλληνίδος τοῦ Σουλίου, δὲν μᾶς τὰ ἔδωκεν οὔτε αὐτὴ ἡ Σπάρτη, δὲν ἔχουν δὲ κανὲν προηγούμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Ο ΗΡΩΪΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ Η ΘΕΙΑ ΣΧΕΣΙΣ Η ΕΝΩΝΟΥΣΑ ΚΑΘ' ΟΛΟΥΣ
ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟΝ ΑΝΔΡΑ ΠΡΟΣ ΑΛΛΟΥΣ
ΜΕΓΑΛΟΥΣ. ΛΕΓΕΙ Ο ΚΑΡΛΑΪΛ

«Ἡ καταπληκτικὴ θυσία—λέγει ὁ ἀείμνηστος Παπαρηγόπουλος— ἡ ὁποία ἐτελέσθη ἐπάνω εἰς τοὺς βράχους τοῦ Ζαλόγκου, οὐδέποτε εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τὰς παρούσας γενεάς.» Βέβαια τὸ ἰδανικὸν τοῦ κόσμου δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ πόλεμος. Ἄλλ' ὅταν ἡ διαφύλαξις τῆς ἐλευθερίας τὸν ἐπιβάλλῃ εἰς ἓνα ἔθνος, τότε ἡ τελειωτικὴ διεξαγωγή του μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν νίκην, διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ἱερῶν βωμῶν, ἀπαιτεῖ τὰς μεγίστας τῶν θυσιῶν. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τῶν ὑπερτάτων θυσιῶν μᾶς τὴν ἐμπνέουν οἱ Σουλιώτισσαι. Ὁ ἡρωϊσμός των ἀσύγκριτος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου, μᾶς ἐμπνέει τὸν μεγαλύτερον σεβασμόν, διότι κατέστησαν ἀθανάτους τοὺς βράχους ἐκείνους, ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποίους ἤρμασε καὶ ἐσθέσθη μὲ τὰς ἀναλαμπὰς τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ τῆς Δόξης μία ἀπὸ τὰς πλέον ἀξιοσημειώτους ἐλευθέρας πολιτείας τοῦ παλαιόντος Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ποῖος ἦτο ὁ χαρακτήρ τῆς Ἑλληνίδος τοῦ Σουλίου;
Ὁ ἀείμνηστος Χριστόφορος Περραιβός, εἰς τὴν ἱστο-
ρίαν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας, τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐν
Βενετία, τῷ 1815, σύγχρονος τῶν ἀγώνων τοῦ Σουλίου,
μᾶς διεφύλαξε πολυτίμους πληροφορίες, διὰ τὰς γυναί-
κας τῆς Συμπολιτειακῆς Δημοκρατίας.

Οἱ Σουλιῶται—λέγει—περιπατοῦντες, καθήμενοι καὶ
τρώγοντες καὶ κοιμώμενοι, δὲν ἐχωρίζοντο ἀπὸ τὸ ὄπλον
τους. Τὰ ὄπλα δὲ δὲν ἔλειπον οὔτε ἀπὸ τὰς γυναῖκας. Ὁ-
ταν ἡ κόρη ᾧδήγει τὰ πατρικὰ πρόβατα εἰς τὴν ὄχθην τοῦ
ποταμοῦ, διὰ νὰ τὰ ποτίσῃ, εἶχεν εἰς μὲν τὸν ὦμον κρεμα-
σμένον τὸ τουφέκι, εἰς δὲ τὰ χεῖλη προσηρμοσμένον τὸν
αὐλόν. Ὅταν οἱ ἄνδρες ἐμάχοντο, αἱ γυναῖκες, ἔνοπλοι.
τοὺς ἐβοήθουν. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης ἠκολού-
θουν τοὺς ἄνδρας, φέρουσαι ἐπ' ὤμου τροφάς, πολεμεφά-
δια καὶ τὰ ἄλλα ἀναγκαῖα. Στεκόμεναι δὲ εἰς κάποιαν ἀ-
πόστασιν παρετήρουν τοὺς πολεμοῦντας, καὶ ὅταν κατό-
πιν ἡ ἀνάγκη τὸ ἐκάλει, προὔχωρουν εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ
πυρὸς καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν μάχην, ἐνθαρρύνουσαι
τοὺς ἄνδρας μὲ τὰς κραυγὰς καὶ τὰ τραγούδια των. Ὁ-
ταν πάλιν ἐτελείωνεν ἡ μάχη καὶ ἐγυρίζαν εἰς τὸ Σοῦλι,
παρετάσσοντο αἱ γυναῖκες καὶ ἤρχιζαν νὰ ἐξυμνοῦν τοὺς
ἀνδρεῖους καὶ νὰ προτρέπουν τοὺς ἄλλους εἰς μίμησιν
αὐτῶν. Ἄν δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης, παρετή-
ρουν κανένα δειλὸν ἢ ἀνανδρὸν ἢ ρήφασπιν, ὅταν ἐπέ-
στρεφαν τὸν ἐκάλουν εἰς τὸ μέσον καὶ ἐνώπιον ὄλων τοῦ
ἀφῆρουν τὰ ὄπλα. Αὐτὸ ἦταν τὸ στίγμα τῆς ἀνανδρείας,
ἓνα στίγμα, τὸ ὁποῖον ἐπροξένει μεγαλῆτερον πόνον ἀπὸ
τὸν θάνατον. Ἡ γυναῖκα τοῦ ἀνάνδρου ἐγίνετο δυστυχής.
Ὅταν ἐπήγαινε εἰς τὴν βρύσιν, διὰ νὰ γεμίσῃ τὴν στά-
μναν τῆς νερό, παρηγκωνίζετο ἀπὸ τὰς ἄλλας γυναῖκας,
τὰς γυναῖκας τῶν ἀνδρείων. Καὶ ἡ σύζυγος τοῦ δειλοῦ ἐ-
γύριζε τελευταία, ἕως ὅτου ἐγίνετο ἄλλος πόλεμος καὶ κα-
τῶρθωνεν ὁ δειλὸς διὰ μεγάλης ἀνδρείας, νὰ ἐξαλείψῃ
τὸ στίγμα. Ἀλλὰ συνήθως ἡ Σουλιώτισσα δὲν ἐπερίμενε
νὰ φθάσῃ ἡ ὥρα τοῦ ἐξαγνισμοῦ, ἀλλ' ἐχώριζε τὸν ἄν-
δρα τῆς, τὸν ἀνανδρὸν. Ὅταν δὲ ἐφιλονίκουν οἱ ἄνδρες,
ἐπενέβαινον αἱ γυναῖκες καὶ τοὺς ἐχώριζον. Οὐδεὶς ἐτόλ-
μα νὰ ἀντιταχθῇ εἰς γυναῖκα, διότι τὸ ἐθεώρει καταισχύ-
νην καὶ μικροπρέπειαν. Ὅταν δὲ πάλιν ἐφιλονίκουν αἱ
γυναῖκες δὲν ἠμποροῦσαν οἱ ἄνδρες νὰ ἀναμιχθοῦν, ἀλ-

λά ἐσιμβίδαζαν καὶ ἐφιλονοῦσαν τὰς διαμαχομένας ἄλλαι γυναῖκες, μὲ τρέπον καλὸν καὶ γλαύσαν γυνεῖαν.

Ἦτοι εἰ τὸ Σοῦλι δὲν ὑπῆρχον ἄνδρες καὶ γυναῖκες, δὲν ὑπῆρχον υἱοὶ καὶ γέροντες. Ὑπῆρχον πολεμιστὰ καὶ ἥρωες. Εἰς τὸ Σοῦλι αἱ μητέρες δὲν ἐθάρρουν τοὺς υἱοὺς των, οὔτε αἱ γυναῖκες τοὺς θνήσκοντας συγγενεὺς των. Εἰς τὸ Σοῦλι αἱ μητέρες, αἱ θυγατέρες καὶ αἱ σύζυγοι ἐπολέμουν! Διὰ τοῦτο ζεῖναι ἄθανatoi καὶ δοξαζομένοι αἱ Σουλιώτισσαι. (Σπυρ. Ποταμιάνου «Σουλιώτισσες καὶ Σουλιῶται»).

Λέγει πον ὁ ἐπιφανὴς Ἀγγλὸς συγγραφεὺς Καρλαϊλ, ὅτι ὁ ἥρωϊσμός ἐστίν ἡ θεία σχέση, ἡ ἐνώνουσα καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἓνα μεγάλον ἄνδρα πρὸς ἄλλους, ἐπίσης μεγάλους. Ἦτοι καὶ ἡ Σουλιώτισσα, ὅπως ἐξεδηλώθη εἰς τὴν ἱστορικὴν ζωὴν τῆς ἀθανάτου Πατρὸς της, ἀνέπτυξε τὴν θελαὴν ἐκείνην σχέση, ἡ ὅποια τὴν ἠνωσε πρὸς τὰς μεγαλύτερας ἥρωϊδας τοῦ κόσμου καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Ἀλλ' ὡς παρακολούθησαμεν λοιπὸν τὰς ἥρωϊδας μας ἀπὸ τὰ γεγονότα τῶν ἀρχαίων τῆς Συμπολιτευτικῆς Δημοκρατίας, ἡ ὅποια ἠκτινοδόκησεν ὥς λαμπρὸν μετῴρον, γύρω εἰς τὸ φρικτὸν σπῆτος, μὲ τὸ ὅποιον ἡ Τουρκικὴ τυραννία ἐκάλυπτε τὸν ὀρῶντα τὸν ἄλλον Ἑλληνικὸν χωρὸν.

Εἶναι Ἰουλιὸς τοῦ 1792. Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς μὲ δολιότητα εἶχε συλλάβει τὸ ἀπὸ τὰς ἐπιφανέστερους Σουλιώτας, μετὰ τὸ τὸν ὅποιον καὶ τὸν Ἀρχηγὸν Λαμπρόν τὸν Τζαβέλλαν καὶ τὸν περὶόνειμον υἱὸν τον Φῶτον. Ὁ πατὴρ ἀπελύθη ἐν τῷ μετὰξὺ μὲ τὴν προίπόθεισιν, διὰ θὰ ἐπαισθερσεν εἰς τὸ Σοῦλι, διὰ νὰ προετοιμάσῃ τὰ τῆς παραδόσεως τῆς πατρὸς του εἰς τὸν τυραννὸν ἄλλος ὁ υἱὸς του θὰ ἀπεκεφαλίστο. Ὁ Τζαβέλλας δὲμος, διαφυγὼν τοὺς δυνεῖς τοῦ Νερούου τὸν Ἰωαννῖνον, προητοίμασε τὴν μέχρις ἐσχάτου αἰνῶνα τοῦ Σοῦλιου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔγραψε τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀλῆν, εἰς τὴν ὅποιαν σὺν ἄλλοις τοῦ ἔλεγεν: «Ἄν σὺ παρῇς τὸ Βονὸν θέσεις σκοπῶσι τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπιλοῦτον τῆς φαιμελιάς μου καὶ τοὺς συμπατριῶτάς μου, τότε δὲ ἐγὼ δὲν θὰ ἠμπορῶσω νὰ διδῶ καὶ τὸν θάνατόν του. Ἀμὴ ἂν νικῶμεν θὰ ἔχω καὶ ἄλλα παιδιά, διότι ἡ γυναῖκά μου εἶναι νῆα ἀκόμη. Ἄν δὲ ὁ υἱός μου νεὸς καθὼς εἶναι, δὲν

Ἑλληνίς Ἀρχόντισσα τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς
τυραννίας τοῦ Νέρωνος τῆς Ἡπείρου. Εἰς ὀλίγων ὥρων ἀπό-
στασιν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα αἱ Γυναῖκες τῆς Σουλιωτικῆς Δημο-
κρατίας μᾶς παρέδωκαν ἡρωϊκὰς πράξεις, μοναδικὰς ἐν τῇ
ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπισύρουν εἰς τὸ διηγετικόν τὸν
θαυμασμόν, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχουν ἐν τῇ γῇ ἄνθρωποι πιστεύ-
οντες εἰς τὸ κάλλος τῶν θυσιῶν καὶ πρεσβεύοντες τὴν ἱερὰν
ἀρχὴν ὅτι εἶναι προτιμότερος ὁ μετὰ τιμῆς θάνατος παρὰ ἡ
ζωὴ ἢ συνοδευομένη μὲ τὸ αἶσχος καὶ τὸ ὄνειδος.

μένη εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζεται υἱὸς μου. Προχώρησε λοιπὸν ἄπιστε, εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ!»

Ἄμα ὁ Νέρων τῶν Ἰωαννίνων ἔλαβε τὸ ὑπερήφανον ἐκεῖνο γράμμα τοῦ ἥρωος, ἔγινεν ἔξω φρενῶν ἀπὸ λύσσαν καὶ διέταξε νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Φῶτον. Ἐπενέβησαν ὅμως οἱ αὐλικοὶ του καὶ τὸν ἠμπόδισαν, διότι ἐθεώρουν ὡς ἀσύμφορον νὰ προκαλέσουν ἀμείλικτον τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐπιφοβωτάτων Σουλιωτῶν. Τότε ὁ Ἀλῆς ἀπέστειλε τὸν Φῶτον εἰς τὸν υἱὸν του Βελῆ Μπέην, σιδηροδέσμιον.

**Εἰς τὰ ἐμπνευσμένα λογία τῆς ἡρωϊκῆς καπετανισσᾶς
Ολαὶ αἱ σουλιωτισσαὶ ἐβρόντοφώνησαν: «ΚΑΛΛΙΟ ΘΑ-
ΝΑΤΟΣ ΠΑΡΑ ΣΚΛΑΒΙΑ!» ΚΑΙ ΑῤΠΑΞΑΝ ΤΑ ΑῤΜΑΤΑ**

Ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Οὐίλλιαμ Ἦτον εἰς τὸ δίτομον ἔργον του, τὸ ἐκδοθὲν τῷ 1798, μᾶς διέσωσεν ἐνδιαφερούσας πληροφορίας τῆς σκηνῆς ἐκείνης.

«Ἦμην παρὼν— γράφει ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς— ὅταν ὁ νέος ἦρχη ἐνώπιον τοῦ Βελῆ. Δὲν δύναμαι νὰ κρύψω τὸν θαυμασμόν μου πρὸς αὐτόν. Εἰς τὰς ἀνακρίσεις του ἀπῆντα τόσον θαρραλέα καὶ τολμηρά, ὥστε μᾶς ἐξέπληξεν ὅλους. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ὁ Βελῆ Μπέης τοῦ εἶπε: «Διὰ νὰ σὲ κάψω ζωντανόν, δὲν περιμένω ἄλλο παρὰ τὰς προσταγὰς τοῦ Πασᾶ». — «Δὲν σὲ φοβοῦμαι, ἀπεκρίθη ὁ νέος. Ὁ πατέρας μου θὰ κάμῃ τὸ ἴδιον εἰς τὸν πατέρα σου, ἢ τὸν ἀδελφόν σου, ἐὰν τοὺς συλλάβῃ εἰς τὰ χεῖρια του». Ἐρριψαν δὲ κατόπιν— συνεχίζει ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς— τὸν γενναῖον καὶ τολμηρὸν νεανίαν εἰς εἰρκτὴν σκοτεινὴν, ὅπου δὲν τοῦ παρεῖχον τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον ψωμὶ καὶ νερό».

Ἐν ᾧ δὲ διεδραματίζετο ἐνώπιον τοῦ Ἀγγλοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ Βελῆ Μπέη ἡ σκηνὴ ἐκείνη, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπὶ κεφαλῇς πολυαριθμῶν δυνάμεων ὥρμα νὰ κυριεύσῃ τὸ περιδάλητον Σοῦλι. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπιθέσεως, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπεθεώρησε τοὺς ἄνδρας του καὶ τοὺς εἶπε τὰ ἐξῆς: «Παλληκάρια μου. Ἐσεῖς εἰξεύρετε πολὺ καλὰ τί κάμουν καὶ εἰς ἐμένα καὶ εἰς ἐσᾶς, καθ' ἡμέραν αὐτοὶ οἱ ἄπιστοι Σουλιῶται. . . Ἐὰν ἡμεῖς τοὺς ἀφίσωμεν σήμερον ζωντανούς, αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ τολμήσουν νὰ κυριεύσουν τὰ στίτια μας καὶ νὰ σκλαβώσουν τὰ γυναικό-

παιδιά μας. 'Εγώ μὲ τὴν ἐδικήν σας ἀνδρείαν ὑπέταξα τὴν Ρούμελην, κατετρόπωσα ὅλους τοὺς γειτονικοὺς ἐχθροὺς μου. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἐντροπὴ μας μιὰ φοῦχτα γιδοκλέπται καὶ γκιαούρηδες νὰ μᾶς κάμνουν νὰ μὴ τολμῶμεν νὰ εὐ-
γωμεν ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια μας; 'Ενθυμηθῆτε πόσα εἰς τοὺς τόπους τούτους ἐχύθησαν αἵματα τῶν πάππων, πατέρων, ἀδελφῶν, τέκνων, συγγενῶν, φίλων καὶ ὁμοθησέσκων μας 'Οθωμανῶν! 'Ιδοὺ λοιπὸν τώρα ὁ καιρὸς νὰ τὰ ἐκδικηθῶμεν ὅλα καὶ νὰ μὴ τοὺς ἔχωμεν πλέον ἐπάνω εἰς τὸ κεφάλι μας χαβαλέ (βάρος). Τὰ στρατεύματά μας εἶναι πολλὰ καὶ ἀνδρεῖα. 'Επομένως δὲν θὰ χρειασθῇ σήμερα πολὺ ντουφέκι, ἀλλὰ θὰ πέσωμε ἐπάνω τους μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι»

Αὐτὰ καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα μᾶς διέσωσαν οἱ τότε σύγχρονοι, εἶπεν ὁ τύραννος, ὅστις ὠμίλει καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. 'Η ἐπίθεσις ὑπῆρξε λυσσαλέα. Οἱ Σουλιῶται, «ἡ φοῦχτα τῶν γυδοκλεφετῶν καὶ γκιαούρηδων», πιεζόμενοι ὑπὸ δεκαπλασίων ἐχθρικοῶν δυνάμεων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ σχέδιον τοῦ ἐμπειροπολέμου ὀπλαρχηγοῦ Γεωργίου Μπότσαρη καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Σοῦλι, τὴν Σαμωνίβαν καὶ τὸ 'Αβαρῖκον καὶ νὰ ὀχυρωθοῦν εἰς τὰς ἀπροσπελάστους κορυφὰς τῆς Κιάφας, ὅπου μετέφερον καὶ ὅλα τὰ γυναικόπαιδα.

'Υπὸ τὰ κάμματα τοῦ ἡλίου, τὴν 20ὴν 'Ιουλίου τοῦ 1792, ἡ μάχη διὰ τὴν κατοχὴν τῆς Κιάφας διεξήγετο ἀγριωτάτῃ. Τὰ ὅπλα τῶν διαμαχομένων εἶχον ἀνάψει καὶ διὰ μίαν στιγμὴν διεκόπη ἡ μάχη πρὸς ἀνάπανσιν, διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ συνεχισθῇ ὁ ἀγὼν, μὲ πυρακτωμένα ὅπλα. 'Ακριβῶς δὲ τότε, ἀρχίζει μία ἀφάνταστος ἐποποιΐα, τὴν ὁποίαν ἀνέγραψαν αἱ γυναῖκες τοῦ Σουλίου. Προφυλαγμένοι ὀπισθεν τῶν μεσημβρινῶν κορυμνῶν τῆς Κιάφας, ἐνόμισαν, ὅτι ἡ διακοπὴ τῆς μάχης ἐσήμαινε τὴν τελειωτικὴν καταστροφὴν τῶν ἀνδρῶν των, μαχομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Σουλίου. Μία τοιαύτη εἰδησις, διαδοθεῖσα ἀστραπιαίως μετέδωκε τὴν ἀνησυχίαν εἰς τὰ γυναικόπαιδα. Καὶ τότε ὠρθώθη ἡ Μόσχω, ἡ σύζυγος τοῦ Λάμπρου τοῦ Τσαβέλλα, ἡ μητέρα τοῦ Φώτου, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐγνώριζεν, ἐὰν ζῇ, ἀφοῦ εὗρίσκετο διὰ δόλου αἰχμάλωτος ἐνὸς τῶν ὀμιότερων τυράννων τῆς ἱστορίας.

'Ο Περγαῖκός μᾶς διέσωσεν ὥραίαν ἀφήγησιν τῆς δραματικῆς ἐκείνης στιγμῆς. «'Αδελφαί! ἀνεφώνησεν ἡ

ήρωϊκή Τζαβέλλαινα, καὶ ὅλων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὴν Καπετάνισσαν, ἡ ὁποία μεγαλοφώνως εἶπε, σὰν ἀρχαία Σπαρτιάτισσα! «Ὁ πόλεμος ἔπαυσε... Οἱ Τοῦρκοι, ὡς φαίνεται, ἐνίκησαν καὶ ἔσφαξαν τοὺς ἄντρες, τὰ παιδιὰ, τοὺς συγγενεῖς μας καὶ ὅλους τοὺς συμπολίτας μας... Ἐμεῖς λοιπὸν τί πρέπει νὰ κάμωμεν; Νὰ παραδοθοῦμε σκλάβες εἰς τοὺς Τούρκους, ἢ νὰ ἀποθάνωμεν κοντὰ στοὺς συγγενεῖς μας;» Εἰς τὰ λόγια αὐτὰ τῆς Καπετάνισσας ὅλαι αἱ Σουλιώτισσαι ἐβροντοφώνησαν: «Κάλιο θάνατος παρὰ σκλαβιά!»

—«Τὸ ἐπερίμενα ἀπὸ σᾶς, ὦ ἄξιαι γυναῖκες τοῦ Σουλίου— ἀπήντησεν ἡ Μόσχω.—Ἄν λοιπὸν προτιμᾶτε τὸν θάνατον, ἀρπάξατε γρήγορα τὰ ἄρματα καὶ τρέξατε μαζύ μου... Οἱ γερόντισσες μοναχὰ ἄς μείνουν ἐδῶ μὲ τὰ τρυφερά μας παιδιὰ! Καὶ ἅμα πεθάνωμεν ἡμεῖς ἄς ρίξουν τὰ παιδιὰ μας κάτω εἰς τοὺς βράχους καὶ ἄς πέσουν ἔπειτα κι' ἐκεῖνες νὰ μὴ τὲς πιάσῃ σκλάβες ἡ Τουρκιά!»

Η ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΗΑΛΕ ΛΕΓΕΙ ΟΤΙ Ο ΗΡΩΣ ΟΜΟΙΑΖΕΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΝ

Λέγει πού ἡ συγγραφεὺς ΗΑΛΕ, ὅτι ὁ ἥρως ὁμοιάζει πρὸς τὸν Δημιουργόν! Ἡ ρῆσις αὕτῃ ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ διὰ τὴν ἀφάνταστον ἥρωϊδα, ἡ ὁποία ἐδημιουργεῖ καὶ αὐτὴ μία ἀπὸ τὰς ἀθανάτους ἐποποιῖας τῶν γυναικῶν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ.

Ἦτο ἐπόμενον. Ἡ ἐπέμβασις τῶν γυναικῶν εἰς τὴν μάχην, παρέσυρεν εἰς φρενήρεις ἀντεπιθέσεις καὶ τοὺς ἄνδρας. Αἱ Σουλιώτισσαι, ἄλλαι μὲν ἐπελαύνουσαι κατὰ τῶν ἀπίστων ξιφῆρεις, ἄλλαι δὲ κυλίουσαι ὀγκολίθους ὑπὸ τὰς προτεοπὰς τῆς Μόσχως, κατέκοψαν καὶ κατασυνέτριψαν τὰς ὁρδὰς τῶν βαρβάρων. Εἶναι δραματικαὶ αἱ λεπτομέρειαι τῆς κατασυντριβῆς τῶν ἀπίστων, τοὺς ὁποίους κατήσχυναν αἱ γυναῖκες τοῦ Σουλίου, τεθεῖσαι καὶ εἰς καταδίωξιν τῶν φευγόντων.

Κατὰ τὴν ἔνδοξον ἐκείνην μάχην τῆς ἐορτῆς τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ἀπὸ τὰς δέκα χιλιάδας τῶν Τουρκαλθανῶν ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους, ἐκτὸς τῶν ἀγνώστων τραυματιῶν καὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κατεκόπησαν ἀπὸ τοὺς χωρικούς. Ἐκ δὲ τῶν Σουλιωτῶν 80 ἔπεσαν νεκροὶ καὶ ὑπερδιπλάσιοι ἐτραυματίσθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων δύο γυναῖκες καὶ ὁ Λάμπρος ὁ Τζαβέλλας. Μεταξὺ τῶν πεσόντων

"Αποφίς τῶν Σουλιωτικῶν ὀρέων ἀπὸ τοῦ φρουρίου τῆς Κιά-
φας. Ἐκεῖ ἐπάνω τὴν 20 Ἰουλίου, τοῦ 1792, αἱ Σουλιώτισσαι,
ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Μόσχως Λ. Τζαδέλλα, ἔγραψαν μίαν
ἀθάνατον ἐποποιίαν, ἡ ὁποία δὲν ἔχει προηγούμενον ἐν τῇ
ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου καὶ ἀνέπτυξαν, ὡς λέγει ὁ Καρλάϋλ τὴν
θείαν ἐκείνην σχέσιν, ἡ ὁποία τὰς ἤνωσε μὲ τὰς μεγαλειτέρας
ἥρωδας ὅλων τῶν αἰώνων.

ἦσαν καὶ ὁ Κίτσορς ὁ Τζαβέλλας, ἀνεψιὸς τῆς Μόσχως. Ὁ Κίτσορς Τζαβέλλας εἶχε κλεισθῇ εἰς πύργον, μετὰ 16 συμπολεμιστῶν του. Ὅτε δὲ ὑπεχώρουν οἱ Ἀλβανοὶ συντετριμμένοι, ἡ Μόσχω—καθ' ἣ διηγεῖται ὁ Ἀραβαντινὸς—ῥωμῆσε πρὸς τὸν πύργον, ἵνα σώσῃ τὸν ἀνεψιόν. Φθάσασα ὅμως ἐκεῖ, τὸν εἶρε μετὰ τῶν ἄλλων συμπολεμιστῶν νεκρόν. Καλύψασα δὲ τότε, κατὰ τὸ Σουλιώτικον ἔθος, αὐτόν, διὰ τοῦ ἰδίου ἱματίου, ῥωμῆσεν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ἐκδίκησιν καὶ ῥωμῆσε πρὸς καταδίωξιν τῶν φυγάδων».

Τῆς πανωλεθρίας ἐκείνης αὐτόπτης μάρτυς ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, ὁ ὁποῖος ἐθεᾶτο τὰ διαδραματιζόμενα ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῆς Βιοτζίχας. Ἀηληπισμένος καὶ λυσσῶν ἀπὸ μανίαν, διὰ τὴν ταπείνωσίν του, ἔξευξε τοὺς ταχυτέρους ἵππους του καὶ ἔσπευσε νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ Ἰωάννινα. Πρὸ τῆς φυγῆς του—καθ' ἣ βεβαιοῖ ὁ σύγχρονος τῶν γεγονότων Περραιβὸς—«ὁ Ἀλῆς ριφθεὶς χαμαί, τύπτει τοὺς μηρούς του, ἐκφωνῶν Ἀλβανιστί: «Μπῶ, μπῶ! μεντέτ Ἀλλάχ!» (ἀλλοίμονον! ἀλλοίμονον! ἔλεος, Θεέ μου!) μαδίζει τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του καὶ κατασύρει τὰς παρειάς του». Καὶ ἔφυγε κατησχυμένος, διότι κατασυνετριβή ὄχι πλέον «ἀπὸ φοῦχτα γιδοκλέφτες καὶ γκιαουρῆδες», ὥς ὠνόμαζε περιφρονητικῶς τοὺς ἀθανάτους ὑπερασπιστὰς τῶν μαύρων ὀρέων, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς γυναικάς, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ἡ ἡρωϊκὴ Καπετάνισσα, μητέρα τοῦ ἀλυσσοδεμένου Φώτου.

Ἀλλὰ τὸ Σούλι μᾶς παρουσίασε νέας σελίδας ἱερωτέρας τῆς γυναικείας αὐτοθυσίας. Ὁκτῶ ἔτη, μετὰ τὴν καταισχύνην αὐτὴν ὁ Νέρων τῶν Ἰωαννίνων ἀνέλαβε τὴν τρίτην ἐκστρατείαν, πρὸς καθυπόταξιν τῆς Δημοκρατίας τοῦ Σουλίου. Ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη ὑπῆρξε μία σκληροτάτη ἐπίμονος προσπάθεια, μεταβληθεῖσα εἰς στενὴν πολιορκίαν, διαρκέσασαν περὶ τὰ τέσσαρα ἔτη (1800-1803). Τὴν 16ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1803, οἱ Σουλιῶται, θύματα ἀγρίας πείνης καὶ προδοσίας, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ πατριον ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ἄφηνον εἰς τὸν ἐχθρόν, εἰς σωρὸν ἐρειπίων, φέροντες τὸν ὀπλισμὸν των. Φεύγοντες, ἀπεχαιρέτησαν μὲ δακρυσμένα μάτια τὰ θουνά των, ποῦ τὰ στεφάνωνεν ἡ δόξα καὶ τὰ ἐκάλυπτεν ἡ φωτονεφέλη τοῦ ἀσυλλήπτου ἰλοκαυτώματος τοῦ Σαμουήλ, διηρέθησαν εἰς τρεῖς φάλαγγας, τρεπόμενοι πρὸς τὴν Πάργαν, τὸ Ζάλογκον καὶ

Ἡ κοιλάς καὶ τὰ ὄρη τῆς πρωτευούσης τῆς Ὀμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τοῦ Σουλίου. Ἐπάνω ἐκεῖ εἰς τοὺς κρημνοὺς, ὅπου ἔζων ἡμίθεοι, ὅπου θρυλικάι Ἑλληνίδες ὑπερέβησαν τὰς γυναῖκας τῆς Σπάρτης, ἡ Δόξα ἐσφράγισε τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐλευθέρας Πολιτείας, ὅταν τέλος ὑπέκτυπτε διὰ πείνης καὶ προδοσίας.

τὸ Βουργαρέλι. Τότε, ὁ ἄπιστος Ἀλῆς, ἀθετῶν τοὺς ὄρκους, καταπατῶν τὴν συνθήκην, ἔστειλε στρατεύματα, διὰ νὰ κατακόψη τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ πρὸ πάντων τὰ γυναϊκόπαιδα.

Τότε εἰς τὸ Ζαλόγκον ἔγινε θυσία καταπληκτικῇ, τὴν ὁποίαν εὐδέποτε θέλουσιν ἐννοήσῃ αἱ παροῦσαι γενεαί, ὥς παρατηρεῖ ὁ ἐθνικὸς ἱστορικός Παπαρρηγόπουλος.

Ἔως χίλιαι ψυχαὶ ὤδευον πρὸς τὸ βουνόν, τὸ ὁποῖον ἐπέπρατο ν' ἀπαθανάτισουν αἱ γυναῖκες τοῦ Σουλίου. Ὅτε δὲ ἡ Ἀλῆς προσέβαλε τὸ ὄρος τοῦτο οἱ μὲν περὶ τὸν Ἀρχηγὸν Κουτσονίκαν παρεδόθησαν, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρην διέσχισαν ξιφῆρεις τὰς ἐχθρίας γραμμάς καὶ μόλις 147 ἠδυνήθησαν νὰ διασωθοῦν. Ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων εἰς τὸ Ζαλόγκον 13 ἄνδρες καὶ 53 γυναῖκες ἐπροχώρησαν πρὸς τὸν παρακείμενον καὶ συνδόμενον πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ Ζαλόγκου ἀπότομον καὶ ἰσθμινώδη βράχον.

Λέγει πού ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν:

Ζωῆς πονηρᾶς θάνατος εὐπορώτερος
τὸ μὴ γενέσθαι δ' ἐστὶν ἢ πεφυκέναι
κρεῖσσον κακῶς πράσσοντα.»

Ὅταν οἱ Τουρκαλβανοί, ἀφοῦ ἔσφαξαν καὶ ἀτίμασαν τὰ ἄλλα γυναϊκόπαιδα ἐκύκλωσαν καὶ τὸν βράχον, ὅπου κατέφυγαν αἱ 56 Σουλιώτισσαι, αἱ ἡρωίδες ἐκεῖναι, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τί λέγει ὁ Αἰσχύλος, ἀντὶ νὰ ἀτιμασθοῦν καὶ νὰ ἐξανδραποδισθοῦν ἔκριναν, ὅτι «ζωῆς πονηρᾶς θάνατος εὐπορώτερος». — «Τότε, λέγει ὁ συγγραφεὺς καὶ Ἱκαδημαϊκὸς Φ. Πουκεβίλ, πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Αὐλῇ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ—ἠκούσθη ὕμνος μελαγχολίας. Ὑξήκοντα γυναῖκες, στερηθεῖσαι τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῶν, τὴν προσευχὴν καὶ τὰ δάκρυα μόνον ἔχουσαι πόρους ἀτέλειδες, διότι οὐδὲν πρὸ αὐτῶν ἔχουσαι ἢ τὴν προσδοκίαν τῆς δουλείας καὶ τὸ αἶσχος τῆς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων ἀφέσεώς των, ἐκτινάσσουν δίκην λίθων τὰ ἔκνα αὐτῶν κατὰ τῶν βαρβάρων, εἴτα, τονίσασαι τὸ ἐμψύχον αὐτῶν ἄσμα κρημνίζονται εἰς τὸ βάθος τῆς ἰθύσου, ἐν ᾗ τὰ διαμελισμένα πτώματα τῶν τέκνων ἔσωσαν μερικὰς ἀπὸ τὸν ποθητὸν θάνατον.»

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἐπιθανάτιος χορὸς, τὸν ὁποῖον ἔσυραν ψάλλουσαι τὰ ἄσματα τῆς πατρίδος των αἱ Σουλιώτισσαι, χορὸς, ὅστις δὲν ἔχει προηγούμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ

κόσμου, καὶ ὁ ὁποῖος θὰ ἐπισύρῃ εἰς τὸ διηνεκὲς τὸν θαυμασμόν, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχουν ἐν τῇ γῇ ἄνθρωποι, πιστεύοντες εἰς τὸ κάλος τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ πρεσβεύοντες τὴν ἱερὰν ἀρχήν, ὅτι εἶναι προτιμώτερος ὁ μετὰ τιμῆς θάνατος, παρὰ ἡ ζωὴ συνδεομένη μὲ τὸ αἶσχος καὶ τὸ ὄνειδος.

ΘΑ ΕΛΘΗ ΗΜΕΡΑ ΚΑΘ' ἣΝ Αἱ ΠΡΟΤΟΜΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ ΘΑ ΚΟΣΜΟΥΝ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΘΕΟΝ

Ἄλλ' αἱ Σουλιώτισσαι δὲν μᾶς ἔδωκαν μόνον αὐτὰς τὰς δραματικὰς σελίδας. Συνεχίζεται ἡ ἱερὰ θυσία.

Πρὸ τοῦ Ζαλόγκου μικρὸν ἀπόσπασμα ἐξ ἑβδομήκοντα ὀκτὼ ψυχῶν, ἀποχωρισθὲν ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Σουλιώτας ἐτράπη εἰς τὴν Ρηνιάσαν πρὸς τὴν παραλίαν, ὀλίγον βορειότερον τῆς Πρεβέζης. Ἐκεῖ τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1803 τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ κατεστράφη ὁλοτελῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων μαζὺ μὲ 27 Σουλιωτικὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι εὗρισκοντο εἰς τὸ χωρίον.

Ὁ Γιουσούφ Ἀράπης—διηγεῖται ὁ Πουκεβίλ, ἐπετέθη κατὰ τῶν ἀνυπερασπίστων γυναικοπαίδων. Τὸ χωρίον ἀντήχει ἐκ τῶν κραυγῶν, ὅτε ἡ Δέσπω, ἡ Χήρα τοῦ Καπετάν Γιώργη τοῦ Μπότζη (Σημ. κατ' ἄλλους τοῦ Σέχου) ὅστις κατῴκει εἰς τὸν πύργον τῆς Δημοῦλας, τοῦ ὁποῖου τὰ ἐρείπια ὑφίστανται ἀκόμῃ, βλέπουσα τὴν σφαγὴν, ἤρχισε νὰ πυροβολῇ κατὰ τῶν Δολοφόνων. Ἀμέσως στρέφεται πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ προσοχή τῶν Τούρκων καὶ τὸ προσβάλλουν μετὰ μανίας. Ἡ γενναία Σουλιώτισσα, ἐννοήσασα, ὅτι δὲν ἠδύνατο ἐπὶ μακρὸν νὰ ἀντιστῇ, ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἄλλας ἐγκλείστους γυναῖκας ἐὰν θέλουν νὰ ἀποθάνουν ἐλεύθεραι ἢ νὰ ζήσουν ἐν δουλείᾳ καὶ ἀτιμίᾳ. Ὅλοι τότε ἀνακράζουσιν, ὅτι προτιμοῦν τὸν θάνατον ἀπὸ τὸ αἶσχος. Ἄνευ ἀναβολῆς ἡ Δέσπω λέγει νὰ ταχθοῦν ὅλοι γύρω της, ἔπειτα δὲ καθήσασα μὲ τὰς γενναίας γυναῖκας ἐπὶ κιβωτίου πλήρους φουσγιῶν μεταδίδει ἐκεῖ τὸ πῦρ καὶ ὅλοι ὁμοῦ, ἀνατιναχθεῖσαι μετὰ τοῦ πύργου γίνονται παρανάλωμα τῶν φλογῶν, αἱ ὁποῖαι κατέφαγαν τὰ λείψανά των καὶ οὕτω δὲν ἔδωκαν εἰς τοὺς δημίους των τὴν ἡδονήν νὰ εὐχαριστήσουν τὴν ὄρασίν των μὲ τὸ νὰ παρατηρήσουν τὰ λείψανα τῶν πτωμάτων των.»

Ὁ Πουκεβίλ μᾶς διέσωσε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώδων, αἱ ὁποῖαι ἀνῆλθον ἐν μέσῳ φλογῶν μὲ τὴν Δέσπω

εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἴδου αἱ νεομάετυρες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Πατρίδος. Ἀποκαλυφθῆτε: Τάσσω, θυγατέρα τῆς Δέσπως, Νάτσω, θυγατέρα τῆς Τάσσω, Μάρω, θυγατέρα τῆς Τάσσω, Δέσπω, θυγατέρα τῆς Δέσπως, Κίτσια, τρίτη θυγατέρα τῆς Δέσπως, Νικόλας, υἱὸς τῆς Κίτσιας, Σόφω, νύμφη τῆς Δέσπως, Κίτσος, υἱὸς τῆς Σόφως, Πανάγω, δευτέρα νύμφη τῆς Δέσπως, Κατέρω, θυγατέρα τῆς Πανάγως.»

Ἔτσι ἐγνώριζαν νὰ ἀποθνήσκουν αἱ Σουλιώτισσαι, ὅπως ἤξευραν καὶ νὰ μάχωνται. Μὲ τὴν ἀρετὴν των καὶ τὴν ἀνδρείαν των καὶ τὰ ὀλοκαυτώματά των ἐσφράγισαν μὲ ἀθάνατον αἵγλην τὴν ἐξαφανιζομένην Δημοκρατίαν τῆς Πατρίδος των.

Ἐὰν αἱ μορφαὶ αὗται ἀνῆκον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀμερικῆς, ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Μεγάλης Δημοκρατίας θὰ εἶχαν τοὺς ἀνδριάντας των καὶ τὰ Ἀμερικανόπουλα θὰ ἐδιδάσκοντο εἰς τὰ σχολεῖά των τὴν ὑψηλοφροσύνην καὶ τὴν αὐτοθυσίαν διὰ τὰ ἱερώτερα πράγματα ἀπὸ τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις τῶν ἀθανάτων αὐτῶν Ἑλληνίδων.

Θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, ὅπου προτομαί, ὡς τῆς Μόσχως καὶ τῆς Δέσπως, ὡς ἐκείνων ποῦ ἐχόρευσαν ἐν μέσῳ ἀσμάτων τὸν ἐπιθανάτιον εἰς τὸν ἱερὸν βράχον τοῦ Ζαλόγκου, θὰ καταλάβουν ἐπιφανῆ θέσιν εἰς τὸ ἐθνικὸν πάνθεον τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Ο ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΣ

ΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ

Χαρακτηρισμός τοῦ ἀνδρός.—Φίνλαιη, Γκόρντον καὶ Πον-κεβίλ ἐγκωμιάζουν τὸν Γερμανόν.—Παραβάλλεται πρὸς τὸν Σωκράτην κατὰ τὴν δυσμορφίαν καὶ Σοφίαν.—Ὁ Γερμανὸς ὡς δινεργάτης τοῦ Ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε΄.—Ἡ σταδιοδρομία του εἰς Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν, Ἄγιον Ὄρος καὶ Πάτρας.

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, εἶναι ὁ Ἱεράρχης ἐκεῖνος, ὅστις ἐν τῇ λαϊκῇ φαντασίᾳ ἔδωκεν εἰς τὸν ἀγῶνα ὅλην τὴν ἱερότητα, τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνάγκην διὰ νὰ ἐμπνευσθῇ τὸ Ἔθνος εἰς τὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν. Ὁ Ἱεράρχης οὗτος, καίτοι θέν ἔπραξε τόσα, ὅσα οἱ ἄλλοι κληρικοὶ τοῦ ἀγῶνος, ἀγωνισθέντες καὶ μαρτυρήσαντες, ἐν τούτοις παρέμεινεν ὡς σύμβολον καὶ ὡς ἐκπροσπησις τῆς ἱερότητος τῆς ὑποθέσεως, ὑπὲρ ἧς ἐκαλεῖτο νὰ προσφέρῃ τὰς μεγίστας τῶν θυσιῶν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δι' ἀνὰ ἀναγκήσιν τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ Γερμανὸς εἶχε πολλὰ χαρίσματα Ἀπέκτησε παιδείαν ἀνωτέραν. Ἦτο σεμνὸς τὸ ἦθος καὶ ἐγκρατής. Μειλίχιος καὶ συμβιβαστικὸς ἐχρησίμευεν ὡς ἄριστος σύμβουλος καὶ ὁδηγὸς τῶν Ἑλλήνων, πρὸ πάντων κατὰ τὰς θλιβερὰς περιόδους τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν, οἱ ὅποιοι κατελυμαίνοντο τοὺς προπάτοράς μας, ὅτε ἠγωνίζοντο νὰ καταβάλουν τὸ θηρίον τῆς Τουρκικῆς τυραννίας. Εἶχε τὸ χάρισμα τῆς εὐγλωττίας καὶ ὅταν ὠμίλει ἐσαγίνευσεν τὰ πλήθη. Ἡ εὐγλωττία τοῦ Ἱεράρχου ἦτο ἴσως τὸ ἰσχυρότερον ὄπλον τῆς ἐπιβολῆς του. Ἦτο ἀνώτερος χρημάτων, ἀπλοῦς καὶ λιτὸς εἰς τὴν διαίταν αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς ἀρετῆς του, ἥ ὁποία ἀνωμολογεῖτο ὑπὸ πάντων, ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, ἐνέπνεε τὴν κοινὴν ἐμπιστοσύνην. Συνετὸς καὶ διαυγὴς τὸν νοῦν, μὲ λελογισμένην

φιλοπατρίαν, τοῦ καθήκοντος, αὐστηρός, ἐγκρατής, ἐνέπνεε τὸν σεβασμὸν καὶ εἰς τοὺς ξένους, ὅσοι ἡσχολήθησαν μὲ τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ ὑπὲρ Ἑλευθερίας ἀγώνος τῶν πατέρων μας.

Ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Φίνλεϋ, φιλόψυχος ἐξ ἰδιοσυγκροσίας, χαρακτηρίζει τὸν Ἱεράρχην «ὡς τὸ ἐξοχώτερον μέλος τῶν Ἐφόρων». Ὁ δὲ Γόρδων ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁμιλεῖ μὲ ἰδιαίτερον σεβασμὸν περὶ τοῦ Γερμανοῦ. «Ὁ Ἱεράρχης οὗτος—λέγει—εἶχεν ἔξοχον ἱκανότητα καὶ μεγάλην εὐγλωττίαν. Τὰ ὑψηλὰ ἐκκλησιαστικά του καθήκοντα καὶ ἡ δραστηριότης του ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἐποναστάσεως, ἐνέπνευσαν εἰς τὸν λαὸν ἡγυιήν ἰδέαν περὶ αὐτοῦ». Ἀλλὰ τὸ ἐνθουσιωδέστερον ἐγκώμιον περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἔπλεξεν ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς Πουκεβίλλ, ὅστις ὡς Πρόξενος τῆς Πατρίδος του εἰς τὰς Πάτρας ἔλαβεν ἀφοριστὴν νὰ σπουδάσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν Ἱεράρχην. Ὁ Πουκεβίλλ πολλαχοῦ τῆς ἐνδιαφερομένης ἱστορίας του ὁμιλεῖ μὲ θαυμασμὸν διὰ τὸν Ἑλληνα Ἱεράρχην, ὅστις εἶχε τὸ πλεονέκτημα νὰ ὁμιλῇ καὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν.

Παραβάλλον ὁ Γάλλος ἱστοριογράφος τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Παλαιῶν Πατρῶν πρὸς τὸν δύσμορφον μὲν, πλὴν σοφὸν ἄνδρα τῆς ἀρχαιότητος, λέγει ἐπὶ λέξει: «Ἐὰν ὁ Γερμανός, τὸν ὁποῖον παρωμοιάζον πολλοὶ πρὸς τὸν Σωκράτην, κατὰ τὴν φυσιογνωμίαν, δὲν εἶχεν εἰσνοητὴ ὑπὸ τῆς φύσεως δι' ἐξωτερικῆς καλλονῆς, ἡμεῖς οὖν ὅμως, ὡς ἐκεῖνος, διὰ τῶν δώρων τῆς σοφίας. Τόσον δημοφιλὴς, ὅσον καὶ ὁ φιλόσοφος τῆς Πνυκός, ἦτο κάτοχος τῆς γλώσσης τοῦ Πλάτωνος, τὴν ὁποῖαν ὁμίλει μετὰ ἐξόχου γλυκύτητος. Ἦτο μύστις τῶν Γραφῶν καὶ γνώστης τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας. Ἦτο προικισμένος διὰ πειστικῆς εἰσφραδείας, διὰ φαντασίας ζωηρᾶς καὶ διὰ τῆς ἀκραδάντου ἐκείνης πίστεως, ἡ ὁποία δύναται νὰ κινήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη. Τοιοῦτος ἀθλητὴς ἐφαίνετο ἄξιος νὰ χύσῃ τὸ αἷμά του ὑπὲρ τῶν ἱερῶν καὶ τῆς Πατρίδος».

Καὶ αὐτὰ μὲν ἦσαν τὰ πνευματικά του χαρίσματα, ὡς ἀναγράφονται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ φιλέλληρος, ὅστις ἀφιέρωσε τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Ὁ δὲ ἀείμνηστος Ἰωάννης Φιλήμων, εἰς τὸ Δοκίμιον αὐτοῦ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁμιλῶν διὰ τὴν σωματικὴν μορφήν τοῦ Ἱεράρχου, σημειοῖ τὰ ἐξῆς: «Ὁ Γερ-

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς, πρὸς τὸν ὁποῖον
τὸ Ἕθνος εὐγνωμονοῦν ἀνήγειρε με-
γαλοπρεπῆ ἀνδριάντα εἰς τὴν Πλατεῖαν
τῶν Πατρῶν.

(Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν εἶναι ἡ ἀρχαία Γαλλικὴ λιθογραφία,
ἡ ἀποκειμένη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Μουσεῖον τῆς Ἱστορικῆς
καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας).

μανὸς ἦν ἀναστήματος πλήρους· σῶμα ἔχων ἰσχνόν, πρόσωπον ὠσειδὲς καὶ μελάνγχρουν καὶ ὀφθαλμοὺς στίλβοντας· βαθὺ δὲ καθειμένως τὸ γένειον καὶ λεπτὴ τὸ σῶμα διαπονῶν διαίτη».

Ὁ Γερμανὸς, ὅστις ὥς κοσμικὸς ἐκαλεῖτο Γεώργιος, ἐγεννήθη εἰς τὴν Δημητσάναν, πατρίδα τόσων ἄλλων διαπρεπῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἱ ὅποιοι προσέφεραν μεγάλας θυσίας, διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑθνους. Ὑπῆρξεν υἱὸς ἐναρέτων καὶ εὐπόρων γονέων, τοῦ χρυσοχόου καὶ κτηματίου Ἰωάννου Κοτζᾶ καὶ τῆς ἐπὶ εὐσεβείᾳ διακρινομένης Κανέλλας. Ἐγεννήθη δὲ τὴν 25ην Μαρτίου τοῦ 1771, καὶ ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ ἀπὸ τυφοειδῆ πυρετόν, κατ' ἄλλους μὲν τὴν 10ην Μαΐου 1826, κατ' ἄλλους δὲ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1827. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐγεννήθη τὴν ἡμερομηνίαν, ἣτις εἶχεν ὀρισθῆ διὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐχειροτονήθη τὴν αὐτὴν πάλιν χρονολογίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὥς Ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν, ἦτοι τὴν 25ην Μαρτίου τοῦ 1806.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ ἀξιοσημειώτων συμπτώσεων, δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἀναγράψωμεν καὶ τὸ περίεργον περιστατικόν, τὸ ὅποιον συνέβη κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Γερμανοῦ: «Ἀλωνίζοντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ—γράφει ὁ Γούδας—ὁ παῖς Γεώργιος ἐκοιμᾶτο ὑπὸ σκιὰν δένδρου. Ἀφύπνισε δὲ αὐτὸν τρομερὸς ὄφης. Μόλις αἰσθανθεὶς ὁ παῖς τὴν ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος ἐπαφὴν τοῦ ἔρπετοῦ αὐτομάτως ἔσφιξε διὰ τῆς δεξιᾶς του χειρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε ἠμπόδισε κατ' ὅλοκληρίαν τὴν κίνησιν τῶν σιαγόνων. Τότε δὲ ἀμέσως ἐξέβαλε μεγάλας καὶ φρίκην ἐμπιούσας κραυγὰς. Δραμῶν δὲ ἔντρομος πρὸς τὰς φωνάς, ὁ φιλόστοργος πατήρ, εὗρε τὸν μὲν ὄφιν κατὰ πολλοὺς κύκλους ἐσπειρωμένον περὶ τὸν βραχίονα τοῦ παιδός, τὴν δὲ κεφαλὴν τοῦ ἔρπετοῦ σπασμωδικῶς συνεχομένην ὑπὸ τῆς χειρὸς ἐκείνου. Οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀπολέσας τὴν παρρησίαν ἐσπευσμένως καὶ ἄριστα ἐννοήσας τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχεν ὁ πεφιλημένος αὐτοῦ υἱός, τοῦτον μὲν διέταξε νὰ τηρῇ ὅσον ἡδύνατο ἰσχυρότατα συνεσφιγμένην τὴν χεῖρα, αὐτὸς δὲ ἔδραμε παρά τινι ἐκεῖ πλησίον κείμενῳ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ποιμένι. Δραξάμενος δὲ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὴν ψαλίδα καὶ παρεμβάλων θάτερον τῶν σκελῶν αὐτῆς μεταξὺ τοῦ βραχίον-

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς εὐλογεῖ τὸν ἱερὸν
 ἀγῶνα διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος
 ἐν τῇ παρὰ τὰ Καλάβρυτα ἱερᾷ Μονῇ
 τῆς Ἀγίας Λαύρας.

(Ἐκ τοῦ διασήμου πίνακος τοῦ Γερμανοῦ καλλιτέχνου τοῦ
 ἀποκειμένου εἰς τὰ ἐν Μονάχῳ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως
 τῆς Βαυαρίας).

νος τοῦ παιδὸς καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἔρπετοῦ, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ οὕτως ἔσωσε τὸν προσφιλεῖ παῖδα».

Τὸ ἐπεισόδιον αὐτό—καθ' ἃ παρατηρεῖ καὶ ὁ Γούδας—ἦτο σημεῖον τῆς θείας Προνοίας, ὅτι διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἀνδρωθέντος παιδὸς ἔμελλε νὰ ἀποκοπῇ ἡ κεφαλὴ αὐλοῦ ἀνθρωπομόρφου θηρίου, τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ λυτρωθῇ ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τοὺς ὀδόντας τοῦ Τουρκικοῦ ὄφεως.

Οὕτω καὶ ἐγένετο. Ὁ Γερμανὸς ὑπῆρξε τὸ ὄργανον τῆς Θείας Προνοίας, ὅπως συνδέσῃ τὸ ἅγιον ὄνομά του, μὲ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, ὁ ὁποῖος κατεδυνάστευε τὴν Πατρίδα. Ἀλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ σταδιοδρομία τοῦ Ἱεράρχου τῶν Παλαιῶν Πατρῶν;

Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν, τὸ τέκνον τῆς θείας Προνοίας ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν περιώνυμον τότε Σχολὴν τῆς Δημητσάνης. Ἀποφοιτήσας τῆς Σχολῆς, ἐν ᾗ εἶχεν ἐκδηλωθῇ καὶ ἡ ἐπίζηλος ἐπιμέλεια καὶ τὸ σμῖνὸν τοῦ ἡθους του πορσελήσθη ὡς Γραμματεὺς τοῦ Μητροπολίτου Ἀργολίδος, ὅστις καὶ ἐχειροτόνησεν αὐτὸν Διάκονον. Ὁ Γερμανὸς ἀκολούθως μετέβη εἰς τὴν Σμύρνην. Ἐκεῖ Μητροπολίτης τῆς πρωτεύουσας τῆς Ἰωνίας ἦτο ὁ ἐκ Δημητσάνης Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος βραδύτερον, μετὰ πολλὰ ἔτη, ὑφίστατο ἐνώπιον τῆς κλειστῆς Πύλης τῶν Πατριαρχείων, τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, τῷ 1821. Ὁ Γρηγόριος, ἐκτιμήσας τὰ ἐξαιρετικὰ χαρίσματα τοῦ νεαροῦ Διακόνου, προσέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὅτε δὲ ὁ Ἱεράρχης τῆς Σμύρνης ἐκαλεῖτο τῷ 1797 νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τοῦ Χρυσοστόμου ὡς Γρηγόριος Ε', παρέλαβε καὶ τὸν Γερμανὸν εἰς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ ὑποδούλου Γένους.

Ἐκεῖ ὁ Γερμανὸς ὑπηρετήσε μόνον 18 μῆνας, ὅσον χρόνον δηλονότι διήρκεσεν ἡ πρώτη πατριαρχία τοῦ Ἐθνομαρτυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς Διάκονος ἔδειξε τόσον ζῆλον καὶ σύνεσιν καὶ περινοίαν, ὥστε ἀπεστάλῃ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχοῦ ὡς Ἐξαρχος εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου εἰργάσθη ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν ἀνάκτησιν διαφόρων δικαιωμάτων τῶν Χριστιανῶν καὶ διὰ τῶν πολυαρίθμων Μοναστηρίων, τῶν ὁποίων τὰ κτήματα εἶχον σφετερισθῇ τὰ ὄργανα τῆς Τουρκικῆς διοικήσεως. Ἡ ἐπιτυχὴς ἐκείνη ἀποστολὴ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Γερμανὸν νὰ μελετήσῃ τὴν φρικτὴν τῶν Τούρκων τυραννίαν

καὶ τὰς ἀνεκδιηγήτους συμφορὰς τῶν συμπολιτῶν του. Περιορχόμενος τὴν Πελοπόννησον θὰ ὥραματίσθῃ τὴν εὐλογημένην ἡμέραν, καθ' ἣν θὰ ἐτεσματίζοντο τὰ δεινὰ τῆς ἀθλιότητος τῶν ραγιαδῶν, τῶν ὁποίων τὸν ἀνθρωπισμὸν ἐξηυτέλιζεν ἡ ἀνομία τοῦ τυράννου. Διὰ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἀποστολῆς ἐκείνης, ὡς παρατηρεῖ ὁ Πουκεβίλλ, ὁ Γερμανὸς ἀπέκτησε νέαν δόξαν, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἔλαβον ἀφοσιμὴν νὰ διαγνώσουν τὰ ἔξοχα ἐκεῖνα προτερήματα τοῦ νεαροῦ κληρικοῦ, τὰ ὁποῖα, μετὰ δύο δεκαετηρίδας, ἐχρησιμοποιοίει πρὸς διαλλαγὴν τῶν ἀλλημαχομένων ἀγωνιστῶν.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄, μετὰ δεκαοκτάμηνον πατριαρχεῖαν κατεργάσθη ἀπὸ τὸν Θρόνον ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἔμενε μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1806.

Τότε ὁ νεαρὸς Γερμανὸς, ταυτίζων τὴν τύχην του μετὰ τὸν προστάτην του, ἠκολούθησε τὸν Γρηγόριον εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας. Εἰς τὸν Ἀθῶνα ὅμως δὲν ὑπῆρχε στάδιον δόσεως διὰ τὸν θερμοουργὸν Διάκονον. Διὰ τοῦτο, ὁ Γρηγόριος Ε΄ προσέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείρῃ τὸ ἐρευητήριον καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Βασιλεύσαν. Ἀλλ' ὁ Γερμανὸς ἐπέμενε νὰ μὴ χωρισθῇ ἀπὸ τὸν Πατριάρχην του. Τέλος, πρὸ τῆς ἀνενδότου ἐπιμονῆς Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ἐνέδωκε καὶ μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκτὶ μετῴθη τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου καὶ συγχρόνως ἐδιδάσκειτο ἀνώτερα μαθήματα ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον Πρώτον, τὸν τότε Σχολάρχην τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Ξηροκρήνης.

Βραδύτερον προσελήφθη ὡς Διάκονος ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντος Μητροπολίτου Κυζίκου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐχρησιμοποίησε διὰ σπουδαίαν ὑπηρεσίαν. Τόσῃ δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐκτίμησις τοῦ γηραιοῦ Ἱεράρχου τῆς Κυζίκου, πρὸς τὸν θερμοουργὸν Διάκονόν του, ὥστε ἐδέχθη νὰ παραιτηθῇ τῆς θέσεώς του, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν ὁ Γερμανός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκρίθη, ὅτι ἔδει ἄλλος γεροντότερος καὶ περισσότερον πεπειραμένος νὰ καταλάβῃ τοιαύτην πρωτεύουσαν Μητροπολιτικὴν θέσιν, μετετέθη ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Μακάριος εἰς τὴν Κυζίκου καὶ διὰ τὴν κενωθείσαν θέσιν ἐχειροτονεῖτο τὴν 25ην Μαρτίου τοῦ 1806, ὁ Γερμανός, καὶ ἐχαιρετίζετο ὡς διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀρχίζει τὸ νέον στάδιον τοῦ Γερμανοῦ καὶ ἡ ἱερὰ ἀποστολή, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε καλέσει αὐτὸν ἡ Θεία Πρόνοια.

Ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν ἡγωνίσθη πρὸ παντός νὰ διαδώσῃ τὰ γράμματα. Ἐφρόνει, ὅτι τὸ Ἕθνος τὸ ὁποῖον ἔφθασεν εἰς τὸ ἀξιοδάκρυτον σημεῖον νὰ τυραννῆται ἀπὸ τοὺς Τούρκους τόσον ἀπανθρώπως θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπολύτρωσίν του ταχύτερον, ὅταν διὰ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας ἐλάμβανε συνείδησιν τῆς παλαιᾶς του εὐκλείας καὶ τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε νὰ ζήσῃ ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ εὐνομίᾳ καὶ ἀπεφάσιζε νὰ ἀποθάνῃ μυριάκις ὑπὲρ ἀποκτήσεως τῶν ἀγαθῶν τούτων παρὰ νὰ ζῇ ἐν δουλείᾳ ἐπονειδίστῳ.

Ὁ Γερμανὸς εἰς τὰς Πάτρας ἀπέκτησε τοιαύτην φήμην, ὥστε τὸν ἐσέβοντο καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τούρκοι. Ἐξασκῶν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν τυράννων κατῴρθωνε νὰ ἀνακουφίξῃ τὰ δεινὰ τῶν τυραννουμένων. Παρέμεινε δὲ διαρκῶς εἰς τὴν ἔδραν του ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1807 μὲ διακοπὴν μόνον τετραετῇ ἀπὸ τοῦ 1815 ἕως τοῦ 1818 ὅτε ὑπηρετεῖ ὡς Συνοδικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ γενικώτερα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἕθνους του συμφέροντα. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν συγχρόνων του, ὁ Γερμανὸς ἀπέκτησε δύναμιν ἐξαιρετικὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐφείλκυσε τὴν συμπάθειαν καὶ τῶν Εὐρωπαίων, οἱ δὲ Τούρκοι εἶχαν ἰδιαιτέραν πεποιθήσιν εἰς τὸ εἰρηνικὸν καὶ τὸ φιλοδίκαιον τοῦ χαρακτῆρός τοῦ Ἱεράρχου. Μὲ μίαν λέξιν εἶχε καταστή τὸ κέντρον τῆς ἡθικῆς καὶ πολιτικῆς βαρύτητος τῆς Πελοποννήσου.

Οἱ Ἀρματοῦλοι καὶ οἱ Κλέφται ὠμνουν εἰς τὸ ὄνομά του καὶ οἱ διαπρεπέστεροι τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἔπαιξαν βραδύτερον τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον καὶ ὡς πολιτικοὶ καὶ ὡς πολέμαρχοι διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἔβλεπον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Γερμανοῦ τὸν ἀρίστον φίλον καὶ σύμβουλον καὶ ὁδηγόν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἀγανάκτησις τῶν δυναστευομένων ἐπετάχυνε τὴν ἔκρηξιν τῆς θυέλλης καὶ ὁ Γερμανὸς ἐκαλεῖτο νὰ καθαγιάσῃ τὸν ἀγῶνα, ὅστις ἐλάμβανε χαρακτῆρα ἀγριωτάτης ὑπὲρ τῶν ὅλων πάλης, ὡς θὰ ἴδωμεν διὰ τῶν ἀκολούθων.

Η ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ

Ὁ Γερμανὸς ὡς παράγων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.—Ἡ ἠθικὴ κατάπτωσις τοῦ ὄχλου.—Ἡ ἱερὰ ἐθνικὴ ὑπηρεσία τοῦ κλήρου.—Ἡ Ἐκκλησία ἐπιδορατεῖται κατὰ τῆς τυραννίας.—Τὰ ῥηκώδη μαρτύρια τῶν Χριστιανῶν.—Ὁ Γερμανὸς εἰς Ἀγίαν Λαύραν.

ΕΙΔΟΜΕΝ εἰς τὰ προηγούμενα, τὰ κατὰ τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ Ἱεράρχου τῶν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, τὴν καταγωγὴν του, τὸν μαθητικόν του βίον, πῶς ἀπὸ τὴν Σμύρνην ἠκολούθησε τὸν Ἐθνομάρτυρα Πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Β' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πῶς ἐπέτυχεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς Ἐξαρχος τοῦ Πατριαρχείου, τὴν διαμονὴν του εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, πλησίον τοῦ ἐξορίστου Πατριάρχου, καὶ πῶς ἐγένετο Ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν, ὅπου ἀπέκτησε σπουδαίαν δύναμιν, ἐπιβαλλόμενος καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Ὀθωμανούς. Ὁ Γερμανός, μετὰ τετραετῇ ὑπηρεσίᾳ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (1815—1819), ἅμα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἑδραν τοῦ ἐμυήθη εἰς τὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου αὐτῆς Α. Πελοπίδα. Ἦτο ἐξαιρετικῆς σημασίας, ὅτι ὁ Γερμανὸς ἔγινεν ἑταῖρος τῆς Ὁργανώσεως, διότι ἀπέβη οὗτος ἕνας ἐκ τῶν θαυμασιωτέρων κηρύκων αὐτῆς, προπαρασκευάζων τὰ πνεύματα, διὰ τὴν ἀνατολὴν τῆς προσδοκωμένης μεγάλης ἡμέρας. Ὁ Γερμανὸς ἐμύησε καὶ ἄλλους Ἱεράρχας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν Χαριουπόλεως Βησσαρίωνα καὶ τὸν Κερνίκης Προκόπιον, καθὼς καὶ ἐπιφανεῖς ἄλλους ἄνδρας, μετὰ τῶν ὁποίων βραδύτερον συνηγωνίσθη, ὅτε ἐξεργάγη τὸ μέγα κίνημα.

Ὁ Γερμανὸς, προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὴν εὐφροσύνην καὶ διπλωματικὸν νοῦν, ἐσκέφθη, ὅτι ὡς παράγων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐπρεπε πρὸ παντὸς νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐχθρότητα τοῦ τυράννου τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ πασᾶ καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ περιποιηθῇ τοὺς Ἕλληνας ἀρματωλούς, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπέβαινον ἡ ψυχὴ τῆς ἐπιτυχίας τῆς παρασκευαζομένης Ἐπαναστάσεως. Πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη τὸν ἐν Πάτραις διερμηνέα τοῦ Ρωσικοῦ Προξενείου, Ἰωάννην Παπαδιαμαντόπουλον, μέσῳ τοῦ ὁποίου διεβίβασε προφορικῶς πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν τὰ ἐξῆς

«Πρέπει ὁ Πασᾶς νὰ εἶναι ὅσον ἔνεστι προσεκτικὸς καὶ προπαρεσκευασμένος, διότι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, καθ' ἃ ἐκ τοῦ πλησίον αὐτός (ὁ Γερμανὸς) εἶδε καὶ ἐσπούδασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔχει σκοπὸν ἀμετάτρεπτον νὰ ἐξοντώσῃ ὅλους τοὺς ἰσχυροὺς σατράπας καὶ τοπάρχας. Ἦρξατο δὲ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου τῆς ἐκ τοῦ Πασδάν—Ὁγλοῦ, ὃν καὶ ἐξώντωσε. Κατὰ πᾶσαν λοιπὸν πιθανότητα, θὰ στρέψῃ ἤδη ἀπάσας τὰς δυνάμεις τῆς κατ' αὐτοῦ. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου—προσέθεσε—δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ ἱκανὸν στρατόν, συγκείμενον μόνον ὑπὸ Τούρκων, διότι οὗτοι, προκειμένου λόγου νὰ κρίνωσι μεταξὺ Σουλτάνου καὶ Σατράπου, οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι θὰ προτιμήσουν ἐκεῖνον, ὥς ἀρχηγὸν τοῦ τε Ὀθωμανικοῦ Κράτους καὶ τῆς θρησκείας των. Ἀλλὰ νὰ περιποιηθῇ ὅσον δύναται πλειότερον τοὺς ἀρχαίους ἀρματωλοὺς καὶ καπετανέους, οἵτινες καὶ ἐμπειροπόλεμοι εἶναι καὶ οὐδεμίαν ἰσως δυσκολίαν θὰ ἔχωσι, δοθείσης καταλλήλου εὐκαιρίας, νὰ κηρύξωσιν αὐτὸν σατράπην καὶ ἡγεμόνα ἀνεξάρτητον».

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΟΠΛΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΗΝ ΔΡΑΣΤΙΚΩΤΕΡΑΝ ΔΥΝΑΜΙΔΑ ΠΡΟΣ ΑΝΑΤΙΝΑΞΙΝ ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ, ΓΙΓΑΝΤΟΥΜΕΝΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤ' ΑΛΛΗΛΩΝ ΜΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Τὸ νὰ ἔχῃ τις τὸν κοινὸν νοῦν εἶναι πολὺ σπάνιον, λέγει τις τῶν νεωτέρων. Ὁ νοῦς αὐτός, ὁ ἔχων τὴν δύναμιν νὰ διακρίνῃ τὰ δέοντα γενέσθαι, εἰς κάθε ὑπόθεσιν, εἶναι αὐτόχρημα ἰδιαιτέρον δῶρον τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ τὸ χάρισμα, τὸ ὁποῖον σήμερον ἀποκαλοῦν διπλωματικὸν ὀρμέμφυτον, τὸ εἶχεν ἀνεπτυγμένον ὁ Γερμανὸς εἰς βαθμὸν ἀξιοσημείωτον. Ἦτο πρώτης τάξεως διπλωματικὸν διὰβημα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ διαθέσῃ τὸν ἐπιφωβότερον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐχθρὸν ἐναντίον τῆς Πύλης καὶ ὑπὲρ τῶν καπετανέων, οἱ ὁποῖοι προωρίζοντο νὰ γίνουν τὰ ὄργανα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ μυστικὸν κήρυγμα τοῦ Γερμανοῦ καὶ τῶν ἄλλων κληρικῶν ἐσυντόμεινε τὴν ἡμέραν τῆς κηρύξεως τοῦ κινήματος.

Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Στρατάρχου Κολοκοτρώνη, Φωτᾶκος, εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του, αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος μάρτυς τῶν μεγάλων γεγονότων, μᾶς διέσωσε ζωηρὰν τὴν εἰκόνα τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πνευμάτων, κατὰ

τὰς παραμονὰς τῆς Ἑθνεγέρσεως. Προστρέχομεν εἰς αὐτά, διὰ νὰ λάβωμεν κάποιαν ἰδέαν ὁποίαν ἐξαισίαν λειτουργίαν εἶχεν ἀναλάβῃ ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ ἄλλος κλῆρος διὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Γένους.

«Οἱ Ἀρχιερεῖς—διηγεῖται ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Γέρου τοῦ Μωρηᾶ—ἐσυγχωροῦσαν εἰς τοὺς ἱερεῖς νὰ διαβά-
ζουν εἰς τὰς ἐκκλησίας παρακλήσεις νύκτα καὶ ἡμέραν, πρὸς τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα, εἰς τοὺς πνευματικούς δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κληρικούς ἐσυγχώρησαν νὰ παρακινοῦν, κατὰ τὴν ἐξομολόγησίν των, τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Ἐπανάστασιν καὶ νὰ τὴν θεωροῦν ὡς θρησκευτικῶς συγχωρημένην, διότι ὁ Θεὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἔπλασεν ἐλευθέρους. Τοὺς παρεκκίνησαν δὲ οἱ πνευματικοὶ εἰς Ἐπανάστασιν, διότι οἱ Ἕλληνες—τονίζει ὁ Φωτᾶκος—εἶχον τόσον πολὺ ἐξασθενήσῃ ὑπὸ τὴν τυραννίαν καὶ ἡ θρησκεία τόσον ἔχαλνώσει τὸν ἀπλοῦν ὄχλον, ὥστε εἶχον τὸν φόβον τοῦ Ἄδου, ἂν ἐσκότωναν Τούρκους, διότι ἐπίστευαν, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ τοὺς κολάσῃ καὶ ὅτι θὰ δώσωσι λογαριασμὸν περὶ τούτου. Ἄλλ' ὁ κλῆρος τοὺς ἔβγαλεν ἀπὸ τὴν πλάνην αὐτήν, διότι ἔλαβε πρῶτος τὰ ὅπλα. Πολλοὶ δὲ μάλιστα τῶν Ἀρχιερέων, ὡς ὁ Ἑλους, Ἀνθιμος, ἔκαμεν ἐπίτηδες εὐχὰς, τὰς ὁποίας ἔδιδον εἰς τοὺς ἱερεῖς τῶν ἐπαρχιῶν των καὶ τὰς ἐδιάβαζαν, μετὰ τὴν παράκλησιν.

Αὐτὸ ἦτο —κατὰ τὸν Φωτᾶκον— τὸ φρόνημα τοῦ ὄχλου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐξασθενήσῃ ὑπὸ τὴν τυραννίαν καὶ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποχαυνώσει ἡ θρησκοληψία, προκειμένου νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων. Τὴν ἀποχαύνωσιν ἐκείνην ἠγωνίσθησαν νὰ τὴν καταπολεμήσουν Ἱεράρχαι φωτισμένοι τῆς περιωπῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῶν Πατρῶν. Εἰς τὸν κλῆρον, ὅστις ἀνέλαβε τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην λειτουργίαν νὰ ἐμφυσήσῃ τὴν νέαν ζωὴν εἰς τὰς ταπεινωμένας λαϊκὰς τάξεις καὶ νὰ τὰς μεταμορφώσῃ εἰς ἡθικῶς ἐλεύθερον Ἕθνος, χρεωστέϊ ἡ Πατρις αἰωνίαν τὴν εὐγνωμοσύνην.

Ἀναγνώσατε, ἐν εὐλαθείᾳ, μίαν ἐμπνευσμένην κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν εὐχήν, συνταχθεῖσαν ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον Ἑλους Ἀνθιμον καὶ λέγουσαν ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς:

«Θεέ, παντοδύναμε, ἀόρατε, ἀκατάληπτε, ἀκατανόητε, ὁ ἐνισχύσας τὸν προφήτην σου Μωϋσῆν τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ κατατροπῶσαι τὸν τύραννον τοῦ παλαιοῦ Ἰσρα-

ήλ, τὸν ἀλαζόνα καὶ ἄκαμπτον Φαραὼ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ καὶ σώσας δι' αὐτοῦ τὸν λαόν σου, ἐπάκουσον τῆς δεήσεως καὶ ἡμῶν τῶν εὐτελῶν δούλων σου, τῶν χρισθέντων τῷ ὀνόματι τοῦ ἀγαπητοῦ σου Υἱοῦ, κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπάλλαξον ἡμᾶς, τὸν νέον Ἰσραήλ.—τὸ βασιλείον ἱεράτευμα—τῆς Ἰσραηλίδος τυραννίδος, ἐνίσχυσον καὶ ἐνδυνάμωσον ἡμᾶς καὶ τοὺς εὐσεβάστους καὶ θεοφύλακας ἡμῶν πρίγκιπας καὶ ἡγεμόνας (Σημ. ἐννοεῖ τοὺς Ὑψηλάντας) καὶ τὸν φιλόχριστον στρατόν, τῇ δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, κατατροπῶσαι τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀγίας σου ἐκκλησίας καὶ ἀναφανῆναι νικητὰς καὶ τροπαιοῦχους ἐναντίον τῶν ἀπογόνων τῶν Ἀγαρηνῶν. Ἐπὶ σοὶ τὰς ἐλπίδας ἀνατιθέμεθα. Κραταίε ἐν πολέμοις, ὀρθῶς λατρεύοντες σὲ τὸν μόνον Θεὸν καὶ σωτῆρα ἡμῶν· φώτισον ἡμᾶς μιμητὰς γενέσθαι καὶ ὁπαδοὺς τοῦ ἀληθοῦς θεράποντός σου εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ ἀξιώσον ἀκοῦσαι τῆς οὐρανίου ἐκείνης φωνῆς «ἐν τούτῳ νικᾶτε ἀπόγονοι Ἑλλήνων οἱ Χριστεπώνυμοι καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εὐσεβῇ τέκνα καὶ καταβάλλετε τοὺς ἀθέους Ἀγαρηνοὺς» ὅπως καὶ ἡμεῖς οἱ τεταπεινωμένοι ἀξιωθῶμεν τῆς ποθητῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, δοξάζοντες τὸ παντοδύναμον ὄνομά σου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος Ἀμήν.

Τὰ θεσπέσια ἐκεῖνα κηρύγματα τῶν Ἱεραρχῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπρώτευνεν ὁ εὐγλωττότερος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων τῆς ἐποχῆς του Γερμανὸς ὁ Παλαιῶν Πατρῶν, δὲν παρέλειπον νὰ ὑπαινίσσωνται καὶ τὸν πρίγκιπα Ὑψηλάντην, ὅστις ἐδέχετο τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀνωτάτου Ἐφόρου τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

“ΟΙ ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΕΣΤΩΤΕΣ, ΑΒΡΩΣ ΑΝΑΤΕΘΡΑΜΜΕΝΟΙ, ΕΦΕΡΟΝ ΕΚΑΣΤΟΣ ΣΙΔΗΡΟΥΝ ΚΡΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΑΙΜΟΝ, ΠΡΟΣΗΡΤΗΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΒΑΡΕΙΑΝ ΣΙΔΗΡΑΝ ΑΛΥΣΣΟΝ”

Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ λαοῦ ἦτο πλήρης. Παντοῦ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία, ἰδίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διαδράμει ὁ θερμουργότερος τῶν ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας, πυρπολῶν τὰς ψυχὰς καὶ ἐκβιάζων τὸν χρόνον τῆς ἐξεγέρσεως, παντοῦ ἢ κοινὴ ὁμιλία ἦτο ἡ προσεχῆς ἀποτίναξις τοῦ ζυγοῦ τῶν «μιαρῶν τυράννων».

Τὸ Ἱερὸν Λάβαρον τῆς Ἀγίας Λαύρας, τὸ ὁποῖον ἀνύ-
ψωσεν ὁ Γερμανός, καθαγιαζὼν τὸν Ἀγῶνα, ὅταν ὤρ-
χιζε τὴν 13ην Μαρτίου τοῦ 1821 τοὺς ἐχθρικοὺς
τῆς Τουρκικῆς ἀνομίας.

Ἡ Πελοπόννησος ὁμοίαζε πρὸς πυριτιδαποθήκην, ἥ ὅποια ἦτο ἐτοίμη νὰ ἐκραγῇ μὲ τὴν πρώτην ἐπαφὴν πρὸς τὴν θρυαλλίδα. Τοιοῦτον δὲ ἡφαίστειον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαλάβῃ τοὺς Τούρκους. Αἱ ἐπίσημοι ἀρχαὶ ἀντελαμβάνοντο καὶ ἐπείθοντο ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, ὅτι οἱ ραγιαδες ἡτοιμάζοντο δι' ἐπαναστατικὴν καταιγίδα. Ἐνεκα τούτου, ὁ Πασσᾶς τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπεφάσισε διὰ δόλον νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου, διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν τρόμον εἰς τὸν λαόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τοὺς ἐκάλεσε νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν ἔδραν του, δῆθεν πρὸς σύσκεψιν ἐπὶ σπουδαίων ζητημάτων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Γερμανός, προβλέπων τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, εἶχε προσκαλέσει τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προκρίτους πρὸς σύσκεψιν εἰς τὸ Αἶγιον, κατὰ τὴν 26ην Ἰανουαρίου τοῦ 1821. Εἰς τὴν συνέλευσιν ἐκείνην ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις, ὅπως συνεχίζονται μὲν αἱ προπαρασκευαὶ τῶν Χριστιανῶν διὰ τὴν 25ην Μαρτίου, ἡμέραν, ὀρισθεῖσαν ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, διὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ κινήματος, νὰ ἀναβάλουν δὲ οἱ προὔχοντες νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶν, ὅπου προησθάνοντο, ὅτι τοὺς ἀνέμενεν ὁ σκληρότερος τῶν θανάτων.

Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον εἰς τὰς προβλέψεις του ὁ Γερμανός, ὁ προεδρεύσας τῆς ἀξιωματικοῦ ἐκείνης Συνελεύσεως. Διότι, ὅσοι τῶν κληρικῶν ἢ λαϊκῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποφύγουν νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ Πασᾶ καὶ μετέβησαν εἰς τὴν Τρίπολιν, συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν.

Ὁ Σπηλιάδης, εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του μᾶς διέσωσε σελίδας ἐκ τῶν παθημάτων τῶν προϋχόντων:

«Οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Προεστῶτες—γράφει—τὴν ἐπιούσαν τῆς στενῆς καθείρξεώς των, μὴ ὑποφέροντες τὴν δυσωδίαν καὶ τὴν στενοχωρίαν τῆς φυλακῆς, εἰς τὴν ὁποίαν συνεσωρεύθησαν περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα, ὁμοῦ μὲ τοὺς ὑπηρέτας των, παρεκάλεσαν τὸν τοποτηρητὴν νὰ μεταβιβάσῃ τινὰς ἐξ αὐτῶν εἰς ἄλλην φυλακὴν. Αὐτὸς δὲ διὰ νὰ τοὺς δώσῃ εὐρυχωρίαν, διέταξε καὶ ἐξήγαγον δέκα ἐπτά ἐκ τῶν ὑπηρετῶν καὶ τοὺς ἐθανάτωσεν εἰς εὐχαρίστησιν τῶν ἐντοπίων Τούρκων καὶ εἰς φόβησιν τῶν Χριστιανῶν».

Τὰ παθήματα τῶν ὑπολοίπων, οἵτινες ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως ἐξωντώθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, περι-

γράφει δραματικώτατα ὁ Σπηλιάδης, σημειῶν σὺν ἅλοις καὶ τὰ ἐξῆς:

«Οἱ νέοι οὗτοι μάρτυρες τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος, ἀφοῦ διέτρεξαν τόσους κινδύνους καὶ ἐδοκίμασαν τόσους φόβους καὶ τρόμους, καὶ πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἐγκάθειρξίν των, ὁποίας φρικτὰς βασάνους ὑπέστησαν εἰς τὴν ἀθλίαν ἐκείνην φυλακὴν, ὅπου οἱ Τοῦρκοι τοὺς κατεδίκασαν νὰ τιμωρῶνται καθ' ὅλας τὰς στιγμὰς τῆς ζωῆς των, δι' ὅσα κακὰ δὲν ἔπραξαν! Τὸ ἐμβαδὸν καθύγρου τινὸς ὑπογείου, συνιστάμενον εἰς ἑκατὸν πήχεις τετραγωνικούς, ἦτο ὁ τόπος τῆς κολάσεώς των, ὅπου δὲν εἰσῆρχετο φῶς καὶ ἀήρ, εἰμὴ μόνον ἀπὸ ἓν μικρὸν παράθυρόν. Ἐκεῖ πενήντα ἄνθρωποι, ἀβρῶς ἀνατεθραμμένοι, ἔφερον ἕκαστος σιδηροῦν κρίκον εἰς τὸν λαιμόν, προσσηρτημένον εἰς βαρεῖαν σιδηρᾶν ἄλυσον, προσδεδεμένοι ὁ μικρὸς τὸ ἀνάστημα πλησίον τοῦ μεγάλου, εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ συμβαδίῳσι καὶ ἦτοι ὁ εἷς νὰ κυρτώνεται, ἢ ὁ ἕτερος νὰ ἴσεται εἰς τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν καὶ δὲν ἐλάμβανον καμμίαν ἀνάπαυσιν, δὲν εἶχον καμμίαν περιποίησιν, δὲν εἶχον οὔτε τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, ἀνέπνεον ἀέρα ἄζωτον, κατήντησαν εἰς φθειρίασιν, κατεμολύνθησαν καὶ ἀνέπεμπον εἰς ἀρκετὸν διάστημα δυσώδη ἀποφοράν! Ὁ Ἀρχιερεὺς Μονεμβασίας ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακὴν, ὁ δὲ προεστὼς Μελέτης ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν πνέων τὰ λοίσθια καὶ τὴν ἐπιούσαν ἀπέθανε».

Ἡ περιγραφὴ αὕτη μᾶς δίδει κάποιαν εἰκόνα τῶν θηριωδῶν ἐνστίκτων τῶν τυράννων, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐξαποστείλει ἢ ἱστορικὴ Ἑρινύς, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες διὰ τῶν ἐρίδων καὶ ἀλληλομαχιῶν των ὑπέσκαψαν τὰ θεμέλια τῆς ἐλευθέρως ζωῆς των καὶ προητοίμασαν τὴν φρικτωδέστεραν δουλосύνην. Αἱ τυραννικαὶ αὐτὰι μέθοδοι πρὸς καταθασανισμόν τῶν ἐγκαρθηίκτων, μᾶς ἐνθυμίζουν τὰ μαρτύρια τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο ἀπὸ τοὺς ἀπηνεστάτους δυνάστες των.

Ἀμα ὥς ἐκλήθη καὶ ὁ Γερμανὸς μαζὺ μὲ ἄλλους προεστοὺς καὶ κληρικοὺς νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Τριπολιτσάν, δὲν ἠρνήθη μὲν νὰ ὑπακούσῃ, ἀλλὰ προαισθανόμενος τὴν μέλλουσαν τύχην του, ἐμηχανεύθη παντοίας προφάσεις διὰ νὰ ἀναβάλλῃ, ὅσον τὸ δυνατόν, ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὴν μετάβασίν του. Αἱ λεπτομέρειαι περὶ τῶν προφάσεων, τὰς

ὁποίας ἐφεύρισκε, ἀποδεικνύουν τὴν ἑκτακτον ἐπίνοιαν, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἦτο προικισμένος. Καὶ ὅταν εἶδεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πλέον νὰ προφασίζεται, ἐξεκίνησε διὰ Τρίπολιν μετ' ἄλλων καὶ περὶ τὰ μέσα Μαρτίου διῆλθεν ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα, μεταβάς εἰς τὴν παρακειμένην Μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας, πρὸς διανυκτέρευσιν. Ἐκεῖ συνεσκέφθη καὶ μετ' ἄλλων περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐπρόκειτο πλέον περὶ τοῦ σαρκίου των. Καὶ ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἀγῶνι ἔλαβε χώραν τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖον ἀπὸ θανατίσθη τὸ ὄνομα τοῦ Ἱεράρχου τῶν Παλαιῶν Πατρῶν. Κατὰ τὴν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Λαύρας συνάντησιν τῶν προκρίτων, ἐγένετο σύσκεψις πὺς θὰ σώσουν τὸ ἴδιον αὐτῶν σαρκίον καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν ἀπεφάσισαν νὰ κηρύξουν τὴν ἀνταρσίαν. Κατ' ἄλλους, ἡ ἀξιωματικὸς ἐκείνη σύσκεψις ἐγένετο τὴν 10ην τοῦ Μαρτίου· ὁ Φωτᾶκος ὁμως βεβαίῳ, ὅτι οἱ πρόκριτοι ἔφθασαν εἰς τὴν Μονὴν κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 13ης Μαρτίου.

«Οἱ προϋχοντες καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς— λέγει ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Κολοκοτρώνη— οἱ ὁποῖοι ἐπῆγαν εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Ἀγίας Λαύρας ἦσαν οἱ ἑξῆς: ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Κερνίτσης Προκόπιος καὶ οἱ προεστῶτες τῶν ἐπαρχιῶν Βοστίτσης καὶ Καλαβρυτῶν Σωτήριος Χαρολάμπης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Ἀσημάκης Φωτῆλας, Σωτήριος Θεοχαρόπουλος καὶ ὁ Ἀνδρέας Λόντος· αὐτοὶ ὅλοι ἐκοιμήθησαν ἐκεῖ εἰς τὸ Μοναστήρι καὶ ἦσαν φοβισμένοι καὶ ἀπληπισμένοι».

Πρόκειται περὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας, τὴν ὁποίαν ἑορτάζει τὸ Πανελλήνιον, ὡς τὴν πλέον σημαντικὴν τοῦ ἀγῶνος, τὴν συνδεομένην μὲ τόσους ὠραίους θρύλους. Διὰ τοῦτο ἐνδιαφέρει νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὅσων διηγεῖται ἀνὴρ, γνωρίσας ἐκ τοῦ πλησίον πρόσωπα καὶ πράγματα, γράφων μὲ τόσῃν λιτότητα, ἀπλᾶ καὶ ἀνεπιτήδευτα, ὥσθι ἐπρόκειτο περὶ ἀσημάντου πράγματος.

«Προτοῦ ὁμως φύγουν ἀπὸ ἐκεῖ (ἀπὸ τὴν Μονὴν τῆς Λαύρας) ἦλθαν— συνεχίζει ὁ Φωτᾶκος—μεταξὺ των εἰς διαφόρους ὁμιλίας, ἀμνημονοῦντες τι νὰ πράξωσι καὶ ἕκαστος ἔλεγεν ὅτι ἐσυλλογίζετο. Ἐλεγον δὲ οἱ μὲν: «νὰ φύγωμεν, ἀλλὰ ποῦ νὰ ὑπάγωμεν;» Οἱ δὲ ἀπεκρίνοντο: «εἰς τὴν Πόλιν νὰ ὑπάγωμεν». Οἱ δὲ πάλιν εἰς τὴν Ὑδραν· ἄλλοι εἰς τὴν Φραγκιὰν καὶ ἄλλοι ἄλλοι. Ἔως τότε

δὲ δὲν εἶχαν μάθει τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Βλαχίας. Τότε ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ὅ,τι ἡδυνήθημεν ἐκάμαμεν μέχρι τοῦδε καὶ ἄρκετὰ ἐμακρύνσαμεν τὸν καιρόν. Ἄλλ' εἰς τὸ ἑξῆς οἱ Τοῦρκοι δὲν μᾶς πιστεύουν ὅσον καὶ ἂν προσπαθήσωμεν νὰ τοὺς γελάσωμεν· ὥστε ὅπως ἔφθασαν τὰ πράγματα, αὐτοὶ θὰ κόψουν τὸ κεφάλι μας, καὶ ὄχι μόνον τὰ ἰδικά μας, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν Χριστιανῶν καὶ Κύριος οἶδεν, ἂν δὲν στείλουν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ μας εἰς τὴν Ἀνατολήν. . . Ἡ γνώμη μου εἶναι νὰ πιάσωμεν τὰ ὅπλα καὶ ὁ Θεὸς ἅς μᾶς βοηθήσῃ καὶ ὅ,τι γίνῃ, ἅς γίνῃ! Ἄν γλυτώσῃ δὲ κανένας ἀπὸ ἡμᾶς καὶ φύγῃ καὶ πάγῃ ἄλλοῦ εἰς τοὺς Χριστιανούς, πιστεύω, ὅτι θὰ τοῦ δώσουν ἓνα κομμάτι ψωμί νὰ φάγῃ, διότι θὰ εἶπῃ ὁ κόσμος: «ἐπολέμησαν οἱ κακόμοιροι διὰ τὴν σωτηρίαν των μὲ τὸ μεγάλο θηρίον τῆς Οἰκουμένης, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐνίκησαν καὶ εἶναι ἄξιοι ἐλέους!» Ἐπειτα καὶ ἡμεῖς θὰ ἔχωμεν ὀλίγον θάρρος εἰς τοῦτο, ὅτι ἐκάμαμεν τὸ χρέος μας».

«Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Φωτήλα ὑπῆρξεν ἡ ὑστερινή των ἀπόφασις. Ἐπειτα δὲ ἐσκορπίσθησαν ἐκεῖθεν μὲ τὸ σὺτὸ πνεῦμα καὶ τὸ αὐτὸ θάρρος, δαὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν εἰς τὴν περιμενομένην ἡμέραν καὶ ὥραν καὶ πλέον δὲν εἶδεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον κατὰ πρόσωπον, παρὰ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν».

Ἀνεξαρτήτως τῶν ἀπλῶν αὐτῶν γραμμῶν τοῦ Φωτάκου, ὅστις ζωγραφίζει τὴν ἀξιομνημόνευτον ἡμέραν καὶ παρουσιάζει τὸν Φωτήλαν, ὡς εἰσηγούμενον γενναίας προτάσεις ἐνώπιον τῶν «φοβισμένων καὶ ἀπηλπισμένων», τῶν συνελθόντων εἰς τὴν Ἀγίαν Λαύραν, ἡ παράδοσις μᾶς διεφύλαξε τὰς ποιητικωτέρας σελίδας περὶ τοῦ Γερμανοῦ, ὅταν ἀνύψωνε τὸ Λάβαρον τῆς Μονῆς καὶ ὥρκιζε τοὺς μετ' αὐτοῦ τὸν ἱερώτερον τῶν ὄρκων: ν' ἀγωνισθοῦν καὶ ἢ νὰ ἀπαθάνουν πάντες ἢ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι.

Ἡ σκηνὴ αὐτὴ καθὼς καὶ ἡ μετέπειτα δρᾶσις τοῦ Ἱεράρχου τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰς τὰ ἐπόμενα.

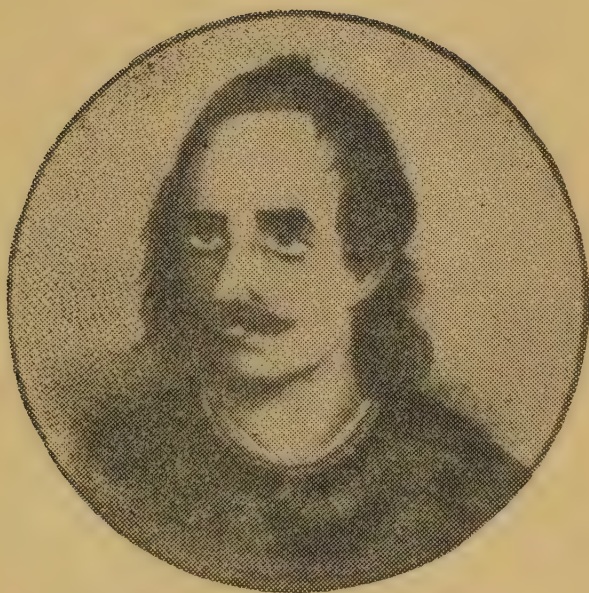
ΑΙ ΙΕΡΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΖΩΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Ἡ μυθολογία τοῦ ἱεροθάντου εἰς τὴν Ἀγίαν Λαύραν.—Τὸ ἐξαίσιον κήρυγμα τοῦ Γερμανοῦ.—Ὁ πολεμιδότηριος παῖν ἐντὸς τῶν Πατρῶν.—Τὸ Διάγγελμα πρὸς τοὺς Εἰρωπαίους.—Αἰώνιοι ὑποθῆκαι τοῦ Ἱεράρχου πρὸς τὸν ἀλληλοπαράδοδόμενον Ἑλληνισμόν.—Ὁ Γερμανὸς δένεται, ληστεύεται καὶ βασανίζεται ὁρικοδῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.—Ὁ ἀνδριὰς του ἐν Πάτραις.—Τὰ ἐμπνευσμένα λόγια τοῦ Πλαδτήρα.

ΕΙΔΟΜΕΝ εἰς τὰ προηγούμενα τὴν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν τοῦ Γερμανοῦ, ὥς σημαίνοντος μέλους τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ὁποῖαν θείαν λειτουργίαν ἀνέλαβε γενικῶς ὁ ἀνώτερος Κληρὸς διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῶν πνευμάτων τοῦ Λαοῦ, ὅπως ἀναλάβῃ τὰ ὅπλα καὶ προσφέρῃ τὴν ὑπερτάτην θυσίαν, κατὰ τὴν προκαταγγελλομένην μεγάλην ἡμέραν τῆς κηρύξεως τῆς ἐθνεγεροσίας, ὁρισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Φιλικῶν διὰ τὴν 25ην Μαρτίου τοῦ 1821. Εἶδομεν ὅμως ὅτι ἔνεκα τῆς προσκλήσεως τῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν προκρίτων ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Τριπολιτοᾶν, ὅπου τοὺς ἀνέμενεν ἡ εἰρκτὴ καὶ ὁ θάνατος, ἐξηναγκάσθησαν οἱ περὶ τὸν Γερμανὸν νὰ συγκεντρωθοῦν τὴν 13ην Μαρτίου εἰς τὴν Ἀγίαν Λαύραν καὶ νὰ ἀποφασίσουν ἐκ πνεύματος αὐτοσυντηρήσεως νὰ ἐπιταχύνουν τὴν ἔκρηξιν τοῦ Κινήματος.

Ὁ Πουκεβίλ μᾶς διέσωσεν ὥραίας σελίδας, ἀναφερόμενας εἰς τὰς ἀγίας στιγμὰς, καθ' ὧς ὁ Γερμανὸς ἔπικνε τὴν σημαίαν καὶ ὥρκιζε τοὺς μέλλοντας ν' ἀποδυθοῦν εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα.

Μόλις ὁ Γερμανὸς—διηγεῖται ὁ σύγχρονος τῶν γεγονότων Γάλλος ἱστοριογράφος—ἐπάτησε τὸν πόδα του εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, περιεστοιχίσθη καὶ ὑπὸ χιλίων πεντακοσίων χωρικῶν τῆς Κυλλήνης, φυλῆς πολεμικῆς. Ὁ Πρωθιεράρχης προσεκάλεσε τοὺς ἀρχηγούς των πλησίον του, ἔπειτα δὲ ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς λοιποὺς ἄνδρας καὶ ἀφοῦ διέταξε νὰ ἀναπετάσουν τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Παρθένου, τῆς προστάτιδος τῆς Ἀγίας Λαύρας, τοὺς προέτρεψε νὰ ἐνεδρεύσουν εἰς τὰ παρακείμενα δάση. Ἐκεῖ—εἶπε μὲ προφητικὴν γλῶσσαν τῆς Γραφῆς— θὰ ἴδητε ἐκπληρούμενον τὸ

Ἦσαν καὶ τότε τὸσον ἄγρια τὰ κομματικὰ πάθη, ὥστε ὁ πολέμαρχος Ἰωάννης Γκούρας διέταξε καὶ συνέλαβον, ἔδεσαν, κατελήστευσαν καὶ ἐβασάνισαν μέχρι θανάτου τὸν Ἅγιον Ἱεράρχην Γερμανόν, ἀγωνιζόμενον νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς ἀλληλοσπαρασσομένους πατέρας μας.

πρῶτον τῶν θαυμάτων, τὰ ὅποια ὀφείλουν νὰ σημειώσουν τὴν Ἀνεξαρτησίαν μας. Ἀρκεῖ τότε ἀναιμωτί, ἅμα ὡς ἄπιστοι παρουσιασθοῦν ἀπέναντι τῶν σημαιῶν τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν, πάντες ὁμοῦ νὰ βάλετε τὴν κραυγὴν τοῦ πολέμου τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μακκαβαίων: Ἡ Ν ἰ κ η τ ο ὕ Θ ε ο ὕ, ἵνα τρέψητε τοὺς βαρβάρους εἰς φυγὴν! Εἶπε καὶ κατὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν κατέφθανον ἐξήντα Τοῦρκοι ἱππεῖς ἐνώπιον τῆς Μονῆς τῆς Ἀγίας Λαύρας, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἰδόντες αὐτοὺς ἠγέρθησαν καὶ ἔβαλον τὴν κραυγὴν: Ἡ ν ἰ κ η τ ο ὕ Θ ε ο ὕ! ὅτε ἠντήχησε τὸ ὄρος τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ οἱ Ἰσμαηλῖται φεύγοντες ἀχαλίνωτοι, ἀποσυντετέθησαν φύρδην-μῖγδην καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ Καλάβρυτα.

**ἙΞΕΓΕΙΡΟΜΕΘΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΦΟΝΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΘΘΩ-
ΜΑΝΩΝ, ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΜΕΝΗΣ ΔΙΑ ΤΗΣ ΑΡΠΑΓΗΣ, ΤΗΣ ΔΟ-
ΛΟΦΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΤΙΜΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ**

Πληροφορηθεὶς ὁ Γερμανὸς καὶ τὴν ἐκεῖθεν φυγὴν τῶν Τούρκων ἀγγέλλει εἰς τοὺς Χριστιανούς τὴν Ν ἰ κ η ν τ ο ὕ Θ ε ο ὕ! Τονίζει τὴν δοξολογίαν: Σὺ Κύριε! καὶ ἡ Ἀγία Λαύρα ἀντήχησεν ἐκ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν πιστῶν, θεωρούντων τὸν Ἀρχιεπίσκοπον αὐτῶν ὡς ὃν τι ὑπερφυσικόν. Βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου αὐτοῦ Προκοπίου, μεταβαίνει εἰς τὸ Συμβούλιον, ὅπερ εἶχον ὀρίσει. Οἱ ἄρχοντες τῶν Πατρῶν, τῆς Βοστίσης, τῶν Καλαβρύτων, οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ Ὠλένου, ἀπεσταλμένοι τινὲς ἐκ Γαστούνης, οἱ ἡγούμενοι τῶν παρὰ κειμένων Μοναστηρίων, συνῆλθον ἐκεῖ, ὁ δὲ Γερμανὸς καταλείπει τὴν γλῶσσαν τοῦ ἱεροφάντου, ἵνα ὁμιλήσῃ πρὸς τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, ὡς ἀνὴρ πολιτικός. Εἰς τὴν ἐμπνευσμένην ὁμιλίαν του, τὴν ὁποίαν διέσωσεν ὁ Πουκεβίλ, προαισθανόμενος, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι Μονάρχαι συνδεόμενοι διὰ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας τῆς Βιέννης πρὸς κατάπνιξιν τῶν ἐλευθεριῶν τῶν λαῶν, θὰ δείξουν ἀστοργίαν πρὸς τὸ ὑπὲρ τῶν ὅλων κίνημα τῶν Ἑλλήνων προσέθετε: «Θὰ ἀγανακτήσωσι, διότι οἱ δοῦλοι τολμοῦν νὰ ὁμιλοῦν περὶ δικαιωμάτων. Θὰ μᾶς ἀποδοκιμάσουν, χωρὶς νὰ σκεφθοῦν, ὅτι ἐμεῖναμεν πιστοὶ εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἐπιθυμοῦμεν ἐλεύθερον ἔδαφος, ἀνάλογον πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἡμῶν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ τάφου, τὸ ὅποιον

οἱ τύραννοι παρέχουν ἡμῖν διὰ χρημάτων. Ἄς παύσωμεν, λοιπόν, ἐξηκολούθησεν, ἀδελφοί μου, πρὶν ἔτι ὑψώσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν Χριστιανικὸν κόσμον, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς βοηθείας αὐτῶν. Ἄς θεωρήσωσιν ἡμᾶς Ἐπαναστάτας. Ἡ ἱστορία τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν ἀπεκρίθη ἤδη δι' ἡμᾶς, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει σύγκρισις μεταξὺ πεπολιτισμένης Κυβερνήσεως, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὕτη, καὶ τῆς φονικῆς κυριαρχίας τῶν Ὀθωμανῶν, ὑποστηριζομένης διὰ τῆς ἀρπαγῆς, τῆς δολοφονίας, τῆς ἀτιμώσεως τῶν ἡμετέρων οἰκογενειῶν καὶ τῶν καθημερινῶν ὕβρεων κατὰ τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων! Πᾶσα συνδιαλλαγή μετὰ τῶν Ἀσσυρίων διεκόπη! Δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ εἴμεθα ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου. Εἷς καὶ μόνος σπινθὴρ πρόκειται νὰ παραγάγῃ γέννησιν ἐμπροσμοῦ!

Καὶ ἀναφερόμενος ὁ Γερμανὸς εἰς τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα ὠνειρεύετο, ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκροτήσουν τὴν μέλλουσαν ἐλευθέραν πατρίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπεφώνει: «Ἡ ἡμετέρα Πατρίς, ἧς ἀναγγείλωμεν καὶ εἰς τοὺς δύο κόσμους, εἶναι: ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Αἰτωλία, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Εὐβοία, καὶ τὸ Ἀρχιπέλαγος ἐκεῖνο, ἐκ τῶν λιμένων τοῦ ὁποίου θὰ ὀρμήσωσι πλήθη ἐξωπλισμένων πλοίων, κατὰ τῆς Ἡμισελήνου. Ἡ ἐξουσία ἡμῶν συνίσταται εἰς τὰς θαλάσσας ταύτας, τὰς ὁποίας οὐδὲν ἄλλο γενναῖον γεγονὸς ἐκλείσεν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῆς Ναυπάκτου, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀμέσως διὰ νέων θριάμβων θὰ καταστοῦν ἀξιωματικόν. Ἡμετέραι πόλεις εἶναι: αἱ Ἀθῆναι, ἡ Λάρισα, αἱ Θῆβαι, ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ἡ Σπάρτη, αἱ Φεραί, αἱ Πάτραι, τὸ Αἴγιον, ἡ Μαντίνεια, ἡ Ἡλις. οἱ Δελφοί, ἡ Ἀμφισσα, τὸ Ἄκτιον, ἡ Ἀμβρακία, ἡ Δωδώνη, πόλεις ἑνδοξοί, ἔτοιμα νὰ ἀναγεννηθοῦν ἐκ τῆς σποδοῦ αἰτῶν καὶ νὰ ἀναλάμψωσι διὰ νέας αἵγλης».

Ὁμιλῶν κυρίως πρὸς Πελοποννησίους, δὲν ἠδυνήθη ὁ Ἱεράρχης ν' ἀποβλέψῃ εὐρύτερον ἀκόμη, πρὸς δημιουργίαν Ἑλλάδος, περιλαμβανοῦσης καὶ τὴν πέραν τῆς Μακεδονίας χώραν καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰωνίας, δὲν ἠτένισε δέ, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην στιγμήν, καὶ πρὸς τὴν Μεγαλόνησον Κύπρον, ἡ ὁποία προσέφερε τότε καὶ αὐτὴ τὸν φόρον τοῦ αἵματος, ἀγωνίζεται δὲ μέχρι σήμερον ἀνενδότως, διὰ νὰ περιέλθῃ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Ἄναμνησθεις τῶν ἀνωτέρω πόλεων, ἐπεφώνει πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν χειλέων του κρεμαμένους ἄνδρας, προσθέτων: Ἐνδοξα ὀνόματα! Λαὸς πτωχὸς καὶ ταπεινωμένος, ἀναφέρει τὰ ὀνόματα ὑμῶν, μετὰ μεγίστης ὑπερηφανείας . . . Ἡ ἀνωτάτη ἀπόφασις τῶν συμβουλίων ὑμῶν δέον νὰ εἶναι: Νίκη ἢ Θάνατος! . . . Ὁ Θεὸς μοι ἐνέβαλε τὸ καθήκον νὰ καθοδηγήσω ὑμᾶς εἰς τὴν νίκην, ἕως οὗτου πεπειραμένοι ἀρχηγοὶ διδάξωσιν ὑμᾶς νὰ πορευθῆτε κανονικῶς κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Τότε ἐπανακάμπτοντας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, θὰ ἐπαναλάβω πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς ἀληθείας, ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀγγέλλω σήμερον, ὅτι σύμπασα ἡ ἱστορία καὶ τὸ μέλλον ἡμῶν περιέχονται εἰς τὰς ἐξῆς λέξεις: ΘΡΗΣΚΕΙΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΠΑΤΡΙΣ!

ΕΙΜΕΘΑ ΠΕΠΕΙΣΜΕΝΟΙ ΟΤΙ ΣΕΙΣ ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΘΑ ΜΑΣ ΒΟΗΘΗΣΗΤΕ ΕΝ ΤΩ ΔΙΚΑΙΩ ΑΓΩΓΗ ΜΑΣ. ΑΝΑΠΟΛΟΥΣΑΙ ΟΠΟΣΟΝ ΟΙ ΠΡΟΓΟΝΟΙ ΜΑΣ ΩΦΕΛΗΣΑΝ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐμπνέων καὶ ἐμπνεόμενος, ὁραματιζόμενος τὴν ἀσφαλῆ τοῦ Γένους Ἀνάστασιν, καθαγιαίνει τὸν ἀγῶνα ὁ Ἱεράρχης, κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκείνην Συνέλευσιν τῆς Ἁγίας Λαύρας. Μετὰ τὴν προσφώνησίν του, ὑπέδειξεν εἰς ἕκαστον ἀρχηγὸν τὴν θέσιν, ἣν ὥφειλε νὰ κατέχη, αὐτὸς δὲ συναθροίσας τὴν ἐπαύριον τοὺς πιστοὺς, ἀνήγγειλεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου! Πληροφορηθεῖς δέ, καθ' ἃ προσθέτει ὁ Πονκεβίλ, ἐκ τῶν ἐξομολογήσεων αὐτῶν, ὅτι ἦσαν ταπεινωμένοι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, συνδιαλλάσσει αὐτοὺς μετὰ τοῦ Βασιλέως τῶν Βασιλέων καὶ παρέχει γενικὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων. Τελεῖ κατόπιν τὰ ἱερὰ μυστήρια ἐντὸς ἱεροῦ ἐκ χορτοπλίνθου, σκιαζομένου ὑπὸ δάφνης. Ἐπειτα διανείμας εἰς ἕκαστον ἰδίᾳ χειρὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἀναγγέλλει, ὅτι ἀπολύει τοὺς πιστοὺς τῆς ὑποχρεώσεως τῆς νηστείας, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς καταλύσεως, λέγων, ὅτι ἐπειδὴ ἡ Θρησκεία καὶ ἡ ὑπαρξὶς πάντων ἠπειλεῖτο, ὑπῆρχεν ἀνάγκη δυνάμεων, πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἱερῶν.

Μετὰ τὰ τελεσθέντα εἰς τὴν Ἀγίαν Λαύραν, οἱ ἀρχηγοὶ ἐχωρίσθησαν, ὁ δὲ Γερμανὸς μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου Προκοπίου καὶ τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη ἀνῆλθον εἰς Νάξερὸν.

Τὸ Ἔθνος, εὐγνωμονοῦν, ἀνήγειρεν εἰς τὴν πλατεῖ-
αν τῶν Πατρῶν τὸν ὀρειχάλκινον ἀνδριάντα τοῦ ἀει-
μνήστου Ἱεροφάντου τῆς Ἀγίας Λαύρας, προσφω-
νοῦντος δι' ἐμπνευσμένου λόγου τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς
Ἐπαναστάσεως, ἥρωος Πλαστήρα.

Ἐν τῷ μεταξύ μεμονωμένοι τινὲς φόνοι Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν, συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς γενικῆς πυρκαϊᾶς. Οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν, μαθόντες τὰ ἐπαναστατικὰ κηρύγματα τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἤρχισαν τὴν 21ην Μαρτίου σφαγὰς καὶ λεηλασίας ἐντὸς τῆς πόλεως, ἔκαυσαν δὲ καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου.

Οἱ Χριστιανοί, ἔντρομοι γενόμενοι, εἰδοποίησαν ἀράντα τὸν Ἱεράρχην των, ὅστις ἐπὶ κεφαλῇς πολεμιστῶν, εἰσήλασεν εἰς τὰς Πάτρας, μετ' ἄλλων ἀρχηγῶν, τὴν 23 Μαρτίου. Ὅπλα κυνηγετικά— λέγει ὁ Χέρτσμπεργ— λόγχοι ἐμπηγμένοι ἐπὶ μακρῶν ράβδων, σφενδόναί, δρέπανα, καὶ δίκρανα ἦσαν τὰ ὄπλα τῶν μαχητῶν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, τυχὼν ὑποδοχῆς ἐνθουσιώδους παρὰ τοῦ λαοῦ, εἰσήλασεν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὴν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Χριστιανῶν οἰκουμένην συνοικίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐστήλωσε τὸν σταυρὸν εἰς τὴν Πλατείαν, ἀπένειμε γενικὴν εὐλογίαν καὶ συγχώρησιν εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἀφοῦ ἔστησε πανταχοῦ φρουράν, ἐψάλη ὑπὸ τῶν Μοναχῶν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου τὸ «τρισάγιον», τοῦ ὁποίου μετέσχε καὶ ὁ λαὸς ἐνθουσιωδῶς. Οἱ ἀρχηγοὶ διένειμον ἔπειτα ἐθνόσημα, φέροντα ἐπὶ ἐρυθρᾷ ἐπιφανείᾳ κυανοῦν σταυρόν. Διάπτυροι προκηκρύξεις ἐστάλησαν πανταχοῦ, καλοῦσαι τὸν λαὸν εἰς τὰ ὄπλα, εἰς δὲ τοὺς Προξένους ἐπεδόθη δήλωσις, ἀγγέλλουσα ἐπισήμως τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸ περίφημον ἐκεῖνο ἔγγραφον πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν, ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ Γερμανοῦ καὶ ἄλλων, ἔλεγεν: «Οἱ Ἕλληνες τυραννόμενοι πάντοτε ἐπὶ πλεον ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ὠρκίσθησαν νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσουν, ἀπεφάσισαν ὁμοφώνως νὰ ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν ἢ νὰ ἀποθάνωσιν. Ἡγέρθημεν νὰ λάβωμεν τὰ δίκαιά μας καὶ εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι ἅπασαι αἱ χριστιανικαὶ Δυνάμεις θὰ γνωρίσωσι τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀγῶνός μας καὶ ὅχι μόνον δὲν θὰ παρεμβάλωσι προσκόμματα εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς βοηθήσωσιν, ἀναπολοῦσαι ὁπόσον οἱ πρόγονοί μας ὠφέλησαν τὴν ἀνθρωπότητα. Ταῦτα κοινοποιοῦντες πρὸς ὑμᾶς, παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς προμηθεύσητε τὴν εὐνοίαν τῆς Αὐγούστης Αἰλῆς Σας».

Μὲ αὐτὰς τὰς χρηστὰς ἐλπίδας εἶχον ἀναλάβει τὸν ἀληθῶς ἡράκλειον ἀγῶνα οἱ πατέρες μας. Καὶ ἐδέησε νὰ παλαίσουν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη τὸν ἄνισον ἐκείνον ἀγῶνα, ἔπρεπε νὰ ποτισθῇ ἡ γῆ ὅλη τῆς Ἑλλάδος μὲ αἱμάτων ποταμούς καὶ νὰ προσενεχθοῦν τὰ φοβερώτερα τῶν ὀλοκαυτωμάτων εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἐλευθερίας, διὰ νὰ ἀποφασίσουν ὀριστικῶς αἱ Κυβερνήσεις τῶν Εὐρωπαίων νὰ ἐπέμβουν καὶ σφραγίσουν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος μας.

Ὁ Γερμανός, μὴ δυνηθεὶς τότε νὰ ἐκπορθήσῃ τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν, ἀπεσύρθη εἰς Ναζερὸν, μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν. Ἡ μετέπειτα δρᾶσίς του δὲν παρουσιάζει τι τὸ ἀξιοσημείωτον εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Οὐχ ἦττον ὅμως ὁ Ἱεράρχης ἔλαβε μέρος σπουδαῖον εἰς τὰς ἐθνικὰς Συνελεύσεις καὶ ἐπρωτοστάτησε πρὸς συνδιλλαγὴν τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὰς περιόδους τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν τῶν πατέρων μας, ἀπεστάλη δὲ καὶ εἰς Ἱταλίαν, ἵνα μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Πάπᾳ, ἵνα οὗτος μεσολαβήσῃ παρὰ ταῖς Κυβερνήσεσι τῆς Εὐρώπης, χάριν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος.

Κατὰ τοὺς ἐμφυλίους ἰδίᾳ σπαραγμοὺς τῶν Ἀρχηγῶν, οἵτινες ἐγνώριζον μὲν νὰ καταβάλλουν τὸν Τούρκον διὰ πρᾶξεων ἡρωϊκῶν, ἐστάθησαν ὅμως ἀνίκανοι νὰ δεσπώσωσι τῶν ἰδίων των παθῶν, ἐπέλαμψεν ὁ ἀδαμάντινος χαρακτήρ τοῦ ἑξαισίου Ἱεράρχου.

Ὁ Φιλήμων μᾶς διέσωσεν ὥραίας σελίδας διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Γερμανοῦ, ἀγωνιζομένου νὰ συμφιλώσῃ τοὺς πολεμάρχους. Ἀφοῦ ἐξήντηλσαν τὰ πάντα, τελευταῖον—λέγει—ὁ πατριώτης καὶ Ἀρχιερεὺς κλίνει γόνυ ἱκέτου θερμοῦ ἐνώπιον τοῦ Ὑψηλάντου. Δέεται, ἵνα εἰσακουσθῇ καὶ κλαυσιᾶν, ζητεῖ ἵνα ἀσπασθῇ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ὡς χεῖρα ὑπογράψασαν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ δευγανισμοῦ, τὴν διάλυσιν τῶν διενέξεων, τὸν δεσμὸν τῶν προκρίτων καὶ στρατιωτῶν, τὴν ἀγαθοποιὸν εἰρήνην! Ἡ σκηνὴ—συνεχίζει ὁ Φιλήμων—ἦτο ζωγραφικωτάτη καὶ συγκινητικωτάτη. Ὁ φύσει μεγαλοπρεπὴς Γερμανὸς ἐταπεινώθη θέσει, ὅπως ὑψώσῃ τὴν Πατρίδα καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην δείξῃ καὶ τούτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν οἷαν ὀφείλουσι ταπεινώσιν καὶ οἷαν θυσίαν προσωπικὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὁμονοίας καὶ σωτηρίας».

Δυστυχῶς καὶ τότε οἱ πατέρες μας ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς διχονοίας, ὅστις εἶχε φέρεи τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς καὶ συνετέλεσεν ὥστε νὰ πνέη τὰ λοιπὰ καὶ ἡ Ἐπανάστασις καὶ θὰ καθίστατο προβληματικὴ ἢ σωτηρία μας, ἐὰν τέλος δὲν ἐπενέβαινον οἱ Εὐ-

Ὁ Ἄγγλος φιλέλλην Φράνγκ Ἀστιγξ, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν ἀτμοκίνητον πολεμικόν, τὴν «Καρτερίαν», συναγωνισθεὶς μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν κατὰ τῶν Τούρκων.

ῥωπαῖοι νὰ σταματήσουν τὸ ἐξολοθρευτικὸν ἔργον τῶν Τούρκων, ἐνισχυθέντων ἐκ τῆς ἀλληλομαχίας μας.

Μεταξὺ τῶν σωζομένων ἐγγράφων τοῦ Γερμανοῦ ὑπάρχει καὶ μία ἐπιστολὴ, ἡ ὁποία καὶ σήμερον ἀκόμη ἡμπορεῖ νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἀδαμαντίνη ὑποθήκη διὰ τοὺς Ἕλληνας :

«Εἶναι—λέγει ὁ ἀείμνηστος Ἱεράρχης— ἀναγκαῖον νὰ βληθῇ μία τάξις καλὴ καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ εἰς τὸ στρατιωτικὸν καὶ ἀμοιβαίως τὰ δύο αὐτὰ σώματα νὰ συνυπα-

κούωνται μὲ καλὴν ἁρμονίαν καὶ νὰ μὴ μένη τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πατρίδος ἀκατάστατον καὶ ξεσχισμένον. Ἐπειδὴ τίποτε δὲν μᾶς ὠφελοῦν αἱ νῖκαι καὶ τὰ κάστρα, ἐὰν δὲν θεμελιώνωμεν τὰ ἐπιχειρήματά μας εἰς μίαν νόμιμον καὶ εὐκτακτον κυβέρνησιν τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ καὶ ἐὰν δὲν ἀπορρίψουν ὅλοι τὰ ἴδια συμφέροντα καὶ προτιμήσωσι τὸ κοινὸν συμφέρον τῆς Πατρίδος. . . εἰ δὲ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν μας τρέχῃ ἀκατάστατον καὶ σπαρασσέται ἀπὸ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ τέλη ἑνὸς ἐκάστου, τότε καὶ ὅλη ἡ Εὐρώπη ἂν μᾶς βοηθῇ τίποτε δὲν μᾶς ὠφελεῖ. . . Δὲν βλέπω τίνι τρόπῳ δύναται νὰ προοδεύσῃ τὸ Ἕθνος μὲ τοιοῦτο τερατῶδες ἐσωτερικόν».

ΘΑ ΕΠΡΕΠΕ ΤΑ ΑΘΑΝΑΤΑ ΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΙΕΡΑΡΧΟΥ ΠΕΡΙ ΟΜΟΝΟΙΑΣ
ΝΑ ΧΑΡΑΧΘΟΥΝ ΕΙΣ ΜΑΡΜΑΡΙΝΑΣ ΠΛΑΚΑΣ ΚΑΙ ΝΑ ΣΤΗ-
ΘΟΥΝ ΑΥΤΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΠΟΛΕΩΝ

Τὰ ἀθάνατα αὐτὰ λόγια θὰ ἔπρεπε νὰ γραφοῦν εἰς πλάκας μαρμαρίνας καὶ νὰ στηθοῦν εἰς τὰς πλατείας ὅλων τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ διδάσκουν ἑσσεὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Θὰ ἔπρεπε νὰ χαραχθοῦν καὶ εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τοῦτο θὰ ἀπετέλει τὸ ἱερώτερον μνημόσυνον, διὰ τὸν Ἱεροφάντην τῆς Ἀγίας Λαύρας.

Τὰ πάθη καὶ τότε ἦσαν τόσον ἐξηγηριωμένα, ὥστε καὶ ὁ Γερμανὸς ἀπέβη τὸ ἀντικείμενον μανιωδεδεστάτης καταδιώξεως.

Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Κολοκοτρώνη Φωτᾶκος μᾶς διέσωσεν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του φρικιαστικὰ πράγματα ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἐξευτελισμοὺς καὶ τὰ παθήματα τοῦ Ἀγίου Ἱεράρχου.

«Ὁ Κωλέττης—λέγει—καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐσκέφθησαν ἔπειτα, πῶς νὰ συλλάβουν τὸν Ἐπίσκοπον Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸν καὶ τὸν Ἀσημάκην Φωτῆλαν, οἵτινες ἤσαν μὲ τὸ σύστημα τοῦ Ζαΐμη».

Ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Γκούρας ἔδωκαν εἰς κάποιον Νικολέτον στρατιωτικὴν δύναμιν ὅπως συλλάβῃ τὸν Ἱεράρχην. Ὁ Νικολέτος ἐξεκίνησε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1825, πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς καὶ ἀφοῦ διὰ δόλου εἰσῆλθεν εἰς τὸ παρὰ τὰ Ναξερὰ Μοναστήριον τῆς Χρυσοποδαρίτισσας: «ἀμέσως ἔπιασε τὸν Ἐπίσκοπον Γερμανὸν καὶ τοὺς περιφήμους στρατιωτικοὺς μοναχοὺς, τὸν Νικηφό-

Ὁ Ἄγγλος Ναύαρχος Κόδριγκτων, ἀρχηγὸς τοῦ Βρετανικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν καὶ κατέκαυσε τὴν Τουρκοαιγυπτιακὴν Ἀρμάδαν εἰς τὸ Ναυαρίνον, ἀπολυτρώσας τὴν Ἑλλάδα.

ρον, ἡγούμενον τῆς Μονῆς καὶ τὸν Νεκτάριον, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐπῆρε τὰ ὅπλα ἔπειτα ἐ β α σ ά ν ι σ ε ν αὐτοὺς καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐκ τῶν πατέρων διὰ νὰ ὁμολογήσουν δι.τι πρᾶγμα πολύτιμον εἶχαν, τὸ ὁποῖον καὶ ἀφήρεσε. Τὸν δὲ Ἱεράρχην Γερμανόν, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦ ἐπῆραν ὅλον τὸ χρηματικόν του ποσόν, τὰ λοιπὰ πολύτιμα πράγματα, ὡς καὶ τὰ ἀρχιερατικά του ἐνδύματα, ὅσα τυχὸν εἶχεν ἐκεῖ καὶ τὰ ζῶά του ἀκόμη, ἀφοῦ τὸν ἔ δ ε σ ε ν ὁ Νικολέτος, ἔπειτα τὸν ἐπῆρε καὶ τὸν ἔφερεν ὅσον αὐτὸς ᾔθελε».

ΚΑΤΑΒΑΣΑΝΑΖΟΜΕΝΟΣ Ο ΙΕΡΑΡΧΗΣ. ΕΒΓΑΛΕ ΤΟ ΚΑΛΥΜΜΑΥΧΙ ΤΟΥ ΚΑΙ ΥΨΩΣΕ ΤΑΣ ΧΕΙΡΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ, ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΟΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΒΟΗΘΕΙΑΝ ΝΑ ΤΟΝ ΛΥΤΡΩΣΗ ΑΠΟ ΤΑΣ ΧΕΙΡΑΣ ΤΟΥ ΜΟΧΘΗΡΟΥ ΝΙΚΟΛΕΤΤΟΥ

Εἰς τὴν δραματικὴν ἐκείνην σύλληψιν, τὴν ὁποίαν περιγράφει διὰ μακρῶν ὁ Φωτᾶκος, ὁ Γερμανὸς ὑπέστη φορικώδεις τυραννίας. «Ἀπὸ τὴν Δίβρην— λέγει ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Γέρον τοῦ Μωρηᾶ— ἐτραβήξαν διὰ τὴν Γα-

στούνην και καθ' ὁδὸν ἀνάγκαζαν τὸν Ἀρχιερέα νὰ παρακολουθῇ αὐτοὺς πεζὸς ἐν καιρῷ χειμῶνος, πάγων και χιόνος, και ἐξέθεσαν αὐτὸν ἀπανθρώπως εἰς ἀνηκούστους ταλαιπωρίας και βασάνους, διότι οἱ στρατιῶται ἐβίαζον αὐτὸν νὰ βαδίξῃ εἰς γῆν λασπώδη ἔνεκα τῶν πολλῶν βροχῶν και μὴ δυνάμενος ἀγανάκτησε, και σταθεῖς εἰς τὸ μέσον ἔβγαλε τὸ κολυμμαῦχί του και ὑψώσας τὰς χεῖράς του εἰς τὸν οὐρανόν, και ἐπεκαλέσθη τὴν θεῖαν βοήθειαν νὰ τὸν λυτρώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ μοχθηροῦ και ἀσεβοῦς Νικολέτου. Οἱ δὲ στρατιῶται βλέποντες τὸν Ἀρχιερέα τοιοῦτοτρόπως βασανιζόμενον και ἀγανακτοῦντα ἐζήτουν ἀπὸ αὐτὸν συγχώρησιν και ἕνας-ἕνας ἐξ αὐτῶν ἐπλησίαζε και ἡσπάζετο τὴν δεξιάν του, αὐτὸς δὲ ἠιλόγει και ἠύχετο αὐτοῖς, λέγων συνάμα, ὅτι αὐτοὶ δὲν πταίουν διὰ ταῦτα διότι εἶναι ὄργανα ἄλλων. Ὅταν δὲ ὁ Ἀρχιερεὺς ἔλεγεν εἰς τοὺς στρατιώτας τὴν εὐχὴν τῆς συγχωρήσεως, ὁ Νικολέτος ἐχλεύαζεν αὐτὸν και πρὸς περισσοτέραν ὕβριν και καταφρόνησιν ἔβγαλλε και ἀέρας κάτωθεν!»

Κατόπιν ὁ Φωτᾶκος περιγράφει πῶς ὁ Νικολέτος παρέδωκεν εἰς τὸν Γκούραν τὸν Ἱεράρχην, ὁ ὁποῖος, ἐπὶ τέλους, ἐλυτρώθη ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν βασανιστῶν του, χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Γεωργίου Δράκου Σουλιώτη, ὅστις ἠπειλήσε νὰ κάμῃ και χρῆσιν τῶν ὅπλων κατὰ τοῦ Γκούρα.

Ἀνεγράψαμεν τὰς μαύρας αὐτὰς σελίδας, διὰ νὰ δεῖχθῇ μέχρι ποίου βαθμοῦ κακουργίας προσέβαινον οἱ προπάτορές μας και τότε προκειμένου νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς ἀντιπάλους των. Δυστυχῶς ὁ χαρακτήρ μας δὲν ἔχει μεταβληθῇ ἔκτοτε, διότι και οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες, ἀλληλομαχοῦντες δὲν διστάζουν νὰ θυσιάσουν τὰ ὕπατα τῶν συμφερόντων τῆς Πατρίδος των, πρὸς κορεσμὸν ποταπῶν προσωπικῶν παθῶν.

Καὶ Τοῦρκοι ἀκόμη ἢ Βούλγαροι ἂν ἦσαν οἱ περὶ τὸν Γκούραν, πάλιν δὲν ἠθέλον μεταχειρισθῇ τόσον ἀπανθρώπως τὸν Ἅγιον Ἱεράρχην, τοῦ ὁποῖου τὸ μόνον ἔγκλημα ἦτο ἡ προσπάθεια πρὸς συνδιαλλαγὴν και κατάπαυσιν τῶν ὀλεθριωτάτων ἀντεγκλήσεων. Πρέπει νὰ περάσουν ἔτη μακρὰ και νὰ καταβληθοῦν ἐνέργειαι, ὅπως διὰ φρονηματισμένης ἐκπαιδεύσεως δημιουργήσωμεν νέας γενεὰς ἐναρέτους διὰ νὰ δυνηθῶμεν οἱ Ἕλληνες νὰ μὴ θυσιάζωμεν και Θρησκείαν και Πατρίδα εἰς τὸν βωμὸν τῶν ἀγρι

ωτάτων πολιτικῶν παθῶν. Ὁ οὕτως ἐξευτελισθεὶς καὶ βασανισθεὶς Ἱεράρχης δὲν ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος, ὑπὲρ ἧς ἐμόχθησε, τελευτήσας ἐκ τύφου ἐν Ναυπλίῳ, τὴν 10ην Μαΐου τοῦ 1826, ἢ κατ' ἄλλους τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1827.

Ἡ Πατρίς, εὐγνωμονοῦσα, ἀνήγειρεν εἰς τὰς Πάτρας ὀρειχάλκινον ἀνδριάντα, φιλοτεχνηθέντα ἐν Παρισίοις, ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος καλλιτέχνου Σώχου.

Προσφωνῶν, κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος, τὸν Ἱεράρχην ὁ θρυλικὸς Πλαστήρας, ἐξεπροσώπησε τὴν Ἑθνικὴν ψυχὴν, μὲ τὰ ἀληθῶς ἐμπνευσμένα λόγια του: «Στὸν ἀνδριάντα σου, Δεσπότη μας, —εἶπεν ὁ ἡρωϊκὸς Συνταγματάρχης— ποῦ σοῦ ἔστησεν ἡ Φυλὴ μας, γιὰ νὰ μαρμαρώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνη της, ἡ Ἐπανάστασις καταθέτει τὸ στεφάνι αὐτό, σύμβολον σεβασμοῦ καὶ εὐλαβείας. Τὸ τραγοῦδι τοῦ Ρήγα, ποῦ ἀκούστηκε στὸ Δούναβι, τὸ αἷμα τῶν Ἱερολοχιτῶν, ποῦ ἐχύθηκε στὸ Δραγατσάνι, τὸ Ἑθνικὸ μυστικὸ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὅλους τοὺς ὠραίους πόθους τῆς Φυλῆς καὶ τῆς σκλαβιάς τὰ φαρμάκια, τὰ πῆρες, Δεσπότη μου, καὶ τὰ ἐξωντάνεψες στὸ τίμιον λάβαρό σου, ποῦ ἵψωσαν τὰ ἄφοβα χέρια σου. Κι' ἀναταράχθηκε στὸ κήρυγμά σου ὁ Μωρηᾶς καὶ ἡ Ρούμελη, καὶ ἀπήντησαν οἱ δαυλοὶ τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Καψάλη, κι' ἔγιναν οἱ Ἕλληλοι, ποῦ ἐφώτισαν ἐρείπια καὶ ἄσπρα κόκκαλα καὶ αἱμάτινα ποτάμια, ἀλλ' ἐφάνη μαζὺ μιὰ ἐλευθέρη Ἑλλάδα. Κι' ἔγινε τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων!

Κι' ἔγινες, Πατέρα μας, ὁ σαλπικτῆς καὶ ὁ σημαioφόρος τῆς ἐλευθεριᾶς κι' ἔγινε τὸ λάβαρό σου ἡ Γαλανόλευκὴ μας.

ΕΛΥΟΓΗΣΟΝ ΤΩΡΑ, ΠΑΤΕΡΑ, ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ.--ΕΙΝΑΙ ΑΞΙΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΓΝΩΜΗΣ ΣΟΥ. ΓΙΑΤΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΡΟΠΗΝ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΕΧΕΙ ΠΕΡΑΣΕΙ ΤΟ ΚΑΘΑΡΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΤΥΦΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

Ἐπέρασαν ἀπὸ τότε χρόνια πολλά, χρόνια ντροπῆς, χρόνια ἐλπίδας. Κι' ὅταν ἡ ντροπὴ μᾶς ἐπνίξε κι' ὅταν ἡ ἐλπίδα ἔγινε πίστη, σὰν τὴ δική σου, τότε τὸ λάβαρό σου ξεκίνησε γιὰ τόπους μακρυνοὺς καὶ γνωρίμους κι' ἔφερε τὰ χαιρετίσματα καὶ τὴ δροσιὰ τῆς Ἐλευθερίας σὲ ψυχές, ποῦ τῆς ἔκαψεν ὁ πυρετός. Λίγο ἀκόμη καὶ θὰ σκέπαζε ὅλη τὴ σκιάδα Φυλὴ.

Ξέρουμε, Πατέρα μας, ὅτι ὕστερα ἀπ' ὅλ' αὐτὰ θὰ ἤ-
θελες σήμερα νὰ περνοῦν στοῦ μάρμαρό σου νικηταὶ τὰ
Ἑλληνόπουλα, καβάλλα σὲ ἀφροισμένα ἄτια, νὰ χαιρετοῦν
περήφανα μὲ τὰ γυνὴν σπαθιά τους, θὰ ἤθελες ν' ἀκοῦς
στοῦ πέραςμα παλληκαριῶν πολεμικὰ τραγούδια, νὰ λέν'
πῶς εἶν' ἐλεύθερη ἡ Σμύρνη καὶ ἡ Θράκη. Θὰ ἤθελες ἀ-
κόμη νὰ ἰδῇς γύρω στοῦ λάβαρό σου, νὰ σύρουν χορὸ λε-
βέντικο, φουστανελλάδες, σταυραετοί, οἱ φτερωτοὶ τσο-
λιάδες.

Πατέρα, συγχώρησέ μας.

Σκίβουμε σήμερα ταπεινωμένοι ἐμπρὸς στὴν αὐστηρὴ
μορφὴ σου, γιατί μικροὶ καὶ ἄπιστοι κατήντησαν τὴν Ἑλ-

Ὁ Γάλλος στόλαρχος, ἀντιναύαρχος Δεριγνύ, ὁ συμμετα-
σχὼν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ
στόλου εἰς τὸ Ναυαρίνον, ἐνισχύσας τὸν ἀγῶνα
τῶν πατέρων ἡμῶν.

λάδα μας τόπον δυστυχίας, προσφύγων, ἀναπήρων καὶ
αἰχμαλώτων, καὶ μετέβαλον εἰς ἀπέραντον κοιμητήριον
τὴν Σμύρνην καὶ τὴν Θράκην. Κράτησε ὅμως ἀκόμη ψη-
λὰ τὸ λάβαρό σου, καὶ στρέψε τὸ ἅγιο πρόσωπό σου, γιὰ
νὰ χαρῇς, ἐκεῖ πέρα πρὸς τὸν Ἑβρο, ὅπου θὰ δῇς ἓνα
καινούργιο Ἑλληνισμό, ἀρματωμένο, ἔτοιμο πάλι νὰ ξα-

ναρχίση τὸ δρόμο, ποῦ θὰ φέρῃ ἐκεῖ, ὅπου ἐπόθησεν ἡ ψυχὴ σου.

Στρέψε καὶ πρὸς τὰ ἐδῶ, Πατέρα μας, καὶ μετάγγισε τὴν γενναία πνοή σου στὸν λαό σου, ποῦ σήμερα ὑποκλίνεται μὲ συντριβὴ καὶ δέεται μὲ εὐλάβεια. Εἶναι ἄξιός τῆς συγγνώμης σου, γιατί ἔχει περάσει τὸ καθαρτήριο τῆς τύψεως καὶ τῆς μετανοίας».

Ἰεράρχα, εὐλόγησε τὸν λαόν σου».

Ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχῃ κόσμος, πιστεύων εἰς τὴν θυσίαν ὅλων τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν ὑπὲρ Πατρίδος καὶ Ἐλευθερίας, θὰ προσέρχονται αἱ γενεαὶ τῶν γενεῶν διὰ νὰ προσκυνοῦν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀγίου Ἰεράρχου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν ὥραίαν ἔκφρασιν τοῦ ἐμπνευσμένου ὕμνου τοῦ, παρουσιάσθη ὡς σαλπικτῆς καὶ σημαιοφόρος τῆς Ἐλευθερίας καὶ ἔγινε τὸ λάβαρόν του ἡ Γαλανόλευκος Σημαία μας!

Ο ΒΡΕΣΘΕΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ

Ο ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Γορτύνιος Ἱεράρχης ἐπὶ κεφαλῆς 800 ἀνδρῶν μετέχει τῶν θριάμβων κατὰ τὰς μάχας τοῦ Βαλτετσίου, τῶν Βερβαίνων καὶ τῶν Δολιανῶν.—Ἡ πρώτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, μὲ πρωτὸν Πρόεδρον τὸν Θεοδώρητον.—Τὸ πρωτὸν ἔγγραφον τῆς Γερουσίας τῆς Πελοποννήσου περὶ ὁμονοίας καὶ ὑπακοῆς εἰς τοὺς Νόμους τῆς Πατρίδος.

ΕΙΝΑΙ ἀμέτρητοι αἱ θυσίαι, τὰς ὁποίας προσέφερον ὁ Ἑλληνικὸς Κλῆρος εἰς τὸν ἱερὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ γενικώτερον διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Πουκεβίλ ἀναριθμᾷ εἰς ἑξ χιλιάδας τοὺς κληρικούς, ὅσοι ἐθανατώθησαν, ἀγωνιζόμενοι διὰ τὸν εὐγενέστερον τῶν ἀγώνων. Ἴσως κανὲν ἄλλο ἔθνος καὶ καμμία ἄλλη ἱστορικὴ περίοδος τοῦ ἀγωνιζομένου Ἑλληνισμοῦ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ τόσα πολλὰ θύματα λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἢ ἐτελεύτησαν ἐν στόματι μαχαίρας, ἢ πρωτηγωνίστησαν ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ἢ ἄλλως πως ὑπηρετήσαν τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους των.

Μεταξὺ τῶν Ἱεραρχῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς στιγμὰς ἐξαιρετικὰς ἀνεδείχθησαν ἥρωες ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ καθήκοντος καὶ συνέβαλον σπουδαίως εἰς τῆς Πατρίδος τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ ἀδαμαντίνου χαρακτῆρός των κατέστησαν τὸ ὄνομά των ἄξιον τῆς Ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ παράδειγμα μιμήσεως διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς εἶναι καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθαίων Θεοδώρητος.

Καὶ ὡς ὅπλαρχηγός, μετασχὼν ἐπὶ κεφαλῆς ὀκτακοσίων ἀνδρῶν τῶν πολεμικῶν θριάμβων τοῦ Βαλτετσίου, τῶν Βερβαίνων καὶ τῶν Δολιανῶν, καὶ ὡς Πρόεδρος τῆς Γερουσίας τῆς Πελοποννήσου καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐν Ἀστρεὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὡς

Ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ὡς πρόμαχος τῆς τηρήσεως τῶν Νόμων καὶ τῆς Ἐθνικῆς εὐταξίας κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν τῶν πατέρων μας, καὶ ὡς τιμωρὸς τῶν ἰδίων του φίλων, ὅταν οὗτοι ἀντεστρατεύοντο εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἀγωνιζομένης Πατρίδος, ὁ Πελοποννήσιος Ἱεράρχης ἐγένετο πρότυπον ποιμένος, θυσιάζοντος τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν ὑπερέτερωνπραγμάτων.

**ΕΦΡΟΝΕΙ ΟΤΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΠΡΕΠΕ ΔΙΑ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ ΤΩΝ ΝΑ
ΦΡΟΝΗΜΑΤΙΣΘΟΥΝ ΔΙΑ ΝΑ ΑΠΟΚΤΗΣΟΥΝ ΤΟ ΙΕΡΩΤΕΡΟΝ
ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ, ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ**

Ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος δὲν δύναται μὲν νὰ καταταχθῇ εἰς τὴν χορείαν τῶν κληρικῶν ἐκείνων, οἵτινες λόγῳ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεώς των ἐγένοντο αὐτοὶ οὗτοι διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων φώτων τελεσιουργοὶ καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑθνους των, οὐχ ἦττον ὅμως διὰ τοῦ θίου αὐτοῦ ἔδωκε τὴν ἱεράν κατεύθυνσιν εἰς τὸ ἀνεγεννώμενον Ἕθνος νὰ πιστεύῃ, ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ καλλιέργεια τῆς παιδείας, ἐὰν δὲν ἐργαζώμεθα πρὸς μόρφωσιν χαρακτῆρος. Ὑπῆρξε τύπος χρηστοῦ καὶ ἐναρέτου ἀνδρός. Ὑπερεμάχησεν ὑπὲρ τῆς αὐστηροῦς τηρήσεως τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς Νόμους τῆς Πολιτείας. Διεχειρίσθη μὲ εὐσυνειδησίαν ὑψηλὰς τῆς Πολιτείας λειτουργίας, ἀδέκαστος πάντοτε καὶ αὐστηρὸς, λιτοδαίτος καὶ χρημάτων ἀνώτερος. Εἰς κρισίμους περιστάσεις ἔμεινε μὲ ἀσάλευτον τὸ φρόνημα. Ἀντετάχθη πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐπισήμων διὰ τὸν ἐπιδιωχθέντα ἐν τῇ ἐποχῇ του χωρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ὅτε ὁ Βασιλεὺς Ὄθων ὑπέγραψε διάταγμα προδιβασμοῦ τοῦ Ἱεράρχου εἰς θέσιν ἀνωτέραν, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος, ἀπέφρηνε τὴν θέσιν, δι' ἑνὸς εὐτόλμου ὑπομνήματος πρὸς τὸν Ἀνακτα. Καὶ ἐπροτίμησε νὰ παυθῇ καὶ ἂν τὴν ἰδίαν του Ἐπισκοπὴν, παρὰ νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἀντέκειντο εἰς τὴν συνειδησίην του καὶ εἰς τοὺς ἱεροὺς τῆς Ἐκκλησίας κανόνας, τῶν ὁποίων ὑπῆρξε φύλαξ πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος. Διὰ τοῦτο, ἐτελείωτησεν ἐν πικρίᾳ, πένθῃ μὲν, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου τούτου, πλούσιος δὲ εἰς ἀρετὴν καὶ εὐστάθειαν χαρακτῆρος.

Μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Γένους τῷ 1453, ὁ ἐκ Στεμνίτσης τῆς Γορτυνίας Ἐπίσκοπος Βρεσθένης, Θεοδώρητος, ἐξελέγη ὁ πρῶτος Πρόεδρος τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τῆς συγκροτηθείσης τὴν 26ην Μαΐου τοῦ 1821, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον ὁ πρῶτος Πρωθυπουργὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος
ὑπῆρξε κληρικὸς

Εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον τῆς θρησκευτικῆς καταπτώσεως καὶ τοῦ μυκτηρισμοῦ πραγμάτων ἱερῶν, ζωγραφίζοντες μορφὰς μεγάλων χαρακτήρων πρὸς κοινὸν φρονηματισμὸν ὄλων ἡμῶν, ἦτο φυσικὸν νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν σύγχρονον γενεὰν τὴν ἱερὰν μνήμην ἐνὸς λησμονημένου Ἱεράρχου, ὁ ὁποῖος καὶ ὥς πολιτικὸς καὶ ὥς ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων, ἠγωνίσθη τὸν καλὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Πατριδος ἀγῶνα.

Ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης ἐγεννήθη τῷ 1787 ἐν Στεμνίτῃ, τῆς Γορτυνίας, τέκνον μῆς τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν τῆς κωμοπόλεως. Ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν πατριῶν τῶν Γορτυνίων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπρωτοστάτησαν, διὰ νὰ καλλιεργήσουν τὸ ἱερὸν δένδρον τῆς Ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον ἐπότισαν διὰ ποταμῶν αἱμάτων, προκινδυνεύοντες εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας, ὑπὲρ πραγμάτων ἱερῶν. Εἶχε θεῖον ἀρχιερέα, ὅστις ἐκαλεῖτο καὶ αὐτὸς Θεοδώρητος, καὶ ἦτο Ἱεράρχης τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας τῆς Βρεσθένης.

Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἔμαθε παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς Βυτίνης, κατάρθωσε δὲ δι' ἐνδελεγῶν μελετῶν νὰ κατὰστῃ ἐγκρατὴς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μορφώσεως, οὕτως ὥστε, ὅτε τῷ 1813 ὁ θεῖος αὐτοῦ ἔνεκα γήρατος παρητεῖτο, ὁ Θεοδώρητος ἀνεβιβάζετο εἰς τὸν Ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Βρεσθένης.

Αὐστηρὸς τὸ ἦθος, εὐσεβὴς καὶ λιτοδίαιτος καὶ τῶν καλῶν ἔραστὴς ὁ Πελοποννήσιος Ἱεράρχης ἐπρωτοστάτησεν ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀνίδρυσιν καὶ εὐκοσμίαν οἰκῶν προσευχῆς, ἀλλὰ πρὸ ἵπαντὸς διὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν σχολείων, φρονῶν καὶ αὐτὸς μαζὺ μὲ ὅλους τοὺς προεξάρχοντας ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του, ὅτι μόνον διὰ τῶν φώτων καὶ τῆς ἀρετῆς θὰ δυνηθοῦν οἱ Ἕλληνες νὰ φρονηματοῦν καὶ νὰ μάθουν ὁποῖων μεγάλων προγόνων τέκνα εἶναι καὶ νὰ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ ἀγαπήσουν τὴν ἔλευθερίαν καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἱερωτέρου τῶν δικαιωμάτων, θυσιάζοντες τὰ πάντα πρὸς ὁποῖναξιν «τοῦ μιαινοῦ τῶν Ὀσμανιδῶν ζυγοῦ».

Ἐκήρυττε τακτικὰ εἰς τοὺς ναοὺς, φρονηματίζων καὶ ἐμπνέων καὶ ἄλλους δὲ κήρυκας τῶν ἀληθειῶν ἐθεράπευεν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ, τῆς ὁποίας ἀπεδείχθη σῶφρων καὶ ἀφωσιωμένος λειτουργός.

Τῷ 1819, ἐμνήθη τὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ὠραματίζετο καὶ αὐτὸς τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν θὰ ἐπύρρετο «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου», ἵνα ὁ ἐν τῇ ἀθλιότητι τῆς τυραννίας ζῶν ἀξιοδάκρυτος ραγιαῖς ἀποκτήσῃ τὴν πολιτικὴν του ἐλευθερίαν.

Ἡ ἡμέρα ἦγγικε. Καὶ τότε ὁ Βρεσθένης, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖον παρέσχον τόσοι ἄλλοι κληρικοὶ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, ἐνεδύθη τὴν πανοπλίαν, διὰ νὰ παράσχῃ ἱερότητα εἰς τὸν ἀρξάμενον ἀγῶνα. Ὁταν ἡ Ἐπανάστασις ἤρχισεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ διοικητὴς αὐτῆς Χουρσίτ πασᾶς εὗρίσκετο εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀγωνιζόμενος νὰ καταβάλλῃ τὸν τύραννον τῆς Ἡπείρου, τὸν Ἀλῆ πασᾶν. Μὴ δυνάμενος ὁ ἴδιος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀποστολὴν του, ἀπέστειλε τὸν Μουσταφᾶ Μπέην ἐπὶ κεφαλῇς πολλῶν χιλιάδων Ἀλβανῶν. Ὁ Τοῦρκος ἀρχηγός, διασχίσας τὴν Ἀκαρνανίαν ἀκωλύτως, διεπεραιώθη ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον εἰς τὰς Πάτρας, τῶν ὁποίων ἔλυσε τὴν πολιορκίαν, ἔκαυσε τὸ Αἶγιον, διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληνας, τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον, καὶ τὴν 6ην Μαΐου ἔφθανεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Οἱ προπάτορές μας ἀπεφάσισαν τότε νὰ συγκρουσθοῦν πρὸς τὸν ἐχθρόν. Ὁ Μουσταφάμπεης, πληροφορηθεὶς, ὅτι εἰς τὸ Βαλτέτσι ὑπῆρχον 845 Ἐπαναστάται μετὰ τὸν Ἡλίαν καὶ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, ἐστράφη, τὴν 12ην Μαΐου, ἐπὶ κεφαλῇς 12 χιλιάδων πεζῶν καὶ 1500 ἵππεων, νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν φωλεὰν ἐκείνην τῆς ἀνταρσίας. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας. Θὰ ἦτο ἡ πρώτη μάχη, ἡ ὁποία θὰ ἐδίδετο καὶ οἱ πατέρες μας ἔπρεπε νὰ νικήσουν διὰ νὰ ἀναπτερωθῇ τὸ γενικὸν φρόνημα. Εὐτυχῶς κατέφθασεν ἐκεῖ τότε ὁ Κολοκοτρώνης, μετὰ 700 ἄνδρας, ἐξ ἄλλης δὲ διευθύνσεως καὶ μετὰ ἄλλους ὀπλαρχηγούς ἐνεφανίζετο καὶ ὁ Ἱεράρχης Βρεσθένων Θεοδώρητος «ἐπὶ κεφαλῇς ὀκτακοσίων Ἀγιοπετριτῶν καὶ Τσακόνων» ὡς μαρτυρεῖ ὁ Φραντζῆς εἰς τὴν ἱστορίαν του. Ὁ Βρεσθένης ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα διὰ τῆς παρουσίας του, οἱ δὲ πατέρες μας ἐκέρδισαν τὴν πρώτην κατὰ τῶν Τούρκων θριαμβευτικὴν νίκην, ἡ ὁποία κατέστησεν ἀθάνατον τὸ ὄνομα τοῦ Βαλτεσίου.

Ὁ Πρόκες.— Ὅσταν ἐξαίρων τὴν ἀξιοσημείωτον ἐκείνην μάχην, καθ' ἣν οἱ ὀλίγοι μετὰ ὑπέρτερον τὸ φρόνημα

κατήσχυναν τὰς κατασυντριβείσας πολυαρίθμους ὁρδὰς τοῦ Μουσταφάμπεη, τονίζει τὴν σημασίαν τῆς συμπτῶξεως τοῦ Γορτυνίου Ἱεράρχου διὰ τὸν θρίαμβον κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη.

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΜΑΣ ΣΥΜΠΗΞΑΝΤΕΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ.
ΜΕ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΝ ΤΟΝ ΓΟΡΤΥΝΙΟΝ ΙΕΡΑΡΧΗΝ. ΕΠΙ-
ΣΤΕΥΟΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΧΧΑΣ ΤΗΣ ΕΥΝΟΜΙΑΣ ΩΣ ΒΑΣΕΩΣ
ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΚΑΘΕ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Μετὰ τὴν ἦταν τῶν Τούρκων τῆς 13ης Μαΐου, ὅτε ὁ Μουσταφάμπεης ἀπεπειράθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ ἀποπλύνῃ τὸ αἶσχος καὶ ἐδόθησαν αἱ μάχαι τῶν Δολιανῶν καὶ τῶν Βερβαίνων, ἔδραμε καὶ ἐκεῖ ὁ ἥρωϊκὸς Ἱεράρχης ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ἀφωσιωμένων ἀνδρῶν του καὶ προσέθεσε νέας δάφνας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Δόξαν. Ὁ Πρόεδρος-Ὁστέν τὸν νέον Ἑλληνικὸν θρίαμβον ἀποδίδει εἰς τὸν Γορτύνιον Ἀρχιερέα ὀπλαρχηγὸν καὶ εἰς τὸν Νικήταν, ὅστις ἔλαβεν ἔκτοτε τὸν τίτλον τοῦ Τουρκοφάγου. Τὰ τρόπαια τοῦ Βαλτετσίου τῶν Δολιανῶν καὶ τῶν Βερβαίνων, εἶχον ἐπιφέρει τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἡθικοῦ τῶν τυράνων καὶ ὑπῆρξαν ὁ πρόλογος τῆς περιφήμου ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, πρωτευούσης τότε τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Τουρκικῆς κυριαρχίας.

Ἄλλ' ὁ ἀρξάμενος ἀγὼν ἀπῆτει τὴν σύστασιν Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἔδει νὰ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς ἀγωνιζομένης Πατρίδος. Ὁ Ἱεράρχης τῆς Βρεσθένης, ἐσκέπτετο ὅτι ἐὰν δὲν ἀποκατασταθῇ τάξις εἰς τὰ κοινὰ καὶ δὲν ἐμπνευσθῇ σεβασμὸς πρὸς μίαν ἀρχὴν ἀνωτέραν, οἱ πολεμικοὶ θρίαμβοι ἦσαν προωρισμένοι ν' ἀποβοῦν ἄκαρποι διὰ τὸ ἀγωνιζόμενον Ἕθνος. Διὰ τοῦτο ἐθεώρησεν ὅτι ἡ ἀποστολὴ του δὲν ἦτο εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπου ὑπῆρχον ἄλλοι ἐμπειρότεροι ὀπλαρχηγοί, ἀλλ' εἰς τὴν δόικησιν τῆς ἐπαναστατημένης Πατρίδος. Τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτοῦ συνῆρχοντο τὴν 26ην Μαΐου τοῦ 1821 οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν μονὴν τῶν Κατεζῶν, ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Λακεδαιμόνος διὰ νὰ σκεφθοῦν πρὸς σύστασιν κεντρικῆς διοικήσεως. Ἡ συνέλευσις ἐκείνη, εἰς ἣν προσῆλθον 30 προὔχοντες τῆς Πελοποννήσου, συνέστησε τὴν λεγομένην «Γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου», τῆς ὁποίας ἐξελέγησαν οἱ ἐξῆς ἑπτὰ:

Ὁ Νικήτας, ὁ ἐπικληθεὶς Τουρκοφάγος, εἰς τὰς μάχας τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν, ὅπου κατετροπώθη τὸ πολυάριθμον πεζικὸν καὶ ἱππικὸν τῶν Τούρκων, συνηγωνίσθη μὲ τὸν Βρεσθένης Θεοδώρητον, ὅστις ἔδραμεν ἐπὶ κεφαλῇς 800 Ἀγιοπετριτῶν καὶ Τσακῶνων».

Ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὡς Πρόεδρος, ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ἀντιπρόεδρος, ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης, ὁ Θᾶνος Κανακάρης,, ὁ Ἀναγνώστης Δεληγιαννόπουλος, ὁ Νικόλαος Πονηρόπουλος καὶ ὁ Θεοχάρης Ρέντης.

Ἡ Γερουσία αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κυδέρνησις τῆς Ἑλλάδος, κρατήσασα τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ ἀγῶνος, μέχρι τῆς 1ης Δεκεμβρίου τοῦ 1821. Κατὰ ταῦτα ἠδύνατο ὁ Γορτύνιος Ἀρχιερεὺς νὰ ἀποκληθῇ ὁ πρῶτος Κυβερνήτης ἢ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ὑπὸ τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους μετὰ τὴν πολιτικὴν καταστροφὴν τοῦ Γένους τὴν 29ην Μαΐου τοῦ 1453.

Τῆς πρώτης ταύτης Κυβερνήσεως τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπῆρξε μόνον ψιλῶ ὀνόματι Πρόεδρος ὁ θριαμβευτὴς τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν Ἱεράρχης, ἀλλὰ καὶ ἡ πραγματικὴ ψυχὴ τῆς Γερουσίας. Διὰ νὰ ὑποχωρήσῃ δὲ ὁ πανίσχυρος Πετρόμπεης τῆς Μάνης καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν Βρεσθένης Θεοδώρητον, σημαίνει ὅτι πράγματι οἱ προὔχοντες τῆς χώρας, οἱ συνεδριάσαντες εἰς τὴν περιώνυμον Μονὴν τῶν Καλτεζῶν, ἀνεγνώριζον τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν διοικητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ πολεμιστοῦ Γορτυνίου Ἱεράρχου.

Ὁ Φιλήμων μᾶς διέσωσε τὸ ἔγγραφον διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Πελοποννήσου ἐξέλεγον τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνικὴν Κυδέρνησιν μὲ πρόεδρον τὸν Ἐπίσκοπον Βρεσθένης.

Τὸ ἀξιομνημόνευτον ἐκεῖνο ἱστορικὸν ἔγγραφον, τὸ συνταχθὲν τὴν 26ην Μαΐου τοῦ 1821, ὑπογεγραμμένον δὲ παρ' ὅλων τῶν συνελθόντων ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, μαρτυρεῖ ὅποσον οἱ πατέρες μας ἐδίψων ἀπὸ εὐνομίαν, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς προόδου καὶ εὐημερίας κάθε πολιτείας, εὐνομίαν τὴν ὁποίαν δὲν εἶχεν ὁ Τοῦρκος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου καὶ ἐπανεστάτησαν.

Ἐξέλεξαν δὲ οἱ συνελθόντες τὴν ἐπταμελῆ ἐκείνην Κυδέρνησιν μὲ Πρόεδρον τὸν συνετὸν Ἱεράρχην, ἵνα, ὅπως λέγει ἐπὶ λέξει τὸ περιώνυμον ἱστορικὸν ἔγγραφον, «συσκέπτωνται, προβλέπωσι καὶ διοικῶσι καὶ κατὰ τὸ γενικὸν καὶ κατὰ τὸ μερικὸν ἀπάσας τὰς ὑποθέσεις καὶ διαφορὰς καὶ πᾶν ὅ,τι συντείνει εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν,

ἁρμονίαν, ἐξοικονόμησίν τε καὶ εὐκολίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶ-
νός μας, καθ' ὅποιον τρόπον ἡ Θεία Πρόνοια τοὺς φω-
τίσῃ καὶ γνωρίσωσιν ὠφέλιμον, ἔχοντες κατὰ τοῦτο κάθε
πληρεξουσιότητα, χωρὶς νὰ εἰμπορῇ τις νὰ ἀντιτείνῃ ἢ
νὰ παρακούσῃ εἰς τὰ νεύματα καὶ τὰς διαταγὰς των καὶ
τοῦτο τὸ ὑπουργημὰ των καὶ ἡ ἡμετέρα ἐκλογὴ θέλει δια-
τρέξει καὶ θέλει ἔχει κῦρος μέχρις τῆς ἀλώσεως τῆς Τρι-
πολιτσᾶς καὶ δευτέρας κοινῆς συσκέψεως».

Καὶ θέλοντες οἱ πρῶτοι προπάτορές μας ἐκεῖνοι οἱ ὁ-
ποῖοι κατήριζον τὴν πρώτην Κυβέρνησιν νὰ διακηρύξουν
ὅτι μὲ τὴν ἀνειλικρίνειαν καὶ τὴν κομματικὴν ἐμπάθειαν
καὶ τὴν ἔλλειψιν ὑπακοῆς πρὸς τὴν Ἀρχὴν καὶ τοὺς Νό-
μους τῆς Πατρίδος δὲν εἶναι δυνατόν τίποτε νὰ προκό-
ψῃ, ἐτόνιζον εἰς τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο καὶ τὰ ἐξῆς, ἄξια
νὰ ἐμπνέουν καὶ τοὺς σημερινούς Ἕλληνας.

«Καὶ περὶ μὲν—ἔγραφαν—τῆς ἀπὸ τὸ μέρος των εἰλικρι-
νοῦς, ἀπαθοῦς καὶ μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας καὶ σκέ-
ψεως εἰς τὸ ἄνωθεν ὑπουργημὰ των ἐξακολουθίας, καθὼς
καὶ ἀπὸ τὸ μέρος ἡμῶν τε καὶ ὅλων τῶν ἀπόντων ὑπακοῆς
καὶ ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως προφασεολογίας ἢ ἀναβολῆς
τῆς ἐξακολουθίας καὶ ἐνεργείας τῶν νευμάτων καὶ δια-
ταγῶν των, ἐλάβομεν ἀμφοτέρω τὰ μέρη τὸν πρέποντα
ὄρκον ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ ἐν χάριτι τοῦ συνειδότος
καὶ τῆς τιμῆς μας καὶ οὕτως ἐπεδόθη αὐτοῖς τὸ παρὸν
ἐνυπόγραφον καὶ κυρωτικὸν γράμμα μας».

Αὐτὰ τὰ ἱερὰ πράγματα διελογίζοντο τότε οἱ πατέρες
μας περὶ «εἰλικρινείας καὶ ἀπαθείας καὶ ὑπακοῆς ἄνευ
ἀντιστάσεως τῶν διαταγῶν» τῆς Κυβερνήσεως, ἱερὰ
πράγματα, τὰ ὅποια ἀτυχῶς εἰς τὰ μετέπειτα ἔτη τοῦ
ἀγῶνος δὲν ἐτήρησαν ἄλλοι παράγοντες καὶ ἐκινδύνευ-
σαν νὰ χάσουν ὅλους τοὺς καρποὺς τῶν νικῶν των ὅταν
ἐνεπλάκησαν εἰς ἐμφυλίους ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι ἔφεραν τὴν
ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα εἰς θέσιν παρ' ὀλίγον νὰ κατα-
ποντισθῇ.

Ποία εἶναι ἡ μετέπειτα δρᾶσις τοῦ Γορτυνίου Ἱεράρ-
χου, τοῦ ἀνακηρυχθέντος Προέδρου τῆς πρώτης τῶν
Ἑλλήνων Κυβερνήσεως καὶ πόσον ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν
ἀγίων ἀρχῶν, αἵτινες διευπλώθησαν εἰς τὸ ἀνωτέρω χω-
λαῖνον κατὰ τὴν φράσιν ἱστορικὸν ἔγγραφον θὰ μᾶς ἀ-
πασχολήσουν εἰς τὰ ἐφεξῆς.

ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΗΘΙΚΟΥ ΘΑΡΡΟΥΣ

Ἡ δρᾶσις τοῦ Ἱεράρχου ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος.—Ἡ αἰχμαλωδία του ἐν Ναυπλίῳ.—Περιγραφή τῆς ἀνθρωποφραγίας κατὰ τὴν πολιορκίαν.—Ὁ Θεοδώρητος, Παραβαλλόμενος πρὸς τὸν Πλαστήραν.—Ὁ Γορτύνιος κληρικὸς ἀντιταχθεὶς κατὰ τῆς βασιλικῆς αὐθαιρεσίας παύεται καὶ ἀποθνήσκει ἐν πενίᾳ.

ΕΙΔΟΜΕΝ εἰς τὸ προηγούμενον, τά τῆς δράσεως τοῦ Γορτυνίου Ἱεράρχου, συμμετασχόντος ἐπὶ κεφαλῆς 800 ἀγωνιστῶν εἰς τὰς μάχας τοῦ Βαλτεσίου καὶ τῶν Δολιανῶν καὶ τῶν Βερβαίνων, αἱ ὁποῖαι ἐνίσχυσαν τὸ ἠθικὸν τῶν πατέρων μας καὶ ἔκριναν καὶ αὐτὴν τὴν τύχην τῆς βραδύτερον κυριευθείσης πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου, Τριπόλεως. Παρηκολουθήσαμεν δέ, μετὰ τὰ πολεμικὰ ἐκεῖνα τρόπαια τὸν Ἐπίσκοπον Βρεσθένης σχηματίζοντα ἐν τῇ Μονῇ τῶν Καλτεζῶν τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἧς ἀνεδείχθη ὁ Πρὸς εδρος, συμφώνως πρὸς τὰς τότε ἀποφάσεις τῆς Γερουσίας τῆς Πελοποννήσου. Βραδύτερον θὰ ἴδωμεν τὸν Ἐπίσκοπον Βρεσθένης χάριν τῆς Πατρίδος ἐκούσιον αἰχμάλωτον τῶν Τούρκων, εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἡ πόλις αὕτη ἐπολιορκήθη στενώτατα ὑπὸ τῶν πατέρων μας. Οἱ Τούρκοι, μαστιζόμενοι ὑπὸ πείνης καὶ βλέποντες, ὅτι δὲν ὑπῆρχε καμμία ἐλπίς σωτηρίας, ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶν διὰ συνθήκης. Ἄλλ' οἱ Μουσουλμᾶνοι, ὑπογράφοντες τὴν συνθήκην ἔθεσαν ὡς ὅρον νὰ περιλάβουν εἰς τὸ φρούριον ὡς ὅμηρον καὶ τὸν Πρὸεδρον τῆς Κυβερνήσεως Θεοδώρητον καὶ ἄλλα μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ Ἐκτελεστικοῦ, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς, ὅτι θὰ ἐκτελεσθῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὅλοι οἱ ὅροι τῶν προκαταρκτικῶν διαπραγματεύσεων. Εἰς τὸν ἀρξάμενον ἐκεῖνον ἀγῶνα κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν παράδοσιν ἄλλων φρουρίων ἔγιναν τόσαι δυστυχῶς ἀσχημίαι, σφαγαὶ ἄγριαι καὶ λεηλασίαι καὶ ἀθετήσεις τῶν ὑπεσχημένων, ὥστε εὐρίσκοντο ἐν πλήρει δικαίῳ νὰ ἀπιστοῦν οἱ Τούρκοι τοῦ Ναυπλίου, περὶ τῆς τηρήσεως τῆς ἱερότητος τῆς ὑπογραφομένης συνθήκης.

Ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης, ὡς ἀνώτατος λειτουργὸς τῆς Πολι-
τείας, ἐτιμώρησε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1823 ἀμειλίχτως καὶ τὸν
στενὸν τοῦ φίλου Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, δι' ὅσα «ἔπραξεν ἐγκλή-
ματα καθοσιώσεως» κατὰ τῆς ἀγωνιζομένης Πατρίδος

**ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΝ ΤΟΥ ΝΑΥΠΛΙΟΥ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ. ΠΕΙΝΑ-
ΛΕΟΙ, ΕΣΚΥΛΕΥΟΝ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΚΑΙ ΕΤΡΩΓΟΝ ΤΑΣ ΣΑΡ-
ΚΑΣ ΤΩΝ ΩΣ ΚΑΝΝΙΒΑΛΟΙ**

Τετρακοσίων ἐτῶν Τουρκικαὶ ὁμότητες εἶχαν δημιουργήσει τοιοῦτον μῖσος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν τυράννων των, ὥστε οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἦτο ἱκανὴ νὰ συγκρατήσῃ τοὺς πατέρας μας, ἀπὸ τὰς σκληροτέρας τῶν ἀντεκδικήσεων. Αἱ φοβεραὶ σφαγαὶ τῶν νικητῶν, ὅτε ἐκυρίευσαν τὴν Τριπολιτσᾶν, δύνανται νὰ δικαιολογηθοῦν μόνον ἀπὸ τὸ συναίσθημα, ὅτι οἱ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι Τοῦρκοι ἔπρεπε νὰ πληρώσουν ἀκριβὰ διὰ τῶν κεφαλῶν των, τὰ ἀτελείωτα ἐγκλήματα τῆς Ὀσμανικῆς βαρβαρότητος κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ἄλλ' ἐὰν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ναυπλίου, ἀποφασίσαντες νὰ παραδοθοῦν ἐφοβοῦντο εὐλόγως, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο νὰ μὴ σεβασθοῦν τὴν ὑπογραφὴν των καὶ δι' αὐτὸ ἐξητήθησαν ὡς ὄμηροι ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ οἱ Ὀσμανῖδαι ὅμως δὲν ἀπετέλουν ἐξαίρεσιν, προκειμένου νὰ παρασπονδήσουν. Οὕτω πράγματι καὶ ἐγένετο.

Ὁ Βρεσθένης ἐδέχθη καὶ εἰσῆλθε τὴν 18ην Ἰουνίου τοῦ 1822, ὡς ὄμηρος, εἰς τὸ μέλλον νὰ παραδοθῇ φρούριον τοῦ Ναυπλίου. Καίτοι ἐγνώριζεν, ὅτι εἰσῆρχετο εἰς μίαν κόλασιν καὶ προέβλεπεν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ διακινδυνεύσῃ καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ του, παραδιδόμενος εἰς τοὺς τυράννους, ἐν τούτοις δὲν ἐδίστασε νὰ τὸ πράξῃ. Τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον ἐπέβαλε νὰ θυσιάσῃ, ἐν ἀνάγκῃ, καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του.

Ἀμα ἐξησφαλίσθησαν οἱ ἐχθροὶ, διὰ τῶν ὁμήρων, καὶ ἐπληροφορήθησαν ἐν τῷ μεταξῷ, ὅτι ὁ Δράμαλης ἐπὶ κεφαλῇς τῆς μεγαλητέρας Τουρκικῆς στρατιᾶς, ἐξ ὧων ποτὲ ὠργανώθησαν ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως πρὸς καταστολὴν τῆς Ἐπαναστάσεως, εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀργολίδα οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ναυπλίου παρασπονδοῦντες, ἠρνήθησαν νὰ παραδώσουν τὸ φρούριον καὶ ἐκράτησαν ὡς αἰχμαλώτους τοὺς Ἕλληνας ὁμήρους.

Ἐν μέσῳ τῶν Τούρκων, ὁ ἐκλεκτὸς Ἱεράρχης ὑπέστη τὰ πάνδεινα. «Καὶ αἱ τροφαὶ ὠλιγόστευον, λέγει ὁ Οἰκονόμου, ὁ ἐξ Οἰκονόμων—καὶ ἡ πικρία ἠῤῥixανε καὶ ἡ ὁμότης ἐκορυφοῦτο καὶ ἦν ὁ Θεοδώρητος ὡς ὁ Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων».

Ἐξ μῆνες δλόκληροι παρήλθον. Ἡμέραι καὶ νύκτες ἐπίσης διέβαινον σκοτειναί. Χαμαικοιτία καὶ κακοπάθεια καὶ πείνα καὶ πᾶσα ταλαιπωρία καὶ στένωσις ἀπέβαινε προϊούσα δυσφορωτέρα. Ἐψωμίσθη ὁ Βρεσθένης σπόρον θαμβακίου καὶ βρούλλου. Ἡσθένησεν ὡς πρὸς θάνατον. Ἀλλὰ καὶ περιορισμένου καὶ λειποψυχούντος ἔλαμπεν ἡ γενναιότης αὐτοῦ καὶ καρτερία ὡς σελήνη πλησιφαῆς αὐγάζουσα ἐν μέσῳ κύκλου ὁμιχλώδους, ὃν καλοῦσιν ἄλωνα».

«Πολὺ σεβασμιώτερος— συνεχίζει ὁ Οἰκονόμος— παρὰ τὸν Ἀναξαγόραν, ὅστις καὶ ἐν τῷ δεσποτηρίῳ ἔγραφε τοῦ κύκλου τετραγωνισμόν, προσήρχετο μὲν ἐνδελεχῶς πρὸς Θεόν, ἀνενδότως δὲ προέτρεπε τοὺς ἐχθροὺς πρὸς παράδοσιν, ὡς ἰδίαν ἑαυτῶν σωτηρίαν, ἐστηρίξε δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς τὴν πέτραν τῆς ὑπομονῆς, ταχεῖαν ὑποσχόμενος εἰς τῆς θείας χάριτος τὴν ἀπαλλαγὴν, ἣτις τέλος καὶ ἐπεφάνη».

Ὁ Στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἐστερέωνε τὴν κοινὴν πεποίθησιν ἐπὶ τὴν στρατιωτικὴν του μεγαλοφυΐαν ὅταν κατάρθωνε δι' ἀγώνων ἀθανάτων νὰ καταστρέψῃ τὴν τριακοντακισχίλιον στρατιὰν τοῦ Δράμαλη, παρὰ τὰ Δερβενάκια. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἐκείνον, ὁ Ἕλλην στρατηλάτης ἐπολιόρκησε στενῶς καὶ τὸ Ναύπλιον, τὸ ὁποῖον περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου τοῦ 1822 παρεδίδετο εἰς τοὺς ἀγωνιστάς. Τότε ἀπληγερωθῆναι καὶ ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Β. Χριστακόπουλος, ὁ Γ. Λάσκαρης, ὁ Ν. Γιαννακόπουλος καὶ οἱ ἄλλοι ὄμηροι.

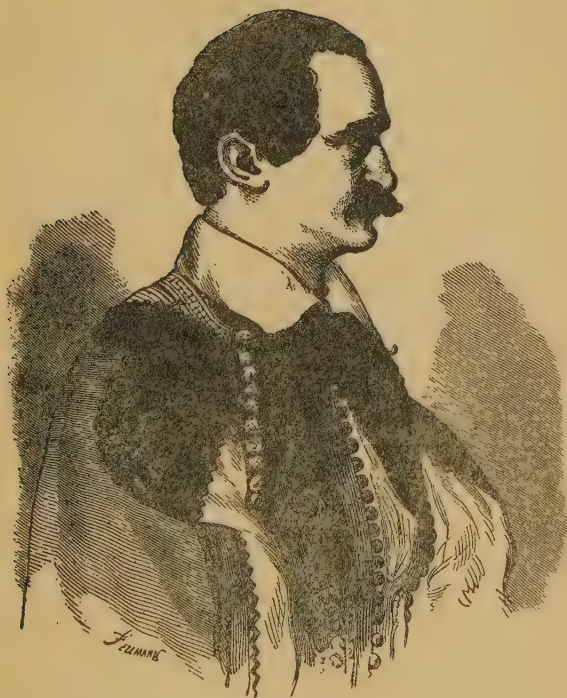
Ἡ ἔκουσία ἐκείνη αἰχμαλωσία τοῦ Γορτυνίου Ἱεράρχου, πρέπει νὰ ἔχῃ συνδεθῇ μὲ ἀφαντάστους στερήσεις καὶ κακουχίας. Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Κολοκοτρώνη Φωτᾶκος μᾶς διέσωσε, μὲ ἀπλότητα, φρικιαστικὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα συνέβαινον εἰς τὸ πολιορκούμενον Ναύπλιον, συνεπεία τῆς ἀγορίας πείνης, ἡ ὁποία ἐξηνάγκαζε τοὺς πολιορκουμένους νὰ σκυλεύουν καὶ αὐτὰ τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν καὶ νὰ τρώγουν τὰς σάρκας των! Διὰ νὰ λάβωμεν κάποιαν ἰδέαν τῶν ἀφαντάστων ταλαιπωριῶν τοῦ Ἱεράρχου, πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀφήγησιν τοῦ Φωτάκου, ὅστις εἰσῆλθεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὸ Ναύπλιον. «Ἄμα—γράφει εἰς τὰ θαυμάσια ὑπομνημονεύματά του— ἐμβήκαμεν εἰς τὴν πόλιν, ἤυραμεν τοὺς Τούρκους, οἵτινες ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας των ἐδδιαιροῦντο εἰς

τρεῖς τάξεις. Ἦσαν δηλαδή, οἱ μὲν γεροὶ καὶ δυνατοί, οἱ δὲ ἄρρωστοι καὶ ἀδύνατοι, οἱ δὲ ἀναισθητοὶ. Οὗτοι οἱ τελευταῖοι ἐσύροντο κατὰ γῆς, σκάπτοντες εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν σπιτιῶν, εἰς τὰ φουσκιά τῶν ἐρειπίων καὶ εἰς τὰς ἄλλας κόπρους καὶ ἀκαθαρσίας τῆς πόλεως, ἠϋρискαν σκολήκια μεγάλα, τὰ ὅποια ἔτρωγαν. Εἶχαν δὲ φθάσει εἰς τὴν ἀναισθησίαν, ὥστε ὅταν τοὺς ἐπλησιάζομεν, ἐγύριζαν τὰ ὀφθαλμοὶ τῶν καὶ μᾶς ἔβλεπαν γλαρὰ-γλαρὰ καὶ παραπονεμένα· ἐχασμουριζόντο καὶ ἐφαίνοντο, ὅτι μᾶς ἐζήτουν βοήθειαν, ἀλλὰ δὲν ἐδύναντο νὰ μᾶς ὁμιλήσουν· ἔπειτα ἐχαμήλωνον τὰ ὀφθαλμοὶ τῶν καὶ ἐξηκολούθουν νὰ σκάπτουν, ἠϋρискαν τοὺς σκολήκας, τοὺς ἄρπαζαν καὶ μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ ἐπιθυμίαν τοὺς ἔχαφταν καὶ δὲν ἐφρόντιζαν διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς των». Ἀλλὰ συνέβαιναν καὶ φορικιαστικώτερα ἀκόμη πράγματα εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὑφίστατο τὰ πάνδεινα ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης.—«Αἱ ἄλλαι τάξεις—συνεχίζει ὁ Φωτάκος—ἦσαν ὀλίγον δυνατώτεραι. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν πείναν ἔτρωγαν τοὺς νεκρούς· ἐτράβαν τὰ ψαχνὰ κρέατα μὲ τὰ δόντια των μὲ πολλὴν ὄρεξιν καὶ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν· ἐκατεγίνοντο νὰ χορτάσουν. Ὅταν τοὺς ἐφωνάζαμεν, ἄκουαν, ἐγνώριζαν, μᾶς ἔβλεπαν καὶ ἔπειτα πάλιν ἐξηκολούθουν νὰ τρώγουν τῶν νεκρῶν Τούρκων τὰ κρέατα!»

Συνεχίζων ὁ Φωτάκος τὴν ἐξ ἰδίας αὐτοψίας περιγραφὴν του, σημειοῖ κατωτέρω: «Ἡ πόλις ὁλόκληρος ἦτο ἀκάθαρτος καὶ παντοῦ ἦσαν νεκρὰ πτώματα ἀνθρώπων σαπισμένα καὶ ἄταφα, τὰ ὅποια, ὡς ἀνωτέρω εἶπαμεν, οἱ ζωντανοὶ Τούρκοι ἔτρωγαν, διότι εἰς τὴν πόλιν δὲν ὑπῆρχον ἄλλα ζῶα, οὔτε γάται, οὔτε πετεινά, διότι τὰ εἶχαν φάγει προτῆτερα».

Ὁ Φωτάκος, περιγράφων καὶ πολλὰ ἄλλα ἐπεισόδια ἀνθρωποφαγιῶν, σημειοῖ καὶ τὰ ἐξῆς: «Οἱ Τούρκοι εἶχαν αἰχμαλωτίσει ἓνα Ἑλληνα, τὸν ὅποιον ἔπειτα κρυφὰ ἔσφαξαν εἰς τὸ ἐρείπιον τοῦ Σάλα λεγόμενον καὶ τὸν ἔφαγαν. Τὴν τοιαύτην πράξιν ἔβλεπαν οἱ ὁμηροὶ Ἕλληνες, ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης, ὁ Γ. Λάσκαρης, ὁ Νικόλ. Γιαννακόπουλος καὶ οἱ λοιποί».

Ἐν μέσῳ τοιούτων καννιβάλων ἔζησεν ἐπὶ ἑξ μῆνας ὁ Βρεσθένης, ὑφιστάμενος τὰ πάνδεινα ἐκ τῶν στερήσεων

Ἀτρόμητος ὁ ἀγωνιστὴς Ἱεράρχης, ὁ διαχειρισθεὶς τὰ ὕπατα
τῶν πολιτικῶν ἀξιωματῶν, ἀντετάχθη καὶ κατὰ τῆς αὐθαιρε-
σίας τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, γενόμενος ὑπόδειγμα τόλμης καὶ
παρρησίας πρὸς φρονηματισμὸν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν καὶ
πρὸς ἐξευτελισμὸν τῶν Αὐλοκολάκων.

καὶ τῆς φρικτῆς πείνης, παλαίων πρὸς τὸν θάνατον. Ἀπελευθερωθεὶς δὲ διὰ τῶν πολεμικῶν θριάμβων τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀνακτήσας τὴν ὑγείαν του ὁ μάρτυς τοῦ καθήκοντος, ἀνέλαβε καὶ πάλιν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν τῆς μαχομένης Πατρίδος του.

Οὕτω, κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1923, συναντῶμεν τὸν Ἱεράρχη, λαμβάνοντα ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐν Ἀστρεὶ συγκροτηθεῖσαν Β' Ἐθνοσυνέλευσιν, ἣτις Πρόεδρον μὲν ἐξέλεξε τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην, Ἀντιπρόεδρον δὲ τὸν Βρεσθένης Θεοδώρητον. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πολεμικαὶ ἀνάγκαι ἀπησχόλουν τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Μάνης, ὁ πραγματικὸς ἡγέτης τοῦ Σώματος ἦτο ὁ προεδρεύων Γορτύνιος Ἱεράρχης, ὅστις εἶχεν ἐκλεγῆ ὑπὸ τῆς αὐτῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ, ἐμπνέων τὸν γενικὸν σεβασμὸν καὶ τὴν πανελλήνιον ἐμπιστοσύνην.

**ΝΟΜΟΙ, ΜΗ ΤΗΡΟΥΜΕΝΟ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΝΤΑΙ
ΕΙΣ ΔΗΜΙΟΥΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ. ΕΙΠΕΝ ΕΙΣ ΤΩΝ ΣΟΦΩΝ
ΠΡΟΓΟΝΩΝ ΜΑΣ**

Ἐπειδὴ δὲ τότε εἶχε θεσπισθῇ τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο, ὅπως ἡ Βουλὴ συγκεντρώνη ἅπασαν σχεδὸν τὴν Ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος ἦτο ἦτο ὑποχρεωμένος, ὡς προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ, διαχειριζόμενος τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλῃ ποινὰς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ὑπουργούς. Οὕτω, διάταγμα, φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ἱεράρχου τῆς Βρεσθένης ἐκήρυττεν ἐκπτώτον τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Περούκαν. «Τὸ Βουλευτικὸν Σῶμα—λέγει τὸ ἔγγραφον τῆς 24ης Νοεμβρίου τοῦ 1823— εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ἔθνος ἐνεπιστεύθη τὸν ὀργανικὸν νόμον τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ τὸ ὁποῖον αὐτὸ χρεωστεῖ νὰ προσέχῃ καὶ φυλάττῃ ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, βιάζεται νὰ κηρύξῃ ἐκπτώτον τοῦ ὑπουργήματός του τὸν Ὑπουργὸν τῆς Οἰκονομίας κ. Χαραλάμπην Περούκαν, ὡς μὴ φυλάξαντα τὰ καθήκοντά του καὶ ὡς παραβάντα τὸν ὀργανικὸν νόμον κτλ.

Εἶναι καταπληκτικὸν τὸ ἠθικὸν σθένος, τὸ ὁποῖον ἐδείκνυνεν ὁ Ἱεράρχης, πατάσων ἀμειλίκτως πᾶσαν παρανομίαν, μὴ φειδόμενος μήτε αὐτῶν τῶν φίλων του.

Λέγει πού ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι: «ὅπου μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι Πολιτεία. Δεῖ γὰρ τὸν νόμον ἄρχει πάντων».

Αὐτὴν τὴν συναισθησιν εἶχε βαθυτάτην ὁ Βρεσθένης. Ἄνευ τῆς τηρήσεως τῶν νόμων δὲν ὑφίσταται Πολιτεία. Δημιουργεῖται ἡ ἀναρχία καὶ πᾶσα Πολιτεία, καταστρατηγουμένης τῆς εὐνομίας, καταλύεται. Φιλοσοφῶν βαθύτερον ὁ Μένανδρος ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ Νόμος, ὁ μὴ τηρούμενος, μεταβάλλεται εἰς δῆμιον. Ἐὰν οἱ πατέρες μας, οἱ ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων, εἶχον τὴν συναισθησιν τῆς ιερότητος τοῦ Νόμου, ὃν ἐφύλαττε μετὰ τόσης ἀκαμψίας ὁ διαχειριζόμενος τὴν Ἀνωτάτην ἐξουσίαν Θεοδώρητος, καὶ ἐὰν οἱ Ἕλληνες πολιτικοί, οἱ κυβερνήσαντες μετέπειτα τὴν Πατρίδα, δὲν μετέβαλλον τοὺς Νόμους εἰς δημίους, διὰ τὰ ἀποκεφαλίζουν τὴν Ἑλλάδα, βεβαίωτα τὸ ἔθνος ἀπὸ πολλοῦ θὰ ἦτο ἡ μεγάλη κυριαρχοῦσα δύναμις ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ὁ Βρεσθένης, ἐν τῇ συναισθήσει, ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος ἀποτελεῖ τὸν ὑπέρτατον Νόμον, δὲν ἐδίστασε νὰ τιμωρήσῃ σκληρότατα, διὰ καθαιρέσεως, καὶ ἓνα τῶν πλέον ἐπιστηθίων φίλων του, τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὁποῖος ἦτο εἷς τῶν πλέον διακεκριμένων μελῶν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος. Εἰς τὸ ὑπὸ χρονολογίαν 25 Νοεμβρίου τοῦ 1823 ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον διεβίβασεν ὁ Βρεσθένης πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν, ὡς Προεδρεύων τῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, στιγματίζει τὸν φίλον του Μεταξᾶν, διὰ τῶν ἐξῆς: «Ἐπειδὴ ὁ κ. Ἀνδρέας Μεταξᾶς, μέλος τοῦ Σώματος τούτου, ἐπραξεν ἔγκλημα καθοσιώσεως καὶ ἐφάνη καθαιρέτης τοῦ ὀργανικοῦ νόμου καὶ ἀφίσας τὸν νόμον ἀπενέκρωσε τὰς ἐργασίας τῆς Διοικήσεως καὶ διέλυσε τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα, πορευθεὶς ὅπου τὰ καθήκοντά του δὲν τὸν διορίζουσι, τὸ Βουλευτικὸν βιασμένον ἀπὸ τὸν ὀργανικὸν Νόμον καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἀποσιωπήσῃ ἐν ἔγκλημα τοιοῦτον, τὸ ὁποῖον ἀνατρέπει αὐτὰς τὰς ἀρχὰς καὶ θεμέλια τοῦ ὀργανικοῦ νόμου» κτλ., κηρύττει ἔκπτωτον τοῦ ἀξιώματος τὸν παραβάτην τῶν Νόμων τῆς Πατρίδος.» Τοιοῦτος Ἱεράρχης ἀδαμαντίνου χαρακτῆρος κυβερνῶν τὴν Πατρίδα ἐπρωτοστάτησε καὶ ἐπέβαλε τὸ κράτος τοῦ Νόμου, κατὰ τὴν περίοδον τῶν φρικωδεστέρων ἐμφυλίων σπαραγμῶν τῶν πατέρων μας.

Ὅταν στρατάρχαι δαφνοστεφανωμένοι ὅπως ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Μάνης Περόμπτης, ἠθέλησαν ἐν τῷ ἐγωϊσμῷ των, νὰ παίξουν μὲ τὰς τύχας τῆς Πατρίδος καὶ ἐδημιούργησαν φρικτὴν ἀνταρσίαν κατὰ

τῆς Κυβερνήσεως καὶ κατέλαβον πανίσχυροι τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου, ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπεβλήθη, διέλυσε τὴν ἀνταρσίαν καὶ ἐστήριξε τὸ κράτος τοῦ Νόμου, ὑπῆρξεν ὁ ἀτρόμητος ἐκ Στεμνίτης Ἱεράρχης Θεοδώρητος.

Μετὰ τὴν παγίωσιν τῆς τάξεως καὶ τὴν ἀνάδειξιν νέου Ἐκτελεστικοῦ, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτη, ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ἐκπροσωποῦσα τότε, ὡς εἶπομεν, τὴν Κυβέρνησιν τῆς Πατρίδος, ἐξέδωκε ἐν ἀληθῶς θαυμάσιον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἀπαθανατίζει τὴν μνήμην τοῦ ὑπερόχου ἀγωνιστοῦ Ἱεράρχου τῆς Βρεσθένης.

«Μῆτε ὁ Μιλτιάδης, γράφει σὺν ἄλλοις εἰς τὸ ἀπὸ 11 Ὀκτωβρίου 1824 ἔγγραφόν του τὸ Βουλευτικὸν Σῶμα, μῆτε ὁ Λεωνίδας ἔβαλαν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν των διὰ μόνον τὸν δουλοπρεπεῖ σκοπὸν νὰ τοὺς στήσῃ ἡ Πατρίς των ἀνδριάντας, μετὰ θάνατον. Μ' ὅλα ταῦτα ποτὲ ἡ Πατρίς των δὲν ἀγνωμονεῖ, ἀλλ' ἀνταμείβει τοὺς χρηστοὺς πολίτας διὰ τὰς πιστὰς ἐκδουλεύσεις των».

«Ὁ Πανιερώτατος ἅγιος Βρεσθένης κύριος Θεόδωρητος— συνεχίζει τὸ ἔγγραφον— Ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, ὅχι ποτὲ διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τιμᾶς, ἀλλ' ὑπερασπίζων τοὺς νόμους καὶ τὰ ἱερά τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν δικαίωματα, ἐρριψοκινδύνευσε τοσάκις εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πολιτικῶν κινδύνων. Διὰ τὴν φυλακὴν τῶν Νόμων ἔτρεχεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὁμοῦ μὲ τοὺς συναδέλφους του Βουλευτάς, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν λ υ σ σ ὠ δ η τ ῆ ς ἀ ν α ρ χ ί α ς μ α ν ί α ν. Διὰ τῆς ἐπιμονῆς τῆς Πανιερότητός του καὶ τῶν λοιπῶν βουλευτῶν ἐσυστήθη ἡ Διοίκησις καὶ ἐστερεώθησαν οἱ Νόμοι. Διὰ τὰς πιστὰς λοιπὸν πρὸς τὴν Πατρίδα ἐκδουλεύσεις του, τὸ Ἔθνος τὸν εὐγνωμονεῖ» κτλ.

Ο ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΝΑ ΚΑΤΑΒΑΛΗ "ΤΗΝ ΛΥΣΣΩΔΗ ΤΗΣ
ΑΝΑΡΧΙΑΣ ΜΑΝΙΑΝ", ΥΠΗΡΞΕΝ Ο ΠΡΟΚΑΤΟΧΟΣ ΤΟΥ
ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Τὰ ὀλίγα αὐτὰ λόγια ἀποτελοῦν τὸν ὠραιότερον ἔπαινον, διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἱεράρχου, σώσαντος τὸ Ἔθνος ἀπὸ τὴν «λυσσώδη τῆς ἀναρχίας μανίαν». Ὁ Βρεσθένης εὐσυνείδητος, τοῦ καθήκοντος τηρητής, ἀδούλωτος τὸ φρόνημα καὶ ἄκαμπτος, μὴ χαριζόμενος εἰς κανένα, θυσιάζων τὰ πάντα διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Πατρίδος, μᾶς

Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὑπῆρξε τὸ μέγα θῦμα τῆς Ἑθνεγερσίας τῶν Ἑλλήνων. Ἐχρεμάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα τῷ 1821. Διὰ τοῦ μαρτυρίου του παρέσχεν ἑαυτὸν ὑπόδειγμα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κλῆρον, νὰ εἶναι ἕτοιμος πρὸς πᾶσαν θυσίαν προκειμένου διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὑπερτέρων τοῦ κόσμου πραγμάτων.

ἐνθυμίζει τὸν ἀγνότερον πατριώτην τῶν ἡμερῶν μας, τὸν σεμνὸν Θεσσαλὸν ἥρωα, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ κατέλυσε τὸ κράτος τῆς Ἐθνικῆς φρίκης καὶ «συνέστησε Διοίκησιν καὶ ἐστερέωσε τοὺς Νόμους» ἠδυνήθη, παλαίων, νὰ καταβάλῃ καὶ «τὴν λυσσώδη τῆς ἀναρχίας μανίαν», ἐκπροσωπηθεῖσαν ὑπὸ ἀπογόνου τοῦ ἀνδρός ἐκείνου, τοῦ ὁποίου «τὰ ἐγκλήματα καθοσιώσεως» ἐτιμώρησεν ἀμειλίκτως ὁ προαπιστῆς τῶν νόμων τῆς Πατρίδος Γορτύνιος Ἱεράρχης.

Ἄλλ' ὁ ἀδαμάντινος χαρακτήρ τοῦ Θεοδωρήτου ἐξεδηλώθη καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις.

Ὅτε ἐξελέγη ὁ Ὅθων, ὡς βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ὁ Θεοδώρητος, φρονῶν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπρεπε νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀντετάχθη, μετὰ παρρησίας εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ παρεσημοφορήθη μὲν τότε ὑπὸ τοῦ Θρόνου, ἐπιδιώκοντος νὰ κολακεύσῃ τὸν ἀγωνιστὴν Ἱεράρχην καὶ ἐκλήθη καὶ ὡς μέλος τῆς Συνόδου, ἀλλ' ἔμεινεν ἀκαμπτος εἰς τὰς ἀρχάς του. Ἐθεωρήθη ὡς δλέθριον παρ' αὐτοῦ καὶ μονουχὶ ὡς ἔγκλημα ἐθνικὸν ἢ ἐξασθένησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς ἐκπροσωποῦντος τὴν μεγάλην Πανελλήνιον Ἰδέαν.

Ἡ Κυβέρνησις ἠθέλησεν εὐσχήμως ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν εἰς τὴν Σύνοδον παρουσίαν Ἱεράρχου, ὅστις δὲν ἐγνώριζε νὰ συνθηκολογῇ. Ὅτε, δηλονότι τῷ 1842 ἐχήμευσεν ἡ εὐρεῖα καὶ πλουσία Ἐπισκοπὴ Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος, ἡ Κυβέρνησις μετέθεσε τὸν Θεοδώρητον εἰς τὴν κενωθείσαν θέσιν ἀπὸ τῆς μικρᾶς καὶ πενιχρᾶς ἐπισκοπῆς Σελασίας, ὅπως εἶχε μετονομασθῇ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Βρεσθένη.

Καὶ τότε ἀκριβῶς ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ κόσμος νὰ θυμασῇ ἀκόμη μίαν φορὰν τὸν ἀληθῶς ἀδαμάντινον χαρὰκτῆρα τοῦ ἥρωος πρώτου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Γορτυνίου κληρικοῦ.

Τὴν 10ην Φεβρουαρίου τοῦ 1842 ἀπηύθυνε μακρὰν διαμαρτυρίαν πρὸς τὸν βασιλέα Ὅθωνα, ἐξανιστάμενος κατὰ τῆς καταπατήσεως τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, κατὰ τῆς παρανόμου καὶ ἐν ἀγνοίᾳ του γενομένης μεταθέσεως ἀπὸ τῆς πενιχρᾶς Σελασίας εἰς τὴν πλουσίαν ἐπισκοπὴν τῆς Ἀχαϊοῦλιδος.

Πᾶς ἄλλος ἐκ τῶν φρονούντων μόνον τὰ τοῦ κόσμου τούτου, θὰ ἔσπευδε νὰ ἐκδηλώσῃ εὐγνωμοσύνην διὰ τὸν

προβιθασμόν ὅστις ἐξησφάλιζεν ἄνεσιν καὶ εὐμάρειαν καὶ ὅλα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ τὴν εὐμένειαν τῶν Ἀνακτόρων. Ἄλλ' ὁ Θεοδώρητος εἶχεν ἀρχάς. Καὶ ὅπως ἡγωνίσθη ἡρωϊκῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐνομίαν εἰς τὴν Πατρίδα κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν, καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ πατάξῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς προσωπικούς του φίλους πρὸς σωτηρίαν τῆς καταστάσεως, τοιούτοτρόπως ὠρθώθη τρομερὸς ἐπιτιμητὴς πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ τῶν παραβιαζομένων ἱερῶν κανόνων διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ὁποίων εἶχεν ὀρκισθῇ.

Εἰς τὴν πρὸς τὸν Ὅθωνα σφοδρὰν διαμαρτυρίαν του τονίζει ὁ Θεοδώρητος ὅτι «εἰς οὐδένα τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας ἐπιτρέπεται, ἐνόσω οὗτος σέβεται τὰς ὁποίας ἀρχιερατεῶν δίδει ἐν πλήρει γνώσει ὑποσχέσεις ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων περὶ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως αὐτῶν ἀρχιερατεῶν δίδει ἐν πλήρει γνώσει ὑποσχέσεις ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων περὶ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν θείων ἀρχῶν, νὰ ἀφήσῃ μίαν ἐπισκοπὴν ἢ παροικίαν ὅσον εἶναι μικρά καὶ νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλην, μείζονά τε καὶ λαμπροτέραν ἀθροῦν προδήλως τὰς εἰρημένας ὑποσχέσεις του καὶ ὑποβαλλόμενος δικαίως εἰς τὰ φοικτὰ αὐτῶν ἐπιτίμια.» Δικαιολογῶν δὲ τὴν ἄρνησίν του διὰ τῶν κανόνων, οὓς παρατάσσει, προσθέτει εἰς τὴν μακρὰν διαμαρτυρίαν του: «Ἀγνοῶ πῶς δύναμαι εἰς τὴν προδεδηκωμένην ἤδη ἡλικίαν μου ν' ἀφήσω τὴν νόμιμον ἐπισκοπὴν τῆς Ἐκκλησίας μου. . . καὶ νὰ μεταβῶ εἰς ἄλλην ὅποιαν δῆποτε, ἐκτραχηλιζόμενος εἰς τοιαύτην παρὰ νομίαν ὑπὸ τὰς ὁψεις τοῦ Ὁθωνοῦ μου καὶ τοῦ κόσμου ὅλου.» Εἶμαι ἀνεπιτήδειος, Μεγαλειότατε, νὰ προδώσω τὴν συνείδησίν μου.»

ΑΙΩΝΙΑ Η ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΛΗΘΕΝΤΟΣ ΤΟΝ ΑΚΑΝΘΙΝΟΝ ΣΤΕΦΑΝΟΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΥΛΟΚΟΛΑΚΩΝ, ΓΟΥΡΤΥΝΙΟΥ ΙΕΡΑΡΧΟΥ

Ἡ στάσις αὕτη τοῦ ὑπερόχου ἀγωνιστοῦ τοῦ Βαλτετίου, προκαλεῖ σήμερον περισσότερον τὴν κατάπληξιν καὶ ἐξεγείρει τὸν θαυμασμόν μας, ἐὰν ἀποβλέψῃ τις εἰς τὴν ταπείνωσιν, εἰς ἣν ὑποβάλλονται οἱ αὐλοκόλακες τῆς ἐποχῆς μας, καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ σύγχρονος Ἱεραρχία κατὰ τὰς κρισιμωτέρας στιγμὰς τοῦ ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνος, ἀπώλεσε τὴν συνείδησιν καὶ ἐξετραχηλίσθη εἰς

πολιτικὰς ἀσχημίας, εἰς ἀναθέματα καὶ εἰς ἄλλα ἐναγῇ
τολμήματα καὶ ἔγινε δοῦλος τῆς αὐλικῆς ἀκολασίας ἐπὶ
ὀλέθρῳ τῆς πατρίδος, τὴν ὁποίαν κατέστησαν πολιτικῶς
ἐλευθέραν ἡ αὐτοθυσία καὶ ἡ αὐταπάρνησις κληρικῶν τῆς
περιοπῆς τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γρηγορίου, τοῦ Παπα-
φλέσσα, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ καὶ τοῦ Βρε-
σθένης Θεοδωρήτου.

Εἰς ἀπάντησιν τῆς εὐτόλμου ἐκείνης διαμαρτυρίας πρὸς
τὸν Μονάρχη, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἔπαυσε τὸν Θεοδώρητον
καὶ ἀπὸ τὴν μικρὰν καὶ πτωχὴν ἐπισκοπὴν τῆς Σελασίας.
Ἡ ἀχαριστία ἐκείνη πρὸς τὸν εὐτολμον ἀγωνιστὴν τῆς
Πατρίδος καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐστοίχισεν αὐτὴν τὴν ζω-
ὴν εἰς τὸν Ἱεράρχην. Φαρμακωμένος ἀπὸ τὴν λύπην, θα-
ρέως φέρων τὴν ἀδικίαν, πένης, πενέστατος, ἐξέπνευσεν
ἐν Ἀθήναις τὴν 26ην Ἀπριλίου τοῦ 1843 καὶ ἐτάφη
ἐν τῇ ἐκεῖ μονῇ τῶν Ἀσωμάτων. Ὁ Θεοδώρητος ὑπέρε-
ρος χρημάτων, αὐτός, ἐπὶ τῆς διακυβερνήσεως τοῦ ὁ-
ποίου εἶχε καταφθάσει τὸ πρῶτον ἐκ Λονδίνου Ἑλληνικὸν
δάνειον ἀπὸ τὸ ποῖον ἄλλοι ἐπραγματοποίησαν ἀθέμιτα
κέρδη, θνήσκων κατέλειπε 9 πεντόδραχμα καὶ 5 μικρὰ
κοχλιάρια. Ἀπέθανε τὸν θάνατον τοῦ δικαίου ἐν γα-
λήνῃ συνειδήσεως, ὅτι ἐξετέλεσεν εὐόρκως τὸ καθήκον
του, ἀδάμαστος καὶ ἀδούλωτος τὸ φρόνημα, ἐπιτιμητὴς
πάσης παρανομίας καὶ αὐτοῦ τοῦ θρόνου, γενόμενος ὑ-
πόδειγμα φιλοπατρίας καὶ τόλμης καὶ παρησιίας καὶ ἀ-
φιλοκερδείας καὶ φυλακῆς τῶν Νόμων εἰς τὰς γενεὰς
τῶν Ἑλλήνων. Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ ὑπὸ τῶν αὐλοκολά-
κων περιβληθέντος τὸν ἀκάνθινον στέφανον Γορτυνίου Ἱ-
εράρχου.

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΚΟΥΦΑΣ

Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

Ὁ πρωτεργάτης τῆς ιδρύσεως τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλικῶν.—
Ἔρευνα τῶν αἰτίων διατὶ πᾶσαι αἱ πρὸ τοῦ 1821 ἐπανα-
στάσεις ἀπέτυχον.—Ἡ ἐρήμωσις τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ
Ὁρλώφ τῷ 1779.—Ὁ Κολοκοτρώνης περιγράφει τὰ Σχο-
λεῖα τῆς ἐποχῆς του.—Ὁ Σκουφᾶς εἰς τὴν Ὀδησδόν.—
Ὁ ὄρκος τῶν Φιλικῶν.—Ἐξάπλωσις τῆς Ἑταιρείας εἰς
τὴν πρωτεύουσάν τοῦ Γένους.—Τὰ θαύματα τῆς ἐθνικῆς
ἐξέγερσεως.

ΑΠΟ ΤΗΝ ἐπαύριον τῆς ἀποφράδος Τρίτης, τῆς
λύων τὴν Αὐτοκρατορίαν τῶν πατέρων μας, εἰς-
29ης Μαΐου, τοῦ 1453, ὁπότε ὁ Τούρκος, κατα-
ήρχετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ Ἔθνος δὲν ἔπαυσε
νὰ ἐλπίζει καθὼς διελάλησαν καὶ οἱ ἐθνικοὶ χρησμοί, ὅτι :
«πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας θᾶναι». Τὸ
δουλωθὲν ὅμως Ἔθνος, εὗρεθὲν ὑπὸ τὴν μάστιγα τοῦ
Τούρκου, δὲν ἀνέμενε παθητικῶς νὰ κατέβῃ ἄγγελος ἐξ
οὐρανοῦ διὰ νὰ ἐκδιώξῃ μὲ τὴν ρομφαίαν τοὺς Ἀγαρη-
νοὺς διὰ νὰ ἐκπληρωθοῦν αἱ ἐθνικαὶ του ἐλπίδες. Ἐπί-
στευεν ὅτι ἡ Ἐλευθερία δὲν δωρίζεται ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ
ἀποκτᾶται διὰ θυσιῶν, διὰ ποταμῶν αἱμάτων. Διὰ τοῦτο
ἐπανειλημμένως προσέφυγεν εἰς τὰ ὅπλα, πρὸς διεκδίκη-
σιν τοῦ τιμιωτάτου τῶν ἀγαθῶν : τῆς Ἐλευθερίας.

Ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1821, εἶναι ἄπειροι αἱ Ἐ-
παναστάσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἰδίως
μάλιστα εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν οἱ
ὀρεσίβιοι οὐδέποτε κατέθεσαν τὰ ὅπλα καὶ ἐκράτησαν
τὰ μέρη των παντελῶς ἀκαταπάτητα ἀπὸ τοὺς Τούρ-
κους.

Ἄλλ' ἐὰν οἱ πατέρες μας δι' Ἐπαναστάσεων ἐπανελημμένως ἀπεπειράθησαν νὰ ἀποτινάξουν τὸν ἐπονείδιστον τῶν Τούρκων ζυγόν, οὐχ ἤττον ὅμως πάντα τὰ κινήματα τὰ προηγηθέντα τῆς μεγάλης ἐξεγέρσεως τοῦ 1821 ἀπέβησαν ἀτελέσφορα, καταπνιγέστα. Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1769, τὴν ὁποίαν διὰ τοῦ Ὁρλώφ ὑπεκίνησεν ἡ φιλόδοξος τῶν Ρώσων Αὐτοκρατορεῖρα Αἰκατερίνη ἡ Β' ἀπέβη ὀλεθριωτάτη. Τότε ἡ ἐπαναστατήσασα Πελοπόννησος εἶχε μεταβληθῇ κυριολεκτικῶς εἰς ἄμορφον μάζαν καπνίζόντων ἐρειπίων. Οἱ Τουρκαλβανοὶ εἶχαν ἐρημώσει κυριολεκτικῶς τὸν τόπον, ἀνῆγειραν δέ που τῆς Πελοποννήσου πυραμίδα ἐκ κρανίων τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ σημάνουν τὸ μέγεθος τοῦ ὀλέθρου τῶν Χριστιανῶν.

Ἐν τῶν κυριωτέρων αἰτίων, ἔνεκα τῶν ὁποίων εἶχαν καταπνιγῇ πᾶσαι αἱ πρὸ τοῦ 1821 Ἐπαναστάσεις τῶν πατέρων μας, ἦτο τὸ γεγονός, ὅτι τὰ κινήματα ἐκεῖνα εἶχαν μᾶλλον τοπικὸν χαρακτῆρα. Καίτοι ἦτο καθολικὴ εἰς τὸ ἔθνος ἡ συνείδησις ὅπως διὰ τῶν ὅπλων ἀποτινάξῃ τὸν ἐπαχθὲ τῶν Τούρκων ζυγόν, οὐχ ἤττον ὅμως οὐδέποτε εἶχε προηγηθῇ συστηματικὴ ὀργάνωσις ὅλων τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν δυνάμεων τοῦ Πανελληνίου. Ἐλείπε τὸ πνεῦμα τῆς ἐνότητος τῶν διαβημάτων καὶ τῆς συνεργασίας. Ὁ ἀτομιστὴς Ἕλλην δὲν κατώρθωσε νὰ συμπηχθῇ εἰς μίαν εὐρεῖαν ὀργάνωσιν, διὰ νὰ ἐπιδιώξῃ ἠνωμένος τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ Γένους. Ἦτο ἐπομένως φυσικόν, ὅτι θὰ ἀπετύγχανον ὅλα τὰ ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τῆς Ἀλώσεως κινήματα, ὥς μεμονωμένα καὶ ἀσύντακτα.

ΠΑΣΑ ΜΑΘΗΣΙΣ—ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ—ΟΤΑΝ ΧΩΡΙΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗΝ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΟΦΙΑ, ΑΛΛΑ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Ἐὰν δὲ τὸ ὕστατον τῶν μεγάλων κινήματων, ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἐκαρποφόρησε, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν συναίσθησιν τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἰσχυρὸς ἐπιτυγχάνεται μό-

νον ἐν τῇ ἐνώσει. Τὴν ἔνωσιν ταύτην τὴν ἐπέτυχεν ἡ σύστασις μιᾶς Ὁργανώσεως μυστικῆς, ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸν πολυθρύλητον τίτλον τῆς «Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν». Τὴν Ἐταιρείαν δὲν τὴν συνέπηξαν μεγάλοι καὶ σοφοὶ ἄνδρες. Οἱ ἰδρυταὶ τῆς δὲν ὑπῆρξαν οὔτε στρατηλάται, οὔτε Ἀκαδημαῖκοί, οὔτε ἄλλοι, διεκδικοῦντες ἀξιώματα καὶ τίτλους καὶ ἀρχηγίας. Μερικοὶ ἄσημοι ἄνθρωποι, ζῶντες μάλιστα ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ἔχοντες ὡς μόνα ἐφόδια τὴν ἐντιμότητά των καὶ τὴν ἄδολον φιλοπατρίαν των, ὑπῆρξαν οἱ πρωτεργαταὶ τῆς Ὁργανώσεως καὶ οἱ συντελεσταὶ ὅπως ἀπελευθερωθῇ τὸ Ἕθνος ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων.

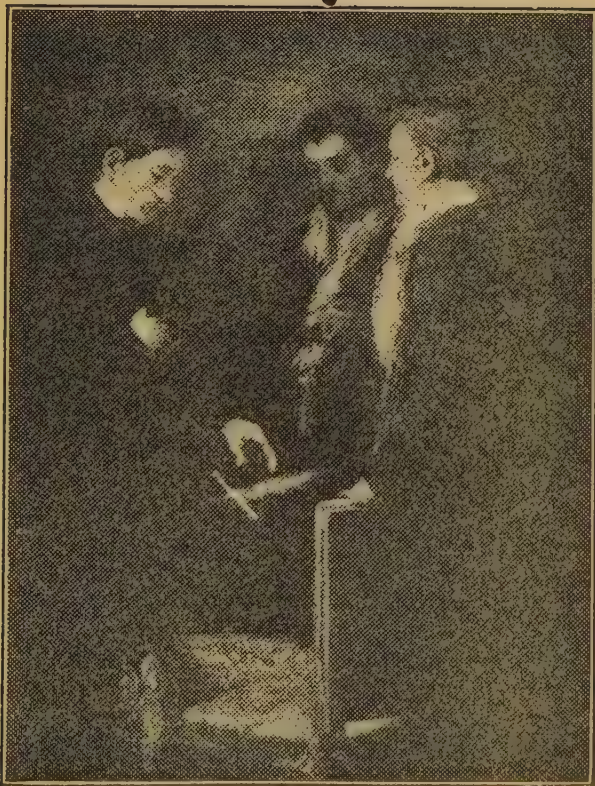
Τὸ γεγονός τοῦτο μᾶς παρέχει τὸ σπουδαῖον διδάγμα, ὅτι διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ὡραίων πραγμάτων ἐν τῷ κόσμῳ ἀπαιτεῖται πρωτίστως πίστις ἀκλόνητος εἰς ἓνα ἡμίσητον ἀγῶνα καὶ ἅγιος ἐνθουσιασμός καὶ δλόψυχος ἀφοσίωσις. Ἡ δόξα ἡ αἰδῖος τῆς συνενώσεως ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ Ἕθνους, κατευθυνομένων πρὸς ἓνα σκοπὸν ἀντικειμενικόν, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, ὁφείλεται εἰς τρεῖς-τέσσαρας ἀφανεῖς, πλὴν ἐντίμους ἐμπόρους, ζῶντας ἐν Ρωσσίᾳ. Παραδώσατε εὐλαβητικὰ τὰ σεμνὰ των ὀνόματα εἰς τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν ἐπερχομένων ἐλληνικῶν γενεῶν καὶ ἐμπνεύσατε εἰς αὐτὰς τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν συνεργασίαν, διὰ νὰ παράγωνται τὰ θαυμασιώτατα τῶν ἀποτελεσμάτων ἰδία μάλιστα, ὅταν πρόκειται διὰ τὴν προαγωγὴν ὑπερτέρων τιμαλφῶν πραγμάτων. Οἱ πρωτεργαταὶ τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν πτωχοὶ καὶ ἄσημοι, πλὴν ἔντιμοι καὶ φιλοπάτριδες ἔμποροι, οἱ ζῶντες ἐν τῇ διασπορᾷ τοῦ Γένους ὀνομάζονται: Σκουφᾶς, Ξάνθος, Τσακάλωφ, Ἀναγνωστόπουλος.

Ἀλλὰ ποῖος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις συνέλαβε τὴν ἰεράν ιδέαν τῆς πανελληνίου Ὁργανώσεως, ποῖος ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ πῶς ἐχώρησεν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῇ συμπλήξεως τῆς Ἐταιρείας διὰ τὴν ποθεινότητην ἀπελευθέρωσιν τοῦ «κατατρεγμένου Γένους τῶν

ἀθλίων Γραικῶν»; Ἀξίζει νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα, ἀπὸ τὸ φρόνημα καὶ τὴν πίστιν τοῦ ὁποίου πολλὰ ἔχουν νὰ διδαχθοῦν καὶ αἱ σύγχρονοι τῶν Ἑλλήνων γενεαί.

Ὁ πρωτεργάτης τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὠνομάζετο Νικόλαος Σκουφᾶς. Ἐγεννήθη τῷ 1779 εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἄρταν χωρίον Κομπότι, ἐξ ἀφανῶν γονέων. Ὁ πατήρ του, διαμένων εἰς τὴν Ἄρταν, προσεπάθησε νὰ δώσῃ τὴν καλλιτέραν μόρφωσιν εἰς τὸ παιδί του, τὴν μόρφωσιν ἐκείνην, ἣ ὁποία ἦτο δυνατὴ εἰς μίαν μικρὰν πόλιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ ἔμαθεν ὁ παῖς ἀπὸ ἓνα ἀσκητὴν Θεοχάρεν, ὁ ὁποῖος μετεχειρίζετο ὡς σχολεῖον μίαν ἡρειπωμένην ἐκκλησίαν. Διὰ τὴν παιδείαν τῶν χρόνων ἐκείνων ὁμιλεῖ εἰς τὰ ἔξοχα ἀπομνημονεύματά του ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, κατὰ τρόπον ἀπεικονίζοντα τελείως τὴν πνευματικὴν κατὰστασιν ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του: «Εἷς τὸν καιρὸν τῆς νεότητος— λέγει ἡ μεγαλοφυεστέρα τοῦ Ἀγῶνος φυσιογνωμία— ὅπου ἤμποροῦσα νὰ μάθω κάτι τι, σχολεῖα, ἀκαδημαίαι, δὲν ὑπῆρχαν· μόνον ἦσαν μερικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμάθαιναν νὰ γράφουν καὶ νὰ διδάσκουν. Οἱ παλαιοὶ κοντζαμπασῆδες ὅπου ἦσαν πρῶτιστοι τοῦ τόπου, μόλις ἤξευραν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τους, τὸ μεγαλότερον μέρος τῶν ἀρχιερέων δὲν ἤξευρε παρὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ προᾶξιν, κανεὶς ὅμως δὲν εἶχε μάθησι· τὸ ψαλτήρι, τὸ ἔκτοπιον, ὁ μηναιοῦς, ἄλλαι προφητεῖαι ἦσαν τὰ βιβλία ποῦ ἀνέγνωσα». Καὶ συνεχίζων τὴν χαριτωμένην του ἀφήγησιν ὁ Γέρος τοῦ Μωρηᾶ σημειοῖ διὰ τὴν ἰδικὴν του μάθησιν καὶ τὰ ἔξης: «Δὲν εἶναι παρὰ ἀφοῦ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο ὅπου εὗρηκα τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀπλοϊκὴν. Τὰ βιβλία ὅπου ἐδιάβαζα συχνὰ ἦτον ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἱστορία τοῦ Ἀριστομένους καὶ Γοργὴ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Σικεντέρπε».

Ἐἷς παρόμοιον σχολεῖον, ὅπου ἐδιδάσκετο τὸ ψαλτήρι καὶ ὁ Ὀκτώηχος ὑπὸ τὸ τρεμοσβύνον φῶς τῆς κανδήλας ἀπὸ τοὺς σεμνοὺς καὶ ἐναρέτους προπάτοράς μας κλη-

Οἱ μούμενοι ὡς μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὠρχίζον-
το ἐν κατανύξει ἐνώπιον τῶν ἀξιωματούχων ἐπὶ τοῦ ἱε-
ροῦ ξίφους· νὰ θυσιάσουν τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν
ζωὴν των, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Γένους,
στενάζοντος ὑπὸ τὸν ἀπηγῆ ζυγὸν τοῦ στυ-
γεροῦ τυράννου!

ρικούς, ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα καὶ ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρετὴ καὶ φιλοπατρία ἐπέπρωτο νὰ τὸν ὀδηγήσουν εἰς τὸν δρόμον τῶν εὐγενεστερῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀφοσιώσεων. Ἀπὸ τὸν πτωχὸν ἀσκητὴν Θεοχάρην, ὁ μαθητὴς μετέβη βραδύτερον καὶ ἤκουσε μαθήματα παρὰ τῷ διδασκάλῳ Βεντραμῇ, τῷ Μεσσολογγίτῃ. Ἐξετέλει καὶ αὐτὸς μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους διδασκλούς τὸ θείον ἔργον ὅχι τῆς μεταδόσεως γνώσεων ξηρῶν, ἀλλὰ τῆς διαπλάσεως ψυχῶν καὶ δημιουργίας ἀκεραίων χαρακτήρων. Διότι αὐτὸς εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς τοῦ σχολείου. Πᾶσα μάθησις— κατὰ τὸν ἀρχαῖον φιλόσοφον— ὅταν χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἀρετὴν δὲν εἶναι σοφία, ἀλλὰ πανουργία. Ἡ μόρφωσις ὅταν δὲν ἀποσκοπῇ νὰ διαπλάσῃ ψυχάς, αὐξάνει τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ κόσμου, διότι καθιστᾷ τοὺς κακοὺς κακουργοτέρους, ἱκανοὺς μόνον πρὸς πᾶσαν ὀδικοπραγίαν.

Μετὰ τὰ ὀλίγα γράμματα, ποῦ ἔμαθεν ὁ Νικόλαος εἰς τὴν Ἄρταν, ἀνδρωθεὶς ἤνοιξεν ἐκεῖ μικρὸν ἐμπορικόν, ὅπου σὺν ἄλλοις κατεγίνετο νὰ κατασκευάζῃ καὶ σκούφους, ἐξ οὗ καὶ τὸν ὠνόμαζον οἱ κάτοικοι Σκουφᾶν. Ἀλλ' ὅμως ἡ φοικώδης κατάστασις τότε, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκετο καὶ ἡ Ἄρτα ὑπὸ τὸ πέλμα τοῦ ὠμοτάτου τῶν τυράννων, τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Ἡπείρου, τὸν ὤθησαν νὰ ζητήσῃ τὸν ἐκπατρισμόν. Καὶ τῷ 1813 ἔφυγε μακρὰν εἰς τὴν Ρωσσίαν. Μετέβη εἰς τὴν Ὁδησσόν. Ἐκεῖ ἤκμαζεν ἡ Ἑλληνικὴ Παροιμία ὑπὸ τὴν προστασίαν ὁμοδόξου Κυβερνήσεως. Εἰς τὴν Ὁδησσὸν ὁ Σκουφᾶς ἐξηκολούθησε τὸ μικροεμπορικόν του ἔργον. Ἀλλ' ὅμως μένων ἐν τῇ ξένῃ δὲν ἄφησε τὸν ἑαυτόν του νὰ καταπνιγῇ ἀπὸ τὴν ὑλοφροσύνην καὶ νὰ λησμονήσῃ μερικὰ ἱερὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συναισθάνεται κάθε Ἕλληνα ποῦ ἐκπατρίζεται. Ὁ Σκουφᾶς μένων εἰς τὴν Ὁδησσὸν εἶχεν ἀφίσει τὴν αἰμάσσουσαν καρδίαν εἰς τὴν πατρίδα του. Ἔβλεπε διαρκῶς τὸ ὄραμα τῶν βασάνων καὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν συμπατριωτῶν του. Ἀνελογίζετο ὅποια ἤτό ποτε ἡ Ἑλλάς, ποῦ ἐδημιούργησεν ἐν βίῳ ἐλευθέρῳ τὸν ὠραιότερον πολιτισμόν καὶ πῶς εἴχε καταντήσῃ ἀξιοδάκρυτος, μὲ τὰς ἀλύσεις τῶν τυράννων, ποῦ τὴν κατεδυνάστευον.

Καὶ ἔτρεφεν ἐν ὄνειρον: πῶς θὰ ἡμπορέσῃ καὶ αὐτὸς νὰ χρησιμεύσῃ, ὥστε νὰ ἀνατεῖλουν καλλίτεραι ἡμέραι διὰ τὴν γλυκεῖάν του Πατρίδα, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ μόνον ἔζη. Εἰς τὴν Ὀδησσὸν εἶχε σχετισθῇ μὲ πολλοὺς ὁμογενεῖς. Συνῆψε δὲ ἰδιαιτέρας φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Τσακάλωφ, τὸν Ξάνθον καὶ τὸν Ἀναγνωστόπουλον. Αἱ σκέψεις του καὶ οἱ πόθοι του συνεταυτίζοντο μὲ τὰς φιλοπάτριδας διαθέσεις τῶν φίλων του. Φαίνεται, ὅτι ὁ ἔνθους αὐτὸς ἄνθρωπος ἦτο γόης εἰς τὰς διηγήσεις του, θέμα δὲ τῶν ὁμιλιῶν του εἰς τὰς εὐγενεῖς συναναστροφὰς ἦτο ἡ ἀφόρητος θέσις τῆς καταδυναστευομένης Πατρίδος. Κατὰ τὸν ἀείμνηστον Ἰωάννην Φιλήμονα ὁ Σκουφᾶς ἦτο ἄνθρωπος αὐστηρᾶς ἠθικῆς, μὲ εὐαίσθητον καὶ ἀγαθὴν καρδίαν, φιλόανθρωπος, ἐνεργητικὸς καὶ μὲ μέγαν πατριωτισμὸν. Ἦτο μετρίας παιδείας, ἀλλὰ μεγάλῃς πείρας. Τὸ ὄνομα Ἑλλάς ἐθεώρει ὥς τὸ γλυκύτερον ὑποκείμενον τῶν στοχασμῶν του. Ἐτίμα τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ἐνάρετον ἄνθρωπον. Δὲν ἐθεώρει ὥς τοιοῦτον τὸν πολλὰ μὲν πεπαιδευμένον, πλὴν ἀνωφελεῖ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸ ἔθνος του, ἀλλὰ τὸν μὲ ὀλιγώτερα φῶτα, πλὴν μὲ νοῦν ὑγιᾶ καὶ ὠφέλιμον. Δὲν ἐχθρεύετο τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τὴν διοίκησιν καὶ τὴν πολιτικὴν των. Ἦτο ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος καθενὸς ἐν γένει μισέλληνος. Ἀστεῖος καὶ εὐάρεστος εἰς τὴν ὁμιλίαν καὶ τὰς εὐθυμίας, ἐνεθυμεῖτο πολὺ τὴν εὐεργεσίαν, χωρὶς νὰ καταδέχεται ἀδικούμενος τὴν κακίαν τοῦ ἄλλου.

Ἄνθρωπος μὲ τοιοῦτον χαρακτῆρα, ὅπως τὸν περιγράφει ὁ Φιλήμων, προωρίζετο ἀπὸ τὴν θείαν Πρόνοιαν νὰ γίνῃ ὁ πρωτεργάτης τῆς ἱεῶς ἐκείνης ἐνώσεως ἢ ὁποῖα προπαρεσκεύασε τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Εἰς τὸν φιλοπροσδόν ἡπειρωτὴν ἑμπορὸν, τὸν πρωτεργάτην τῆς πανελληνίου ὀργανώσεως οφείλεται ἡ πρώτη θεσις μέσα εἰς τὸ ἐθνικὸν πανθεόν

Ὁνειροπόλος, ἐνθουσιαστής, καταφλεγόμενος ἀπὸ τὸν πόθον νὰ γίνῃ ἐθνωφελὴς, ἐπίστευεν εἰς τὸ δυνατόν τῆς ὀργανώσεως μυστικοῦ συνδυασμοῦ, ὅπως δι' αὐτοῦ κατηχηθῇ τὸ Πανελλήνιον καὶ ἀποδυθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ὅλων. Ἀνεκοίνωσε τὰς σκέψεις του εἰς τοὺς φίλους του. Ἐκεῖνοι κατ' ἀρχὰς εἶχον ἀποδεχθῇ μὲ μει-

διάματα τὰ σχέδια τοῦ τολμηροῦ ὀνειροπόλου. Ἄλλ' ὁμως σιγὰ-σιγὰ ἐπέσθησαν ἀπὸ τὸν Σκουφᾶν, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ συντελεσθῇ ὅπου ὑπάρχει πίστις ἀκράδαντος. Οἱ φίλοι του εὐρέθησαν ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπήρειαν τοῦ πιστεύοντος εἰς τὸ δυνατόν τῆς ἀναστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς. Καὶ προσεχώρησαν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς ἀπόψεις του. Καὶ ἔτσι ἰδρύνθη ἡ περιώνυμος Ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν ἐν Ὁδησσῷ κατὰ τὸ ἔτος 1814. Οἱ τέσσαρες ἰδρυταὶ ἤρχισαν τότε τὴν κατήχησιν. Ἐμύησαν καὶ ἄλλους ἐμπόρους τῆς Ὁδησσοῦ. Κατὰ κανόνα δὲ ἡ κατήχησις ἐγένετο εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι διεκρίνοντο διὰ τὸ ἀκέραιον τοῦ χαρακτῆρός των καὶ διὰ τὴν φιλοπατρίαν των. Διότι δυστυχῶς ὑπῆρχον καὶ οἱ τύποι τῆς παγερᾶς ἀδιαφορίας.

Ὅταν ὁ Σκουφᾶς, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1815 μετέβη δι' ἰδιωτικὰς του ὑποθέσεις εἰς τὴν Μόσχαν καὶ ἀπεπειράθη νὰ μνήσῃ τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας ἐμπορευομένους, ἐχλευάσθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐπικράνθη. Ζῶντες ἐκεῖνοι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Τσάρων καὶ εὐημεροῦντες ἐθεώρουν, ὅτι ἦτο ἀρκετὸν νὰ διέρχωνται ἐν εὐμαρείᾳ καὶ ἐθεώρουν αὐτόχρημα παραφροσύνην νὰ ὁμιλῇ τις περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν, ἀρχομένου τοῦ 1816, ἐπέστρεψεν ὁ Σκουφᾶς εἰς τὴν Ὁδησσὸν καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς φίλους του ὑπὸ ποίας ἀναισθησίας καὶ ἀφιλοτιμίας εἶχον κατακυριευθῇ οἱ χλευασταὶ τῆς ἱερωτέρας ὑποθέσεως, ἐτόνισε: καὶ ὅμως κανὲν ἐμπόδιον καὶ καμμία δυσχέρεια εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς ἀποτρέψουν ἀπὸ τοῦ νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸν ἱερόν μας ἀγῶνα. Οἱ φίλοι ἤκουον ἐν συγκινήσει τὰ ἱερὰ ῥήματα τοῦ ἀποστόλου τῆς Ἰδέας. Ἐκάθηντο δὲ γύρω εἰς μίαν τράπεζαν, ὅπου ὑπῆρχε ξίφος καὶ ποτῆρι γεμάτο κρασί. Καὶ ἐγινε τότε ἡ ὀρκωμοσία ἡ ἐπίσημος νὰ ἀναλάβουν τὸν ἀγῶνα. Ἐκαστος ἀπὸ τοὺς παρακαθημένους, φέρων τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ χύνων μέρος οἴνου ἐκ τοῦ ἐν τῷ ποτηρίῳ ἔλαβε τὸν ὅρκον.

Ἀναγνώσατε ἐν κατανύξει τὸν θεσπέσιον ὅρκον τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλικῶν: «Ὁρκιζόμεθα ὡς εἰμίμενοι ἄνθρωποι, ὡς ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν κινούμεθα ἀπὸ κανὲν ἄλλο αἶσθημα, εἰμὴ ἀπὸ τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς τالαιπύρου Πατρίδος μας, ἵνα συντρέξωμεν μὲ τὸν

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΟΡΚΟΣ

ΠΡΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οἱ ἰδρυταὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἰς τὸν Ὀδυσσὸν ἔδωκαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀκόλουθον ὅρκον:

«Ὁρκιζόμεθα ὡς τίμοι ἄνθρωποι, ὡς ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν κινούμεθα ἀπὸ κανέν ἄλλο αἰσθημα, εἰμὴ ἀπὸ τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ταλαιπώρου Πατρίδος μας, ἵνα συντρέξωμεν μὲ τὸν νοῦν, μὲ τὴν καρδίαν καὶ μὲ τὸ σῶμά μας εἰς τὴν ἐλευθερίαν της, μὴ πτοούμενοι μήτε πῦρ, μήτε σίδηρον, μηδ' οἰανδήποτε βάσανον, ὡς ἀπὸ μέρους οὔτινοςδῆποτε, ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ μᾶς ἀποκόψῃ ἀπὸ τὴν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ μας. Οἱ κόποι καὶ οἱ ἀγῶνες θέλουν λογίζεσθαι ὡς μηδέν, ὡς πρὸς τὴν ἀπόφασίν μας. Ὅ,τι δὲ ἤθελεν εἶναι μυστικὸν μεταξὺ ἡμῶν, τοῦτο ἐπ' οὐδεμιᾷ περιπτώσει δὲν μπορεῖ νὰ κοινοποιηθῇ εἰς ἄλλον, ἂν ἐκ συμφώνου δὲν ἐγκριθῇ ἢ κοινοποιήσῃς του. Ὁρκιζόμεθα δὲ πρὸ πάντων, ὅτι μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν τυράνων τῆς Πατρίδος μας τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος εἶναι τὰ μόνα μέσα τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ τίποτε ἄλλο.

«Ἄν δὲ τοῦναντίον ἡθέλομεν ἀναιρέσει τὴν ἱερότητα τῶν χρεῶν μας, κινούμενοι ἀπὸ αἰσχροκέρδειάν τινα ἢ δειλίαν, ἢ ἄλλην οἰανδήποτε αἰτίαν, τὸ ὄνομά μας νὰ παραδίδεται εἰς τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα καὶ εἰς τὴν κατάραν τῶν ὁμογενῶν μας, τὸ αἷμά μας νὰ χυθῇ, ὡς χύνεται αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμὴν ὁ οἶνος οὗτος (καὶ ἔχυσαν ἐκ τοῦ οἴνου ἐπὶ τοῦ ξίφους), τὸ δὲ σῶμά μας, μὴ ἀξιούμενον ταφῆς, νὰ γίνῃ βορὰ τῶν θηρίων καὶ τῶν ὀρνέων. Ἀμήν».

νοῦν, μὲ τὴν καρδίαν καὶ μὲ τὸ σῶμά μας εἰς τὴν ἑλευθερίαν της, μὴ πτοούμενοι μήτε πῦρ, μήτε σίδηρον, μηδ' οἰανδήποτε θάσανον, ὥς ἀπὸ μέρους οὔτινοσδήποτε ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ μᾶς ἀποκόψη ἀπὸ τὴν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ μας. Οἱ κόποι καὶ οἱ ἀγῶνες θέλουν λογίζεσθαι ὡς μηδέν, ὡς πρὸς τὴν ἀπόφασίν μας. Ὅ,τι δὲ ἤθελεν εἶναι μυστικόν μεταξὺ ἡμῶν, τοῦτο ἐπ' οὐδεμιᾷ περιπτώσει δὲν ἔμπορεῖ νὰ κοινοποιηθῇ εἰς ἄλλον, ἂν ἐκ συμφώνου δὲν ἐγκριθῇ ἢ κοινοποιήσῃς του. Ὁρκιζόμεθα δὲ πρὸ πάντων, ὅτι μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶ ντυράννων τῆς Πατρίδος μας, τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος εἶναι τὰ μόνα μέσα τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ τίποτε ἄλλο».

Καὶ ἀποβλέποντες οἱ ἄπλοῖ καὶ ἄσημοι ἔμποροι, πλὴν ἔνθεοι λάτρες τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ εὑρεθοῦν— ὥς καὶ πράγματι συνέβη— ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἀνήρεσαν τὴν ἱερότητα τῶν ὑποχρεώσεων των ἐκμεταλλευθέντες τὸν σκοπόν, προσέθετον καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἄν δὲ τοῦναντίον ἠθέλομεν ἀναιρέσει τὴν ἱερότητα τῶν χρεῶν μας, κινούμενοι ἀπὸ αἰσχροκέρδειάν τινα ἢ δειλίαν, ἢ ἄλλην οἰανδήποτε αἰτίαν, τὸ ὄνομά μας νὰ παραδίδεται εἰς τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα καὶ εἰς τὴν κατάραν τῶν ὁμογενῶν μας, τὸ αἷμά μας νὰ χυθῇ, ὥς χύνεται αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμήν ὁ οἶνος οὗτος (καὶ ἔχυσαν ἐκ τοῦ οἴνου ἐπὶ τοῦ ξίφους), τὸ δὲ σῶμά μας μὴ ἀξιούμενον ταφῆς, νὰ γίνῃ βορὰ τῶν θηρίων καὶ τῶν ὀρνέων. Ἀμήν».

Μετὰ τὸν ὄρκον ἐνηγκαλίσθησαν ἀναμεταξύ των καὶ ὑπέγραψαν τὸν ὄρκον.

Ἀρχομένου τοῦ 1818, παραλαβὼν καὶ τὸν Ἀναγνωστόπουλον, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἦθελε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἀλντρώτου Γένους τὴν ἔδραν τῆς Ὁργανώσεως. Νὰ κατηχηθοῦν ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ καὶ ὅλοι οἱ Λογάδες τοῦ δουλεύοντος Γένους εἰς τὸ μέγα ἀπόρρητον. Ὠνειροπόλει νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν Ἐταιρείαν ἀπανταχοῦ γῆς, ὅπου ἔζων οἱ Ἕλληνες, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν ἐγγίζουσαν ἀνάστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἀπόρρητον ἤνοιξε καρδίας φιλογενεῖς, αἰχμαλωτιζόμενας ἀπὸ τὴν ἱερότητα τῆς ἀγιωτέρας τῶν ὑποθέσεων. Ἐν μέσῳ τῶσων ὀνειρῶν

καὶ πόθων, ὁ Σκουφᾶς, ἀσθενήσας, ἐτελεύτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ἰούλιον τοῦ 1819. Ἀλλὰ τὸ θεσπέσιον ἔργον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἐνεπνεύσθη καὶ ὠραματίσθη, δὲν συναπέθανε μετὰ τοῦ ἰδρυτοῦ του. Ἐρριζώθη ὡς ἰσχυρὰ δρυς, τῆς ὁποίας οἱ κλάδοι περιέλαβον βαθμιαίως ὑπὸ τὴν σκέπην των ἀπάσας τὰς χώρας, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν καταλυθεῖσαν τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκρατορίαν.

Οὕτως ὁ Σκουφᾶς, ὁ ἀπλοῦς καὶ ἄσημος, πλὴν ἔνθεος ἔμπορος τῆς Ὀδησσοῦ, ἐγένετο ὁ τελεσιουργὸς τῆς ἰσχυροτέρας Ὁργανώσεως, ἣτις ποτὲ συνεκροτήθη ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀκραιφνεστέρους ἱεροφάντας τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέθανε τὸν θάνατον τοῦ δικαίου, εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἐτῶν. Οὔτε ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνδρὸς ἀνευρέθη, ἐὰν ὑπῆρχε τοιαύτη, οὔτε ὁ τάφος αὐτοῦ ἐγνώσθη. Μόνον μία ὁδὸς ἐν Ἀθήναις, φερώνυμος τοῦ πρωτεργάτου τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν, μᾶς ἐνθυμίζει ὁποίας ὑποχρεώσεις δαφεῖλει τὸ Ἑλληνικὸν Γένος πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅστις ἀνεδείχθη ὁ εὐγενέστερος κατηχητὴς τῆς Ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Καὶ μνημεῖον μὲν αὐτοῦ ἀθάνατον εἶναι δολόκληρος ἡ ἀπελευθερωθεῖσα Πατρίς, ὅταν ὅμως ὁ ἀναγεννηθεὶς Ἑλληνισμὸς ἀποφασίσῃ δι' ἀνταξίου Ἡρώου ν' ἀπαθανاتیσῃ τοὺς πρωτεργάτας τῆς Ἐθνικῆς Ἀπολυτρώσεως, εἰς τὸν φιλόπατριν Ἠπειρώτην ἔμπορον ὀφείλεται ἡ πρώτη θέσις διὰ συμβολικῆς παραστάσεως, ἐρμηνευούσης ἐπαξίως τὸ θεσπέσιον ἔργον του.

Ἐστω αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ ταπεινοῦ μαθητοῦ τοῦ ἀπλοῖκοῦ ἀσκητοῦ τῆς Ἄρεως, τοῦ ἐμπνέοντος, ὅτι μόνον ἡ μόρφωσις, ἔστω καὶ ἡ ἀτελεστερά, ἡ διαπλάττουσα ὁμως εὐγενεῖς χαρακτῆρας, εἶναι ἀξία τῆς θείας ἀποστολῆς της.

Ο ΠΑΤΜΙΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΞΑΝΘΟΣ

ΠΩΣ ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΕΤΑΙ Η ΚΤΗΘΕΙΣΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ὁ ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.—Οἱ ἐπτά βαθμοὶ τῆς ὁργανώσεως.—Ὁ Ξάνθος εἰς Τεργέστην, Ὁδηρόδον καὶ Κωνσταντινούπολιν.—Ἡ ἀποστολὴ του εἰς τὴν Πετρούπολιν.—Συγκινητικὴ διηγήσις Ξάνθου καὶ Ὑψηλάντου, ἀναλαμβάνοντος τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀγῶνος.—Ὁ Ξάνθος ἀποθνήσκει τῷ 1852, ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτων ὀπρώσεων.—Αἱ ἀθάνατοι ὑποθήκαι του πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν νεότητα.

ΕΙΣ ΤΟ προηγούμενον ἔξεθέσαμεν τὸν βίον τοῦ Νικολάου Σκουφᾶ, τοῦ πρώτου συλλαβόντος τὴν ιδέαν μιᾶς πανελληνίου ὁργανώσεως μυστικῆς, μετὰ τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ γένους ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων. Ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῆς ζωῆς τοῦ Σκουφᾶ τοῦ ἀπλοῦ, πλὴν φιλοπάτριδος ἐκείνου ἐμπόρου, ἀπεκομίσαμεν τὸ διδάγμα, ὅτι διὰ τὴν συντέλειαν τῶν ὤρων πραγμάτων ἐν τῷ κόσμῳ δὲν ἀπαιτεῖται πάντοτε ἡ σοφία, ἀλλὰ χρειάζονται πρὸ παντὸς οἱ γενναῖοι χαρὰκτῆρες, οἱ πιστεύοντες εἰς τὸ κράτος τῶν ιδεῶν καὶ ἀγωνιζόμενοι διὰ τὸν θρίαμβον τῶν ιδεῶν τούτων.

Ἄλλος τύπος, παρόμοιος πρὸς τὸν Νικόλαον Σκουφᾶν, ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος. Ὑπῆρξεν ὁ δεύτερος τῶν ιδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ εἶχε πολλὰ τὰ κοινὰ μετὰ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Σκουφᾶ. Ἦτο καὶ ὁ Ξάνθος ἔμπορος εἰς τὴν Ὁδησὸν καὶ δὲν ἠμύοιρσεν καὶ αὐτὸς ἀνωτέρας παιδείας. Ἡ δύναμις ἐκείνη, ἡ ὁποία τὸν ὥθησε νὰ τελεσιουργήσῃ πράξεις ἐξαιρετικὰς καὶ νὰ καταστήῃ καὶ αὐτὸς ἕνας ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἀποστόλων τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος ἦτο ἡ ἀκράδαντος πίστις του εἰς τὸν ἅγιον ἀγῶνα, ὑπὲρ οὗ ἀφιέρωσε μετὰ καρτερίας ἀπάσας τὰς δυνάμεις του.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐγεννήθη εἰς τὴν Πάτμον, τῷ 1772. Ἐῖς τὴν γενέτειράν του ἤρμαζον τότε τὰ γράμμα-

τα. Ἡ περιώνυμος Πατριὰς Σχολὴ ἦτο μία ἀπὸ τὰς πλέον ὀνομαστάς εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἐκεῖ ἐδίδαξαν περιώνυμοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων παρεσκεύαζον τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἀπὸ τὴν Πάτριον ἐξῆλθον κατὰ ἑκατοντάδας οἱ ἀπόστολοι τοῦ ἐθνικοῦ φωτισμοῦ. Ἐκεῖθεν μετελαμπαδεύετο τὸ φῶς τῆς προγονικῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς παρὰ σεμνῶν κατηχητῶν, οἱ ὅποιοι ἀνέπτυσσον ἔνθεοι εἰς ὁποίαν λαμπρότητα εἶχε φθάσει ἄλλοτε τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς ὁποῖον ἀξιοδάκρυτον βαθμὸν εἶχε καταντήσει διὰ τῆς στυγερᾶς δουλείας καὶ ἀμαθείας.

„ΠΟΛΛΟΙ ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΚΤΑΦΕΥΓΟΝΤΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΞΕΝΗΝ ΜΕΝΟΥ-
ΣΙΝ ΕΚΕΙ ΚΑΙ ΟΛΙΓΟΝ ΦΡΟΝΤΙΖΟΥΝ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΔΥΣΤΥΧΕΙΣ
ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΤΩΝ”

Μολονότι δὲ ὁ Ξάνθος ἐγεννήθη εἰς νῆσον, ἣ ὁποία ἦτο ὁ ὀφθαλμὸς τῆς τυραννουμένης πατρίδος, οὐχ ἦτον ὅμως δὲν ἔτυχεν ἀνωτέρας μορφώσεως. Εἶχεν ὅμως ἑκτακτα φυσικὰ πλεονεκτήματα, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα προωρίσθη διὰ γενναίους ἀγῶνας.

Ὁ πατήρ του Νικόλαος Ξάνθος εἶχεν ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατόν, ὅπου καὶ διέπρεψεν. Ἡ δὲ μήτηρ του Δούκαινα ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν καλλιτέρων οἰκογενειῶν τῆς Πάτριου. Ἄρα ὁ υἱὸς ἐνεπνέετο καὶ ἀπὸ τὰ ὥραῖα παραδείγματα τῶν γεννητόρων καὶ ἐφιλοτιμήθη νὰ φανῇ ἄξιος τῶν οἰκογενειακῶν παραδόσεων.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἦτο φύσις ἐκλεκτή. Ἀπὸ τὴν μαθητικὴν ἡλικίαν εἶχεν ἀποδείξει, ὅτι προωρίζετο διὰ σοβαρὰν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐπίδοσιν. Οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν μαρτυροῦν, ὅτι εἶχεν εἰς ἀξιοσημείωτον βαθμὸν τὴν δύναμιν τῆς εὐγλωττίας. Εἶχε τὸ χάρισμα, ὁμιλῶν ἢ γράφων, νὰ ἐκθέτῃ μὲ διαύγειαν καὶ σαφήνειαν τὰς σκέψεις του. Εἰς τὰ φυσικὰ δὲ ταῦτα χαρίσματα ὀφείλομεν καὶ τὰ ὥραῖα Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τὰ ὁποῖα ἔγραψε, καταλιπὼν εἰς ἡμᾶς πολλὰς καὶ περιεργωτάτας πληροφορίας, περὶ τῆς δράσεως τῆς ὁργανώσεως ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος.

Ὁ Ξάνθος εἶχεν ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον. Ὡς τοιοῦτον τὸν βλέπομεν εὐδοκιμοῦντα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Ἑλλ-

νικῶν οἰκῶν εἰς τὴν Τεργέστην. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1810 μετέβη εἰς τὴν Ὀδησσόν, βραδύτερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τῷ 1813 πάλιν εἰς τὴν Ὀδησσόν, ὅπου εἶχε συνδεθῇ δι' ἱερῶν φιλικῶν δεσμῶν μὲ τὸν Νικόλαον Σκουφᾶν καὶ τὸν Ἀθανάσιον Τσακάλωφ. Μετ' αὐτῶν εἶχε συμπῆξει τὴν Ἐταιρείαν τῶν Φιλικῶν. Ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ὅτι ἀνεπτύχθη βραδύτερον ἕρις περὶ τοῦ τίς ἦτο ὁ συλλαβὼν τὴν ιδέαν τῆς Ὁργανώσεως, τὴν πατρότητα τῆς ὁποίας διεκδικεῖ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ὁ Πάτριος πατριώτης, εἶναι θέβαιον, ὅτι ὁ Ξάνθος, διερχόμενος ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Μαύραν, ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μνηθῇ καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰ μυστικά τῆς ὁργανώσεως τῶν Ἐλευθέρων Τεκτόνων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ, ὅτε ἐσπούδαζεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐμνήθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Ἐλευθεροτεκτονισμόν. Ἐντεῦθεν καὶ ἐδανείσθησαν πλεῖστα στοιχεῖα ἐκ τῆς μυστικῆς ταύτης ὁργανώσεως, διὰ τὸν καταρτισμὸν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Τὰ μέλη τῆς Ἐταιρείας ταύτης ἀπετέλουν ἑπτὰ βαθμούς: Ἦσαν οἱ βλάμηδες (ἀδελφοποιητοί), οἱ συστημένοι, οἱ ἱερεῖς, οἱ ποιμένες, οἱ ἀρχιποιμένες, οἱ ἀφιερωμένοι, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀφιερωμένων.

Υπῆρχον δὲ διάφορα παραγγέλματα δι' ἕκαστον βαθμόν. Ὁ βλάμης, ὅταν κατηχεῖτο, παρηγγέλλετο νὰ ἔχη ἔτοιμα τὰ ὄπλα του καὶ 50 φυσέκια εἰς τὸ κιβώτιόν του πρὸς χρῆσιν, ἔτοιμος εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ του. Ὁ συστημένος ἤκουε: «μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος· νὰ μισήσῃς, νὰ καταδιώξῃς, καὶ νὰ ἐξολοθρεύσῃς τοὺς ἐχθροὺς τῆς θρησκείας καὶ τοῦ Ἑθνους καὶ τῆς πατρίδος σου». Ὁ ἱερεὺς ἐμάνθαιεν, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς Ἐταιρείας ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ Ἑθνους, τὰ ἴδια πράγματα ἐπληροφοροῦντο καὶ τὰ μέλη τῶν περαιτέρω βαθμῶν, μέχρι τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀφιερωμένων. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐμνοῦντο τὰ μέλη τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἀφιερωμένων, οὗτοι ἐλάμβανον σπάθην παρὰ τοῦ κατηχητοῦ, ὅστις ἔλεγεν: «ἡ πατρίς σου σοῦ δίδει τὴν σπάθην ταύτην, διὰ νὰ τὴν μεταχειρισθῇς δι' αὐτήν».

Ἐδίδοντο δὲ εἰς τὰ μέλη διπλώματα καὶ ἀπηρετίσθη μυστικὴ συνθηματικὴ γλῶσσα ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ καὶ μετεχειρίζοντο γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, σημαντικὰ τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀρχηγῶν. Οὕτως, ὁ μὲν Τσακάλωφ ἦτο

«Ὁ ἐκ Πάτμου Ἐμμανουὴλ Ξάνθος, πρωτεργάτης τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν ἔγραφε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος τὰ ἐξῆς ἀθάνата πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν νεότητα: «Ὅ,τι οἱ πατέρες σας ἤρχισαν διὰ τοῦ πολέμου, ὑμεῖς πρέπει διὰ τῶν φώτων νὰ ἀποπερατώσητε δι' αὐτῶν καὶ μόνον ἡ Ἑλλάς δύναται νὰ ἐνώσῃ καὶ πάλιν τὴν ὁποίαν ἡ τύχη διήρесе μεγάλην Ἑλληνικὴν Φυλὴν».

γνωστὸς ὑπὸ τὰ γράμματα ΑΒ, ὁ Σκουφᾶς Α Γ, καὶ ὁ Ξάνθος ὡς Α Δ.

Ὁ Ξάνθος ἔπαιξε σπουδαῖον πρόσωπον ὡς κατηχητῆς, μετενεγκὼν τὸ κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐργαζόμενος μὲ τόλμην, ἀλλὰ καὶ μὲ σύνεσιν, κατώρθωσε νὰ μὴσῃ τοὺς σπουδαιοτέρους παράγοντας τοῦ Γένους κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. Ἄλλ' ὅχι μόνον τοῦτο. Οἱ Ἑταῖροι, ὅταν ἐπλησίαζεν ὁ χρόνος τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ προγράμματος τῆς Ἑταιρείας, ὅταν ἐνόμισαν, ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς ἐκρῆξεως τοῦ ἐνόπλου κινήματος, ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ξάνθον νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πετρούπολιν, διὰ νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν εἰς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, εὗρισκόμενον τότε εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ σπουδαία αὕτη ἐμπιστευτικὴ ἀποστολὴ ἐχρειάζετο περὶνοιαν καὶ εὐπρόσωπον παρὰστασιν καὶ ὀξύτητα ἀντιλήψεως καὶ δύναμιν πειθοῦς καὶ εὐγλωττίαν. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ χαρίσματα εἶχε συγκεντρωμένα ὁ Πάτριος πατριώτης. Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ πείσῃ τὸν Καποδίστριαν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν, οὐχ ἥττον ὅμως ἐπέτυχε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ νὰ τὸν ἐμπνεύσῃ νὰ δεχθῇ ὁπῶς καθοσιωθῇ εἰς τὴν εὐγενεστέραν καὶ τιμιωτέραν τῶν ὑποθέσεων. Εἶναι λίαν χαρακτηριστὴ ἡ συνομιλία, τὴν ὁποίαν ἔσχε μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ Ξάνθος. Μᾶς τὴν διηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς τὰ ὠραῖά του Ἀπομνημονεύματα.

— Πόθεν εἴσθε καὶ πῶς ἦλθατε εἰς τὴν Περούπολιν;— ἠρώτησεν ὁ Ὑψηλάντης.

— Εἶμαι εἰς Πάτριος καὶ ἦλθα δι' ἐμπορικὰς ὑποθέσεις.

— Πῶς περνοῦν οἱ ὁμογενεῖς εἰς τὴν πατρίδα σας καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν;— ἠρώτησεν ὁ φιλόπατρις Φαναριώτης.

— Πανταχοῦ— ἀπήντησεν ὁ Ξάνθος— ἡ τυραννία τῶν Τούρκων κατήντησεν ἀνυπόφορος.

Καὶ προχωρεῖ ζωηροτάτῃ ἡ συνδιάλεξις, ἐκ τῆς ὁποίας ἐμφαίνεται ὑπὸ ποίων ἀγίων αἰσθημάτων ἐνεπνέοντο οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι.

— Πῶς δὲν προσπαθοῦν— συνεχίζει ὁ Ὑψηλάντης— ἢ νὰ ἐλευθερωθοῦν, ἢ νὰ ἐλαφρώσουν τοὺλάχιστον τὸν ζυγὸν των;

—Μὲ ποῖα ὁμῶς μέσα— ἀπήντησεν ὁ συνετὸς ἀπόστολος— καὶ μὲ ποίας ὁδηγίας, ἀφοῦ ἔμειναν ἐγκαταλελειμμένοι ἀπὸ ἐκείνους, ὅσοι ἠμποροῦν νὰ τοὺς ὁδηγήσωσιν; ἀφοῦ οἱ τοιοῦτοι καταφεύγουν εἰς ξένους τόπους καὶ ἀφίνουν ὀρφανοὺς τοὺς ὁμογενεῖς των; Ὁ ἀείμνηστος πατὴρ σας κατέφυγεν ἐδῶ, καὶ ὁ Καρατζᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ κόμης Καποδίστριας ὑπηρετεῖ τὴν Ρωσσίαν, καθὼς καὶ ἡ ἐκλαμπρότης σας, χαρίσαντες ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τὴν δεξιάν σας χεῖρα. Ὅμοίως καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὁμογενεῖς, καταφεύγοντες εἰς τὴν Εὐρώπην, μένουν ἐκεῖ καὶ ὀλίγον φροντίζουν διὰ τοὺς δυστυχεῖς ἀδελφοὺς των».

Ἡ ἐμπνευσμένη ὁμιλία τοῦ Πατμίου ἐπροκάλεσε τὴν βαθυτέραν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ὑψηλάντην. Ἐκέντησε τὴν φιλοπατρίαν του καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν ἐπεζήτηε ὁ Ξάνθος.

—Ἄν ἐγνώριζον— ἀπήντησεν ὁ Ὑψηλάντης—ὅτι οἱ ὁμογενεῖς μου εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ ἐμὲ καὶ ἐστοχάζοντο ὅτι ἠμπορῶ νὰ συντελέσω διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, σοὶ λέγω ἐντίμως, Κύριε Ξάνθε, ὅτι μετὰ προθυμίας ἤθελον κάμει κάθε θυσίαν καὶ τῆς καταστάσεώς μου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ξάνθου ἐπῆρχετο, διὰ τοῦτο ἔσπευσε νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Ὑψηλάντην:

—Δότε μοι, πρίγκιψ τὴν χεῖρά σας, εἰς βεβαίωσιν τῶν ὅσων μοὶ εἶπατε.

Δοθεῖσθαι δὲ αὐτῆς, ὁ Ξάνθος προσέθεσε:

—Σᾶς λέγω λοιπόν, ὅτι δὲν ἦλθα εἰς τὴν Περσούπολιν δι' ὑποθέσεις ἐμπορικὰς, ἀλλὰ δι' ἄλλην σημαντικωτάτην αἰτίαν.

Ὅταν δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Ξάνθος ἐπεσκέφθη καὶ πάλιν τὸν Ὑψηλάντην, ἐξηγήθη πρὸς αὐτὸν σαφέστερον καὶ προσφέρων εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, ἐτόνισε πρὸς τὸν ἐπιφανῆ Φαναριώτην:

—Ὁ Θεός, πρίγκιψ, σᾶς προσκαλεῖ νὰ ὁδηγήσετε τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν νέον Ἰσραὴλ, εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας. Ὁ Θεὸς εὐλογεῖ ἤδη ἄνωθεν τὴν ἀρχηγίαν, τὴν ὁποίαν σᾶς προσφέρει τὸ ἔθνος.

Η ΔΙΑΦΥΛΑΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΕΠΙΤΥΓΧΑΝΕΙ ΔΙΑ ΤΗΣ ΟΜΟ-
ΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΥΠΑΚΟΗΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Ἦτο εὐλογημένη ἡ ὥρα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1820, ὁ Ξάνθος κατήρχετο, μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Βλαχίαν, ὅπου ἐγίνετο ἡ προπαρασκευὴ διὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα. Ἀνεξαρτήτως τῶν στρατιωτικῶν ἀποτυχιῶν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς Παριστίους Ἡγεμονίας, τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ξάνθος κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν πρίγκιπα νὰ δεχθῇ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν, συνετέλεσεν, ὥστε νὰ ἐξυψωθῇ τὸ ἠθικὸν τῶν ὑποδούλων. Πάντες ἐλάμβανον τὰ ὅπλα μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ ἀγὼν εἶναι προωρισμένος νὰ στεφανωθῇ, διότι διέβλεπον, ὅτι ὀπισθεν τοῦ Ὑψηλάντου ἴστατο ἡ κραταιὰ δύναμις τῶν ὁμοδόξων, ἡ ὁποία θὰ παρεῖχε πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἐνίσχυσιν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρείας ἐμπνευσμένοι, ὅπως ἦτο ὁ Ἀρχιμανδρίτης Παπαφλέσσας, περιτρέχοντες τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἐμεγαλοποιοῦν διὰ τῆς φαντασίας τὰ διὰ τοῦ Ὑψηλάντου μέλλοντα νὰ τελεσιουργηθῶσι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ξανθοῦ Γένους, ἐστήριζον τοὺς ἀστηρίκτους ἐνέπνεον τὴν αἰσιοδοξίαν καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ ἐξεβίαζον τοὺς διστακτικοὺς νὰ λάβουν τὰ ὅπλα.

Ἐὰν ἐπεκράτουν αἱ σκέψεις τῶν συνετῶν, ὅτι αἱ Ἐπαναστάσεις συνεπάγουν καταστροφὰς καὶ ὅτι δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφαλὴ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν, ὁ ἀγὼν βεβαίως δὲν θὰ ἀνελαμβάνετο καὶ διὰ τὸν φόβον τῶν θυσιῶν ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ προσέφευγεν εἰς τὰ ὅπλα κατὰ τῆς μεγάλης Αὐτοκρατορίας καὶ δὲν θὰ εἶχομεν σήμερον Πατρίδα ἐλευθέραν. Ἴδου διατὶ ἡ καρποφόρος ἀποστολὴ τοῦ Ξάνθου εἰς τὴν Πετρούπολιν εἶναι γεγονός ἐξαιρετικῆς σημασίας καὶ καθιστᾷ τὸν Πάτριον πατριώτην, ἄξιον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Πανελληνίου.

Ἐκτραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Ξάνθος ἠγωνίσθη εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ ὅταν τὸ ἐκεῖ κίνημα ἐξέπνευσεν, κατήλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ξάνθον τὴν ἐντολήν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Βιέννην, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐκ τῶν φυλακῶν δραπέτευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Ἀλλὰ τοῦ ἐγκαθεύκτου ἀποποιηθέντος, ὁ Εἰσένθος ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Πατρίδα, ὅπου συνέβαλε

δι' ὧν τῶν δυνάμεών του, διὰ τὸν θρίαμβον τῆς ἱερᾶς ὑποθέσεως.

Ὅταν ἡ Πατρις ἀπληθυνερώθη, ἐνῷ πάντες οἱ ἐπιτήδειοι ἐζήτουν ἀξιώματα καὶ ἀμοιβάς, ὁ Ξάνθος παρέμεινεν εἰς τὸν μετέπειτα βίον λευκὸς πατριώτης. Δὲν ἠξίωσε τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἀλλὰ καὶ ἀντίκρουσε καὶ τὴν συκοφαντίαν, ὅτι κατεχράσθη τὰ χρήματα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τὰ ὁποῖα διεχειρίσθη μετὰ παραδειγματικῆς ἐντιμότητος. Ἐνας ἀργυροῦς σταυρὸς τοῦ Σωτήρος, μὲ τὸν ὁποῖον ἡ Κυβέρνησις ἐκόσμησε τὰ στήθη του, ἦτο ἡ μόνη ἡθικὴ ἀμοιβή, ἡ παρασχεθεῖσα εἰς τὸν πρωτεργάτην τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη του ἐν πενίᾳ καὶ στερήσει. Κατήντησε νὰ ἀποζῇ ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης. Καὶ εἰς τοιαύτην κατάστασιν, πεσὼν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1852 ἐκ τῆς κλίμακος τῆς Βουλῆς εἰς τὸ λιθόστρωτον, ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 80 περίπου ἔτων. Εἰς τὸν νεκρὸν, κηδευθέντα Δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἀπεδόθησαν τιμαὶ στρατηγοῦ· παρηκολούθησαν δὲ τὴν ἐκφορὰν πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης.

Ζήσας ἐν πενίᾳ, μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον αὐτὸς προπαρεσκεύασε, λέγεται, ὅτι οὐδέποτε προέβαλεν ἀξιώσεις, οὔτε ἐγόγγυσε διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀχαριστίαν. Αἱ ἀπερίγραπτοι στερήσεις του καὶ αἱ ἀνιδιοτελεῖς ἀφοσιώσεις του διὰ τὰ ὑψηλὰ πράγματα καὶ ἡ μαρτυρικὴ του ἐγκαρτέρησις παραμένουν καὶ θὰ παραμένουν ὑποδειγματικὰ διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐμπνέωνται διαρκῶς ἀπὸ τὴν λευκὴν ζωὴν τοῦ πρωτεργάτου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀπολυτρώσεως

Ὅταν ἐξέδιδε τὰ Ἀπομνημονεύματά του περὶ τῆς δράσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀφιέρωσε τὴν συγγραφὴν του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν νεότητα, πρὸς τὴν ὁποῖαν ἔδιδεν ἀθανάτους ὑποθήκας ἐν τῷ φρονηματισμένῳ προλόγῳ του, ὅπου μεταξὺ ἄλλων ἔγραφε καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ Ἑλλὰς πολυειδῶς περιοριθεῖσα, δὲν ἔφθασεν εἰς τὸν προορισμὸν της. Ὅτι οἱ πατέρες σας ἤρχισαν διὰ τοῦ πολέμου, ὑμεῖς πρέπει διὰ τῶν φώτων νὰ ἀποπερατώσητε. Δι' αὐτῶν καὶ μόνον ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ ἐνώσῃ καὶ πάλιν τὴν ὁποῖαν ἡ τύχη διήρυσεν μεγάλην Ἑλληνικὴν Φυλὴν».

Ἄς ἐγχαράχουσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων γενεῶν αἱ

ἀδαμάντιναι ὑποθῆκαι τοῦ μαρτυρικοῦ πατριώτου, τοῦ ἀειμνήστου Ἑμμανουὴλ Ξάνθου. Δὲν ἀρκεῖ ὅτι συνεπληρώθη τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, τὸ ὁποῖον ἤρχισαν οἱ πατέρες μας πρὸ ἐνὸς αἰῶνος. Τὸ δυσχερέστερον εἶναι οὐχὶ ἡ ἀπόκτησις, ἀλλ' ἡ διαφύλαξις τῆς ἐλευθερίας. Ἡ διαφύλαξις δὲ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς ὑπακοῆς εἰς τοὺς Νόμους τῆς Πατρίδος. Καὶ ἡ ὁμόνοια δὲ καὶ ἡ εὐνομία εἶναι καρποὶ ἀγλαοὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν φώτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα παρασκευάζουν οὐχὶ μόνον ἀνεπτυγμένους, ἀλλὰ καὶ ἐναρέτους πολίτας.

Ο ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΣΑΚΑΛΩΦ

ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΝΙΔΙΟΤΕΛΟΥΣ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑΣ

Ὁ τρίτος τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.—Ἡ ἀκμὴ καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.—Ὁ χαρακτήρ τοῦ Τσακάλωφ.—Οἱ ἀγῶνές του πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.—Τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδυντηρήσεως τῶν Ἐθνῶν.—Ἐπιτρέπεται ὁ φόνος τῶν προδοτῶν;—Ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ εὐνομία ἀποτελοῦν τὴν ἀσφάλειαν τῶν Ἐθνῶν.

ΚΑΙ Ο ΤΡΙΤΟΣ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ, ἔχει σεμνὴν τὴν σταδιοδρομίαν. Ἴσως νὰ ἦτο ἀνώτερος τῶν δύο ἄλλων τοῦ Σκουφᾶ καὶ τοῦ Ξάνθου, κατὰ τὴν κοινωνικὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν μόρφωσιν καὶ διεκρίνετο καὶ διὰ τὴν γλωσσομάθειαν αὐτοῦ. Οὐχ ἥττον ὅμως δὲν ἦτο αἱ αὐτὸς καμμία ἐξαιρετικὴ προσωπικότης. Καὶ τοῦ Τσακάλωφ τὸ μυστικὸν τῆς δυνάμεως πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον ὠνειροπόλησε, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ πολιτικὴ ἀ-Σκουφᾶς καὶ Ξάνθος καὶ Τσακάλωφ, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν νᾶστας τῶν καταδυναστευομένων Ἑλληνικοῦ κόσμου. Σκουφᾶς καὶ Ξάνθος καὶ Τσακάλωφ, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν ἱερότητα τῆς ὑποθέσεως, κατώρθωσαν νὰ μεταδώσουν τὴν ἐμπνευσιν καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Ταινάρου καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καθολικὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐξέγερσιν. Εἰς τὴν τόλμην καὶ τὴν ἐδραίαν πίστιν τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ἐταιρείας, τῶν ὀλίγων ἀσήμων ἐμπόρων τῆς Ὁδησοῦ ὀφείλεται ἡ συντέλεσις ἐνὸς μεγάλου κοσμοϊστορικοῦ γεγονότος.

«Ἡ τόλμη τῶν Ἀρχηγῶν— ἀποφαίνεται ὁ φιλοσοφῶν ἱστορικὸς Παῦλος Καρολίδης— οἵτινες κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐταιρείας μετεβίβασαν τὴν ἔδραν εἰς αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν πόλιν τοῦ Βυζαντίου, ἵνα ἐ-

κεῖθεν ἐκτείνωσι καὶ διευθύνουσιν εὐστοχώτερον τὰς ἐργασίας αὐτῆς ἐφ' ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν καὶ ἡ ἀμβλυωπία τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀστυνομίας, συνετέλεσαν θαυμασίως εἰς τὴν ταχείαν πρόοδον τῆς Ἑταιρείας. Ἐντὸς μικροῦ πάσαι αἱ τοῦ Ἑθνικοῦ ἐπισημότητες ἐν πάσῃ τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, πολλοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ Κλήρου, οἱ πλεῖστοι τῶν λογίων, οἱ πρόκριτοι τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, αἱ μετὰ τῆς Εὐρώπης εἰς ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν διατελοῦσαι ἐμπορικαὶ τάξεις, ἰδίως οἱ κάτοικοι τῶν ναυτικῶν νήσων, πάντες ἐν γένει οἱ τοῦ Ἑθνικοῦ λογάδες, καὶ πάσαι αἱ Ἑλληνικαὶ χώραι, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Ἡπειρος, ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ Μικρὰ Ἀσία προσεχώρησαν εἰς τὴν Ἑταιρείαν. Ἐν ταῖς ἡγεμονίαις αὐτοὶ οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοί, μνηθέντες, ἡσπάσθησαν τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑταιρείας. Πλὴν τούτων, πάσαι αἱ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ρωσσίᾳ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐπληρώθησαν ἑταιριστῶν. Τοιαύτας δὲ διαστάσεις λαβοῦσα ἡ Ἑταιρεία διωργανώθη κατὰ μικρὸν διοικητικῶς εἰς ὅλα τὰ σπουδαῖα κέντρα, ἰδρύουσα διοικητικὰς ἀρχάς, τὰς κατὰ τόπους ἐφορείας καὶ διὰ πασῶν τούτων κυβερνῶσα καὶ διευθύνουσα τὸ μυστικὸν κράτος τῆς συνωμοσίας.

Εἰς τὰ Ἰωάννινα διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμματῶν, λειμνηστοὶ διδάσκαλοι παρέσκευάζον τὴν ἡμέραν τῆς ἐθνικῆς ἀπολυτρώσεως

Ὁ σκοπὸς δὲ τῆς Ἑταιρείας — συνεχίζει ὁ σοφὸς ἱστορικὸς — δὲν ἦτο Ἐπανάστασις ἀπλῶς ἐν εὐρυτέρῃ ἢ στενωτέρῃ τοπικῇ περιφερείᾳ, παρασκευαζομένη καὶ ἐπιδεικνύουσα ὀρισμένων τινῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τὴν κατὰ περιστάσεις πληρεστέραν ἢ ἥττον τελείαν ἐλευθέρωσιν, ἀλλ' ἦτο μέγας καὶ εὐρύτατος: ἡ κατάλυσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους καὶ ἡ ἀνίδρυσις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου. Τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ μεγάλου τούτου σχεδίου οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἑταιρείας δὲν ἐθεώρουν οὔτε πᾶν ἀδύνατον, οὔτε πᾶν χαλεπὴν, ὥς ἤθελε φανῆ ἐκ πρώτης ὄψεως. Ὁ κυριώτερος δρὸς τῆς ἐπιτυχίας ἦτο δι' αὐτοὺς ἡ ἀθρόα σύμπαντος τοῦ Ἑθνικοῦ ἐξέγερσις. Βεβαίως ὑπῆρξαν ἐπικριταὶ τῶν με-

γάλων σχεδίων τῶν Φιλικῶν. Καὶ ὁμως μεθ' ὅλας τὰς δυσμενεῖς κρίσεις, τοσαύτη ὑπῆρχεν ἀλήθεια μεγάλη ἐν τοῖς διανοήμασιν ἐκείνοις καὶ σχεδίοις, τοσαύτη δύναμις ἠθικὴ ἐν τῇ μεγάλῃ ιδέᾳ τῆς καθολικῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ Ἑθνους, ὥστε τὰ κινήματα ἐντεῦθεν προελθόντα καὶ τὰ ἀποτυχόντα, ἐπέτυχον ἠθικῶς καὶ ἡ πραγματικὴ Ἐπανάστασις τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἤρξατο, ἔζησε καὶ ἐκραταιώθη διὰ τοῦ μεγαλείου τῆς ὑπὸ τῶν Φιλικῶν συλληφθείσης ιδέας, διὰ τῶν μεγάλων ἠθικῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀποτυχόντων σχεδίων, καὶ δι' αὐτῶν ἔτι τῶν μεγάλων καταστροφῶν, αἷς ἀπέλυσε κατὰ τοῦ Ἑθνους τὸ κίνημα τῶν Φιλικῶν καὶ διὰ τῶν μεγάλων θυσιῶν καὶ μαρτυρίων, ὧν ἐγένετο θῦμα τὸ κέντρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους, ἡ πρωτεύουσα τοῦ ιδεώδους Ἑλληνικοῦ Κράτους τοῦ ἐξεγειρομένου Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἐν πᾶσι τοῦτοις διεφάνη καὶ διέλαμψεν ὁ ἀκραίφνῳς καὶ γνησίως χριστιανικὸς καὶ πανελλήνιος χαρακτήρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος.

Ἐχοντες σήμερον πρὸ ἡμῶν τὰ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον οἱ ἰδρυταὶ τῆς πανελληνίου ἐκείνης μυστικῆς ὁργανώσεως, θὰ ἦτο πολὺν διδακτικὸν καὶ φρονηματιστικὸν, ὅπως αἱ γενεαὶ τῶν Ἑλλήνων μελετῶσι τὴν ζωὴν τῶν πρακτικῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, τῶν ὀλίγων ἐμπόρων τῆς Ὀδησσοῦ, οἵτινες ὑπῆρξαν σεμνοὶ καὶ ἐμπνευσμένοι ἀπόστολοι καὶ πρωτεργαταὶ τῆς ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων ἀπολυτρώσεως τοῦ Γένους.

Ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐγεννήθη εἰς τὴν ἡρωοτόκον Ἡπειρον, εἰς τὰ Ἰωάννινα, τῷ 1788, ἢ κατ' ἄλλους τῷ 1790. Ὁ μὲν πατὴρ του Νικηφόρος, διακριθεὶς ὡς ἔμπορος γουναρικῶν ἐν Ρωσσίᾳ, κατήγετο ἐκ Τυρνάβου, τῆς Θεσσαλίας, ἡ δὲ μήτηρ του Βασιλικὴ ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν καλλίστων οἰκογενειῶν τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ πόλις τότε τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου ἐγεννήθη ὁ διάσημος Φιλικός, ἦτο πολυανθρωποτάτη καὶ ἤκμαζον ἐν αὐτῇ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Τῷ 1750, κατὰ ἐξηκριβωμένην μαρτυρίαν, τὰ Ἰωάννινα εἶχον 45.000 κατοίκους.

Τὰ Ἰωάννινα τότε ἦσαν αἱ Ἀθῆναι τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία καὶ οἱ κάτοικοι διεκρίνοντο διὰ τὰ πλούτη αὐτῶν καὶ τὴν μόρφωσιν. Ὁ Γάλλος πράκτωρ ἐν Ἡείρῳ παραβάλλει, ἀρχομένου τοῦ 17ῆς αἰῶνος τὴν Ἡπειρωτικὴν μεγάλοπο-

λιν πρὸς τὴν Μασσαλίαν. Ἡ πόλις εἶχε δύο μεγαλοπρεπεῖς Σχολὰς, τὰς ὁποίας ἀνήγειρεν ἡ φιλομουσία καὶ φιλοπατρία τῶν Ζωσιμαδῶν καὶ τῶν Καπλανῶν, διασήμους βιβλιοθήκας, πλουσίαν συλλογὴν ἐργαλείων φυσικῆς πειραματικῆς, νοσοκομεῖον καὶ γηροκομεῖον καὶ λαμπρὰς ἐκκλησίας. Μαζὺ μὲ τὴν Μοσχόπολιν, τὰ Ἰωάννινα ἀντεπροσώπευον ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἰσχυρῶς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἐκεῖ ἐκαλλιεργοῦντο ἀκοιμήτως τὰ ἔθνη καὶ ἰδεώδη, ἐσκόρπιζον δὲ τὰ ἀφῶτα καὶ προπαρεσκευάζον διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμματέων τὴν ἡμέραν τῆς ἀπολυτρώσεως ἀείμνηστοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι, ὅπως ἦσαν οἱ κλείσαντες τὰς σχολὰς τῶν Ἰωαννίνων, οἱ Φιλανθρωπινοί, ὁ Μελέτιος ὁ γεωγράφος, Βησσαρίων ὁ Μακρῆς, ὁ Σουγδουρῆς, οἱ Μπαλάνοι, ὁ Βασιλόπουλος, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ὁ Ψαλίδας καὶ ἄλλοι.

Γεννηθεὶς εἰς τοιοῦτον διάσημον τότε πνευματικὸν κέντρον τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ ὁ Τσακάλωφ, ἠμμοίρησεν ἀνωτέρας μορφώσεως καὶ ὄχι μόνον κατηρτίσθη καλῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλ' ἔμαθε καὶ ξένας γλώσσας, τὴν γαλλικὴν, ἰταλικὴν καὶ ρωσικὴν, τὰς ὁποίας ἐδίδασκεν ὁ Ψαλίδας. Ἦτο δὲ πρὸς τούτοις προικισμένος καὶ διὰ πολλῶν φυσικῶν χαρισμάτων. Διεκρίνετο διὰ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐμβρίθειαν. Εἶχε τὴν διάνοιαν διαυγῆ, ἡ δὲ φυσικὴ εὐγλωττία του καὶ τὸ χάρισμα τῆς πειθοῦς καὶ ἡ σοβαρότης τῶν σκέψεων αὐτοῦ καὶ ἡ πανθολογουμένη εἰλικρίνειά του καὶ ἡ ἐν γένει ἀρετὴ του, ἐχρησίμευσαν εἰς αὐτὸν ὥς πολὺ τιμα κεφάλαια ἵνα καταστή τὸ ὄργανον τῆς Θείας Προνοίας, διὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ ἐξαιρετικὴν ἀποστολὴν τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ Γένους.

Ὁ Φιλήμων, ὁ ἀσχοληθεὶς εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς δράσεως τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, λέγει, ὅτι: «Ὁ Τσακάλωφ ἦτο ἀνὴρ ἐχέμυθος, σκεπτικὸς πάντοτε καὶ πᾶσαν ἐπίδειξιν ἀποφεύγων».

Εἰς τὰ χαρίσματα αὐτά, ἀναγκαῖα διὰ πᾶσαν ὑψηλὴν ἀποστολήν, εἶχε προστεθῇ ἡ μάθησις αὐτοῦ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀγωγή του καὶ ἡ ἐπιμελεημένη οἰκογενειακὴ ἀνατροφή καὶ ἡ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἄλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης διαμονή του. Ὅλα ταῦτα ὑπῆρξαν συντελεστικά, ὥστε νὰ μορφωθῇ ἕνας ἐξηγυγениσμένος χαρακτήρ ἀδαμάντινος,

Ὁ τρίτος τῶν ιδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὁ ἀείμνηστος
Ἡπειρώτης Ἀθανάσιος Τσακάλωφ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάν-
νινα τῷ 1788 καὶ ἀπέθανεν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1852.

ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δυστυχῶς δὲν εἶναι τόσον δαιμ-
λεῖς ἐν τῷ συγχρόνῳ Ἑλληνικῷ κόσμῳ, διότι δὲν ἀρκεῖ
μόνον ἡ πρόσκτησις ἀνωτέρας μορφώσεως καὶ ἡ σοφία
τῶν σοφῶν διὰ νὰ συντελεσθοῦν ἐν τῷ κόσμῳ τὰ μεγάλα
καὶ ἐξαιρετικά καὶ ὥραῖα πράγματα. Ἀπαιτεῖται, πρὸ
παντὸς ἡ ἀνάπτυξις μιᾶς βαθυτέρας συνειδήσεως τῶν
ὑποχρεώσεων πρὸς τὰ ὑπέρτερα πράγματα καὶ ἡ ὑπὲρ
αὐτῶν ἀφοσίωσις καὶ ἡ διάθεσις καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς,
ὅταν τὴν αὐτοθυσίαν ταύτην τὴν ἀπαιτήσῃ τὸ γενικώτε-
ρον τῆς κοινωνίας καὶ τῆς Πατρίδος συμφέρον.

Ὁ Τσακάλωφ, μαθητὴς ἔτι ὢν, ἠναγκάσθη νὰ ἐκπα-
τρισθῇ διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν:

Ὁ Μουχτάρ, ὁ ἀσελγὴς υἱὸς τοῦ διαβοήτου τυράννου
τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασσᾶ, εἶχεν ἐπιβουλευθῇ
τὸν μαθητὴν, ὅστις συνελήφθη διὰ δόλου καὶ ἐ-
νεκλείσθη εἰς τὰ ἀνάκτορα. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ μήτηρ τοῦ
ἀρπαγέντος, Βασιλική, μετέβη θαρραλέα ἐπὶ κινδύνῳ
θανατώσεώς της παρὰ τῷ Ἀλῇ καὶ ἀπήτησε τὸ τέκνον
της. Εἶναι δραματικαὶ αἱ σκηναί, τὰς ὁποίας ἔκαμε μία
ὑπερήφανος καὶ γενναία Ἑλληνίς, ἔχουσα ἀποφασισμέ-
νην τὴν ζωὴν της. Ὁ Ἀλῆς προσεπάθησε νὰ παρελκύ-
σῃ τὸ ζήτημα, μὲ ὑπεκφυγὰς. Ἀλλ' ἡ γενναία Ἑλληνίς
ὠρθώθη ἐπιτιμητικὴ τῶν ἀνομιῶν τῶν τυράννων καὶ ἐν
μιᾷ τῶν ἀποστροφῶν της πρὸς τὸ τέρας ἐκεῖνο τῆς Κο-
λάσεως, ἐβροντοφώνησε παρουσίᾳ τῶν αὐλικῶν τοῦ
Ἀλῆ:

— — "Ὅχι· οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις εἶναι ἱκανὴ
νὰ μὲ ἀποσπάσῃ ἀπὸ ἐδῶ ζωντανήν, ἄνευ τοῦ υἱοῦ μου!
Εἴμαι μήτηρ ἀδικουμένη· εἰσαι πατὴρ ἀδικῶν. Διάταξε
τὸν υἱόν σου νὰ μοῦ ἀποδώσῃ τὸ παιδί μου.

Ἡ ἠθικὴ ἐκείνη δύναμις, μὲ τὴν ὁποίαν ὠρθώθη ὑ-
ψηλόφρων καὶ ἐπιτιμητικὴ ἡ γενναία Ἰωαννίτισσα εἶχε
προξενήσει τόσῃ ἐντύπωσιν εἰς τὸν νεώτερον ἐκεῖνον
Νέρωνα, ὥστε διετάχθη ἡ ἄμεσος παράδοσις τοῦ ἐν τῷ
γυναικωνίτῳ κλεισμένου υἱοῦ πρὸς τὴν μητέρα. Μετὰ τὰς
σκηναὺς ἐκεῖνας, βεβαίως ἦτο ἐπικίνδυνος ἡ ἐν Ἰωαννί-
νοις ἐν μέσῳ ἀσελγῶν καὶ φονικωτάτων τυράννων πε-
ραιτέρω διαμονή. Ὁ νέος ἐφυγαδεύθη μέσῳ Κερκύρας
καὶ μετ' ὀλίγον τὸν βλέπομεν ὥς σπουδαστὴν τῶν φυσι-
κῶν Ἐπιστημῶν εἰς τὴν Γαλλικὴν πρωτεύουσαν. Εἰς τὸ

Παρίσι ὁ Τσακάλωφ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μνηθῇ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Ἑλευθεροτεκτονισμοῦ, ὅταν δὲ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ρωσσίαν καὶ συνεφιλώθη μὲ τὸν Σκουφᾶν καὶ τὸν Ξάνθον, συνέβαλε πολὺ, ὥστε ἡ ἰδρυθεῖσα πρὸς ἑλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος Φιλικὴ Ἑταιρεία νὰ λάβῃ πολλὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν τύπων καὶ τοῦ ἐν γένει ὀργανωτικοῦ συστήματος τῶν Ἑλευθέρων Τεκτόνων.

Ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ὑπῆρξεν ἓνας ἐκ τῶν διασημοτέρων καὶ τῶν σοβαρωτέρων ἀποστόλων τῆς Ἑταιρείας ἐν Ἀνατολῇ. Ἐδράσεν ὡς τοιοῦτος εἰς τὴν Ρωσσίαν, εἰς τὰς Παριστίους Ἡγεμονίας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν Σμύρνην. Μὲ τὴν ἐμπνέουσαν ἐξηγυγισμένην του μορφὴν, μὲ τὴν σοβαρὰν καὶ ἐμβριθὴ σκέψιν του, μὲ τὴν ἀπαράμιλλον αὐτοῦ πειθᾶ καὶ προπαντὸς μὲ τὸ ἀδαμάντινον τοῦ χαρακτῆρός του, ὁ Ἰωαννίτης ἀπόστολος ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα φιλοπάτριδος Ἑλλήνος, κατήχησεν, ἐνέπνευσεν, ἔσπειρε τὸν ἱερὸν σπέρμα τῆς ἱερωτέρας τῶν ὑποθέσεων σπόρον καὶ μᾶς ἄφησεν ὑποθήκην, ὅτι ὅλα τὰ γενναῖα πράγματα εὐδοκιοῦν καὶ προσιβάζονται καὶ καρποφοροῦν, ὅταν ὑπηρετοῦνται τιμίως καὶ εὐλικρινῶς καὶ μετ' ἀφοσιώσεως παρ' ἀνδρῶν ἀξίων μιᾶς ὑπερτέρας κλήσεως.

ΥΠΗΡΕΤΗΣΕ ΜΕΤ' ΑΥΤΑΠΑΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΛΕΙΩΣΗ ΤΙΠΟΤΕ ΔΙΑ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟΝ ΤΟΥ

Ὁ Τσακάλωφ, ἐνεργῶν μὲ ἀχνὸν ἐνθουσιασμόν, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνεργήσῃ καὶ ἀνθρωποκτονίαν, χάριν τῆς ιδέας. Βεβαίως ἡ ἡθικὴ δὲν δύναται νὰ συγχωρήσῃ τοιαύτας πράξεις. Ἀλλ' ὅμως, ὅταν ἐμφανισθοῦν τύποι εὐτελέστατοι, μὴ διστάζοντες νὰ καταπρόδωσούν ἓνα ἀγῶνα ἱερὸν καὶ θέτοντες ἐκ προμελέτης, ἢ ἐξ ἐπιπολαιότητος, εἰς κίνδυνον τὰς τύχας ἐνὸς ὁλοκλήρου Ἑθνους, ἢ ἐξαφάνισης ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς τῶν συγγερῶν ἀνθρώπων εἶναι μοιραίως ἐπιβεβλημένη καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ δικαίωματος τῆς αὐτοσυντηρήσεως τῶν Ἑθνῶν ἐπιτρεπομένη.

Ἀπὸ τὴν εὐρύτατα διαδοθεῖσαν ἑταιρείαν τῶν Φιλικῶν δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ ἀλιτῆριοι, οἱ ὁποῖοι εἰσῆλθον εἰς τὴν ὀργάνωσιν διὰ νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν νὰ αἰσχροκερδήσουν, νὰ καταχραστοῦν. «Πολλοὶ — λέγει ὁ ἀείμνηστος Παπαρηγόπουλος — ἐξεμεταλλεύθησαν τὸ

ἱερὸν ἔργον ἐπὶ ἀργυρολογία, ἄλλοι ἐζήτουν ὑπερόγκους χρηματικὰς χορηγίας καὶ ἄλλοι ἐπολιτεύοντο ἐπὶ τοσοῦτον ἀπερισκέπτως, ὥστε διεκινδύνευον τὴν τύχην ὀλοκλήρου τοῦ ἐπιχειρήματος».

Ἐκ τῶν μᾶλλον ἐπικινδύνων μελῶν τῆς Ἑταιρείας, ὅστις παρ' αἰτίαν εἶχε μυηθῆ, ἦτο καὶ κάποιος Ἰθακήσιος, ὀνομαζόμενος Γαλάτης. Ὅχι μόνον ἦτο ἀκριτόμυθος, ὅχι μόνον ἔδωκε πολλάκις ἀφορμὴν νὰ καταδιωχθοῦν οἱ Φιλικοὶ καὶ ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἤρχισεν εἰς τὸ τέλος νὰ ἀποθρασύνεται τόσον, ὥστε ἠπεῖλει νὰ προδώσῃ τὰ μυστικὰ τῆς ὀργανωμένης συνωμοσίας εἰς τοὺς Τούρκους, τρομοκρατῶν καὶ ἐκβιάζων. Ἀμα ὁ Γαλάτης κατήντησε πλέον ἀνοικονόμητος οἱ Ἑταῖροι ἐνόμισαν, ὅτι ἦτο ἐπιβεβλημένον νὰ θυσιασθῇ ὁ ἕνας χάριν τῆς σωτηρίας τῶν πολλῶν.

Ἡ ἀπόφασις πρὸς ἐξόντωσίν του ἐκρίθη ὡς μοιραίως ἐπιβεβλημένη. Δὲν εἶναι ἄξιοι τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς των οἱ ὑπευθύνως κυβερνῶντες τὰς τύχας ἐνὸς κινδυνεύοντος ἔθνους, ὅταν παρατείνουν τὴν ἀνοχὴν πρὸς τὴν ζωὴν ὀλίγων ἀναξίων ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων τὸ ἄθλιον σαρκίον εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσῃ ἀνηκούστους συμφορὰς καὶ νὰ θυθῇ εἰς τὸ αἷμα ἑκατομμύρια ὑπόξυων καὶ νὰ πληρώσῃ τὴν ἀτμόσφαιραν ἀπὸ θρήνους καὶ οἰωγὰς καὶ καταστήσῃ μίαν χώραν κέντρον χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, ἐστίαν πείνης καὶ γυμνότητος καὶ θανάτου.

Ἡ ἀποστολὴ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφασισθείσης ἐξοντώσεως τοῦ ἐπικινδύνου, τοῦ ἐπιόρκου Γαλάτη, ἀντέθη εἰς τὸν ἀδαμάντιον καὶ ἀκέραιον Ἰωαννίτην πατριώτην. Ἦτο δυσχερέστατον τὸ ἔργον, διότι ὁ Γαλάτης, πονηρότατος, δὲν ἔστειργε νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὁ Τσακάλωφ διὰ τεχνητῶν γραμμάτων, προκληθέντων ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, μὲ ὑποσχέσεις ποῦ ἐνεψύχωναν τοὺς πλεονεκτικούς σκοποὺς τοῦ Γαλάτη, κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν Μάνην. Ἐχων ὁ Τσακάλωφ συνεργάτην του κάποιον Δημητρόπουλον ἀνεχώρησε μὲ τὸν Γαλάτην τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1818 ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μόλις τὸν Νοέμβριον τοῦ 1819 ἠδυνήθη νὰ εὔρῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του. Ὁ Γαλάτης παρὰ τὴν Ἑρμιόνην ἐν τῇ Ἀργολικῇ ἀκτῇ ἀπετελειώνετο ἀπὸ τὸν Δημητρόπουλον καὶ ἔτσι ἀπηλλάγη ἡ

Ἐταιρεία καὶ τὸ Ἔθνος ἀπὸ ἓνα ἐπικίνδυνον Ἐφιάλτην. Καταδιωχθεὶς ὁ Τσακάλωφ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς τὴν Μάνην καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἄμα δὲ ἐξεργράγη ἡ Ἐπανάστασις μετέβη εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ὅπου διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὑπασπιστῆς τοῦ περιωνύμου ἐκείνου Ἱεροῦ Λόχου, τοῦ καθαγιάσαντος τὰ πεδία τοῦ Δραγατσανίου. Μετὰ τὴν ἐν Μολδοβλαχίᾳ κατάπνιξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἔδραμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἀφιέρωσε τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν ἀγωνιζομένην πατρίδα.

Ὅταν δὲ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς Κυβερνήτης ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ Τσακάλωφ διωρίσθη ὡς ὑπάλληλος τοῦ γενικοῦ φροντιστηρίου εἰς τὸ λογιστικὸν τμήμα τοῦ στρατοῦ, εὐρίσκομεν δὲ αὐτὸν καὶ ὡς πληρεξούσιον ἐν τῇ ἐν Ἀργεὶ Ἐθνικῇ τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσει. Ἀκολουθῶς ἐπεσκέφθη τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, τὰ Ἰωάννινα, μετὰ δὲ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου, ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὸν νεοελληνικὸν χαρακτῆρα ἐξεπατρίσθη ἀκουσίως διὰ τὰ μὴ βλέπειν ὅτι ἐμάστιξεν ἡ παρνομία τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ὠνειροπόλησεν ἐλευθέραν καὶ εὐνομουμένην. Εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεώς του ἡ ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν ὁ φιλόπατρις Ἡπειρώτης ἔγραψεν ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸν τὴν 8ην Αὐγούστου, τοῦ 1832, πρὸς ἓνα τῶν φίλων του εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγεν: «Ἀναμφιβόλως θὰ εἶσαι περίεργος νὰ μάθης τὰ κατ' ἐμέ· σοῦ λέγω εἰς ὀλίγα λόγια, ὅτι τὸ Πάσχα ἀνεχώρησα ἀπὸ τὸ Ναύπλιον διὰ Πόλιν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐδῶ. Πῶς ἀνεχώρησα καὶ διὰ ποῦ καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἀγνοῶ· ἔφυγα χωρὶς νὰ ἡξεύρω ποῦ ὑπάγω. Μίαν φορὰν σοῦ ἔγραφα ἀπὸ τὸ Τριέστι εἰς Ἀγκῶνα κάποιας προβλέψεις μου περὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος· δι' ὀλίγον καιρὸν ἐνόμισα, ὅτι τότε εἶχα ἀπατηθῆ, ἀλλ' ὅχι, ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή».

Πόσα δὲν κατανοεῖ κανεὶς μεταξὺ τῶν γραμμῶν τῆς πικραμένης αὐτῆς ἐπιστολῆς. Ὁ φόνος τοῦ ἰδεώδους ἐκείνου Ἑλλήνος Κυβερνήτου καὶ ὅλαι αἱ κακίαι τὰς ὁποίας μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ Τουρκικὴ ἀνομία, κακίαι ἐκ τῶν ὁποίων μετὰ ἑκατονταετῇ ἐλεύθερον βίον δὲν ἀπηλλάγημεν ἀκόμη, κατέστησαν ἀπαισιόδοξον τὸν ἐξευγενισμένον ἐκείνον ἰδανικὸν Ἰωαννίτην καὶ πατριώτην καὶ

τὸν ἐξηνάγκασαν νὰ ἐκπατρισθῇ διὰ νὰ μὴ πληγῶνεται περισσότερον ἡ καρδία του. Συντελεστῆς αὐτὸς ἐκ τῶν θανμασιωτέρων τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος, χάριν τῆς ὁποίας ἐμόχθησε, δὲν ἐζήτησε οὔτε τιμὰς, οὔτε δόξας, οὔτε θέσεις. Παρέμεινεν ἀγνὸς καὶ λευκὸς φιλόπατρις Ἕλλην. Ἐπροτίμησε νὰ αὐτοεξορισθῇ καὶ νὰ ζήσῃ τὰ τελευταῖά του ἔτη μακρὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀρίζοντος εἰς τὴν Μόσχαν, ὅπως ἐτελεύτησε τῷ 1852 ἐν γαλήνῃ, μὲ τὴν συνείδησιν ἀναπαυμένην, ὅτι ὑπηρέτησε μὲ αὐταπάρνησιν τὸν ἅγιον τῆς Πατρίδος του ἀγῶνα, χωρὶς νὰ ἀξιῶσθαι τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν του.

Ἄς παραμείνῃ ἱερὰ πάντοτε ἡ μνήμη τοῦ σεμνοῦ πρωτεργάτου τῆς Ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος μας. Ἡ ὠραία ζωὴ τοῦ μακρὰν τοῦ γαλανοῦ οὐρανοῦ τελευτήσαντος πατριώτου, ὅστις ὠνειρεύθη μίαν Ἑλλάδα προαγομένην διὰ τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς εὐνομίας, Ἑλλάδα σταδιοδρομοῦσαν μὲ τὰς ἐξαισίους παραδόσεις τῶν εὐκλεῶν προγόνων, ἃς μᾶς ἐμπνέῃ πάντοτε ὅπου γῆς καὶ ἂν εὐρισκώμεθα.

Αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ εὐγενέστερον μνημόσυνον ποῦ ἔχομεν νὰ κάμνωμεν πρὸς ἀπονομὴν ἐνὸς εὐγενικοῦ φόρου εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἀθάνατον Ἰωαννίτην Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος ἠσθάνετο τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀνιδιοτελοῦς φιλοπατρίας.

ΟΙ ΕΞ ΑΔΕΛΦΟΙ ΖΩΣΙΜΑΔΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Η ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΑΛΛΗΛΙΑΣ

Καὶ οἱ ἑξ ἀδελφοὶ ἐπλούτησαν ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἔμειναν ἀγαμοὶ διὰ τὰ ἀφιερώσουσιν τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.—Οἱ ἀγῶνές των πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ ἑκδόσιν ὀγγραμμάτων πρὸς φωτισμὸν τοῦ δοιλευόντος ἔθνους.

Οἱ ΕΛΛΗΝΕΣ ἔμποροι τῶν παρελθόντων αἰώνων μᾶς ἔδωκαν θαυμάσια δείγματα φιλογενείας καὶ οὐσίας. Ἡ ἀνάστασις ἡ πολιτικὴ τοῦ Γένους θεβαίως ὀφείλεται εἰς τὰ πολεμικὰ μεγαλουργήματα τῶν πατέρων μας, οἱ ὅποιοι ἠγωνίσθησαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τὰ καταβάλλουν τὸ θηρίον τῆς Τουρκικῆς τυραννίας. Ἀλλ' ὅμως ἐκτὸς τῶν πολεμιστῶν, ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι παράγοντες, οἱ ὅποιοι καὶ προπαρασκεύασαν τὸν ἀγῶνα καὶ ἐθυσίασαν τὸν πλοῦτον αὐτῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὴν διατήρησιν αὐτῆς ἐπὶ τόσον μακρὸν χρόνον. Ἐκ τῶν θετικῶν παραγόντων τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ Γένους ὑπῆρξαν ἀναμφισβητήτως καὶ οἱ θαυμάσιοι ἐκεῖνοι ἔμποροι, οἱ ὅποιοι ὅπου γῆς καὶ ἂν εὐρίσκοντο, δὲν ἔλησμόνουν, ὅτι τὸ ἱερώτερον ποῦ εἶχαν τὰ κάμουν ἦτο τὰ διαθέτουν τὰ μέ τιμιον ἰδρώτα ἀπεκτημένα ὑπὲρ ἀναγεννησεως τῆς Πατρίδος των. Καὶ ἐκ τούτου ἔχομεν τοὺς μεγάλους ἐθνικοὺς εὐεργέτας, οἱ ὅποιοι διὰ τῶν ὥραιων πράξεων των κατηγλάισαν τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Μεταξὺ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀναμφισβητήτως ἡ Ἡπειρος ἔχει τὰ ἐπιδείξει τοὺς περισσοτέρους καὶ γενναιοφρονεστέρους ἐθνικοὺς εὐεργέτας. Εἰς τὴν γραμμὴν τῶν ἐκ τῆς εὐάνδρου ταύτης χώρας εὐεργετῶν τῆς Πατρίδος πρώτην θέσιν κατέχουν καὶ οἱ περιώνυμοι ἑξ Ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι. Καὶ ὡς ἔμποροι καὶ ὡς Ἑλληγες καὶ ὡς προστάται τῶν γραμμάτων καὶ ὡς φιλάν-

θρωποι μᾶς ἔχουν δώσει τόσα γεναῖα παραδείγματα, ὥστε ἀξίζει νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ζωῆς αὐτῶν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρευναν πολλὰ διδάγματα ἔχομεν νὰ ἀντλήσωμεν καὶ οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες.

Οἱ πρόγονοι τῶν Ζωσιμαδῶν ἐκ τοῦ χωρίου Γραμμένου τῆς Ἡπείρου, εἶχον μετοικήσει εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ὁ Παναγιώτης Ζωσιμᾶς ἀπέκτησεν ἐν Ἰωαννίνοις ἑννέα ἐν συνόλῳ τέκνα, ἕξ ἄρρενα καὶ τρία θήλεα. Οἱ ἕξ ἀδελφοὶ οἱ γενόμενοι περιώνυμοι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ ἦσαν οἱ ἑξῆς: Ἰωάννης, Ἀναστάσιος, Θεοδόσιος, Νικόλαος, Ζώης καὶ Μιχαήλ, γεννηθέντες περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου.

Καὶ οἱ ἕξ ἀδελφοί, ὅταν ἔφθασαν εἰς ὥριμον ἡλικίαν, μετὰ τὰς σπουδὰς αὐτῶν εἰς τὴν πατρίδα των, ἡ ὁποία ἦτο τότε ἐν τῶν διασημοτέρων κέντρων τῶν Ἑλληνικῶν φώτων, ἐτράπησαν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἀλλὰ ἡ Ἡπειρος, εὐρισκομένη ὑπὸ τὸ πέλμα τυράννων παρανόμων, δὲν παρεῖχε καμμίαν τότε ἀσφάλειαν πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἕξ ἀδελφοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκπατρισθοῦν. Καὶ τρεῖς μὲν ἕξ αὐτῶν, ὁ Θεοδόσιος, ὁ Νικόλαος καὶ ὁ Μιχαήλ ἐξέλεξαν ὡς κέντρον αὐτῶν τὸ Λιβόρνον τῆς Ἰταλίας, οἱ δὲ λοιποὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Νίζναν τῆς Ρωσσίας.

ΚΑΙ ΟΙ ΕΞ ΑΔΕΛΦΟΙ ΣΥΝΕΙΡΓΑΖΟΝΤΟ ΜΕ ΑΓΑΠΗΝ ΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΩΔΗ ΕΝΤΙΜΟΤΗΤΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΑΣ ΤΩΝ

Αἱ ἐργασίαι των ηὔδοκίμησαν εἰς βαθμὸν ἐπίζηλον καὶ ὁ οἶκος τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν ἐξειλίχθη εἰς ἓνα τῶν ἰσχυροτέρων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀπὸ τὴν Νίζναν καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὴν Μόσχαν, ὅπου μετέφεραν τὰς ἐργασίας των, ἀπέστελλον εἰς τὴν Ἰταλίαν εἶδη τῆς Ρωσσίας, τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἀνατολῆς· ἐκεῖθεν δὲ εἰσῆγον Εὐρωπαϊκὰ εἶδη πρὸς κατανάλωσιν. Ἐὰν θελήσῃ τις νὰ ἀνεύρῃ τὸ μυστικὸν τῆς εὐδοκίμησεως τῆς ἀδελφότητος τῶν Ζωσιμαδῶν, θὰ ἀποδεχθῇ μὲν, ὅτι τοῦτο ὀφείλετο εἰς τὴν ἰδιοφυίαν αὐτῶν καὶ τὸ θετικὸν πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἦσαν προικισμένοι, ἀλλ' ὅμως εἶχον συμβάλει σπουδαίως καὶ δύο ἄλλοι παράγοντες. Ἦσαν ἡ ἐντιμότης αὐτῶν καὶ οἱ δεσμοὶ τῆς φιλαδελφείας, οἱ ὁποῖοι παρέμειναν ἀναλλοίωτοι. Οἱ μετὰ τῶν Ζωσιμαδῶν συναλλάσ-

Ὁ Ἀναστάσιος Ζωσιμᾶς ἦτο ἓνας ἐκ τῶν ἐξ Ἀδελφῶν, τέκνων τῆς εὐάνδρου Ἡπείρου. Ἐγιναν βαθύπλουτοι ἐμπορευόμενοι εἰς Ἰταλίαν καὶ Ρωσσίαν καὶ ἀφιέρωσαν τὰ πάντα πρὸς ἀναγέννησιν τῆς τυραννουμένης Ἑλληνικῆς Πατρίδος, παρασχόντες θαυμάσιον παράδειγμα φιλογενείας καὶ φιλομουσίας πρὸς πάντας τοὺς πλουσίους Ἑλλήνας.

σόμενοι ἔβλεπαν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῶν χαρακτῆρας ἀ-
δαμαντίνους, τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἐδραιωθῇ
καὶ ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ μία ἀπεριόριστος ἐκτί-
μησις πρὸς τοὺς σπεριωνύμους Ἑπειρώτας, τοὺς βαστά-
ζοντας τόσον ὑψηλὰ τὴν τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος.
Ἀλλὰ καὶ οἱ ἱεροὶ δεσμοὶ τῶν ἑξ ἀδελφῶν πρὸς ἀλλή-
λους, ἀγωνιζομένων ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀφοσιώσει πρὸς μίαν
καὶ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, ἐμπνεομένων ὑπὸ τῶν αὐ-
τῶν πόθων, ἵνα διὰ τοῦ πλούτου ἀποβῶσιν εὐεργετικοὶ
πρὸς τὴν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν τυράννων στεναζούσαν Πα-
τρίδα, ἦτο μία ἄλλη σπουδαία αἰτία, ὅπως οἱ Ζωσιμά-
δαι φθάσουν εἰς τὴν περιωπὴν, εἰς ἣν ἀνελθούσῃσαν.
Ὅσοι ἀδελφοὶ ηὐτύχησαν νὰ συνεργάζωνται ἐν ἀγάπῃ
καὶ ὁμονοίᾳ πρὸς συνέχισιν τῶν ἀσχολιῶν τοῦ πατρὸς
καὶ πρὸς διαιώνισιν τῶν οἰκογενειακῶν των παραδόσε-
ων, δύνανται νὰ ἐκτιμήσουν ἀκριβοδικαίως τὴν ἐπιβο-
λὴν τῶν ἑξ Ἑπειρωτῶν ἀδελφῶν, οἱ ὁποῖοι μᾶς παρέ-
σχον καὶ διὰ τοῦτο γενναῖα καὶ ἀξιομίμητα παραδείγ-
ματα πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους.

Ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν τῆς σπεριωνύμου αὐτῆς Ἀ-
δελφότητος, ἔχει ἀκόμη νὰ θαυμάσῃ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς
οἰκονομίας, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου πάντες ἐνεφοροῦντο. Δὲν ἐ-
μέθυσαν ἀπὸ τὴν συσώρευσιν τοῦ πλούτου. Δὲν ἀνή-
γειραν καλλιμάρμαρα οἰκήματα, διὰ νὰ ἐνδαιτύωνται αὐ-
τοὶ ἡγεμονικῶς. Ἡ σπατάλη ὑπῆρξεν ἄγνωστος εἰς τοὺς
Ζωσιμάδας. Ἡ ζωὴ των ὑπῆρξεν ἀπλή, λιτή, ἄνευ μα-
ταιότητος καὶ ἐπιδείξεως. Εἰς τὴν Μόσχαν οἱ ἀδελφοὶ
Ζωσιμάδαι κατῴκουν ὑπὸ ἐνοίκιον εἰς τὸ ἐκεῖ Μετόχιον
τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Μονῆς τῶν Ἰβήρων, ὅπου διητᾶτο
καὶ ἄλλος ἐπιφανὴς εὐεργέτης τοῦ ἔθνους, ὁ Ζώης Κα-
πλάνης. Ζῶντες ἐκεῖ ἐν ἀπλότητι εἶχον τὴν συναίσθησιν,
ὅτι ἕκαστον ρούβλιον, τὸ ὁποῖον ἀπέκτων, τὸ ὄφειλον πρὸ
παντὸς εἰς τὴν Πατρίδα, νὰ τὸ χαρίσουν πρὸς ἐνίσχυσιν
τῶν Σχολείων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν φιλαν-
θρωπικῶν καταστημάτων, νὰ προικοδοτήσωσιν ὀρφανά,
νὰ προσδιδάσουν τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, νὰ τὸ
δώσουν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὑπῆρξαν
βεβαίως καὶ τότε, ὅπως ὑπάρχουν καὶ σήμερον Ἕλλη-
νες, οἱ ὁποῖοι πλουτήσαντες ἐν τῇ ξένῃ, ἀντεπροσώπευον
μίαν παχυλὴν ἀντίληψιν περὶ ἀποστολῆς καὶ ἑαυτῶν καὶ

τοῦ πλούτου των. Οἱ τοιοῦτοι τύποι συγκεντρώνονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ἑαυτὸν των. Μὲ σβυσμένην τὴν ψυχὴν, στείραν ἀπὸ κάθε γενναῖον καὶ ὑψηλὸν αἰσθημα, ζοῦν μόνον διὰ νὰ ζοῦν αὐτοὶ καὶ πλέον οὐ. Σκορπίζουν τὰ πλούτη των εἰς πολυτελῆ ἐξωτερικὴν παράστασιν, σπαταλοῦν ἀφειδῶς δι' ὅλας τὰς ματαιότητας, ἐξοδεύουν χιλιάδας διὰ μίαν βραδυάν, δι' ἓνα καπρίτσιο καὶ ὅταν ζητηθῇ ἀπ' αὐτοῖς μία οἰασδὴρποτε εἰσφορὰ δι' ἓνα σκοπὸν εὐγενῆ, διὰ τὰ γράμματα, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, δι' ἔργα κοινωφελῆ, κλείουν ἐρμητικῶς τὰ θαλάντιά των καὶ φασκελώνουν καὶ Πατρίδα καὶ κοινωvίαν καὶ ἰδανικά καὶ μυκτηρίζουν ἀκόμη ἐκείνους, ποῦ πιστεύουν εἰς θεωρίας ἀλτρουϊστικὰς καὶ καταναλίσκουν τὰς πνευματικὰς ἢ τὰς σωματικὰς των δυνάμεις διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὠραίων πραγμάτων ἐν τῷ κόσμῳ. Οἱ τοιοῦτοι μὲ σβυσμένην τὴν ψυχὴν τύποι, ἄκαρδοι καὶ ἀνηλεεῖς καὶ ἀδιάφοροι καὶ ἀσυγκίνητοι ἐκπροσωποῦν μίαν χυδαίαν πλουτοκαρτίαν καὶ τίποτε περισσότερον. Ἐγωῖσται καὶ σκληροὶ καὶ ἀφιλότιμοι ἀπολαμβάνουν ἐπαξίως, ὣν εἶναι ἄξιοι, καθιστάμενοι τὸ ἀντικείμενον τῆς δικαίας περιφρονήσεως ὑπὸ τῆς κοινωνίας. Τοιαύτη χυδαία καὶ ἐγωῖστικὴ πλουτοκρατία, ἡ ὁποία διαθέτει τὴν ὕλην διὰ κορεσμὸν ταπεινῶν παθῶν, χωρὶς καμμίαν ὑψηλοτέραν ἀποστολὴν εἶναι ἀληθῶς ξένη πρὸς τὰς ὠραίας παραδόσεις τοῦ Ἑθνους μας. Παραδόσεις, τὰς ὁποίας ἐτήρησαν ἀλυμάντους κατὰ τρόπον ἄξιον θαυμασμοῦ οἱ Ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι.

Ἐν ἐκ τῶν σημείων τῆς ζωῆς τῶν Ζωσιμαδῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιον ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως, εἶναι καὶ τοῦτο: ὅτι ἀπεφάσισαν πάντες νὰ μείνουν ἄγαμοι, ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ νὰ ἀφιερῶσουν τὰ πάντα εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος. Οὔτε τὰ θέλγητρα τοῦ οἰκογενειακοῦ θίου, οὔτε ἡ ἐπιθυμία νὰ μεταβιβάσουν τὸ δνομά των εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ἴσχυσαν νὰ τοὺς ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν των σκοπὸν, συνοπιζόμενον εἰς τὸ δόγμα: τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.

Διὰ τοὺς Ζωσιμάδας ὑπῆρχε μία εὐρυτάτη οἰκογένεια, ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, ὁ ὁποῖος ὑφίστατο τὰ πάνδεινα ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων.

Τὰ ἐν τῷ Ἀγιορειτικῷ Μετοχίῳ τῆς Μόσχας ἀπλᾶ ἐνδιαιτήματα τῶν Ζωσιμαδῶν εἶχον μεταβληθῇ εἰς ἐντευκτήριον καὶ προσκύνημα καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ξένων. Μετέβαινον ἐκεῖ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπίσημοι τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας νὰ χαιρετήσουν, νὰ θαυμάσουν τοὺς περηνόμους Ἑπαιρώτας, οἱ ὅποιοι ὑστέρον ἐαυτοὺς τῶν ἀναπαύσεων τῆς ζωῆς, διὰ νὰ καταναλίσκωνται ὑπηρετοῦντες εὐγενεῖς ὑποθέσεις.

Ὁ Ἕλλην στρατιωτικὸς Λασσάνης ἀναφέρει μάλιστα, ὅτι τὸ Ἰθηρικὸν Μετόχιον ἐπεσκέφθη ποτὲ καὶ ἡ μήτηρ Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας Μαρία. Ἡ ὑψηλὴ ἐπισκέπτις, ἐξήτησε νὰ γνωρίσῃ τὸν Ζῶην Ζωσιμάδην, πρὸς τὸν ὅποιον, καθ' ὃ γράφει τῷ 1818 ἐκ Μόσχας ὁ Λασσάνης εἰς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν», εἶπε παρουσίᾳ καὶ ἄλλων Ἑλλήνων τὰ ἐξῆς: «Κύριε Ζωσιμᾶ! αἱ εὐεργεσίαι, τὰς ὁποίας καθημερινῶς κάμνετε εἰς τοὺς ὁμογενεῖς σας καὶ εἰς τὸ γένος τῶν Ρώσσω, εἶναι καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα γνωσταί· ἐξακολουθεῖτε τὸ θεάρεστον τοῦτο ἔργον καὶ ἐστὲ πεπεισμένοι, ὅτι παρὰ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν καὶ αἱ εὐλογίαι τῶν εὐεργετουμένων φθάνουν εἰς τὸν οὐρανόν». Ἐπειτα, στρέψασα τὸν λόγον πρὸς τοὺς παρισταμένους ὁμογενεῖς προσέθεσε: «Τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὦ Γραικοί, πρέπει μεγάλως νὰ σέβεσθε καὶ νὰ τὸν θεωρῆτε ὡς καύχημα τοῦ Γένους σας». Κατὰ τὸν Λασσάνην, ἡ μήτηρ Αὐτοκράτειρα ἐδήλωσεν, ὅτι ἂν δὲν ἦτο ὁ καιρὸς τόσον ἀκατάλληλος, θὰ ἐπεθύμει νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὸ «Ἀρχαιολογικὸν Ταμεῖον» τοῦ Ζωσιμᾶ. Ἦτο δὲ τὸ Ταμεῖον τοῦτο μία πλουσία συλλογὴ νομισμάτων ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν καὶ νεωτέρων, ἡ πλουσιωτέρα ἰδιωτικὴ συλλογὴ τῶν χρόνων ἐκείνων, διὰ τὴν ὁποίαν συνέρρεον πανταχόθεν οἱ ἐπισκέπται νὰ τὴν μελετήσουν καὶ τὴν θαυμάσουν. Ἡ περιώνυμος ἐκείνη συλλογὴ εἶχε δωρηθῇ βραδύτερον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπλούτησε τὸ Ἐθνικὸν Νομισματικὸν Μουσεῖον. Συνίστατο δὲ ἡ συλλογὴ τῶν Ζωσιμαδῶν ἐκ τῶν ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων— μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ εἷς διάσημος μαργαρίτης— ἐκ 12.457 νομισμάτων Ἑλληνικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν. Τούτων 230 ἦσαν χρυσᾶ, 3,602 ἀργυρᾶ καὶ τὰ λοιπὰ χάλκινα. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν μέρος μόνον τῆς συλλογῆς, μὴ συμπερι-

λαμβανομένων καὶ τῶν μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων νομισμάτων, δωρηθέντων καὶ τούτων εἰς τὸ Ἔθνος.

Γράφων ὁ Λασσάνης τῷ 1818 περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν κειμηλίων τοῦ Ζῶη Ζωσιμᾶ, διηγεῖται ὁποῖον ἅγιον ἐνθουσιασμόν εἶχεν ὁ φιλογενῆς Ἑπειρώτης, συλλέγων τὰ ἀντικείμενα τῆς εὐκλείας τῶν προγόνων.

Ο ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ ΕΙΠΕ ΤΟ ΑΘΑΝΑΤΟΝ ΕΚΕΙΝΟ, ΟΤΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ
ΚΥΒΕΡΝΑΤΑΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

«Ἀφ' οὗ—λέγει ὁ Λασσάνης—ὁ φιλογενέστατος οὗτος ἀνὴρ παρητήθη ἀπὸ τὸ πολυάσχολον ἐμπορικὸν ἐπάγγελμα διὰ νὰ περάσῃ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς του εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς παμφιλοῦς ἡσυχίας, ἐσυλλογίσθη νὰ κάμῃ προᾶγμα, τὸ ὁποῖον μῆτε καὶ εἰς τὸν νοῦν τινὸς τῶν ὁμογενῶν μας μέχρι τοῦδε ἦλθε· δηλαδή, νὰ συστήσῃ Ταμεῖον Ἀρχαιολογικόν, τῶν ὅσα ἤθελεν ἡμπορέσει νὰ συλλέξῃ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Ὅθεν, καταπολεμήσας δυσκολίας μεγαλωτάτας, ἔκαμε συλλογὴν χρυσῶν, ἀργυρῶν καὶ χαλκίων νομισμάτων, ὅχι μόνον τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων παλαιῶν καὶ νεωτέρων Ἑθνῶν. Ἡ πολύτιμος αὕτη συλλογὴ, ὥς ἀπὸ εἰδήμονος ἀνδρὸς ἐβεβαιώθη, ὅχι μόνον καμιᾶς τῶν Εὐρωπαϊκῶν δὲν εἶναι κατωτέρα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ πολλῶν πλουσιωτέρα καὶ προτιμωτέρα. Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν ἀξιολόγων ταύτης τῆς συλλογῆς, εὕρεσκειται καὶ ἓνας μαργαρίτης, ὁ ὁποῖος διὰ τὸ μέγεθός του (ζυγίζει καράτια 27 7) 8) τὴν καθαρότητα καὶ τὴν στιλπνότητα φημιῖζεται εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὸ Ἀρχαιολογικὸν τοῦτο Ταμεῖον—συνεχίζει ὁ Λασσάνης—εἵλκυσε τὴν περιέργειαν ὅλων τῶν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς τοῦ Αὐτοκράτορος παρευρεθέντων μεγάλων ἀνδρῶν. Βασιλικοὶ πρίγκιπες, Δοῦκες, Συνακλητικοί, ὅλοι οἱ Πρόεδροι τῶν Ἐξωτερικῶν Δυνάμεων τὸ ἐπεσκέφθησαν, τὸ ἐθαύμασαν, καὶ ἐπήνεσαν τὴν καλὴν του καὶ εὐτακτον διαίρεσιν».

Καὶ ἐκθέτων ὁ Λασσάνης ὁποῖαν στοργὴν εἶχεν ὁ φιλογενέστατος Ἑπειρώτης πρὸς τὰ τιμαλφῇ ἐκεῖνα λείψανα τῆς εὐκλείας τῶν προγόνων, καταλήγει: «Ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς πρέπει νὰ χαίρωμεν, διότι τὰ πολύτιμα προγονικά μας ταῦτα κτήματα ἤλθον εἰς χεῖρας ἑνὸς ὁμογενοῦς, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ φιλογενέστατος Ζωσιμαῖς! Ὁ εὐγενὴς οὗτος ἀνὴρ γνωρίζει κάλλιστα τὴν ἀξίαν τούτων τῶν μνημείων τῆς προπατορικῆς μας εὐκλείας καὶ τίποτε εἰς τὸν κόσμον δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ τὸν κινήσῃ διὰ νὰ στερηθῇ τὸ Γένος του ἀπὸ τὸν πολύτιμον τοῦτον θησαυρόν».

Ἐπεμείναμεν εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν λεπτομερειῶν τούτων, διότι ὁ Λασσάνης, γράφων εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν Ἑλλὰς δὲν ὑπῆρχε, μᾶς δίδει κάποιαν ἰδέαν περὶ τῶν σκέψεων καὶ τῶν πόθων τῶν Ζωσιμαδῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους καὶ ὄχι μόνον ἐπίστευον, ἀλλ' ἠγωνίζοντο διὰ τῆς ιδρύσεως σχολείων δι' ἐκδόσεως συγγραμμάτων, διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν φώτων νὰ ἐπιταχύνουν τὴν ἡμέραν τῆς ἐθνικῆς ἀπολυτρώσεως. Καὶ πράγματι ὁ Ζῶης Ζωσιμάδης, ὁ τόσον φιλοστόργως συλλέγων τὰ λείψανα τῆς προγονικῆς εὐκλείας, διὰ νὰ τὰ χαρίσῃ εἰς τὸ Ἕθνος του, ηὐτύχησε καὶ ἔζησε καὶ εἶδεν, ὅτι ὁ σπόρος ὁ ἱερός, ὁ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων σπαρεῖς, ἐρριζοβόλησε καὶ ἐκαρποφόρησε. Τὸ Ἕθνος δι' ἀγώνων ἡρωϊκῶν ἀνεστήθη, ἀπέκτησεν ἓνα αὐθύπαρκτον πολιτικὸν πυρῆνα, ἐπανῆλθε καὶ αὐθις εἰς τὴν ζωὴν ἡ Ἑλλὰς καὶ κατέστησε κτῆμα ἐθνικὸν καὶ ὅλα τὰ κειμήλια, τὰ ὁποῖα μὲ τόσον ἱερὸν ἔρωτα συνήθροισεν ἡ φιλοπατρία καὶ φιλομουσία τοῦ θαυμασίου Ἑπειρώτου.

Ἐν τῶν κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικῶν τῶν Ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν ἦτο ἡ μανία των, ὅπως πολλαπλασιασθῶσι τὰ βιβλία μεταξὺ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων, ὥς τὰ δραστηκώτερα ὄπλα πρὸς κατάλυσιν τῆς τυραννίας. Οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων ἐπραξε τόσα πρὸς ἐκδοσιν καὶ διάδοσιν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, ὅσα ἡ περιώνυμος τῶν Ζωσιμαδῶν Ἀδελφότης. Ἐδαπάνησαν δὲ καὶ διένεμον τὰ ἐκδιδόμενα συγγράμματα κατὰ χιλιάδας δωρε-

ἂν εἰς πᾶσαν γωνίαν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Καὶ εἶναι
 μὲν ἀληθές, ὅτι ἐθυσίασαν πολλάκις δι' ἔκδοσιν ἔργων,
 τῶν ὁποίων δὲν εἶχεν ἀνάγκην τὸ ἔθνος, ἀλλ' ὅμως ἡ
 ἐκτύπωσις τῶν Κυριακοδρομίων τοῦ σοφοῦ Κερκυραίου
 Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη καὶ πρὸ παντὸς ἡ ἔκδοσις τῶν
 ἔργων τοῦ ἀθανάτου Ἀδαμαντίου Κοραῆ παρέσχον με-
 γίστην ὠφέλειαν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, ἐδημιούργησαν
 νέον φρόνημα καὶ ἐξῆψαν τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερί-
 αν. Ὁ Ντισλαέλι εἶπε τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο ὅτι: ἓνα βιβλί-
 ον δύναται νὰ εἶναι τόσον μέγα πρᾶγμα, ὅσον μία μά-
 χη». Ἑορμηνεύων δὲ ὁ Βολταῖρος τὴν καταπληκτικὴν ἐ-
 πίδρασιν, τὴν ἐποίαν ἐξασκοῦν πρὸς φρονηματισμὸν τῆς
 κοινωνίας τὰ βιβλία, ἀπεφάνη: «Ὁλος ὁ γνωστὸς κό-
 σμος, ἐκτὸς τῶν βαρβάρων Ἑθνῶν, κυβερνᾶται ὑπὸ δι-
 βλίων».

Οἱ Ζωσιμάδαι εἶγον κατανοήσει τὴν ἀλήθειαν ταύτην
 καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς τῶν δαιμιλῶς τὰ μέσα ταῦ-
 τα, «τὰ ὁποῖα κυβερνοῦν τὸν κόσμον». Ἐξαίρων ὁ ἀεί-
 μνηστος Διονύσιος ὁ Θερεϊανὸς τὴν ἀνυπολόγιστον ση-
 μασίαν, ἣν εἶχε διὰ τοῦ ἔθνους τὴν ἀνάστασιν ἡ διὰ
 τῶν Ζωσιμαδῶν ἔκδοσις καὶ δωρεὰν κυκλοφορία ἐν τῷ
 Ἑλληνικῷ κόσμῳ τῶν σοφῶν τοῦ ἀθανάτου Κοραῆ συγ-
 γραμμάτων ἐπιφωνεῖ εἰς τὸ τρίτουρον μνηματιῶδες αὐτοῦ
 περὶ τοῦ σοφοῦ Χίου ἔργον: «Μήπως οἱ Ζωσιμάδαι
 δὲν ὑπῆρξαν δαιμιλέστατοι καὶ ἀφιλοκερδέστατοι χορη-
 γοὶ εἰς πάντα τὰ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Γένους φιλολογικὰ αὐ-
 τοῦ ἐγχειρήματα καὶ ἔργα; Τίς ἐτέλεσε τὰ ἀναλώματα
 πρὸς ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης; Τίς διέ-
 σπειρεν αὐτὴν δωρεὰν ἀνὰ μέσον τῶν εἰς παιδείαν ὁρ-
 γάντων νέων Ἑλλήνων; Τίς ἄλλος ἢ ἡ πολυῦμνητος Ζω-
 σιμαία Ἀδελφότης, τῆς Ἡπείρου τὸ καύχημα, τῆς ὅλης
 Ἑλλάδος τὸ σέμνωμα, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλογενείας
 ἀθάνατον ἀγλαΐσμα καὶ παράδειγμα ἀνυπέρβλητον;»

Ἄλλ' ἡ ἔκδοσις ἐθνωφελῶν συγγραμμάτων δὲν εἶναι
 τὰ μόνα ἔργα τῆς φιλομουσίας καὶ φιλογενείας τῶν Ζω-
 σιμαδῶν. Ἐπραξαν καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα τοὺς κα-
 τέστησαν ἀντικείμενον τῆς αἰωνίας Ἑθνικῆς εὐγνωμο-
 σύνης, ὡς θὰ ἴδωμεν διὰ τῶν ἀκολουθίων.

Ο ΦΩΤΙΣΜΟΣ ΕΓΓΥΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΦΥΛΑΞΙΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Ἡ Ζωδιααία Σχολή τῶν Ἰωαννίνων.—Τὰ Σχολεῖα προπα-
ρασκευάζουν τὴν Ἑθνικὴν ἀπολύτρωσιν.—Ἡ Διαθήκη τῶν
Ζωδιααδῶν ὑπόδειγμα πρὸς ὅλους τοὺς Ἕλληνας.—Ἡ
εἰγνωμοδίνη τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως πρὸς τοὺς φιλο-
πάτριδας Ἠπειρώτας.—Αἱ νέαι γενεαὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς
Ἀμερικῆς.

Ο Ἰ ΕΞ ΑΔΕΛΦΟΙ Ζωσιμάδαι, μέιναντες ἄγαμοι,
ἵνα ἀφιερώσουν ἑαυτοὺς ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ Ἑ-
θνος, παραμένουν καὶ θὰ παραμένουν ἕσασι ὡς
πρωτότυπα φιλογενείας καὶ φιλομουσίας διὰ τοὺς πλου-
σίους Ἕλληνας, ὅχι μόνον διότι ἀνελάμβανον τὴν ἔκδο-
σιν τῶν συγγραμμάτων τῶν λογίων, τὰ ὅποια ἐσκόρπιζον
δωρεὰν ἀπανταχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν πρὸς φωτι-
σμόν τῶν ὁμοεθνῶν των, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰς ἄλλας ἐθνι-
κὰς ἀγαθοεργίας. Ἡ μνήμη τῶν ἐξ ἀδελφῶν ἐπισώζεται
καὶ διὰ τῆς διασήμου σχολῆς, τὴν ὁποίαν ἀνίδρυσαν καὶ
ἐπροικοδότησαν εἰς τὰ Ἰωάννινα, σχολῆς ἣ ὁποία φέρει
τὸ ὄνομα αὐτῶν. Τὰ Ἰωάννινα, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς
Τουρκοκρατίας, προσέφερον διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμ-
μάτων μίαν τῶν θαυμασιωτέρων ὑπηρεσιῶν, διὰ τὴν προ-
παρασκευὴν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀπολυτρώσεως.

Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Κούμας λέγει, ὅτι: εἰς τὴν
πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρεωστεῖ ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀναγέννη-
σιν τῆς παιδείας». Ὁμιλῶν δὲ περὶ τοῦ ἱερέως Σουγδου-
ρῆ, χρηματίσαντος διδασκάλου ἐν Ἰωαννίνοις, λέγει, ὅτι
οὗτος «διέδωκε διὰ τῶν μαθητῶν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσ-
σαν, εἰς τὴν πρότερον καταβαρβαρωμένην Εὐρωπαϊκὴν
Τουρκίαν». Καὶ ἐξαίρων ὁ Κούμας περαιτέρω τὴν συμ-
βολὴν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων διὰ τὴν ἐξάπλωσιν
τῆς παιδείας, σημειοῖ τὰ ἐξῆς, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὸν
δικαιώτατον ἔπαινον διὰ τὴν πρωτεύουσαν τῆς πολυπα-
θοῦς Ἠπείρου: «Μαθηταί—γράφει—τῶν Ἰωαννίνων
ὑπῆρξαν διδάσκαλοι εἰς Μέτσοβον, Τρίκκην, Λάρισσαν,
Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν, αἱ ὁποῖαι πό-
λεις ἐσύστησαν σχολεῖα, μετὰ τὸ τῶν Ἰωαννίνων. Εἰς ὅ-
λα τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετεφέρ-
θησαν αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις τοῦ τῶν Ἰωαννίνων
σχολείου».

ΤΟ ΕΥΕΡΓΕΤΕΙΝ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΑΣΦΑΛΗΣ
ΟΤΙ Ο ΕΥΕΡΓΕΤΗΣΑΣ ΥΠΗΡΞΕΝ ΕΝ ΠΑΣΙΝ ΕΝΑΡΕΤΟΣ

«Ἐκτοτε— προσθέτει ὁ αἰμῆνηστος Παπαρρηγόπουλος ἢ ἐσυστήθησαν ἢ ἐβελτιώθησαν πλεῖστοι ἄλλαι σχολαὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν τῇ Στερεᾷ, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Χίῳ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Ἰασίῳ, ἐν Βουκουρεστίῳ. Δὲν ἔπασσαν ὅμως— ἐπάγεται ὁ Ἑθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς— ἀκμάζοντα τὰ ἰδρύματα τῆς ἀρχικῆς τοῦ μεγάλου τούτου συστήματος ἐστίας, ἥτοι τῶν Ἰωαννίνων, διότι ἔτερα τῆς πόλεως ταύτης φιλογενῆ τέκνα ἐν Ρωσσίᾳ, παροικοῦντα καὶ πλουτήσαντα, ἰδίως οἱ Ζωσιμάδαι καὶ οἱ Καπλάναι, ἠΰξησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτόθι σχολείων ἢ ἐξησφάλισαν τὴν ὑπαρξίν τῶν προὔπαρχόντων, διὰ νέων δασιλῶν δωρεῶν. Διδάσκαλοι ὀνομαστοὶ ἀντήχησαν καθ' ὅλην ταύτην τὴν περίοδον τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀναβιώσεως ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Ἰωάννης Δημητριάδης Πέζαρος, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας, Πάριος Ἀθανάσιος, ὁ Δωρόθεος Πρώϊος, ὁ Βενιαμίν, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ Στέφανος Δούγκας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος —ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους— χιλιάδες δὲ μαθητῶν ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτῶν τὰ νάματα τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας ἐπιστήμης».

Τὴν θείαν ταύτην ἀποστολὴν πρὸς δημιουργίαν νέων ἀνδρῶν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Ἑθνους, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ φωτισμοῦ θὰ προπαρασκεύαζε τὴν ἡμέραν τῆς ἀπολυτρώσεώς του ἀπὸ τὴν τυραννίαν, τὴν θείαν ταύτην ἀποστολὴν, τὴν ὑπηρετήσαν κατὰ τρόπον ὑπέροχον οἱ ἕξ φιλοπάτριδες ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι. Ἡ Ζωσιμαία σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων καὶ αἱ γενικώτεραι αὐτῶν ἀφοσιώσεις πρὸς ἴδρυσιν καὶ ἐνίσχυσιν παντοίων ἐθνικῶν καθιδρυμάτων πρόκεινται μέχρι σήμερον ὡς ὑποδείγματα πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας πλουσίους, διδάσκοντα πρὸς αὐτοὺς τὸν τρόπον, δι' οὗ δύναται τις νὰ ἀφίση ἄληστον καὶ ἱερὰν τὴν μνήμην εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑθνους του.

Εὐηργέτουν δὲ τὸ Ἑθνος τῶν οἱ Ζωσιμάδαι ζῶντες. Ἦσθάνοντο τὴν χαρὰν νὰ δαπανοῦν τὰ δι' ἰδρώτων κερδιζόμενα ἐν συνειδήσει, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιτελέσουν τὴν

πρὸς τὴν δούλην Πατρίδα ὀφειλὴν ταύτην. Καὶ τὸ ἔπραττον χωρὶς νὰ ἀναμένουν τιμὰς καὶ δόξας, ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, διότι Ἑλλὰς τότε δὲν ὑπῆρχεν.

Ὁ Διονύσιος Θερεϊανὸς εἰς τὸ τρίμηνον ἀριστουργηματικόν του περὶ Κοραῆ ἔργον, φιλοσοφῶν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας τῶν ἔξ Ἑπειρωτῶν Ἀδελφῶν σημειοῖ που τὰ ἑξῆς διδακτικώτατα: «Ἡ φιλοπατρία ὁμολογεῖται ἀρετὴ σφόδρα ἐπίζηλος καὶ ἀγαστή, ἀλλὰ δὲν ἔχει καὶ τοσαύτην δύναμιν, ὥστε νὰ παρέχῃ αὐτὴ καὶ μόνη πλήρη ἄφεσιν πάσης ἄλλης ἁμαρτίας. Ἐπαινετὸς ὁ δεῖνα, ὅτι θνήσκων ἐμνήσθη τῆς Πατρίδος καὶ κατέλιπεν ὑπὲρ αὐτῆς μεγάλην ἢ μικρὰν μερίδα τῆς ἰδίας οὐσίας· ἐντεῦθεν ὁμως οὐδαμῶς ἔπεται, ὅτι τὸ εὐεργετεῖν τὴν πατρίδα εἶναι ἀπόδειξις ἀσφαλῆς, ὅτι ὁ εὐεργετήσας ὑπῆρξεν ἐν πᾶσιν ἐνάρετος. Ἡ φιλοπατρία δὲν ἔχει δύναμιν καθαρτηρίου πυρός, ἐλέγχεται δὲ μέχρι τινὸς καὶ καταγέλαστος, ὁσάκις ὁ διανοούμενος νὰ ἀποδείξῃ τὴν Πατρίδα ἰδίαν κληρονόμον, προκηρύσσει διὰ τυρρηνικῆς σάλπιγγος τὴν γενναίαν αὐτοῦ βουλὴν πρὸς μείζονα διάθρηψιν τῆς μωρίας ἢ πανουργίας τοῦ. Οἱ Ζωσιμάδαι, διαλάμπαντες ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ δούλη πατρὶς οὔτε ἐπιτίμους ἀμοιβάς, οὔτε πανηγυρικὰς εὐχαριστίας ἠδύνατο νὰ ἀπονείμῃ πρὸς τοὺς εὐεργέτας τῆς, ἦσαν βεβαίως ἄνδρες οὐ μόνον φιλογενεῖας ἀξιοθαυμάστου, ἀλλὰ καὶ σπανίας χρηστότητος».

Ἡ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΥΠΟΤΡΟΦΙΩΝ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚῇ ΧΑΡΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΘΑ ΗΤΟ ΜΙΑ ΤΩΝ ΘΕΙΟΤΕΡΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

Μεγάλουτοι αὐτοὶ ἔζων βίον λιτόν, ἀσκητικόν καὶ ἀνεπιτήδευτον, ἠρκοῦντο δὲ εἰς μόνην τὴν χαρὰν νὰ δαπανοῦν εὐεργετοῦντες τὰς ὑψηλοτέρας ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατευθύνσεις. Εὐηργέτουν δὲ ὄχι μόνον τὸ ἔθνος των, ἀλλὰ παρεῖχον γενναῖα ποσὰ καὶ εἰς φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα, τῆς χώρας ὅπου ἔζων καὶ ὅπου ἀπέκτησαν τὰ πλούτη των. «Οἱ Ζωσιμάδαι— λέγει ὁ αὐτὸς βιογράφος τοῦ Κοραῆ— οἱ δαπανήσαντες 127,000 ρουβλίων, χάριν μόνης τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας καὶ πολλὰς ἔτι μυριάδας πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ Ἑλληνορωσικοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἰβανόβσκυ, ἤγον βίον πενιχρότατον καὶ εὐτελέστατον, εἴτε δι' ὑπερβάλλουσαν φιλοπατρίαν—ἵνα μὴ καταγελῶσιν, ὅτι καλῶς διαιτώμε-

νοι ἠδίκησαν τὴν Πατρίδα— εἴτε διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς πάντα Ἑλλήνα φιλοδοξίαν, ἣτις ἐνίστε ἐκ σφοδρᾶς ἀλλὰ ἀνεπιδείκτου φιλαυτίας, μεταπίπτει εἰς φιλόδοξον, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐπιδεικτικὴν μετριοφροσύνην».

Τὴν ἀξιολύμητον φιλομουσίαν τῶν Ζωσιμαδῶν, οἵτινες ἐδαπάνων ζῶντες τὰ δι' ἰδρώτων ἀποκτώμενα, ἔξαττει ὁ Λασσάνης, τῷ 1818, εἰς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν», γράφων ἐκ Μόσχας, σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Οἱ γνήσιοι οὗτοι καὶ εὐπειθεῖς υἱοὶ τῆς Πατρίδος, μὴ ὑποφέροντες νὰ βλέπουν τὴν τιμὴν τῶν ἡμῶν Μητέρα ἐνδεδυμένην ῥάκια πενιχρά, καὶ κατασπαρραττομένην ἀπὸ τοὺς ἀσπλάγχχνους τῶν σκοτεινοτάτων προλήψεων ὄνυχας, διεσκέφθησαν φάρμακον σωτηριωδέστατον, τὴν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας διάδοσιν τῶν φώτων εἰς τοὺς ὁμογενεῖς των. Ὅθεν, μὴ φειδόμενοι ἀδράς δαπάνας, ἀνῆγειραν εἰς τὰ Ἰωάννινα σχολεῖον λαμπρότατον, τὸ ἐπρόικισαν μὲ βιβλιοθήκην ἐκλεκτῶν συγγραμμάτων καὶ πρὸς παντοτεινὴν διατήρησιν αὐτοῦ, κατέβαλον εἰς τὸ ἐνταῦθα Ὀρφανοτροφεῖον μεγάλην ποσότητα χρημάτων, ἀπὸ τὸν τόκον τῶν ὁποίων ὅχι μόνον οἱ μισθοὶ τῶν ἀναγκαίων διδασκάλων νὰ πληρῶνονται, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐπιμελεῖς μαθητὰς νὰ δίδωνταν ἐτήσια σιτηρέσια, πρὸς ἀπράγμονα ἐξακολούθησιν τῶν μαθημάτων των». Ἰδρυσαν, δηλονότι, ὑποτροφίας διὰ τοὺς ἀπόρους σπουδαστάς. Ἡ εὐγενὴς τῶν ἐκείνη μέριμνα ἀξίζει νὰ μελετηθῇ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς πλουσίους ὁμογενεῖς μας εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ δημιουργία ὑποτροφιῶν εἰς τὰ Ἀμερικανικὰ παιδευτήρια, χάριν τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν, οἱ ὅποιοι ἐν μέσῳ μόχθων καὶ στερησέων ἀγωνίζονται νὰ διατηρήσουν τὴν ἱεράν παράδοσιν τῶν ἰδεωδῶν τοῦ Ἑλλήνος, θὰ ἦτο μία τῶν θειοτέρων πράξεων. Διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἀνδρῶν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ θὰ ἐξυψώσωμεν τὸ ἠθικὸν ἐπίπεδον τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ θὰ διατηρήσωμεν ἐπὶ μακρότερον τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὀντότητα καὶ θὰ ἐπισύρωμεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἐκτίμησιν τῶν Ἀμερικανῶν, οἱ ὅποιοι χαίρουν, ὅταν βλέπουν τοὺς ἀπογόνους τῶν μεγάλων προγόνων νὰ ἐνδιατρίβουν εἰς τὰς ἀσχολίας, τὰς σχετιζομένας μὲ τὰς καλλίστας παραδόσεις τῆς προγονικῆς των εὐκλείας. Ἄλλ' ὥς ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς Ζωσιμάδας.

Ο ΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΦΡΟΝΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΙ
ΕΓΓΥΗΣΙΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΦΥΛΑΞΙΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Λίαν διδακτική καὶ φρονηματιστική εἶναι ἡ διαθήκη τῶν θαυμασιωτάτων αὐτῶν τέκνων τῆς εὐάνδρου Ἡ-πεύρου.

Σὺν ἄλλοις ἀναφέρονται καὶ τὰ ἐξῆς κληροδοτήματα: Διὰ τὴν διατήρησιν σχολείου ἐν Ἰωαννίνοις ρούβλια 250 χιλ. Διὰ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ 40 χιλ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ζώντων τῶν Ζωσιμαδῶν, εἶχον ἀγορασθῆ ἐν Ἰωαννίνοις τέσσαρες οἴκοι. Διὰ τὸ Νοσοκομεῖον 50 χιλ. Δι' ὑπανδρεῖαν πτωχῶν κοριτσιῶν 120 χιλ. Διὰ πτωχοὺς καὶ γνωστὰ ἀποκεκλεισμένα καὶ πεσμένα σπίτια 110 χιλ. Διὰ Πτωχοδοχεῖον, πρὸς μὲν διατήρησιν 100 χιλ., πρὸς δὲ οἰκοδομὴν ἓνα οἶκον καὶ μετρητὰ 5,000. Διὰ τοὺς ἐν φυλακαῖς 40 χιλ. Διὰ τὴν ἀνακαίνισιν δύο ἐκκλησιῶν 50 χιλ. Διὰ τὴν ἐν Νίζνῃ Κοινότητα 10 χιλ. Διὰ τὸ ἐν Πάτμῳ ὀρφανοτροφεῖον, νοσοκομεῖον καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον 15 χιλ. Διὰ τοὺς ἐφημερίους τῶν 5 ἐκκλησιῶν ἐν Ἰωαννίνοις 10 χιλ.».

Ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ἐν Μόσχᾳ Ζώης Ζωσιμάδης, ζὼν ἔκαμε πλείστας δωρεὰς ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ καθιδρυμάτων.

«Εἰς σύστασιν ἐν Μόσχᾳ τῆς Πρακτικο-ἐμπορικῆς Ἀκαδημίας, ὁ μακαρίτης Ζώης κατέθεσεν εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον τῆς Μόσχας, αἰῶνια, 20 χιλ. ρούβλια, διὰ νὰ μισθοδοτῇται διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ νὰ ἀγοράζωνται τὰ ἀναγκαῖα ἑλληνικὰ βιβλία ἀπὸ τοὺς ἐτησίους τόκους των. Μετὰ ταῦτα αὐτὸς εἶχε κάμει καὶ ἄλλας προσφορὰς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν.

«Ἐπρόσφερεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μόσχας ἀγροκήπιον καὶ οἶκον ἐπὶ ὑψώματος, εἰς τὰ προάστεια τῆς πόλεως, διὰ σκοπεῖον— ἀξιζοντα κάμποσες μυριάδας ρουβλίων.

«Εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Ἑταιρείαν τῶν φυσικῶν ὑπὲρ τὰς 6,000 ρουβλίων, διὰ νὰ τυπωθοῦν οἱ 4ος καὶ 5ος τόμοι τῶν ἐρευνῶν της, μὲ εἰκονογραφίας.

«Τὸ Γυμνάσιον τῆς Μόσχας ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὑπὲρ τὰς 12,000 ρουβλίων, πρὸς σύστασιν νέας τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ παραδίδωνται τὰ Ἑλληνικά.

«Ἡ Ἱατροχειρουργικὴ Ἀκαδημία τῆς Μόσχας ἐν διαρκείᾳ πολλῶν ἐτῶν ἐλάβανε παρ' αὐτοῦ ἀποκομμένην ποσότητα, πρὸς διατήρησιν Ἑλληνικοῦ διδασκάλου.

«Όλα τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα εἰς τὴν Μόσχαν ἐλάμβανον παρ' αὐτοῦ δωρεὰν τὰ ἀναλώμασι τῆς Ἀδελφότητος (τῶν Ζωσιμαδῶν) ἐκδιδόμενα εἰς διάφορα τῆς Εὐρώπης μέρη βιβλία. Εἰς τὴν Μόσχαν ἐτυπώθησαν μὲ ἑξοδὰ τοῦ ὅλαι αἱ ἐκδόσεις τοῦ πεπαιδευμένου προφέσσουρος ΜΑΤΤΕΙ, ὅστις μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀνεκάλυπεν εἰς τὰς παλαιὰς τῆς Ρωσσίας βιβλιοθήκας καὶ ἔδωκεν εἰς φῶς, ἀποσπάσματα τινὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν».

Καὶ αἱ ἀνωτέρω ἰδιαίτεροι τοῦ Ζώη Ζωσιμάδου δωρεαὶ εἰς Ρωσικὰ ἰδρύματα, σχετίζονται μὲ τὴν φιλογένειαν τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐφλέγετο νὰ ἐνισχύῃ πᾶν ὅ,τι συνεδέετο μὲ τὴν προσαγωγὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι αἱ μόναι τῶν Ζωσιμαδῶν δωρεαὶ, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν Διαθήκην. Ζῶντες ἐδαπάνων διὰ τοῦτο. Ἐπλημύθησαν, ὡς εἵπομεν, ὅλας τὰς τότε ὑποδούλους ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ παντοῖα συγγράμματα, τὰ ὅποια διεσκόρπιζαν δωρεὰν κατὰ χιλιάδας καὶ ἐξηκολούθησαν τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο ἔργον καὶ μετὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ.

Γράφων ὁ σοφὸς Κοραῆς ἐκ Παρισίων, τῷ 1826, πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν καὶ συνοδεύων τὴν ἐπιστολὴν τοῦ μὲ συγγράμματά του, τὰ ὅποια ἐξέδιδεν ἡ αἰμυνηστος τῶν Ζωσιμαδῶν Ἀδελφότης, λέγει τὰ ἑξῆς ἀθάνата: «Οἱ φιλογενέστεροι Ἀδελφοὶ κύριοι Ζωσιμάδαι, συνειθισμένοι πρὸ πολλοῦ νὰ εὐεργετῶσι τὴν Ἑλλάδα, μὲ διέταξαν νὰ σᾶς πέμψω τὰ κατωτέρω σημειωμένα βιβλία, συμποσούμενα εἰς τόμους 1008, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ σεβασμία Βουλὴ θὰ φροντίσῃ πατρικῶς νὰ κάμῃ τὴν διαμοίρασιν τῶν βιβλίων εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς σπουδαστάς, ἐξαιρέτως εἰς τοὺς πτωχοὺς, τοιαύτην, ὅποια νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ φρενώσῃ τοὺς νέους μας, ἐκ τῶν ὁποίων μέγιστα ἐλπίζεται ἡ φυλακὴ τῆς μὲ τόσους ἀγῶνας ἀποκτηθείσης ἐλευθερίας».

Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον ἡ διὰ τῶν βιβλίων ἐπιδιωκομένη ἀνάπλασις τοῦ Ἑθνους. Ἐδαπάνησαν πλεῖστα ποσὰ κατὰ τὸν ἱερὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνα. Ἀπέστειλαν, ὅπλα, τροφάς, πολεμεφόδια, ἐνίσχυσαν δὲ καὶ τὴν

σύστασιν καὶ τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου.

“ΑΝΑΓΚΗ ΠΑΣΑ Η ΠΑΤΡΙΣ ΝΑ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΝΑ ΦΕΡΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

Ὁ Κοραῆς, εἷς ἐκ τῶν μεγίστων συντελεστῶν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔπαυε νὰ ὑπεκκαίῃ τὸν ἱερὸν ζῆλον τῶν Ζωσιμαδῶν. Γράφων, τῷ 1826, πρὸς τὸν Νικόλαον Ζωσιμᾶν, ἔλεγεν: «Ἔως τώρα ἐπέμψατε εἰς τὴν Ἑλλάδα βιβλία πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα καὶ ἡ Ἑλλὰς θέλει σᾶς χρεωστεῖν ἀείμνηστον τὴν χάριν. Ἀλλ’ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς πρὸ μικροῦ δυστυχίας (ἐννοεῖ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ὁ Κοραῆς) γεννηθείσας ἀπὸ τὰς μωρὰς διχονοίας τῶν προεστώτων, ἐγεννήθησαν νέαι ἀνάγκαι, ἀνάγκαι ζωῆς ἢ θανάτου, καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφῶν καὶ διὰ τὸν ἀπειλούμενον ἀπὸ τοὺς τυράννους ἐξολοθρευμὸν. Δὲν ἦτο ἄρα ἅγιον καὶ ἱερὸν νὰ κατασταθῶσιν οἱ Ζωσιμάδαι ἀρχηγοὶ καὶ σύμβουλοι Ἐταιρείας βοηθητικῆς, συνταγμένης ἀπὸ ὄλους τοὺς εἰρησκομένους εἰς Μόσχαν, Πετροῦπολιν, Ὁδησσόν, καὶ ὅπου ἄλλου γνωρίζετε ὁμογενεῖς πλουσίους καὶ εὐεργετικούς, ὡς οἱ Ζωσιμάδαι, νὰ συναθροίσετε συνεισφορὰν πλουσίαν, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ τροφὰς νὰ πέμψητε εἰς τὴν πεινῶσαν πατρίδα καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας φρεγάτας νὰ καταςκευάσητε, ἢ κατασκευασμένας νὰ ἀγοράσητε διὰ τὴν κινδυνεύουσαν νὰ χαθῇ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς Πατρίδα».

Εἶχαν παρέλθει αἱ θλιβεραὶ ἐκεῖναι ἡμέραι τοῦ ἀγῶνος, ὑπὲρ οὗ συνεισέφεραν γενναίως οἱ Ζωσιμάδαι. Γράφων βραδύτερον, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1828 ὁ Κοραῆς πρὸς τὸν αὐτὸν Νικόλαον Ζωσιμᾶν, λέγει: «Εἶθε, ἂν αἱ περιστάσεις τὸ ἐσυγχωροῦσαν, νὰ ἐλάμβανες τὴν ἁγίαν ἀπόφασιν νὰ κάμης ἀκόμη ἐν μόνον ταξιδίδιον, τὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ ἀνάπαυσιν πλειοτέραν θέλεις ἀπολαύσειν καὶ τὴν ἡδονὴν νὰ βλέπῃς τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς σπουδαστὰς γνέους μας εὐεργετημένους ἀπὸ τὰ δῶρά σας καὶ περικυκλοῦντά σε ὡς πατέρα».

Ἀλλ’ ἐκτὸς τοῦ ἀθανάτου Χίου καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων Ἑθνικὴ Συνέλευσις, ὅχι μόνον ἔσπευσε νὰ διατρανώσῃ τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς ἐξόχους Ἠπειρώτας, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπεκκαύσῃ καὶ τὸν ζῆλον, ὅπως συνεχίσωσι τὰς εὐεργετικὰς τῶν πράξεις.

Τὴν 5ην Μαΐου, τοῦ 1827, οἱ πατέρες τοῦ Ἑθνους ἔγγραφον ἐκ Τροιζήνης πρὸς τοὺς ἀδελφούς Ζωσιμάδας: «Αἱ δαπάναι σας δὲν ἐματαιώθησαν· τὰ συγγράμματα ὅπου ἐξεδόθησαν καὶ τὰ σχολεῖα ὅπου ἡγέρθησαν διὰ τῆς συνδρομῆς σας ὠφέλησαν, ὠφελοῦσι καὶ θὰ ὠφελήσουν τοὺς Ἕλληνας, συντελοῦντα εἰς τὴν ἡθικὴν βελτίωσιν αὐτῶν. Ἡ Γ' Ἑθνικὴ Συνέλευσις, ἐνῶ ἐφρόντισε νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ πρὸς τὴν Πατρίδα ἱερὰ χρέη της, ἐπροθυμήθη καὶ νὰ διακηρύξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἑθνους πρὸς ἅπαντας τοὺς εὐεργέτας του. Τὸ ἔθνος εὐγνωμονοῦν, σὰς συγκατατάττει μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν του, καὶ ἐξαιτεῖται ἀπὸ τὴν φιλοκαλίαν σας ἀδρότερα βοηθήματα, ὅτε καὶ αἰσθάνεται πλείοτερον τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ φωτισθῇ, διὰ νὰ φυλάξῃ, φωτιζόμενον, τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν εὐδαιμονίαν του. Ἐνῶ μάχεται διὰ τὰ ἀπαράγραπτα δίκαιά του καὶ θριαμβεῖ κατὰ τῆς τυραννίας, διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἄξιον τοῦ πολιτισμένου κόσμου, νὰ καυχηθῇ ἀνεπαισχύντως εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀποκτήσῃ βιβλιοθήκας, νὰ ἐγείρῃ παντὸς εἶδους σχολεῖα, καὶ νὰ φέρῃ διδασκάλους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐλάβετε τὴν φροντίδα τοῦ φωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτε ὁ τύραννος δὲν ἐπέτρεπε τὰ φῶτα εἰς τὴν Πατρίδα, δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι δὲν θέλει παραμελήσητε ἤδη τὸν ἀρμόδιον καιρὸν, διὰ νὰ εὐχαριστήσητε τὴν εὐαισθησίαν σας καὶ νὰ εὐεργετήσητε τοὺς ἀδελφούς σας, προμηθεύοντάς τους τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα.

Ἐἴθ' ἕως σφραγίσετε τὰς ἐναρέτους σας πράξεις διὰ τινος ἀξίου τῆς ἱστορίας κατορθώματος, τείνοντος εἰς τὸν κοινὸν τῶν Ἑλλήνων φωτισμόν».

Τὸ ὥραϊον αὐτὸ ἔγγραφον ἐναρμονίζεται πρὸς τὸ κάλλος τῆς διαθήκης τῶν Ζωσιμαδῶν. Ἐξῆσαν ἐν ἁρετῇ. Ἐμειναν καὶ οἱ ἑξ ἀδελφοὶ ἄγαμοι διὰ νὰ ἀφισρώσουν τὰ πάντα καὶ ζῶντες καὶ τεθνεῶτες διὰ τῆς Πατρίδος τὴν ἱερωτέραν ὑπόθεσιν.

Ὑπῆρξαν ἔμποροι παροιμιώδους εὐθύτητος. Εἰς τὴν ἐντιμότητά των καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀδελφικῆς ἀλληλεγγύης ὀφείλομεν τὴν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ρωσσίᾳ ἐμπορικὴν των εὐδοκίμησιν.

Τὸ ἐθνικὸν των ἔργον ὑπῆρξε μέγα. Ἐδημιούργησαν ἄνδρας ἱκανοὺς νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τῆς πατρίδος τὴν ποθεινοτάτην ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ γνωρίζοντες, ὅτι ἡ ἐλευθερία αὕτη δὲν φυλάσσεται, εἰμὴ διὰ τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τοὺς Νόμους.

Ἄς εἶναι πάντοτε ἱερὰ ἡ μνήμη τῶν Ζωσιμαδῶν καὶ ἃς μᾶς ἐμπνέουν καὶ ἡμᾶς πάντας εἰς μίμησιν τῶν ἀθανάτων ἔργων των.

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΠΛΑΝΗΣ

ΠΡΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΝ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΒΙΩΣΙΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Σκληρὰ ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Καπλάνη.—"Ἐμεινεν ὀρφανὸς πατρός, ἔγινε ξυλοκόπος καὶ βοηθὸς μαγείρου.—'Ἐξελίχθη ἐν Εὐρώπῃ εἰς μεγαλέμπορον.—Τὰ αἷτια τῆς προόδου του.—Τὰ μεγάλα ὄνειρα τοῦ Καπλάνη ὑπὲρ τῆς τεραννουμένης Ἑλλάδος.

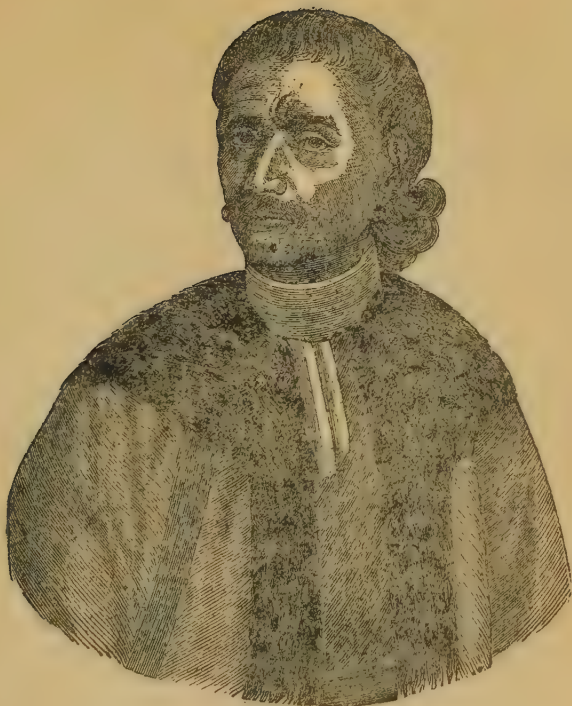
Ο ΒΙΟΣ τῶν φιλογενῶν ἀνδρῶν, ὅσοι ἔζησαν διὰ τὴν ἀφιερῶσιν τὰ πάντα πρὸς φωτισμὸν τῶν Ἑλληνικῶν γενεῶν καὶ πρὸς ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀποτελεῖ πρὸ πάντων διὰ τοὺς μακρὰν τῆς Πατρίδος εὐρισκομένους Ἑλληνας ὁδηγὸν πολύτιμον. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἀξιοθαυμάστους ἀνδρας τῶν παρελθουσῶν γενεῶν, ποῦ ἄφησαν τὴν μνήμην των αἰωνίαν καὶ θὰ ἐμπνέουν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἶναι καὶ ὁ Ἡπειρώτης Ζῶης Καπλάνης. Ἡ ζωὴ καθόλου καὶ τὸ ἐθνωφελὲς ἔργον τοῦ Καπλάνη ἀμιλλῶνται πρὸς ὅσα ἔπραξαν οἱ θαυμάσιοι ἔξ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι, περὶ τῶν ὁποίων ἔχομεν ἐνδιατρίψει διὰ μακρῶν, προβάλλοντες εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀμερικῆς ὑποδείγματα ἔξοχα πρὸς φρονηματισμὸν καὶ ἀπομίμησιν.

Ὁ Ζῶης ὁ Καπλάνης ἐγεννήθη εἰς τὸ παρὰ τὰ Ἰωάννινα χωρίον Γραμμένον, τῷ 1736. Ἡ παιδικὴ του ἡλικία ὑπῆρξε γεμάτη ἀπὸ στερησεις καὶ πικρίας. Ὑπέστη ὅλας τὰς περιπετείας ἐνὸς ἐγκαταλελειμμένου ὀρφανοῦ. Νήπιον ἀκόμη ἐστερήθη τῆς μητρὸς του καὶ βραδύτερον καὶ τοῦ πατρὸς του, ὅστις ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε νυμφευθῇ τὸ δεύτερον, ἢ δὲ μητριὰ, ὅπως συμβαίνει οὐχὶ σπανίως, ὑπῆρξε σκληρὰ καὶ ἀκαρδὸς πρὸς τὸν Ζῶην. Ὁ μικρὸς Ἡπειρώτης—μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του—εἰργάζετο διὰ τὴν βοηθίαν τὴν ἀμπτωχὸν μητριάν του. Ἦλθεν εἰς συμφωνίαν μὲ ἓνα συμπολίτην

του, κάτοχον ὄνου καὶ μετέβαινον εἰς τὸ δάσος, ὅπου ἔκοπτε ξύλα, τὸ δὲ προῖόν τοῦ ἐμοιράζετο ἐξ ἡμισείας μὲ τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ ζώου. Μικρὸς, ριφθεὶς εἰς τὴν σκληρὰν βιοπάλῃν, διὰ νὰ κερδίσῃ τὸν ἄρτον του καὶ νὰ βοηθῇ καὶ τὴν μητρειάν του, ἐθλίβετο, ὅτι δὲν εἶχε τὸν καιρὸν καὶ τὰ μέσα ν' ἀσχοληθῇ εἰς τὰ γράμματα. Ἡ μητρειά, ἡ ὁποία ἐξεμεταλλεύετο τοὺς ἰδρώτας τοῦ παιδιοῦ, μίαν ἡμέραν ἐφιλονείκησε καὶ ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸ σπίτι τὸν μικρὸν Ζώνην. Τὸ παιδί, ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ μετέβη εἰς τὰ Ἰωάννινα, διὰ νὰ εὕρῃ κάποιαν ἐργασίαν καὶ νὰ ἡμπορέσῃ καὶ αὐτὸς νὰ μάθῃ ὀλίγα γράμματα. Εἶναι συγκινητικαὶ αἱ περιπέτειαί του εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου. Ὅταν τὴν νύκτα ἐφθασεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, πτωχὸς καὶ κακοενδεδυμένος, ἐπῆγεν εἰς ἓνα ξενῶνα, διὰ νὰ διανυκτερεύσῃ. Ἄλλ' ὁ ξενοδόχος, ἀνοικτίρμων ἄνθρωπος, δὲν ἐδέχθη τὸν μικρόν, ἀφοῦ δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ.

ΚΑΘΕ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ ΤΟΥ.—ΕΙΣ ΟΛΟΥΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΑΙ ΕΥΚΑΙΡΙΑΙ

*Ἦτο νησιτικὸς καὶ ἄστεγος καὶ δὲν ἐγνώριζε καὶ κανένα. Δὲν ἔχασεν ὁμως τὸ θάρρος του. Ἔκαμε πάλιν τὸν σταυρόν του, παρεκάλεσεν ὁλόθερμα τὸν καλὸν Θεὸν νὰ τὸν βοηθήσῃ καὶ ἐπῆγε νὰ κοιμηθῇ ὑπὸ τὴν στέγην τῆς θύρας μιᾶς μεγάλης οἰκίας. Ἀλλὰ δὲν ἔκλεισε μάτι, πεπινασμένος καὶ ἐξηντλημένος, ἠσθάνετο δὲ καὶ τὸ ψῆχος δριμύ. Διότι ἦτο χειμῶν. Μόλις, κατὰ τὰ χαράγματα, —ἐορτὴν τῆς Ὀρθοδοξίας —ἐκοιμήθη ὀλίγον. Ὁ οἰκοδεσπότης, ἓνας καλοκάγαθος χριστιανός, ὅταν ἐσηκώθη τὸ πρωῒ διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εὐρέθη ἐμπρὸς εἰς τὸ συγκινητικὸν ἐκεῖνο θέαμα. Εἰς ἐρώτησιν, ὁ μικρὸς Ζῶης ἀπήντησεν, ὅτι εἶναι ὀρφανὸς πατρὸς καὶ μητρὸς καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸν ἐδέχθησαν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἐλλείψει χρημάτων, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν στέγην τῆς ἐξωθύρας, ἐτόνισε δὲ, ὅτι ζητεῖ ἀπὸ οἰονδήποτε ἄνθρωπον ἐργασίαν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἓνα ἐντιμὸν πόρον ζωῆς. Ὁ οἰκοδεσπότης, συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν διήγησιν, ἐκράτησε τὸν μικρὸν εἰς τὸ σπίτι του διὰ νὰ βοηθῇ τὸν μάγειρον. Τὸν ἐνέδυσσε, τὸν ἐπροστάτευσσε καὶ τοῦ ἔδωκε καὶ μερικὰ χρήματα. Ὁ Ζῶης τὴν πρώτην του ἐκείνην ἀμοιβὴν τὴν ἐδαπάνησε νὰ ἀγοράσῃ βιβλία καὶ

Ὁ Ζώης Καπλάνης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑπειρον τῷ 1736 καὶ ἀπέθανεν εἰς Μόναχον τῷ 1806. Ὁρφανὸ καὶ ἔρημο παιδί εἰργάζετο ὡς ξυλοκόπος καὶ ἔπειτα βοηθὸς μαγείρου εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἐντιμότητά του, τὴν φιλομάθειαν καὶ φιλοπονίαν του ἐξειρίχθη βραδύτερον εἰς μεγαλέμπορον ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἀπέβη ἓνας ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους εἰς εὐγενεῖς πράξεις εὐεργέτας τοῦ σκλαβωμένου Γένους του καὶ ἄφησε τὸ ὄνομά του ἀθάνατον, ἄξιον μιμήσεως ἀπὸ τοὺς συγχρόνους Ἑλλήνας πλουσίους, ὅσοι φιλοδοξοῦν νὰ φανοῦν χρήσιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν

ὅλα τὰ χρειώδη τῆς μαθήσεως. Ἐν ᾧ δὲ ὅλοι τὴν νύκτα ἐκοιμῶντο, αὐτὸς ἑδαπάνᾳ ἀρετὰς ὥρας ἐν τῷ μαγειρείῳ εἰς αὐτοδιδασκαλίαν, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ κανεὶς εἰδήσιν, οὔτε οἱ συνυπνῆρέται του, οὔτε οἱ κύριοί του.

Ὅταν βραδύτερον ὁ οἰκοδεσπότης ἐπληροφορήθη τυχαίως τί ἐγένετο τὴν νύκτα ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φέγγος τῆς κανδήλας, τόσον συνεκινήθη, ὥστε ἀπῆλλαξε τὸ παιδί ἀπὸ τὴν θάναυσον ἐργασίαν καὶ τῷ ἀνέθεσεν ἄλλα καθήκοντα, ἵνα τῷ ἀπαμένη περισσότερος καιρὸς πρὸς μελέτην. Κατόπιν τὸν ἀπασχόλησεν εἰς τὴν τέχνην τῶν γουναρικών καὶ ἀντήμειβεν αὐτὸν μὲ μισθὸν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν χρηστότητά του. Βραδύτερον ὁ Ζῶης ἀνεδεικνύετο καὶ συνέταιρος τοῦ εὐεργέτου του. Κάθε ἄνθρωπος εἶναι δημιουργὸς τῆς θέσεώς του. Εἰς ὅλους μας ἐν τῇ ζωῇ παρουσιάζονται αἱ εὐκαιρίαι. Ἄλλὰ πρέπει κανεὶς νὰ φροντίσῃ νὰ γίνῃ ἄξιος, ὥστε νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν εὐκαιριῶν. Ὁ Ζῶης Καπλάνης, ὁ ὀρφανὸς πατὴρ καὶ μητὴρ, ὁ ἐγκαταλελειμμένος, ὁ ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ τὸν συγγενὸν ξενοδόχον, διότι ἐστερεῖτο καὶ τοῦ τελευταίου ὀβολοῦ, ὁ ἀγρυπνήσας νῆστις ὑπὸ τὸ ψῆχος τοῦ χειμῶνος, ὁ πρῶν μικρὸς ξυλοκόπος καὶ ἔπειτα ὑπηρέτης τοῦ μαγείρου, κατῴρθωσε νὰ ἐξελιχθῇ εἰς ἓνα τῶν μεγαλειτέρων Ἑλλήνων πλουσίων τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπέβη εὐεργέτης τοῦ ἔθνους του, καὶ τῆς κοινωνίας, ὅσον ὀλίγοι, καὶ νὰ ἀφίσῃ ἀθάνατον καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομά του εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Ποία εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη, ἡ συντελέσασα εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ περιλαμπρὸν ἀνύψωσιν τοῦ πτωχοῦ καὶ ἐγκαταλελειμμένου ὀρφανοῦ τοῦ ἡπειρωτικοῦ χωρίου; Ποία ἄλλη δύναμις παρὰ ἡ ἐντιμότης του; ποία ἄλλη παρὰ τὸ ἀδαμάντινον τοῦ χαρακτῆρός του, ὁ ἔρως του πρὸς μάθησιν καὶ ἡ παραδειγματικὴ του φιλοπονία; Ἐὰν ὁ Καπλάνης ὠμοίαζε τοὺς νέους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀποφεύγουν τὴν ἐργασίαν καὶ κυττάζουν πῶς νὰ ζήσουν εἰς θάρος τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι προτιμοῦν νὰ σκοτώνουν τὸν καιρὸν τῶν εἰς ἀργοσχόλους ματαιότητας, οἱ ὁποῖοι δὲν φροντίζουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὸν καιρὸν τῶν εἰς μάθησιν καὶ βελτίωσίν των, οἱ ὁποῖοι πρὸ παντὸς δὲν θέλουν νὰ ἐμβαθύνουν, ὅτι τὸ μεγαλύτερον μυστικὸν τῆς προκοπῆς καὶ τῆς προόδου εἶναι ὁ σεβασμὸς πρὸς μερι-

κὰς ἠθικὰς ἀρχάς, τὰς παραδεδεγμένας ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς κοινωνίας ὡς ἱεράς, διὰ τὰς συναλλαγὰς καὶ διὰ τὴν καθόλου ζωὴν, ἐὰν ὁ Ζώης Καπλάνης ὁμοιάζε τοιούτους νέους, προσωρισμένους διὰ τὴν ἀπώλειαν, ἴσως νὰ παρέμενεν ἐφ' ὅρου ζωῆς καταδικασμένος νὰ μὴ ἔχη φιλοδοξίαν ἀνωτέραν ἀπὸ τὴν θέσιν βοηθοῦ μαγείρου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐμπόρου γουναρικῶν Ἰωαννίτου, Παναγιώτου Χατζῆ Νίκου.

Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ φιλεργία καὶ ἡ φιλομάθεια τοῦ Καπλάνη ἐνέπνευσαν τὸν κύριον καὶ εὐεργέτην του νὰ τὸν καταστήσῃ συνέταιρόν του. Καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀνοίγεται δι' ἀμφοτέρους εὐρὺ στάδιον ἐμπορικῆς δράσεως.

Ἐγκατέλειψαν τὰ Ἰωάννινα, ὅπου δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀσφάλεια ζωῆς, τιμῆς, περιουσίας, εὐρισκομένων εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀπαισιωτάτου ἐκείνου τυράννου, τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, καὶ μετέφεραν τὰς ἐργασίας των εἰς τὰς Παριστίους Ἡγεμονίας, ὅπου ὑπὸ τὴν προστασίαν Ἑλλήνων Ἡγεμόνων ἦνθουν καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ὁ μὲν Χατζῆ Νίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὁ δὲ Καπλάνης ἀνέλαβε νὰ ἀντιπροσωπεύῃ τὸν συνεταιρισμὸν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Ρωσσίαν, μὲ κέντρον τὴν Νίζναν καὶ ἀκολούθως τὴν Μόσχαν ἀπὸ τοῦ 1771. Ὁ Ζώης Καπλάνης, κατὰ τὴν διάοκειαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ρωσσίᾳ περιοδειῶν του, ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μελετήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, ἐτελειοποίησε τὴν κοινωνικὴν καὶ ἐμπορικὴν του μόρφωσιν, ἐξηυγενίσθη περισσότερον ἢ ὥραία του ψυχὴ, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐπόνεσε βαθύτερον, ἀναλογιζόμενος εἰς ποίαν οἰκτρὰν κατάστασιν εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ πλῆγμα τῶν τυράννων τῆς ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἐχάρισεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰ φῶτα καὶ τὸν πολιτισμὸν.

Μετὰ μακρὰν συνεργασίαν, κοινῇ συναινέσει, οἱ δύο Ἕλληνες ἔμποροι διέλυσαν ἐν Βουκουρεστίῳ τὸν συνεταιρισμὸν των, ὁ δὲ Καπλάνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μόσχαν, ὅπου ἤρχισε δι' αὐτὸν νέον στάδιον ἐμπορικῆς δράσεως. Ἐκεῖ, πλουτίσας, δὲν ἀνῆγειρεν δι' ἑαυτὸν ἐπαύλεις· δὲν ἐζήτησε τὴν ζωὴν τῆς εὐμαρείας. Κατόκησεν— ὅπως ἔπραξαν καὶ οἱ Ζωσιμάδαι—εἰς μίαν πλευ-

ρὸν τοῦ Μετοχίου τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Μονῆς τῶν Ἰδήρων. Ἐξῆς βίον λιτόν, ἀσκητικόν, μὲ παροιμιώδη οἰκονομίαν. Ὅπως καὶ οἱ Ζωσιμάδαι, ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς νὰ μείνῃ ἄγαμος καὶ ἀπηρηνήθῃ κάθε κοσμικὴν ἀπόλαυσιν, διὰ νὰ διαθέσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα, χάριν τῆς ἐθνικῆς εὐποιίας. Ἐξῆς διὰ τὴν πάσχουσαν Ἑλλάδα. Οἰκογένεια δι' αὐτὸν ἦσαν οἱ ὁμογενεῖς του, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀνάγκη νὰ ἀνεγείρουν σχολεῖα, νὰ ἀναλάβουν τὰ γράμματα, ἵνα διὰ τῶν φώτων δημιουργηθῇ νέον φρόνημα καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος.

Ὅταν ὁ Καπλάνης ἐπλούτισε, συνέβη δι' αὐτὸν τὸ ἐξῆς περιστατικόν: Κάποιος ἀνεψιὸς του, ἄξεστος καὶ ἁμαθὴς καὶ ὀκνηρὸς, ἐπεχείρησεν ἀπὸ τὸ χωρίον του Γραμμένου νὰ ταξειδεύσῃ μέχρι Μόσχας, διὰ νὰ εὕρῃ τὸν πλούσιον θεῖόν του. Ὁ Καπλάνης ὁμως, ὅστις ἠκολούθει τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ὁ μὴ ἐργαζόμενος μὴδὲ ἐσθιέτω», ἔδωκεν εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸν ἀνεψιὸν του νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ κερδίξῃ τὸν ἄρτον του ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου του, τὸν ἐδάνεισε δὲ καὶ ἐπὶ ἐπιστροφῇ μικρὸν ποσόν, διὰ νὰ τὸν διευκολύνῃ εἰς τὰ πρῶτά του βήματα. Τοῦτο ἀπεγοήτευσεν τὸν κακομαθημένον καὶ ὀκνηρὸν συγγενῇ, διότι εἶχε τὴν ἀφέλειαν νὰ πιστεύῃ, ὅτι ὁ Καπλάνης θὰ τὸν ἔκαμνε κύριον τῆς περιουσίας του. Συνειδησμένος ὁ ἀνεψιὸς εἰς τὴν ζωὴν τῆς ὀκνηρίας καὶ ἀπελπισθεὶς ἀπὸ τὸν θεῖόν του, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς τὸ χωρίον του.

Ἡ διαγωγή ἐνὸς ἀφιλοτίμου καὶ ὀκνηροῦ, ὅσον καὶ ἁμαθοῦς συγγενοῦς, ὅστις ἐλάττισεν ἐν μέλλον, τὸ ὁποῖον ἡδύνατο ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ θείου του νὰ γίνῃ εὐρύτατον, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Καπλάνην νὰ κάμῃ γενικωτέρας σκέψεις καὶ νὰ ἀποφασίσῃ νὰ διαθέσῃ ζῶν τὴν περιουσίαν του ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς— ἔλεγε πολλάκις διὰ τὸν ἀνεψιὸν του— ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐμόρφωνε κάποιον χαρὰκτῆρα, διὰ νὰ καταστῇ ἄξιος καλλιτέρας τύχης, ἐὰν ἐλάμβανε κάποιαν μόρφωσιν, εἴτε εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα, εἴτε εἰς τὸ μέγα σχολεῖον τῆς δυστυχίας καὶ διέθετε τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν προαγωγὴν του.

**“ΕΠΕΘΥΜΕΙ ΟΠΩΣ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΑΝΑΣΤΗΘΟΥΝ
ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΡΑΙΚΙΑΝ”**

Ἀπὸ τὸ παράδειγμα αὐτὸ τοῦ ἀμαθοῦς καὶ ὀκνηροῦ συγγενοῦς του φρονηματισθεῖς, ἀπεφάσισε νὰ ἀνεγείρῃ ἀνωτέραν Σχολήν, ἐν Ἰωαννίνοις, τὴν περιώνυμον Καπλάνειον Σχολήν, κατηρτισμένην τελείως, συμφώνως μὲ τὰς τελευταίας προόδους τῆς ἐποχῆς του. Συνεννοηθεῖς μὲ τὸν περιώνυμον τότε διδάσκαλον τοῦ Γένους Ἀθανάσιον Ψαλίδα, κάτοχον μορφώσεως Εὐρωπαϊκῆς, ὅστις ἐδέχθη προθύμως τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου, ἀνέλαβε τὴν δαπάνην τῆς ἀνιδρύσεως λαμπροῦ κτιρίου εἰς τὰ Ἰωάννινα, εὐρυχώρου, ὥστε νὰ διαιτῶνται εἰς αὐτὴν καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ὑπότροφοι πτωχοὶ μαθηταί, οἱ ὅποιοι θὰ ἐξεπαιδεύοντο δαπάναις τοῦ Καπλάνη.

Ἡ ἐκλογή τοῦ Ψαλίδα ὑπῆρξεν ἀρίστη: «Ὁ θαυμαστὸς οὗτος ἀνὴρ— λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ HOLLAND— κατεῖχεν ὄχι μόνον πολυμαθειαν καὶ εὐφυΐαν, ἀλλὰ καὶ εὐφροάδειαν περὶ τὸ λέγειν. Ἐλάλει ἀπταίστως τὴν Λατινικὴν, τὴν ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν Ἑλληνικὴν, τὴν Γαλλικὴν, Γερμανικὴν καὶ Ρωσσικὴν. Ἦτο ἱκανὸς νὰ ἀγορεύῃ, μεθ’ ἱκανῆς ζωηρότητος, περὶ παντὸς θέματος, ἰδίως περὶ τῆς τέχνης, τῆς φιλολογίας καὶ τῆς εὐκλείας τῆς Πατρίδος του Ἑλλάδος. Ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐσπούδασε θετικὰς καὶ ἀκριβεῖς ἐπιστήμας, φύσει ὁμῶς ἀποκλίνει εἰς μελέτας φιλοσοφικὰς».

Ἄλλ’ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶναι ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὸν τοῦ Ψαλίδα, ὅστις ἐπὶ 42 ὁλόκληρα ἔτη εἰργάσθη ἀκαταπονήτως διὰ τὸν φωτισμὸν τῶν ὁμοεθνῶν του, ἦτο ὁ φλογερός του ἔρως διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς πάλαι ποτὲ εὐκλεοῦς Ἑλλάδος του.

Ὁ Καπλάνης, ἀνιδρύσας εἰς τὰ Ἰωάννινα τὴν φερώνυμον Σχολήν του, κατέθεσεν ἐν Ρωσσίᾳ εἰς τὸ διηνεκές, ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ὅπως ἐκ τῶν τόκων αὐτῶν μισθοδοτῇται ὁ Διευθυντὴς καὶ δύο διδάσκαλοι, ἐκπαιδευόμενοι δὲ ὡς ὑπότροφοι ἑτησίως τέσσαρες μαθηταί ἐκ τοῦ χωρίου του Γραμμένου, πέντε δὲ ἄλλοι ἐκ τῶν πτωχῶν, οἱ ὅποιοι θὰ ἐκρίνοντο ἄξιοι διὰ τὸ ἥθος αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Ἐδημιούργησε δηλονότι ἐννέα ὑποτροφίας, χάριν τῷ νοσπουδαστῶν, ὅπως ἔπραξαν καὶ διὰ τὴν φερώνυμον Σχολήν των οἱ ἀείμνηστοι Ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι.

Ὁ Καπλάνης ἐφρόντισε προσέτι νὰ προικίσῃ τὴν Σχολὴν του μὲ πλουσίαν Βιβλιοθήκην καὶ συλλογὴν ἐργαλείων, διὰ τὰ φυσικὰ μαθήματα.

Ὁ δὲ κ. Ψαλίδας ἐξύψωσε τόσον πολὺ τὸ Ἐκπαιδευτήριον τοῦ Καπλάνη, ὥστε προσεῖλκυσε καὶ Τούρκους μαθητάς, ἐκπαιδευομένους ἑλληνιστί, ἐνεγράφησαν δὲ εἰς αὐτὴν καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ Βελῆ πασᾶς καὶ ὁ Μουχτὰρ πασᾶς.

Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατί ὅλοι σχεδὸν οἱ Μουσουλμανικοὶ πληθυσμοὶ τῶν Ἰωαννίνων ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως εἰς βαθμὸν τοιοῦτον ὥστε καὶ μέχρι τῆς σήμερον πλείστοι τῶν ἐκεῖ Τούρκων ἀγνοοῦν τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν ὁμιλοῦντες καὶ γράφοντες Ἑλληνιστί.

Ἀλλ' ὁ Καπλάνης δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ἀνίορυσιν καὶ προικοδότησιν τῆς σχολῆς του. Θνήσκων τῷ 1806 ἐν Μόσχᾳ κατέλιπε διὰ τῆς διαθήκης του σχεδὸν πᾶσαν τὴν ὑπόλοιπον περιουσίαν του ὑπὲρ ἀγαθοεργῶν σκοπῶν. Εἰς τοὺς συγγενεῖς του ἄφησεν ἐλάχιστα πράγματα Διέθεσε δὲ τὰ δι' ἰδρώτων τιμίων κτηθέντα κατὰ τρόπον φιланθρωπικώτατον καὶ Ἑλληνοπρεπέστατον. Ἐφησε κληροδοτήματα ὑπὲρ τῶν ἰν Ἀθωνι καὶ τῇ νήσῳ Πάτμῳ Ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων. Σεβαστὰ ποσὰ κατέλιπεν ὑπὲρ τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἰωαννίνων ὅπως ἐκ τῶν τόκων αὐτῶν περιθάλπωνται οἱ ἄποροι ἀσθενεῖς. Ἄλλο κληροδοτήμα του προέβλεπεν ὅπως ἐκ τῶν τόκων ὑπανδρεύωνται πτωχαὶ Ἑλληνίδες. Προέβλεψε καὶ ὑπὲρ βοήθειας τῶν ἐνδεῶν, τῶν ἀνικάνων πρὸς ἐργασίαν καὶ δὲν ἐληψμόνησε καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς στενάζοντας. Ἴδιον κονδύλιον προώρισε διὰ τὴν μισθοδοσίαν ἑνὸς τακτικοῦ ἱεροκήρυκος εἰς τὰ Ἰωάννινα «ἵνα διδάσκη χρονικῶς τοὺς Χριστιανούς». Ὁ Ἡπειρώτης πατριώτης δὲν ἄφησε κανένα ἀπὸ τοὺς ὥραίους ἐν τῷ κόσμῳ σκοποὺς χωρὶς νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν εὐεργεσίαν του. Ὁ ἄγνωστος βιογράφος, ὅστις τῷ 1809 ἐξέδωκεν ἐν Μόσχᾳ τὸ βιβλίον: «Σπάνια ἔργα τῆς εὐποιίας Καπλάνη» ἀναφωνεῖ πον: «Τοιοῦτος ἦν ὁ ἀξιαγάστος ἀνὴρ, περὶ τοῦ ὁποίου δίχα κολακείας, ἀπαθῶς καὶ θαρροῦντες δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ἀπὸ αὐτὸν τὸν δυστυχῆ τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, καθ' ὃν τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος ἔπεσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, σπανίως εὐρέθησαν τοιοῦτοι Γραικοί, οἵτινες ἐβουλήθη-

σαν θυσιᾶσαι πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτῶν». Καὶ συνεχίζων ὁ ἐξιστορῶν τὰ ἔξοχα ἔργα τοῦ Ζώη Καπλάνη μᾶς ἀποκαλύπτει ὅποια ὄνειρα ἔτρεφε διὰ τὴν τουρκοκρατούμενην πατρίδα ὁ φιλογενὴς Ἑπειρώτης καὶ πῶς ἐπόθει νὰ τὴν ἴδῃ ἀνισταμένην καὶ ἐπαναλαμβάνουσαν καὶ πάλιν τὴν ἱστορίαν τῆς παλαιᾶς τῆς εὐκλείας. «Ὁ εὐγνώμων ἀναγνώστης—λέγει—ἐκ ταύτης τῆς συντόμου περιγραφῆς τῆς πολιτείας αὐτοῦ (τοῦ Καπλάνη) καθαρῶς θέλει ἰδῆ ὅτι αὐτός, ὁ ἐντιμος ἀνὴρ, ἔζησεν οὐχὶ δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ διὰ τὴν συνδρομὴν τῶν ὀρφανῶν, δυστυχῶν, ἀσθενῶν, τῶν πτωχῶν μαθητῶν, τῶν διδασκάλων καὶ διὰ τὸν φωτισμὸν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, ἐπεθύμει αὐτὸς ὅτι οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων νὰ γεννήσουν νεωστί Ἀριστείδας καὶ Θεμιστοκλέας, Σωκράτας καὶ Πλάτωνα, ἐπεθύμει, ὅτι πάντες οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῶν προγόνων αὐτῶν νὰ ἀναστηθοῦν πάλιν εἰς τὴν Γραικίαν.»

Ἄς παραμένῃ ἑσαεὶ ἱερά ἡ μνήμη τοῦ Ζώη Καπλάνη, ὅστις ζῶν ἐν τῇ ξένῃ τίποτε ἄλλο δὲν ὠνειροπόλει παρὰ πῶς νὰ εὐεργετήσῃ τὴν πατρίδα καὶ νὰ δημιουργήσῃ πρὸ παντὸς ἄνδρας ἱκανοὺς νὰ συνεχίσουν τὴν ἱστορίαν τῆς παλαιᾶς εὐκλείας.. Τὸ γενναῖον φρόνημα καὶ αἱ ὑψηλαὶ ἰδέαι καὶ τὰ ἔξοχα ἔργα τοῦ φιλογενεστάτου Ἑπειρώτου εἶθε νὰ ἐμπνέουν καὶ τοὺς ἐν Ἀμερικῇ Ἑλληνας πλουσίους πρὸς συνέχισιν τῶν ἀθανάτων ἐκείνων πράξεων μετὰς ὁποίας ἐτίμησαν ἑαυτοὺς καὶ ὑπηρετήσαν τὴν πατρίδα οἱ μεγάλοι τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ Εὐεργεταί.

Ο ΨΑΡΙΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Η ΓΕΝΝΑΙΟΨΥΧΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΧΘΡΟΥΣ

Ὁ χαρακτήρ τοῦ Βαρβάκη.—Αἱ σχέσεις του μὲ τὴν Αὐτοκράτειραν τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνην τὴν Β΄.—Οἱ Ρωσδοὶ καὶ ἡ Ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου τῷ 1779.—Οἱ ἰσχυροὶ ἐγκαταλείπουν τοὺς ἀδινάτους.—Ἡ ὀρικτὴ ἐρήμωσις τοῦ Μωρητῆ.—Ὁ Παγκόσμιος Πόλεμος καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀόπλους ἀνθρωπιστικὰ καθήκοντα.—Διδάγματα ἀπὸ τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖον τοῦ Ψαριανοῦ.

Ο ΨΑΡΙΑΝΟΣ Ἰωάννης Βαρβάκης ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως μίαν ἀπὸ τὰς ὅλως ἐξαιρετικὰς φυσιογνωμίας τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, ὃ δὲ ἀνδριὰς ὃ στηθεὶς ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Ζαπτείου ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ εὐγνωμονοῦντος Ἑθνους πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνδρός, ἐγένετο ὅπως ὑπενθυμίσῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τὴν μεγαλοψυχίαν, ἣτις ἐνέπνευσεν εἰς τὸν αΒαρβάκην νὰ πράξῃ ἔργα, κλείσαντα καὶ τὸ ὄνομά του καὶ τὸ Ἔθος του. Ὑπάρξας γενναῖος πλοίαρχος, καταστάς τὸ φόβητρον τῆς Τουρκίας, ὅτε Αἰκατερίνη ἡ Β΄ ἡ Αὐτοκράτειρα τῶν Ρώσων ἐμάχετο κατὰ τοῦ Κράτους τῶν Ὀσμανιδῶν, ἐξεδήλωσεν ἐπιχειρηματικὴν μεγαλοφυΐαν, ὅτε ἐγκατεστάθη ἐν Ρωσσίᾳ. Ἀπέκτησε πλοῦτη μυθώδη. Ἀλλὰ τὰ πλούτη ταῦτα, ζῶν, τὰ διέθετεν εἰς πράξεις εὐγενεῖς καὶ ἐν τῇ χώρᾳ, τὴν ὁποίαν κατέστησε θετὴν του πατρίδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα, τὰ Ψαρά, καὶ γενικώτερον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἐνίσχυσε πολυειδῶς τοὺς ἀπολυτρωτικοὺς κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνας.

Ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς θαυμασιωτέρους νεοέλληνας, καταναλώσας ἀπάντα εἰς ὑπηρεσίαν μεγάλων κοινωνικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν κινήματων.

Ἀξίζει, λοιπόν, νὰ ἐρευνήσωμεν τὸν βίον του, πρὸς φρονηματισμὸν ὅλων ἡμῶν. Ὁ κλείσας τὸ Ἑλληνικὸν

ὄνομα ἀνὴρ ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον τῶν Ψαρῶν, πάντως πρὸ τοῦ 1750, ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὴν 12ην Ἰανουαρίου τοῦ 1825.

Ὁ πατὴρ του ὑπῆρξε πλοίαρχος, ἐκ τῶν ἐγκρίτων τῆς νήσου, ὃ δὲ υἱὸς ἠκολούθησε τὸ στάδιον τοῦ πατρὸς του. Ἦτο ἐπόμενον. Ἡ βραχύδης μικρὰ νῆσος δὲν παρεῖχε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς κατοίκους πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην ἐνασχόλησιν παρὰ εἰς τὴν ναυτικὴν ἐπίδοσιν. Πολὺ πρὸ τῆς μεγάλης Ἑθνεγεροσίας τοῦ 1821, οἱ Ψαριανοὶ ἦσαν κάτοχοι πολλῶν ἐμπορικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ὄταν τὸ ἐκάλει ἡ ἀνάγκη, τὰ μετέβαλλον εἰς πολεμικὰ καὶ ἐκυριάρχουν τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν.

Ο ΒΑΡΒΑΚΗΣ ΜΕΓΑΛΟΦΡΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΟΠΛΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ. ΕΙΝΑΙ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης δὲν ἠυμοίρησε νὰ τύχη ἀνωτέρας σχολικῆς μορφώσεως. Ἀλλὰ τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἠμπόδισε νὰ ἀναδειχθῇ καὶ νὰ ἐπιβληθῇ. Διότι ἦτο προικισμένος ἀπὸ σπάνια χαρίσματα. Ὡς πλοίαρχος διεκρίνετο διὰ τὴν τόλμην αὐτοῦ τὴν ἡρωϊκὴν. Ἀκάθεκτος εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον, ἐχαρκτηρίζετο διὰ τὴν γενναιοψυχίαν του, μεθ' ἧς συμπεριεφέρετο πρὸς τοὺς ἡττημένους καὶ τοὺς αἰχμαλώτους. Ἦτο εὐσεβής, φιλάνθρωπος, φιλοδίκαιος καὶ ἐτίμα τὴν παιδείαν ὥς τὸ κατ' ἐξοχὴν μέσον πρὸς ἡθικὴν ἀνύψωσιν τῶν Ἑθνῶν καὶ πρὸς προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης ἦτο, ἐν ὀλίγοις, μία φωτεινὴ φυσιογνωμία, μὲ ἰσχυρὰν διάνοιαν καὶ μὲ ὑγιεῖς πρακτικὰς ἀρχάς. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἀνεδείχθη καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, καταλαβὼν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη ἔδωκεν ἡ κήρυξις πολέμου ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατείας τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης τῆς Β', ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ἡ φιλόδοξος Αὐτοκρατεία, ἡ ὁποία ὠνειροπόλει νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν Ὁσμανιδῶν, διενεώθη νὰ κατηγήσῃ καὶ τοὺς Ἕλληνας, ὅπως λάβωσι καὶ αὐτοὶ τὰ ὅπλα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν κατὰ τοῦ κοινοῦ τῆς Χριστιανοσύνης ἐχθροῦ. Ἀπεμμεῖτο εἰς τοῦτο ἔνα τῶν προκατόχων αὐτῆς.

Ὁ Μέγας Πέτρος, διὰ τῆς προκηρύξεως αὐτοῦ, τῷ 1711, ἀπευθύνετο πρὸς «πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ πάντας τοὺς Μητροπολιτάδες, ὅπου μᾶς ἀγαποῦν, καὶ τοὺς βοηθοδάδες καὶ τοὺς σερδάριδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς καπετάνους καὶ τὰ ἄξια παλληκάρια καὶ πάντας τοὺς χριστιανοὺς, ὅπου εἶναι εἰς τὴν πίστιν μας, καὶ πάντας τοὺς παπάδες». Ὁ προκατόχος τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης, καλῶν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ Χριστιανοὺς, ἔλεγε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐγὼ σᾶς κράζω εἰς τὸ ἀσκέρι μου καὶ εἰς τὸ μεγάλο ταμποῦρί μου καὶ ἐσεῖς νὰ φέρετε καὶ πιστοὺς σας φίλους. Μὲ τὴν δύναμιν τοῦ σπαθίου μου νὰ εὑρετε ἡσυχίαν καὶ νὰ γλυτώσητε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ ὅ,τι τιμὴν σᾶς ἔκαμαν οἱ μεγάλοι ἀφεντάδες καὶ οἱ μεγάλοι ἀγάδες καὶ ἐγὼ παρομοίαν θέλω σᾶς τὴν κάμει. Διὰ τὴν λύτρωσίν σας ἐμπαίνω εἰς τὰ θάσανα καὶ θέλω νὰ μὲ βοηθήσητε, καὶ μετὰ ταῦτα θέλει σᾶς δώσει ὁ Θεὸς τὸ πᾶσα καλὸ καὶ θέλετε εὑρεῖ ἐκ μέρους μου τιμὴν καὶ εὐσπαγχνίαν».

Καὶ δὲν ἐκινήθη μὲν τότε ὁ Χριστιανικὸς κόσμος, ὁ δὲ Μέγας Πέτρος, ἀποκλεισθεὶς παρὰ τὸν Προϋθρον, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ἡ μετ' αὐτὰ Αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη ἢ Β', κατ' ὀρθὴν πρᾶγματι νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἦρκεσεν ἡ ἐμφάνισις τῷ 1770 ὀλίγων Ρωσσικῶν πλοίων, εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ, διὰ νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως πρὸς κατάλυσιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἔλαβον τὰ ὅπλα, καίτοι τὸ κίνημα οὔτε καλῶς παρεσκευασμένον καὶ μελετημένον ἦτο, οὔτε ἔτυχε σοβαρᾶς ἐνισχύσεως ἐκ μέρους τῆς Ρωσσίας, διὰ τοῦτο δὲ καὶ κατεπνίγη ἐν τῷ αἵματι, ἔπαυε δὲ τότε ἡ Ἑλλάς, καὶ πρὸ πάντων ἡ Πελοπόννησος, μίαν ἀπὸ τὰς μεγίστας τῶν καταστροφῶν. Τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος τῶν Τουρκικῶν σιφῶν ἠρῆμωσαν κυριολεκτικῶς τὸν τόπον.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐκείνην, ἰδίᾳ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὸν Τσεσμέν, τῷ 1770, διεκρίθησαν ἰδίως οἱ Ψαριανοί. Οἱ ἀτρόμητοι νησιῶται μετέβαλον τὰ ἐμπορικὰ των πλοῖα εἰς καταδρο-

Ὁ Ψαριανὸς πλοίαρχος Ἰωάννης Βαρβάκης. Ἐφθασεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν τῷ 1774 ἀνυπόδητος καὶ χωρὶς ὀβολόν. Διὰ τῆς τιμιότητος καὶ φιλεργίας του καὶ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων του ἀνεδείχθη κυρίαρχος τῆς Κασπίας Θαλάσσης, ἔγινε πάμπλουτος καὶ ζῶν ἐσχόρπιζε τὰ ἑκατομύριά του ὑπὲρ εὐγενῶν σκοπῶν καὶ ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι.

μικὰ καὶ ἐνέσπειραν τὴν φρίκην εἰς τὸν ἐχθρόν. Διεκρίθη δὲ κατὰ τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν ὁ πλοίαρχος Ἰωάννης Βαρβάκης. Εἶχε μεταβληθῇ εἰς ἀληθῇ θαλασσόλυκον. Εἶχε καταστῇ κύριος τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν, πετῶν ἀπὸ νίκης εἰς νίκην καὶ περιάγων νικηφόρως τὸν σταυρόν ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἰωνίας. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ ἀνδρεία τοῦ Βαρβάκη ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν του, ἀπέναντι τῶν αἰχμαλώτων, ὅχι μόνον τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξ Ἰσου μισητῶν Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι καὶ τότε ἐδείκνυνον ἀληθῶς κατάπτυστον διαγωγὴν, συμμαχοῦντες μὲν τοῖς Μουσουλμάνοις ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Ἕλλην ναύαρχος Νικόδημος, τοῦ ὁποίου ὁ πατήρ ἦτο συναγωνιστὴς τοῦ Ψαριανοῦ πλοιάρχου καὶ μέτοχος τῶν δαφνῶν του, διηγεῖται μερικὰ συγκινητικὰ παραδείγματα, ἐμφαντικὰ τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ Βαρβάκη.

«Διαπλέων ποτε τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας—γράφει ὁ Νικόδημος— μὲν τὸ πλοῖόν του καὶ καθήμενος εἰς τὸν θάλαμόν του ὁ Βαρβάκης, ἤκουσε πολὺν θόρυβον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος· ἐξέρχεται καὶ τί βλέπει; τὸ μὲν πλήρωμα ἅπαν μέχρ' ὁδόντων ὀπλισμένον καὶ ἑτοιμον νὰ κατασφάξῃ τοὺς σιδηροδεσμίους αἰχμαλώτους. Ὁ θωμανοὺς καὶ Ἰουδαίους· τοὺτους δὲ ἐπικαλουμένους, μετὰ θερμῶν δακρύων τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν: «μὴ τολμήσῃ τις νὰ βάλλῃ χεὶρ κατὰ τῶν αἰχμαλώτων»— εἶπε μὲν ἐπιτακτικὴν φωνὴν ὁ μεγαλόψυχος Βαρβάκης. ἐπὶ τοῦ πλοίου μου οὐδεὶς δύναται νὰ δολάψῃ ἄνθρωπον, εἴτε Τούρκος εἶναι οὗτος, εἴτε Ἰουδαῖος, εἴτε αἰχμάλωτος σιδηροδέσμιος μάλιστα, εἴτε ἐλεύθερος. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐνταῦθα— ἐτόνισε —δὲν εἶναι ἐχθροὶ μας· εἶναι δυστυχεῖς ἰκέται· ἡ ζωὴ των κρέμαται ἐκ τοῦ τραχήλου μου, ἔχω νὰ δώσω λόγον περὶ αὐτῶν εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλως, ἐὰν ἐπιμείνητε εἰς τὸν σκοπὸν σας, δύνασθε νὰ τὸ ἐκτελέσητε, ἀλλὰ ὅταν τοὺς ἐβγάλω ἐκεῖ ἔξω (δεικνύων τὴν ξηρὰν τῆς Μυτιλήνης) τοὺς ἀφαιρέσω τὰ δεσμὰ καὶ τοὺς ὀπλίσω, ἐκεῖ μόνον καὶ οὕτω μόνον δύνασθε νὰ τοὺς θεωρήσητε ὡς ἐχθροὺς σας· οὐδέποτε δὲ ἐν τῷ πλοίῳ μου, οὐδέποτε ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ οὐδέποτε θὰ σὰς ἐπιτρέψω νὰ τοὺς σφάξετε ἀόπλους ὡς πρόβατα».

« Ἄλλοτε πάλιν— διηγεῖται ὁ αὐτὸς ναύαρχος Νικόδημος — ὁ Βαρβάκης, ἔχων ἐν τῷ πλοίῳ του αἰχμαλώτους σιδηρουρούς, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ ἐργάζωνται τὴν τέχνην των ἐν τῷ κύτει τοῦ πλοίου. Ἀλλὰ τινες ἐκ τοῦ πληρώματος, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ πλοιάρχου, παρηνώχλουν ἀδίκως τοὺς δυστυχεῖς αἰχμαλώτους, ἵνα ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς εἰς ἀντίστασιν καὶ ἀπεῖθειαν καὶ εὗρωσιν ἀφορμὴν νὰ τοὺς σφάξωσι. Μαθὼν τοῦτο ὁ Βαρβάκης ἐπέπληξε πικρότατα καὶ ἅπαν μὲν τὸ πλήρωμα, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφόν, εἰπὼν, ὅτι: «ἐν τῷ πλοίῳ μου οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτῇ παρὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐργασίαν μείζονα τῆς ἐαυτῶν δυνάμεως· ἂν δὲ μάθω, ὅτι καὶ ἄλλοτε βιασθῶσιν οὗτοι, θὰ τιμωρήσω αὐστηρότατα τὸν ἔνοχον, εἴτε ἀπλοῦς ναύτης εἶναι οὗτος, εἴτε ἀξιωματικὸς τοῦ πλοίου, εἴτε καὶ ἀδελφός μου».

Τὰ ἐπεισόδια αὐτά, τὰ ὁποῖα διηγεῖται ὁ Νικόδημος, εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς εὐγενείας τῶν αἰσθημάτων τοῦ Βαρβάκη. Εἶναι ἀληθῶς ἀνάνδρον νὰ ἐκσπᾷ τις κατὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν ἀθῶων γυναικοπαίδων. Καὶ ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Βαρβάκη ἐξαίρεται ἀκόμη περισσότερον, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι καὶ τότε, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, διέπραττον θηριωδίας ἀνθρωπύστους. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ, ὅτι κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐκείνην τοῦ 1770, ἐνῶ ὁ Βαρβάκης ἐχαρακτήριζεν ὡς ἱερούς καὶ ἀπαρabiάστους τοὺς αἰχμαλώτους, οἱ Τοῦρκοι διέπραττον ὄργια εἰς τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐντὸς τῆς πόλεως Τριπολιτσᾶς ἔσφαξαν 3,000 κατοίκους καὶ τὸν Ἐπίσκοπον αὐτῆς καὶ πέντε ἄλλους κληρικούς. Ἐν Θεσσαλίᾳ 3,000 Τρικκαληνοὶ ἐθανατώθησαν. Οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσης διῆλθον ἐν στόματι μαχαίρας. Ἡ Μοσχόπολις, ἡ περιώνυμος τότε καὶ πολυάνθρωπος πόλις τῆς Β. Ἠπείρου κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου. Εἰς τὴν Φιλίππουπολιν ἔγιναν αἵσχη, εἰς δὲ τὴν Σμύρνην ἐφρονεύθησαν ἀναριθμητοὶ Χριστιανοί, ἐξερχόμενοι μετὰ τὴν λειτουργίαν, ἀπὸ τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς. Εἰς δὲ τὴν Λῆμιον ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ οἱ προεστώτες τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Μεσολογγίται κατεσφάγησαν ἅπαντες ἀνηλεῶς. Ἐπίσης κατε-

σφάγησαν καὶ ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Βοστίτης, καταφυγόντες εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν. Αὐτοὶ οἱ Μανιάται—ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς—ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν ἄσυλον εἰς τὰς δυσχωρίας τοῦ Ταυγέτου, καταλιπόντες τὰς κώμας αὐτῶν εἰς τὴν διαρπαγὴν τῶν Ἀλβανῶν.

ΔΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ 1774 Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ
ΑΦΗΣΕ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΥΧΗΝ ΤΩΝ

«Ἡ Πελοπόννησις ἡρημώθη κατοίκων, διότι ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν καὶ δὲν ἐξηνδραποδίσθησαν, μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἐπτανήσον, ἣ κατέφυγον εἰς τὰ κρησφύγετα τῶν ὄρεων καὶ τῶν σπηλαίων. Ἡ οἰκτρὰ αὐτὴ κατάστασις διήρκεσεν ἐπὶ ἑννέα ὁλόκληρα ἔτη». Ἐπεσφραγίσθη δὲ ἡ μακροχρόνιος ἐκείνη σφαγὴ καὶ ἐρήμωσις τῆς Πελοποννήσου, μὲ τὴν καταστροφὴν διαπρεπεστάτων προμάχων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Παναγιώταρος Βενετσανᾶκος, δύο γενναιώτατοι ὀπλαρχηγοί, ἀνένδοτοι εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν Τούρκων ὅπως προσκυνήσουν, ἐπολιορκήθησαν ἐντὸς δύο πύργων παρὰ τῇ Καστάνιτζαν, καὶ ἀντισταθέντες ἡρωϊκῶς ἐπὶ δώδεκα ἡμερονύκτια ἅπαντες σχεδὸν κατεστράφησαν: ὁ Παναγιώτατος Βενετσανᾶκος ὁ πατὴρ του, ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ἀδελφοὶ του Ἀπόστολος καὶ Γεώργιος. Ἐκ τῶν ὀλίγων ποῦ ἐπέζησαν τῆς καταστροφῆς ἦτο ὁ δεκαετὴς υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, Θεόδωρος, τὸν ὁποῖον ἡ Θεία Πρόνοια προπαρεσκεύαζε νὰ καταστῇ, μετὰ μίαν τεσσαρακονταετίαν, ὁ τιμωρὸς τῶν Τουρκικῶν ἐγκλημάτων καὶ ὁ στυλὸς τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος.

Τὰ παθήματα τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β' ὑποκινηθεῖσαν Ἐπανάστασιν τοῦ 1770, μᾶς ἐνθυμίζουν τὰς ἀπεριγράφτους συμφοράς, τὰς ὁποίας εἰς μεγαλειτέραν κλίμακα ὑπέστη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ Μικρασιατικὸς Ἑλληνισμός.

Ἄλλ' ἐὰν οἱ Τούρκοι, βάρβαροι ὄντες καὶ αἰμοδιψεῖς ἐξετραχηλίσθησαν εἰς ἀτιμίας κατὰ ἀόπλων πληθυσμῶν, γυναικοπαίδων καὶ αἰχμαλώτων, ἡ ἀπομίμησις τῶν φρικαλεοτήτων τούτων ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, θὰ ἔθιτε καὶ

τούς Ἕλληνας εἰς ἴσην μοῖραν μὲ τοὺς βαρβάρους. Ἰδού διὰ τὴν γενναιοψυχίαν, ἣν ἐπεδείκνυνεν ὁ Ψαριανὸς πλοίαρχος Βαρβάκης πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, ἐξαίρει τὴν εὐγένειαν τοῦ Ἑλλήνος ναυμάχου καὶ χαρακτηρίζει τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Ἡ γενναιοφροσύνη τοῦ τυραννομάχου Ψαριανοῦ, ἡ ὁποία μᾶς διδάσκει μερικὰ ὑψηλὰ ἀνθρωπιστικὰ καθήκοντα ἀπέναντι ἀδύλων, ἡμπορεῖ ἀκόμη νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ὑπόδειγμα καὶ διὰ μερικὰ τῶν λεγομένων πεπολιτισμένων συγχρόνων Ἑθνῶν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ ντελευταῖον Παγκόσμιον Πόλεμον ἐξετραχηλίσθησαν εἰς ἀπανθρώπους κατὰ ἀδύλων θηριωδίας καὶ ἐκηλίδωσαν τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Ἄλλ' ἄς παρακολουθήσωμεν τὴν συνέχειαν τῆς δράσεως τοῦ γενναίου Ψαριανοῦ.

Ὁ ἀείμνηστος Παπαρηγόπουλος, ἐξαίρων τὴν συμβολὴν τῶν ἡρωϊκῶν νησιωτῶν εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἐκείνον ἀγῶνα, ἀναφέρει ὅτι: «τὸ μεγαλείτερον τῶν καταδρομικῶν ὑπῆρξεν ἐν βρίκιον, ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ Βαρβάκη, ὅστις περὶ τὰ τέλη τοῦ πολέμου κατεσκεύασε καὶ ἐν τρικάρτον, φέρον 26 πυροβόλα, τὸ ὁποῖον ὁμως δὲν ἐπρόφθασε νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ συννομολογηθεῖσαν εἰρήνην».

Διὰ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης ἐν Κιουτσούκ Καϊνταρτζή, τῆς Βουλγαρίας, τῷ 1774, μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, ἡ Αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη κατελίμπανεν εἰς τὴν τύχην των τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἕλληνας. Ἡ ὑποκίνησις τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῆς Τουρκίας δὲν εἶχε κανένα ἄλλον σκοπὸν, παρὰ πῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ περισσοτέρας ὠφελείας ὑπὲρ τῆς Ρωσσίας. Καὶ ὅταν τὰ συμφέροντα ταῦτα τῶν ἰσχυροτέρων ἐξησφαλίζοντο, οἱ ἀσθενέστεροι ἀφίνοντο εἰς τὴν τύχην των. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊνταρτζή, τὴν ὁποίαν ὁ φιλέλλην ἱστορικὸς Οὐίλλιαμ Μίλλερ χαρακτηρίζει ὡς μίαν «τῶν ἐκκλητικωτέρων πράξεων τῆς Τουρκικῆς μαωρίας», καθίστα τὴν Ρωσσίαν κυρίαν τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης καὶ ἐξησφάλισε ταυτοχρόνως καὶ τὰ μέσα τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ Ρωσσικῆς θαλασσοκρατίας.

Ἡ κατάπαισις τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῶν Ἑλλήνων, ἐπλήρωσε πικρίας τὴν ψυχὴν τοῦ Βαρβάκη. Εἰς τὸ πελώριον νεότευκτόν του πλοῖον ἐστήριζε

τὰ ὄνειρα τῶν μελλοντικῶν του θριάμβων. Ἐκτεθειμένος εἰς ὑποχρεώσεις διὰ τὴν ναυπήγησιν τοῦ θαλασσίου ἐκείνου κολοσσοῦ, ἀπεπειράθη νὰ μεταφέρει τὸ πλοῖόν του εἰς τὸν Εὐξείνιον, καὶ πρὸς τοῦτο ἐτόλμησε καὶ διέσχισε τὸν Ἑλλήσποντον. Ἄλλ' ὅταν ὁ Ἕλλην ναυμάχος ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεπειρᾶτο νὰ διασχίσῃ τὸν Βόσπορον ἵνα ἀναχθῇ εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, τὸ πλοῖόν του συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατεσχέθη· αὐτὸς δὲ μόλις ἠδυνήθη νὰ διασωθῇ εἰς τὴν Ρωσικὴν Πρεσβείαν, ὁπόθεν ἐδραπέτευσεν εἰς Ὀδησσόν. Καὶ ἀπὸ τοῦδε ἀρχίζει νέον στάδιον μεγαλογυκῶν ἔργων διὰ τὸν Βαρθάκην, ὡς θὰ ἴδωμεν διὰ τῶν ἀκολουθῶν.

ΤΟ ΔΑΙΜΟΝΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΓΑΛΟΥΡΓΙΑΣ

Ὁ Βαρθάκης πένης καὶ ἀνυπόδητος μεταβαίνει πεζὸς εἰς Πετρούπολιν.—Δραματικαὶ περιπέτειαι.—Ἐμφανίζεται ἐνώπιον τῆς Αὐτοκρατορίας.—Ὁ Ἕλλην ναυμάχος καθίσταται ἡγεμὼν τοῦ Ἀστραχάν.—Ἐκπολιτικὰ ἔργα τοῦ Ψαριανοῦ ἐν Ρωσσίᾳ.—Αἱ μεγάλοι εἰσεργεσίαι του εἰς τὴν ἡγωνιζομένην Ἑλλάδα.

○ ΒΑΡΒΑΚΗΣ ἅμα ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν ἐστερεῖτο καὶ τοῦ τελευταίου ὀβολοῦ. Καὶ ὅμως ἡ πρόθεσίς του ἦτο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πετρούπολιν διὰ νὰ ἴδῃ τὴν Αὐτοκρατείραν Αἰκατερίνην τὴν Β'. Εἶχε πεποίθησιν, δι' ἣν Τσαρίνα, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας ἡγωνίσθη ἐπὶ τόσα ἔτη κατὰ τῶν Τούρκων καὶ χάριν τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου ἔχασε τὰ πάντα, θὰ τὸν ἐπροστάτευεν εἰς τὰς δεινάς του ἡμέρας, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιπλεύσῃ, ἐπιδιδόμενος εἰς νέον στάδιον ἐργασίας. Ἄλλ' ὁ Βαρθάκης δὲν εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα ἔξοδα διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ρωσικὴν πρωτεύουσιν. Καὶ ἀνέλαβε τότε τὸ πρᾶγματι ἡράκλειον ἔργον νὰ διανύσῃ πεζὸς τὸ μεγαλείτερον διάστημα τῆς μακροτάτης ἀπὸ Ὀδησσοῦ μέχρι Πετροπόλεως ἀποστάσεως, γυμνητεύων καὶ πεινῶν καὶ ἀνυπόδητος. Ὑπέφερε μετὰ καρτερίας τὰς κακουχίας πιστεύων, ὅτι μόλις ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὑπενθυμίσῃ εἰς αὐτὴν τὸ οὗτος ἔπραξεν, ἐμπνέων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας τὴν φρι-

Ἡ Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνη ἡ Β'. Ἐκίνησε τοὺς Ἕλληνας εἰς Ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων τῷ 1770 καὶ ὅταν ἱκανοποίησε τὰ σχέδιά της ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους τῷ 1774 καὶ ἐγκατέλειψε τοὺς πατέρας μας εἰς τὴν τύχην των. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην διεκρίθη ὁ Ψαριανὸς πλοίαρχος Ἰωάννης Βαρβάκης, ὁ ὁποῖος κατόπιν διὰ τῆς προστασίας τῆς Αὐτοκρατείας ἔγινε πᾶμπλουτος εἰς τὴν Ρωσσίαν.

κίανιν πρὸς τοὺς κοινούς ἐχθροὺς τῆς Χριστιανοσύνης, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ τύχη τῆς δεούσης προστασίας.

Ὁ ἴδιος ὁ Βαρβάκης διηγεῖται κατὰ τρόπον δραματικὸν τὴν συνέχειαν τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν στερήσεων του, μέσα εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Τσάρων. Φθάσας εἰς τὴν πρωτεύουσαν— διηγεῖται ὁ Ψαριανὸς ναυμάχος— πρώτη μου φροντίς ἦτο νὰ δανεισθῶ ἐνδύματά τινα καὶ ὑποδήματα, ἵνα μὴ ἐκληφθῶ ὡς ἐπαίτης. Κατὰ δυστυχίαν μου ὅμως ἡ Αὐλὴ κατώκει τότε εἰς τὸ Τσάρσκοϊ-Σέλο. Ἐκεῖ λοιπὸν ἠναγκάσθην νὰ ἀπέλθω πεζός, ἵνα δώσω ἀναφορὰν· ἐπειδὴ δὲ τὰ ὑποδήματά μου ἦσαν δανεικά, πολλάκις περιεπάτουν καὶ ἀνυπόδητος, ἵνα μὴ τὰ φθείρω καὶ ἀναγκασθῶ νὰ πληρώσω καινούργια· τρεῖς ἔκαμα τὸν δρόμον τοῦτον, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν. «Ἰσως αἱ ἀναφοραὶ τοῦ Ἑλλήνος ναυμάχου νὰ μὴ περιήρχοντο εἰς τὴν γνῶσιν τῆς Αὐτοκρατείας, ριπτόμεναι εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων ὑπὸ τῆς γραφειοκρατίας. Ὅπωςδὴποτε ἦτο τελείως δικαιολογημένη ἡ σφοδρὰ ἀγανάκτησις ποῦ κατέλαβε τὸν Βαρβάκην.

Ο ΣΤΡΑΤΑΡΧΗΣ ΠΟΤΕΜΚΙΝ, ΠΡΙΓΚΙΨ ΤΗΣ ΤΑΥΡΙΔΟΣ, ΕΙΣΑΓΕΙ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑ

Καὶ ἤρchiσε νὰ ὑβρίζη θεοὺς καὶ δαίμονας διὰ τὴν ἀστοργίαν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς, χάριν τῆς ὁποίας ἐθυσιάσθη, μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων. Ἰδοὺ τί μᾶς διηγεῖται ὁ ἴδιος: Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν—λέγει—ἐκ τῆς ἀγανακτήσεώς μου ὠμίλουν ἐν τῷ καφενείῳ πολὺ πικρῶς, καταναθεματίζων, ἑλληνιστί, τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐγεννήθην· εὐτυχῶς εἰς τῶν παρισταμένων ἠννόει τὴν γλώσσάν μου, μὲ πλησιάζει κατὰ διαταγὴν ἄλλου παρακαθημένου, καὶ μὲ προτρέπει νὰ διηγηθῶ τὰ πάντα ἐν λεπτομερείᾳ. Μετὰ τὴν διήγησιν, ὁ παρακαθήμενος μὲ παρηγορεῖ καὶ μὲ προτρέπει νὰ παρουσιασθῶ καὶ τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν Αὐλὴν, διαβεβαιῶν με, ὅτι δὲν θὰ ἀποκρουσθῶ. Ἐπείσθην, ἀλλ' ἀπηρχόμην ὅνεν ἐλπίδος τινός. μόλις ὅμως προσέφερα τὸ ὄνομά μου καὶ εἰσάγομαι ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ. Μετ' ὀλίγας στιγμὰς διατάσσομαι νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν· εἰσέρχομαι καὶ τί βλέπω; τὸν χθὲς ἐν τῷ καφενείῳ παρακαθήμενον ἐν μεγάλῃ τότε στολῇ καὶ μὲ πλῆθος παρασῆμων, συνοδεύοντα τὴν Αὐτοκράτειραν· δειλιῶ, ἀλλὰ

διατάσσομαι νὰ ὀμιλήσω ἐλευθέρως. Λέγω τὰ πάντα, μὴ ἀποκρύπτων καὶ τὴν ἐν τῷ καφενεῖῳ παραφορὰν μου. Μὲ παρηγοροῦσι καὶ μὲ προπέμπουσι μὲ ἐλπίδας καὶ ὑποσχέσεις. Τὴν ἐπαύριον λαμβάνω χίλια ρωσσικὰ φλωριὰ πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀναγκῶν μου καὶ ἐν χαρτί, δι' οὗ μοι ἐπετρέπετο ἢ εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν ἀλμεία ἄνευ τέλους».

Ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος παρεκάθητο εἰς τὸ καφενεῖον καὶ συνεχρωτίζετο μὲ τοὺς κοινούς θνητοὺς διὰ νὰ λαμβάνῃ γνῶσιν τῶν λαϊκῶν ἀντιλήψεων, ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπαύριον παρουσιάζετο ἐν μεγάλῃ στολῇ ὥς συνοδὸς τῆς Αὐτοκρατείας καὶ ἐξεθάμβωσε τὸν ἑκπληκτον Ψαριανὸν ναυμάχον, ἦτο ὁ περιώνυμος Στρατάρχης Ποτέμκιν, ὁ πριγκιπ τῆς Ταυρίδος, ὁ ὁποῖος ἀπελάμβανε τῆς ἐξαιρετικῆς εὐνοίας τῆς πολυθρῶνῆ του Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Β'.

Ὁ Βαρθάκης ἅμα ἔλαβε τὰ χίλια φλωριὰ καὶ τὸ πρόνομιον νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν Κασπίαν θάλασσαν ἐλευθέρως ἄνευ οὐδεμιᾶς φορολογίας, συνεκεντρώθη εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἀπεφάσισε νὰ φανῇ ἄξιος τῆς Αὐτοκρατορικῆς εὐνοίας. «Οὐδὲ στιγμὴν ἀπώλεσε—λέγει ὁ ἱδιος— μετέβην εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ ἔδωκα τὰ δανεικὰ ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα· ἠγόρασα δὲ ἄλλα ἀλιευτικὰ καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἀστραχάνιον».

Τὸ Ἀστραχάν εἶναι πόλις ἰδρυμένη πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν πλευρὰν τῆς τεραστίας ἐκείνης λίμνης, ἡ ὁποία οὐχὶ κατωτέρω κατὰ τὴν ἑκτασιν τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὠνομάσθη θάλασσα, ἡ Κασπία θάλασσα. Ἡ πόλις κεῖται εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Δέλτα, τὸ ὁποῖον σχηματίζει ὁ εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν ἐκβάλλων Βόλγας, εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων ποταμῶν τῆς Ρωσσίας. Ἐκεῖ λοιπὸν εἰς τὸ Ἀστραχάν, πόλιν κατέχουσαν σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον, ὥς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως ἔστησε τὴν ἔδραν τῶν νέων του ἐπιχειρήσεων ὁ θαυμάσιος Ἕλλην ναυμάχος καὶ ἐκεῖθεν ἀνεδείχθη εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς τολμηροτέρους ἐπιχειρηματίας καὶ συνήθροισεν ἑκατομμύρια, τὰ ὁποῖα δὲν ἐφύλαξε δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ ζῶν τὰ διέθετεν ὑπὲρ μεγάλων ἐκπολιτιστικῶν καὶ κοινωνικῶν σκοπῶν καὶ ἀνεδείχθη ἀναμαρφωτῆς μὲν διὰ τὸ

Ἄστραχάν, μέγας δὲ εὐεργέτης τῆς ἀγωνιζομένης διὰ τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Ἄς παρακολουθήσωμεν λοιπὸν τὴν ἐφεξῆς ἐμπορικὴν δραῖσιν τοῦ Ψαριανοῦ τυραννομάχου τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν.

Ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης μὲ τὰ χίλια φλωρία τῆς Αὐτοκρατείας, κατ' ἀρχὰς μὲν ἡσχολήθη εἰς τὴν κατασκευὴν ρακίου, ἐκ τοῦ ἐμπορίου τοῦ ὁποίου ἐκέρδιζεν. Ἀντελήφθη ὅμως γρήγορα, ὅτι ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς Κασπίας θαλάσσης ἦτο ἐπικερδεστέρα. Δραστήριος, ἐπινοητικός, τίμιος καὶ εἰλικρινής, ὅσον καὶ ρηξικέλευθος, ἐπεδόθη εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ περιφήμου χαβιαρίου καὶ τῶν ἄλλων ταριχευτῶν τῆς Κασπίας θαλάσσης. Δὲν παρῆλθεν ἄρεκτος χρόνος καὶ ἀνεδείχθη διὰ τῆς δραστηριότητός του ὁ πραγματικὸς κυρίαρχος τῆς Ρωσικῆς ἐκείνης πόλεως ἡγόρασε μάλιστα ὡς τελείαν αὐτοῦ ἰδιοκτησίαν καὶ τρεῖς νήσους, κειμένας ἐντὸς τῆς Κασπίας θαλάσσης.

Ὁ Βαρβάκης ἐφιλοδόξησε καὶ συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὴν ἐξυγιάνσιν, τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως Ἀστραχάν, εἰς δὲ τὰ δημόσια ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐπετέλεσεν ἐκεῖ διὰ τὰ εὐλογῆται ἔσσει τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος, ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις ἔδωκε τὸ ὄνομα Βαρβάκεια.

Ἀνίδρυσε νοσοκομεῖα καὶ ἄλλα φιλανθρωπικά καταστήματα, κατεσκεύασε πάρκα, ἐδαπάνησε διὰ τὴν δημιουργίαν ἐκκλησιῶν καὶ λουτρῶνων καὶ ἐχάριζεν ἀφειδῶς εἰς ἔργα κοινωνικῆς εὐποιίας ὑπὲρ πασχόντων, ὑπὲρ χηρῶν καὶ ὀρφανῶν. Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον τῶν ἐν Ἀστραχάν δημοσίων ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐχάρισεν ὁ Ἕλλην ἐπιχειρηματίας εἶναι ἡ κατασκευὴ τῆς περιφήμου διώρυγος τοῦ Ἀστραχάν. Εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Βόλγα ὑπῆρχε λίμνη, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα καθίστων νοσηρὸν τὸ κλίμα τῆς πόλεως. Καὶ ὅ,τι δὲν κατῴρθωσαν τὰ αὐτοκρατορικὰ ταμεῖα τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', τὸ ἐπετέλεσεν ὁ Ψαριανὸς ναυμάχος. Διὰ δαπάνης μεγάλης κατῴρθωσε τὰ ἐξυγιάνη τὴν πόλιν, κατασκευάσας διώρυγα, διὰ τῆς ὁποίας διωχετεύοντο εἰς τὸν Βόλγαν τὰ λιμνάζοντα τῆς πόλεως νερά. Καὶ ἀνεδείχθη οὗτος ὁ μεγαλείτερος τῶν εὐεργετῶν

τῆς πόλεως τοῦ Ἀστραχάν, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἔλαβε τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Εἰς ἓν καὶ ἡμῖς ἐκατομμύριον ρουβλίων ἀνέρχονται τὰ ποσὰ, τὰ ὁποῖα διέθεσεν ὁ θαυμάσιος αὐτὸς πρόην ναυμάχος ὑπὲρ δημοσίων ἔργων εἰς τὸ Ἀστραχάν καὶ κατόπιν εἰς τὸ Ταϊγάνιον.

Ὁ συντάκτης τοῦ ἐν Βιέννῃ ἐκδιδομένου «Λογίου Ἑρμοῦ», ἐνὸς τῶν ἀρχαιότερων Ἑλληνικῶν δημοσιογραφικῶν ὁργάνων, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ἐκδιδόμενον πολὺ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀναγράφει λεπτομερῶς τὰ ἔξοχα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐπετέλεσεν ὁ ἀείμνηστος Βαρβάκης, ὁ ὁποῖος ἔφθασε νὰ ἀπασχολῇ εἰς τὸ Ἀστραχάν εἰς τὰς ἐργασίας του ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ὑπαλλήλους.

—Ὁ συντάκτης τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», εἰς τὰ φύλλα τοῦ 1819, ἀναφέρει, ὅτι ὁ Βαρβάκης «κατὰ τὸ 1788 ἔτος, ἔκτισεν εἰς τὴν Ἀστραχανίαν δι' ἰδίων του ἐξόδων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν «τῆς Εἰσόδου εἰς Ἱερουσαλὴμ» πέτρινον καμπαναρεῖον. . . Κατὰ τὸ 1800 εἰς τὴν αὐτὴν πολιτείαν ἔκτισε δύο ξύλινα γεφύρια. . . Κατὰ τὸ 1804 ἔκτισεν ἐκεῖ πάλιν κινητὸν γεφύριον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κουτοῦμ, διὰ ρούβλια 11,500. Κατὰ τὸ ἔτος 1806, ὅτε ἦτο εἰς αὐτὰ τὰ μέρη μολυσμός, πλῆθος τοῦ ἐκείθεν ἀπὸ τὰς ἄνω ἐπαρχίας εἰς δούλευσιν διαβαίνοντος ὑπουργικοῦ λαοῦ, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίαν γῆν, ἦσαν χωρὶς καταφύγιον καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἠσθένησαν ἀπὸ διαφόρους ἀρρωστίας. Ὁ κ. Βαρβάκης, ἔχων εἰς τὴν Ἀστραχανίαν ἐξεπύτηδες ξύλινον ὀσπίτιον, μετέστρεψεν αὐτὸ εἰς ξενοδοχεῖον καὶ νοσοκομεῖον δι' αἰτοὺς τοὺς ἀσθενήτους ἀνθρώπους, περιποιούμενος πεντήκοντα ἐξ αὐτῶν μὲ τροφὴν καὶ ἐφοδιάζων αὐτοὺς μὲ ἐνδύματα, στοῦματα κτλ., ὁμοίως μὲ φορέματα καὶ ἱατρικὰ, τὸν ὠφελοῦντα αὐτοὺς ἱατρόν. Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἐξώδευσεν ὑπὲρ τὰς 10,000 ρούβλια. Ἐπειδὴ ὅμως μὲ ὅλην τὴν προφύλαξιν ἐφάνησαν ἐν αὐτῷ τῷ νοσοκομείῳ εἰς μερικοὺς ἀσθενεῖς σημεῖα μολυσμοῦ, κατεδαφίσθη τὸ νοσοκομεῖον αὐτὸ διὰ προσταγῆς τοῦ τοπάρχου, συμφωνήσαντος μετὰ τοῦ κ. Βαρβάκη, καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγκατεριθυήθησαν ἤδη μὲ τοὺς τῆς Βασιλικῆς Διατάξεως τῆς Γενικῆς Ἐπικρατείας, ὠφελούμενοι δι' ἐξόδων τοῦ κ. Βαρβάκη».

Θαυμάσατε τὸ κάλλος τῆς ψυχικῆς εὐγενείας τοῦ Ἑλληνος ἀλτρουϊστοῦ. Ἀναλογισθῆτε τὸ μεγαλεῖον ἐνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος μεταβάλλει τὴν κατοικίαν του εἰς καταφύγιον τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν διατροφήν καὶ τὴν περίθαλψιν αὐτῶν. Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ἐκ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος θὰ ἀπεφάσιζε νὰ διαθέσῃ τὴν ἡσυχίαν του τὴν οἰκογενειακὴν, χάριν τῆς περιθάλψεως τῶν ἄλλων; Πόσοι ἐκ τῶν σημερινῶν ζαπλοῦτων ἐν Ἑλλάδι ἠνοιξαν τὰς πύλας τῶν μεγάρων των διὰ νὰ δεχθῶν τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰς χήρας καὶ τὰ ἄλλα θύματα τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς; Πόσοι ἐκ τῶν οἰκονομικῶς ἀνεξαρτήτων ἠνοιξαν τὰ βαλάντια των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἱεραῆς ὑποθέσεως πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ἀδελφῶν μας, οἱ ὁποῖοι χθὲς ἐκολύμβων εἰς ὅλα τὰ ἀγαθὰ των εἰς τὴν γενέθλιον γῆν καὶ σήμερον ἀντικρύζουν τὴν μαύρην συμφοράν; Ἄλλ' ὅς παρakoλουθήσωμεν τὴν συνέχισιν τῶν εὐαγγελικῶν ἔργων τοῦ ἑξαίσιου τέκνου τῶν Ψαρῶν.

Ο ΒΑΡΒΑΚΗΣ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΗΣ ΤΟΥ ΑΣΤΡΑΧΑΝ, ΕΚΡΥΠΤΕ ΜΕΣΑ ΤΟΥ ΤΟ ΔΑΙΜΟΝΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΓΑΛΟΥΡΓΙΑΣ

«Τὸ ἀκόλουθον 1807 ἔτος—συνεχίζει ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς»— ἀντὶ ἐκείνου τοῦ κατεδαφισθέντος ξυλίνου σπιτίου, ἔκτισεν ἄλλο πέτρινον νοσοκομεῖον διὰ 59 ἀρρώστους καὶ πλησίον αὐτοῦ Ἑκκλησίαν, ὁμοίως πετρίνην καὶ δι' αὐτὰ ἐξώδευσε περίπου 63,000 ρούβλια. Διὰ περιποίησιν δὲ τῶν ἐν αὐτῷ τῷ νοσοκομείῳ ἀσθενῶν εἰσέφερεν εἰς τὸ τῆς Μόσχας ὀρφανοτροφεῖον εἰς αἰώνιον ἀνάθημα ρούβλια 40,000. Πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὴν τῆς Ἀστραχανίας «Βασιλικὴν Διάταξιν τῆς Γενικῆς Ἐπιστάσεως» 50,000 ρούβλια ὁμοίως αἰώνιον ἀνάθημα, μὲ συμφωνίαν νὰ περιθάλλωνται ἀπὸ τοὺς τόκους τῶν εἰρημένων κεφαλαίων τόσον οἱ ἀσθενεῖς τοῦ νοσοκομείου, ὅσον καὶ τὰ εἰσφερόμενα εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον νόθα παιδιά».

Ὁ Βαρβάκης εἶχε τὴν ἀδυναμίαν νὰ δαπανᾷ πλουσιοπαρόχως διὰ τὴν ἀνέγερσιν κωδωνοστασιῶν, Ἐὰν ὁμως λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ πρὸς ἀνέγερσιν μνημείων χριστιανικῆς τέχνης, δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν αὐτὸν αὐστηρῶς, ἐπισκοποῦντες σήμερον ἄλλως τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πράγμα-

τα, ὅτι ἡ ἀνέγερσις κωδωνοστασίων δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν ἄλλοι περισσότερον ἱεραὶ ἀνάγκαι διὰ τὴν κοινωνίαν.

Συνεχίζων τὴν ἀφήγησιν ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» ἀναφέρει ὅτι: «κατὰ τὸ 1806 ἔτος ἐπειδὴ ἡ τῆς Κοιμήσεως καθεδρεύουσα ἐν τῇ Ἀστραχανίᾳ Μητροπόλει δὲν εἶχε Καμπαναρεῖον, ὁ περὶ τῆς εὐπρεπείας τῶν θείων πρὸ πάντων μεριμνῶν κ. Βαρβάκης ἔκτισεν ἐν πέτρῳ κατὰ τι σχέδιον, ἐπικυρωθὲν ἀπὸ τὸ Κράτος, καὶ ἐξώδευσεν εἰς αὐτὸ ρούβλια 136,700».

Περαιτέρω ὁ ἀρθρογράφος τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ὑπεξέρχεται τὰ τῆς φιλοτίμου προσπαθείας τοῦ Ἑλληνος ἐπιχειρηματίου ὅπως ἐξυγιάνῃ τὴν πόλιν τοῦ Ἀστραχάν διὰ τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἐλῶν αὐτῆς.

«Εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως Ἀστραχανίας—γράφει τὸ ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικὸν δημοσιογραφικὸν ὄργανον — εὐρίσκετο ἔκπαλαι διώρυξ (κανάλιον) μηχανομένη δύο ἡμισυ βέρστια, κατεσκαμμένη, καταμειασμένη ἀπὸ τὰ ἐν αὐτῇ ἱστάμενα νερά, ἐπομένως ἐκδίδουσα βδελυρὰν καὶ νοσώδη δυσωδίαν, μάλιστα εἰς τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου. Ὁ κ. Βαρβάκης ἤρchiσε κατὰ τὸ 1809 ἔτος νὰ κατασκευάξῃ τὴν διώρυγα ταύτην καὶ τὴν ἔκαμε τέλος πάντων πλευστὴν εἰς τοὺς ποταμοὺς Βόλγαν καὶ Κουτούμην ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλάμβανε τὰ νερά της. Ὅστις εἶδε τὴν πόλιν ἐκείνην ἐγνώρισε καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς προξενηθὲν μέγα ὄφελος. Ἐκατέρωθεν τῆς διώρυγος καθ' ὅλον τὸ μῆκος κατεσκευάσθησαν καὶ ἐστολίσθησαν αἱ ὄχθαι ὡς κάλλιστος τόπος περιδιαβάσεως τῶν ἐγκατοίκων, οἵτινες μὲ ἀγαλλίασιν τῆς ψυχῆς των θεωροῦσιν ἐκεῖ τὰ διαβαίνοντα πλοῖα, φορτωμένα μὲ θησαυροὺς τῆς πατρίδος καὶ τῶν ξένων τόπων καὶ εὐλογοῦσι τὸ ὄνομα τοῦ εὐεργέτου των, ὅστις ἐπροξένησεν εἰς τὴν πόλιν των τοιαῦτα κοινωφελῆ καὶ καλὰ καταστήματα. Περὶ τὴν αὐτὴν διώρυγα κατεσκευάσθησαν πρὸς τοῦτοις διὰ δαπάνης τοῦ αὐτοῦ κ. Βαρβάκη τέσσαρα ξύλινα γεφύρια. Ὅλα τὰ ἐκ τῆς κατασκευῆς τῆς διώρυγος καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἐξοδευθέντα χρήματα συμποσοῦνται περὶπου εἰς 200,000 ρούβλια». Περαιτέρω ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» ἀναγράφει καὶ ἄλλας χορηγίας τοῦ Βαρβάκη πρὸς ἐξωράσιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων ἰδρυμάτων τῆς πόλεως τοῦ Ἀστραχάν. Δι' ὅλας αὐτάς τὰς εὐεργεσίας του

τὰς ὁποίας ἐπεξέτεινεν ἀργότερον καὶ εἰς τὸ Ταϊγάνιον διὰ τὰς πολλαπλᾶς θυσίας του εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβάλλετο ἔκουσίως προστατεύων ὅλα τὰ ὥροια τοῦ κόσμου κινήματα ὁ Βαρβάκης, τὸν ὁποῖον θὰ ἴδωμεν μετέπειτα προσφέροντα ἀφειδῶς καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀγωνιζομένης ὑπὲρ ἐλευθερίας πατρίδος του ἡξιώθη ἐξαιρετικῶν τιμῶν ὑπὸ τῶν Ρώσων. «Ἡξιώθη—γράφει ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς»—δι' ὑψηλοῦ θεσπίσματος τῆς αἰμνήστου Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Β' νὰ γίνῃ πρῶτον ἀξιοματικὸς εἰς τὸ στράτευμα, δεύτερον δι' ὅλλας μεγαλειτέρας του ἐκδουλεύσεις ἐπροβιάσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δευτέρου Μαγιόρου καὶ τελευταῖον κατ' ἐντολὴν τῶν ἐν Ἀστραχανίᾳ εὐγενῶν, ὅπου ἐκατοικοῦσεν, ἔγινεν Ἐπαρχιακὸς ἀρχηγὸς αὐτῶν καὶ ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ Αὐλικοῦ Συμβούλου, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ κατὰ τὸ παρόν». Ὁ Βαρβάκης διὰ τῶν ἔργων του, διὰ τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεβίβασε τὴν ὄντοτήτά του ἀπέδειξεν, ὅτι ἔκρυπτε μέσα του τὸ δαιμόνιον τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλουργίας.

Ἄς παρακολουθήσωμεν τὴν συνέχισιν τῆς δράσεως τοῦ ἀνδρός, ἐπεκτεινομένης καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τρόπον ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστον. Ἡ ἀναγραφὴ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ μόχθων τοῦ ἐξαισίου αὐτοῦ Ψαριανοῦ εἶναι λίαν διδακτικὸν διὰ τὰς συγχρόνους γενεάς.

ΕΥΣΕΒΕΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑ

Τὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρωσσίας ἔργα τοῦ Βαρβάκη.—Κληροδοτήματά του εἰς τὸν Πανάγιον Τάφον.—Ὁ θαύ-
πλουτος Ψαριανὸς ἐφοδιάζει τὸ ἐπαναστατικόν ἔθνος τῷ 1821 διὰ χρημάτων, ὀπλῶν καὶ πυρίτιδος.—Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαφῶν κατέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα.—Νέαι μεγάλοι του εἱεργεσίαι εἰς τὸν Ἑλληνισμόν.—Τὰ Βαρβάκεια ἐκπαιδευτήρια.—Ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ ἰδεολογία τοῦ ἀθανάτου Ψαριανοῦ.—Ἡ ἔννοια τοῦ οὐκ ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀνδριάντος του.

Οἱ ΙΩΑΝΝΗΣ Βαρβάκης δὲν περιορίσθη μόνον νὰ γίνῃ ὁ ἐκπολιτιστὴς τοῦ Ἀστραχάν διὰ τῶν γενναιοτάτων αὐτοῦ χορηγιῶν, δι' ὧν ἐξυγίανε καὶ ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν. Βραδύτερον εὐρίσκομεν αὐτόν, συ-

νεχίζοντα τὰ εὐγενῇ του ἔργα καὶ εἰς τὸ Ταῖγάνιον. Λόγοι ὑγείας εἶχον ἐξαναγκάσει τὸν Ψαριανὸν εὐπατρίδην νὰ μετοικήσῃ ἀπὸ τὸ Ἀστραχάν εἰς τὸ Ταῖγάνιον, ὅπου τὸ κλίμα ἦτο εὐκρατέστερον καὶ ὁ ἀέρας καθαρώτερος. Καὶ εἰς τὴν δευτέραν ταύτην πόλιν συνεχίζει ὁ αἰ Βαρβάκης τὴν εὐεργετικὴν του δρασίμ, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ὄφελος τῶν ὁμοεθνῶν του. Ὑπὲρ αὐτῶν ἀνίδρυσεν ἱερὰ τεμένη τῆς θρησκείας καὶ τῶν Ἑλλην. γραμμάτων. Ἡ πατριωτικὴ του ψυχὴ ἠσθάνετο, ὅτι τὰ μέσα τῆς διασώσεως τῶν Ἑλληνικῶν γενεῶν ἀπὸ τὴν ἀπορροφητικὴν ἐπήρειαν τοῦ περιβάλλοντος, ἦσαν ἡ διαφύλαξις τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἶναι τὸ ἴδιον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀντικρύζει πανταχοῦ, καθὼς καὶ σήμερον ἐν Ἀμερικῇ ὁ Ἑλληνισμὸς, ὁ ἀγωνιζόμενος πρὸς διαφύλαξιν τῆς Ἑθνικῆς του ὀντότητος.

Τὸ ἐν Βιέννῃ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δημοσιογραφικὸν ὄργανον ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς», τὸ ὁποῖον ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἐπικαλεσθῶμεν εἰς τὰ προηγούμενα, ἀναγράφει, τῷ 1819, τὰ ὅσα ὁ Βαρβάκης ἐπραξεν ἀγαθοεργὰ πράγματα εἰς τὸ Ταῖγάνιον ὑπὲρ τῶν ὁμοεθνῶν του, ἐμπνεόμενος ἀπὸ εὐσέβειαν καὶ ἱερὸν ζῆλον.

«Εἶναι παρατηρημένον— γράφει ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς»— ὅτι οὐσιωδέστατα χαρακτηριστικὰ πάντων τῶν ἀληθῶς εὐεργετικῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ ἐνθερμος προσήλωσις εἰς τὰ τῆς θρησκείας. Αἱ ἰδιότητες αὗται φέρονται κατ' ἐξοχὴν εἰς ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Βαρβάκη. Μὴ δυνάμενος— συνεχίζει ὁ διατριβογράφος τοῦ 1819—ὁ φιλόανθρωπος οὗτος ἀνὴρ, χωρὶς λύπην του, νὰ βλέπῃ τοὺς χάριν ἐμπορίας καὶ παντοτεινῆς συνοικήσεως καθ' ἑκαστον χρόνον εἰς πλήθη ἐρχομένους εἰς Ταῖγανρόκον ὁμογενεῖς του Γραικοὺς, ἐστερημένους τῆς ἐκκλησιαστικῆς θείας μυσταγωγίας καὶ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, ὡς μὴ ἔχοντας ἐκεῖ Γραικικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὴ γινώσκοντας τὴν Ρωσικὴν γλῶσσαν, ἀποφασίζει χωρὶς ἀναβολὴν καὶ δι' αἰδείας τῆς τοπικῆς Ἱεραρχίας κτίζει κατὰ τὸ 1813 ἔτος εἰς τὸ Ταῖγανρόκον ὠραιότατην καὶ μεγαλωτάτην πετρίνην Ἐκκλησίαν διὰ τοὺς Γραικοὺς».

ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΞΕΝΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΗΝ ΚΙΒΩΤΟΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Ἄλλ' ὁ Βαρβάκης ἐσκέφθη, ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἔπρεπε νὰ παραμένῃ ἑσαεὶ Ἑλληνική. Διὰ τοῦτο δὲν τὴν

ὑπέβαλεν ὑπὸ τὴν ποιμαντορίαν τῆς Ρωσσικῆς Ἱεραρχίας, ὅπως θὰ ἀπῆτουν αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων, ἀλλὰ τὴν κατέστησεν ἰδιοκτησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων.

«Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν— συνεχίζει ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» —ἐμπνέεται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Βαρθάνη ἄλλος στοχασμὸς σωτηριώδης. Ἀφιερώνει τὴν παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ Ταῖγανρόκον κτιζομένην Ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἅγιον Τάφον, μὲ σκοπὸν νὰ τὸν συνδράμῃ μὲ τὸ εἰσόδημά της καὶ ἡ ἀφιέρωσις αὐτὴ διὰ προτάσεως τῆς Ἀγίας Συνόδου ἀξιοῦται τῆς ὑψηλοτάτης ἐπιβεβαιώσεως τῇ 27 Αὐγούστου 1814, κατὰ τὴν ἀκόλουθον βάσιν: Ἡ Ἐκκλησία μετεβλήθη εἰς Γραικικὸν Μοναστήριον ἐπονομασθὲν Ἱεροσολυμικὸν Ἀλεξανδρινὸν καὶ συναριθμήθη μὲ τῆς δευτέρας κλάσεως τὰ Μοναστήρια. . . Διὰ δὲ τὴν κυβέρνησιν τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου, ἀφιέρωσεν ὁ Βαρθάνης ὡς αἰώνιον ἀνάθημα εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ τῆς Μόσχας Ὀρφανοτροφείου 60,000 ρούβλια. Εἰς ὅλην δὲ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ τοῦ Μοναστηρίου, τῶν περὶ αὐτὸ πετρίνων κτιρίων, ἔτι δὲ καὶ δι' ὅλα τὰ ἀναγκαῖα τοῦ Μοναστηρίου σκευὴ καὶ δι' ὅλον τὸν ἐσωτερικὸν στολισμὸν καὶ καλλωπισμὸν ἔδωκεν ὁ κ. Βαρθάνης ἕως 600,000 ρούβλια. Πρὸς τοῦτοις, κατὰ τὸ ἔτος 1816 ἀφιέρωσεν αἰώνως εἰς αὐτὸ τὸ Μοναστήριον τὸ ἰδικόν του πέτρινον ὀσπίτιον, τιμώμενον 20,000 ρούβλια. Τὸ Μοναστήριον αὐτὸ ἐτελείωσεν ἤδη ἀπὸ τὴν κτίσιν κατὰ τὸ 1815 ἔτος καὶ ἐγκαινιάσθη καὶ ἤδη εὐρίσκεται ἐν αὐτῷ ὁ παρὰ τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων Πατριάρχου σταλθεὶς Γραικὸς Ἀρχιμανδρίτης, μετὰ τῆς συνοδείας του, διὰ τὴν θείαν λειτουργίαν».

Τοιοῦτοτρόπως συνεδέθη ἀρρήκτως ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τοῦ Ταῖγανίου, μετὰ Πατριαρχείου Ἑλληνικοῦ καὶ ἐξησφάλισε τὴν βάσιν τῆς διαιωνίσεως τῆς Ἑλληνικότητος αὐτῆς. Ἐπὶ πλέον ἐπετέλεσε ἐν τῶν στοιχείων πρὸς ἀλληλεγγύην τῆς Ρωσσικῆς, μετὰ τῆς ἐν Ἀνατολῇ παναρχαίας Μητρὸς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς ἐν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς ἡ Ρωσσικῆς Συνόδου, διερμηνεύουσα τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπὸ τοῦ Παναγίου Τάφου ἐξαρτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, μεταβληθείσης εἰς Ἱεροσολυμητικὸν Μετόχιον, τονίζει: «Ἡ διάταξις αὐτοῦ τοῦ Μοναστηρίου ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐκπληροῦσα τὸ εὐσεβὲς τοῦ ἱκετεύοντος ἔργον, εἶναι νέα ἔνδει-

ΞΙΣ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ ΕΚΕΙΝΗΣ, ἥτις ἀγίως καὶ ἀκλονήτως συγκρατεῖ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, μετὰ τῆς Γραικικῆς».

Ὅπου γῆς καὶ ἂν εὗρισκώμεθα οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε πρέπει νὰ λησιμονῶμεν, ὅτι παραλλήλως πρὸς τὸ Σχολεῖον ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τὴν Ἱερὰν Κιβωτὸν τῆς Ἐθνικῆς μας Διαθήκης, ἥτις περικλείει τὰς παραδόσεις καὶ διαφυλάττει τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν συνείδησιν ἡμῶν. Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ λογισθῇ ὡς ματαία ἢ κολοσσιαία δαπάνη, εἰς ἣν ὑπεβλήθη ὁ εὐσεβὴς Βαρβάκης διὰ νὰ συμπλήξῃ ἐν μέσῃ Ρωσσίᾳ τὸ ἀσφαλέστερον προπύργιον πρὸς διαφύλαξιν τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁσίων τῶν Ἑλληνικῶν γενεῶν. Παρῆλθον ἔκτοτε ὑπερεκατὸν ἔτη. Θρόνοι ἀνετράπησαν Κράτη ἐξηφανίσθησαν, παλαιοὶ θεσμοὶ ὑπέκυψαν ἐνώπιον νεωτέρων ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν, καὶ ὅμως τὸ Ἑλληνικὸν Ἰδρυμα τοῦ Βαρβάκη, παραμένει ὡς ἐστία Ἑλληνικὴ ἐν Ρωσσίᾳ.

Ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» ἀναφέρει, ὅτι τὸ ἔτος 1816 ὁ Βαρβάκης συμπληρῶν τὰς εὐεργεσίας του, προσέφερεν 20,000 ρούβλια διὰ τὴν λειτουργίαν Ἑλληνικῶν Σχολείων ἐν Ρωσσίᾳ «εἰς παιδείαν τῶν πτωχῶν Γραικῶν».

Ἰὼς τὴν Ρωσσίαν διεμοίραζεν ἀφειδῶς ὁ Βαρβάκης τὰ δι' ἰδρώτων ἀποκτώμενα χρήματα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἔκαμνεν ἀδιαλείπτως ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀκολοιθῶν τὴν ρήτραν: «μὴ γνώτω ἡ δεξιὰ τί ποιεῖ ἡ ἀριστερά», ὅλοι αἱ ἄλλαι αὐτοῦ ἀγαθοεργίαι ὑπερβαίνουν τὴν δαπάνην τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ρουβλίων.

ΟΤΑΝ ΕΞΕΡΡΑΓΗ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1821 Ο ΥΠΕΡΕΒΔΟΜΗ- ΚΟΝΤΟΥΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ ΗΣΘΑΝΘΗ ΙΕΡΩΤΑΤΟΝ ΣΦΑΔΑΣΜΟΝ

«Ἐν καὶ ἡμῖν μιλιόνιον— ἀναγράφει ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς»— εἰς κοινωφελῇ καταστήματα ἀπὸ ἑνα μερικὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὸς ὄχι πλουσιώτατος... Θεέ! πόσα καλὰ θὰ ἐγίνοντο, ἀνίσως καθεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων πλουσίων, πολλοὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἀσυγκρίτως πλουσιώτεροι παρὰ τὸν κ. Βαρβάκη, ἐθυσίαζε τοῦλάχιστον τὸ δεκατημόριον τῆς περιουσίας του εἰς θεάρεστα καὶ κοινωφελῆ ἔργα! ὦ, πόσον ἤθελεν ὀλιγοστεύσει ὁ ἀριθμὸς τῶν πτωχῶν καὶ τῶν δυστυχῶν! ὦ, πόσαι πόλεις καὶ χωρία τῆς Πατρίδος μας ἤθελον στολισθῇ μὲ θείους Ναοὺς! ὦ, πόσα ἄλλα καλὰ καὶ ὠφέλιμα πράγματα ἤθελον συστηθῇ! Ἄλλ' εἶναι, ἄρᾳ

γε, πολλοὶ τοιοῦτοι τοιαῦτα εὐγενῇ φρονήματα ἔχοντες;.... κατὰ δυστυχίαν ὄχι», ἐπιφωνεῖ ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς», ὅστις προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς, ζωγραφίζων τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀδιαφόρων ἐκείνων καὶ τῶν ἀκάρδων, οἱ ὅποιοι καὶ σήμερον ἐπιπολαῖουν εἰς τὴν κοινωνίαν μας. «Οἱ περισσότεροι πλούσιοι— γράφει— προτιμοῦν νὰ κτίσωσι μεγάλα παλάτια, νὰ ἀποκτήσωσι μεγαλοπρεπεῖς ἐξοχάς. εἰς δὲ τὰ χωρία τῶν νὰ βλέπουν τοὺς θεῖους Ναοὺς κατεδαφιζομένους καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῆς Ἐκκλησίας πτωχεύοντας. Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι βυθίζονται εἰς τὰς τρυφάς, δαπανῶσι τὴν περιουσίαν τῶν εἰς χοροὺς, εἰς συμπόσια, εἰς παιγνίδια καὶ ἡδυπαθείας. ἡ δὲ πτωχὴ χήρα, βαστάζουσα τὸ πεινασμένον βρέφος εἰς τὰ ξηραθέντα στήθη της, ἱσταμένη πρὸ τῶν θυρῶν τῶν παλατιῶν τῶν, ματαίως ἐκτείνει τὸ κλανυμυρίζον νήπιον καὶ τὴν χεῖρα πρὸς τὴν εὐωχομένην συνέλευσιν. δὲν θέλει λάβει οὔτε κομματί ψωμί!»

Διὰ πόσους, ἄρα γε, πλουσίους τῆς ἐποχῆς μας, ποῦ πιστεύουν μόνον εἰς τὴν δύναμιν τῆς χυδαίας ὕλης, ξένους πρὸς ὥραιάς καὶ εὐγενεῖς καὶ ἀνθρωπιστικὰς ὁρμάς, δὲν ἐφαρμόζονται τὰ ὅσα ἔγραφε τῷ 1819 τὸ ἐν Βιέννῃ δημοσιογραφικὸν Ἑλληνικὸν ὄργανον;

Κατὰ τὰς αὐτὰς πληροφορίας, ὁ Βαρβάκης εἰς πᾶσαν Ἐκκλησιαστικὴν πανήγυριν καὶ ἑορτὴν ἐπήγαινε μόνος του, χωρὶς συνοδείας, εἰς τὰς κατοικίας τῶν πτωχῶν, εἰς τὰ νοσοκομεῖα, εἰς τὰς φρουράς καὶ φυλακὰς καὶ ἐκεῖ ἐσκόρπιζε τὰ δῶρα, κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν ἐντολήν: «μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ».

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκρήγνυται, τὴν 25ην Μαρτίου τοῦ 1821, ἐν Ἀνατολῇ τὸ ἡφαίστειον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ψυχὴ γενναία, ὡς ἡ τοῦ Βαρβάκη, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ αἰσθανθῇ τὸν ἱερώτερον σφαδασμόν. Τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἐλάμβανον τὰ ὅπλα νὰ ἀποτινάξουν τὴν τυραννίαν ἐκείνην, ἐναντίον τῆς ὁποίας καὶ ὁ Βαρβάκης ἠγωνίσθη, ἰδίᾳ κατὰ τὰ ἀπὸ τοῦ 1770 μέχρι τοῦ 1774 ἔτη, ὅτε ἡ Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνη ἡ Β' ἐπολέμει κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς Χριστιανοσύνης.

Ὁ Βαρβάκης ἦτο τότε ὑπερεβδομηκοντούτης· διὰ τοῦτο ἐλυπεῖτο, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ συμμετάσχη ἐνεργῶς τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Ἀλλ' ἂν δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων του, διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ πολυῦμνητα κατὰ θάλασσαν πολεμικά του τρόπαια, οὐχ ἥττον ὁμως ἔ-

σπευσε νὰ ἐξοπλίση καὶ ἐφοδιάσῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας τοῦ Ταϊγάνιου, ὅσοι ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ μεταβοῦν εἰς Μολδοβλαχίαν, διὰ νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Ἄμα δὲ, μετὰ τὰς φοικαλεότητας, τοὺς ἀπαγχονισμοὺς καὶ τὰς σφαγὰς τῆς Πύλης ἐπληροφορεῖτο, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον ἠδύνατο νὰ ἐξαγοράσῃ αἰχμαλώτους καὶ νὰ σώξῃ τὰ θύματα ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν Τούρκων, ἀπέστειλεν εἰς τὸ ἐν Φαναρίῳ Ἐθνικὸν μας Κέντρον 100,000 ρούβλια ὡς λύτρα σωτηρίας τῶν Χριστιανῶν. Ἐξηκολούθησε δέ, δι' ἀποστολῆς φορτίων σίτου καὶ πυρίτιδος νὰ ἐνισχύῃ τὴν πάλιν τῶν πατέρων μας κατὰ τῆς τυραννίας.

Ἐν ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος ἔλαβε χώραν εἰς τὴν γενέτειράν του νῆσον, τὰ Ψαρά, χαρακτηρίζει πλήρως τὴν γενναιοφροσύνην τοῦ ἀγαθωτάτου γέροντος, πρώην ναυμάχου.

Ὅτε δηλαδὴ ποτε, διὰ νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος τῶν Ψαριανῶν, ἐλλείπει χρημάτων, ἠναγκάσθησαν οἱ πρόκριτοι νὰ θέσουν χεῖρα ἐπ' ἱτῆς περιουσίας συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη ἰσχυριζομένου, ὅτι ἡ περιουσία ἀνῆκεν εἰς τὸν τελευταῖον, ὁ δὲ συγγενὴς οὗτος κατήγγειλε τὴν προᾶξιν εἰς τὸ Ταϊγάνιον, ὁ Βαρβάκης δὲν ἐξανέστη κατὰ τῆς πράξεως. Ἄμα ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ νὰ ἀγανακτήσῃ, διὰ τὴν ἀρπαγὴν, ὁ Βαρβάκης παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῇ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν χαρὰν του καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τοὺς προεστῶτας τῆς νήσου, διὰ τὴν πρόνοιαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος ἀγῶνος!

Ὁ ἀσύγκριτος ἐκεῖνος ἀγὼν εἶχε καὶ τὰ τρομερὰ ὁλοκαυτώματά του. Τὴν 20ὴν Ἰουνίου τοῦ 1824, ὁ Ἀρχιναύαρχος Χοσρὲφ πασᾶς ἐπὶ κεφαλῆς 140 πολεμικῶν, μὲ 14 χιλ. ἀποβατικὸν στρατὸν, κατέστρεφε φορικῶδως τὰ περιῶνυμα Ψαρά. Ἄμα ἡ φοικαλεὰ εἰδησις ἔφθασεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ Βαρβάκης δὲν ἠδυνήθη πλέων νὰ συγκρατηθῇ. Ὁ γέρον Βαρβάκης, εὐρισκόμενος τότε εἰς Βιέννην, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Τεργέστην, ὁπόθεν ἐξέπλευσε μὲ ἐνδύματα καὶ τροφὰς διὰ νὰ ἐπουλώσῃ τὰς πληγὰς τῶν συμπατριωτῶν του. Καὶ ἐπειδὴ Ψαρά πλέον δὲν ὑπῆρχον, μόνῃ δὲ εἶχεν ἀπομείνει, κατὰ τὸν ποιητὴν, ἡ «Δόξα περπατῶντας μονάχη καὶ στεφανωμένη ἀπὸ τὰ ὀλίγα χορτάρια ποῦ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ», ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν

Μονεμβασίαν. Ἐκεῖ ὁ παλαιὸς ναυμάχος ἐπετέλεσε τὸ ἔργον τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, ἐμπνέων διὰ τῶν ἔργων του τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὸ Ἑργος, ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ Πατρις ἔχει ἀνάγκην ἀνωτέρου Διδακτηρίου, διὰ νὰ δημιουργηθοῦν νέοι ἄνδρες, χρηστοὶ καὶ τίμιοι πολῖται, ὅπως κυβερνήσουν τὴν ἐκ νεκρῶν ἐν μέσῳ φλογῶν καὶ αἱμάτων ἀνισταμένην Ἑλλάδα. Ἐδήλωσεν δὲ ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Ρωσικὴν Τράπεζαν 300,000 ρούβλια, ὅπως ἐκ τῶν τόκων αὐτῶν συντηρῇται τὸ ἐν Ἑργεῖ «Κεντρικὸν Σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας». Τὸ Βουλευτικόν, ἔχον ὑπ' ὄψιν ὅλας τὰς ἀγαθοεργίας τοῦ ἀνδρός, ἔσπευσε τότε νὰ ἀνακηρύξῃ τὸν Βαρβάκην μέγαν τοῦ Ἑθνους Ἐδεργέτην. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ὁ Βαρβάκης, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἐτελεύτα κατὰ τὸ ταξιδιδίον του ἐν Ζακύνθῳ, τὴν 12ην Ἰανουαρίου, τοῦ 1825. Τὸ ἔθνος ἐθρόνησε διὰ τὴν μεγάλην ἀπώλειαν. Ὁ γενναῖος Ψαριανὸς, εἰς τὴν διαθήκην του, γραμμένην τὴν 22αν Μαΐου τοῦ 1824, ἐν Ταϊγανρόγ, ἄφησε γενναιότατον ποσὸν πρὸς ἀνέγερσιν Λυκείου εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Εἶχεν ἔμμονον ἰδέαν ὁ θαυμασίος Βαρβάκης, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀληθοῦς παιδείας θὰ συντελεσθῇ ἡ πραγματικὴ τοῦ Ἑθνους ἀναγέννησις. «Διορίζω καὶ διατάττω—λέγει σὺν ἄλλοις εἰς τὴν θαυμασίαν διαθήκην του ὁ ἔξοχος Ψαριανὸς—700,000 ρούβλια νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς οἰκοδόμησιν ἐν Ἑλλάδι, ὅπου εἰς αὐτὴν θέλουσιν ἐγκριθῇ βελτιώτερον, μὲ τὴν ἄδειαν τῆς ἐκεῖ διοικούσης ἐξουσίας, ἐν Λύκειον, διὰ νὰ διδάσκηται καὶ μαθητεύηται ἡ νεαρὰ Ἑλληνικὴ νεολαία ΠΡΟΣ ΜΙΜΗΣΙΝ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ Αἰώνων».

Ο ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΤΗΘΕΙΣ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΣ ΑΝΔΡΙΑΣ ΤΟΥ ΒΑΡΒΑΚΗ
ΜΑΣ ΕΝΘΥΜΙΖΕΙ ΤΑ ΓΕΝΝΑΙΑ ΤΟΥ ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑΣ
ΕΥΓΕΝΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΕΙΣ

Κατεφλέγετο ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἴδῃ τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας ἀπομιμουμένους τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῶν «πρώτων αἰώνων» καὶ συνεχίζοντας τὰ ἔργα τῆς προγονικῆς των εὐκλείας.

Καὶ ὁ Βαρβάκης καὶ ὅλη ἡ χορεία τῶν Ἑπαιρωτῶν ποῦ ἐπλούτισαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Ρωσσίᾳ διὰ νὰ ἀφιερῶσουν τὰ πάντα εἰς τὸ ἔθνος των, ἦσαν ἄνθρωποι μετριοτάτης σχολικῆς ἀναπτύξεως. Διὰ τοῦτο ὁ ἔρως

των ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων, ὅπως δι' αὐτῶν ἀναβιβάσουν τοὺς Ἕλληνας εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον, συνεχίζοντας τὰ εὐκλεῆ ἔργα τῶν παλαιῶν αἰώνων, εἶναι ἀκόμη περισσότερον ἀξιοθαύμαστος. Τὴν πρώτην δὲ γραμμὴν εἰς εὐγένειαν αἰσθημάτων, εἰς φιλογένειαν, εἰς φιλομουσίαν, εἰς ἀφοσίωσιν ὑπὲρ ἔργων κοινῆς ὠφελείας, ἀναμφισβητήτως τὴν κατέχει ὁ ἀείμνηστος Ψαριανὸς εὐπατρίδης. Ὁ διατριβογράφος τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» τῆς Βιέννης, ζωγραφίζει ἐπακριβῶς τὸν ἄνδρα τῷ 1819. «Ὅλοι—γράφει—οἱ γνωρίζοντες τὸν Βαρβάκην τὸν παριστάνουν ὡς εἰκόνα τοῦ Χριστιανοῦ. Εἰς σὺτὸν εὐρίσκονται ἡνωμένα ὅλα τὰ ὑψηλότατα προτερήματα, ὅσα κατασταίνουνσι τὸν ἄνθρωπον σεβάσιμον καὶ ὀξιέραστον. Εἶναι δίκαιος, πιστὸς εἰς τὸν λόγον του, γενναῖος, στερεὸς εἰς τοὺς σκοποὺς του, φιλάνθρωπος, θεοσεβής, χωρὶς δεισδιαιμονίας, πλουσιοπάροχος, χωρὶς ματαίας δαπάνας, οἰκονόμος χωρὶς φιλαργυρίας· συμπαθὴς πρὸς τὰς ἀτυχίας τῶν πλησίον, σταθερὸς εἰς τὴν φιλίαν, καὶ πατὴρ τῶν ὑπηκόων του. Σεβαζόμενος παρὰ πάντων ὁ σεβάσιμος οὗτος γέρων, εὐλογούμενος παρὰ χιλίων ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετουμένων, καταφρονεῖ τὰς δόξας καὶ τὰς φήμας».

Τὸ ἔθνος εὐγνωμονοῦν ἀνήγειρεν ἐν Ἀθήναις μαρμάρινον τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἀνδρός, «τοῦ καταφρονούντος τὰς δόξας καὶ φήμας». Ἡ τιμὴ αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἄφησε χρήματα εἰς τὴν Πατρίδα. Ὁχι. Ὑπεράνω τοῦ χρυσοῦ ὑπάρχουν ἄλλα πολυτιμότερα πράγματα. Καὶ ὁ στηθεὶς ἀδριὰς πρέπει νὰ ὑπενθυμίξῃ εἰς τὰς γενεὰς τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀρετὴν τοῦ Βαρβάκη, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη πράγματι μία τῶν σεμνοτέρων καὶ εὐγενεστέρων φυσιογνωμιῶν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ διὰ τῶν ὥραίων πράξεών του. Ἄς παραμένῃ ἱερὰ ἡ μνήμη τοῦ μεγαλοκάρδου Ψαριανοῦ καὶ ἄς μᾶς ἐμπνέῃ ὅλους εἰς ἀπομίμησιν τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἔργων του, δι' ὧν καὶ μόνον εἰμπορεῖ νὰ μεγαλυνθῇ καὶ νὰ ἀκμάσῃ ὁ νεώτερος Ἑλληνισμός.

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ

Ο ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΔΕΩΔΩΝ

Τὸ Μέτσοβον γενέτειρα μεγάλων ἐθνικῶν εὐεργετῶν.—'Ο Ἀδέρωφ καὶ οἱ Ἀδελφοὶ Τοσίτσα.—'Ο Στουρνάρης ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι.—Τὰ μεγαλουργικά του σχέδια ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.—Ἡ ἀντίδρασις τῆς Αἰτίας τῶν Βασιλέων.—Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον παράγοντες ἀκμῆς τῶν Ἑθνῶν.—Ἐξαισία διδάγματα ἀπὸ τὴν διαθήκην τοῦ μεγάλου Μετσοβίτου.

ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗ ὅλως θέσιν ἔχει καταλάβει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ ἡ παρὰ τὸν Πίνδον Ἠπειρωτικὴ κωμόπολις, τὸ Μέτσοβον. Μᾶς ἐ χάρισε διαπρεπεστάτους ἄνδρας, ἀγωνισθέντας διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων., ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἀφιέρωσαν τὰ πλούτη αὐτῶν καὶ τὴν ζωὴν των, πῶς νὰ ὑπηρετήσουν ἀποτελεσματικώτερον καὶ ἐπωφελέστερον τὴν Ἑλληνικὴν Πατρίδα. Εἶναι ἐπὶ μᾶλλον ἀξιωμαίωτον τὸ γεγονὸς τοῦτο, καθόσον ἡ κωμόπολις αὕτη τῆς Ἠλείρου ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἢ δεκάτην τετάρτην ἐκατονταετηρίδα ὑπῆρξε συνοικισμὸς βλαχοποιμένων, ἐξ ἐκείνων, οἵτινες κατήρχοντο ἐκ τῆς Δακίας εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Οἱ Μετσοβῖται ἐκεῖνοι, οἱ ἀρχικῶς ἀποτελέσαντες τὸν συνοικισμόν, δεχθέντες εἰς τὸ χωρίον των ἄλλους ἀκραιφνεῖς Ἠπειρώτας, ἐπικοινωνοῦντες δὲ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, εἶχον ἐνωρὶς ἐξελληνισθῇ ὑφιστάμενοι τὴν ἰσχυρὰν τοῦ περιβάλλοντος ἐπίδρασιν. Εἰς τὰς ὁψίμους δὲ ἀξιώσεις τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας, δὲν ὑπῆρχε μεγαλείτερον ἐπιχείρημα περὶ τῆς Ἑλληνικότητος τοῦ Μετσόβου ἀπὸ τοῦ νὰ προβάλλῃ τις τὰς μορφὰς τῶν μεγάλων τέκνων του καὶ δὴ τῶν Ἀδελφῶν Τοσίτσα, τοῦ Γεωργίου Ἀδέρωφ, καὶ τοῦ Νικολάου Στουρνάρη. Ἀπαντες οἱ φιλογενέστατοι οὗτοι ἄνδρες ἐγεννήθησαν εἰς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην κωμόπολιν τοῦ Μετσόβου.

Οἱ Ἀδελφοὶ Τοσίτσα καὶ ὁ Γεώργιος Ἀβέρωφ ὑπῆρξαν μὲν ἀσφαλῶς, ἀπείρως πλουσιώτεροι ἀπὸ τὸν Στουρνάρην καὶ αἱ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους εὐεργεσίαι αὐτῶν ἀπέβησαν δαιμυλέστεραι, ἄλλ' ὁ Στουρνάρης ὑπῆρξεν θαυμασιώτερος τῶν ἀνωτέρω συμπολιτῶν του κατὰ τὴν εὐψυχίαν καὶ ὑψηλοφροσύνην. Ἀνώτερος εἰς φωτισμένην φιλοπατρίαν καὶ ἀρετὴν, καταλιπὼν ἑαυτὸν ὑπόδειγμα εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΤΑΒΑΛΟΝΤΕΣ ΤΟΝ ΤΥΡΑΝΝΟΝ. ΔΕΝ ΚΑΤΩΡΘΩΣΑΝ ΝΑ ΝΙΚΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΦΟΒΕΡΩΤΕΡΟΝ ΕΧΘΡΟΝ ΤΑ ΠΑΘΗ ΤΩΝ

Γράφοντες τὰς σελίδας ταύτας πρὸς φρονηματισμὸν τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, δὲν ἀσχολούμεθα εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ βίου τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι ἠγκέσθησαν μόνον νὰ καταλίπουν τὸν ὑλικὸν αὐτῶν πλοῦτον ὑπὲρ τοῦ ἔθνους. Μᾶς ἐνδιαφέρει κυρίως καὶ πρωτίστως νὰ ἀσχολούμεθα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀρετῆς τῶν ἐθνικῶν ἀνδρῶν καὶ βαθμολογῶμεν αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς εὐγενείας τῶν αἰσθημάτων των. Ἴδου διατὶ ὁ Στουρνάρης, καίτοι ὑπῆρξε κατώτερος πολλῶν ἄλλων κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγωνιζομένου Ἑλληνισμοῦ καταλειφθέντων ἑκατομμυρίων των, οὐχ ἥττον ὅμως κατέχει ἐπιφανῆ θέσιν, λόγῳ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ προαιρέσεως καὶ τῶν μεγαλουργικῶν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους σχεδίων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἀθανάτους εἰς φλογερὰν φιλοπατρίαν ὑποθήκας αὐτοῦ, ἃς ὑπετύπωσεν εἰς τὴν ἀξιωμανημόνευτον αὐτοῦ διαθήκην.

Ἄς ἐξετάσωμεν, λοιπόν, ὡς ἐξόχως διδακτικὸν τὸν βίον τοῦ ἐπιφανοῦς Ἡπειρώτου.

Ὁ Νικόλαος Στουρνάρης, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου συνδέεται ἀρρήκτως μὲ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἐν Ἀθήναις Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ἐγεννήθη μὲν εἰς Μετσοβον, τῷ 1806, ἀπέθανε δὲ αἰφνιδίως εἰς τὴν Χαλκίδα, τῷ 1853, καθ' ὃν χρόνον ἐσχεδίαζε νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὰ ὠραιότερα τῶν πραγμάτων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἣ εὐημερία καὶ ἀκμὴ τῆς ὁποίας ὑπῆρξε τὸ γλυκύτερον τῆς ζωῆς του ὄνειρον. Ὁ Στουρνάρης ἠτύχησε νὰ ἔχῃ θεῖους πρὸς μητροὺς τοὺς Ἀδελφοὺς Τοσίτσα, οἱ ὅποιοι ἐπλούτησαν καὶ κατέλιπον αἰδίου αὐτῶν τὴν μνήμην. Ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας εἶχε συστήσει μετὰ τῶν τριῶν νεωτέρων αὐτοῦ ἀδελφῶν ἰσχυρὸν ἐμπορικὸν οἶκον, μὲ κέντρα τὴν

Μελίτην, τὸ Λιβόρνον καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Οἶκον, ὃ ὁποῖος ἀνήχθη εἰς περιωπὴν πρώτης τάξεως διὰ τῆς φιλοπονίας καὶ ἐντιμότητος τῶν ιδρυτῶν αὐτοῦ, τέκνων τετιμημένων τοῦ Μετσόβου. Εἰς τὸ εὐτύχημα δὲ τοῦτο νὰ ἔχη τοιούτους συγγενεῖς ὀφείλεται ἡ ἀνάδειξις τοῦ Στουρνάρη εἰς μορφήν ὅλως ἐξαιρετικὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ξηνητευμένων Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς, ὅσοι δὲν ἔπαυσαν νὰ πιστεύουν, ὅτι ἡ Πατρις εἶναι καὶ πρέπει νὰ παραμένῃ τὸ τιμιώτερον καὶ ἀγιώτερον τῶν πραγμάτων, συμφώνως μὲ τὴν Σωκρατικὴν διακήρυξιν.

Ὁ Νικόλαος Στουρνάρης εἶχε διδαχθῇ τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὴν γενέτειράν του ἀπὸ τὸν καλὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου του ὃ ὁποῖος — ὅπως συνέβαινε τότε παντοῦ — ἐχρησίμευε καὶ ὡς διδάσκαλος τοῦ τόπου. Βραδύτερον μετέβη εἰς τὸ Λιβόρνον, πλησίον τῶν θείων αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι τὸν προώριζον νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸ ἐμπορικὸν των γραφεῖον. Ἀλλ' ὁ νέος δὲν συγκατετέθη νὰ ἀναλάβῃ ἐργασίαν. Φύσις εὐγενής, ὀργῶσα πρὸς μάθησιν ἐξήτει ἀνωτέραν παιδείαν. Ὅθεν ἐστάλη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐφοίτησεν εἰς Ἀνωτέραν Σχολὴν Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας.

«Αἱ νέαι γλῶσσαι — ὡς γράφει ὁ γνωρίσας κάλλιστα τὸν ἄνδρα Κωνσταντῖνος Δόσιος — ἡ ἐμπορικὴ γεωγραφία, τὰ λογιστικὰ καὶ τὰ τραπεζιτικὰ ἔργα, ἡ εἰς τέχνας ἐφηρμοσμένη χημεία, ἡ εἰς τὰς μηχανὰς καὶ τὰ μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργαλεῖα ἐφηρμοσμένη ἰχνογραφία, αἱ κυριώτεραι γεωργικαὶ γνώσεις, τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον, ἡ πολιτικὴ οἰκονομία, ἡ ἱστορία τοῦ ἐμπορίου, αἱ πρῶται ὕλαι τῆς βιομηχανίας ἦσαν τὰ κυριώτερα ἀντικείμενα τῶν σπουδῶν του».

Παρεθέσαμεν τὴν ἀνωτέρω περικοπὴν ἐν σχέσει μὲ τὸν κύκλον τῶν σπουδῶν τοῦ Μετσοβίτου νέου, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν εὐχερέστερον τὰ θαυμάσια σχέδια, τὰ ὁποῖα εἶχε συλλάβει ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος βραδύτερον ὁ ἄνδρωθεις Στουρνάρης. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του ἐπεσκέφθη, τῷ 1829, τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τότε τὰ πάθη ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν, μόλις ἐξεληθούσης ἀπὸ τὸν μακρὸν καὶ πολύνεκρον ἀγῶνα, ἦσαν τόσον ἐξημμένα καὶ ἡ ἀλληλομαχία ἐκείνων, οἵτινες κατέβαλον μὲν τὸν τύραννον, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ νικήσωσι τὸν χεῖριστον τῶν ἐχθρῶν των, τὰ κατ' ἁλλήλων μίση, ἦσαν τόσον

Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Πολυτεχνείου μας θαυμάσιος Ἡπειρώτης Νικόλαος Στουρνάρης παρήγγειλε διὰ τῆς διαθήκης του τὴν Ἀγγλίδα σύζυγόν του νὰ κατοικήσῃ ἐν Ἑλλάδι καὶ νὰ ἀφήσῃ καὶ αὐτὴ τὰ πάντα μετὰ τὸν θάνατόν της ὑπὲρ τοῦ ἔθνους. Εἰς δὲ τὴν μονογενῆ θυγατέρα του ἄφησεν ἱερὰν ἐντολὴν νὰ λάβῃ Ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ νὰ νυμφευθῇ Ἕλληνα. Ἀλλ' ὥς τὴν καθίστα ἀπόκληρον καὶ ἐκληροδότει εἰς αὐτὴν μόνον τὴν κατάραν του! Τοιαῦτα ἐφρόνουν οἱ μοχθήσαντες νὰ δημιουργήσουν τὴν Ἑλληνικὴν Πατρίδα

ζωηρά, ὥστε ὁ Στουρνάρης ἐτράπη μακρὰν τῆς Ἑλλάδος καὶ μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τύχη ἀγαθῇ. Ἰσως, διαμένων ἐν Ἑλλάδι, θὰ ἀπεγοητεύετο καὶ θὰ κατασυνετρίβετο, ὅπως συνετρίβησαν τόσαι ἄλλαι μεγάλαι ἀξίαι. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐκεῖ ἔγινε κατ' ἀρχὰς βοηθός, εἶτα δὲ διευθυντὴς τοῦ μεγάλου ἐμπορικοῦ καταστήματος τῶν θείων αὐτοῦ. «Ἀγχίνους— γράφει περὶ τοῦ Στουρνάρη ὁ Δόσιος— φωτίσας ἔπειτα τὴν εὐφυΐαν διὰ τῆς λαμπάδος τῆς ἐπιστήμης καὶ μετὰ ταῦτα διὰ τῶν περιηγήσεων καὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πράξεως εἰς τὸ χωνευτήριον τῆς πείρας, τὰς γνώσεις του καθαρίσας, ὁ Στουρνάρης, ἔδωκεν εἰς αὐτὰς τὴν πολύτιμον ἐκείνην πρακτικὴν ἀκρίβειαν, ἣτις εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλὴς ἐγγύησις τῆς ἐπιτυχίας καὶ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδεῶν καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων».

Ὁ Στουρνάρης ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπεχείρησε πολλάκις ταξείδια ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ μελετᾷ τὰ μυστικά τῆς εὐδοκιμήσεως καὶ τῆς προαγωγῆς εἰς πολιτισμὸν ἀνώτερον μεγάλων Κρατῶν, μὲ τὴν εὐγενῆ προϋπόθεσιν νὰ δυνηθῇ μίαν ἡμέραν, μεταβαίνων πρὸς ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ γίνῃ εἰσηγητὴς παντὸς ὅ,τι ἐπροξένει εἰς αὐτὸν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν.

«Ὁ Στουρνάρης — λέγει ὁ αὐτὸς Δόσιος, ὁ μελετήσας ἐπακριβῶς τὸν ἄνδρα— περιῆλθε πολλάκις τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην, ἐπισκεπτόμενος τὰ διάφορα γεωργικὰ καὶ βιομηχανικὰ καταστήματα καὶ σχολεῖα, τὰ πολυπληθῆ ἐργοστάσια καὶ τεχνουργεῖα αὐτῆς, πρὸ πάντων τῆς Γαλλίας, τῆς Βελγικῆς καὶ τῆς Ἀγγλίας, καὶ συνάζων διὰ τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων καθαρωτέρας καὶ πρακτικωτέρας καὶ πλειοτέρας ἰδέας περὶ τῶν προϊόντων, τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τῆς ἐμπορίας, καὶ περὶ τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων αὐξάνονται καὶ εὐδαιμονοῦσι τὰ Κράτη καὶ τὰ Ἔθνη».

Ὅλον αὐτὸν τὸν πλοῦτον τῆς μαθήσεως καὶ τῆς πείρας ὁ φιλόπατρις Στουρνάρης ἐπόθει νὰ τὸν χρησιμοποίησιν ὑπὲρ τῆς φιλότητος τοῦ Ἑλλάδος. Ὁφείλων — ὥς λέγει καὶ ὁ Δόσιος— κατὰ μέγα μέρος τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περιουσίαν του εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὰς εἰδικὰς σπουδὰς καὶ γνώσεις ἐπίστευεν, ὅτι πᾶν Κράτος, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ὑπάρχῃ, ὀφείλει νὰ αὐξήσῃ τὰς παραγωγικὰς τοῦ λαοῦ δυνάμεις καὶ πολὺ πε-

ρισσότερον ὀφείλει νὰ πράξη τοῦτο τὸ κράτος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐκ μικροῦ καὶ πτωχοῦ, θέλει νὰ γίνῃ εὐτυχὲς καὶ μέγαν. Συντελεστικώτατον δὲ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν τοῦ Ἑθνους δυνάμεων ἐθεώρει ματαυτοχρόνως καὶ τὴν σύστασιν βιομηχανικῶν ἐκπαιδευτηρίων. Τοιαύτας καλλιεργῶν εὐγενεῖς προθέσεις, ἐπεσκέφθη ἐπανειλημμένως τὴν Ἑλλάδα, τῷ δὲ 1848 μετέβη μετὰ τοῦ θείου του, ζαπλούτου τότε, Μιχαὴλ Τοσίτσα, διὰ νὰ συστήσῃ μεγάλην Ἑλληνικὴν ἀτμοπλοικὴν ἐταιρείαν. Ὅχι μόνον τὰ ἑκατομμύρια ἀμφοτέρων, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ φήμη, τὴν ὁποίαν ἔχαιρον καὶ ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ κόσμῳ, ἀπετέλουν ἐχέγγυα, ὅτι τὸ ἐγχείρημα προώριζεν ἔκτοτε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, κυριαρχοῦσαν τῶν θαλάσσων. Δυστυχῶς δὲν ἐδόθη εἰς τοὺς φιλοπάτριδας Ἑπειρώτας ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκδηλώσουν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀξιοθαύμαστον ἐπιχειρηματικόν των δαιμόνιον. Τὰ παρασκήνια τῆς Αὐλῆς τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος, ἔχοντα συμφέροντα νὰ περιποιηθοῦν τὴν Αὐστριακὴν Ἀτμοπλοῖαν Λόυδ, ἀντέδρασαν καὶ ἡ Πατρίς μας ἀπώλεσε τότε μίαν μοναδικὴν ἐνκαιρίαν νὰ ἀναπτύξῃ τὸ θαλάσσιον ἐμπορικόν της κράτος.

Ὁ Στουρνάρης ὅμως, καίτοι ἐπικράνθη, ἐν τούτοις δὲν ἀπεγοητεύθη. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ τὸν ἐνέπνεε πρὸς ἐφαρμογὴν νέων σχεδίων.

ΕΚΛΗΡΟΔΟΤΕΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΤΟΥ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΑΝ ΤΟΥ.
ΕΑΝ ΔΕΝ ΕΝΥΜΦΕΥΕΤΟ ΜΕ ΕΛΛΗΝΑ

Ἐμελέτα νὰ ἀναλάβῃ νὰ συνδέσῃ σιδηροδρομικῶς τὰς Ἀθήνας μὲ τὸν Πειραιᾶ. Ἐσχολεῖτο τὴν εὐρυνσιν τοῦ πορθμοῦ τοῦ Εὐρίπου. Ἐσχολεῖτο μὲ τὴν ἰδρυσιν γεωργικῶν καὶ ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν σχολῶν. «Μία τῶν θερμότερων αὐτοῦ ἐπιθυμιῶν— ὡς μαρτυρεῖ ὁ Λόσιος— ἦτο ἡ διὰ συμμετοχῆς τῶν ἀπανταχοῦ ὁμογενῶν σύστασις Ἑταιρείας, ὑπὲρ ἐμψυχώσεως τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας, σκοπὸν ἐχούσης τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας, τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτιλίας, ὅλων τῶν ὑλικῶν τῆς Πατρίδος συμφερόντων». Μὲ τὴν ιδέαν αὐτὴν συνῆπτεν ἄλλην ἐξ ἴσου ὠφελιμωτάτην ιδέαν, τὴν ἔκδοσιν περιοδικοῦ συγγράμματος ἢ ἐφημερί-

δος, ἥτις μόνον σκοπὸν ᾗθελεν ἔχει νὰ ἐξετάξῃ μετὰ σπουδαιότητος, τὰ ὑλικά συμφέροντα καὶ τοὺς τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ προαχθῶσι καλλίτερον καὶ ταχύτερον».

Περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀποστολῆς μιᾶς ἐφημερίδος ὥς μέσον μορφώσεως καὶ διαπαιδαγωγήσεως τοῦ λαοῦ εἶχε καθαρωτάτην ιδέαν. «Ὁ φιλογενής— ἔλεγον— ὅστις ᾗθελε δαπανήσῃ νὰ ἰδρῷσῃ ἐφημερίδα παιδαγωγικὴν καὶ σχολειακὴν, σκοποῦσαν νὰ διαδώσῃ τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς παιδαγωγίας, τοῦ ὁργανισμοῦ καὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, τὰς νέας μεθόδους καὶ τοὺς καλλιτέρους τρόπους τῆς διδακτικῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἡ μάθησις καθίσταται τελειότερα καὶ συντομωτέρα, ᾗθελον εὐεργετήσῃ περισσότερον τὸ Ἕθνος ἀπὸ ἐκείνον, ὅστις ᾗθελε δαπανήσῃ ἐν ἑκατομμύριον εἰς σύστασιν ἑνὸς ἢ δύο σχολείων, διότι τούτων ἡ εὐεργεσία ᾗθελε περιορισθῇ εἰς τὴν ἐκ τῶν δύο τούτων σχολείων ὠφέλειαν, ἐνῶ τοῦ ἄλλου ἡ πρὸς σύστασιν ἐφημερίδος δαπάνη μετρία, ᾗθελε βελτιώσῃ ὅλα τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχοντα ἄπειρα σχολεῖα καὶ πολλαπλασιάσει πανταχοῦ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν».

Τοιαύτας ἔχων ιδέας καὶ ὀνειρουόμενος νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τῆς Πατρίδος του, ἀπεσύρθη ὀριστικῶς, τῷ 1852, ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐμπορικοῦ Οἴκου τῶν Τοσίτσα καὶ μετέβη πρὸς ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν εἰς Ἑλλάδα. Πρὸς τοῦτο ἠγόρασε μεγάλα κτήματα εἰς τὴν Φθιώτιδα καὶ εἰς τὴν Εὐβοίαν, διὰ νὰ τὰ καταστήσῃ πρότυπα Γεωργικῶν Σχολῶν. Ταῦτοχρόνως δὲ ἐμελέτα νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ πολυσχιδῆ του σχέδια, ν' ἀναπτύξῃ τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ, νὰ ἰδρῷσῃ Ἐταιρείας καὶ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τοῦ κόμου εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος, ἵνα καταστή Κράτος οἰκονομικῶς ρωμαλέον καὶ εὐσύντακτον καὶ δυνηθῇ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως ὅλων τῶν ἀλυτρώτων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἀτυχῶς βάσκανος μοῖρα εἶχε φθονήσῃ τὴν Πατρίδα. Ὁ Νικόλαος Στουρνάρης ἀπέφθνησεν αἰφνιδίως εἰς τὴν Χαλκίδα, τῷ 1853, ὅτε ἤρchiσε νὰ θέτῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὰ μεγαλουργικά του σχέδια. Ἡ ἀπώλεια ἦτο μεγάλη, διότι τότε ἐσπάνιζον οἱ ἄνδρες

τῆς μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπινοίας καὶ τοῦ δημιουργικοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος τοῦ φιλοπατρίδος Μετσοβίτου.

Ὁ Στουρνάρης δὲν ἀπέθανεν ἄκληρος καὶ ἄγαμος, ὅπως ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν, οἱ ὅποιοι ἐλείπει κληρονόμων, ἀφιέρωσαν τὰ πάντα εἰς τὴν Πατρίδα. Ὁ φιλογενὴς Ἡπειρώτης εἶχε σύζυγον Ἀγγλίδα, τὴν κόρην τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀγγλου Προξένου, ἐξ ἧς εἶχεν ἀποκτήσει καὶ θυγατέρα. Καὶ ὅμως, διὰ τῆς διαθήκης του ἀπεδεικνύετο, ὅτι ὁ Στουρνάρης ἔθετε τῆς Πατρίδος τὴν ἀγάπην ὑπεράνω παντὸς οἰκογενειακοῦ φίλτρου.

Ἡ καταλειφθεῖσα περιουσία του, συνεποσοῦτο εἰς 300,000 τάλληρα μετρητά, ἐκ τῶν ὁποίων 50,000 ἄφινεν εἰς τὴν σύζυγόν του, καὶ ἄλλας 50,000 εἰς τὴν μονογενῆ του θυγατέρα. Τὰ λοιπὰ ἐκληροδοτεῖ εἰς διαφόρους ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς, εἰς τὰ σχολεῖα τῆς γενετείρας του Μέτσοβον, εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ δὲ μεγαλείτερον κληροδότημα, ἀνερχόμενον εἰς 100,000 τάλληρα ἄφινε πρὸς ἴδρυσιν Πολυτεχνείου ἐν Ἀθήναις.

Ἐφιλοδόξει νὰ συντελέσῃ, ὥστε νὰ ἀναπτυχθοῦν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς βιομηχανίας ἐν Ἑλλάδι, διὰ τῆς συστάσεως τοῦ Πολυτεχνείου.

Τὸ συγκινητικώτερον δὲ εἶναι, ὅτι διὰ τῆς διαθήκης του προτρέπει τὴν Ἀγγλίδα σύζυγόν του νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετὰ τὸν θάνατόν της ν' ἀφίση καὶ αὐτὴ ὅσα ἔχει εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Πολυτεχνεῖον. Ὁ φιλόπατρις Ἡπειρώτης ὁμιλεῖ ἀκόμη εἰς τὴν διαθήκην του καὶ διὰ τὴν θυγατέρα του. Ἀναγνώσατε, μὲ σεβασμόν, τὴν πατρικὴν του θέλησιν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ὅσοι πρὸ πάντων ζῆτε μακρὰν τοῦ γαλάζιου τῆς Ἑλλάδος οὐρανοῦ.

Ὁ Στουρνάρης ἀπαιτεῖ, ὅπως ἡ θυγατέρα του μεταβῇ ἀμέσως εἰς Ἀθήνας, νὰ λάβῃ ἐκεῖ Ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν μόνον μὲ Ἕλληνα. Ἀλλέως τὴν στερεῖ τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας καὶ ὥς μόνην κληρονομίαν ἀφίνει εἰς αὐτὴν τὴν πατρικὴν του κατάραν!

Ἄνδρες τοιαύτης φιλοπατρίας καὶ ὑψηλοφροσύνης, ἐδημιούργησαν Ἕθνος ἐλεύθερον καὶ συνεκράτησαν τὰ

ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ μόνον αἱ πρὸς
τὴν σύζυγόν του καὶ τὴν θυγατέρα του ἱερὰ ὑποθήκαι
εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖον τοῦ
Στουρνάρη καὶ νὰ τὸν καταστήσουν ἄξιον τοῦ θαυμα-
σμοῦ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν διὰ τὴν φλογεράν του φι-
λοπατρίαν καὶ διὰ τὸ ἀδαμάντινον τοῦ χαρακτῆρός του.

Ἄς παραμένῃ ἱερὰ πάντοτε ἡ μνήμη τοῦ ἐξαισίου αὐ-
τοῦ Μετσοβίτου, ὁ ὁποῖος ἔζησε καὶ εἰργάσθη καὶ ὠνει-
ροπόλει μόνον διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΣΙΤΣΑΣ

ΤΑ ΑΓΑΘΑ ΤΗΣ ΦΙΛΕΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ἡ σταδιοδρομία τῶν Ἀδελφῶν Τοσίτσα, διδακτικὴ διὰ τοὺς διγυμνάσιους Ἑλλήνας.—Ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας ἤρchiσε μὲ μισθὸν εἴκοσι γροσίων καὶ θνήσκων ἄφησεν 7,500,000 δραχμὰς.—Ἡ φιλία καὶ οὐνεργασία τοῦ φιλοπάτριδος Ἑπειρώτου μὲ τὸν Ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου.

Η ΠΑΡΑ τὸν Πίνδον ἡπειρωτικὴ καμόπολις τὸ Μέτσοβον δὲν μᾶς ἐχάρισε μόνον τὸν θαυμάσιον ἐκεῖνον Νικόλαον Στουρνάρην, ἡ φιλοπάτρις σταδιοδρομία τοῦ ὁποίου ἀπετέλεσε τὸ θέμα προγενεστέρας μας μελέτης πρὸς φρονηματοισμὸν τῶν νεωτέρων γενεῶν. Τὸ Μέτσοβον μᾶς χάρισεν ἄλλους θαυμασίους Ἑπειρώτας, εὐεργετήσαντας τὴν Πατρίδα καὶ ἀγωνισθέντας πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τὸν Μιχαὴλ Τοσίταν καὶ τοὺς τρεῖς νεωτέρους αὐτοῦ ἀδελφούς, Νικ., Κωνσταντ. καὶ Θεόδωρον. Ἄλλ' ἐάν οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἐμπορικὴν ἀνύψωσιν τοῦ συνεταρισμοῦ τῶν ἀδελφῶν, οὐχ ἦττον ὅμως ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐκίνει τὴν ὅλην μηχανήν, ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, ὁ ὁποῖος ἦτο προικισμένος δι' ἀρετῶν σπανίων καὶ ἄφησε τὴν μνήμην του ἑλληνιστὸν δι' ὅσα εὐεργετικὰ ἐπετέλεσε καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα Ἀλεξανδρείας καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ εἰς τὴν προσφιλεῖ του γενέτειραν.

Ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας ἐγεννήθη εἰς τὸ Μέτσοβον, τῷ 1787, ἀπέθανε δὲ ἐν μέσῳ τιμῶν ἐξαιρέτων ἐν Ἀθήναις, τῷ 1856, ἄτεκνος, καταλιπὼν περιουσίαν, ἀνερχομένην εἰς ἐπτάμισυ ἑκατομμύρια δραχμὰς, τὰς ὁποίας ἀπέκτησε διὰ τῶν τιμῶν του ἰδρώτων. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος Ἑπειρώτης ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τοῦ χωρίου του μὲ τὴν περιλάλητον «Ὀκτόηχον» καὶ τὸ «Ψαλτήριον», ὥς λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν.

αν του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἀρνούμεθα, κατὰ τὸ πλεῖστον, τὰς πληροφορίας μας περὶ τῆς καθόλου σταδιοδρομίας τοῦ ἀνδρός. Ἀπὸ τὸ Μέτσοβον μετέβη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου ἐργαζόμενος ἐξηκολούθησε καὶ τὰς σπουδὰς του.

**ΟΣΟΙ ΔΕΝ ΑΠΟΓΟΝΤΕΥΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΕΓΚΑΡΤΕΡΟΥΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΩ-
ΝΑΣ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΚΥΡΙΟΙ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ**

Τῷ 1801 εὐρίσκομεν ἐκεῖ τὸν Τοσίτσαν ὡς ὑπάλληλον διὰ νὰ μάθῃ τὴν τέχνην τῶν γουναρικῶν. Μᾶς διηγεῖται ὁ ἴδιος τὴν ξηροφαγίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο καταδικασμένος πλησίον τοῦ κυρίου του, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν γενναιότητα, κατόπιν σκληρᾶς διαιτησίας ἐργασίας, νὰ προσφέρῃ ὡς ἀμοιβὴν τοῦ μαθητευομένου ἐν ὧν σαράντα γρόσια! Ἴδου μὲ πόσῃ ἀπλότητι τι διηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του: «Μετὰ τὸ τέλος τῶν δύο ἐτῶν—γράφει—λογαριασθεὶς ὁ πατήρ μου μὲ τὸν κύριόν μου, ἔλαβε τὰ δύο ταῦτα ἔτη, μετὰ πολλὰς φιλονεικίας, 40 γρόσια, ἥτοι ἀνὰ 20 γρόσια κατ' ἔτος. Ταῦτα τὰ γρόσια ἐχρησίμευσαν εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν μου Θεόδωρον, ὡς τὸ πρῶτον ἡμῶν κεφάλαιον. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιον δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας ἐκερδίσαμεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1801 μέχρι τοῦ 1807 καὶ ἐσχηματίσαμεν ὡς ἔγγιστα κεφάλαιον ἀπὸ 1200 γρόσια».

Καὶ ἐν συναφείᾳ πρὸς ταῦτα ὁ Τοσίτσας ἀναφέρει καὶ τὴν ὅλην οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ πατρὸς του, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ αὐτὸς ἔμπορος γουναρικῶν, παλαιὸν διὰ νὰ κερδίξῃ τὸν ἄρτον τῆς οἰκογενείας του: «Ὁ πατήρ μου—διηγεῖται εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του ὁ Μιχαὴλ—εἶχε 2,000 γρόσια κεφάλαιον, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπῆγαιναν εἰς τὸ Μαυρονόρον καὶ ἐπραγματεύετο καὶ ἀφοῦ ἐκέρδιζεν 800 γρόσια διὰ νὰ ἐξοδεύῃ εἰς τὸ Μέτσοβον, ἐπῆγαιναν ἐκεῖ καὶ οὕτω δὲν ἠῤῥαξαν ποτὲ τὸ ἐκ 2,000 γροσίων κεφάλαιόν του».

Τοῦ πατρὸς ὁ σκληρὸς ἀγὼν, ἄνευ ἐλπίδων προόδου καὶ ἢ κατὰ τὸ 1806 στασιμότης τῶν ἐργασιῶν περὶ τὰ γουναρικά, συνεπείᾳ τοῦ διεξαγομένου τότε πολέμου τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῆς Τουρκίας, ὤθησαν τοὺς δύο ἀδελφοὺς Μιχαὴλ καὶ Θεόδωρον νὰ ἀνοίξουν νέους ὀρίζοντας δράσεως ἐπὶ τοῦ ἐμπορικοῦ πεδίου. Πράγματι, ἀπεφάσισεν ὁ Θεόδωρος νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀκολού-

Ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας ἤρχισε το στάδιόν του ἀπὸ ὑπάλληλος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μὲ ἐτήσιον μισθὸν εἴκοσι γροσίων, ἐξε-
λίχθη εἰς μεγαλέμπορον, ἔδρυσε καταστήματα εἰς Λιθόρνον,
Μελίτην καὶ Ἀλεξάνδρειαν, συνεφιλιώθη μὲ τὸν Ἀντιβασιλέα
τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆν, εὐηγέτησε τὸ Ἔθνος καὶ θνή-
σκων ἔφησε περιουσίαν ἐπτάμισυ ἑκατομμυρίων δραχμῶν

θως μέλη τῶν συνεταιρισθέντων ἀδελφῶν περιέτρεχον τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σμύρνην καὶ τὴν Χίον καὶ ἄλλα μέρη, εἰσέδυσαν μέχρι τῆς παλαιᾶς τῶν Καλιφῶν πρωτεύουσας τῆς Δαμασκοῦ, ἵδρυσαν κατάστημα καὶ εἰς τὸ Λιθόρνον καὶ εἰς τὴν Μελίτην καὶ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου εἶχε κατ' ἀρχὰς τὸ ὀρμητήριόν του ὁ Μιχαὴλ κατωρθώθη νὰ λάβουν τοιαύτας διακλαδώσεις αἱ ἐμπορικαὶ τῶ ντεσσάρων ἀδελφῶν ἐπιχειρήσεις, ὥστε νὰ καταλήξουν οὗτοι εἰς οἰκονομικὴν κατάστασιν ὀληθῶς ἐπίφθονον.

Ἡ εἰς Δαμασκὸν διείσδυσις εἶχε λάβει χώραν ὑπὸ τὰς ἐξῆς συνθήκας: Ὁ Κωνσταντῖνος Τοσίτσας ἀπεφάσισε καὶ ἐπῆγεν ἐκεῖ τῷ 1809, ὡς ὑπηρέτης, μὲ ἐτήσιον μισθὸν 60 μόνον γροσίων. Ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἐργασθῇ κατὰ τὸν σκληρότερον τρόπον, νὰ γνωρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ ἀνοίξῃ μόνος του βραδύτερον νέους ὁρίζοντας δρασεως ἐμπορικῆς. Λέγεται, ὅτι ὁ κύριός του εἶχε καὶ ἄλλον ὑπηρέτην, πρὸς τὸν ὁποῖον διέκειτο εὐμενέστερα, ὁ δὲ συνυπηρέτης κατεφρόνει τὸν Τοσίτσαν, ὡς ἀνάξιον πολλῆς προσοχῆς. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ συμπεριφορὰ ἐκείνη ἀντὶ νὰ τὸν ἀπελπίσῃ, ἐξῆψε περισσότερον τὴν φιλοτιμίαν του ν' ἀναδειχθῇ ἀνώτερος τῶν δυνάμεών του. Ἡ εὐγενὴς ἀμίλλα ἐπέφερε καὶ εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην τὰ θαυμάσια ἀποτελέσματά της. Ὁ Κωνσταντῖνος, διηγούμενος ἐν Δαμασκῷ πρὸς τοὺς φίλους του τὰς καταφρονήσεις, εἶπε τὸ ἀξιομνημόνευτον ἐκεῖνο: «Ἐγὼ ἐφέτος ἦλθον ὡς ὑπηρέτης, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος θέλω ἔλθει ὡς κύριος». Πράγματι οὕτω καὶ συνέβη. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ καταφρονούμενος ὑπηρέτης διεξήγαγεν ἐμπόριον γουναρικῶν καὶ κατώρθωσε νὰ σημειώσῃ ἐπιτυχίαν καὶ νὰ καταστῇ ὀληθῶς κύριος.

Τὸ παράδειγμα αὐτὸ, ὅς τὸ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τῶν ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς ὅσοι τρέπονται μακρὰν τῆς Πατρίδος πρὸς εὕρεσιν καλλιτέρας τύχης. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπογοητεύονται εἰς τὰς δυσχερείας, οἱ ὁποῖοι δὲν κάμπτονται καὶ δὲν παύουν νὰ ἀγωνίζονται μοχλοῦντες μὲ χρυσᾶς ἐλπίδας διὰ τὴν ἀνατολὴν τῆς καλλιτέρας αὔριον, ἐκεῖνοι εἶναι, ποῦ ἐπιτυγχάνουν εἰς τὰς σκληρὰς προσπαθείας καὶ ἀπὸ ὑπηρέται ἀποκτοῦν τὴν ὕλικήν των ἀνεξαρτησίαν καὶ γίνονται γρήγορα καὶ αὐτοὶ κύριοι.

Κατὰ τὸ 1812 ὁ μὲν Θεόδωρος μὲ κέντρον τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὸ Κάϊρον σημειώ-
νουν νέας ἐμπορικὰς ἐπιτυχίας μὲ τὴν πώλησιν κρεμε-
ζίου. «Αὕτη δὲ ἡ περίστασις— γράφει ὁ Μιχαὴλ εἰς
τὴν αὐτογραφίαν του— καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς πωλήσεως
κουρκίων εἰς τὴν Μάλταν, μᾶς ἔκαμαν ν' ἀναφανῶμεν
ὡς συστηματικοὶ καὶ κυρίως ἔμποροι, ἔχοντες ἤδη μεγά-
λα τινὰ κεφάλαια». Μετ' ὀλίγον ὁ ἐμπορικὸς Οἶκος τοῦ
Τοσίτσα κατῳρῆθη νὰ συνάψῃ σχέσεις φιλικὰς μὲ αὐ-
τὸν τοῦτον τὸν Ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Μεχμέτ Ἀ-
λῆς, ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος τύπος, ὁ θέσας τὰς βάσεις τῆς
ἀναμορφώσεως τῆς Χώρας, ἔτρεφεν ἰδιάζουσαν ἐκτίμη-
σιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὡς εὐφρεῖς καὶ φιλοπόνους καὶ
ἔχοντας ἐν γένει ὅλα τὰ προσόντα διὰ νὰ συμβάλουν
εἰς τὴν ἐξυτηρέτησιν τῶν μεγαλεπηθόλων σχεδίων του.

«Μίαν ἡμέραν— διηγεῖται εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν
του ὁ Μιχαὴλ— ἐλθὼν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν Ἀλεξάν-
δρειαν, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν καὶ τῷ εἶ-
πεν, ὅτι εἶναι ἔμπορος ἐκ Θεσσαλονίκης. Ὁ Μεχμέτ Ἀ-
λῆς, ἰδὼν τὸν Κωνσταντῖνον ἔξυπνον νέον καὶ ἔχοντα
παρουσιαστικόν, τοῦ εἶπε νὰ συχνάζῃ εἰς αὐτόν, ὅπερ
καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠθέλεν. Ἐκτοτε λοιπὸν ὁ Κωνσταν-
τῖνος, καθ' ἐκάστην ἐσύχναζεν εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν,
ὥστε μετ' ὀλίγον ἔκαμνον ἐμπόριον μετ' αὐτοῦ καὶ ὠφε-
λοῦμεθα».

Μία διαφωνία μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν Θεοδώρου καὶ
Κωνσταντῖνου ἔφερε, κατὰ τὸ 1820, καὶ τὸν μεγαλείτε-
ρον ἀδελφὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Καὶ ἔκτοτε ἀρχίζει ἡ πε-
ρίοδος τῆς ἀληθοῦς μεγαλουργικῆς ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ
εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις σταδιοδρομίας τῶν Ἀδελφῶν Το-
σίτσα. Ὁ Μιχαὴλ συνεδέθη στενότερον μετὰ τοῦ Μεχ-
μέτ Ἀλῆ καὶ χάρις εἰς τὴν συνεργασίαν ἐκείνην ἀπέκτη-
σεν ὁ Τοσίτσας καὶ πλοῦτη καὶ ἰσχὺν καὶ ὑπόληψιν ἐν ὅλῃ
τῇ Αἰγύπτῳ. «Ἄμα τῷ 1820— διηγεῖται ὁ ἴδιος— ἐ-
πῆγον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς μὲ ἐδέχθη
εὐγενικώτατα καὶ ἔλαβε μεγάλην ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν οἰ-
κογένειάν μας καὶ ἰδίως πρὸς ἐμὲ πολλάκις ἔδειξε ση-
μεῖα εὐνοίας. Ὅθεν, κατὰ τῷ 1822, εὐρισκόμενος ὁ Μεχ-
μέτ Ἀλῆς εἰς Κάϊρον, μοὶ ἔστειλεν ἐπιστολήν, δι' ἧς μὲ
μὲ καθίστα ἐπίτροπόν του εἰς ὅλα τὰ γεννήματά του,
ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν μαγαζινιέρην του νὰ μὴ παρα-

λείψη οὐδὲν ἐκ τῶν ὅσα ἐγὼ ἤθελον διατάξει. Ἐκ τούτου ἔλαβον εἰς τὴν Αἴγυπτον μεγίστην ὑπόληψιν».

Ἡ τιμὴ ἦτο ἀληθῶς ἐξαιρετικὴ νὰ ἔρχεται ὁ Ἡγεμὼν τῆς χώρας καὶ νὰ ἐκδηλώνῃ τοιαύτην ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην καὶ ὑπόληψιν πρὸς ἓνα ξένον καὶ νὰ τὸν καθιστᾷ ἐπίτροπόν του εἰς τὰ συμφέροντά του. «Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς— συνεχίζει ὁ Μιχαὴλ τὴν ἀφήγησίν του —θέλων τὴν εὐτυχίαν μας καὶ σκοπεύων νὰ προσελκύσῃ τὸ ἔθνος του εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀπεράντων ἐρημῶν γαιῶν τῆς Αἰγύπτου, καθ' ἑκάστην μὲ ἠνάγκαζε νὰ τοῦ ζητήσω καὶ νὰ λάβω γαίας διὰ νὰ καλλιεργήσω». Ἐπὶ πολὺ ὁ Τοσίτσας, μὴ γνωρίζων τὰ τῆς γεωργίας ἐδεικνύετο διστακτικός. Ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος ἐπείσθη εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐκείνου Ἡγεμόνος, ὅστις ἀπὸ ἀναλφάβητος καπνοκόπτης τῆς Κιβάλλας ἐγένετο ἰδρυτὴς Δυναστείας καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἀναμορφώσεως τῆς νεωτέρας Αἰγύπτου.

ΟΠΟΥ Ο ΘΑΥΜΑΣΙΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΦΙΛΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΚΑΙ ΟΜΟΤΡΑΠΕΖΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας μᾶς διηγεῖται ὥραϊα πράγματα ἀναφερόμενος εἰς τὰς γαίας του καὶ εἰς τὰς σχέσεις του μὲ τὸν Ἡγεμόνα. «Ἐξώδευσα δὲ— λέγει— χωρὶς νὰ ἀπολαμβάνω κέρδος, 50 χιλιάδας πεντόφραγκα εἰς τὰς γαίας ταύτας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατήντησαν νὰ μοὶ δίδουν τὴν σήμερον 10 χιλ. τάλληρα, κατ' ἔτος. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ὅσάκις ἐπήγαινον εἰς ἐπίσκεψίν του, πάντοτε μοὶ ἀνέφερε διάφορα περὶ γεωργίας καὶ ἐνῶ ὠμιλοῦμεν καὶ ἤρχοντο οἱ ὑπουργοὶ του, μόλις τοὺς ἐχαιρέτα καὶ πάλιν μοὶ ὠμίλει περὶ γεωργίας, καὶ τοῦτο διὰ νὰ προσελκύῃ τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἔβλεπον τὴν σχέσιν μας ταύτην, νὰ ζητήσωσι καὶ αὐτοὶ γαίας ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, διὰ νὰ δύνανται καὶ οὗτοι νὰ ὀμιλῶσι μὲ αὐτόν, ὅπως ἐγὼ ὠμίλουν». Καὶ κλείων τὴν περισπούδαστον αὐτοβιογραφίαν του ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας καταλήγει, γράφων: «Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς διὰ νὰ προσελκύσῃ ἐπίσης τοὺς Τούρκους εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν, ὅσάκις ἐπήγαινε, καθὼς καὶ ὅσάκις ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὸ Κάϊρον, κατέλυνεν εἰς τὸ χωρίον μου καὶ ἐγευματίζεν ἐκεῖ καὶ τοῦτο ἔκαμνε, διότι οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ὑπάγῃ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς νὰ γευματίσῃ

μετ' αὐτῶν, ἤναγκάζοντο καὶ ἐκαλλιέργουν γαίας καὶ ἔκαμνον χωρία».

Ἄλλὰ δὲν ἦτο βέβαια μόνον ὁ ὑπολογισμὸς, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ Ἡγεμὼν τῆς χώρας νὰ κτυπήσῃ τὴν νωθρότητα τῶν Μουσουλμάνων, ὅταν παρεῖχε ἐξαιρετικὰς τιμὰς εἰς τὸν θαυμάσιον Μετσοβίτην, τὸν ὁποῖον εἶχε σύμβουλον καὶ ἐπίτροπον καὶ ὁμοτράπεζον.) Ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἠσθάνετο ἰδιαιτέραν ἐκτίμησιν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον, διότι ἐθεώρει τοὺς ἀπογόνους μεγάλων προγόνων, ὡς προσωρισμένους νὰ καταστῶσι σκαπανεῖς τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ του. Ἡ δὲ στενωτάτη συνάφειά του πρὸς τὸν Μιχαὴλ Τοσίτσαν ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ μεγαλοπράγμων Ἡπειρώτης ἔμπορος, ἐνεργητικὸς καὶ σπινθηροδόλος καὶ δημιουργικὸς καὶ ἀξιαγάπητος, εἶχε καὶ ὅλα τὰ κοινωνικὰ χαρίσματα, ὥστε νὰ ἐπισύρῃ ἰδιαιτέρως τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀναμορφωτοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς χώρας τῶν Φαραώ.

Τοιοῦτος ὢν ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ συνεχίσῃ καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἄλλων φιλοπατρίδων Ἡπειρωτῶν, ὅσοι εὐηργέτησαν τὴν Ἑλληνικὴν Πατρίδα, ὡς θὰ ἴδωμεν διὰ τῶν ἀκολουθῶν.

Η ΔΥΣΦΗΜΗΣΙΣ ΤΩΝ ΕΚΛΕΚΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

Ὁ Τοσίτσας κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν.—Κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν ὑπερπατριωτῶν ὡς προδότης τοῦ Ἀγῶνος.—Ἡ νοστοροπία τῶν Ἑλλήνων νὰ συκοφαντοῦν τοὺς ἐξαιρετικοὺς ἄνδρας.—Αἱ εἰεργεσίαι τοῦ Τοσίτσα εἰς Ἀλεξάνδρειαν, Ἀθήνας καὶ Μέτσοβον.—Διδάγματα διὰ τοὺς δυσχερόνους Ἕλληνας.

Ο ΜΙΧΑΗΛ Τοσίτσας, καθ' ἃ εἶδομεν εἰς τὰ προηγούμενα, συνδεθεὶς διὰ φιλικῶν δεσμῶν μὲ τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ἀχμέτ Ἀλῆν, ἀπέβη πανίσχυρος καὶ ἡδυνήθη διὰ τῶν ἐμπορικῶν του ἐπιχειρήσεων ν' ἀποβῇ σὺν τῷ χρόνῳ πλουσιώτατος καὶ νὰ φανῇ χρήσιμος εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς του, ἀγωνιζόμενος διὰ τὸν φωτισμὸν αὐτῶν. Ἄλλ' ἀκριβῶς αἱ στεναὶ σχέσεις τοῦ διακεκομμένου Ἡπειρώτου μὲ τὸν Ἀντιβασιλέα τῆς χώρας ἔδωκαν ἀφορμὴν, ὥστε πολλοὶ τῶν ἐν Ἐηλάδι, οἵτινες εἶχον λάβει τὰ ὅλα κατὰ τῶν Τούρ-

κων νὰ χαρακτηρίσουν τὸν Τοσίτσαν ὡς ἐχθρὸν καὶ αὐτόχροημα προδότην τῆς Πατρίδος. Τὸν σκληρὸν, ὅσον καὶ ἄδικον τοῦτον χαρακτηρισμόν, υἱοθετεῖ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Φιλήμων, ἀποκαλῶν ὀνομαστί τὸν Κωνσταντῖνον Τοσίτσαν ὡς προδότην καὶ ὄργανον τοῦ Ἀχμέτ Ἀλῆ.

Βεβαίως ἅμα τῇ κηρύξει τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ θέσις τῶν Ἀδελφῶν Τοσίτσα εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν κατέστη δυσχερής. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ Πατρίς ἔλαβε τὰ ὅπλα εἰς ἓνα ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ὅλων καὶ ἐκάλει τὰ ἀπανταχοῦ τέκνα τῆς εἰς συναγερμόν, τὸ καθῆκον τῶν Ἀδελφῶν Τοσίτσα ἦτο νὰ δράμουν καὶ νὰ λάβουν καὶ αὐτοὶ τὰ ὅπλα.

Ἄλλ' ἐρωτᾶται εὐλόγως: Μόνον ὡς ὀπλίτης δύναται νὰ στρατευθῇ τις καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Πατρίδα του; Μὴ δὲν ὑπῆρξαν τόσοι ἄλλοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι δὲν κατήλθον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ ὅμως μακρόθεν δὲν ἔπαυσαν εἴτε διὰ τῶν φώτων, εἴτε διὰ τῆς ὕλικῆς συνδρομῆς των νὰ μάχωνται ἐπίσης τόσον τελεσφόρως, ὅσον καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες προέτασσον τὰ στήθη των εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν;

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ μετώπου τοῦ ἀγῶνος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ιδιοσυγκρασίας τῶν ἀτόμων. Ἴσως ἄλλοι εἰς τὴν θέσιν τῶν Ἡπειρωτῶν Ἀδελφῶν θὰ ἀπεφάσιζον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ συμμετάσχουν τοῦ πανελληνίου κινήματος, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κέντρου τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος. Ἄλλ' οἱ Ἀδελφοὶ Τοσίτσα ἐσκέφθησαν ψυχραιμότερον. Πρὸ παντὸς ὁ μεγαλότερος τῶν ἀδελφῶν ὑπελόγισεν, ὅτι ἦτο σκοπιμότερον καὶ ἐθνωφελέστερον νὰ μὴ μετακινήθουν καὶ νὰ μὴ διαρρήξουν τὰς σχέσεις των πρὸς τὸν Ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου, διὰ νὰ δυνηθῶν νὰ καρπῶνται τὰ ὀφέλη ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ νὰ διαθέτουν τὰ χρήματά των διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῶν ὁμοεθνῶν των. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας δι' ὅσα ἡγωνίσθη πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ γενετείρᾳ αὐτοῦ, τῷ Μετσόβῳ, ἀπέβη εἰς τῶν εὐεργετῶν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἄλλ' ὅχι μόνον τοῦτο. Πολλὰ τῶν γυναικοπαίδων, τὰ ὅποια διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπωλοῦντο εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Ἀλεξανδρείας

καὶ πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων ἀπολύτρωσεν ὁ φιλόπατρις Ἡπειρώτης, καταβάλων τὰ λύτρα τῆς ἀπελευθερώσεώς των.

ΠΟΤΙΖΟΜΕΝ ΤΟ ΚΩΝΕΙΟΝ Εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ μετὰ θάνατον ἀνεγείρομεν τοὺς ἀνδριαντάς των

Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ἀγῶνος, ὅτε καὶ τὰ πάθη ἦσαν ἐξημμένα καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον διαθέσει δεινότατα Ἕλληνας κατὰ Ἑλλήνων, ὁ Τοσίτσας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ ἄτρωτος. Οἱ ὑπερπατριῶται ὠσφραίνοντο συχνά, ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι συνεργάται τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἦσαν τίποτε εἰμὴ κατὰσκοποι τοῦ Τοσίτα καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Οἱ καθ' ὧν ἐγερθεῖσαι ὑπόνοιαι συνελαμβάνοντο καὶ ἐφυλακίζοντο ἐπὶ κατασκοπεῖα καὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ! Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὰς ἀνακρίσεις ἀπεδεικνύετο, ὅτι οἱ συλλαμβανόμενοι ἦσαν θύματα ἀβασίμων καταγγελιῶν καὶ ἀπεφυλακίζοντο, ἀθωοούμενοι.

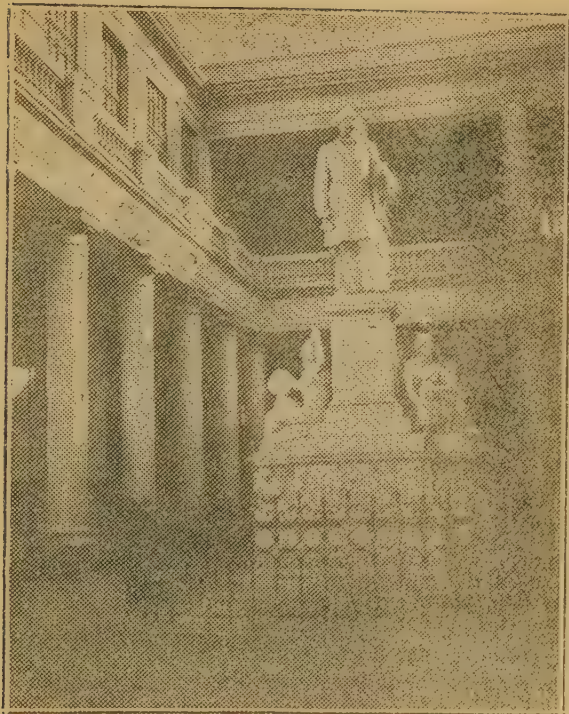
Ὁ Σπηλιάδης μάλιστα εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του καταγγέλλει καὶ αὐτὸν τὸν διάσημον πολιτικὸν Κωλέττην, ὡς ὑποπτον, ὡς δωροκηθέντα ὑπὸ τοῦ Τοσίτα.

Ἀλλὰ διατί νὰ ἐκπληττώμεθα, ὅτι συνέβαινον πάντα ταῦτα, διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως; Καὶ ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀμάθεια ἦτο μεγαλειτέρα καὶ αἱ συνθῆκαι, ὑφ' ἃς ἠγωνίζοντο ἐν τῇ ἀνίσῳ ἐκείνῃ πάλῃ, εὐεπίφοροι πρὸς ἐκδήλωσιν ὑπονοιῶν καὶ ὑποψιῶν κατ' ἀλλήλων. Τί, ἐὰν ἀυσυτόλως ἐξυβρίζετο ὡς προδότης, ὁ εὐεργετήσας τὸν Ἑλληνισμόν φιλογενέστατος Τοσίτσας; Μήπως τοῦ προδότου τὸν τίτλον δὲν τὸν ἀπονέμουν οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες, οἱ πεφωτισμένοι περισσότερον ἢ οἱ προπάτορές των, πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἠγωνίσθησαν διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῆς Πατρίδος των; Δὲν γνωρίζω, ἐὰν ὑπάρχῃ ἄλλη φυλὴ τόσον εὐεπίφορος πρὸς τὴν συκοφαντίαν, ὅπως τὸ πράττομεν δυστυχῶς ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες κατ' ἑκτασιν. Δὲν ἀνεχόμεθα τὴν ὑπεροχὴν. Μᾶς ἐνοχλεῖ νὰ βλέπωμεν τοὺς ἄλλους, ἐργαζομένους δι' ὑψηλότερα πράγματα καὶ δι' ἀγῶνας ἰδεαλιστικούς. Ἡ δόξα των, ἐφ' ὅσον καθιστᾷ καταφανεστέραν τὴν ταπεινὴν ὄντοτήτά των μικρανθρώπων, ἀποτελεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν αἰτίαν, ὅπως ἀκονίζεται ἡ γλῶσσα τῆς δυσφημῆσεως καὶ τῆς συκοφαντίας. Δυσφημοῦν δὲ ὄχι μόνον

οἱ πολιτικῶς ἀντιφρονοῦντες, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον δυσφημοῦν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἰδεολογίαν. Τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο τοῦ παλαιοῦ Ἀθηναίου, ὁ ὁποῖος ἐχάραττεν εἰς τὸ ὄστρακον τὴν γνώμην του νὰ ἐξορισθῇ ὁ Ἀριστείδης, διότι δὲν ἠνείχετο ν' ἀκούῃ δι-
αρκῶς ἐπαίνους περὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ χαρακτηῆρος τοῦ δικαίου πολιτικοῦ, εἶναι χαρακτηρηστικὸν τῆς ἰδιο-
συγκρασίας τοῦ Ἑλληνος νὰ θέλῃ νὰ καταλύῃ τὰ ὥραι-
ότερα εἰδωλά του, νὰ δυσφημῇ τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ
τῆς κοινῆς εὐημερίας, νὰ τοὺς ἐξορίσῃ καὶ νὰ τοὺς πο-
τίσῃ καὶ αὐτὸ τὸ κῶνειον καὶ μετὰ θάνατον νὰ τοὺς ὑμνῇ
καὶ νὰ τοὺς ἐγείρῃ ἀνδριάντας!

Ἐκάμαμεν αὐτὴν τὴν παρέκβασιν, διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν
διατὶ καὶ τὴν αὖξουσαν αἶγλην καὶ δύναμιν τοῦ Τοσίτσα
εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν ἐφθόνησε καὶ τὴν ἐσυκοφάντησεν
ἡ Ἑλληνικὴ νοοτροπία καὶ τὸ προχειρότερον ποῦ εἶχαν
νὰ ἐπινοήσουν αἱ κακαὶ γλῶσσαι ἥτο νὰ ἐκτοξεύσουν
κατὰ τοῦ ἀνδρὸς τὴν καταγγελίαν ἐπὶ κατασκοπεία καὶ
ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς ἀγωνιζομένης Πατρίδος, ἐπ' ὠφελείᾳ
τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ εὐγλωττοτέρα ἀπάντησις εἰς
τὰς κακεντρεχεῖς ἐκεῖνας κατὰ τῶν Ἑπειρωτῶν ἀδελφῶν
συκοφαντίας εἶναι τὰ ἔργα τοῦ πρεσβυτέρου αὐτῶν, τοῦ
Μιχαὴλ Τοσίτσα, τοῦ κυρίου μοχλοῦ τῆς προαγωγῆς τοῦ
ἐμπορικοῦ τῶν Οἴκου.

Ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας συνέδεσεν ἀρρήκτως τὸ τιμημέ-
νον ὄνομά του μὲ τὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς
Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ἀλεξандρείας. Ὅ,τι συνεδέετο
μὲ τὴν τιμὴν καὶ ἐξύψωσιν τῶν Ἑλλήνων, εὗρισκεν ἐν τῷ
προσώπῳ τοῦ Τοσίτσα ὀλοπρόθυμον ἐργάτην καὶ ἀφω-
σιωμένον συναντιλήπτορα. Ἀρκεῖ νὰ τονισθῇ, ὅτι εἰς
μόνην τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐδαπάνησε περὶ τὸ ἓν ἑκατομ-
μύριον δραχμῶν ὑπὲρ παντοίων κοινωφελῶν σκοπῶν.
Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ
Πανεπιστημίῳ Κωνσταντῖνος ὁ Κοντογόνης, εἰς τὸν ἐ-
πικήδειόν του ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Μιχαὴλ Τοσίτσα, δια-
φωτίζων τὰς σχέσεις τοῦ φιλοπάτριδος Ἑπειρώτου καὶ
τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου καὶ ὅσα ὁ Ἕλλην ἠγω-
νίσθη καὶ διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐ-
τὴν, εἶπε σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἀκόλουθα, διὰ τὸν ἐπὶ προ-
δοσίᾳ διασυρθέντα ὑπὸ τῆς γλώσσης τῆς κακεντρεχείας,
Τοσίτσαν:

Ἡ καλλιμάρμαρος Τοσιτσαία Σχολή τῆς Ἀλεξανδρείας, διὰ τὰ κοινοτικά ἱδρύματα τῆς ὁποίας ὁ Μιχαὴλ Τοσίτσας ἔδωκε πάνησε περὶ τὸ ἓν ἑκατομμύριον δραχμῶν. Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν δεικνύει μίαν γωνίαν τοῦ ἱδρύματος ἀπὸ τῆς εἰσόδου πρὸς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ, ἄλλου μεγάλου Μετσοβίτου.

«Ὁ δὲ ἀοίδιμος Μιχαήλ—λέγει ὁ Κοντογόννης —ταύτην τοῦ Σατραπόου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν παρ' αὐτῷ δύναμιν αἰείποτε μετεχειρίσθη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος, διότι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος, κατὰ πᾶσαν εὐκαιρον διδομένην αὐτῷ περιστάσιν γενναίας βοηθείας ἀπέστελλε πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Καὶ οὐχὶ μόνον τότε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς ἔπειτα τοῦ χρόνου δὲν ἔπαυσε παντοιοτρόπως εὐεργετῶν τὴν Ἑλλάδα, ἀφειδῶς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ προχέων εἰς αὐτὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ καθόλου εἰπεῖν, ὑπὲρ κραταιώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μαρτυροῦσί μου τοῦ λόγου αἱ πολλαὶ ὑπὸ τούτου τοῦ πνεύματος ὑπαγορευθεῖσαι φιλανθρωπικαὶ αὐτοῦ πράξεις. Ἐξαγοράζει αἰχμαλώτους Ἕλληνας, ἐλεεινῶς εἰς Ἀλεξανδρείαν ἀπαγομένους, κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τοῦ ὀλεθρίου πολέμου· ἐκπέμπει ἐκ τούτων εἰς τὰ διδασκῆρια τῆς Εὐρώπης πολλοὺς τῶν ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ὄντων, καὶ μετὰ τὴν τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἀποπεράτωσιν φροντίζει περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, εὐλογοῦντων μετ' εὐγνωμοσύνης αἰδίου τῶν μέχρι τῆς σήμερον ἐπιζώντων τούτου τοῦ λυτρωτοῦ τοῦ εὐεργέτου, τοῦ σωτῆρος αὐτῶν τὸ ὄνομα».

Αὕτῃ ἡ εὐγενὴς προᾶξις τοῦ Τοσίτσα ν' ἀναλαμβάνη ὑποτροφίας ἐν Εὐρώπῃ πρὸς σπουδὴν τῶν νέων καὶ τὴν δημιουργίαν ἀνδρῶν, ὀπλισμένων μὲ ὅλα τὰ πνευματικὰ ὅπλα, ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἐξοχωτέρων αὐτοῦ πράξεων, ἀξίαν νὰ τύχῃ τῆς ἀπομιμήσεως καὶ ὑπὸ τῶν πλουσίων ὁμογενῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἀληθῶς, δὲν ὑπάρχει δραστηκώτερον καὶ εὐγενέστερον μέτρον ἀπὸ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν πτωχῶν νέων νὰ συνεχίσουν ἀνωτέρας ἀκαδημαϊκὰς σπουδὰς καὶ νὰ τιμήσουν καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὴν Πατρίδα των.

Συνεχίζων ὁ Κοντογόννης τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀποθανόντος Τοσίτσα, προσθέτει: «Ὁ Μιχαήλ γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ ὁ πρωταθλητὴς εἰς τὴν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐξάπλωσιν. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τῆς Ἀλεξανδρείας Κοινότητι, τῆς ὁποίας καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖ διατριβῆς αὐτοῦ διετέλει ὢν Πρόεδρος παρὰ πάντων τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος, νέος ἀναφαίνεται Πτολεμαῖος, φίλος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν, καὶ τρία λαμπρότατα

σχολεῖα ἐκ θεμελίων οἰκοδομεῖ τὸ μέν, ἀλληλοδιδασκικόν, τὸ δὲ ἑλληνικόν, τὸ δὲ τρίτον, τῶν κορασίων, δαπανήσας ὑπὲρ τὰς 120 χιλ. ταλλήρων καὶ προικοδοτήσας αὐτὰ πλουσιοπαρόχως πρὸς διατήρησιν τῶν ἀναγκαίων διδασκάλων· ζηλωτῆς δὲ τῶν θείων ὑπάρχων ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας καὶ ἀγαπῶν πάντοτε τὴν εὐπρέπειαν τῶν οἰκῶν τοῦ Θεοῦ, ἀγοράζει γήπεδον 20 χιλ. πήχεων, ἀντὶ 80 χιλ. ταλλήρων καὶ ἀνεγείρει ἐπ' αὐτοῦ, φιλοτίμως συνδραμόντων καὶ τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, ναὸν μετὰ κωδωνοστασίου μεγαλοπρεπέστατον, ὑπερβάλλοντα κατὰ τὸ κάλλος πολλοὺς τῶν ἄλλων ναῶν· ἀνακαινίζει τὸ πρότερον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδώρου νοσοκομεῖον· δωρεῖται εἰς τὴν Κοινότητα ἴδιον νεκροταφεῖον καὶ πάμπολλα ἄλλα πράττει ἔργα φιλόανθρωπα καὶ θεοφιλῆ, συμποσούμενων πάντων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γεναίων αὐτοῦ εὐεργετημάτων εἰς ἑκατομύριον δραχμῶν».

Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΤΟΣΙΤΣΑ ΣΥΝΕΤΑΧΘΗ ΟΤΕ ΟΥΤΟΣ ΗΤΟ ΕΙΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΕΩΣ

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔργα ἐν Αἰγύπτῳ τοῦ ἀφιλοπάτριδος καὶ προδότου Ἑπαιρώτου, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἀπεπειράθη νὰ διασύρῃ ἡ γλῶσσα τῆς δυσφημήσεως.

Ἀλλὰ δὲν περιορίσθη μόνον νὰ εὐεργετήσῃ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνισμόν ὁ ἀείμνηστος Τοσίτσας. Ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ λημονήσῃ καὶ τὴν γενέτειράν του, τὸ Μέτσοβον. «Ἀφειδῶς καὶ εἰς αὐτὴν— λέγει ὁ Κοντογόνης—παρέσχε τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· διότι καὶ σταθμὸν ὠκοδόμησεν ἐπὶ τινος τῶν εἰς τὴν πόλιν ἀγουσῶν ὁδῶν, πρὸς ἀνάπausιν τῶν ὁδοιπορούντων, καὶ τρία σχολεῖα ἀλληλοδιδασκικόν, ἑλληνικόν, καὶ τρίτον τῶν κορασίων, τὰ προσφορώτατα ταῦτα ὄργανα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου μορφώσεως καὶ ἐξευγενισμοῦ, ἀδροτάτῃ δαπάνῃ ἀνήγειρε καὶ δι' ἀναλόγου προικοδοτήσεως τὴν διατήρησιν τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκάλων ἐξησφάλισε».

Δὲν ἐλησμόνησε δὲ ὁ φιλόπατρις πατριώτης καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν, ὡς ἦτο ἐπόμενον. Προσέφερε καὶ ζῶν καὶ διὰ τῆς διαθήκης του γενναίως καὶ πρὸς ἐξωραΐσιν τῶν ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν, εὐηργέτησε τὸ Ἑθνικὸν Πανεπιστήμιον, τὸ Ἀρσάκειον καὶ πολλὰ τῶν

φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ἐκληροδότησε δὲ καὶ ἑκατὸν χιλιάδας ταλλήρων καὶ πρὸς τελειοποίησιν τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ὑπὲρ οὗ πρότερον εἶχεν ἀφιερῶσαι ἴσον ποσὸν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Τοσίτσα, ὁ θαυμασίος ἐκεῖνος πατριώτης Νικόλαος Στουρνάρης. Ἄλλ' ἐνεθυμήθη ἀκόμη νὰ εὐεργετήσῃ καὶ τὸ σχολεῖον τῆς Θεσσαλονίκης, ὁπόθεν ἤρχισε τὸ στάδιόν του. Ὅτε ἀκόμη εὐρίσκετο ὁ Τοσίτσας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, σεβομένη τὸν ἄνδρα, διὰ τὰς πολλαπλᾶς αὐτοῦ ὑπηρεσίας, τὸν ἐξέλεξε Γενικὸν Πρόξενον, τίτλον, ὃν ἐτίμησεν, ἀγωνιζόμενος πάντοτε ἀφιλοκερδέστατα, προσέτι δὲ, εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης, ἀπενεμήθησαν αὐτῷ καὶ τὰ ἀνώτερα τῶν παρασῆμων.

Κατὰ τὸ 1853, ὁ Τοσίτσας προσεβλήθη ἐξ ἡμιπληγίας ἐν Ἀθήναις, ἕνεκα τῆς μεγάλης λύπης, ἣν ἡσθάνθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνεψιοῦ του Νικολάου Στουρνάρη. «Τότε— γράφει εἰς τῶν ἀνεψιῶν του, ὁ δικηγόρος Δ. Τοσίτσας— ἐστερήθη σχεδὸν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν γυνῶν». Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν γυνῶν τούτων καὶ ὅτε ὁ Τοσίτσας ἦτο ἐστερημένος τῆς ἐλευθέρως αὐτοῦ ἐνεργείας, συνετάχθη τῷ 1855 ἡ μυστικὴ του διαθήκη ἐπὶ τῆς περιουσίας του, ἀνερχομένης εἰς ἐπτάμισυ ἑκατομμύρια δραχμᾶς. Ἐὰν ὁ Τοσίτσας ἐπρόφθανε νὰ συντάξῃ τὴν διαθήκην του πρὶν ἢ προσβληθῇ ὑπὸ τῆς ἀσθενείας του, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία, ὅτι ὅχι οἱ διάφοροι «γύπες», ἀλλὰ τὸ Ἕθνος θὰ ἐλάμβανε τὸ μέγιστον μέρος τῆς δι' ἰδρώτων καὶ μόχθων κτηθείσης περιουσίας. Περὶ τούτου δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ φλογερὰ φιλογένεια τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ Μετσοβίτου, ὅστις ἤρχισε τὸ στάδιόν του, ἐργαζόμενος σκληρὰ μὲ ἐτήσιον μισθὸν εἴκοσι μόνον γροσίων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐξεκλίχθη εἰς ἓνα τῶν ἰσχυροτέρων Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς ἐποχῆς του.

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ

ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΙΣ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΦΥΣΙΚΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Αἱ σπουδαὶ τοῦ Ἀρσάκη ἐν Αὐστρία καὶ Γερμανία.—Ὡς φοιτητῆς παρακαλεῖ τὸν Μέγαν Ναπολέοντα νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα.—Ὁ Ἀρσάκης ὡς ἱατρός, ὡς συγγραφεὺς, ὡς πατριώτης.—Γίνεται ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Πρωθυπουργὸς ἐν Ρουμανία, ἀλλὰ δὲν λησμονεῖ τὴν Ἑλλάδα του.—Σπουδαῖα θρονηματιστικὰ διδάγματα διὰ τοὺς ἐν Ἀμερικῇ Ἕλληνας.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ Ἡπειρον, τὴν συνεπείᾳ ἀμαρτιῶν νεοελληνικῶν περιελθοῦσαν σήμερον ὑπὸ ζυγὸν νέον, τὸν Ἀλβανικόν, ὀφείλομεν ἓνα νέον ἕξοχον ἄνδρα, ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐκλείσαν τὴν νεωτέραν μας ἱστορίαν καὶ ἄφησαν διδάγματα ἀπομιμήσεως καὶ πρὸς τὰς ἐπερχομένας τῶν Ἑλλήνων γενεάς. Εἶναι ὁ Ἀπόστολος Ἀρσάκης. Μικρὸς παῖς ἔφυγε μακρὰν τῆς γενετείρας του, ἐξεπαιδεύθη ἐν Αὐστρία καὶ ἐν Γερμανίᾳ, κατέστη ἐπιστήμων ὀνομαστός, μετῆλθε τὸ θεῖον ἔργον τοῦ ἱατροῦ ἐν Βουκουρεστίῳ, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Μολδοβλαχίας, ὡς Ρουμᾶνος πολίτης, ἐ χρημάτισε βουλευτῆς καὶ νομοθέτης καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἐπ' ὀλίγον καὶ Πρωθυπουργὸς ἐν Ρουμανίᾳ, καὶ ὅμως δὲν ἐλησμόνησεν, ὅτι εἶχε καὶ καθήκοντα ἱερὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Καίτοι δὲν κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων του, καίτοι δὲν ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ νέον Ἑλληνικὸν Κράτος, ὁ Ἕλλην ἐπιστήμων, ὁ ἀναβιβασθεὶς εἰς τὰ ὑπατά τῶν ἀξιωματῶν εἰς τὴν θετὴν του πατρίδα, ἐγνώριζε νὰ συνδυάζῃ τὰ καθήκοντα τοῦ Ρουμᾶνου πολίτου πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις του ὑπὲρ τῆς φυσικῆς του Πατρίδος, τῆς ὁποίας ὠνειρεύετο καὶ ἐπόθει τὴν ἀνάπλασιν καὶ τὴν ἐπιβολὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀπὸ τὰς ἀπό-

ψεις ταύτας κρινόμενος ὁ Ἀπόστολος Ἀρσάκης παρουσιάζει ἐν σπάνιον φαινόμενον Ἕλληνας, ἀσπασθέντος ξένην ἰθαγένειαν καὶ συνεχίζοντος τὴν λατρείαν τοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐκδηλουμένην ἐμπράκτως διὰ θυσιῶν καὶ παρέχει εἰς πάντας ἡμᾶς ἐν ἔξοχον ὑπόδειγμα ἀπομυμήσεως.

Ἄς παρακολουθήσωμεν λοιπὸν τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ ἀνδρὸς, διδακτικὴν διὰ πάντας ἡμᾶς, τοὺς ζῶντας μακρὰν τῆς Πατρίδος μας.

Ο ΑΡΣΑΚΗΣ ΔΙ' ΩΔΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ ΕΖΗΤΕΙ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑΝ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Ἀπόστολος Ἀρσάκης, διάσημος καὶ ὡς ἱατρός καὶ ὡς πολιτικός καὶ ὡς διανοούμενος καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς πατριώτης, ἐγεννήθη τῷ 1792 εἰς Χοτακόβαν, χωρίον τῆς περιφερείας Πρεμετῆς, τῆς Ἡπείρου. Οἱ γονεῖς τοῦ ἦσαν πτωχοί, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν γεωργίαν. Ἡ φρικτὴ καταδυνάστευσις ἐνὸς τυράννου ἀδυσωπῆτου, ὅπως ἦτο ὁ Νέρων τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασᾶς, καθιστῶσα τὸν ἕβιον ἀβίωτον, ἐξηνάγκασε τὸν πατέρα τοῦ Ἀρσάκη, Κυριάκον, νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Βουκουρέστιον καὶ νὰ ζητήσῃ ἐργασίαν καὶ προστασίαν πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γεωργίου Ἀρσάκη, ὅστις ἦτο ἐκεῖ ἐγκατεστημένος. Ὁ Γεώργιος Ἀρσάκης, τύπος στοργικῆς φιλαδελφείας, πληροφορηθεὶς τὰς φρικτὰς ἐν Ἡπείρῳ δοκιμασίας τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τὴν πτέρναν τοῦ αἰμοβόρου Ἀλῆ, μετεκάλεσεν ἀλληλοδιαδόχως ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυριάκου Ἀρσάκη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ μικρὸς Ἀπόστολος, ὁ ὁποῖος ἐφθασεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, τῷ 1800, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν ὀκτώ.

Ὁ Γεώργιος Ἀρσάκης, μὴ θελήσας ὁ ἴδιος νὰ ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν, ἀφωσιώθη ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀδελφοῦ του, τὸν δὲ μικρὸν Ἀπόστολον, τοῦ ὁποίου ἐσπινθηροβόλει ἡ εὐφυΐα, ἀπέστειλε τῷ 1804 εἰς Βιέννην, πρὸς ἑλληνοπρεπῆ μόρφωσιν. Ἡ πόλις τῆς Βιέννης, ὅπου ἐξεδίδετο καὶ ἐν τῶν ἀρχαιοτέρων ἐλληνικῶν δημοσιογραφικῶν ὀργάνων, ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς», ἦτο ἐστία γραμμάτων ἐλληνικῶν. Ἐκεῖ, μεταξὺ ἄλλων, ἔδρα καὶ ὁ ἐφημέριος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὁ περιώνυμος τοῦ Γένους διδάσκαλος Νεόφυτος ὁ Δούκας. Πλη-

Ὁ θαυμάσιος Ἡπειρώτης Ἀπόστολος Ἀρσάκης. Ἐσπούδασε
τὴν ἰατρικὴν εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔζησεν εἰς τὴν Ρουμανίαν,
ἔγινεν ἐκεῖ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Πρωθυπουργὸς
καὶ ὅμως ἐξηκολούθησε νὰ λατρεύῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔδα-
πάνησε τὴν περιουσίαν του εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἀρσακείου,
διὰ νὰ δημιουργήσῃ Ἑλληνίδας, ὡς ἀποστόλους τῆς Μεγάλης
Ἰδέας ἐν Ἀνατολῇ

σίον τοῦ σοφοῦ τούτου διδασκάλου ἐμαθήτευσεν ὁ Ἀπόστολος Ἀρσάκης καὶ κατέστη ἐγκρατέστατος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐμόρφωσε δὲ καὶ τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ καὶ ἐνεπνεύσθη καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν μητέρα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων. Ὡς ὁ Ἀρσάκης ἀπεφοίτησεν ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον τῆς Βιέννης ἐστάλη πρὸς ἀνωτέρας ἀκαδημαϊκὰς σπουδὰς. Ἐγγραφεὶς εἰς τὴν ἱατρικὴν Σχολὴν τοῦ ἐν Χάλλῃ τῆς Σαξωνίας Πανεπιστημίου, τῷ 1810, ἔλαβε τῷ 1813 μὲ τὸν βαθμὸν ἄριστα τὸ διδακτορικὸν του δίπλωμα, ὡς ἱατρὸς χειροῦργος.

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ Ἀρσάκης ἔγραψε μίαν τῶν σοβαρωτέρων ἐναισίμων διατριβῶν, λαβὼν ὡς θέμα ἐν τῶν δυσκολωτέρων τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας «τὴν ἀνατομικὴν περιγραφὴν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ τῶν ἰχθύων».

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκείνη μελέτη τοῦ νεαροῦ Ἑλλήνος διδάκτορος ἐθεωρήθη ὡς ἡ ἐντελεστέρα περὶ τοῦ θέματος, δι' ἣ καὶ μετεφράσθη εἰς πλείστας γλώσσας, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Ἀρσάκη κατέλαβε θέσιν σπουδαίαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας. Σώζεται λατινιστὶ μία βαρυσήμαντος ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου τότε ἀνατόμου Μέκελ, ὁ ὁποῖος ἐγκωμιάζει τοῦ Ἑλλήνος τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπίδοσιν καὶ ἐξαίρει τὴν ἀξίαν τῆς ἐναισίμου διατριβῆς του, ἡ ὁποία ἀναιρεῖ τὰς θεωρίας ἐνὸς διασήμου ἐπιστήμονος, τοῦ Κυβιέρου.

«Καυχῶμαι—γράφει ὁ ἐπιφανὴς ἀνατόμος πρὸς τὸν Ἀρσάκην— ὅτι ἐ χρημάτισα διδάσκαλός σου». Καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν του, ὅτι πολλοὶ ἐπιστήμονες θεωροῦν ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς των τὸν χυδαῖον χρηματισμόν, ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου ὑψηλοτέρου ἰδανικοῦ πρὸς θεραπείαν τῆς Ἐπιστήμης, προσθέτει: «Ἀδυνατῶ διὰ τοῦ λόγου νὰ σοῦ ἐκφράσω τὴν χαρὰν μου, ἣν πάντοτε ἠσθάνθην, ἀναλογιζόμενος τὸν ἐλευθέριον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσπούδασες τὴν Ἐπιστήμην, τοσοῦτον διαφόρως ἐκείνων, οἵτινες οὐχὶ ὡς θεάν, ἀλλὰ μόνον ὡς γαλακτοῦχον βοῦν αὐτὴν ὑπολαμβάνουν».

Σπουδάζων εἰς τὸ Γερμανικὸν Πανεπιστήμιον ὁ Ἀρσάκης, δὲν ἐλησμόνει καὶ τὰ παθήματα τῆς Ἑλλάδος του, δουλωμένης ὑπὸ τὸ πέλαμα τῶν τυράννων της. Τὸ

ὄνειρον τοῦ νεαροῦ σπουδαστοῦ ἦτο νὰ ἴδῃ τὴν Πατρίδα του ἐπανερχομένην καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐλευθέραν πολιτικὴν ζωὴν, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὰς ἐνδόξους τοῦ παρελθόντος παραδόσεις της. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐπληροφορήθῃ, ὅτι ὁ Μέγας Ναπολέων, ἐλευθερωτὴς λαῶν, ἀπέκτησεν υἱόν, συνέθεσε, τῷ 1811, εἰς Δωρικὴν διάλεκτον, ἑκτενὲς εἰδύλλιον βουκολικόν, κατὰ μίμησιν τῶν ποιημάτων τοῦ Θεοκρίτου. Τὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Ἑλλήνος φοιτητοῦ, ἀναφερόμενον εἰς τὸν μέγαν δορυκτῆτορα δὲν ἐγράφη διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν Γάλλον στρατηλάτην. Ὅχι. Νοσταλγὸς μιᾷς Ἑλλάδος ἐλευθέρας, ἄφησε τὴν φαντασίαν του νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν Πατρίδα του τὴν δύστηνον, δούλην στυγερωτάτων τυράννων.

Εἰς τὴν πρὸς τὸν Ναπολέοντα ὠδὴν του ἀναφωνεῖ που ὁ φιλόπατρις Ἑλλήν σπουδαστής:

«ὦ πάτρα! πάτρα! ὦ δύстан' Ἑλλάδος αἶα!
Μᾶτερ ἐλευθερίας τόσσων πατρίς ἀμιθεῶν τε,
Δουλεύεις ἅ πρᾶν σύ γ' ἐλεύθερος ὀλβιοδαίμων,
Ἔντα ποτ' ἀθάνατοι, καλὸν προλιπόντες Ὀ-
λυμπον
Βαῖνον ἐφαδόμενοι καὶ σοῖς παῖδεσιν ὀμιλεῖν».

Καὶ ἐπικαλεῖται τὸν Ναπολέοντα, ὅπως ἐπ' εὐκαιρίᾳ γεννήσεως υἱοῦ, μὴ λησμονήσῃ νὰ βοηθήσῃ διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τοιαύτης Ἑλλάδος, ἣτις ἐφώτισε τὸν κόσμον ὅλον. Τὸ ἀρχαιοπρεπὲς αὐτὸ ποίημα τοῦ Ἀρσάκη δεικνύει ταυτοχρόνως ὅποσον ἐγκρατὴς ἦτο καὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, τὴν ὁποίαν ἔγραφε μετὰ τόσης εὐχερείας, μεθ' ὅσης καὶ τὴν νεωτέραν. Τοῦ φιλοπάτριδος ἀνδρὸς σώζονται καὶ τινες ἐπιστημονικαὶ διατριβαί, αἱ ὁποῖαι μαρτυροῦν τὸ βαθύ, τὸ φιλοσοφικόν του πνεῦμα καὶ τὴν σπανίαν ἀκριβολογίαν, μεθ' ἧς διετύπωνε τὰς σκέψεις του.

Τῷ 1814, ὁ Ἀρσάκης ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ, μέχρι τοῦ 1822.

Δὲν γνωρίζομεν ὁποῖον πρόσωπον διεδραμάτισεν ὁ νοσταλγὸς τῶν μεγαλείων τῆς Πατρίδος του Ἀρσάκης, ὅταν ἐξεργάγῃ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῶν Ἡγεμονιῶν τῆς Μολδοβλαχίας, ἢ Ἑλληνικῇ Ἐπανάστασις. Τὸ μόνον βέβαιον

εἶναι, ὅτι, ἅμα τῷ 1822 ἀποκατεστάθη ἡ τάξις εἰς τὴν Βλαχίαν, εὐρίσκομεν τὸν Ἀρσάκην ἰδιαίτερον Γραμματέα τοῦ Ἡγεμόνος Γρηγορίου Δ' τοῦ Γκίκα.

Ὁ Γκίκας μετεχειρίσθη τὸν γλωσσομαθῆ Ἑλληνα ἐπιστήμονα ἰδίως ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων. Ἐπὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Ὀσποδάρου Ἀλεξάνδρου Β' τοῦ Γκίκα, ὁ Ἀρσάκης ἦτο διωρισμένος Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, ἀπὸ τοῦ 1836 μέχρι τοῦ 1839. Βραδύτερον, τῷ 1857, ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ ὡς τοιοῦτος ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰωάννου Κούζα, ὡς ἡγεμόνος ἀμφοτέρων τῶν Ἡγεμονιῶν, τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας, ὑπέρμαχος τῆς ἐνώσεως ἐκείνης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἄρχεται ἡ περίοδος τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ Ρωμουνικοῦ Ἔθνους. Ὅταν δὲ ἐπῆλθεν ἡ ἐνωσις τῶν δύο Ἡγεμονιῶν καὶ συνεστήθη τετραμελής Ἐπιτροπή, ἵνα ἐναρμονίσῃ τὰς νομοθεσίας τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας, ἡ Βουλὴ ἐξέλεξε τὸν Ἀρσάκην ν' ἀποτελέσῃ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκείνης.

Ο ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΔΡΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΣΑΚΗ ΕΧΕΙ ΣΤΗΘΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΩΝ

Τῷ 1860, ὁ Κούζας ἐκάλεσε τὸν Ἑλληνα ὡς ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ὡς τοιοῦτος ὁ Ἀρσάκης ὑπέγραψε τὴν ὀλοσχερῇ πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν ἐνωσιν τῶν δύο Ἡγεμονιῶν. Μετὰ δὲ τὴν δολοφονίαν τοῦ Πρωθυπουργοῦ Κανταρτζῆ, ὁ Ἀρσάκης ἐκλήθη καὶ ἀνέλαβε ἐπὶ μικρὸν καὶ τὴν προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως.

Μέχρι τοῦ 1864 ὁ Ἀρσάκης συνεχίζει τὸν πολιτικόν του βίον, πιστὸς φίλος τοῦ μεγαλοπράγμονος Ἡγεμόνος Κούζα. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1864 ἀπεδοκίμασε τὴν πολιτικὴν τοῦ Κούζα καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντος τὸν Ἰούλιον τοῦ 1874.

Ὁ Κούζας συνέλαβε τολμηρότατον πρόγραμμα καὶ ἐφιδόξησε διὰ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ νὰ παῖξῃ διὰ τὴν Ρουμανίαν τὸ πρόσωπον ἑνὸς Κρόμβελλ. Ἐδῆμενσε τὰ μοναστηριακὰ κτήματα τῶν ἐλληνικῶν ἐκκλησιῶν, τοῦ Ἱεροσολυμητικοῦ Θρόνου, τοῦ Σινᾶ καὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρους καὶ τῶν ἄλλων Πατριαρχείων, κτήματα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν σχεδὸν τὸ ἓν πέμπτον τοῦ ρουμανικοῦ ἐδά-

Ὁ ,Αλέξανδρος Ἰωάννης Κούζας, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ μεγαλοπράγμονος Κούζα· ὁ Ἀρσάκης ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Πρωθυπουργὸς τῆς χώρας.

φους. Αἱ μοναὶ μετεβλήθησαν σχεδὸν πᾶσαι εἰς νοσοκομεῖα καὶ εἰς φυλακὰς, οἱ ἡγούμενοι ἐξεδιώχθησαν καὶ ἐξελαϊκέυθη ἡ περιουσία αὐτῶν. Ἐπειτα εἰσήγαγε τὸν περίφημον ἀγροτικὸν νόμον, δι' οὗ ἀπῆλλασσε τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν τιμαριούχων, διὰ δὲ τοῦ περὶ ἐκπαιδεύσεως νόμου εἰσήγαγε τὴν ἐλευθέραν ἐκπαίδευσιν καὶ ἤνοιξεν ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ νὰ καταλαμβάνουν πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις. Ἐνα τοιοῦτον γενναῖον πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον κατέλυε ἕνα καθεστῶς καὶ κατεθρυμάτιζε θεσμοὺς παναρχαίους καὶ ἤνοιγεν εὐρυτάτους τοὺς ὁρίζοντας πρὸς ἀποδοχὴν τῶν νέων ἰδεῶν, ὡς ἦτο ἐπόμενονον θὰ ἐπροκάλει λυσσαλέαν τὴν ἀντίδρασιν ὅλων ἐκείνων, ὅσων τὰ συμφέροντα ἐθίγοντο. Δι' ὃ ἠναγκάσθη ὁ Κούζας νὰ προτάξῃ τὴν σιδηρᾶν πυγμὴν καὶ νὰ διαλύσῃ ἀκόμη καὶ τὴν ἀνθισταμένην συνέλευσιν διὰ τῆς λόγχης! Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοιοῦτου νεωτεριστικοῦ προγράμματος πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν λαϊκῶν τάξεων ἐκ τοῦ θεσμοῦ τῆς προτέρας ὀλιγαρχικῆς δουλείας, ὁ Ἀρσάκης εὐρέθη ἀντιμέτωπος τοῦ Κούζα καὶ ἀπεσύρθη ὀριστικῶς εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον.

Ἰσως νὰ ἐξενίσθη καὶ νὰ ἐσκανδαλίσθη μὲ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον κατεληστεύετο ἀπύθνητος κτηματικὴ περιουσία, ἀνήκουσα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἴσως καὶ ἡ ἐν Γερμανίᾳ παιδείσις του νὰ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ ἰδέας ἀντιθέτους πρὸς τὸ θριαμβεῦον πνεῦμα τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν καὶ νὰ πιστεύῃ, ὅτι ὁ κόσμος δὲν προάγεται διὰ τῶν δικαιωμάτων τῆς ὀχλοκρατίας, ἀλλὰ διὰ τῆς κυριαρχίας τῆς ἀριστοκρατικῆς ὀλιγαρχίας.

Ἀλλὰ ἀνεξαρτήτως τῶν περὶ τῆς κυριαρχίας τῶν ἀρίστων πεποιδήσεων τοῦ πρώην ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ, καὶ εἴτα πρωθυπουργοῦ Ἀρσάκη, πεποιδήσεων, ἁρμονιζομένων πρὸς ἀρχὰς παρωχημένων ἱστορικῶν περιόδων, ὁ Ἡπειρώτης ἐλληνορρωμοῦνος δὲν ἔπαυσε νὰ αἰσθάνεται τοὺς ἀγιωτέρους παλμοὺς διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος.

Ἐσκέπτετο, ὅτι διὰ νὰ καταστῇ ὁ Ἕλληνισμὸς ἄξιος νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς πρῶτος ἐκπολιτιστικὸς παράγων, ἔπρεπε νὰ μορφωθοῦν αἱ Ἕλληνίδες, ἔδει νὰ ἰδρυθῇ ἀνωτέρα Σχολὴ θηλέων, ἐκ τῆς ὁποίας νὰ σκορ-

πίζωνται διδασκάλισσαι καὶ ἀπόστολοι τῶν πανελληνίων ἰδεῶν.

Μὴ γνωρίζων ὅμως τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς ἐν Ἑλλάδι, μὴ ἡδυνάμενος μακρόθεν νὰ ἐκτιμήσῃ ὅποια ἦσαν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος αἱ ἀνάγκαι αἱ ἐπείγουσαι, ἀπετάθη ζητῶν πληροφορίας ἀπὸ τοὺς ἐν Ἀθήναις φίλους του, ἐπὶ τῆς γνώμης καὶ ὀρθοφροσύνης τῶν ὁποίων ἔτρεφεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην. Αἱ γνώμαι τῶν φίλων ἐταυτίζοντο μὲ τὰς ἀπόψεις τοῦ φιλοπάτριδος Ἡπειρώτου, ὅτι τίποτε δὲν ἦτο μᾶλλον ἐπείγον καὶ μᾶλλον συντελεστικὸν διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς πνευματικῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπικρατήσεως ἀπὸ τὸν ἀγῶνα πρὸς μόρφωσιν καὶ ἐξύψωσιν τῆς Ἑλληνίδος.

Ἡ ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία εἶχε συλλάβῃ πρότερον τὸ σχέδιον νὰ ἀνεγείρῃ ἀνώτερον Γυμνασίον Ἑκπαιδευτήριον. Ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτῆς δαπανηθέντα δὲν ἐξήρκουν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου. Καὶ ἔρχεται τότε ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς ὁ Ἀπόστολος Ἀρσάκης. Τῷ 1850 ὁ Ἀρσάκης ἀνέλαβε τὴν δι' ἰδίων δαπανῶν ἀποπεράτωσιν τοῦ Ἑκπαιδευτηρίου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐκκλησίας ἐντὸς τοῦ ἀνωτάτου ὅρου τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν 250,000 φράγκων, ἀναδεχθεὶς νὰ ἀποζημιώσῃ τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἑταιρείαν δι' ὅσα μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου εἶχε δαπανήσῃ διὰ τὴν οἰκοδομήν, ἥτοι ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας φράγκων. Καὶ ἔτσι ἀνιδρύθη τὸ Ἀρσάκειον, τὸ ἀνώτατον ἐν Ἑλλάδι Διδακτήριον τῶν Ἑλληνίδων.

Δὲν ἦτο δυνατόν ὁ μεγάλος Ἡπειρώτης νὰ διαθέσῃ ἐθνωφελέστερον τὸ ὑπὲρ τῆς φυσικῆς του Πατρίδος γενναῖον κληροδότημά του.

Χιλιάδες Ἑλληνίδες ἐμορφώθησαν καὶ ἀνεβίβασαν τὸ πνευματικὸν ἐπίπεδον τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Τὸ φερώνυμον ἴδρυμα τοῦ Ἀρσάκη ἐστέγασε καὶ ἐμόρφωσεν Ἑλληνίδας ἀπὸ πᾶσαν γωνίαν τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας οἰκοῦν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τριῶν ἤδη χιλιάδων ἐτῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα ἔδραμον Ἑλληνίδες ἀπὸ τὴν Ἡπειρον, ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας νήσους, ἀπὸ τὴν Θράκην, ἀπὸ τὴν Σμύρνην, ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα, ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν,

ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ὅπου ὑφίσταται ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς. Χιλιάδες Ἑλληνίδες διδασκάλισσαι ἐσκορπίσθησαν ἀπὸ τὸ ἱερὸν τέμενος τοῦ Ἀρσάκη ἀνὰ τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὥς σεμναὶ ἀποστολοὶ τῶν παραδόσεων καὶ τοῦ φρονήματος καὶ τῆς πίστεως πρὸς τὰ πανελλήνια ἰδεώδη. Ἡ μὲν Φιλεκπαιδευτικὴ τῶν Ἀθηνῶν Ἑταιρεία ἀνήγειρεν ἐξ εὐγνωμοσύνης μέσα εἰς τὸ ἱερὸν τέμενος μαρμάρινον τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἑξαισίου τέκνου τοῦ πτωχοῦ βορειοηπειρωτικοῦ χωρίου, Ἀλλ' ὁ πραγματικὸς ἀνδριάς τοῦ Ἀρσάκη ἔχει στηθῇ εἰς τὰς καρδίας τῶν Πανελλήνων οὐχὶ διὰ τὸ χρῆμα, τὸ ὁποῖον κατέβαλε, ἀλλὰ διὰ τὰ γενναῖα αὐτοῦ φρονήματα, ὅτι αὐτὸς ἀσπασθεὶς ξένην ἰθαγένειαν, ἀναδιβασθεὶς εἰς τὰ ὑπάτα τῆς πολιτικῆς ἀξιώματα τῆς χώρας, ἐν ᾗ ἔζησε, καταλαβὼν καὶ αὐτὴν τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὰς Ἡνωμένας Ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας δὲν ἀπληρνήθη τὸ ἱερὸν πατριον ἔδαφος, ὅπως ἔπραξαν καὶ πράττουν ἄλλοι μέχρι σήμερον, μὴ διστάζοντες νὰ ἐκδηλώνουν καὶ αἰσθήματα ξένα πρὸς τοὺς ἀγίους τῶν πανελλήνων παλμούς, ἀλλὰ παρέμενεν ἀκμαῖος ἐν τῇ ἀγάπῃ του πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ μᾶς ἐχάρισεν εἰς ὅλους ἡμᾶς τὸ εὐγενέστερον τῶν ὑποδειγμάτων καὶ διδάσκει τὰς ξηνητευμένας τῶν Ἑλλήνων γενεάς, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἱερώτερον ἐν τῷ κόσμῳ σύμβολον. Ἄς παραμείνῃ πάντοτε ἱερὰ ἡ μνήμη τοῦ μεγαλόφρονος Ἀρσάκη.

Ο ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Ὁ Βερναρδάκης ἀπὸ ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωστικοῦ στρατοῦ ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπλούτισεν.—Ἡ φιλογερὰ φιλοπατρία τοῦ ἀνδρός.—Αἱ εἰσεργεσίαι του πρὸς τὴν Ἑλλάδα.—Διδάγματα διὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀμερικῆς.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΕΙΡΑΝ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους εὐ-
ῆ εὐάνδρος Ἡπειρος, καταλέγεται καὶ ὁ ἐκ Κρή-
εργετῶν, τοὺς πλείστους τῶν ὁποίων μᾶς ἐχάρισεν
τῆς Δημήτριος Βερναρδάκης. Ὁ βίος τοῦ ἀνδρός, ὀλι-
γώτερον γνωστοῦ ὄλων τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ἀνδρῶν, μελε-
τώμενος, δύναται νὰ παράσχη σπουδαῖα διδάγματα φι-
λοπατρίας καὶ φιλομουσίας εἰς τὰς νέας γενεὰς τῶν Ἑλ-
λήνων. Ὁ Βερναρδάκης οὔτε ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑλλά-
δα, οὔτε τὴν ἐπεσκέφθη ποτε, καταναλώσας τὴν ζωὴν του
ἐν τῇ ξένῃ. Οὐχ ἥττον ὅμως διετήρησεν εἰς τὴν καρδίαν
του ἀσβεστον τὸ πῦρ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν χώραν τῶν πα-
τέρων του, ἐδημιούργησεν οἰκογένειαν ἑλληνικὴν, διὰ νὰ
ἀκούεται ἐν τῷ οἴκῳ του τῶν Ἑλλήνων ἡ φωνὴ καὶ ἐ-
σκόρπισε τὰ δι' ἰδρώτων κτηθέντα πρὸς ἀνέγερσιν κοι-
νωφελῶν καθιδρυμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ
τὸ ὡραῖον ἐν Ἀθήναις μέγαρον τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιο-
λογικοῦ Μουσείου.

Ἄς παρακολουθήσωμεν, λοιπὸν, τὴν τόσον διδασκι-
κὴν διὰ τοὺς ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ ἰδίως Ἕλληνας ζωὴν
τοῦ ἐξόχου αὐτοῦ τέκνου τῆς ἡρωικῆς Κρήτης.

ΠΕΡΙΕΦΡΟΝΗΣΕ ΠΛΟΥΤΗ ΚΑΙ ΤΙΜΑΣ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΚΑΣ ΤΑ-
ΞΕΙΣ ΔΙΑ ΝΑ ΣΥΖΕΥΧΘΗ ΤΗΝ ΕΝΑΡΕΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΔΑ

Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης ἐγεννήθη εἰς τὸ Ταῖγά-
νιον τῆς μεσημβρινῆς Ρωσσίας, κατὰ τὸ ἔτος 1800. Ὁ
πατέρας του Γεώργιος ἀνήκων εἰς μίαν τῶν ἐξεχουσῶν
οἰκογενειῶν τῆς Κρήτης, ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῇ τῷ
1770. Ἦσαν αἱ ἡμέραι τῆς φρίκης καὶ τῆς καταδυνα-

στεύσεως, ὅποτε οἱ Τοῦρκοι εἶχον πνίξει ἐν τῷ αἵματι τὴν ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' ἐκραγείσαν Ἐπανάστασιν. Ὁ Γεώργιος Βερναρδάκης, ἐκπατρισθεὶς, μετέβη εἰς Σμύρνην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ταϊγάνιον, ὅπου ἐξεπατρίσθη καὶ ἡ ἐκ Πελοποννήσου ἐπιφανὴς οἰκογένεια τῶν Ἀλφιεράκων. Ἐκ τοῦ Γεωργίου Βερναρδάκη καὶ τῆς Μαρίας Ἀλφιεράκη ἐγεννήθησαν τέσσαρα τέκνα, τῶν ὁποίων ὁ Δημήτριος ἦτο ὁ πρωτότοκος. Ὁ πατὴρ Βερναρδάκης ἐσπούδασε μὲν ἐν Ρωσσίᾳ εἰς στρατιωτικὴν ναυτικὴν σχολὴν καὶ προήχθη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ρωσικοῦ ναυτικοῦ μέχρι τοῦ βαθμοῦ πλωτάρχου, ἀλλὰ θραδύτερον παρητήθη, προτιμήσας ὡς ἰδιοκτῆτης πλοίου νὰ μετέρχεται τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον.

Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς στρατιωτικὴν Σχολὴν καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του κατετάχθη ἀμέσως εἰς τὸν στρατὸν ὡς ὑπασπιστής. Ἄλλ' ὅταν εἶχε προβιθασθῇ εἰς ὑπολοχαγὸν ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 30, ἐσκέφθη νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸ στράτευμα διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐκπληρώσῃ μυχίους πόθους. Ἐπεθύμει νὰ ἔλθῃ ἐπίκουρος εἰς τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ὁποίαν ἄφησεν ἐπιβεβαρυμένην διὰ χρεῶν ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς του. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκατέλθῃ ἀπὸ τῆς Πετροπόλεως εἰς τὸ Ταϊγάνιον, εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων, τῶν ὁποίων ὁμως ἐστερεῖτο. Ἀπετάθη τότε εἰς ἓνα Τραπεζίτην, τὸν ὁποῖον παρεκάλεσε νὰ τοῦ δανείσῃ ἐπὶ ἀποδείξει ὀκτακόσια φράγκα. Ἄλλ' ὁ κεφαλαιοῦχος ἔμεινεν ἀσυγκίνητος εἰς τὰς ἀξιοπρεπεῖς παρακλήσεις τοῦ Ἑλλήνος. Ἀναφέρομεν δὲ τὸ περιστατικὸν αὐτό, διότι θραδύτερον, λόγῳ τῆς μεταστροφῆς τῆς τύχης, θὰ ἴδωμεν τὸν Βερναρδάκην τιμωροῦντα τὴν ἀναλγησίαν τοῦ κεφαλαιούχου, κατὰ τοιοῦτον εὐγενῆ τρόπον, ὁ ὁποῖος εἶχε προξενήσει ἀληθῶς τὴν κατάπληξιν εἰς ὅλην τὴν Ρωσσίαν. Ὁ Βερναρδάκης, στερούμενος χρημάτων, ἀνέβαλε τὴν ἀπὸ τοῦ στρατεύματος παραίτησίν του, συνεκentrώθη εἰς ἑαυτόν, ὑπεβλήθη εἰς τὰς μεγαλειτέρας στερεῖσεις διὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν κάθοδόν του εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του.

Εἰς τὸ Ταϊγάνιον ὁ Βερναρδάκης ἐγνωρίσθη μέ τινα Κουῆzen, υἱὸν ἐνὸς πλουσιωτάτου ἐμπόρου, ἔχοντος τὸ

Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης οὔτε ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτε τὴν ἐγνώρισε, καὶ ὅμως ὡς Ρῶσσοις ὑπῆκοος ἡγάπα περιπαθῶς τὴν χώραν τῶν πατέρων του καὶ ἀνεδέιχθη ἕνας ἐκ τῶν αἰσθηματικωτέρων ἐθνικῶν εὐεργετῶν. Σὺν ἄλλοις ἀνήγειρε καὶ τὸ περικαλλὲς Ἑθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν

μονοπώλιον τῶν οἰνοπνευμάτων. Ὁ Κοῦζεν, υἱός, ἐκτιμήσας τὴν τιμιότητα καὶ τὸ ἀκέραιον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ Ἑλλήνος, τὸν προσέλαβεν ὥς διευθυντὴν τοῦ ἐν Ταϊγανίῳ ὑποκαταστήματος. Αἱ ἐργασίαι ὑπὸ τὸν Βερναρδάκην ἀνεπτύχθησαν τόσον τεραστίως, ὥστε ὁ πατὴρ Κοῦζεν ἀνέδειξεν αὐτὸν καὶ συντάειρον. Οὕτω δὲ ἠδυνήθη ἐντὸς ὀλίγου ὁ εὐφυέστατος Ἑλλήν νὰ γίνῃ κάτοχος μεγάλης περιουσίας καὶ νὰ προαγάγῃ εἰς βαθμὸν ἐπίζηλον τὸ ἐμπόριον, ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ τμήματος τοῦ μονοπωλίου εἰς τὸν Νομὸν Σιμπίρσκη. Πλουτήσας ὁ Βερναρδάκης ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ταϊγάνιον διὰ νὰ νυμφευθῇ μίαν πτωχὴν καὶ ὀρφανὴν Ἑλληνίδα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκτιμήσει καὶ ἀγαπήσει, τὴν Ἀνναν Κηπουροῦ.

Ὡς πρῶην στρατιωτικὸς καὶ υἱὸς στρατιωτικοῦ, ἀνῆκων τότε κατὰ τὰ ἔθιμα ἐν Ρωσσίᾳ εἰς τάξιν εὐγενῆ, προνομιούχον, ἠδύνατο, ἐὰν ᾔθελε, νὰ νυμφευθῇ μὲ κόρην τῆς Ρωσικῆς ἀριστοκρατίας καὶ γίνῃ κάτοχος καὶ μεγάλης προικός. Ἀλλ' ὁ Βερναρδάκης ἐσκέπτετο ὥς Ἑλλήν πρὸ παντός. Ὁνειροπόλει νὰ συμπήξῃ οἶκον ἐλληνικὸν καὶ ἐπίστευεν ἀκόμη, ὅτι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ ἡ ἀρετὴ μιᾶς κόρης ἀποτελοῦν τὴν μόνην πραγματικὴν καὶ ἀναφαίρετον περιουσίαν της. Καὶ ἔτσι ἔδωκε τὴν χεῖρά του εἰς τὴν πτωχὴν καὶ ὀρφανὴν, πλὴν ἐνάρετον Ἑλληνίδα. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Βερναρδάκη, περιφρονήσαντος καὶ πλούτη καὶ τιμᾶς καὶ ἀριστοκρατίας, κατὰ συνθήκην τάξεις, χάριν τῆς ἐκλεκτῆς του Ἑλληνίδος, δὲν δεικνύει τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις τοῦ ἀνδρὸς καὶ δὲν καθίσταται πρότυπον μιμήσεως καὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὅσοι εὐρίσκονται, ὅπως ἐκεῖνος, ἐν τῇ ξένῃ;

Μετὰ τὸν γάμον τοῦ ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν Σιμπίρσκη. Ἦρκεσε μόνον τεσσάρων ἐτῶν διεύθυνσις τοῦ ἐκεῖ καταστήματος τοῦ μονοπωλίου τῶν οἰνοπνευμάτων, διὰ νὰ προσπορίσῃ εἰς τὸ μερίδιον τοῦ Βερναρδάκη κέρδος, ἀνερχόμενον εἰς δύο ἑκατομμύρια φράγκων. Εἰς αὐτὴν τὴν οἰκονομικὴν ἀκμὴν εὐρισκόμενος ὁ Βερναρδάκης ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ Τραπεζίτης ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἠρνήθη νὰ τῷ δανείσῃ τὰ 800 φράγκα, περιτῆλθεν εἰς φοβεράν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἡ κτηματικὴ περιουσία

τοῦ ἀναλήτου πλουτοκράτου, τῆς ὁποίας μέρος ἀνῆκε καὶ εἰς τὴν ἑγγαμον μονογενῇ του θυγατέρα εἶχε κατασχεθῇ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἶχε τεθῇ εἰς πλειστηριασμόν. «Ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθώτατος Βερναρδάγης —λέγει ὁ ἐν τῷ περιοδικῷ «Μερίμνη» γράψας τὸ ἐπεισόδιον— μανθάνει τοῦτο καὶ ἰσπεύδει τὴν ἡμέραν τοῦ πλειστηριαμοῦ εἰς τὸν προσδιωρισμένον τόπον. Ἐρωτᾷ περὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ χρέους καὶ μανθάνει, ὅτι ἀνήρχετο εἰς ἐνάμισιν περίπου ἑκατομμύριον φράγκων. Ἐμποδίζει τὴν πρόοδον τοῦ πλειστηριαμοῦ καὶ πληρώνει ὁλόκληρον τὸ χρέος. Ὁ ὀφειλὲτης, πληροφορηθεὶς τοῦτο, μεταβαίνει πανοικί μὲ δακρυβρέκτους ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν πρωτοφανῇ εὐεργέτην του καὶ τῷ ἐκφράζει ἀπειρον εὐγνωμοσύνην. Ὁ Βερναρδάκης εἰς ἀπάντησιν τῷ λέγει: «Δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ εὐεργέτης σου, ἀλλὰ σὺ εἶσαι τοιοῦτος πρὸς ἐμέ». Ὁ εὐεργετηθεὶς Τραπεζίτης ἀπορεῖ καὶ ζητεῖ νὰ μάθῃ τὰς λεπτομερείας. Τότε ὁ Βερναρδάκης τῷ ἀφηγεῖται τὸ συμβὰν τοῦ αἰτηθέντος καὶ μὴ δοθέντος δανείου, ἡ πραγματοποίησις τοῦ ὁποίου, ἂν ἐγίνετο, ἤθελεν ἀποκλείσει αὐτόν, οἷου ἔτυχε μέλλοντος. Ὁ γέρον δυστυχὲς Τραπεζίτης, ἀνακαλέσας εἰς τὴν μνήμην του τὴν περίστασιν ἐκείνην, ἡσθάνθη ἀπερίνγραπτον τύψιν συνειδήσεως. Εἶναι περιττὸν—καταλήγει ὁ διασώσας τὸ ἐπεισόδιον— νὰ προσθέσωμεν ὁποίας ἐντυπώσεις παρήγαγε τὸ γεγονός τοῦτο καθ' ἅπασαν τὴν Ρωσσίαν. Ἀπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος μέχρι τοῦ ἐσχάτου πολίτου ἀνεφέρετο ἡ περίστασις αὕτη, ὥς ἐν ἐκ τῶν σπανιωτέρων δειγμάτων τῆς ἐπιγείου ἀγαθοεργίας καὶ εὐαγγελικῆς διαγωγῆς».

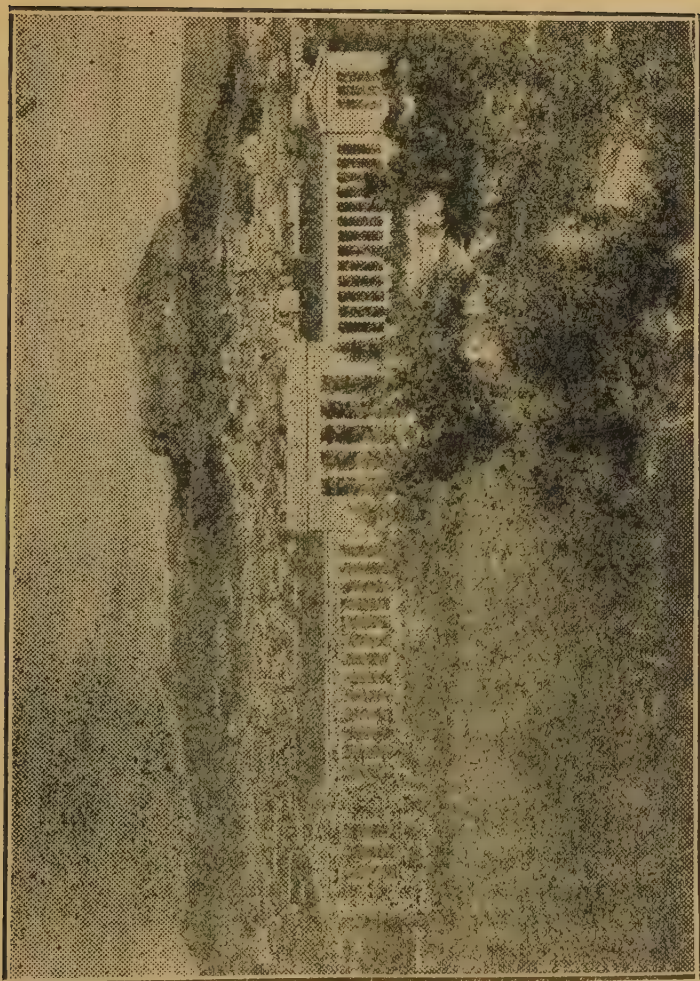
ΕΦΡΟΝΕΙ ΟΤΙ ΔΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΝΕΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΘΑ ΣΥΝΕΤΕΛΕΙΤΟ Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Δὲν γνωρίζω, ἐὰν ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχῃ ἀναδείξει ἄλλον ἄνδρα, παρόμοιον πρὸς τὸν θαυμάσιον αὐτὸν Κοῤῥα, ὁ ὁποῖος ἤνοιξε τὸ θαλάντιόν του καὶ ἔξε"ένωσε, διὰ νὰ παρὰσχῃ ἐν δίδαγμα πρὸς ἄνθρωπον, φανέντα προγενεστέρως σκληροκάρδιον, ὅταν εἶχε λάβει ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς του.

Τὰ φιλόανθρωπα τοῦ Βερναρδάκη αἰσθήματα, ἐναρμονίζοντος τὸν βίον του πρὸς τὰ εὐαγγελικὰ ὑποδείγματα ὑπῆρξαν παρομιώδη. Πλουτήσας διὰ τοῦ ἐμπορίου, ἡ-

γόρασε κατόπιν μεγάλας ἐκτάσεις παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀμούρ, ὅπου ὑπῆρχον καὶ χρυσωρυχεῖα. Χιλιάδες ἦσαν οἱ δοῦλοι, οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰ κτήματα τοῦ Κρητός. Ὁ θεσμός τῆς δουλείας ἦτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἐν ἰσχύϊ, καταισχύνων τὸν ἀνθρωπισμόν. Οἱ δοῦλοι ἦσαν κτήματα τῶν κυρίων, οἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ φονεύουν, κατὰ τὸ δοκοῦν, τὰ ἀτυχῆ ἐκεῖνα πλάσματα, χωρὶς ὁ νόμος νὰ δίδῃ εἰς αὐτὰ κανὲν δικαίωμα καὶ καμμίαν προστασίαν. Ἀλλ' ὁ Βερναρδάκης ἀπετέλει ἐξαίρεσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων γαιοκτημόνων εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀπέναντι τῶν δούλων. Ἡ στάσις του ἦτο ἀπέναντί των πατρικὴ καὶ ὑπῆρξεν ὁ Βερναρδάκης διὰ τῶν ἔργων του ἕνας τῶν σεμνοτέρων ἀποστόλων τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων ἐν Ρωσσίᾳ. Διὰ τοὺς ἀτυχεῖς καὶ τοὺς καταδιωκομένους, διὰ τοὺς ἐν καταδρομαῖς καὶ ἐν φυλακαῖς καὶ ἐν ἀσθενείαις ὑπῆρξεν ὁ παρήγορος ἄγγελος. Εἶχεν ὀργανώσει ὁλόκληρον ὑπηρεσίαν, ἣ ὁποία τὸν ἐπληροφόρει περὶ τῶν δυστυχιῶν καὶ τῶν πικριῶν ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ ἔσπευδε πάντοτε νὰ ἔρχεται ἀρωγὸς πρὸς πάντας, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἐντελῶς ἀπόρρητον, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ἢ δεξιὰ τί κάμνει ἢ ἀριστερά, κατὰ τὸ Εὐαγγελικὸν ρητόν. Ἐπροικιδοῖται πτωχὰς νεάνιδας, ἐστήριζεν οἰκογενειάρχας ἀτυχοῦντας, συνέδραμεν ὁμοφύλους καὶ ἑτεροφύλους εἰς τὰς ἐργασίας των καὶ ἐγένετο ὁ συντελεστής τῆς ἀναδείξεως πλείστων ἀνθρώπων.

Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν πρωθυερεὺς Νικόλαος Ρομπότης, γνωρίσας τὸν Βερναρδάκην καλῶς ἐν Πετροπόλει, εἰς τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον, τὸν ὅποιον ἐξεφώνησεν ἐν Ἀθήναις, ἅμα εἶχεν ἀγγελθῆ τοῦ ἀνδρὸς ὁ θάνατος, μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Βερναρδάκης ἦτο τόσον εὖσπλαγχνος, ὥστε οὐδέποτε ἠνώχλει τοὺς χρεοφειλέτας του. «Ἄπειρον εἶναι— ἀναφωνεῖ— τὸ πλῆθος τῶν μεγάλων ἢ μικρῶν εὐεργετημάτων ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντων· εἰς ἑκατομμύρια συμποσοῦνται τὰ ἀφεθέντα χρῆμα τοῖς ὀφειλέταις. Ὁ οἶκος αὐτοῦ ἦν οἶκος Ἀβραὰμ καὶ ἄσυλον τῶν ὑπὸ παντοίων δεινῶν κατατροχόμενων· ἦν ὀφθαλμὸς τυφλῶν, οὖς κωφῶν, ποῦς χωλῶν, βακτηρία γερόντων, προστάτης χηρῶν, πατὴρ ὀρφανῶν, καὶ τὸ κάλλιστον ἦν «ἰλαρὸς δότης, δὴν ἀγαπᾷ ὁ Θεός», κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Τίς ὁ γνωρίσας τὸν ἄνδρα,

Τὸ θαυμάσιον Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, τὸ στε-
γάζον τοὺς θησαυροὺς τῆς προγονικῆς δόξης.—Ἰδρυμα τοῦ
Κρητὸς Δ. Βερναρδάκη.

δὲν ἐνθυμεῖται μετ' ἀγάπης τὸ μειλίχιον καὶ εὐπροσῆγορον τῶν τρόπων, δι' ὧν κατέθελγε πάντας;» Ἐσκόρπιζε τὰ διὰ τῶν ιδρώτων του κτηθέντα μὲ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν. Ἡ μορφή του ἔλαμπεν ἀπὸ εὐχαρίστησιν, ὅταν ἔκαμνε τὴν εὐεργεσίαν.

Ἀπὸ τοῦ 1850 ἰδίως ὁ Βερναρδάκης ἤρchiσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς εὐεργεσίας του εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἐγνώρισεν. Εὐηργέτησε πολλαχῶς τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα τοῦ Ταϊγανίου, ἐνίσχυσε τὸ ἐν Σύρῳ Ὁρφανοτροφεῖον, ἔστειλεν 80,000 φράγκα εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ὁρφανοτροφεῖον Χατζῆ Κώστα. Ἐχάρισεν 150,000 φράγκα εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον καὶ ἀπέστειλεν ἄλλας 250,000 φράγκων πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ὠραίου μεγάρου τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖον καλλύνει τὴν πρωτεύουσαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἐστεγάσθησαν οἱ θησαυροὶ τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐκλείας. Ἐχάρισεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δημόσιον 10,000 ὅπλα, δι' ὧν ὠπλίσθη ἡ Ἐθνοφυλακή. Ἀνήγειρε τὸν περικαλλῆ Ἑλληνικὸν ναὸν τῆς Πετρουπόλεως· εὐηργέτησε τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ἀνέλαβε ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν ἐκπαίδευσιν δέκα ὑποτρόφων ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Κρήτης ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ, ὅπως χρησιμεύσουν ὡς ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι εἰς τὴν χώραν τῶν πατέρων του, τὴν ὁποίαν τόσον περιπαθῶς ἠγάπα. Τὸ ζήτημα τῶν ὑποτροφῶν, τὸ ἐτόνιζεν ἰδιαιτέρως ὁ Βερναρδάκης, διότι ἐφρόνει, ὅτι διὰ τῆς δημιουργίας νέων ἀνδρῶν εἰς τὰ ἀνώτερα παιδευτήρια θ' ἀσυνετελεῖτο ἡ ἀναγέννησις ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ὅταν δὲ ἡ ἰδιαιτέρα του πατρίς ἔλαβε τὰ ὅπλα κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν τοῦ 1866—69, ὁ Βερναρδάκης ἠσθάνθη τὸ μεγαλείτερον ἄλγος, διότι δὲν ἠδυνήθη, ὅπως ἐπόθει, νὰ συνδράμῃ τὴν ἀγωνιζομένην ἡρωοτόκον νῆσον.

«Μικρόν τι πρὶν σημάνῃ ἡ μεγάλη ὥρα τῆς Κρήτης—λέγει ὁ Πρωθυερεὺς Ρομπότης— ἐκ τῶν δυσμενῶν περιστάσεων, ἐκ τῆς ἀσυνεσίας τῶν περὶ αὐτόν, καὶ τὸ χεῖριστον, ἐξ ἀγνώμονος ἐπιβολῆς τινων, κατεστράφη τὸ μέγιστον μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ἀνδρός, καὶ τὸ χεῖ-

ριστον, ὅτι καὶ τοῦ ὑπολειπομένου μέρους, μεγάλου καὶ αὐτοῦ, δὲν ἦτο κύριος εἰμὴ δίκην Ταντάλου. Ἐν τοιαύτῃ καταστροφῇ ἐσήμανεν ἡ ὥρα τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Κρήτης... Καὶ ὅμως ἐμελλεν ὁ φιλογενέστατος καὶ μεγαλόδωρος ἀνὴρ νὰ ἔχῃ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας καὶ ἀκούων ἔνθεν μὲν μεγάλα κατορθώματα καὶ ἡρωϊκὰς ἐκατόμβας, ἔνθεν δὲ τὰ πάνδεινα καὶ τὰς μυρίας κακώσεις, νὰ τήκεται ὥσει κηρός, καὶ κατώδυνος καὶ περίλυπος ἡ ψυχὴ του ἕως θανάτου, νὰ ἴδῃ τὴν δεινὴν καταστροφὴν! ὦ! τὸ πένθος τὸ βαρὺ καὶ τὰ δάκρυα αὐτοῦ τὰ πικρὰ παρέμειναν αὐτῷ ἄχρι τέλους, ὥς ἔστιν ἀκοῦσαι καὶ ἐνταῦθα παρ' αὐτοπτῶν μαρτύρων φαίνεται δὲ ὅτι ἐπετάχυναν τὴν ἀξιοθρήνητον καταστροφὴν τοῦ μεγάλου εὐεργέτου, ἣν πενθεῖ σύμπαν τὸ Ἕθνος ἡμῶν.

Ὁ Βερναρδάκης ἀπέθανεν εἰς τὴν Πετροῦπολιν, τὴν 27ην Μαΐου τοῦ 1870. Τὰ τέκνα του κατέλαβον ἐξαιρετικὰς θέσεις ἐν Ρωσσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ, ἀναλόγως πρὸς τὴν εὐγενὴ τοῦ πατρὸς περιωπὴν, μία τῶν θυγατέρων του ἔγινε σύζυγος τοῦ ἐν Πετροπόλει Γάλλου Πρεσβευτοῦ Κόμητος Ταλλεϋράνδου, ὁ δὲ υἱὸς του Νικόλαος ἀνῆχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Συμβούλου τῆς Ρωσικῆς Ἐπικρατείας.

Ὁ Βερναρδάκης δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς σταδιοδρομίας ἀπετέλεσεν ὅλως ἐξαιρετικὸν τύπον Ἕλληνας γεννηθέντος μακρὰν τῆς Ἑλλάδος. Ὑπὲρ τὰς ὑλικὰς του πρὸς τὸ Ἕθνος εὐεργεσίας κυριαρχεῖ ἡ εὐγενὴς του αἰσθηματολογία, ἡ λατρεία του εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἰδεώδη, ἡ λογισμένη ἀπόφασίς του νὰ ἀπορρίψῃ κάθε ἀριστοκρατικὴν του σύνδεσιν μὲ Ρωσσίδα τῆς θέσεώς του καὶ νὰ συζευχθῇ πτωχὴν καὶ ἐνάρετον Ἑλληνίδα. Καὶ ἀκόμη ἡ φυσιογνωμία τοῦ Βερναρδάκη ἐξαίρεται ὅτι ἠσθάνετο τοὺς ἀγῶνας τῆς γενετείρας τοῦ πατρὸς του, τῆς ἡρωϊκῆς Κρήτης, διὰ τὴν ὁποίαν ἐσκίρτα ἡ πατριωτικὴ ψυχὴ του.

Τοῦ Βερναρδάκη ἡ ἰδεολογία ἀποτελεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀποτελῇ ὑπόδειγμα διὰ κάθε Ἕλληνα ποῦ γεννᾶται ἢ ζῇ μακρὰ ἀπὸ τὸν γαλάζιον οὐρανὸν τῆς ὠραίας μας πατρίδος.

ΟΙ ΕΚ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ ΒΑΡΩΝΟΙ ΣΙΝΑΙ

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΕΛΛΗΝ ΚΑΥΧΗΜΑ ΕΝ ΤΗ ΞΕΝΗ

Ἡ μεγαλουργικὴ ἐν Βιέννῃ σταδιοδρομία τῶν Σίνα, πατρός, πατρὸς καὶ ἐγγόνου.—Ἰδρυσθάν παγκόσμιον ἐμπορικὸν καὶ τραπεζιτικὸν οἶκον, ἔγιναν ζάπλουτοι, ἐτιμύθησαν ὡς Αὐστριακοὶ πολῖται μὲ τὸν τίτλον τοῦ Βαρώνου, ἀλλὰ παρέμεναν τὴν ψυχὴν Ἕλληνας.—Αἱ εὐεργεσίαι των εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Η ΕΥΑΝΔΡΟΣ Ἡπειρος δὲν εἶναι ἡ μόνη κατ' ἐξοχὴν χώρα, ποῦ μᾶς ἐχάρισε τοὺς αἰσθηματικωτέρους τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν, οἱ ὅποιοι ζῶντες ἐν τῇ ξένῃ ἀφωσιώθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ καὶ οἱ ὅποιοι ἐκάλυναν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πατρίδος μας, διὰ πνευματικῶν καὶ ἄλλων κοινωφελῶν καθιδρυμάτων. Συμβολὴν εἰς τὸν ὡραῖον αὐτὸν ἀγῶνα ἔχουν παράσχει τὰ τέκνα καὶ ἄλλων χωρῶν Ἑλληνικῶν. Μετὰ τὴν Ἡπειρον ἔρχονται κατὰ τὴν αἰσθηματικότητα τὰ τέκνα τῆς Μακεδονίας, ἡ ὁποία σὺν ἄλλοις μᾶς ἐχάρισε καὶ τρεῖς ἐξαιρετικοὺς τύπους τῆς οἰκογενείας Σίνα, τὸν Σίμωνα Σίναν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γεώργιον Σίναν, καὶ τὸν τούτου υἱὸν Σίμωνα Σίναν.

Οἱ Σίναί κατάγονται ἐκ τῆς ἱστορικῆς πόλεως τῆς Βορειοδυτικῆς Μακεδονίας, τῆς διασήμευ Μοσχοπόλεως. Περὶ τοῦ κέντρου τούτου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀκμάσαντος τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἔχω ἀσχοληθῆ διὰ μελέτης, δημοσιευθείσης εἰς τὸ λογοτεχνικὸν περιοδικὸν τῶν Ἀθηνῶν «Τὰ Παναθηναϊα». Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1912—13 ὅτε ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατέλαβε τὴν πόλιν, εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰ μελετήσω τοὺς σωζομένους ἕως τότε κώδικας καὶ τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τῆς ἱστορικῆς πόλεως καὶ νὰ φέρω ἐκ πηγῶν ἀνθεντικῶν εἰς φῶς ὅλον τὸ παρελθὸν ἑλληνικὸν μεγαλεῖον τῆς Μοσχοπόλεως, ἡ ὁποία, ὅτε τῷ 1770 κα-

τεστράφη ὁλοτελῶς ὑπὸ τῶν Τουρκαλθανῶν ἦτο μία ἐκ τῶν πολυανθρωποτέρων ἑλληνικῶν πόλεων μὲ 60,000 πληθυσμόν, μὲ ζωηρὸν ἐμπόριον, μὲ βιομηχανίαν, μὲ θαυμασίας ἐκκλησίας, μὲ Ἀκαδημίαν, μὲ συγγραφεῖς, μὲ τυπογραφεῖον, μοναδικὸν τότε φαινόμενον, ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ. Μόνον δύο εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχον τυπογραφεῖα, τὸ Πατριαρχικὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὸ τῆς Μοσχοπόλεως.

Ὁ Σίμων Σίνας, ὁ πάππος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Ἀθῆναις καλλιμαρμάρου Σιναίας Ἀκαδημίας, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς τὴν Μοσχόπολιν, θεμελιώθεισαν κατὰ τὴν Ἰδὴν ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ ὀλίγων Βλαχοποιμένων, ἦτο προικισμένος μὲ προσόντα ἐξαιρετικὰ τῆς ἑλληνικῆς ἰδιοφυΐας. Διότι, ὅταν ἐξεπατρίσθῃ καὶ εὐρέθῃ εἰς ἓν ἀνώτερον πνευματικὸν περιβάλλον μιᾶς πολιτισμένης μεγαλοπόλεως, τῆς Βιέννης, ἐγένετο ἱδρυτὴς μεγάλου ἐμπορικοῦ καὶ τραπεζιτικοῦ Οἴκου, κατέστησε διάσημον τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὸς καὶ ὁ υἱὸς του καὶ ὁ ἑγγονός του ἀνῆλθον εἰς ἐπίσημα ἀξιώματα τῶν εὐγενῶν τῆς Αὐστρίας, ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Βαρόνου διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ τὰς ἐξαιρετικὰς τῶν ὑπηρεσίας εἰς τὸ Κράτος τῶν Ἀψβούργων, καὶ τὸ σπουδαιότερον διετήρησαν τὰ ἥθη αὐτῶν καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων των καὶ ἀμόλυντον τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν καὶ ζωηρὰν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἣ ὁποία ἀπὸ τῆς ξένης ἡσθάνθη τὰ εὐεργετήματα τῆς ἐπιλέκτου οἰκογενείας τῆς Μοσχοπόλεως. Ἀξιῶμεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ τῆς σταδιοδρομίας τῶν Σίνα, τὸ παράδειγμα τῶν ὁποίων εἶναι φρονηματιστικὸν καὶ ἐξόχως διδακτικὸν καὶ διὰ τοὺς μακρὰν τῆς γενετείρας των ζῶντας Ἑλληνας τοῦ Νέου Κόσμου.

Ὁ Σίμων Σίνας, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τουρκαλθανῶν πυρπόλησιν καὶ καταστροφὴν τῆς Μοσχοπόλεως, κατέφυγεν εἰς τὴν Νύσσαν τῆς σημερινῆς Σερβίας. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐγεννήθη τῷ 1783 ὁ υἱὸς του Γεώργιος, ὁ ὁποῖος, ὡς θὰ ἴδωμεν διὰ τῶν κατωτέρω, ὑπερέβη τὸν πατέρα του καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι ἦτο μία ἐξαιρετικὴ ἐμπορικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ ἰδιοφυΐα. Εἰς τὴν Νύσσαν ὁ Ἕλλην μικρέμπορος, μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ του, εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ χάσῃ τὴν νεαράν του σύζυγον. Διὰ

Ὁ Βαρώνος Γεώργιος Σίνας (1783—1856). Δέν ἐγεννήθη ἐν Ἑλλάδι. Ἐξῆσεν ἐν Αὐστρία, ἀπέκτησε πλοῦτον, δόξαν καὶ τιμὰς βασιλικάς, ἀλλ' ἡ ψυχὴ του παρέμεινεν ἀναλλοιώτως Ἑλληνικὴ καὶ ἐκαυχᾶτο ὅτι ἦτο Μακεδών. Σὺν ἄλλοις ὁ Σίνας ἱδρύσε τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ υἱός του τὴν περίφημον Ἀκαδήμειαν

τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ πέμψῃ τὸν Γεώργιον, νήπιον ἀκόμη, εἰς τὰς Σέρρας παρὰ τῇ ἀδελφῇ τῆς ἀποθανούσης πυζύγου του, οὗτος δὲ ἀπεφάσισε νὰ συμπήξῃ τὸ κέντρον τῶν ἐργασιῶν του εἰς τὸ Μοναστήριον. Ταχέως ὅμως ἀντελήφθη, ὅτι ἐμπόριον καὶ βιομηχανία καὶ ἐν γένει ἡ πρόοδος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προκόβουν, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἀσφάλεια καὶ εὐνομία. Διὰ τοῦτο μὲ τὰ ὀλίγα χρήματα ποῦ εἶχεν, ἐτρόπη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αὐστρίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διεξῆγε τὸ ἐμπόριον τοῦ βάμβακος, πηγαινοερχόμενος ἀπὸ Βιέννης εἰς Μακεδονίαν, διασχίζων τὴν ἐπικινδυνωδεστάτην ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθουν τὰ καραβάνια, ἀλλὰ βραδύτερον ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς εἰς τὴν Βιέννην. Ἐκεῖ μετεκάλεσεν ἐκ Σερρῶν καὶ τὸν υἱόν του Γεώργιον, τὸν ὁποῖον ἐμόρφωσεν εἰς τὰ Αὐστριακὰ παιδευτήρια.

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΣΙΝΑ ΕΝ ΑΥΣΤΡΙΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ ΜΙΑΝ ΜΕΓΑΛΟΥΡΓΙΚΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΑΙΜΟΝΙΟΥ

Ὁ Σίμων Σίνας καὶ ὁ ἀκολουθήσας τὸ στάδιον τοῦ πατρὸς Γεώργιος Σίνας, θέσαντες ὡς κρηπίδα τῶν ἐπιχειρήσεών των τὴν ἐντιμότητα, ἀπέκτησαν φήμην διὰ τὴν παροιμιώδη ἀρετὴν των καὶ εὐθύτητα, διὰ τοῦτο καὶ ταχέως ἔγιναν βαθύπλουτοι. Ἐστάθησαν ἱκανοὶ νὰ ἐπωφεληθοῦν τῶν εὐκαιριῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν τότε εἰς τὴν Εὐρώπην, λόγῳ τῶν πολέμων, ἐκέρδισαν ἀμύθητα ποσὰ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τοῦ βάμβακος, ἔγιναν γαιοκτήμενες ἐπὶ εὐρυτάτων ἐκτάσεων ἐν Αὐστρίᾳ, ἀνίδρυσαν μεγαλοπρεπῆ νηματοποιεῖα καὶ ἐργοστάσια βαμβακερῶν ὑφασμάτων, συνετέλεσαν ἐξ εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς χώρας, ἔνθα ἐπλούτησαν καὶ εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Αὐστρίας, διαφόρων ταμειυτηρίων καὶ ἄλλων πιστωτικῶν ἰδρυμάτων καὶ πλουτοπαραγωγικῶν Ἑταιρειῶν, καὶ ἐχάρισαν γαίης πρὸς δημιουργίαν Αὐστριακοῦ Πολυτεχνείου. Ἡ δρᾶσις τῶν Μοσχοπολιτῶν Ἑλλήνων ἐν Αὐστρίᾳ παρουσιάζει μίαν ἀληθῶς μεγαλουργικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ δαιμονίου.

Ἐκδουλεύσεις τόσον μεγάλαι εἰς τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν κατέστησαν θετὴν των πατρίδα καὶ τοιαύτη ἀρετὴ ἑλληνικὴ ἐπιδειχθεῖσα ὑπὸ τῶν τέκνων τῆς ἐρημωθείσης Μακεδονικῆς πόλεως, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ τύχῃ τῆς

πανηγυρικῆς ἀναγνώρισεως ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς Κυβερνήσεως. Διὰ τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ὁ Α΄, ἐπιβραβεύων τοὺς Σίνας, ἀνεκήρυξε τῷ 1818 εἰς Βαρώνους, πατέρα καὶ υἱόν, καὶ ἀπένειμε τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας ὅχι μόνον εἰς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν.

Ἀναχθέντες εἰς ἐπίζηλα ἀξιώματα τῆς Αὐστριακῆς ἀριστοκρατίας, θαυμαζόμενοι καὶ τιμώμενοι ὑπὸ πάντων οἱ Σῖναι δὲν ἐμέθυσαν ὑπὸ τῶν ἀξιωμάτων καὶ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὴν ψυχὴν των νὰ ὑποστῇ ἀλλοίωσιν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζησαν καὶ ἀνεδείχθησαν καὶ ἐπεβλήθησαν.

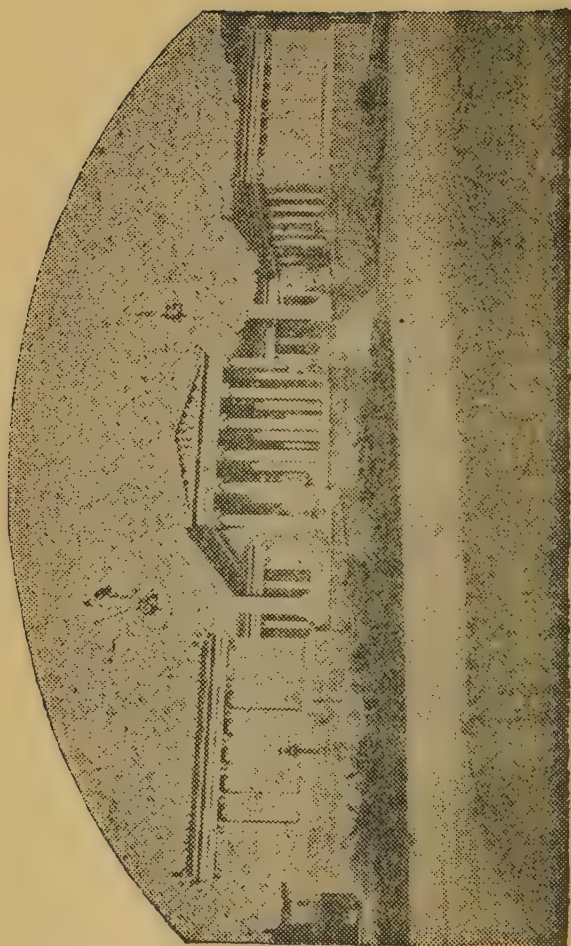
Τὸ ὡραῖον Ἀστεροσκοπεῖον τῆς Ἑλλάδος, ἵδρυμα τοῦ ἐκ Μοσχολέως Γεωργίου Σίνα, βαρώνου τῆς Αὐστριακῆς Αὐλῆς

Ὁ Γεώργιος Σίνας, ἀποκτήσας μαζὺ μὲ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν τοῦ πατρός του, ἐκαυχᾶτο πάντοτε, ὅτι εἶναι Μακεδὼν καὶ ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδος του. Παρέμεινε Ἕλλην ἀναλοίωτος τὰ αἰσθήματα, κατὰ τρόπον ὑποδειγματικόν. Ὁ Γεώργιος Σίνας ἠρέσκετο νὰ λέγῃ πάντοτε τὰ ἑξῆς:

«Μόνον τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ παράσημα, τὰ ὅποια ἐνίστε δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀξίαν, μοὶ ἐχορήγησεν ὁ τόπος οὗτος, τὰ δὲ ἐντίμως κτώμενα πλούτη, ἅτινα μόνον ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀξίαν, ἀπέκτησα ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου μου ὡς Μακεδὼν· εἰς τὴν Μακεδονικὴν λοιπὸν καταγωγὴν μου ὀφείλω τὴν ἀξίαν μου καὶ δι' αὐτῆς ἐθισαύρισα τὸν πλοῦτόν μου». Εἶχε τὴν μεγαλειτέραν ιδέαν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ τὸ ἐθεώρει μεθ' ὑπερηφανείας ὡς τίτλον τιμῆς, ὅτι ἐγεννήθη Ἕλλην, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἀστήρικτοι ὄντες ἠκολούθουν τὸ ρεῦμα τῆς ξενικῆς ἀφομοιώσεως.

ΣΥΝΕΔΥΑΖΟΝ ΑΡΜΟΝΙΚΩΣ ΤΗΝ ΛΑΤΡΕΙΑΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΘΕΤΗΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Σίμωνος Σίνα, ἐπισυμβάντος τῷ 1822, ὁ Γεώργιος Σίμωνος Σίνας, ἀναλαβὼν μόνος τὰ ἥνία τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ τραπεζιτικοῦ Οἴκου τῶν Σίνα, ἀνέπτυξε τοιαύτην δραστηριότητα καὶ θαυμαστὴν ἐπίνοιαν καὶ ἐδείχθη τόσον τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, πρὸ πάντων εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν καὶ ἐξεδήλωσε τοιαύτην ἀκεραιότητα χαρακτῆρος, ὥστε εἶχε καταπλήξει ἀληθῶς τὴν ἐποχὴν του. Εἵχεν ἐπιβληθῇ πανταχοῦ ὡς μία σπανία ιδιοφυΐα. Ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς Ἑταιρείας πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμων ἐν Αὐστρίᾳ, τῆς ὁποίας ἀνέπτυξε τεραστίως τὰς συγκοινωνίας. Ἐδημιούργησεν ἄλλην Ἑταιρείαν πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τοῦ Δουνάβεως, δι' αἰμοπλοίων καὶ ἔδωκε τεραστίαν ὥθησιν εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Εὐρώπης, μέχρι τῶν περάτων τῆς Ἀνατολῆς. Συνετέλεσεν εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν εὐρεΐαν κατανάλωσιν τοῦ καπνοῦ καὶ συνέλαβε τὸ πραγματικῶς τολμηρὸν σχέδιον νὰ ἐνώσῃ τὰς δύο πόλεις Βούδαν καὶ Πέστην διὰ κατασκευῆς τῆς διασήμεου ἑναερίου γεφύρας τῆς θαυμαζομένης μέχρι σήμερον καὶ διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν τῆς ἐντέλειαν. Τὸ ὄνομα τοῦ Σίνα ἤκουετο παντοῦ μὲ σεβασμόν. Κατήντησε νὰ ὑπολαμβάνεται, ὡς πρόσωπον αὐτόχρημα μυθολογικόν, διὰ τὴν δημιουργικότητα αὐτοῦ καὶ τὰ καταπληκτικὰ σχέδια, τὰ ὅποια ἔθετε πάντοτε ἐπιτυχῶς εἰς ἐφαρμογὴν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἄπορον, ὅτι ὁ σύνδεσμος τῶν μεγαλεμπόρων τῆς Αὐστρίας ἀνεκέρυξεν ὡς ἡγέτην αὐτοῦ τὸν μεγαλοφυᾶ Ἕλληνα καὶ ἐξηγεῖται ἀκόμη διατὶ

Ἡ περίφημος ἐκ μαρμάρου Σιναία Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν.
Ἀνηγέρθη διὰ τῶν ἐκατομμυρίων τοῦ Βαρόνου Σίμωνος Σίνα,
ἐγγόνου τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ ἐν Βιέννῃ ὁμωνύμου Τραπεζιτικοῦ
Οἴκου Σίμωνος Σίνα, τοῦ Μοσχοπολίτου.

ἡ Ἑταιρεία τῶν Καισαροβασιλικῶν σιδηροδρόμων ἀνηγόρευσεν ὡς Πρόεδρον αὐτῆς τὸν Γεώργιον Σίναν.

Ὁ Μοσχοπολίτης εὐπατρίδης εἶχε τιμηθῇ διὰ τῶν ἀνωτέρων παρασῆμων διαφόρων Κυβερνήσεων, εἰς ἐκδήλωσιν ἀναγνωρίσεως τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἔργων τοῦ Ἑλλήνος. Ὑπῆρξε σὺν ἄλλοις καὶ ἐπίτιμος πολίτης τῶν Οὐγγρικῶν πόλεων Βούδας, Σαγαδίνου καὶ Ἀγάδ, Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ, Ἀντιπρόεδρος τῆς Αὐστριακῆς Προνομιούχου Τραπεζίης, πρῶτος ἀντιπρόσωπος τοῦ Καισαροβασιλικοῦ Αὐστριακοῦ συστήματος, Πρόεδρος, ὡς εἶπομεν, τῆς Καισαροβασιλικῆς προνομιούχου Ἑταιρείας τῶν Αὐστριακῶν σιδηροδρόμων καὶ τῆς κρεμαστῆς γεφύρας Βούδα—Πέστης, ἀντιπρόσωπος καὶ μέτοχος καὶ ἡγέτης διαφόρων ἐργοστασίων καὶ ἀναριθμητῶν ἄλλων Ἑταιρειῶν, μέγας γαιοκτήμων ἐν Αὐστρίᾳ, Βοημίᾳ, Μοραβίᾳ, Οὐγγαρίᾳ, ἐν τῷ Σερβικῷ Βοεβοδάτῳ, ἐν Μολδοβλαχίᾳ, καὶ ἄλλαχοῦ.

Ὁ Σίνας ὑπῆρξεν ἐν Εὐρώπῃ μία Ἑλληνικὴ δόξα. Τονίζομεν τὴν λέξιν «ἑλληνικὴ δόξα», διότι καίτοι κατέστη κυριαρχοῦσα διεθνῆς φυσιογνωμία, ἐνθυμίζουσα τὴν παγκόσμιον ἐπιβολήν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἐν τῇ ἐποχῇ μας ὁ Βασίλειος Ζαχάρωφ, ἐν τούτοις παρέμεινεν ἄγνός Ἑλλήν εἰς πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δρᾶσιν, ἑλληνικώτατος πρὸ παντὸς εἰς τὸν οἰκογενειακόν του βίον.

Ὁ Σίνας ἔλαβεν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἐν γένει ἑλληνικά πράγματα. Δὲν ἄφησεν ἐκπαιδευτικὸν ἢ φιλανθρωπικὸν ἴδρυμα, χωρὶς νὰ τὸ προστατεύσῃ. Παρέσχε γενναίαν τὴν συνδρομὴν του καὶ τὴν ἐνίσχυσίν του εἰς τὴν σύστασιν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος, συνδεόμενος ἐκ παίδων διὰ φιλίας μὲ τὸν ἀείμνηστον ἱδρυτὴν αὐτῆς, τὸν ἐξ Ἠλείρου μέγαν πατριώτην Γεώργιον Σταύρου. Ἀνήγειρεν ἰδίαις δαπάναις, τῷ 1842, τὸ θαυμάσιον Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἐπροίκισε δι' ἐργαλείων καὶ βιβλιοθήκης καὶ ἀνέλαβε καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ συντήρησιν.

Ἀλλὰ τὸ κάλλιστον τῶν κληροδοτημάτων του πρὸς τὸ ἔθνος εἶναι, ὅτι ἐχάρισε τὸν ἀντάξιον υἱόν του, τὸν Σίμωνα Σίναν, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ πατρός.

Ὅταν ὁ Γεώργιος Σίνας ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ, τῷ 1856, ὁ ἀντάξιός υἱὸς του Βαρῶνος Σίμων Σίνας, ἔκτε-

λῶν ἱερὰν τοῦ πατρὸς του ἐντολήν, ἐξηκολούθησε πλουσιοπαρόχως τὰ πρὸς τὸ Ἔθνος εὐεργετήματα.

Ὁ Σίμων Σίνας, γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ, τῷ 1810, διέτελεσε Πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Βερολίνον, εἰς τὸ Μόναχον, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Βιέννην, μέχρι τοῦ 1862. Τῷ 1859, ὁ Σίμων Σίνας, ἑγγονος τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ ὁμωνύμου Τραπεζικοῦ Οἴκου Σίμωνος Σίνα, κατέβαλε τέσσαρα ἑκατομμύρια δραχμῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἀνηγέρθη ἐκ μαρμάρου ἢ φερώνυμος Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τῶν ἀληθῶς ἀγλαΐσματων τῆς νεοελληνικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, τὸ ὁποῖον καλλύνει καὶ λαμπρύνει τὴν Ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ Σιναΐα Ἀκαδημία, ἰδρυθεῖσα κατὰ τὰ σχέδια τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν, εἶναι τὸ ὠραιότερον καὶ πολυτελέστερον μαρμαρίνον ἴδρυμα τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ κολοσσιαῖα ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ οἱ ἀνδριάντες τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀνάγλυφα, τὰ στολίζοντα τὰς πολυτελεῖς μετόπας τοῦ θαυμασίου ἀληθῶς κτιρίου, ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν σμίλην Ἑλλήνων γλύπτου, τοῦ Λεωνίδα Δρόση. Ὁ Σίμων Σίνας ἐτελεύτησεν ἐν Βιέννῃ, τῷ 1876, πρὶν ἀποπερατωθῇ τὸ ἔργον. Εὐτυχῶς ἡ σύζυγός του Ἰφιγένεια, ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς ἐν Ρουμανίᾳ οἰκογενείας Γρίκα, ἀπεπεράτωσε τῷ 1884 τὸ κάλλιστον τῶν ἐν Ἀθήναις ἰδρυμάτων. Ὁ Σίμων Σίνας ἀπέκτησε τέσσαρας θυγατέρας. Τούτων δύο, ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Ἑλένη, συνεζεύχθησαν μετὰ ἐπιφανῶν Ἑλλήνων, ἡ μὲν πρώτη μετὰ τοῦ Γεωργίου Μαυροκορδάτου, ἡ δὲ δευτέρα μετὰ τοῦ Γρηγορίου Ὑψηλάντου, ὅστις διέτελεσε Πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἐν Βερολίνῳ, ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Βιέννῃ. Θυγατέρες ἐνὸς Σίνα, κατέχοντος τίτλον Αὐστριακῆς εὐγενείας καὶ κυρίου μεγάλου πλούτου, Πρεσβευτοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐν Αὐστρίᾳ, ἦσαν περιζήητοι ὑπὸ τῶν πλουσίων τῆς Αὐστριακῆς ἀριστοκρατίας. Ἀλλ' ὁ πατήρ, συνεχίζων τὰς ἱερὰς παραδόσεις, τὰς ὁποίας καθιέρωσεν ὁ πάππος του, ἐπροτίμησε τὴν μετὰ Ἑλλήνων σύνδεσιν, πρὸς διαιώνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Ἀπὸ τὴν ἀναγραφὴν τῆς ἐξιστορήσεως τῆς ζωῆς τῶν Σίνα, πάππου, πατρὸς, καὶ υἱοῦ, δὲν μᾶς προξενοῦν καμμίαν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν, οὔτε τὰ πλούτη, τὰ ὁποῖα ἀ-

πέκτησαν, οὔτε οἱ τίτλοι τῆς εὐγενείας, μὲ τοὺς ὁποίους ἐτιμήθησαν ὑπὸ βασιλέων καὶ κυβερνήσεων, οὔτε τὰ ἐκατομμύρια, τὰ ὅποια ἐσκόρπισαν καὶ ἐν Αὐστροῖα καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὑπὲρ εὐγενῶν σκοπῶν. Μᾶς συγκινεῖ ἰδιαιτέρως τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Βαρῶνοι Σῖναι, ἀποκτήσαντες ξένην ἰθαγένειαν ἐκεῖ, ὅπου ἐπλούτησαν καὶ ἀνεδείχθησαν, παρέμειναν ἄγνοοι Ἕλληνες καὶ συνεδύαζον ἀρμονικῶς τὴν θερμὴν ἀγάπην των πρὸς τὴν ὡραίαν Ἑλλάδα, μὲ τὰ καθήκοντα τὰ ὅποια εἶχον πρὸς τὴν θετὴν των πατρίδα, τὴν Αὐστροῖαν.

Ἄς παραμείνη, λοιπόν, ἱερὰ ἡ μνήμη τῶν μεγαλοκάρδων Μοσχοπολιτῶν, καὶ ἃς ἐμπνεώμεθα ἀπὸ τὴν φιλοπατρίαν ἐκείνων καὶ ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς, οἱ ὅποιοι ἐξελέξαμεν ὥς ἰδιαιτέραν μας πατρίδα, τὴν εὐδαίμονα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Δημοκρατίαν.

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

Ο ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αἱ σπουδαί του εἰς τὰ Ἰωάννινα.—Ὁ Σταύρου ἐν Βιέννῃ πρὸς ἀνωτέραν μόρφωσιν.—Ἡ ἐμπορικὴ του ἐπίδοσις ἐν Αὐστρίᾳ.—Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821.—Ὁ φιλόπατρις Ἡπειρώτης εἰς Πετρούπολιν, εἰς τὴν Πίζαν καὶ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα.—Αἱ ὑπηρεσίαι του εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα.—Ὁ Καποδίστριας, ὁ φιλέλληνας Ἐννάρδος καὶ ὁ Γεώργιος Σταύρου.—Δημιουργία καὶ διοικήσις τοῦ ἔθνικοῦ πιστωτικοῦ ἰδρύματος.—Ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ μιᾶς Τραπεζίτης. — Ἀθάνατοι ὑποθῆκαι τοῦ Βενιαμὶν Φραγκλίνου.

ΕΚ ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΝ παραγόντων τῆς ἀκμῆς ἑνὸς Κράτους εἶναι καὶ ἡ ἀνθηρότης τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Ἡ οἰκονομικὴ εὐρωστία ὑποβοηθεῖ τὴν γενικὴν πρόοδον καὶ συντελεῖ καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ εἰς τὴν τόνωσιν ὅλων ἐκείνων τῶν ἡθικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι προάγουσιν τὴν γενικὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ χρῆμα ἀποτελεῖ τὸ νεῦρον τοῦ πολέμου—εἶπεν ἐπιγραμματικώτατα ὁ Κορσικανὸς δορυκτῆτωρ. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον καὶ ἔχει ἀναμφισβήτητον τὸ κῦρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διετύπωσεν ὁ διάσημος Θιέρσος, ὅταν ἐπεφώνει: Δώσατέ μοι καλὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, διὰ νὰ σᾶς χαρίσω ἀρίστους ὑπουργοὺς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν!

Ὅσοι συντελοῦν εἰς τὴν εὐημερίαν ἑνὸς λαοῦ, ὅσοι ἐμπνέουσιν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν οἰκονομίαν καὶ σπρώχνουν τὸν λαὸν πρὸς τὴν φιλοπονίαν καὶ ἱτὴν παραγωγὴν καὶ χαρίζουν εἰς τὸν λαὸν τοῦτον τὰ μέσα τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ τὸν προασπίζουσιν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν ἐκμεταλλευτῶν καὶ τῶν τοκογλύφων, ὅλοι αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀθληταί, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ εὐγνώμοσύ-

νη τῶν προαγομένων ἐν ἡθικῇ καὶ ὕλικῇ εὐημερίᾳ λαῶν.

Ένας τοιοῦτος τύπος, συνδεόμενος ἀρρήκτως μὲ τοὺς ἀγῶνας πρὸς οἰκονομικὴν ἀνθήσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ πρὸς βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι καὶ ὁ Ἡπειρώτης Γεώργιος Σταύρου, ὁ ἰδρυτὴς καὶ πρωταθλητὴς τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος Διοικητὴς ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη. Ἀξίζει ἐπομένως νὰ μελετήσωμεν τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ ἐξόχου τούτου Ἡπειρώτου καὶ νὰ ἀντλήσωμεν διδάγματα φρονητισμοῦ ἀπὸ τὴν φιλοπατρίαν αὐτοῦ καὶ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον καὶ ἀπὸ τὸ ἀκοίμητον αὐτοῦ ἐνδιαφέρον πρὸς προαγωγὴν τοῦ πρώτου καὶ κυριωδεστάτου πιστωτικοῦ ἰδρύματος τῆς Πατρίδος μας, τὸ ὁποῖον συνετέλεσεν εἰς τὴν γενικὴν πρόοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Ὁ Γεώργιος Σταύρου ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, κατὰ τὸ 1775, ἀπέθανε δὲ ἐν Ἀθήναις ἐν ἡλικίᾳ 93 ἐτῶν, τῷ 1868. Ὁ πατὴρ του Σταῦρος Ἰωάννου ἦτο εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων Ἰωαννιτῶν καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς ἔμπορος καὶ ὡς προεστὼς τῆς γενετείρας του. Ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου ἤκμαζον τότε τὰ Ἐκπαιδευτήρια, ἔλαβε τὴν πρώτην μόρφωσιν ὁ Γεώργιος εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Μπαλάνων. Ἐλάβομεν δὲ καὶ ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ τονίσωμεν, ὅτι τὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας σχολεῖα τῆς πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου δὲν ἀπέβλεπον μόνον εἰς τὴν μετάδοσιν γνώσεων, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἀπειργάζοντο ψυχὰς εὐγενεῖς, ἄνδρας ἐλευθέρους, ὑψηλόφρονας, προικισμένους μὲ ὅλα τὰ ἐφόδια διὰ νὰ καθοσιωθοῦν εἰς τοὺς ὠραίους ἀγῶνας, ὑπὲρ τῶν μεγάλων πραγμάτων τοῦ κόσμου. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 καὶ ἡ ἔκρηξις αὐτῆς καὶ ἡ διάρκεια καὶ ὅλαι αἱ ἀρεταὶ τῆς Φυλῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐκλάμψει καὶ πρὸ παντὸς ἡ θαυμασιωτάτη ἐγκαρτέρησις καὶ ἡ αὐτοθυσίᾳ καὶ ἡ ἐκπληκτικὴ φιλοπατρία δὲν εἶναι δυνατόν πλήρως νὰ κατανοηθοῦν, ἐὰν δὲν μελετηθῇ τὸ θεῖον ὄντως ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐπετέλει τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον τῆς Τουρκοκρατίας, τὸ ὁποῖον ἐσφυρηλάτει χαρακτῆρας ἀδαμαντίνους καὶ ὡς τοιούτους τοὺς ἀπέδιδεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

Ὁ ἀείμνηστος Ἡπειρώτης Γεώργιος Σταύρου, ὁ ἱδρυτὴς καὶ
πρῶτος διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς μας, ὑπῆρξεν ἓνας
ἐκ τῶν ὡραιότερων ἐκπολιτιστῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Γνήσιος τροφίμος τῶν κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπιστικῶν καὶ Ἑλληνοποιῶν Σχολῶν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ὑπῆρξε καὶ ὁ μαθητὴς, ὁ ὁποῖος θὰ ἀποτέρου βραδύτερον τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῶν ἀγόνων τῆς Πατρίδος καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ θὰ καθίστατο ἓνας ἐκ τῶν θαυμασιωτέρων τελεσιουργῶν τῆς οἰκονομικῆς εὐρωστίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΕΙΝΑΙ ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΖΟΥΝ ΤΟΥΣ ΥΙΟΥΣ
ΑΞΙΟΥΣ ΥΨΗΛΟΤΕΡΩΝ ΥΠΟΥΡΓΗΜΑΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΚΟΣΜΩ

Ὁ Γεώργιος Σταύρου, γενόμενος ἐγκρατὴς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ πατρίδι του καὶ ἐμφορούμενος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν ὠραιότερων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἰνδαλμάτων, ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς. Ἦτο ἡ φιλοδοξία τοῦ πατρὸς νὰ καταστήσῃ διὰ τῆς μαθήσεως τὸν υἱόν, ἄξιον μεγάλης ἐν τῷ Ἐθνει του κλήσεως.

Ἐν Βιέννῃ, ὅπου ὁ πατὴρ εἶχεν εὐρύνει τὴν ἐμπορικὴν αὐτοῦ ἐπίδοσιν, ὁ Γεώργιος Σταύρου κατηρτίσθη εἰς ἓν τῶν ἀρίστων Λυκείων. Ἐκεῖ, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Καισαροδασιλέων, ὁ νέος Ἰωαννίτης ἔλαβεν ὅλα τὰ ἐφόδια πρὸς μίαν δρᾶσιν ἐξαιρετικὴν, ἐξέμαθε δὲ τελείως καὶ Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, τὴν Γερμανικὴν καὶ τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν, τὰς ὁποίας ἔγραφε καὶ ὠμίλει μετ' ὅσης εὐχερείας καὶ τὴν μητρικὴν του γλώσσαν. Οὕτως ἀριστα κατηρτισμένος ὁ Γεώργιος Σταύρου ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀνέλαβεν ἐν Βιέννῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐμπορικοῦ καταστήματος τοῦ πατρὸς του, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὰ Ἰωάννινα, διὰ νὰ συνεχίσῃ ἐκεῖ τὴν ἐθνωφελῆ του δρᾶσιν.

Ὁ ἐμπορικὸς Οἶκος τοῦ Σταύρου εἰς τὴν Βιέννην ἥκμαζεν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ φιλοπάτριδος καὶ ἐξηngenισμένου Ἡπειρώτου, ὅπως ἥκμαζον καὶ αἱ ἐργασίαι καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν Ἑλλήνων, τῶν Σίνα, τοῦ Δούμπα καὶ ἄλλων ἐθνικῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ὁ Γεώργιος Σταύρου, ὁ ὁποῖος ὠνειροπόλει τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ ἑνα ζυγὸν στυγερώτατον θὰ ἐμνήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἡ ὁποία προπαρεσκεύαζε τὸ μέγα, τὸ Πανελλήνιον κίνημα. Καὶ ὅταν ἡ ἐπαναστατικὴ πυρκαϊὰ μετεδόθη ἀπὸ τῶν Παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν

καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ ἐπιφανὴς Ἡ-
πειρώτης δὲν κατῆλθε μὲν ἀμέσως εἰς τὴν Πατρίδα,
ἀλλ' ὁμως μετὰ τὰ ἀτυχήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψη-
λάντου, ἐγκατέλειψε τὰς ἐν Βιέννῃ ἐμπορικὰς καὶ Τρα-
πεζιτικὰς ἐπιδόσεις του καὶ μετέβη εἰς τὴν Πετρούπολιν.
Μετέβη πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια,
πρὸς ὃν ἀπέβλεπεν ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἄνδρα, ὅστις
ἠδύνατο νὰ ρυθμίσῃ τὸ Πανελλήνιον ἐκείνο κίνημα, διὰ
νὰ καταστή τούτο, καλῶς κυβερνώμενον, ἄξιον εἰς ἀπο-
τελέσματα, ἄξιον καὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ
Ἑθνους. Ἐκ Πετροπόλεως ὁ Γεώργιος Σταύρου μετέ-
βη εἰς τὴν Πίζαν, ὅπου διέτριβον πλείστοι ἐπιφανεῖς
Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο διὰ τὴν εὐδόσιν τοῦ
Ἀγῶνος. Μετ' αὐτῶν συνήνωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του,
τὴν φρόνησίν του καὶ τὴν φωτεινὴν του διάνοιαν καὶ τὴν
ἐνεργητικότητα ὁ φιλόπατρις Ἡπειρώτης.

Κατὰ τὸ 1824, ὁ Γεώργιος Σταύρου, κατάφορτος ἀ-
πὸ ὅπλα καὶ πολεμεφόδια, κατήρχετο εἰς τὴν Πατρίδα,
διὰ νὰ συμμετάσχῃ ἐνεργότερον εἰς τὰ πράγματα τοῦ
ἀγωνιζομένου Ἑθνους του. Καὶ δὲν ἔγινε μὲν ὀπλοφό-
ρος, ἀλλ' ἡ Πατρίς εἶχε τότε ἀνάγκην καὶ στρατιωτῶν
ἐν τῇ διοικήσει. Καὶ ὁ Γεώργιος Σταύρου ἐστρατεύθη
καὶ ὑπηρέτησεν εἰς τὸν κύκλον, ὅπου θὰ ἀνεδεικνύετο
χρησιμώτερος διὰ τὴν Πατρίδα του. Ἐξελέγη καὶ ὑπη-
ρέτησε μετ' ἀφοσιώσεως ὡς Ταμίας τοῦ τότε Προέδρου
τῆς Κυβερνήσεως, ἥτοι τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὡς ἐλέγετο
τότε, Γεωργίου τοῦ Κουντουριώτη.

Βαδύτερον συναντῶμεν τὸν Γεώργιον Σταύρου ὡς
πληρεξούσιον τῶν Ἡπειρωτῶν εἰς δύο Ἑθνικὰς Συνε-
λεύσεις, ὅπου ἠκούετο ἡ συνετὴ αὐτοῦ γνώμη. Ἐλαβεν
ἐνεργὸν καὶ κύριον μέρος εἰς Οἰκονομολογικὰς Ἐπιτρο-
πὰς, ὅταν δὲ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἰωάννης Κα-
ποδίστριας ὡς Κυβερνήτης, ὁ Γεώργιος Σταύρου ἐχρη-
σιμοποιήθη εὐρύτερον καὶ ὡς μέλος τοῦ Πανελληνίου
καὶ ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἣτις εἶχε τότε τὴν μορφήν
ἐνὸς Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν. Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ εὐγε-
νοῦς Ἡπειρώτου ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ειδικότητος αὐτοῦ,
ὑπῆρξαν πάντοτε πολύτιμοι καὶ ἐξαιρετικά. Θαυμαστής
ὢν τοῦ Καποδίστρια, διετέλεσεν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ χεὶρ διὰ
τὴν ρύθμισιν καὶ ἐπίλυσιν τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων

τῆς Πατρίδος μας. Καὶ τοῦ Κυβερνήτου δὲ ἀφ' ἐτέρου ἢ ἐκτίμησις καὶ ἐμπιστοσύνη εἰς τὸν ἄριστα μορφωμένον καὶ εὐγενῆ 'Ηπειρώτην ὑπῆρξεν ἀπεριόριστος. Ἐντεῦθεν, ὅταν ἡ δολοφονικὴ σφαῖρα ἄφησεν ἅπνουν τὸν μέγαν Κερκυραῖον εὐπατρίδην, ὁ Γεώργιος Σταύρου ἠσθάνθη τόσον βαθύτατα τὸ ἄλγος, ὥστε ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. ἠσθάνθη καὶ αὐτός—ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄριστεῖς τοῦ Ἔθνους— ὅτι τὸ στυγερόν ἐκεῖνο ἔγκλημα τῶν Μαυρομιχαλαίων ἦτο ἰσοδύναμον πρὸς τὴν θανάτωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ κοίλωμα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἡ σφαῖρα ἐπροξένησεν εἰς τὸν κίονα τῆς ἐξωθύρας τοῦ Ναοῦ τοῦ «Ἁγίου Σπυρίδωνος» δὲν ἐσυμβόλιζε τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ἀνοιγμα ἐνὸς τάφου μέσα εἰς τὸν ὅποιον ἐθάπτετο, ἀνακοπτόμενον, τὸ ἐξαίσιον ἔργον τῆς ταχυτέρας ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐξεληθούσης αἱμοφύρτου καὶ καταρρακωμένης, μετὰ ἓνα μακροχρόνιον καὶ πολύνεκρον ἀγῶνα, κατὰ τῶν τυράννων τῶν Ἑλλήνων.

Ο ΤΙΤΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΔΟΤΟΥ ΑΠΟΝΕΜΕΤΑΙ ΥΠΟ ΤΗΣ ΣΚΟΤΙΣΜΕΝΗΣ
ΕΜΠΑΘΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ
ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ

Κατὰ τὸ 1835, ὁ φιλόπατρις ἠπειρώτης ἐδέχθη καὶ αὖθις νὰ λάβῃ δημοσίαν θέσιν. Διωρίσθη Ἐλεγκτὴς παρὰ τῷ Ἐλεγκτικῷ Συνεδρίῳ. Ὁ Σωκράτης Κολιάτσος, ἓνας ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων κληρικῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, εἰς τὸν ἐπικήδειον, τὸν ὅποιον ἐξεφώνησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Γεωργίου Σταύρου ἀναφέρει, ὅτι, ὅταν ἠρωτήθη οὗτος, ἐὰν εἶναι εὐχαριστημένος ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἐλεγκτοῦ, ἀπήντησε: «Δὲν ἀπόκειται εἰς ἐμὲ νὰ προσδιορίσω τὴν κατάλληλον θέσιν, ἀλλ' εἰς τὴν Κυβέρνησιν· εἰς ἐμὲ ἐπιβάλλεται τὸ καθήκον νὰ ὑπηρετήσω ὅσον δύναμαι τὴν Πατρίδα μου».

Καὶ ὑπῆρξε πράγματι πρότυπον εὐόρκου στρατιώτου τοῦ καθήκοντος. Διετήρησε δὲ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρός του καὶ εἶχεν ἀδούλωτον τὸ φρόνημα. Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τῶν πολιτικῶν παθῶν, τὰ ὅποια ἐξεδηλοῦντο καὶ τότε μετ' ἀγριότητος, ὅπως καὶ προσφάτως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου καὶ μετ' αὐτόν, ὁ Γεώργιος Σταύρου διετήρησεν ὅλην τὴν νηφαλιότητα τῆς κρίσεως αὐτοῦ. Δὲν ἐξετραχηλίσθη εἰς τὴν ἀκοσμίαν, τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ

προσωπολατρεία εκείνη, ἡ παρασκευάσασα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας συμφορὰς ἀνηκέστους εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ὁ ἐξηγυγενισμένος Ἡπειρώτης δὲν ἀνῆκεν εἰς κόμματα. Διὰ τοῦτο εἶχε πολλάκις παρεξηγηθῇ ὑπὸ τῶν μαινομένων καὶ τότε μερίδων, ὡς μὴ ἐκπροσωπῶν ἐν τῇ πολιτικῇ ἓνα ὀρθόδοξον τύπον τῆς μισαλλοδοξίας. Ἐτίμα μὲν καὶ ἐθαύμαζε τὸν ὄντως ἐξαίσιον ἀναμορφωτὴν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχε σκοτισμένον τὸν νοῦν, ὥστε νὰ μὴ ὁμολογῇ τὰ ἄτοπα, τὰ ὁποῖα ἔβλεπε γινόμενα. Ἐντεῦθεν οἱ κυβερνητικοὶ τὸν ἔλεγον ὡς συμπαθοῦντα τοὺς ἀντιθέτους. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις, ἐκπροσωπούμενη ὑπὸ τῶν Κουντουριωτῶν, τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Κωλέττη, δὲν συνεχώρουν τὸν Γεώργιον Σταύρου διὰ τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὸν θαυμασμόν αὐτοῦ εἰς τὸ πρόσωπον ἑνὸς ὑπερόχου ἀνδρός, τοῦ πρώτου Κυβερνήτου, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ πολιτικὴ ἐμπάθεια, σκοτιζομένη καὶ σκοτίζουσα, ἔβλεπε μόνον ἐλαττώματα, ἐξ ὧν ἡ Ἑλλὰς—ὡς ἐφρόνουν τότε— ἐβάδιζε πρὸς τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Ἦτο καὶ τότε ἐντεταμένη ἡ λύσσα τοῦ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, λύσσα, ἣτις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ προδότου καὶ ὀλετῆρος εἰς τὸν ἄνδρα, ὅστις κατειργάσθη τοιαῦτα ἐθνικὰ μεγαλεῖα, ὅσα οὐδέποτε ἄλλοτε ἐγνώρισεν ἡ Ἱστορία τοῦ ἀγωνιζομένου Ἑλληνισμοῦ.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ ἐπιφανοῦς Ἡπειρώτου.

Ὁ Γεώργιος Σταύρου ἔτρεφε ζωηρότατα ἓνα ὑποκάρδιον πόθον νὰ δυνηθῇ ν' ἀσυμπλήξῃ ἐν ἐθνικὸν πιστωτικὸν ἴδρυμα, διὰ νὰ καθοσιώσῃ ἑαυτὸν εἰς τὸ ὑψηλὸν Ὑπουργημα τοῦ ρυθμιστοῦ τῶν παλμῶν τῆς οἰκονομικῆς καρδίας τοῦ ἔθνους του καὶ νὰ προαγάγῃ τὴν γενικωτέραν εὐημερίαν καὶ τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ἠσθάνθη, ὅτι εἶχε παρασκευάσει ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ὄντως ἐξόχου ἀποστολῆς. Καὶ ἠγωνίσθη πρὸς τοῦτο, μετὰ πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως ἀξιοθαυμάστου. Ἠγωνίσθη νὰ πείσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν σύστασιν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, διὰ χιλίων μετοχῶν. Εἰργάσθη διὰ τῶν φιλελλήνων νὰ πείσῃ τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν, ὅπως χορηγήσῃ εἰς

τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέρος τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου. Καὶ ἀπέβλεψεν ἀκόμη καὶ πρὸς τὰ κληροδοτήματα τοῦ Καπλάνη καὶ τῶν Ζωσιμαδῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων τῆς Ρωσσίας, ὅπως ἢ κατατεθοῦν ἐν τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ ἐντόκως, ἢ ἀνταλλαγῶσιν εἰς μετοχὰς αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ πολυτιμότερον τῶν κεφαλαίων τοῦ Γεωργίου Σταύρου ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν ἐκτίμησις καὶ ἡ φιλία τοῦ Ἑλβετοῦ φιλέλληνος καὶ πολυεκατομμυριούχου Ἰωάννου Εὐνάρδου.

Κοινῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ Ἰωαννίτης οἰκονομολόγος κατῴρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Ἑλβετὸν φιλέλληνα νὰ συνεχίσῃ τὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα εὐεργετήματα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα εἶχε σταματήσει μετὰ τὴν ἀγρίαν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια τοῦ ὁποίου ἦτο ἀπεριόριστος θαυμαστής ὁ Εὐνάρδος καὶ νὰ χορηγήσῃ τὰς 300 χιλ. δραχμὰς πρὸς ἀγορὰ νμετοχῶν τῆς ιδρυθησομένης Ἑθνικῆς Τραπεζῆς. Κατ' ἄλλας ὁμως πηγὰς δεικνύεται, ὅτι ὁ Ἑλβετὸς φιλέλληνα Εὐνάρδος εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἵδρυσε τὴν πρώτην Τράπεζαν, διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, καὶ εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μέγας Ἑλβετὸς φιλέλληνα, ὅστις ἐπεστράτευσε καὶ τὸν Γεωργίου Σταύρου καὶ τὸν διώρισε διευθυντὴν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, τῆς ὁποίας ἰδρυτὴς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ αὐτὸς οὗτος ὁ Εὐνάρδος. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν θριαμβευτικὴν σταδιοδρομίαν τοῦ πρώτου καὶ ἰσχυροτέρου πιστωτικοῦ ἱδρύματος τῆς Πατρίδος μας τὴν ὀφείλομεν εἰς τὸν Γ. Σταύρου, ὅστις ἔχει διοικήσει τὴν Τράπεζαν ἐπὶ εἴκοσιν ἐπτὰ ὁλόκληρα ἔτη, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ τὴν κατέστησε πράγματι δύναμιν κινητήριον τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος. Ὑπῆρξε τὸ πρότυπον φιλέργου, ἀκαταπονήτου καὶ εὐσυνειδήτου Κυβερνήτου. Ἀντεμετώπισε, μετὰ συνέσεως καὶ γενναιότητος, τὰς δυσχερείας, προέλαβε πάντας τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους εἶχαν δημιουργήσει κλοπαὶ καὶ παραχαράξεις καὶ αἱ ἀνωμαλίαι τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μάρκος Ρενιέρης, ὁ ἀντάξιός διαδόχος, ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τινα ἐμφύλιον ρῆξιν, τῷ 1863, ἐν Ἀθήναις, διατρεχούσης κίνδυνον καὶ τῆς Τραπεζῆς, τινὲς εἶχον συμβουλευεῖν τὸν γέροντα Γεωργίου Σταύρου νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέ-

σιν του πρὸς σωτηρίαν τῆς ζωῆς του. Καὶ ἐκεῖνος ἔδωκε τὴν ἀπάντησιν, ἀξίαν ἐνὸς Γεωργίου Σταύρου: «Οἱ μέτοχοι—ἀπήντησεν ἀμέσως— μοὶ ἐνεπιστεύθησαν τὴν περιουσίαν των· ἂν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ, ἔδω θὰ ἀποθάνω!» Αὐτὸ τὸ ἀθάνατον ἀπόφθεγμα χαρακτηρίζει ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἀξιοθαύμαστον εὐψυχίαν καὶ τὸν ἀδαμάντινον χαρακτῆρα τοῦ Ἑπειρώτου καὶ παρέχει ἐν τῶν ὠραιοτέρων διδαγμάτων καὶ εἰς τὰς συγχρόνους τῶν Ἑλλήνων γενεάς, ἐμπνέον τὸ καθήκον τῆς μέχρι θανάτου ἀφοσιώσεως ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ὑψηλοτέρων τοῦ κόσμου πραγμάτων.

Ἀπέθανε πλήρης ἡμερῶν ἐν Ἀθήναις, φύλαξ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς καὶ ὑπηρέτης ἀφωσιωμένος ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς προαγωγῆς τῆς Πατρίδος του. Διὰ τῆς διαθήκης του ὁ φιλογενὴς Ἑπειρώτης ἐξήλωσε νὰ συνεχίσῃ τὰς παραδόσεις τῶν συμπολιτῶν του, οἵτινες κατέλιπον ἀθάνατον τὴν μνήμην. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν μικρὰ ποσὰ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν ὑπαλλήλων του, ἐκληροδότησεν ἅπασαν τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ Ἕθνος. Εὐηργέτησεν ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα καὶ ἐκκληροδότησε τὰ ἐν Ἰωαννίνοις οἰκόπεδά του καὶ ἐξήντα μετοχὰς τῆς Τραπεζίης καὶ 40,000 φράγκα, πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἰσυντήρησιν Ὀρφανοτροφείου εἰς τὰ Ἰωάννινα, μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του, τοῦ ἀειμνήστου Χατζῆ-Κώστα.

Ἀλλὰ τὸ πραγματικὸν ἀθάνατον μνημεῖον τοῦ Γεωργίου Σταύρου εἶναι ἡ ἴδρυσις καὶ προαγωγή τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζίης. Τὴν ἐθεμελίωσε μὲ κεφάλαια ἀρχικὰ 1,300,000 δραχμάς. Καὶ τὸ τέκνον τοῦτο τῶν ἀγώνων τοῦ Γεωργίου Σταύρου ἐξηπλωμένον καθ' ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον συνεχίζον μίαν ἐξαισιάν μεγαλουργικὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν, παρουσίασε κατὰ τὸν ἀπολογισμὸν τοῦ ἔτους 1926 κέρδη μὲν ἐν συνόλῳ δραχμ. 594.816.000 (ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διένειμεν εἰς τοὺς μετόχους δρ. 62.500.000), μετοχικὰ δὲ καὶ ἀποθεματικὰ κεφάλαια ἀνερχόμενα εἰς 360.000.000, αἱ δὲ ἐν αὐτῇ καταθέσεις ἀνῆλθον μέχρι τῆς 15 Ἀπριλίου 1927 εἰς τὸ κολοσσιαῖον ποσὸν τῶν 4.786.765.621.09, καθ' ἃ μᾶς ἐπληροφόρησεν ὁ ἐπαξίως διευνθύνων τὸ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ Ὑποκατάστημα τοῦ ἐθνικοῦ μας πιστωτικοῦ ιδρύματος κ. Ἰωάννης Ἀνα-

στασόπουλος. Ταῦτοχρόνως αἱ μετοχαὶ τῆς Τραπεζῆς, ἀρχικῆς ἀξίας 1000 δρ. ἔφθασαν εἰς 45,000. Τὸ ἴδρυμα τοῦ Γεωρ. Σταύρου ἐξειλήχθη εἰς μίαν τῶν πλέον ἐξαισίων δυνάμεων διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνύψωσιν τοῦ Κράτους, καὶ διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ εἰς ἓνα ἐκπολιτιστικὸν παράγοντα ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Μία τράπεζα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀναπτύσσει τὴν ἀλληλεγγύην ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐνισχύει τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ὠθεῖ πρὸς τὴν γενικὴν ἀμύλλαν καὶ τὴν πρόοδον καὶ περιστέλλει τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ ἐκριζώνει τοὺς γαμβροὺς ὄνυχας τοῦ θηρίου τῆς τοκογλυφίας, ἐμπνέει καὶ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν λιτότητα καὶ τὴν οἰκονομίαν, ἀρετὰς αἱ ὁποῖαι προάγουν τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν πρόοδον τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν. «Ὁ δρόμος ποῦ ὀδηγεῖ εἰς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ἀκμὴν, λέγει ὁ διάσημος Ἀμερικανὸς πολίτης Βενιαμὴν Φραγκλῖνος, εἶναι ἀπλοῦς. Συνίσταται δὲ ὁ δρόμος οὗτος ἀπὸ δύο λέξεις, ἀπὸ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν λιτότητα. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς νὰ σπαταλᾷ οὔτε τὸν χρόνον του, οὔτε τὸ χρῆμά του, ἀλλὰ νὰ τὰ χρησιμοποιῇ καὶ τὰ δύο κατὰ τὸν καλλίτερον τρόπον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιλέγει ὁ διάσημος Ἀμερικανὸς—τὸ πᾶν κατορθοῦται διὰ τῆς ἀρετῆς, τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς λιτότητος».—Μίαν τοιαύτην ὁρμὴν πρὸς προαγωγὴν τῆς κοινωνικῆς συστάσεως ἐμπνέει ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἐν πιστωτικὸν ἴδρυμα τῆς περιωπῆς ἐκείνου τοῦ ὁποίου πατὴρ καὶ τελεσιουργὸς καὶ μεγαλοπράγμων ἀθλητὴς ὑπῆρξεν ὁ ἐπιφανὴς Ἡπειρώτης, ὁ παρέχων τὴν εἰκαιρίαν διὰ τὰ ὠραιότερα τῶν φρονηματιστικῶν διδασμάτων.

Τὸ ἐθνικὸν του ἴδρυμα ἐνέπνευσε τὴν ἐθνικὴν ἀλληλεγγύην, περιορίσε τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν τοκογλυφίαν, ἐξήλειψε τὸ πνεῦμα τῆς δυσπιστίας, προήγαγε τὸ αἷσθημα τῆς φιλαλληλίας καὶ τῆς ὁμαδικῆς συνεργασίας, μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἐξήγαγε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἓνα βίον πρωτόγονον καὶ τὴν ἐνεφάνισε πρὸ τῶν ξένων κόσμων ἀξίαν σεβασμοῦ καὶ πίστεως καὶ ἐνισχύσεως, προήγαγε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν δημοσίων ἔργων, ἐγέννησε καὶ ἐνίσχυσε εὐεργετικούς διὰ τὸ Ἔθνος συνεταιρισμούς,

ὑπῆρξεν ἡ καρδιά, ἡ μεταγγίζουσα τὸ αἷμα τῆς ζωτικότητος καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς φυλῆς καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἤνοιξεν εὐρὺ τὸ στάδιον τῶν κοινῶν ἀγώνων καὶ λανθανόντως ἐγένετο εἰς τῶν οὐσιωδεστέρων τελεσιουργῶν τῆς ἀνθήσεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ ὅλων τῶν στοιχείων, τῶν ἀποτελούντων τὸν πολιτισμὸν ἐνὸς Ἑθνους. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀθάνατον μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησε τὸ δαιμόνιον τοῦ ἀοιδίμου Ἡπειρώτου. Ἄς παραμένῃ λοιπὸν εὐλαβητικὴ ἡ μνήμη τοῦ μεγάλου τέκνου τῶν Ἰωαννίνων.

Ο ΘΕΣΣΑΛΟΣ ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΑΖΗΣ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΕΛΛΗΝ ΚΛΗΡΙΚΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ

Δραματικά περιπέτεια τῆς παιδικῆς ζωῆς του.—Χειροτονεῖτα πρεσβύτερος εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν.—Ὁ Γαζῆς ὡς Ἱερεὺς ἐν Βιέννῃ ἀφοσιοῦται εἰς τὴν συγγραφὴν πολλῶν ἔργων διὰ τὸν ὠτισμὸν καὶ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ δουλευόντος ἔθνους του.—Τὸ σχέδιόν του πρὸς ἀνιδρυθῆναι Ἀκαδημίαν τῶν Ἑπιστημῶν ἐν Θεσσαλίᾳ.—Ἡ Τουρκικὴ ἀρνησις.—Ὁ Γαζῆς ιδρύει τὴν πρώτην ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὴν ἐφημερίδα διὰ νὰ μορφώσῃ τὸν Ἑλληνισμόν.—Εἶναι ὁ πρῶτος Ἑλλήν κληρικὸς δημοσιογράφος.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΚΡΑΝ σειρὰν τῶν αἰμνῆστων τοῦ Γένους Διδασκάλων, οἱ ὅποιοι ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος μας ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων, ὅλως ἐξαιρετικὴν θέσιν κατέχουν τέσσαρες τῆς Θεσσαλίας ἄνδρες. Καὶ οἱ τέσσαρες εἶναι κληρικοὶ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἀνύψωσαν τὸ Ἱερατεῖον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ παλαιόντος ἔθνους. Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἄνδρες, καύχημα τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀληθὲς ἐγκαλλώπισμα τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας σεμνώτατα, εἶναι ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ὁ Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος καὶ ὁ Θεόδωρος Φαρμακίδης.

Ὁ Ἄνθιμος ὁ Γαζῆς ἔδρασε πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς ἱερεὺς καὶ ὡς ρήτωρ καὶ ὡς δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς καὶ πολιτευόμενος. Ὡς ἐφημέριος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βιέννης ὑπῆρξε, τῷ 1811, ὁ πρῶτος ιδρύσας ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὸν δημοσιογραφικὸν ὄργανον, τὸν περιώνυμον «Λόγιον Ἑρμῆν», ἐφημερίδα, ἣτις ἐμόρφωσεν ἓνα νέον κόσμον καὶ συνέβαλε σπουδαίως εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ Γαζῆς ὑπῆρξε καὶ εἰς τῶν πρωτεργατῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς Ἑπαναστάσεως εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, ἀνεδείχθη Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Θεσσαλομαγνησίας, ἔγινε μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἠγωνίσθη πολλαχῶς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπταετοῦς γιγαντομαχίας τῶν πατέρων μας καὶ ἐμόχθησεν ὄχι μόνον διὰ τῆς περιωνύμου ἐφημερίδος του, ἀλλὰ καὶ διὰ σειρᾶς κοινοφελῶν συγγραμμάτων εἰς τὴν καθόλου ἀνάπλασιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Ἀξιζοι ἐπομένως ν' ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν ἔρευναν τῆς ὥραιας ζωῆς τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ Θεσσαλοῦ λειτουργοῦ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας. ἔχομεν ν' ἀντλήσωμεν ὅλοι οἱ Ἕλληνες φρονηματιστικὰ διδάγματα πρὸ πάντων οἱ ζῶντες μακρὰν τῆς Ἑλλάδος μας καὶ νὰ ἀρυσθῶμεν νέον φῶς καὶ νέαν πίστιν ἐπὶ τὸ μέλλον τῆς ἀγωνιζομένης Φυλῆς μας.

Ο ΕΝ ΒΙΕΝΝΗΗ ΕΛΛΗΝ ΚΛΗΡΙΚΟΣ ΜΕΤΕΔΙΔΕ ΠΡΟ ΕΚΑΤΟΝ ΕΤΩΝ
ΤΑ ΦΩΤΑ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΩΝ ΣΤΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ. ΩΣ ΤΟΥ ΣΠΟΥ-
ΔΑΙΟΤΕΡΟΥ ΟΡΓΑΝΟΥ ΤΗΣ ΕΞΑΠΛΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Ἀνθιμος ὁ Γαζῆς ἐγεννήθη ἐν Μηλιαῖς τῆς Θεσσαλίας, τῷ 1758, καὶ ἀπέθανεν εἰς Σῦρον, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1828.

Τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν διήνυσεν ἐν μέσῳ σκληροτάτων στερεήσεων. Διότι τριετὴς ὢν ἔμεινεν ὀρφανὸς πατρός, αὐτὸς καὶ τὰ ἄλλα ὀκτὼ ἀδελφία του. Εἶναι ἀπερίγραπτος ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον ἐπάλαιεν ἡ ἡρωϊκὴ μήτηρ ἐννέα ὀρφανῶν, ὑποχρεωμένη νὰ συντηρῇ διὰ σκληρᾶς ἐργασίας τὰ τέκνα τῆς.

Ἐκύτταζε νὰ κάμνη οἰκονομίαν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν φωτισμὸν, διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὸ ψαμὶ τῶν παιδιῶν τῆς. Μίαν φορὰν μάλιστα ἐπέπληξε πολὺ σκληρὰ τὸ παιδί τῆς ἐκεῖνο, ποῦ ἐξειλίχθη εἰς περιώνυμον τοῦ Γένους διδάσκαλον, διότι εἶχε δαπανήσῃ ὅλο τὸ λάδι τῆς λυχνίας κατὰ μίαν τῶν νυκτερινῶν μελετῶν του, τῶν μελετῶν ἐκεῖνων, αἱ ὁποῖαι ἐξεδηλώθησαν βραδύτερον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας πνευματικὰς ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους λαμπαδηφορίας.

«Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, διηγεῖτο βραδύτερον ὁ ἀείμνηστος Γαζῆς, μὲ ἐπέπληξεν ἡ μήτηρ μου, διότι ἐδαπάνη-

Ὁ Θεσσαλὸς Ἀρχιμανδρίτης ᾽Ανθιμος ὁ Γαζῆς.—Εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων ἀγωνιστῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ᾽Εθνους. Ἰεράτευσεν, ἐκήρυξε, συνέγραψεν, ἐδημοσιογράφησεν, ἔγινε πρόεδρος τῆς Βουλῆς τῆς Θεσσαλομαγνησίας. Εἶναι ὁ πρῶτος Ἑλληὴν κληρικὸς διευθυντὴς ἐφημερίδος, ἰδρύσας ἐν Βιέννῃ τῷ 1811 τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν», διὰ τοῦ ὁποίου ἐφώτιζε τὸ ὑπόδουλον τότε ᾽Εθνος του.

σα τὴν νύκτα τὸ ἔλαιον πρὸς μελέτην· ἀλλ' ἐγώ, κερδίσας τὴν προτεραίαν ἕνα παρᾶν, ἐξ ἐπιστολῆς, ἦν ἔγραψα, ξηνητευμένης τινὸς γυναικὸς πρὸς τὸν σύζυγόν της, ἠγόρασα διὰ τοῦ παρᾶ μου ἔλαιον, μετεσχημάτισα ἐν ὀστρίδιον εἰς λύχνον καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐδαπάνουν ἐκ τῆς περιουσίας μου. Εὐτυχῶς δὲ τὸ ἔργον τοῦ γραφέως τοιούτων ἐπιστολῶν ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ μοῦ ἀποφέρῃ καθ' ἐκάστην τοιῶτάχιστον ἕνα παρᾶν.

Εἶναι συγκινητικὰ τὰ ἐπεισόδια αὐτὰ τῆς τότε ζωῆς τῶν προπατόρων μας μέσα εἰς τὸ ζοφερόν της Τουρκικῆς δουλείας σκότος. Ἡ πάλῃ, τὴν ὁποίαν διεξήγον οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες κατὰ τῶν στερήσεων καὶ ἡ λαχτάρα των πρὸς τὴν μάθησιν, ἵνα διὰ τῆς μαθήσεως ταύτης φωτίσουν καὶ τὸ σκλαβωμένον Γένος των, τοὺς καθιστᾷ ἀκόμῃ ὠραιότερους ἥρωας καὶ προκαλεῖ δικαίως τὸν θαυμασμόν μας καὶ τὴν αἴδιον εὐγνωμοσύνην μας.

Ὁ παῖς, ὁ ὁποῖος κατηνάλισκε τὰς νύκτας εἰς τὴν μελέτην ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς τοῦ «ἐξ ὀστριδίου λύχνου», τῇ προτροπῇ ἐνὸς ἐκ τῶν θείων του ἐχειροτονήθη διάκονος εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος προσχειρίσθη εἰς πρεσβύτερον. Ἦτο ἀληθῶς ὀξύμωρον ὁ δεκαεπταετὴς νεανῖσκος νὰ ὀνομάζεται πρεσβύτερος. Ἀλλὰ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τότε χρόνοι. Ὅλοι οἱ νέοι, οἱ ὁποῖοι ἐδείκνυν ὁρμὴν πρὸς τὰς ὑψηλότερας πνευματικὰς ἐνασχολήσεις καὶ ἐκρίνοντο ἱκανοὶ νὰ καθοσιωθοῦν εἰς τὴν ἱερωτέραν ὑπὲρ τῆς δούλης Πατρίδος διακονίαν, ὡς μυσταγωγοὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους, εὖρισκον στάδιον εἰς τὸ ἱερατικὸν πεδῖον. Ὅχι μόνον διότι τὸ ἱερατικὸν ὑπουργήμα ἦτο τότε ἐξόχως τιμητικὸν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Γένους, ἀλλὰ καὶ διότι καὶ αὐτοὶ οἱ τύραννοι παρ' ὅλους τοὺς ἐκτραχηλισμούς των κατὰ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ εἰς στιγμὰς κρίσιμους, ἀπένεμον τὸν πρόποντα σεβασμὸν πρὸς τὸ Ἱερατεῖον.

Ὁ Γαζῆς, γενόμενος ἱερεύς, ἐδέχθη τὴν θέσιν διδασκάλου ἐν Βιζίτση ἀντὶ τοῦ ἑτησίου μισθοῦ τῶν ἑκατὸν γροσίων, συγχρόνως δὲ ἐξετέλει καὶ καθήκοντα ἐφημερίου.

Ἄλλ' ἡ δίψα τοῦ Γαζῆ πρὸς ἀνωτέραν μάθησιν, τὸν ἔφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἐκεῖ ὁμῶς δὲν

εὔρε τὰς εὐνοϊκὰς ἐκείνας συνθήκας, τὰς ὁποίας ὤνειρεύετο. Ἐπόθησε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ μάθῃ ξένας γλώσσας καὶ νὰ προσεικοιωθῇ μὲ τὸ νεώτερον πνεῦμα καὶ νὰ γνωρίσῃ, βαθύτερον, τὴν ζωὴν τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ τῆς Ἑσπερίας. Εὐρέθη δὲ ἐκεῖ καὶ ἓνας ἀγαθὸς διὰ τὸν Γαζῆν ἄγγελος, ἓνας φιλογενὴς Ἕλλην, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε τὸν φιλομαθῆ Θεσσαλὸν κληρικὸν καὶ συνετέλεσεν, ὥστε νὰ λάβῃ καὶ τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου καὶ ἔκαμε καὶ ὅλα τὰ ἔξοδα τοῦ Γαζῆ διὰ τὸ εἰς Εὐρώπην ταξειδιὸν του. Οὕτως, εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν, ὁ Ἕλλην κληρικὸς ἔφθανεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αὐστρίας. Οἱ Ἕλληνες τῆς Βιέννης δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐκτιμήσουν τὰς ἐξαιρετικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν σοβαρότητα τοῦ χαρακτῆρος, τὴν φιλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ τὴν μελετηρότητα τοῦ λογίου κληρικοῦ. Καὶ οὕτω τὸν προσέλαβον ὡς ἐφημέριον τῆς Ἐκκλησίας των.

Ἦτο πράγματι εὐλογημένη ἐκείνη ἡ ὥρα, ποῦ οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσιζον νὰ ἐκλέξουν ὡς πνευματικόν των πατέρα ἄνδρα τῆς περιωπῆς τοῦ Γαζῆ.

Ἡ Βιέννη ἐπὶ τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς Ἱερατείας τοῦ Θεσσαλοῦ Ἀρχιμανδρίτου μετεβλήθη εἰς ἐστίαν τῶν λαμπροτέρων Ἑλληνικῶν φώτων. Διότι ὁ Γαζῆς εἶχε πολὺν εὐρυτέραν καὶ ὑψηλότεραν ἔννοιαν περὶ τῆς ἱερατικῆς του ἀποστολῆς. Δὲν περιορίσθη νὰ ἐκτελῇ ἀπλῶς τὰ τελετουργικὰ καθήκοντα ἐνὸς ἐφημερίου. Εἶχε τὴν συνείδησιν, ὅτι ἓνας κληρικὸς τότε μόνον ἴσταται εἰς τὸ ἦμος τῆς ἀποστολῆς του, ὅταν ἐπιτελῇ τὴν ἱερουργίαν τοῦ διδασκάλου τοῦ ἔθνους του καὶ διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸ παντὸς διὰ τῆς γραφίδος, συγγράφων καὶ μεταδίδων ἀκόμη τὰ φῶτά του ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ Τύπου, ὡς τοῦ σπουδαιοτέρου ὀργάνου τῆς διοχετεύσεως τῶν ιδεῶν εἰς εὐρυτάτην κλίμακα.

Πρῶτον μέλημα τοῦ Γαζῆ ἦτο ἡ τελεία ἐκμάθησις τῆς Γερμανικῆς γλώσσης. Τὴν ἐξέμαθε δέ, διδάσκων καὶ διδασκόμενος.

Διὰ τῆς ἐκμαθήσεως τῆς Γερμανικῆς εἰσῆλθεν εἰς τὰ πνευματικὰ ἀνάκτορα τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐπεκoinώνησε μὲ ὅλα τὰ ἔξοχα πνεύματα καὶ ἐπεδόθη διὰ μεταφράσεων νὰ μεταγγίσῃ τὴν σοφίαν τῶν

Εὐρωπαϊῶν εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς του. Ταῦτοχρόνως δὲ ἐπεδόθη εἰς τὴν συγγραφὴν καὶ ἰδίῳ του ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐξέδωκε καὶ ἐσκόρπισεν ἀνὰ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, εὐαγγελιζόμενος μαζὺ μὲ τὸν Κοραῖν καὶ ἄλλους Ἑλληνας λογίους τὴν πνευματικὴν ἀνάστασιν τοῦ αἰθίου ραγιά. Ἐπίστευε καὶ ὁ Γαζῆς τὴν θεμελιώδη ἀρχήν, ὅτι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀνάστασις τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ πολιτικοῦ της τάφου ἦτο νὰ πολλαπλασιασθοῦν τὰ σχολεῖα καὶ νὰ ἐξαπλωθοῦν τὰ φῶτα ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Τῷ 1799, μετέφρασε καὶ ἐξέδωκεν εἰς δύο τόμους τὴν «Γραμματικὴν τῶν Φιλοσοφικῶν Ἐπιστημῶν» τοῦ Ἀγγλοῦ Βενιαμὶν Μαρτίνου. Τῷ 1800, ἐξέδωκε «Πίνακα Γεωγραφικὸν τῆς Ἑλλάδος» καὶ μετὰ ἓν ἔτος «Πίνακα Γεωγραφικὸν τῆς Εὐρώπης». Ἐπιμελεῖα δὲ αὐτοῦ καὶ γενναῖα χορηγία ἐξεδόθησαν μεταφράσεις ὡς καὶ πρωτότυπα ἔργα ἄλλων Ἑλλήνων, ὅπως εἶναι ἡ Λογικὴ τοῦ Κονδιλιάου καὶ ἡ Ἀστρονομία τοῦ Λαλάνδου, ἔργα ἐξελληνισθέντα ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ Φιλιππίδου. Ἐν τέλει τοῦ δευτέρου τόμου τῆς Ἀστρονομίας ἐφιλοτέχνησε «συνταγματικὸν χρονολογικὸν» ὁ ἴδιος ὁ Γαζῆς.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἔργων τούτων ὁ φιλόμουσος κληρικὸς, δαπανῶν ὅλας τὰς οἰκονομίας του, χάριν τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὁμοεθνῶν του, ἐξέδωκε τὴν γεωγραφίαν τοῦ περιωνύμου Κερκυραίου σοφοῦ κληρικοῦ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, καθὼς καὶ τὴν ἱστορίαν Καρόλου τοῦ IB', κατὰ μετάφρασιν ἄλλου Ἑλλήνος λογίου. Ὁ ἴδιος δὲ Γαζῆς, συνεχίζων τὴν πνευματικὴν παραγωγὴν του, συνέγραψε καὶ ἐξέδωκεν εἰς τόμους 5 τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην καὶ βραδύτερον τὸ τρίτομον Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.

Καὶ μόνη ἡ τεραστία αὐτὴ παραγωγὴ πρὸς φωτισμὸν τῶν ἐν σκοτίᾳ εὐρισκομένων ὁμοεθνῶν του, εἶναι ἱκανὴ νὰ δώσῃ ὅλως ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὸν αἰείμνηστον Θεσσαλὸν Ἀρχιμανδρίτην, ὁ ὁποῖος δὲν ἐζήλωσε τὴν ἱερατικὴν χλιδὴν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀνάπαυσιν, οὔτε ἐφιλοδόγησε νὰ θησαυρίσῃ, ἀλλ' ἀφιέρωσε τὸν χρόνον του, ἐργαζόμενος νυκτὸς καὶ ἡμέρας εἰς τὸ θεῖον τοῦ συγγραφέως ὑπουργημα καὶ ἐδαπάνη καὶ τὸν τελευταῖον ὁβολὸν του διὰ τὴν πνευματικὴν τοῦ Γένους του ἀφύπνισιν καὶ

τὴν προπαρασκευὴν του, ὅπως δυνηθῇ νὰ συντρίβῃ τὰς ἀλύσεις τῆς τυραννίας τοῦ ἀκατονομάστου Τούρκου.

Ο ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ ΟΝΟΜΑΖΕ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙ-
ΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΓΑΖΗ "ΜΕΓΑ ΚΑΝΟΝΙΟΝ ΤΟΥ ΟΠΟΙΟΥ ΑΙ ΦΛΟ-
ΓΕΣ ΕΜΕΛΛΟΝ ΝΑ ΚΑΥΣΟΥΝ ΤΟ ΠΟΛΜΟΡΦΟΝ ΚΑΙ ΠΟ-
ΛΥΚΕΦΑΛΟΝ ΘΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΠΑΙΔΕΥΣΙΑΣ"

Ἄλλ' ὁ Γαζῆς δὲν περιορίσθη εἰς ταῦτα πάντα. Ὡνειρεύθη καὶ μὲ τὸν ἄλλον περιώνυμον κληρικόν, τὸν συμπολίτην του Γρηγόριον Κωνσταντᾶν νὰ ἀνιδρώσῃ Ἀδημίαν Ἐπιστημῶν παρὰ τὸ Πήλιον ὄρος, ἐντὸς τῶν Μηλεῶν, τῆς προσφιλοῦς του γενετείρας.

Τὴν Ἀκαδημίαν αὐτὴν, τὴν ἐφαντάσθη ὡς τὸ δραστικώτερον πνευματικὸν ὄπλοστάσιον, τὸ ὁποῖον φωτίζει τὴν διπλὴν Ἀνατολήν, θὰ ἐξηκόντιζε τοὺς μύδρους διὰ νὰ κατακαύσῃ τὰς ρίζας τῆς δουλοσύνης τοῦ Γένους καὶ θὰ ἀπετίνασσε τὸν ζυγὸν τῶν βδελυρωτάτων τυράννων τῆς Πατρίδος.

Ἐχρειάζετο ὅμως διὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ λειτουργίαν τοιοῦτου πνευματικοῦ προμαχώνος ἡ Σουλτανικὴ ἄδεια. Ἡ τυραννία ὅμως φρικιᾷ πάντοτε, ἀκούουσα τὰς λέξεις Ἀκαδημία ἢ Πανεπιστήμιον. Εἶναι ἰδρύματα διαβολικά διὰ κάθε Σουλτάνον ἢ Σατράπην, ἢ οἰονδήποτε τῶν λαῶν τύραννον.

Πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιτύχουν τὴν Σουλτανικὴν ἄδειαν, μετέβησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Δούγκας καὶ βραδύτερον ὁ Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς. Οἱ ἀπεσταλμένοι μετῆλθον ὅλα τὰ μέσα, ἐπεστράτευσαν δὲ ὅλους τοὺς ἰσχύοντας. Ἄλλ' ὅλαι αἱ ἐνέργειαι τῶν ἀπέβησαν εἰς μάτην. Ὁ Τοῦρκος ἐγνώριζε καλὰ ὁποῖαν ἐννοίαν εἶχεν ἡ ἀνίδρυσις τοιοῦτου Ἑλληνικοῦ Πανδιδασκηρίου. Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἔμεινεν ἀνένδοτος. Ἄλλ' ὁ Γαζῆς δὲν ἀπηλπίσθη. Ἐσκέφθη μόνον νὰ μεταβάλῃ τακτικὴν. Καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας σκέψεώς του ὅπως ἀνεγείρῃ πνευματικὸν προμαχῶνα μέσα εἰς τὴν Τουρκικὴν Ἐπικράτειαν διὰ νὰ ὑφίσταται τὰς κατασκοπείας καὶ τὰς πιέσεις τῶν τυράννων, ἀπεφάσισε νὰ συμπλήξῃ τὴν Ἀκαδημίαν του ἐντὸς τῆς Βιέννης.

Καὶ ἡ Ἀκαδημία του αὐτὴ δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἐφημερίς ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς». Καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργαζόμενοι λόγιοι εἶχαν καθαρωτάτην τὴν

έννοιαν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἐφημερίδος καὶ περὶ τῆς θείας ἀποστολῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπετέλει ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ εἰς κλίμακα ἀπείρως εὐρυτέραν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀγώνων τῆς θὰ ἦσαν ἀπείρως σημαντικώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέφερον, ἐὰν ἀνιδρύνετο ἐν Θεσσαλίᾳ τὸ Ἑλληνικὸν Πανδιδακτήριον.

Ὁ Γαζῆς ἐγένινεν οὕτως ὁ πρῶτος Ἑλλήν διευθυντὴς Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος. Τὴν ἐφημερίδα τοῦ Ἑλλήνος Ἀρχιμανδρίτου, εἰς τὴν ὁποίαν συνειργάσθησαν οἱ ἐξοχώτεροι τῶν τότε λογίων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ὁ ἀθάνατος Κοραῆς τὴν ἀπεκάλει «μέγα κανόνιον, τοῦ ὁποίου αἱ φλόγες ἔμελλον νὰ καύσουν τὸ πολύμορφον καὶ πολυκέφαλον θηρίον τῆς ἀπαιδευσίας». Καὶ πράγματι τὸ ἐν Βιέννῃ δημοσιογραφικὸν ἴδρυμα τοῦ περιωνύμου Θεσσαλοῦ κληρικοῦ ἐπετέλεσε τὴν θαυμασιωτέραν ἀποστολὴν πρὸς φωτισμὸν καὶ ἀνάπλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὁ δὲ Γαζῆς, κατελθὼν βραδύτερον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν Πατρίδα του ἐλευθερωθεῖσαν, ὥς θὰ διαλάβωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα.

Η ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΩΣ ΟΡΓΑΝΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ἡ δημοσιογραφικὴ σταδιοδρομία τοῦ Γαζῆ ἐν Βιέννῃ.—Διὰ τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ὁ Ἑλλήν ἱερωμένος ὑποδοθηεὶ τὴν Ἑθνικὴν παλιγγενεσίαν.—Κρίσεις τοῦ Θερεϊανοῦ περὶ τῶν ἔθνικ. ὑπηρεσιῶν τῆς ἐφημερίδος τοῦ διαδήμου κληρικοῦ. Ὁ Γαζῆς δυναντᾶται τῷ 1815 μὲ τὸν Καποδίστριαν καὶ μὲ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας.—Ὁ Θεσσαλὸς ἱερωμένος ὡς ὁτύλος τῆς φιλικῆς Ἑταιρείας.

Ε ΕΦΗΜΕΡΙΣ, τὴν ὁποίαν, ὥς εἴδομεν εἰς τὰ προηγούμενα, ἱδρυσεν ἐν Βιέννῃ τῷ 1811 ὁ ἀείμνηστος Θεσσαλὸς κληρικὸς, ἐκρίνετο ὑπὸ τῶν συγχρόνων του, ὅτι ἐπετέλει μίαν ἀποστολὴν ὄντως θείαν διὰ τὴν πνευματικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἀναγέννησιν. Ἕνας ἐκ τῶν σπουδαιότερων ὑμνητῶν τῆς ἀποστολῆς τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», ἐφημερίδος τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γαζῆ, ἦτο καὶ ὁ ἀθάνατος Χῖος Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Διὰ τὸν σοφὸν Κοραῆν, ὁ ὁποῖος εἶχε καθαρωτάτας ιδέας περὶ τῆς θείας ἀποστολῆς τοῦ Τύπου ἦτο πο-

λύ φυσικόν, ὅτι ἕνας κληρικὸς ἐγένετο ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς ἡμεριδίδος. Ὁ λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποῖου ἡ κυριώδης ἀποστολὴ εἶναι νὰ φωτίξῃ καὶ διδάσκῃ τοὺς ὁμοεθνεῖς του, δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐργασθῇ τελεσφορώτερον καὶ νὰ ἐπιδράσῃ εἰς κλίμακα εὐρυτάτην παρὰ ὅταν μεταχειρισθῇ τὰς στήλας τοῦ Τύπου, ὁ ὁποῖος σήμερον ἀποτελεῖ τὸν πῶτον τροχὸν τῆς παγκοσμίου κινήσεως καὶ τῆς προόδου. Ἴδου τὶ ἐφρόνει περὶ τοῦ τύπου ὁ σοφώτερος τῶν ἀνδρῶν τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου:

«Ἡ τυπογραφία — ἔγραφε πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν ὁ Κοραῆς — ἐφώτισεν, ἡλευθέρωσεν, ἐβεβλῆκε τὰ Ἕθνη. Τὰ αὐτὰ ἐξ αὐτῆς καλὰ ἔχομεν νὰ προσμένωμεν καὶ ἡμεῖς, ἂν οἱ ἡμεριδογράφοι σπουδάζωσι νὰ φυτεύσωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁμογενῶν ὅ,τι συνεργεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν αὐτῶν· ἂν συλλογισθῶσιν, ὅτι τὸ ἔργον των ἔργον θεῖον, ἔργον ἀληθῶς ἱεροκήρυκος καὶ τὸ πιεστήριον τῶν τύπων γίνεται ἱερὸς ἄμβων, ὅταν ὑπ' αὐτὸ σκορπίζωνται εἰς ὅλον τὸ Ἕθνος ἡθικὰ καὶ πολιτικὰ διδάγματα. Τοῦτο μᾶλλον διαφέρει, ἢ μᾶλλον ὑπερφέρει ἀπὸ τὸν ἱεροκήρυκα ὁ ἡμεριδογράφος, ὅτι διδάσκει ἐν αὐτῷ Ἕθνος ὁλόκληρον, ἐνῶ τοῦ ἱεροκήρυκος ἡ διδασχὴ ἀκούεται μόνον ἀπὸ δύο χιλιάδας ἀνθρώπων κατὰ φερόν».

Ἡ ΘΑΥΜΑΣΤΗ ΑΦΙΛΟΚΕΡΔΕΙΑ ΚΑΙ Η ΕΘΕΛΟΘΥΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ ΤΟΥ ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΥΛΛΟΥ ΗΤΟ ΕΦΑΜΙΛΛΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΙΑΠΥΡΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΕΡΩΤΑ*

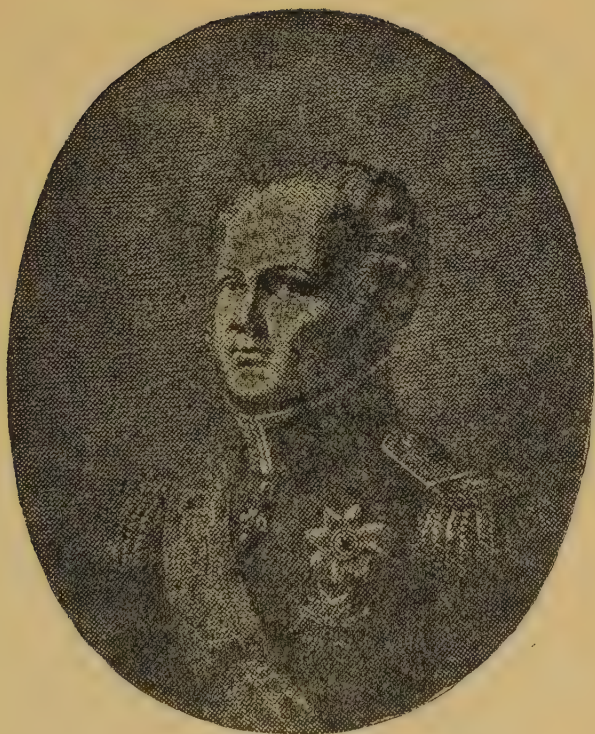
Ἴδου διατὶ ὁ Κοραῆς ἀπέβλεπε μὲ τὴν μεγαλειτέραν στοργὴν πρὸς τὸ ἔργον τῆς ἡμεριδίδος τοῦ Θεσσαλοῦ κληρικοῦ.

Γράφων ὁ Κοραῆς ἐκ Παρισίων πρὸς τὸν Ρώταν περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ἐνισχυθῇ καὶ τελειοποιηθῇ ὁ «Λόγιος Ἑμῆς», ἔλεγε σὺν ἄλλοις: «Ὅσοι λοιπὸν ἀπὸ σᾶς ἐπιθυμεῖτε τὴν ἀναγέννησιν τῆς ταλαιπώρου Πατρίδος, πρέπει ὅχι μόνον νὰ ἐμποδίσῃτε τὴν παῦσιν τοῦ θεοῦ τοῦ μέσου, ἀλλὰ νὰ συνδράμῃτε εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τελειοποίησιν αὐτοῦ. Ὀλίγας μόνον ἡμέρας ἔχω νὰ ζήσω. Ὅθεν παρακαλῶ μὲ δάκρυα καὶ σὲ καὶ τοὺς ὁμοίους νὰ κρίνετε τὸν «Λόγιον Ἑμῆν» ὡς τὸ μέγας κανόνιον, μὲ τοῦ ὁποῖου τὰς φλόγας μέλλετε νὰ κατακαύσῃτε τὸ πολύμορφον καὶ πολυκέφαλον θηρίον τῆς ἀπαιδευσίας».

Ὁ ἐφημέριος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Βιέννῃ, ἰδρύων τὴν ἐφημερίδα του, ἐκάλεσεν εἰς συνεργασίαν τοὺς σπουδαιότερους τοῦ καλάμου ἀριστεῖς, τοὺς πρωτοστατοῦντας διὰ τὸν φωτισμὸν τοῦ Γένους. Καὶ ἀπεδείχθη πράγματι ἡ ἐφημερίς τοῦ Θεσσαλοῦ κληρικοῦ ἀληθὲς παιδευτήριον ἀπὸ τοῦ θήματος τοῦ ὁποίου οἱ συντάκται ἐδίδασκον εἰς ἐπήκοον ὄλου τοῦ Ἑθνους.

Ὁ βαθυνούστατος Διονύσιος ὁ Θερεϊανὸς ὁμιλεῖ μὲ τὸν μεγαλείτερον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τοῦ δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου τοῦ Γαζῆ: «Ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς»— γράφει ὁ σοφὸς τοῦ Κοραΐ βιογράφος— ὑπῆρξεν ἐν τοῖς τότε χρόνοις εἷς τῶν κυριωτέρων μοχλῶν τῆς πνευματικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀαγεννήσεως καὶ ἀληθὲς σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐδίδαξαν εἰς ἐπήκοον ὄλου τοῦ Γένους οἱ ἐξοχώτατοι καὶ μάλιστα φιλοπάτριδες τῶν τότε λογίων. Ὅ,τι ἐλέγχθη περὶ τῆς Γαλλικῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων» —Ἡ «JOURNAL DES DEBATS» εἶναι κάτι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ δημοσιογραφικὸν ὄργανον· εἶναι ἐπιστημονικὸν ἴδρυμα· εἶναι πρὸ παντὸς Σχολῆ τῶν Κυβερνητῶν, τῶν πολιτικῶν, τῶν διπλωματῶν καὶ τῶν οἰκονομολόγων— δυνατόν νὰ λεχθῇ μέχρι τινὸς εὐλόγως καὶ περὶ τοῦ «Λογίου Ἑρμού», τῆς πρώτης ἐν Εὐρώπῃ συσταθείσης φιλολογικῆς ἐφημερίδος, ἣτις ἐγένετο, οὕτως εἰπεῖν, τὸ τέμενος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, καθ' ὃν χρόνον αἱ Ἑλληνίδες Μοῦσαι, φεύγουσαι τὸ πάτριον ἔδαφος ἐζήτουν σωτηρίας καταφυγὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐν τῇ ξενητίᾳ ἀδημονούντων καὶ πενομένων Ἑλλήνων».

Καὶ συνεχίζων ὁ σοφὸς Θερεϊανὸς τὰς σκέψεις του περὶ τοῦ δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου, τὸ ὁποῖον ἀνίδρυσεν ὁ ἀείμνηστος Θεσσαλὸς κληρικὸς ἐπάγεται: «Ἐν τῇ συμφορᾷ τοῦ Ἑθνους οἱ συντάκται καὶ συνεργάται τοῦ «Λογίου Ἑρμού» ἦσαν οἱ παρήγοροι καὶ μεγαλόφρονες τοῦ Γένους ὑπέρμαχοι· θίον ἀλήτην, ἄγοντες περίλυποι ἐπὶ τῇ ἀπατρίᾳ, αὐτόχρομα φυγάδες, ὑπέμειναν πάσας τὰς ταλαιπωρίας καὶ πάσας τὰς στερήσεις καὶ πάντας τοὺς διωγμούς, μιᾶς καὶ μόνης ἐμφορούμενοι ἰδέας: νὰ ἀνακαλέσωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ πάτριον φωνήν. Ἡ θαυμαστὴ αὐτῶν ἀφιλοκέρδεια καὶ ἐθελουσία ἦτο ἐνάμιλλος πρὸς τὸν διάπυρον περὶ τὴν πατρίδα ἔρωτα, τῶν πλείστων δὲν τούτων τὰ ὀνόματα εἶναι ἀνεξιτήλοις γράμμασι κεχαραγμένα ἐν τοῖς δέλ-

“Όταν τῷ 1815 ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρος ὁ Α΄ εὐρίσκετο εἰς τὴν Βιέννην ἐλειτουργήθη εἰς τὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ παρέσχε μεγάλας τιμὰς καὶ δῶρα εἰς τὸν Ἀρχιεμεινδρίτην Γαζῆν, ἐκ τῆς συναναστροφῆς τοῦ ὁποίου ἡσθάνετο ἰδιαιτέραν γοητείαν καὶ ὁ ὑπουργὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Καποδίστριας.

τοῖς τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας». Καὶ μνημονεύων εἰδικῶς τοῦ ἔργου τοῦ περιωνύμου Θεσσαλοῦ κληρικοῦ ὁ Θερεϊανὸς τονίζει τὰ ἑξῆς: «Τῆς φάλαγγος τῶν ἀθανάτων τούτων ἀθλητῶν προεξάρχει ὁ τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ ἱδρυτῆς Ἀνθιμος Γαζῆς, χρηματίσας ἐφημέριος τῶν ἐν Βιέννῃ Ἑλλήνων ἀνὴρ φιλόπατρις καὶ μεγαλεπίβολος, συγγραφεὺς ἐπωφελεστάτων πονημάτων καὶ μάλιστα τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» καὶ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ», ὅστις πρὶν ἰδρῦσῃ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» ἐμελέτησε καὶ ἐπεδίωξεν ἀτρύτοις πόνοις, ἀλλὰ ματταίως, τὴν σύστασιν Ἀκαδημίας ἐν Μηλιαῖς, τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ἐκ τῶν ἀοκνοτάτων καὶ φιλοκινδυνευόντων μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, οὐδεμιᾶς ἀπολαύσας ἀμοιβῆς τῶν πρὸς τὸ Ἔθνος ὑπουργιῶν του, ἥ ὅτι κατέστρεψε τὸν βίον πρὸ πεντήκοντα καὶ πλέον ἐνιαυτῶν ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἐλεινότητι».

Τοιαῦτα ἔγραφεν ἐν Τεργέστῃ, τῷ 1889, ὁ σοφὸς Θερεϊανὸς περὶ τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου διδασκάλου τοῦ Γένους, Γαζῆ, πρωταθλητοῦ τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς τοῦ Ἑθνους ἀναστάσεως. Κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ ἱερατείαν του ὁ Θεσσαλὸς κληρικὸς ἠτύχησε νὰ συνδεθῇ καὶ μὲ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν. Ὡς γνωστόν, τῷ 1815, εἶχε γίνῃ ἐν Βιέννῃ τὸ Συνέδριον τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, οἱ ὅποιοι συνέπηξαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν. Τοῦ Συνεδρίου ἐκείνου μετέσχε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρος ὁ Α΄, καθὼς καὶ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὡς Καγγελλάριος τοῦ Αὐτοκράτορος. Ὁ Κερκυραῖος Εὐπατριδὴς τόσον πολὺ ἠγάπησε καὶ ἐξετίμησε τὸν Γαζῆν, ὥστε εὗρισκεν ἰδιαίτεραν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Θεσσαλοῦ κληρικοῦ. Ὡρισμένως δὲ ὁ Ἕλλην διπλωμάτης μετέβαινε παρὰ τῷ Γαζῇ κατὰ πᾶν Σάββατον, ἵνα συμφάγῃ Ἑλληνικὰ φαγητὰ καὶ συνομιλήσῃ περὶ τῆς Ἑλλάδος. Συνεζήτουν περὶ τῆς ἀθλίας καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔφθασεν ὑπὸ τὴν τυραννίαν τὸ γένος τῶν Γραικῶν. Πόσα σχέδια δὲν κατεστρώνοντο εἰς τοῦ Γαζῆ τὰ ἐνδιαίτηματα καὶ πόσοι πόθοι ἱεροὶ καὶ ἐλπίδες δὲν ἐξωτερικεύοντο διὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνάστασιν.

Χάρις εἰς τὴν μετὰ τοῦ Καποδιστρίου φιλίαν ὁ Γαζῆς ἠξιώθη νὰ γνωρισθῇ καὶ μετὰ τοῦ Ρώσου Αὐτοκράτορος καὶ νὰ ἀπολαύσῃ τῆς εὐνοίας τοῦ Μονάρχου ἐ-

κείνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐστήριζον τὰς περισσοτέρας ἐλπίδας οἱ προπάτορές μας, νοσταλγοῦντες νὰ ἴδουν καὶ πάλιν ἐλευθέραν τὴν στενάζουσαν Πατρίδα των. Ὁ Ρῶσσος Αὐτοκράτωρ μετέβη μάλιστα καὶ ἐλειτουργήθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ παρέσχε τιμὰς αὐτοκρατορικὰς καὶ δῶρα εἰς τὸν Θεσσαλὸν Ἀρχιμανδρίτην. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποῦ ἐνδιέφερε τὸν Γαζῆν ἦτο πῶς θὰ ἠδύνετο τὸ ταχύτερον νὰ ἀπαλλαγῇ ἡ Πατρίς του ἀπὸ τὸν ἐπονείδιστον ζυγὸν τῆς. Καίτοι αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸν Καποδίστριαν περὶ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, τῶν συνελθόντων εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης, δὲν ἦσαν καὶ τόσον ἐνθαρρυντικαὶ διὰ τὴν ταχείαν τῆς δουλωμένης Πατρίδος ἐλευθέρωσιν, ἐν τούτοις ὅμως δὲν ἀπώλεσε τὸ θάρρος του καὶ τὴν ἐλπίδα του. Τῷ 1816, ὁ Γαζῆς ἐσκέφθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα διὰ νὰ ἐργασθῇ τελεσφορώτερον ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν συμπατριωτῶν του.

Ὅθεν, παραδώσας τὴν διεύθυνσιν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» εἰς ἄλλον κληρικόν, γίγαντα καὶ αὐτόν, τὸν συμπολίτην του Θεόκλητον Φαρμακίδην, ἔφθασεν εἰς Μηλιαῖς, διὰ νὰ ιδρύσῃ τὸ Φιλολογικὸν Λύκειον, μὲ τὸν συμπολίτην του κληρικὸν Γρηγόριον τὸν Κωνσταντῶν. Τὸ κτίριον ἀνηγέρθη καὶ ἐφωδιάσθη διὰ τῶν ἀναγκαιούτων βιβλίων καὶ ἐργαλείων, διὰ δὲ τὴν λειτουργίαν τοῦ ιδρύματος διέθεσαν οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες καὶ τὸν τελευταῖον ὁβολὸν των. Τὸ ἔργον τῶν δύο Θεσσαλῶν κληρικῶν ὑπῆρξεν ὄντως θεῖον, ἀποβλέπον διὰ τῆς μορφώσεως τῶν γενεῶν νὰ προπαρασκευάσῃ τοὺς νέους ἄνδρας, οἱ ὅποιοι θὰ ἠγωνίζοντο διὰ τὴν ταχύτεραν ἀνατολήν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων.

Ταῦτοχρόνως εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Γαζῆ ἔφθανε τὸ μυστικὸν κήρυγμα τῶν ὀλίγων ἀφανῶν ἐμπόρων τῆς Ὀδησοῦ, οἱ ὅποιοι συνέπηξαν τὴν Ἑταιρείαν τῶν Φιλικῶν, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὀνείρου διὰ τὸ ὁποῖον ἔζη καὶ ἐμόχθη νυχθημερὸν ὁ Θεσσαλὸς Ἀρχιμανδρίτης. Καὶ ἰδοὺ ὁ Γαζῆς, φερόμενος εἰς τὰ ἔγγραφα ὡς ἓνας ἐκ τῶν πρωταθλητῶν καὶ τῶν στύλων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἐκ τῶν σπουδαιότερων σὺτῆς ἀποστόλων.

Εἰς ἐν τῶν ἐγγράφων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τὸ ὁ-

ποῖον δημοσιεύει ὁ Τρικούπης εἰς τὴν ἱστορίαν του, γραμμένον τὴν 22αν Σεπτεμβρίου τοῦ 1818, μεταξὺ τῶν ἐκτὼ πρωταθλητῶν τῆς ὀργανώσεως, οἵτινες τὸ ὑπέγραψον, φέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπογραφή φέρεται πρώτη καὶ ἀκολουθοῦν ἔπειτα ὁ Ξάνθος, ὁ Τσακάλωφ, ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Σέκερης καὶ οἱ λοιποί.

Τὸ περιώνυμον ἔγγραφον ἔλεγεν:

«Ἀγαθὴ τύχη.

Οἱ ὑπογράφωντες, κινοῦντες ὅλην τὴν μηχανὴν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ μέλλοντες νὰ χωρισθῶσι καθὼς συμφώνως τοὺς ἐφάνη εἴλογον, λαμβάνων καθεὶς ἐτέραν διεύθυνσιν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἰδίας, κρίνουσι καὶ ἀποφασίζουσι τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὁποῖα θέλει τοὺς χρησιμεύουσι κανόνες τῶν ἰδίων των πράξεων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν μὲ τοὺς ἄλλους.

“Ἡ ΠΑΤΡΙΣ ΕΧΕΙ ΑΝΑΓΚΗΝ ΜΑΘΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ “Ἡ ΕΝΑ ΟΡΦΕΑ, “Ἡ ΕΝΑ ΔΡΑΚΟΝΤΑ”, ΕΓΡΑΦΕ

ΤΩ 1818 Ο ΓΑΖΗΣ

Οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς κινοῦντας εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θέλει ἐνεργεῖ ἢ πράττει πρὸς ἰδιαίτερον τέλος· ἀλλ’ ὅλαι αἱ πράξεις του θέλει εἶναι ὁλως διόλου διὰ τὴν Ἑταιρείαν. Εἰς αὐτὴν τὴν ὑποχρέωσιν ὑπόκεινται καὶ οἱ ἀπόντες γνωρίζοντες καὶ λαμβάνοντες μέρος ὅπως οὖν εἰς τὴν κίνησιν κατὰ τὸ παρόν. Πλὴν πρὸς τελείωσιν καὶ παῦσιν τῶν μερικῶν ὑποθέσεων των δίδεται διορία τῶν μὲν Ἀντωνίου Κομιζοπούλου καὶ Ἀθανασίου Σέκερη μῆνες ἑξ, τοῦ δὲ Ἀνθίμου Γαζῆ μῆνες τρεῖς ἀπὸ τὴν σήμερον, οἱ ὅποιοι ἀνίσως δὲν κάμωσι κατὰ ταύτην τὴν ἀπόφασιν, θέλει θεωροῦνται εἰς τὸ ἐξῆς ὡς ἀπλᾶ μόνα μέλη· μόνον τοῦ Παναγιώτη Σέκερη ἐπειδὴ ἡ παρουσία του εἶναι καλὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν, συγχωρεῖται νὰ ἐξακολουθῇ τὸ ἐμπόριόν του ὅπως ὁ ἴδιος τὸ κρίνει εἴλογον».

Τὸ ἔγγραφον τόνιζον, ὅτι: «ὑποχρεοῦνται οἱ κινοῦντες νὰ εἰδοποιῶνται ἀναμεταξύ των διὰ τὰς πράξεις των», διαλαμβάνει περαιτέρω τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ κινητήριος Ἀρχή, τῆς ὁποίας μετεῖχε καὶ ὁ Γαζῆς παραμείνῃ ἀπολύτως μυστικὴ, ἐπιτρεπομένου μόνον εἰς τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθον, μεταβαίνοντα εἰς Πετρούπολιν, νὰ

φανερῶση τοὺς ἀρχηγοὺς εἰς τὸν κόμητα Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως, ὅπως καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπογράψῃ τὸ ὑποχρεωτικὸν ἔγγραφον ὡς μέλος τῆς ομάδος τῶν πρωταγωνιστῶν.

«Οὐδεὶς— λέγει τὸ περιώνυμον αὐτὸ ἔγγραφον— θέλει φανερώσει τὴν κινητικὴν Ἀρχήν, μήτε κανένα ἀπὸ τοὺς κινοῦντας, μήτε τὸν ἑαυτὸν του ὡς κινοῦντα, μήτε ὅτι εἰξεύρει τι περὶ τῆς Ἀρχῆς· δὲν θέλει δεχθῇ ἢ κάμει συνθήκην μὲ ἄλλοεθνεῖς· δὲν θέλει ἐπιχειρησθῇ τι, σχετικὸν ἀποστασίας γενικῶς ἢ μερικῶς, χωρὶς τὴν συναίνεσιν καὶ τῶν ἄλλων κινούντων ἀδελφῶν· εἰς περίστασιν διαφωνίας αἱ περισσότεραι γινῶμαι ὑπερισχύουν. Γίνεται ἐξαίρεσις ὡς πρὸς τὴν φανέρωσιν μόνον τῆς κινητῆς Ἀρχῆς τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου, ὑπάγοντος εἰς ἀντάμωσιν τοῦ Κόμητος Ἰωάννη, ἔχων τὴν ἀδειαν νὰ φανερώσῃ τὴν Ἀρχήν εἰς αὐτὸν μόνον, ὅστις ἐμβαίνων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν κινούντων θέλει ὑπογράψῃ τοῦτο τὸ ὑποχρεωτικόν, ὑποχρεούμενος ὅμως ὁ Ξάνθος νὰ δώσῃ εὐθύς εἰδήσιν εἰς τὰ πλεῖστα μέλη τῶν κινούντων ὅλων τῶν σχέσεών του καὶ ἀναφορῶν του μὲ τὸν Κόμητα».

Ὁ Ξάνθος, καθὼς ἀνεπτύξαμεν ἀλλαχοῦ, ἐκθέτοντες τὴν δρᾶσιν τοῦ περιωνύμου τούτου Πατμίου Φιλικοῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ τὸν Καποδίστριαν, ὅπως συμμετάσχῃ ἐνεργῶς εἰς τὸ κίνημα. Ὁ Καποδίστριας, κατέχων τὴν σπουδαιότεραν ὑπεύθυνον θέσιν ὡς Ὑπουργὸς τοῦ Ρώσσου Αὐτοκράτορος, ἦτο φυσικὸν ν' ἀποφύγῃ νὰ περιπλέξῃ ἑαυτὸν εἰς τὰς περιπετείας ἐνὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος, χωρὶς νὰ καλοῦργίσῃ ὅλας τὰς πιθανότητας τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀναλαμβανομένου σοβαρωτάτου ἐγχειρήματος. Ὁ Καποδίστριας, ὡς Καγκελλάριος τῆς Ρωσσίας ἐγνώριζεν ἐπὶ πλεόν, ὅτι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις ἀλληλέγγυαι διὰ τῶν ὅρων τῆς ἐν Βιέννῃ τῷ 1815 συμπληχθείσης Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀντετίθετο εἰς πᾶσαν ἰδέαν τῆς διαταράξεως τῆς εἰρήνης, καὶ αὕτῃ δὲ ἡ λέξις «Ἐπανάστασις» ἠκούετο τότε μὲ φρικίαν ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς.

Ἐξ ἄλλου καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ σοφὸς Κοραΐς, ὁ προπαρασκευάζων διὰ τῶν συγγραμμάτων του τὴν ὁδὸν τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐφρόνει, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν πρέπει νὰ ἀναλάβουν τὸν

ἀγῶνα πρὸς ἀνατίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, πρὸ τοῦ 1850.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ Ξάνθος, φέρων τὸ μέγα μήνυμα εἰς ὃ ἦτο μεμυημένος καὶ ὁ Γαζῆς, δὲ νῆδυνήθη νὰ πείσῃ τὸν Κερκυραῖον εὐπατρίδην, οὐχ ἦττον ὅμως κατῴρθησε διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Καποδιστρίου νὰ πλησιάσῃ τὸν πρίγκιπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, τὸν ὁποῖον καὶ ἠλέκτρισεν.

Εἰς τὰς ἀξιοσημειωτέους συνδιαλέξεις Ξάνθου καὶ Ὑψηλάντου, ὁ πρῶτος, καταπείσας τὸν δεύτερον νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχηγίαν, κατέληξε μὲ τὰ ἐξῆς ἐμπνευσμένα καὶ ὑποβλητικὰ λόγια:

«Ὁ Θεός, πρίγκιψ, σᾶς προσκαλεῖ νὰ ὀδηγήσῃτε τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν νέον Ἰσραήλ, εἰς τὴν γῆν τῆς Ἑπαγγελίας. Ὁ Θεὸς εὐλογεῖ ἤδη ἄνωθεν τὴν ἀρχηγίαν, τὴν ὁποίαν σᾶς προσφέρει τὸ Ἔθνος».

Ὁ Γαζῆς ὡς ἓνας ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὴν ὅλην κινήτηριον δύναμιν τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλικῶν, μετὰ τὴν συνάντησίν του ἐν Μηλιαῖς τοῦ Πηλίου μὲ τὸν ἀείμνηστον Τσακάλωφ, ἀνέλαβε μὲ ζῆλον πυρετώδη νὰ μεταδώσῃ τὴν ἰδέαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Γράφων πρὸς τὸν Ξάνθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1818, ἔλεγε: «Ὑπάγω νὰ περιέλθω τὸν Παρνασσὸν καὶ τοὺς Δελφοὺς καὶ τὰ περὶχωρα αὐτῶν».

Τὴν 9ην Ἰουλίου τοῦ 1818, γράφων πρὸς τὸν Σκουφᾶν καὶ τὸν Ξάνθον, οἱ ὁποῖοι τὸν προσεκάλουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, θεωροῦντες ἀναγκαίαν τὴν ἐν τῷ κέντρῳ ἐκείνῳ παρουσίαν του, ἐδικαιολόγει τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν περιφέρειάν του, καὶ προσέθετε:

«Δὲν γράφω εἰς ὅλους σήμερον, ἐπειδὴ καὶ συμπεραίνω νὰ μὴ εἶναι πλέον αὐτοῦ οἱ φίλοι... ἡ εὐχὴ τῆς Πατρίδος νὰ εἶναι μαζύ των...! Μὴ λείπετε νὰ συντρέχετε εἰς τὴν σύστασιν τοῦ Σχολείου μας (Σχολεῖον ἡννόει συμβολικῶς τὴν Ἑταιρείαν τῶν Φιλικῶν), διότι ἡ Πατρίς ἔχει χρεῖαν μαθήσεως καὶ πολιτισμοῦ καὶ χρειάζεται ἢ ἓνα Ὁρφέα ἢ ἓνα Δράκοντα διὰ νὰ ἡμερώσῃ τὰ ἄγρια ἡθὴ τῶν ἀνθρώπων».

Ὁ Δράκων αὐτός, τὸν ὁποῖον ἐζήτηι εἰς τὸ συμβολικόν του γράμμα ὁ Γαζῆς, ἦτο ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, τὸ ὁ-

ποῖον διὰ τῶν ἑξαισίων κηρυγμάτων καὶ ἐνεργειῶν καὶ διὰ τῆς θαυμαστῆς αὐτοθυσίας ἀνδρῶν τῆς περιοπῆς τοῦ Θεσσαλοῦ λειτουργοῦ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας ἐξεπῆδησε διὰ νὰ καταβάλῃ τὸ θηρίον τῆς Τουρκικῆς τυραννίας.

Η ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ ἀγῶνος.—Ὁ Γαζῆς ὡς ἐμπνευδόμενος ἔθνικὸς προφῆτης προτρέπει τοὺς Κουντουριώτας νὰ προσετοιμαθοῦν.—Γρηγορεῖτε—λέγει—καὶ φθάνει ὁ νυμφίος τῆς πατρίδος.—Ἀνάπτει τὴν ἐπαναστατικὴν πυρκαϊὰν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.—Ὁ Χέρτμπεργ, ὁ Πρόκες Ὅσθεν καὶ ὁ στρατηγὸς Γόρδων περὶ τοῦ Γαζῆ, ὡς πρωταθλητοῦ τῆς ἐλευθερίας.—Ὁ Γαζῆς ὡς Ἀρειοπαγίτης αἰχμαλωτίζεται ἀπὸ ἀγνῶστιπάρηδα Ἕλληνα.—Ἡ δρᾶσις τοῦ Θεσσαλοῦ κληρικοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—Ἐνας θεοπέδιος ἕμνος του πρὸς τὴν ἀνθρωπιστικὴν δύναμιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ο ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ Γαζῆς ἐξηκολούθει εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ θεῖον ἔργον του, προπαρασκευάζων διὰ τῆς διδασκαλίας του τὰς νέας τῶν Ἑλλήνων γενεὰς διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἑθνους, καὶ συγχρόνως κατηγῶν εἰς τὰ μυστικὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ἦτο ὁ ἔνθεος ἀπόστολος. Ἐβλεπεν, ὅτι ἤγγιζεν ἡ μεγάλη ἡμέρα τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἡφαιστείου καὶ προπαρασκευάζετο νὰ ἀνάψῃ ὁ ἴδιος τὸν δαυλὸν τῆς ἐξεγέρσεως εἰς ὅλα τὰ τμήματα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπεξετείνετο ἡ προσωπικὴ του ἐνέργεια.

Εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, ὁ Γαζῆς, εἴτε ὁμιλῶν εἴτε γράφων, ἐνεφανίζετο ὡς ἓνας ἔθνικὸς προφήτης ὁ ὁποῖος ἐβλεπεν ἀσφαλῶς τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ προέλεγεν ἐν γλώσσει γραφικῇ τὸν μέγαν θρίαμβον καὶ προέτρεπε τοὺς πάντας νὰ ἐτοιμαθοῦν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἔθνικοῦ νυμφίου.

Εἰς τὸ τελευταῖον ἐκδοθέν «Ἀρχεῖον τῶν Κουντουριωτῶν» δημοσιεύεται μία λίαν χαρακτηριστικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Γαζῆ πρὸς τοὺς εὐπατρίδας ἐκείνους τῆς Ὑδρας.

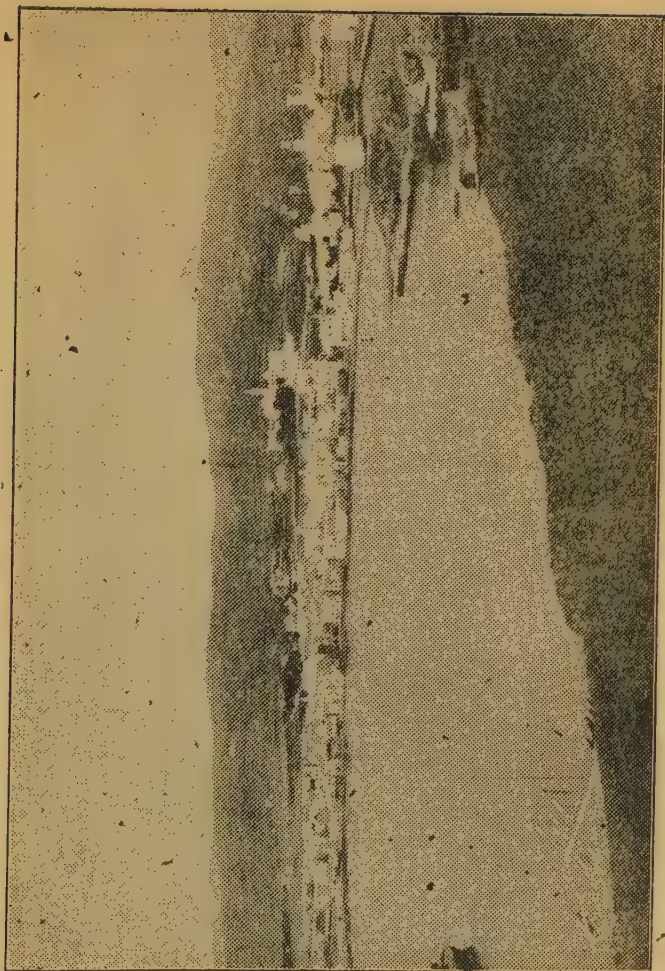
Γράφων ἐκ Μηλεῶν εἰς τὴν συμβολικὴν γλῶσσαν τῆς

Φιλικῆς Ἑταιρείας ὁ περιώνυμος Θεσσαλὸς κληρικὸς πρὸς τοὺς ἀδελφούς Λάζαρον καὶ Γεώργιον Κουντουριώτας, εἰς ἐπιστολὴν του, χρονολογουμένην ἀπὸ 22 Φεβρουαρίου τοῦ 1821 προτρέπει τοὺς εὐπατρίδας νὰ εἶναι ἕτοιμοι διότι ἤγγικεν ἡ ἡμέρα τοῦ ἔρχομοῦ τοῦ Νυμφίου, ἔφθασεν ὁ καιρὸς νὰ λάμψῃ πάλιν ὁ Σταυρὸς καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ δύσμοιρος Ἑλλάς τὴν ἐλευθερίαν της.

ΟΙ ΣΥΜΠΟΛΙΤΑΙ ΤΟΥ ΕΞΕΛΕΞΑΝ ΤΟΝ ΔΙΑΣΗΜΟΝ ΚΛΗΡΙΚΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

«Τὸ πρᾶγμα, ἀδελφοί,—γράφει πρὸς τοὺς Κουντουρίτας—ἔλαβε κίνησιν μεγάλην καὶ νὰ σταθῇ πλέον εἶναι ἀδύνατον· εἶναι πρᾶγμα ἀληθινόν, εἶναι βέβαιον· ἔχει τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ μεγάλου μέρους, ἔχει καὶ μεγάλα μέσα. Λοιπὸν δὲν εἶναι πλέον ἀμφιβολία, μήτε δισταγμός. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦσαν οἱ πατέρες μας νὰ τὴν ἴδωυν, ἔφθασε καὶ ὁ νυμφίος ἔρχεται, καὶ μακάριος ὁ δοῦλος, ὃν εὐρήσει γοηγοροῦντα. Ἐφθασεν ὁ καιρὸς, διὰ νὰ λάμψῃ πάλιν ὁ Σταυρὸς, καὶ νὰ λάβῃ πάλιν ἡ Ἑλλάς, ἡ δυστυχὴς Πατρίς μας, τὴν ἐλευθερίαν της. Δὲν σᾶς λέγω πλέον περισσότερα. Ὁ καιρὸς ἦλθεν καὶ πρέπει νὰ ἀνάψῃτε τὴν λαμπάδα τοῦ πατριωτισμοῦ, διὰ νὰ δεχθῶμεν τὸν Νυμφίον, διὰ νὰ φανῶμεν καὶ ἡμεῖς Ἕθνος εἰς τὸν κόσμον καὶ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων.» Καὶ ἀφίνων νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ὀπισθεν τοῦ παρασκευαζομένου κινήματος ἵσταται δύναμις μεγάλη, αὐτὸς οὗτος ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας, τὸν ὁποῖον ὁ Γαβριὴλ εἶχε γνωρίσει προσωπικῶς εἰς τὴν Βιέννην τῷ 1815, συνεχίζει πρὸς τοὺς Κουντουριώτας ὡς ἑξῆς τὴν ἐνθουσιαστικὴν ἐπιστολὴν του: «Σᾶς παρακαλεῖ ἡ Πατρίς, φίλοι. Ἐτοιμασθῆτε! Ἐτοιμασθῆτε! Ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μέγας Αὐτοκράτωρ εἶναι μετ' ἡμᾶς. Ἄν κάμνῃ χρεῖαν νὰ ἔλθω αὐτοῦ καὶ νὰ εἶμαι μετὰ σᾶς, εἶμαι πρόθυμος νὰ ἔλθω, ἔρχομαι εὐθύς, φθάνει μόνον νὰ μοῦ στείλετε τὸ ὀγληγορώτερον εἶδησιν, ἢ κανένα κατ'ὶ καὶ εὐθύς προφθάνω. Ἐδῶ οἱ ἰδικοί μας εἶναι ἕτοιμοι καὶ προσμένουν τὸν νυμφίον μετὰ ἀνυπομονησίαν. Ὁ Ἀλῆς εἰς τὰ Ἰωάννινα ἔβαλε τρεῖς σταυροὺς ἐπάνω εἰς τὸ κάστρον του. Τοῦτο εἶναι ἀληθέστατον. Ἡ σάλπιγξ φωνάζει, δεῦτε, ἅς δράμωμεν. Ἡ κρίσις ἀπεφασίσθη!»

Ὁ ἔνθεος αὐτὸς ἀπόστολος, ὅταν ἡ πυρκαϊὰ ἤναψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεάν καὶ τὰς νήσους, ἔδωκε

Εἰς τὴν Τῆνον ὁ περιώνυμος πολεμιστής, κληρικός, συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος Ἀνθίμος Γαζῆς ἰδρύσε τὸ τελευταῖον ἀνθρωπιστικὸν τοῦ σχολείου διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὰς νέας τῶν Ἑλλήνων γενεάς, ἐμπνέων τὸν θεῖον ἔρωτα πρὸς τὰ Ἑλληνικά γράμματα διὰ τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐνεφανίζετο καὶ πάλιν μὲ τὴν παλαιάν της, τὴν ἀθάνατον δόξαν.

τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Θεσσαλίας· Ὅλοι οἱ ἱστορικοί, ἰδικοί μας καὶ ξένοι, οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, τὸν Γαζῆν, ὀνομάζουιν ὡς πρωταθλητὴν τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Θεσσαλίας. «Τὴν 5ην Μαΐου—λέγει ὁ Τρικουῆης—ἐφάνησαν πρὸς τὰ παραλία τῶν Τρικέρων καὶ τοῦ Ἀλμυροῦ πλοῖα Ὑδρας καὶ Σπετσῶν. Πρὸ τινῶν ἐτῶν διέτριβεν ἐν Μαγνησίᾳ, σχολαρχῶν ἐν Μηλιαῖς ὁ Ἀνθίμος Γαζῆς, μέλος τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν καὶ προετοιμαστὴς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη τῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος, καιροφυλακτῶν ἐκίνησεν εἰς Ἐπανάστασιν ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τῶν ρηθέντων πλοίων, ἦτοι τὴν 7ην τοὺς κατοικοῦντας τὴν Μαγνησίαν Χριστιανοὺς, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐπρροοιμάσαν σκοτώσαντες τὸν διοικητὴν τινῶν χωρίων, ἐπανερχόμενον ἔκ τινος ἐπὶ συλλήψει ὑπόπτων προεστῶτων περιοδείας, οἱ δὲ ἐκινήθησαν ὑπὸ τὸν Κυριάκον Μπαστέκην κατὰ τῶν κατοικούντων τὰ Λεχώνια Τούρκων καὶ ὅλους σχεδόν, ὡς 600, ἐξωλόθρευσαν.»

Ὁ ἱστορικός Παῦλος Καρολίδης, ὁμιλῶν μὲ ὅλον τὸν σεβασμὸν περὶ τοῦ πολυῤῃμνήτου Θεσσαλοῦ κληρικοῦ σημειοῖ: «Καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ δὲ, ἰδίως ἐν ταῖς παρὰ τὸ Πήλιον Χώραις ἡ ἐπανάστασις διεδόθη παρασκευασθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας διὰ τοῦ ἐνταῦθα θερμοτάτου διασώτου καὶ διαπρεποῦς ἀντιπροσώπου αὐτῆς Ἀνθίμου Γαζῆ, ὅστις καὶ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐταιρείας αὐτῆς εἰργάζετο ἀόκνως καὶ προθύμως ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἔθνους».

Ὁ Χέρτσμπεργ τοιρίζει, ὅτι ὁ Γαζῆς «εἶχε προπαρασκευάσει πρὸ πολλοῦ ἐν Ζαγορά διὰ παντὸς δυνατοῦ τρόπου τὴν ἐπανάστασιν.» Ὁ Πρόξες Ὅστεν θεωρεῖ ὡς ἔργον τοῦ Θεσσαλοῦ καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, λέγων: «Ὁ Ἀνθίμος Γαζῆς διηγείρε τὰς χερσονήσους Κασσάνδραν καὶ Μαγνησίαν καὶ ὀλόκληρος ὁ Ὀλυμπος ἐπανεστάτησε.» Καὶ ὁ Ἀγγλὸς στρατηγὸς Γόρδων θεωρεῖ τὸν Γαζῆν ὡς συντελεστήν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Μακεδονίας. «Κατὰ τὰ περίξ, τῶν Θερμοπυλῶν—λέγει ὁ σύγχρονος τῶν γεγονότων Γόρδων—αἱ προτροπαὶ τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ, ὅστις καὶ πρὸ τῶν συμβάντων τούτων ἔζη ἐπὶ τέσσαρα ἔτη εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Πηλίου ὄρους, ὤθησεν εἰς Ἐπανάστασιν τοὺς πατριώτας του καὶ οὕτω τὸ θέατρον τοῦ πολέμου συμπε-

ριέλαβεν οὐ μόνον τὴν Θεσσαλομαγνησίαν, ἀλλὰ καὶ ἑτερα μέρη, ἐγγύτερα τῆς πρωτευούσης τοῦ Σουλτάνου ὄντα, οἷον τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.»

Ἄμα τῇ Ἐπαναστάσει οἱ Ἕλληνες τῆς Θεσσαλίας ἐφρόντισαν καὶ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν Κυβερνήσεως, ἣ ὁποία ὠνομάσθη Βουλὴ Θεσσαλο-Μαγνησίας, τῆς ὁποίας πρόεδρον ἀνεκήρυξαν αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀρχιμανδρίτην Γαζῆν. Ἡ ἐκλογὴ ἐκείνη ἐμαρτύρει ὁπόσης ἰδιαιτέρας ἐκτιμήσεως ἀπελάμβανεν ὁ κληρικός ἐν τῇ συνειδήσει τῶν συμπολιτῶν του.

Ἀτυχῶς ὅμως τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἐκεῖνο, καίτοι ἐν ἀρχῇ ἐσημείωσεν ἐπιτυχίας, κατεστάλη ἔπειτα ὑπὸ τῶν ἐν Λαρίσῃ προσδραμόντων πολυαριθμῶν Τούρκων. Διό ὁ Γαζῆς ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σκιάθον ὁπόθεν μετέβη εἰς τὴν Σκόπελον καὶ ἀκολούθως ἐπεραιώθη εἰς τὴν Πελοπόννησον, πρωτοστατήσας καὶ εἰς τὴν σύστασιν συνελεύσεως καὶ Κυβερνήσεως. Ἀκολούθως, ὅταν ὁ Νέγρης συνέστησε τὴν τοπικὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τὸν λεγόμενον Ἄρειον Πάγον, ὁ Γαζῆς ἐξελέγη μέλος τοῦ σώματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἔχῃ δραματικὰς περιπετείας.

Δὲν ἔμεινε δὲ καὶ ὁ Γαζῆς ἀμέτοχος τῶν περιπετειῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας ὄχι μόνον ὁ Ἄρειος Πάγος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα κυβερνητικὰ σώματα καὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅλοι οἱ ἀγωνισταὶ ὑφίσταντο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακροχρονίου πάλης κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν πολεμικῶν γεγονότων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἐξαναγκάσει τοὺς συγκροτοῦντας τὸν Ἄρειον Πάγον νὰ καταφύγουν εἰς τὸ Λιβάδι τῆς Εὐβοίας. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1822, ὁ Ἄρειος Πάγος ἠγόρασε σῖτον καὶ ἀραβόσιτον ἀπὸ ἓνα Ἕλληνα Κανέλλον, Αὐστριακὸν τὴν ὑπηκοότητα. Ἄλλ' οἱ ἀγορασταὶ χρήματα τότε δὲν εἶχαν. Ὑπεσχέθησαν ὅμως νὰ πληρώσουν τὸν ἔμπορον ἀπὸ τὸν φόρον τῶν μαλλιῶν τῶν Σαλῶνων, τὸν ὁποῖον θὰ εἰσέπραττεν ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἡ εἰσβολὴ τῶν Τούρκων διεσκόρπισε τὰ ποίμνια καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος εὐρέθη ἐν ἀμηχανίᾳ, μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὰ ὀφειλόμενα. Τότε ὁ Κανέλλος ἐφέρθη σὰν ἀληθινὸς Αὐστριακός. Δὲν τὸν συνεκίνησε τὸ θέαμα τῶν ὁμοεθνῶν του, οἱ ὁποῖοι ἐθυσίαζον τὰ πάντα καὶ

εἰς χρῆμα καὶ εἰς αἷμα διὰ νὰ καθαρίσουν τὰ ἱερὰ ἐδάφη τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ μῖasma τοῦ τρισβαρβάρου τυράννου. Τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ὁ Αὐστριακὸς ὑπῆκοος ἦτο τόσο ἀνηλεὴς, ὅσον καὶ ἀφιλότιμος καὶ συγχρόνως καὶ παμπόνηρος. Διανοήθη ὁ ἀλιτῆριος νὰ ἀπαγάγῃ κάποιον ἐκ τῶν σημαινόντων μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου, διὰ νὰ ἐκβιάσῃ τὴν Κυβέρνησιν πρὸς πληρωμὴν, ὅπως κάμνουν οἱ λησταί, οἱ ζητοῦντες λύτρα παρὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν θυμάτων των. Ἐσκέφθη λοιπὸν, ὅτι καλλιτέρα λεία ἀπὸ τὸν Γαζῆν δὲν ὑπῆρχε. Μίαν ἡμέραν προσεκάλεσε τὸν σεβάσμιον κληρικὸν διὰ δολίων προτάσεων εἰς τὸ πλοῖον τὸν ἠχμαλώτισε καὶ τὸν μετέφερεν εἰς τὴν Σμύρνην. Μόνον ποῦ δὲν τὸν παρέδωκεν εἰς τοὺς Τούρκους. Δὲν θὰ ἐδίσταζε καὶ τοῦτο νὰ τὸ πράξῃ, ἐὰν ἦτο βέβαιος, ὅτι θὰ εἰσέπραττε τὰ ὀφειλόμενα καὶ δὲν θὰ ἐπάθαινε καὶ ὁ ἴδιος, διότι εἶχε πωλήσει σιτηρὰ εἰς τοὺς ἐπαναστάτας.

Ὁ Κανέλλος ὠδήγησε τὴν λείαν του—τὸν Γαζῆν—εἰς τὸν ἐκεῖ Αὐστριακὸν Πρόξενον, ζητῶν ἐξασφάλισιν τῶν ὕλικῶν του συμφερόντων. Ὁ Αὐστριακὸς ὅμως Πρόξενος δὲν ἦτο τόσο ἡλίθιος, ὅσον ὁ περίφημος ἐκεῖνος Αὐστριακοέλλην καὶ φυσικὰ δὲν εὑρίσκειν εἰς τὴν ἡδύνατον νὰ χρησιμεύσῃ ἡ ἀπαγωγὴ τοῦ Γαζῆ, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ρᾶσά του δὲν εἶχε τίποτε ἄλλο νὰ προσφέρῃ. Ἐτσι ἐκατάλαβεν ὁ Κανέλλος, ὅτι τὸ φρονιμώτερον ποῦ εἶχε νὰ κάμῃ ἦτο νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Θεσσαλὸν κληρικὸν καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ καὶ ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς διατροφῆς τοῦ αἰχμαλώτου του. Καὶ ἔτσι μετέφερε καὶ ἀπέλυσε τὸν διάσημον ἱεραμένον εἰς τὴν Σκιάθον.

Ἐκεῖθεν ὁ Γαζῆς μετέβη πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς συνελεύσεις καὶ εἰς ἐπιτροπὰς καὶ ἐχάρισε τὴν πεῖραν του καὶ τὰ φῶτά του καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν του εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον ἠγωνίζοντο κατὰ τῆς τυραννίας οἱ πατέρες μας. Τῷ 1824, ἡ Βουλὴ εἶχεν ἐκλέξει τὸν Γαζῆν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς μελέτην καὶ ρυθμίσιν ζητημάτων στρατιωτικῶν καὶ συνειργάσθη μὲ ἄλλους σημαίνοντας τότε τοῦ Ἀγῶνος, ὅπως ἦτο ὁ Σπυρ. Τρικούπης, ὁ Ἀναστάσιος Λόντος, ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ στρατηγὸς Ὁδυσσεὺς καὶ ἄλλοι. Εἰργάσθη ἀκόμη ὁ Γαζῆς ὡς πρωτεῦον πρόσωπον εἰς Κυβερνητικὰς Ἐπιτροπὰς, εἴτε πρὸς ἀναγέννησιν τῆς ἐκπαιδεύσεως, εἴτε πρὸς ἀνύψωσιν τῆς Δι-

καιοσύνης τῆς Πατρίδος. Πρῶτος πάντοτε μεταξὺ τῶν πρώτων, νὰ χαρίζῃ ὅλας του τὰς δυνάμεις πρὸς βοήθειαν τοῦ παλαίνοντος Ἑθνους του.

Ο ΘΑΥΜΑΣΙΟΣ ΓΑΖΗΣ ΚΑΤΕΚΕΡΑΥΝΩΣΕ ΤΟΥΣ ΜΟΝΑΧΟΥΣ. ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΚΡΑΤΟΥΝΤΕΣ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ ΔΙΕΔΙΔΟΝ ΤΑΣ ΦΩΤΟΣΒΕΣΤΙΚΑΣ ΑΡΧΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑΝ

Τὸν Γαζὴν τὸν συγγραφέα καὶ διευθυντὴν τῆς ἐφημερίδος καὶ διδάσκαλον, τὸν ἄνθρωπον τοῦ καλὰ μὲν καὶ τοῦ λόγου, τὸν ἀνώτερον διανοούμενον κατεῖχεν ἡ ἔμμονος ἰδέα, ὅτι τὸ ἱερώτερον ποῦ ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἦτο νὰ ἐξακολουθήσῃ προπαρασκευάζων τὰς νέας τῶν Ἑλλήνων γενεὰς νὰ δημιουργήσῃ διὰ τῆς ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως χαρακτῆρας, οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ διαφυλάξουν τὴν ἐλευθερίαν, ὑπὲρ ἧς οἱ ἐρίζοντες καὶ ἀλληλομαχοῦντες πατέρες ἔχυναν αἱμάτων ποταμούς. Καὶ ἐτράπη πρὸς τὴν Τήνον ὅπου συνέστησε παιδευτήριον τῆς προπαρασκευῆς Ἑθνους ἦτο, ὅταν ἐξεφώνει τὸν ἐναρκτήριον λόγον του εἰς τὴν ὥραιαν ἐκείνην νῆσον. Ὁμίλησε περὶ τῆς ἐκπολιτιστικῆς δυνάμεως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἀνασκοπῶν ὁλόκληρον τὸ παρελθὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους καὶ τὰς ἡμέρας τῆς λαμπρότητος τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς περιόδους τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς δουλείας, ἀπέδωκεν ὅλα τὰ δεινὰ ποῦ κατεβασάνιζον τὴν Ἑλληνικὴν Φυλὴν εἰς τὴν ἀπαιδευσίαν. Εἰς τὸν περιώνυμον ἐκεῖνον λόγον του ὁ Γαζῆς δὲν διστάζει, ὡς κληρικὸς φιλελεύθερος καὶ ἀνθρωπιστής, νὰ ἱεραυνώσῃ καὶ τοὺς Μοναχοὺς, τοὺς φανατικούς ἐκείνους καὶ ἀχρήστους μελανοχείτωνας, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξέεσπον καὶ κατέσρεφον μετὰ μανίας τὰ κλασσικὰ μάρμαρα καὶ ὅλα τὰ σεπτὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης.

«Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, περὶ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ κλαίῃ πᾶς αἰσθαντικὸς Ἕλληνα— ἐβροντοφώνει ὁ θαυμάσιος Γαζῆς— οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀναλφάβητοι Μοναχοὶ ἀπὸ μίαν ἄλογον δεισιδαιμονίαν καὶ μὲ τοὺς σταυροὺς ἀνὰ χεῖρας, κατεκρήμνισαν πανταχοῦ καὶ αὐτὰ τὰ ὥραιότατα κτίρια τῶν σχολείων, περὶ τῶν ὁποίων κλαίει πικρότατα ὁ Λιβάνιος, εἰς μίαν του ἐπιστολήν. Ὅσοι λόγιοι καὶ φιλόσοφοι ἄνδρες ἔμειναν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τοὺς ἔκανσαν καὶ αὐτοὺς μίαν νύκτα μέσα εἰς τὸ σχολεῖον, μαζὺ καὶ τὴν

περίφημον βιβλιοθήκην, ἣ ὅποια εἶχεν 70 χιλιάδες βιβλία. Ὅθεν, τί ἠκολούθησεν ἐκ τούτου; ἀμάθεια μεγάλη εἰς τὸ Ἕθνος, διαφθορὰ τῶν καλῶν ἡθῶν, βαρβαρότης καὶ δεισιδαιμονία.»

Θὰ ἤρκει καὶ μόνη ἡ ἀνωτέρω περικοπὴ τοῦ φιλελευθέρου αὐτοῦ κληρικοῦ, κατακεραυνοῦντος τὴν ἀμάθειαν τῶν μοναχῶν, οἱ ὅποιοι μὲ τὸν σταυρὸν ἀνὰ χεῖρας διέδιδον τὰς φωτοσβεστικὰς ἀρχὰς καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν, θὰ ἦρκουν μόνον τὰ ἀνωτέρω, διὰ τὰ τοῦ δώσουν θέσιν εἰς τὸ Πάνθεον τῶν πλέον ἀνθρωπιστικῶν καὶ αἰσθαντικῶν ἀναμορφωτῶν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Κατωτέρω ὁ Γαζῆς, ἀγαλλόμενος, ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πάλιν αἱ φυγαδευθεῖσαι Μοῦσαι, τὰς ὁποίας αὐτὸς τόσον ἐλάτρευε καὶ ὡς κληρικὸς καὶ ὡς διευθυντὴς τῆς περιωνύμου ἐφημερίδος του καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς σρήτωρ καὶ ὡς διδάσκαλος, ἔλεγεν ὡς ἔνθους ἀπόστολος πρὸς τοὺς ἀκροατάς του: Ἀπὸ τὴν Εὐρώπην ἤρχισαν (αἱ Μοῦσαι) νὰ ἐπιστρέφουν πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα των, τὴν Ἑλλάδα· καὶ βλέπομεν, ὅτι ἅμα ὅπου ἔφθασαν, ἠλέκτρισαν τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ πανταχοῦ συνίστανται σχολεῖα καὶ παιδευτήρια. Πανταχοῦ ὁ ἔρως τῆς μαθήσεως ἀναψε καὶ πάντες σπεύδουσι νὰ μιμηθῶσι τὰς ἀρετὰς τῶν προπατόρων των· βλέπομεν, ὅπου ἅμα ἔφθασαν αἱ μαθήσεις, ὁ Ἕλλην ἡσθάνθη τὴν παλαιάν του δόξαν καὶ ἐλευθερίαν καὶ παρενθὺς ἀνδρείας, ἀπέσεισε τὸν τυραννικὸν ζυγόν, εἰς τὸν ὅποιον ἡ ἀμάθεια τὸν καθυπέβαλε».

Μὲ τοιοῦτον ἔνθεον τόνον ἐξακολουθεῖ νὰ ἐξυμνῇ τὴν ἀληθῆ παιδείαν, ὡς τὸ ἱερώτερον τῶν ἀγαθῶν τῶν Ἑλλήνων, ὁ ἐξαίσιος αὐτὸς ἀνθρωπιστὴς Θεσσαλός.

Ἀφωσιωμένος εἰς τὸ θεῖον ἐκείνο ὑπόουργμα τῆς προπαρασκευῆς τῶν νέων ἀνδρῶν τῆς Πατρίδος, ἀφοῦ εἶδεν ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ εἶδε πραγματοποιούμενα τὰ ὄνειρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους, ὑπὲρ οὗ ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον τὴν ὥραιάν του ζωὴν, ἐτελεύτησε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1828 καὶ ἐτάφη μὲ τιμὰς ἐξαιρετικὰς εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Σύρου. Μία τῶν ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν φέρει σήμερον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ.

Ἡ Πατρίς, εὐγνωμονοῦσα πρὸς τὸν θεσπέσιον ἱερωμένον συγγραφέα καὶ δημοσιογράφον καὶ ρήτορα καὶ παιδευτὴν, κατέταξε τὸν πολυύμνητον Θεσσαλὸν κληρικὸν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀειμνήστων τοῦ Γένους διδασκάλων.

Ἄς παραμένῃ πάντοτε ἱερὰ ἡ μνήμη του καὶ ἅς ἐμπνέῃ τὰς γενεὰς τῶν κληρικῶν καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἰς ἀπομίμησιν τῶν ἀθανάτων ἔργων του.

Ο ΘΕΣΣΑΛΟΣ ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ

Η ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΥΨΙΣΤΟΝ ΚΑΘΗΚΟΝ

Χαρακτηρισμός τοῦ περιωνύμου Κληρικοῦ.—'Ανήκει εἰς τοὺς ἐξοχωτέρους ἄνδρας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, λέγει ὁ Καθηγητὴς Διομήδης Κυριακός.—'Ο Φαρμακίδης ἐν Λαρίῳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ρουμανία.—'Η ἀποδροφὴ τοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν ἀπολυταρχίαν.—Ὡς ἱερεὺς ἐν Βιέννῃ φωτίζει διὰ συγγραμμάτων τὸ ὑπέδοικον ἔθνος τοῦ καὶ ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκεῖ Ἑλλην. ἐφημερίδος.—'Ο Φαρμακίδης προσκαλεῖται ὡς καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ ἀπέρχεται εἰς Γερμανίαν.—'Εκτραγέντος τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ὑπακοίει εἰς τὴν φωνὴν τῆς παλαιούτης πατρίδος.

Ο ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ Φαρμακίδης εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πλέον δυνατοὺς νεοελληνικοὺς χαρακτήρας. Ἡ δρᾶσις τοῦ εἶναι πολυσχιδῆς καὶ σημαντικωτάτη. Ὁ Φαρμακίδης καὶ ὡς ἱερεὺς καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ διευθυντὴς ἐφημερίδων ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ὡς πολεμιστὴς καὶ ὡς καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ βραδύτερον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὡς πληρεξούσιος Ἐθνικῶν Συνελεύσεων καὶ ὡς μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ὡς Βασιλικὸς Ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν σπανίων ἀναμορφωτῶν τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου.

Ὁ αἰμνῆστος Καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Α. Διομήδης Κυριακός, θαυμάζων τὸν περιώνυμον τοῦ Γένους Διδάσκαλον, γράφει περὶ αὐτοῦ δικαιοτάτα τὰ ἐξῆς ἀντάξια τῆς δράσεως τοῦ ἀνδρός: «Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης ἀνήκει εἰς τοὺς ἐξοχωτέρους ἄνδρας, οὓς ἀνέδειξεν ἡ νεωτέρα Ἑλλάς. Ὑπῆρξεν ἀνὴρ μεγάλῃς πολυμαθείας, γνώστης τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας, κατέχων τὴν τέχνην τοῦ γράφειν τὴν ἡμετέραν

γλῶσσαν μετὰ δυνάμεως, μεθ' ὅσης ὀλίγιστοι τῶν συγχρόνων του ἠδύναντο, ἦτο θεολόγος σπουδαῖος καὶ ἐπιστήμων ἐν ὅλῃ τῇ αὐστηροῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως, πεπρωτισμένος μετὰ σπανίας κρίσεως, φίλος εἰλικρινῆς τῆς ἀληθείας, ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι πᾶς ἐπιστήμων, καταλιπὼν συγγράμματα σοφά, τρανὰ μαρτύρια τῆς ἀξίας αὐτοῦ, κατέχων δὲ ἐπισημοτάτην θέσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν καθ' ἡμᾶς λογίων καὶ ἐπιδράσας τὰ μέγιστα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων».

ΗΤΟ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΗ Η ΦΙΛΟΔΟΞΙΑ ΤΗΣ ΑΦΟΣΙΩΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΙΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΡΑΦΙΔΟΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΟΜΟΕΘΝΩΝ ΤΟΥ

Ὁ Φαρμακίδης εἶναι ἓνας ἀληθῆς γίγας, καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν πολυσχιδῆ καὶ πολυκύμαντον σταδιοδρομίαν, ἀνώτερος ἀπάντων τῶν κληρικῶν κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, ὅσοι ἐπέδρασαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἀξίζει ἐπομένως νὰ ἐρευνήσωμεν τὸν βίον τοῦ ἀνδρός. Ἐχομεν νὰ ἀρυσθῶμεν ἐξ αὐτοῦ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες πολύτιμα διδάγματα φρονηματοισμοῦ. Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης ἐγεννήθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1784 εἰς τὸ παρὰ τὴν Λάρισσαν χωρίον Νεμπεγλέρη, ἀπέθανε δὲ ἐν Ἀθήναις τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1860.

Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὸ χωρίον του καὶ ἀπορφανισθεὶς τῶν γονέων του μετέβη δεκαεπταετῆς πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς τὴν Λάρισσαν ὅπου καὶ ἐχειροτονήθη διάκονος τῷ 1802. Τῷ 1804 ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ διετίαν καὶ ἀκολούθως μετέβη εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Ρουμανίας, ὅπου ἱερούργει καὶ συγχρόνως ἐμόρφωνε τὰ τέκνα ἐπιφανῶν Ἑλλήνων ὡς οἰκοδιδάσκαλος.

Ἡ διαμονὴ εἰς τὰς δύο ταύτας πόλεις ἐπέδρασεν ἰσχυρότατα εἰς τὴν ὅλην μετὰ ταῦτα δρασιν τοῦ Φαρμακίδου. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶδεν ἐκ τοῦ πλησίον τὸ αὐταρχικὸν πνεῦμα τῶν τότε ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ ἐγεννήθη μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ μῖσος καὶ ἡ ἀποστροφή πρὸς τὸν ἐκκλησιαστικὸν δεσποτισμὸν. Ἡ ἀπέχθεια ἐκείνη ἦτο ἐν τῶν ἐλατηρίων τὰ ὁποῖα τὸν ὠθησαν βραδύτερον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὴν χειραφέτησιν τῆς Ἐκκλησίας

τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀπὸ πάσης ἐξαρτήσεως ἢ κηδεμονίας ἐκ τοῦ Φαναρίου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἰασίῳ διαμονὴν του, ἐκραγέντος τότε πολέμου μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μελετήσῃ ἐκ τῶν ἀτασθαλιῶν καὶ παταπίεσεων τοῦ ἐν Μολδοβλαχίᾳ εἰσβαλόντος Ρωσσικοῦ στρατοῦ τὸ σύστημα τῆς Ρωσικῆς ἀπολυταρχίας καὶ νὰ γεννηθῇ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἄσβεστον τὸ μῦθος πρὸς τὸ ξανθὸν Γένος, μῦθος τὸ ὁποῖον ἐκάνονισε πᾶσαν τὴν μετὰ ταῦτα πολυσχιδῇ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ δρᾶσίν του. Ὁ Φαρμακίδης ὑπῆρξε θαυμαστής τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἀγγλοσαξόνων καὶ ἦτο ἓνας ἐκ τῶν θερμότερων ὑπερμάχων τῆς προσαρμογῆς τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

Βραδύτερον, τῷ 1811, ὁ Φαρμακίδης μετέβη εἰς Βουκουρέστιον καὶ κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐχειροτονήθη ἱερεὺς, προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βιέννης.

Ἐκεῖ ὁ Φαρμακίδης ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ προπαρασκευασθῇ διὰ μίαν γενναιοτέραν δρᾶσιν, ἣτις τὸν κατέστησεν ἀθάνατον. Ἐξέμαθε τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ δι' αὐτῆς ἠδυνήθη νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ξένην φιλολογίαν καὶ τὴν καθόλου Εὐρωπαϊκὴν πνευματικὴν κίνησιν. Ἀπὸ τῆς Βιέννης ἔβλεπε τὰ ἀγαθὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐπικραίνεται ἀκόμη βαθύτερον ὅταν ἀνελογίζετο εἰς ὁποῖαν φρίκην εὐρίσκοντο οἱ ὁμοεθνεῖς του ὑπὸ τὸ πέλμα τῆς Τουρκικῆς καταδυναστεύσεως. Ἐφρόνει καὶ ὁ Φαρμακίδης μαζὺ μὲ πολλοὺς ἄλλους ξηνητευμένους λογίους, ὅτι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος πρὸς ταχύτεραν ἀνάπλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ προπαρασκευὴν διὰ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν ἦτο ὁ παπιασισμὸς τῶν Σχολείων καὶ ἡ διάδοσις τῶν βιβλίων καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ ἔθνους διὰ τῆς δημοσιογραφίας, ὡς τοῦ ἰσχυροτέρου ὀργάνου τῆς μεταδόσεως τῶν ἰδεῶν. Ὁ Φαρμακίδης, καταφλεγόμενος ἀπὸ τὸν πόθον νὰ φανῇ εὐρύτερον κοινωφελὴς εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς του ἦτο φυσικὸν ὅτι ὡς ἐφημέριος τῆς Κοινότητος Βιέννης δὲν θὰ περιωρίζετο ἀπλῶς εἰς τὰ τελετουργικά του καθήκοντα.

Δὲν ἐφιλοδόξησε νὰ ζῇ δι' ἑαυτὸν ἀπολαμβάνων τὰς ἀναπαύσεις, τὰς ὁποίας παρέχει τὸ ἱερατικὸν στάδιον ὅταν λείπῃ ἐξ αὐτοῦ μία εὐγενεστέρα φιλοδοξία, ἡ φιλο-

1784---1860

Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης εἶναι ὁ διασημότερος τῶν ἱερωμένων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἑθνεγερσίας. Ἠγωνίσθη μὲ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ ὄπλον, διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος ὑπὲρ τοῦ Ἑθνους Ὡς διευθυντῆς τῆς πρώτης ἐν Ἑλλάδι ἐφημερίδος, ὡς Πληρεξούσιος καὶ ὡς μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὡς Καθηγητῆς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ εἴτα τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὡς Βασιλικὸς Ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς πολεμιστῆς καὶ ὡς φιλελεύθερος ἄνθρωπος καὶ ὡς διανοούμενος, ἀποτελεῖ ἰδεώδη τύπον φιλογενοῦς Ἑλλήνος καὶ λειτουργοῦ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας.

δοξία τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ θεῖον ἔργον τῆς διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος διδασκαλίας. Ἐχων τοιαύτην εὐγενεστάτην συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ λειτουργοῦ τῆς θρησκείας ἀνέλαθεν ἐν πρώτοις καὶ μετέφρασε τοῦ Γερμανοῦ Ἑλληνιστοῦ Φρειδερίκου Γιάκομπς τὸ τετράτομον ἔργον: «Στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς χρῆσιν τῶν Σχολείων τῆς Ἑλλάδος». Τὸ ἔργον τοῦτο τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ Θεσσαλὸς κληρικὸς τῷ 1815 ὑπῆρξεν ὠφελιμώτατον διασκορπισθὲν ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὁ σοφὸς Κοραΐς, ὁ ὁποῖος ἔτρεφε τὸν μεγαλείτερον σεβασμὸν πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Φαρμακίδου, χαρακτηρίζει ὡς «ὠφελιμώτατον» τὸ μεταφρασθὲν τετράτομον ἔργον.

«Φανέρωσέ μοι—ἔγραφεν ὁ ἀθάνατος Χῖος πρὸς τὸν Κοκκινάκη διὰ τὸν Φαρμακίδην—τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὸ λαμπρόν του δῶρον, τὸ διὰ τοῦ Πικκόλου σταλθὲν εἰς ἐμὲ τῆς Ἰακωβικῆς Χρηστομαθείας καὶ μάλιστα ὅτι μὲ ἐτίμησε καὶ μὲ τὴν προσφώνησιν τοῦ τρίτου τόμου. Ὅχι διὰ τὴν προσφώνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ἱερωτάτην ἀλήθειαν ὁμολογῶ καὶ κηρύττω ὅτι ὠφελιμώτατον διὰ τοὺς νέους μας κόπον ἐκοπίασεν ὁ Θεόκλητος».

Ὁ Φαρμακίδης εἰς τὴν Βιέννην συμμετέσχε τῆς συντάξεως τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», τοῦ περιωνύμου ἐκείνου ὀργάνου τῆς νεοελληνικῆς σκέψεως, τὸ ὁποῖον ἵδρυσε τῷ 1811 καὶ διηύθυνεν ἄλλος διάσημος κληρικὸς, ὁ συμπολίτης του Ἀνθιμος ὁ Γαζῆς, ὁ πρῶτος Ἕλλην κληρικὸς δημοσιογράφος. Ὅταν δὲ ὁ Γαζῆς ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἐπιταχύνη τὴν ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, τὴν διεύθυνσιν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἀνέλαθεν αὐτὸς οὗτος ὁ Φαρμακίδης μετὰ τοῦ Ἑλλήνος λογίου Κοκκινάκη. Ὅποιας σπουδαίας ὑπηρεσίας διὰ τὴν ἀνάπλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου προσέφερεν ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναπτύξωμεν ἄλλαχού κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῆς δράσεως τοῦ ἀεμνήστου Γαζῆ. Ἡ ἐφημερὶς ἐκείνη, συγκεντρῶσασα τὴν συνεργασίαν τῶν διασημοτέρων διανοουμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀπέβη αὐτόχρημα ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης διηύθυνε τὸν

«Λόγιον Ἑρμῆν» ἐπὶ τρία ἔτη, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1816 μέχρι τοῦ 1819. Ἐχὼν δὲ μέσα του τὸ ἔνστικτον τοῦ δημοσιογράφου καὶ βαθυτάτην τὴν συναίσθησιν περὶ τῆς θυμασίας ἐκπολιτιστικῆς ἀποστολῆς τοῦ Τύπου ἵδρυσεν ἔπειτα, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις, τὴν πρώτην ἐν Ἑλλάδι τῷ 1821 ἐφημερίδα ὁ Φαρμακίδης καὶ ἀκολούθως πρὸς αὐτὸν ἀπέβλεψαν οἱ διοικοῦντες διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Φαρμακίδης, συνεχίζων τὴν διεύθυνσιν τοῦ «Λογίου Ἑρμού» καὶ συγκεντρῶνων τὴν πνευματικὴν παραγωγὴν τῶν διασημοτέρων συγχρόνων του διανοουμένων ἐνέπνεε τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, συνεκράτει τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων, ἐξώρριζε τοὺς πάντας νὰ ἀγαποῦν πρὸ παντὸς ἐν τῇ ξένῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐδείκνυνεν εἰς τοὺς σοφοὺς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνιστὰς καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐκείνη ποῦ ἐχάρισε τὰ φῶτα εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, δὲν ἀπέθανε, ὅτι ὑπάρχουν τὰ τέκνα τῆς διαιωνίζοντα τὴν παράδοσιν τῶν προγόνων καὶ μοχθοῦντα νὰ ἐπαναφέρουν τὴν πατρίδα των εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν καὶ τὴν παλαιὰν τῆς εὐκλείαν. Ὁ Φαρμακίδης μεταγίζων τὴν πνοὴν του ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον διὰ τῆς ἐφημερίδος του ἀπέκτησε φήμην ἀξίαν τῆς δυνατῆς του προσωπικότητος.

ΟΡΘΩΣ ΕΔΟΓΜΑΤΙΖΟΝ ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΟΤΙ Ο ΥΠΕΡΤΑΤΟΣ ΝΟΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ Η ΣΩΤΗΡΙΑ

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ διάσημος ἐκεῖνος Ἀγγλος φιλέλλην Γκίλφορντ, ὅταν ἀπεφάσιζε νὰ ἰδρῦσῃ εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον, τὴν περιώνυμον ἐκείνην Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, ἀπηνθύνθη καὶ πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ Ἑλληνα ἐφημέριον Φαρμακίδην, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἔδραν Θεολογικῶν μαθημάτων.

Ὁ Φαρμακίδης ἀπαντῶν εἰς τὴν εὐγενῆ πρόσκλησιν τοῦ Λόρδου ἔλεγεν ὅτι δὲν ἔκρινεν ἑαυτὸν ἀξίον διὰ τοιοῦτον ὑποῦργημα καὶ συνησθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ παρασκευασθῇ δι' ἀνωτέρων σπουδῶν διὰ νὰ καταλάβῃ ἐπαξίως τὴν Ἀκαδημαϊκὴν ἔδραν. Ὁ δισταγμὸς οὗτος τοῦ Φαρμακίδου θὰ ἔπρεπε νὰ ἐμπνεύσῃ πολλοὺς ἀνερματίστους οἱ ὅποιοι καὶ σήμερον ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι ἀγω-

νίζονται διὰ τῶν πολιτικῶν μέσων καὶ δι' ὅλων τῶν παλαιοκομματικῶν μεθόδων νὰ εἰσπηδοῦν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν διὰ νὰ σατυροῦνται ἡ ἐπιστήμη. «Ἀμαθίη, μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει», εἶπεν ὁ βαθυνούστατος ἱστορικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Αὐτὸς ὁ λογισμὸς καὶ ἡ αὐτοσυναίσθησις κατέστησαν διστακτικὸν τὸν περιώνυμον κληρικὸν καὶ δὲν ἐδέχθη πανεπιστημακὴν ἔδραν, τὴν ὁποίαν ἐκπορθεῖ σήμερον τῆς «ἀμαθείας τὸ θράσος».

Ὁ Λόρδος Γκίλφορντ ἐξετίμησε μεγάλως—ὥς ἦτο ἐπόμενον—τὴν μετριοφροσύνην καὶ εἰλικρίνειαν τοῦ δημοσιογράφου κληρικοῦ καὶ τῷ ἐχορήγησε τοὺς ἀναγκαίους πόρους ὅπως ἀπέλθῃ εἰς Γερμανίαν πρὸς σπουδὰς ἀνωτέρας, διὰ νὰ προπαρασκευασθῇ δι' ἓνα ἱερώτατον ἀγῶνα, τῆς δημιουργίας τῶν ἐπιστημονικῶν στελεχῶν τῆς Πατρίδος.

Καὶ ἰδοὺ τῷ 1819 ὁ Φαρμακίδης ἀφίνει τὴν διεύθυνσιν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» εἰς τὸν Κοκκινάκη, ἐγκαταλείπει τὴν ἱερατικὴν του θέσιν καὶ ἀπέρχεται εἰς τὴν Γοτίγκην τῆς Γερμανίας ἵνα καθήσῃ εἰς τὰ φοιτητικὰ ἐδῶλα τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου.

Ὅταν ὁ σοφὸς Κοραῖς ἐπληροφορήθῃ ὅτι ὁ Φαρμακίδης ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Λόρδον Γκίλφορντ ὡς Καθηγητὴς ἐν Κερκύρα ἐλυπήθῃ πολὺ διότι ἐνόμιζεν ὅτι ὁ ἱερωμένος δημοσιογράφος ἦτο ἀπείρως χρησιμώτερος ὥς διευθυντὴς τοῦ πανελληνίου ἐκείνου ὀργάνου, παρὰ ἐὰν ἐδίδασκεν εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν. «Ἦθελε μὲ λυπήσῃ μεγάλως—ἔγραψεν ὁ σοφὸς Χίος πρὸς τὸν Κοκκινάκην—ἂν ἐπέιθετο ὁ Θεόκλητος ν' ἀφήσῃ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν», ἔργον, κατὰ τὴν κρίσιν μου, ὠφελιμώτατον καὶ ἀναγκαϊότατον εἰς τὴν παροῦσάν μας κατάστασιν, δι' ἔργον ἄλλο, ἴσως οὔτε τόσον ἀναγκαῖον, οὔτε τόσης ὠφελείας πρόξενον». Καὶ ἐπάγεται ὁ Κοραῖς τὰς ἐξῆς γενικὰς κρίσεις διὰ τὴν τότε ἐθνικὴν κατάστασιν: «Σημεῖον καὶ τοῦτο τῆς ἀτυχίας τοῦ Γένους μας. Μὴν ἔχοντες πῶς νὰ θεραπεύσωμεν τὴν πτωχείαν μας, κόπτομεν ἀπὸ τὸ ἐν μέρος τοῦ ἐνδύματος διὰ νὰ ἐμπαλώσωμεν ἄλλος μέρος καὶ ἐκφράττομεν μίαν τρύπαν τὸν χρειώδη της φραγμὸν διὰ νὰ φράξωμεν ἄλλην».

Τοῦτο ἀκριβῶς συνέβη μὲ τὸν Φαρμακίδην, ὁ ὁποῖος εἰς ἡλικίαν 35 ἐτῶν, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς γονιμωτάτης αὐτοῦ πολυμεροῦς δρασεως ἄφινε τὸ συγγραφικόν του ἔργον καὶ τὸ θεῖόν του δημοσιογραφικὸν ὑπουργήμα δι' οὗ ἐφώτιζεν ὁλόκληρον τὸ Ἕθνος διὰ νὰ προπαρασκευασθῇ ἐν μέσῳ τῆς σοφίας τῶν Γερμανῶν διὰ τὴν καθηγητικὴν ἔδραν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας.

Σπουδάζων ὁ Φαρμακίδης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Γοτίγκης ἐπληροφορεῖτο ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔρριπτον τὸν κύβον καὶ ἀπεδύοντο εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα κατὰ τῶν Ὁσμανιδῶν, ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν ὅλοι παρὰ νὰ ἀνεχθοῦν ἐπὶ πλεόν τὴν βδελυρωτάτην τῶν ἀπίστων δουλοσύνην.

Ὁ Φαρμακίδης ἀκούων τὸν πολεμιστήριον παιᾶνα ἡσθάνθη εἰς τὴν ψυχὴν του ἰσχυρότατον τὸν συγκλονισμόν. Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν του. Ναὶ μὲν ἦτο ὑποχρεωμένος ἀπέναντι τοῦ Λόρδου ὅστις ἐδαπάνη διὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ μέλλοντος Καθηγητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ὑποχρέωσις τοῦ κληρικοῦ ἐφαίνετο ἰερωτέρα. Οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἦτο ἱκανὴ νὰ συγκρατήσῃ εἰς τὰ πανεπιστημιακὰ ἐδῶλια ἄνδρα τῆς φλογεῆς φιλοπατρίας τοῦ Θεσσαλοῦ Ἱερωμένου. Ὁ εὐγνώμων Φαρμακίδης δικαιολογούμενος ἀπέναντι τοῦ Λόρδου ἔγραφεν αὐτῷ σὺν ἄλλοις: «Ἀπεφάσισα πρὸς χάριν τῆς Πατρίδος μου, πανταχόθεν προσκαλούσης τὰ ἑαυτῆς τέκνα εἰς βοήθειάν της νὰ παραβῶ πρὸς καιρὸν τὸν λόγον μου ἐκεῖνον καὶ νὰ δράμω καὶ ἐγώ, ὅπου ἄλλος ἱερώτατος λόγος μὲ προσεκάλει».

Αὐταὶ αἱ σκέψεις πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ὁ γνώμων τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς Ἑλλήνων. Τῆς Πατρίδος ἡ σωτηρία εἶναι ὁ ὑπέρτατος νόμος, ἔλεγον οἱ Ῥωμαῖοι. Καὶ ὅταν ἡ Πατρίς ἔχῃ ἀνάγκην τῆς ὕλικῆς ἢ ἠθικῆς ἐνισχύσεως τῶν ἀπανταχοῦ τέκνων της, εἴτε ἐν πολέμῳ εἴτε ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐν εἰρήνῃ ἀναδημιουργίας της, ὅλοι οἱ τίμιοι Ἕλληνες πρέοι νὰ πράττουν ὅ,τι ἔπραξε καὶ ὁ Φαρμακίδης. Νὰ θεωροῦν ὑποδεεστέραν πᾶσαν ἄλλην ἐνασχόλησιν ἢ ὑποχρέωσιν ἐνώπιον τοῦ ἄλλου, τοῦ ἱερωτάτου καθήκοντος, νὰ βοηθήσουν τὸν ἀγῶνα τῆς ἀναδημιουργίας τῆς Πατρίδος των.

Ὁ Φαρμακίδης ὑπακούσας εἰς τὴν ἱερὰν φωνὴν τῆς Ἑλλάδος ἐγκατέλειπε τὴν ἀνετον ἐν Γερμανίᾳ ζωὴν του καὶ διὰ τῆς Τεργέστης κατέφθασε τὴν 9ην Ἰουλίου τοῦ 1821 εἰς τὰς Σπέτσας. Συνέτρεξε τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ ὅπλου καὶ διὰ τῆς γραφίδος ὡς ἀληθῆς Ἕλλην ἱερεὺς ὡς θὰ ἴωμεν διὰ τῶν ἀκολουθῶν.

Ο ΤΥΠΟΣ ΜΕΣΟΝ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ

Ὁ Φαρμακίδης μὲ τὸν Ὑψηλάντην εἰς Βέρβαινα καὶ εἰς Τρίπολιν.—Ὁ Ἕλλην κληρικὸς ἰδρύει καὶ διενθίνει ἐν Καλάμαις τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν ἐφημερίδα.—Ἡ δρᾶσίς του εἰς τὸν Ἀρειὸν Πάγον καὶ εἰς τὰς ἐθνικὰς δυνελεύσεις. Ἐμψυχώνει τοὺς μαχητὰς κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλιν.—Ὁ Φαρμακίδης ὡς καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας.—Προσκαλεῖται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως νὰ διενθίνη τὴν πρώτην ἐπίσημην ἐφημερίδα τοῦ ἔθνους.—Κλῆρος καὶ δημοδιογραφία.—Αἱ ιδέαι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περὶ 100 ἐτῶν περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ τύπου.—Ὁ Καποδίστριας ἐν Ἑλλάδι.—Καταδιώξις τοῦ Φαρμακίδου ὑπὸ τῶν Αἰγολοκόλακων.

Ε ΙΔΟΜΕΝ εἰς τὰ προηγούμενα, ὅτι ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, «ἓνας ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος» — ὅπως τὸν χαρακτηρίζει διακαιότατα ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Διομήδης Κυριάκης — ἀφίσας τὴν ἐν Βιέννῃ ἱερατικὴν του θέσιν καὶ τὸ συγγραφικόν του ἔργον καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Βιέννῃ πολυῦμνῆτου ἐφημερίδος «Λόγιος Ἑρμῆς», μετέβη εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς ἰατρικῆς τοῦ φιλέλληρος Λόρδου Γκίλφορντ διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, τὴν ὁποίαν χάριν τοῦ φωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀνίδρυσεν ὁ εὐγενὴς λόρδος. Εἶδομεν, ὅτι ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Φαρμακίδης ἐγκατέλειπε τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γοτtingης καὶ ἔδραμε νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν ἀγωνιζομένην πατρίδα του. Ὁ Φαρμακίδης φθάσας τὴν 9ην Ἰουλίου τοῦ 1821 εἰς τὰς Σπέτσας συνηντήθη μὲ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην μαζὺ μὲ τὸν ὁποῖον μετέβη εἰς τὰ Βέρβαινα.

Καὶ πολλοὶ ἄλλοι λόγιοι καὶ πρὸ παντὸς κληρικοί, εἶχον ἀκολουθήσει τὸν Ὑψηλάντην διὰ νὰ προσφέρουν τὰ φῶτά των καὶ ὅ,τι ἄλλο ἠδύναντο πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Ὁ Ὑψηλάντης μετέβη κατόπιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολιορκητῶν τῆς Τριπολιτσᾶς. Ὁ Φαρμακίδης ἐσκέφθη τότε ὅτι τὸ καλλίτερον ποῦ εἶχε νὰ κάμῃ ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος του ἦτο νὰ συνεχίσῃ τὸ δημοσιογραφικόν του ἔργον, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Βιέννην. Εὐτυχῶς εἶχεν εὔρει εἰς τὸ Στρατόπεδον καινούργες τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποσταλῇ ἐκ Βενετίας. Παρέλαβε λοιπὸν ὅλα τὰ μηχανήματα καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ μετέβη εἰς τὰς Καλάμας ὅπου ἐπηξε τὸ τυπογραφεῖον καὶ ἤρχισε τὴν ἐκδοσιν τῆς «Ἑλληνικῆς Σάλπιγος». Ἡ ἐφημερίς αὕτη ἦτο ἡ πρώτη ἐκδοθεῖσα ἐν Ἑλλάδι. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πρῶτος διευθυντῆς ἐφημερίδος ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξε κληρικός, ὅπως ὑπῆρξε τοιοῦτος καὶ ὁ πρῶτος ιδρύσας Ἑλληνικὸν ὄργανον ἐν Βιέννῃ, τὸν διάσημον «Λόγιον Ἑρμῆν» μὲ διευθυντὴν τὸν ἐπιφανῆ Θεσσαλὸν Ἀρχιμανδρίτην Ἀνθιμον τὸν Γαζῆν. Ἡ «Ἑλληνικὴ Σάλπιγξ» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀνδρὸς τῆς φιλοπατρίας καὶ τῶν φώτων καὶ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ Φαρμακίδου δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ εἶναι ὄργανον φρονηματοσμοῦ καὶ παιδεύσεως τῶν ἀναγνωστῶν. Καὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ προγράμματι τούτῳ ἔγκειται ἡ θεία ἀποστολὴ τῆς δημοσιογραφίας, ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἁμβων κηρύττων εἰς ἐπήκοον ὅλου τοῦ Ἑθνους τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν ἀναγνωστῶν, ὅπως ὠνειρεύετο τὸν τύπον πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν ὁ ἀθάνατος Κοραΐς.

Ἡ ΠΑΤΡΙΣ ΕΧΕΙ ΑΝΑΓΚΗΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗΝ ΤΩΝ
ΠΑΙΔΩΝ ΩΣ ΚΡΗΠΙΔΑ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ" ΕΓΡΑΦΕ
ΠΡΟ ΕΚΑΤΟΝ ΕΤΩΝ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Ἡ σταδιοδρομία τῆς «Ἑλληνικῆς Σάλπιγος» διετε-
ρήθη μόνον ἐπὶ τρεῖς μῆνας, διότι ἡ γενικῶς τότε ἀνώ-
μαλος κατάστασις ἠνάγκασαν τὸν Φαρμακίδην νὰ
διακόψῃ τὴν ἐκδοσιν τῆς ἐφημερίδος του. Ἀκολουθῶς
βλέπομεν τὸν περὶώνυμον Θεσσαλὸν κληρικὸν συμμετέ-
χοντα ἐνεργῶς ὅλων τῶν κινήματων τῆς ἀγωνιζομένης
Πατρίδος, εἴτε ὡς μέλος τῶν Ἑθνοσυνελεύσεων καὶ τοῦ
Ἀρείου Πάγου, εἴτε ὡς μέλος ἐπιτροπῶν πρὸς ἐκπόνη-

σιν νόμων εἴτε ὥς γενικὸς ἔφορος τῆς παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς, εἴτε ὥς ἐθνοκῆρυξ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ ὥς παρὰ γων εἰρηνεύσεως τῶν ἀλληλοσπαρασσομένων τότε πατέρων μας. Εἰργάσθη εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὰς Θήβας καὶ εἰς τὴν Εὐβοίαν. Ὡς μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὥς ἐκαλεῖτο τότε ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐμόχθησε διὰ τῆς σωφροσύνης του νὰ συνδιαλλάξη τὴν Κυβέρνησιν μὲ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουῦτσον. Ἐὰν εἰσηκούοντο καθ' ὅλα αἱ φωτειναὶ σκέψεις τοῦ Φαρμακίδου δὲν θὰ ἔφθανεν ὁ περιώνυμος Ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ γνωστά του ὀλισθήματα, τὰ ὁποῖα τὸν ὠδήγησαν μέχρι προδοσίας κατὰ τῆς Πατρίδος. Ἀνθρώπινον τὸ ἁμαρτάνειν. Αἱ ἀκρότητες τῶν Κυβερνῶντων καὶ ἡ αὐστηρὰ τῶν νόμων ἐφαρμογὴ προκειμένου νὰ τιθασεύσουν τὴν ἀγερωχίαν πολεμάρχων, δὲν εἶναι πάντοτε τὰ ἀσφαλέστερα μέσα ἐπιτυχίας. Ὁ Ἕλλην εἶναι ὑπερβολικῶς εὐθιχτός, ὅταν δὲ τιρώσκεται ἡ φιλοτιμία του ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς εὐπρεπείας καὶ γίνεται ἀλάστωρ δαίμων καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Πατρίδος του ὅπως συνέβη μὲ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουῦτσον καὶ μὲ τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς πολεμικῆς του δράσεως εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Πατρίδος.

Ὅταν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1822 προπαρεσκευάζετο ὁ Δράμαλης ἐπὶ κεφαλῇς ἰσχυρᾶς στρατιᾶς νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐξουδετερώσῃ πᾶν ὅ,τι εἶχεν ἐπιτευχθῇ ἕως τότε διὰ τῶν θυσιῶν τοῦ Πανελληνίου, ὁ Φαρμακίδης, προαισθανόμενος τὸν μέγαν κίνδυνον μετέβη εἰς τὰς Σποράδας νήσους καὶ διὰ λόγων ἐνθουσιαστικῶν ἔπεισε τοὺς ἐκεῖ καταφυγόντας Θεσσαλοὺς καὶ Μακεδόνας νὰ συμμετάσχουν τοῦ ἀγῶνος. Ἀνέπτυξε πρὸς τοὺς ἄνδρας τὴν ἔννοιαν τῆς ἱερᾶς πάλης καὶ ἐνεφύσησεν εἰς αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν θέλησιν τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη, ἀναγνωρίζομένη ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ξένων ἱστοριογράφων, ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς ὡραιότερας περγαμηνὰς τῆς ἐθνωφελοῦς δράσεως τοῦ Θεσσαλοῦ ἱερωμένου.

Ἀκολούθως ὁ Φαρμακίδης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅπου σὺν ἄλλοις μετέσχε καὶ τῆς ἐν Ἄργει Ἐ-

θνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως. Διωρίσθη δὲ καὶ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὑπουργημα «τοῦ ἐφόρου τῆς παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδων.» Τὸ διάταγμα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Φαρμακίδου, ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου Βρεσθαίνης Θεοδώρου, ἐξαίρει «τὴν ἀνάγκην, ὅπου ἔχει ἡ Πατρίς διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδων», τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ὀρθότατα ὡς «κρηπίδα τῆς εὐτυχίας τῶν ἐθνῶν.»

Ἄλλ' οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ τῶν ἀγωνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνῶ κατέβαλλον τὸ θηρίον τῆς Τουρκικῆς τυραννίας δὲν ἠδύναντο νὰ κατανικήσουν ἄλλο μεγαλείτερον θηρίον, τὰ πάθη των καὶ τὰ μίση των, ἐπίκραναν τόσον πολὺ τὸν Φαρμακίδην, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐκεῖ ἐλειτούργει ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία. Καὶ ὁ Φαρμακίδης συνησθάνετο τὴν ὑποχρέωσιν τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὸν Φιλέλληνα Λόρδον Γκίλφορντ, ὁ ὁποῖος εἶχε καταβάλει τὴν δαπάνην τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἀνωτέρων σπουδῶν τοῦ Ἑλληνος ἱερωμένου.

Ὁ Φαρμακίδης κατέλαβε τότε τὴν ἔδραν Θεολογικῶν μαθημάτων εἰς τὴν περιώνυμον ἐκείνην Ἀκαδημίαν. Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις εἶχεν αἰσθανθῇ τὴν ἀπώλειαν τοῦ διασήμεου κληρικοῦ. Καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν προσκαλέσῃ ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐφόρου τῆς Παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς τῶν παιδων. Ἡ θέσις αὕτη ἰσοδυναμεῖ περίπου πρὸς ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. Ταῦτοχρόνως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις παρεκάλει τὸν Θεσσαλὸν κληρικὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπισήμου τοῦ κράτους ἐφημερίδος.

Οἱ διοικοῦντες τότε τὴν Πατρίδα, εἶχον πολὺ μεγαλείτεραν ἐκτίμησιν πρὸς τοὺς κληρικούς, ὥς ἄνδρας ἀνωτέρας διανοήσεως καὶ ὅχι μόνον ἐξελέγοντο οὗτοι ὡς πληρεξούσιοι τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων καὶ ἀνελάμβανον καὶ ὑπουργεῖα, ἀλλὰ τοὺς ἐθεώρουν καὶ ὡς τοὺς ἐνδεδειγμένους νὰ διευθύνουν τὴν κοινὴν γνώμην διὰ τῆς δημοσιογραφίας. Σήμερον, μετὰ ὑπερεκατὸν ἐτῶν ἐλεύθερον βίον θεωρεῖται ὡς καινοτομία νὰ δημοσιογραφῇ ὁ κληρικός, ἐνῶ θὰ ἔπρεπεν αὐτὴ αὕτη ἡ ἐκκλησία ὡς ἐπίσημον σῶμα νὰ ἔχῃ τὴν ἰδικήν της ἐφημερίδα, ἐφ' ὅσον ὁ τύπος κατέστη ὁ πρῶτος τροχὸς καὶ ἡ πρώτη δύναμις τῆς προόδου καὶ τῆς παγκοσμίου κινήσεως.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις προσκαλοῦσα ὡς διευθυν-
τὴν τῆς ἐφημερίδος τὸν ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ διδά-
σκοντα σοφὸν κληρικὸν ἔγραφεν αὐτῷ τὸν Ἰανουάριον
τοῦ 1824 ἐκ Κρανιδίου τὰ ἑξῆς: «Ἡ φιλάνθρωπος Φι-
λελληνικὴ ἐν Λονδίῳ Ἑταιρεία ἔπεμψε τὰς ἀναγκαίας τυ-
πογραφίας μὲ τὸν καλὸν σκοπὸν νὰ διαδώσῃ τὰ φῶτα εἰς
τὴν Πατρίδα. Αὗται εὐρίσκονται πρὸς τὸ παρὸν εἰς
Μεσολόγγιον. Ἡ διοίκησις ἔγραψε πρὸς τὸν ἐκεῖ συνταγ-
ματάρχην Ἀγγλὸν Στάνχωπ, νὰ τὰς ἐξαποστείλῃ ἐνταῦθα
καὶ νὰ γίνῃ ἀρχὴ ἀρίστη τοῦ τύπου καὶ ἡ ἐφημερίδος ἔκ-
δοσις. Δὲν ἐκρίθη ἄλλος ἀξιώτερος παρὰ ἡ σοφολογιό-
της Σας. Ἡ διοίκησις εἶναι βεβαία, ὅτι θέλετε ὑπακού-
σει εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς Πατρίδος.»

Τὸ ἔγγραφον τὸ ὑπογράφουν ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτε-
λεστικοῦ Γκίκας Μπότασις, ὁ Ἰωάννης Κωλέττης καὶ ὁ
Γεώργιος Κουντουριώτης.

Διὰ μεταγενεστέρου προσκλητηρίου ἐγγράφου ἡ Κυ-
βέρνησις ἐξαίρει τὰ προσόντα τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Φαρ-
μακίδου, ὡς τοῦ μόνου ἱκανοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν
τῆς ἐφημερίδος.

Γράφων πρὸς τὸν Φαρμακίδην ὁ Ἀλέξανδρος Μαυρο-
κορδάτος ὡς γενικὸς Γραμματεὺς τῆς προσωρινῆς Διοι-
κήσεως τῇ 5 Ἑλλάδος, λέγει καὶ τὰ ἑξῆς ἀξιωματικῶς
τα: «Δὲν ἠμποροῦσε βεβαίως νὰ κάμῃ καλλιτέραν χρῆσιν
ἡ Διοίκησις διὰ τοιοῦτον ἔργον, διὰ τὸ ὅποιον ἀπαιτοῦν-
ται φῶτα, ἐκτεταμένῃ γνῶσις τῶν πραγμάτων καὶ ὑπο-
κείμενον ἀπολαμβάνον ἐντελῶς τὴν ὑπόληψιν της. Σπεύ-
δω λοιπὸν νὰ σᾶς κοινοποιήσω τὸν διορισμὸν τοῦτον καὶ
νὰ σᾶς συγχαρῶ μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι θέλετε φανῇ ἄξι-
ος τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Διοικήσεως καὶ θέλετε ὠφελή-
σει τὸ κοινὸν διὰ τῆς σοφίας καὶ φρονίμου χρήσεως τοῦ
μόνου ἀρμοδίου μέσου εἰς τὴν διάδωσιν τῆς ἀληθείας καὶ
τῶν φώτων.»

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΟΥΪΛΛΙΑΜ ΜΙΛΛΕΡ ΚΡΙΤΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟ-
ΛΥΤΑΡΧΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Τονίζομεν ἰδιαιτέρως τὸ ἔγγραφον τοῦ Μαυροκορδά-
του, τὸ ὅποιον ἔχει δι' ἡμᾶς διπλὴν σημασίαν. Πρῶτον
διότι ἡ Κυβέρνησις ἀπευθύνεται πρὸς Ἕλληνα κληρικὸν
νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπισήμου ὀργάνου τῆς ἀ-
γωνιζομένης Πατρίδος καὶ ἐξαίρει τὰ ἔσοχα προσόντα

Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ ἰσχυρὸς Ρουμελιώτης πολιτικός, ὁ μετὰ ταῦτα Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος εἶχε προσκαλέσει τὸν σοφὸν Θεσσαλὸν κληρικὸν Φαρμακίδην νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς πρώτης ἐπισήμου ἐφημερίδος τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους, ἣ ὁποία ἐκρίνετο τότε ὡς «τὸ μόνον ἀρμόδιον μέσον πρὸς διάδοσιν τῆς ἀληθείας καὶ τῶν φώτων».

τοῦ Φαρμακίδου, δεύτερον δὲ διότι πρὸ αἰῶνος, οἱ πατέρες μας εἶχον τὴν καθαρωτέραν ἔννοιαν περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Τύπου, ὡς «τοῦ μόνου μέσου τῆς διαδόσεως τῆς ἀληθείας καὶ τῶν φώτων». Ἐὰν οἱ ρυθμίζοντες τὴν κοινὴν γνώμην διευθύνται τῶν ἐφημερίδων εἶχον τοιαύτην περὶ τοῦ τύπου συναίσθησιν, ἣν διερμηνεύει εἰς τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον ὁ Μαυροκορδάτος, ἡ δημοσιογραφία, μακρὰν τοῦ νὰ ἔχῃ μελανὰ σημεῖα θὰ ἦτο ὁ ὠραιότερος χειραγωγός τῶν λαῶν, καὶ ὁ ρυθμιστὴς τῆς τάξεως καὶ τῆς μορφώσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸ ὠραιότερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον μέσον πρὸς προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῷ κόσμῳ.

Ὁ Φαρμακίδης, λαβὼν τὰς ἐπαλλήλους προσκλήσεις νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα ὡς ἔφορος τῆς Παιδείας καὶ ὡς δημοσιογράφος, ἐδίστασεν ἐν ἀρχῇ καὶ δὲν ὑπῆκουσεν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Ἑθνους. Ὅχι μόνον διότι δὲν ᾔθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν εὐεργέτην του, τὸν Λόρδον Γκίλφορντ, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπεθύμει νὰ ἀποπερατώσῃ τοῦλάχιστον ἅπαξ ἀκόμη τὴν διδασκαλίαν τῆς Δογματικῆς Θεολογίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐνέσκηψε τῷ 1825 ὡς κεραινὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἱμπραήμ πασσᾶς τῆς Αἰγύπτου, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ πνίξῃ ἐν τῷ αἵματι τὴν ἐπανάστασιν. Τότε ὁ Φαρμακίδης ἐγκατέλειπεν ὅλας τὰς ἀναπαύσεις καὶ τὰς ἀκαδημαϊκὰς τιμὰς ἐν Κερκύρα καὶ ἔδραμε πάλιν εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγώνος. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1825 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου καὶ τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, θέσιν τὴν ὁποίαν ἐκράτησε μέχρι τοῦ 1827. Αἱ πνευματικαὶ αὐταὶ ὑπηρεσίαι τοῦ δημοσιογράφου κληρικοῦ καὶ πολεμιστοῦ ὑπῆρξαν ἀληθῶς πολὺτιμοι διὰ τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος. Ὁ Φαρμακίδης συμμετέσχε τότε ὡς πληρεξούσιος καὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Τρουζήνι Ἐθνοσυνελεύσεως, ἧτις ἐξέλεξεν ὡς Κυβερνήτην τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν.

Ἄλλ' ἢ ἐν Ἑλλάδι ἀρχομένου τοῦ 1828 ἐμφάνεια τοῦ ἀνδρός ἐκείνου ἐψύχρανε πολλοὺς ἐκ τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν ἀγωνιστῶν, διὰ δὲ τὸν Φαρμακίδην προσωπικῶς ὑπῆρξεν ἀφορμὴ καὶ νὰ καταδιωχθῇ καὶ ὑποστῇ καὶ φυλάκισιν. Ὁ Καποδίστριας, παρ' ὅλας τὰς ἀνεκτιμήτους πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας του, εἶχεν ὑποπέσει εἰς θεμελιώδη σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἐπηύξησαν αἱ δεσποτικαὶ μέθο-

δοι τοῦ ἀδελφοῦ του Βιάρου καὶ τῶν πολιτικῶν του φίλων, οἱ ὅποιοι ἀπεδείχθησαν ἀρνητικῶς ὡς οἱ χειρίστοι τῶν ἐχθρῶν του. Ἴσως νὰ ἐδικαιολογεῖτο ἐν μέρει ἡ δικτατορία τὴν ὁποίαν ἐνόμιζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασκήσῃ ὁ Καποδίστριας διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν καὶ εὐνομίαν εἰς χώραν ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς πάσχουσαν, συνεπεία τῆς μακροχρονίου κατὰ τῶν Τούρκων πάλης. Ἄλλ' ὁ ἀδελφός του ἰδίως ὑπερέβη τὰ ὅρια καὶ ἐξηγγρίωσε τὸν φιλελεύθερον λαόν.

«Ὁ Βιάρος—γράφει ὁ φιλέλλην Ἀγγλος Ἱστορικὸς Οὐίλλιαμ Μίλλερ—ὡς πληρεξούσιος τῆς Αἰγίνης καὶ τῶν ναυτικῶν νήσων, ἐξ ὧν κατήγοντο ἄνδρες ἰσχυροί, ὡς ὁ Κουντουριώτης, ἐφέρετο δίκην δεσποτίσκου, φυλακίζων πολίτας, ἀνοίγων ἐπιστολάς, ἐξασκῶν λογοκρισίαν ἐπὶ τῆς μόνης τότε ἐκδιδομένης Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος, καὶ ἀπειλῶν ἀντίποινα κατὰ παντός ἀποτολμῶντος νὰ ἐπικρίνῃ τὰς πατριωτάτας αὐτοῦ διαταγὰς. Αἰτησίς τις τῶν Αἰγινητῶν ἐκάη κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ πρὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ὁ Κυβερνήτης μεθ' ἱκανῆς ἀσυνεσίας ἐχαράκτηρισε τοὺς ἥρωας τῆς Ἐπαναστάσεως, ἄνδρας ἀγωνισθέντας διὰ τῶν ὅπλων. καθ' ὃν χρόνον ἐκεῖνος μόνον ἔγραφε, δι' ἐκφράσεων ἥκιστα κολακευτικῶν—ἀποκαλέσας τοὺς μὲν προκρίτους «Χριστιανοὺς Τούρκους», τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς «ληστάς», τοὺς Φαναριώτας «σκεύη τοῦ Σατανᾶ» καὶ τοὺς λογίους «ἡλιθίους». Θέλων δὲ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν διαιώνισιν τῶν τελευταίων—συνεχίζει ὁ Μίλλερ—ὑπετύπωσεν αὐστηρῶς ἐπαγγελματικὸν σύστημα ἐκπαιδεύσεως, χάριν μὲν μορφώσεως ἱερέων ἐν Πόρῳ, χάριν δὲ γεωργῶν ἐν Τίρυνθι, καὶ χάριν στρατιωτῶν καὶ ναυτῶν ἐν Ναυπλίῳ καὶ Ὑδρᾷ καὶ οὐδὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ περὶ Ἀκαδημίας, οἷα ἤτο ἡ ὑπὸ τοῦ Λόρδου Γκίλφορντ ἰδρυθεῖσα ἐν Κερκύρᾳ. Ἐπίστευεν, ὅτι μᾶλλον διὰ τοῦ ἥθους, ἢ διὰ τῆς μαθήσεως δύναται νὰ μορφωθῇ Ἕθνος τι, καὶ ὅτι χάριν τῆς εὐπραγίας πολιτείας τινός οὐσιώδης εἶναι ἡ ὑλικὴ εὐημερία. Ἄλλ' ἐλησμόνει ὅτι ἐκυβέρνα φυλὴν διψῶσαν γνώσεων, εἴπερ τι δὲ καὶ ἄλλο ἐκτιμῶσαν τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ.»

Διὰ βραχέων ὁ Καποδίστριας, καίπερ εἰλικρινῶς ἐν παντί ἐπιδιώκων τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος, ἐζήτει νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς λαὸν δημοκρατικὸν καὶ ἐξαιρέτως φιλόσο-

γον, μεθόδους, ἅς εἶχε διδαχθῇ ἐν τῇ Βενετιζούσῃ κοινω-
νίᾳ τῆς Κερκύρας καὶ ἐν τῇ Ρωσικῇ Αὐλῇ.»

Ἴσως νὰ εἶναι ἄξιον μεγαλειτέρας ἱστορικῆς ὑστερο-
φημίας τὸ ἀναμορφωτικὸν ἔργον τοῦ Καποδίστρια, ζη-
τούντος νὰ θέσῃ τὰς βάσεις πρὸς γενικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ
κόσμον ἀνάπλασιν, ἀλλ' ὅμως αἱ αὐταρχικαὶ μέθοδοι τῶν
περὶ αὐτὸν ἐματαίωσαν τὸ ἔργον τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἀ-
πέληξαν καὶ εἰς τὴν μοιραίαν ἐκείνην δολοφονίαν του!

Οἱ περὶ τὸν Καποδίστριαν κατεδίωξαν σὺν ἄλλοις καὶ
τὸν ἀείμνηστον Φαρμακίδην, ὅστις ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἐ-
λευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ μετὰ τὸ ὄ-
πλον, διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ ὕκαλάμου ὡς ἕνας ἰδεώ-
δης τύπος τῆς στρατευομένης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

ΟΙ ΑΥΛΟΚΟΛΑΚΕΣ ΣΥΜΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Οἱ Αὐλοκόλακες ἐπὶ Καποδιστρίου καταδιώκουν καὶ τὸν
τὸν Φαρμακίδην.—Συλλαμβάνεται καὶ φυλακίζεται ὡς ἔνο-
χος δῆθεν οὐνωμοσίας.—Οἱ Αὐλοκόλακες συμφορὰ διὰ
τοὺς λαούς.—Ἀφορισμοὶ τοῦ Λακορδαίῳ περὶ δικαιοσύνης.
—Ὅπως καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἔτι δὲ ἠατριάζοντες δικα-
δοὶ κατεδίκασαν καὶ τὸν περιώνυμον κληρικόν.—Ὁ Φαρ-
μακίδης ὡς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς συγγρα-
φεὺς καὶ ὡς ρυθμιστὴς τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίας.—Ρῶ-
δοί, Βοίλγαροι καὶ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.—Τὰ προ-
βλήματα τοῦ θρόνου ἄλλοτε καὶ τώρα.—Ὁ Φαρμακίδης
θὰ παραμείνῃ δυνατὸς χαρακτὴρ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

ΕΙΔΟΜΕΝ εἰς τὰ προηγούμενα, ὅτι ὁ περιώνυμος
Θεσσαλὸς Φαρμακίδης, ὅστις προσέφερεν ἀνεκτι-
μήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἱερὸν τῆς Πατρίδος Ἀ-
γῶνα, μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Καποδιστρίου, ἀποβιβασθέν-
τος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828, περιέπεσεν
εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Κυβερνήτου καὶ κατεδιώχθη καὶ
ὑπέστη ἀκόμη καὶ φυλάκισιν! Οἱ περὶ τὸν Καποδίστριαν
ἐφήρμοσαν σύστημα διοικήσεως, τὸ ὁποῖον ἐκρίνετο ὡς
ἀνελεύθερον καὶ καταπιεστικόν. Ἄνδρες δέ, ὡς ὁ Φαρ-
μακίδης, εὐρύτητα φιλελεύθεροι, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνε-
χθοῦν ἕνα Σουλτανισμόν, πρὸς κατάλυσιν τοῦ ὁποίου ἔ-
λαβον τὰ ὅπλα καὶ ἔχυσαν αἱμάτων ποταμούς.

Ὁ Φαρμακίδης, σεβόμενος τὰς ἀρχάς του, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ φέρῃ προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον τῆς Κυβερνήσεως, ἐθεώρησε τὸ ἀξιοπρεπέστερον καὶ τὸ τιμιώτερον ποῦ εἶχε νὰ κάμῃ ἢ το νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀξιώματα. Ἀπεσύρθη ὁλοτελῶς εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Τὴν ἀξιοπρεπῆ αὐτὴν στάσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κληρικοῦ Θεσσαλοῦ, τὴν διέβαλαν οἱ περὶ τὸν Καποδίστριαν αὐλοκόλακες. Τὸν παρέστησαν ὡς πολέμιον τοῦ Κυβερνήτου. Παντοῦ τὰ ἀνδραποειδῇ ἔρπετά, ποῦ περιστοιχίζουν τοὺς ἰσχυροὺς, κατορθώνουν νὰ προσφέρουν ἀρνητικὴν μόνον ὑπηρεσίαν καὶ νὰ διαφθείρουν τοὺς ἄρχοντας των. Παρόμοια ἔρπετά καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας κατώρθωσαν νὰ εὐρύνουν τὸ χάσμα μεταξὺ τοῦ μοιραίου Βασιλέως καὶ τοῦ μεγάλου τοῦ Ἐθνους Ἀρχηγοῦ. Ὁ σώσας τὴν δυναστείαν ἀπὸ τὴν ἐκρίζωσιν, ποῦ ἀπῆτει ὁ Στρατὸς καὶ τὸ ἔθνος καὶ δημιουργήσας ἡμέρας δόξης καὶ εὐκλείας διὰ τὴν δυναστείαν αὐτὴν, παρεστάθη ὑπὸ τῶν χαμερπῶν αὐλοκολάκων ὡς πολέμιος τοῦ Θρόνου. Τὰ ἔρπετά κατώρθωσαν νὰ καταστήσουν ἀγεφύρωτον τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δύο ἡγετῶν καὶ νὰ ἀπολήξωμεν εἰς τὰς γνωστὰς τραγικὰς περιπετείας.

Ο ΑΥΛΟΚΟΛΑΚΕΣ ΕΙΝΑΙ ΕΡΠΕΤΑ ΟΛΕΘΡΙΑ

Τὰ ἔρπετά, τὰ περιστοιχίζοντα τὴν αἵλῃν τοῦ Καποδιστρίου, ἐδημιούργησαν ὀλίγον βραδύτερον ἀφορμὰς διὰ νὰ καταδιώξουν μέχρις ἐξοντώσεως τὸν ἐπιφανέστατον τῶν κληρικῶν τῆς ἀγωνιζομένης Πατρίδος.

Ὡς γνωστόν, αἱ τρεῖς Προστάτιδες Δυνάμεις διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10ης Μαρτίου τοῦ 1829, καθορίζουσαι τὰ σύνορα τοῦ ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ Κράτους, προέβλεπον καὶ περὶ δημιουργίας κληρονομικῆς Μοναρχίας, ὑπὸ Χριστιανὸν ἡγεμόνα. Οἱ περὶ τὸν Καποδίστριαν ὅμως ἤρχισαν νὰ ἀντιδρῶσι κατὰ τοῦ διορισμοῦ ξένου ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Κερκυραῖον εὐπατρίδην. Ἡ ἀντίδρασις αὕτῃ ἐφαίνετο ὡς πρόκλησις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ὀλεθρίας συνεπειάς, ἐφόσον ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς προστασίας τῶν ἰσχυρῶν, οἱ ὁποῖοι ἔδωκαν καὶ τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῶν

Τουρκοαιγυπτιακῶν δυνάμεων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ὁ Φαρμακίδης ἦτο εἷς ἐξ ἐκείνων, ποῦ ἐπίστευον, ὅτι πᾶσα ἀντίστασις εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἰσχυρῶν Προστατῶν θὰ ἡδίκηι τὴν Πατρίδα. Καὶ ἀπὸ τὴν Αἰγιναν, ὅπου διέτριβεν, ἔγραψε μίαν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν φίλον του Βενιζέλον Ρούφον, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγε κα ἰτὰ ἐξῆς:

Ἄν καὶ τὸ ἀπὸ 10)22 Μαρτίου πρωτόκολλον δὲν ἐκφράζεται ὠρισμένως περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἠγεμόνος, εἶναι βέβαιον ὅμως ὅτι καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ὁ νῦν Κυβερνήτης δὲν μένει ἡγεμὼν διὰ πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς λόγους· ἀλλὰ τίς θέλει εἶναι ὁ μέλλων, ἄδηλον εἰς ἡμᾶς μέχρι τοῦδε. Λέγεται, ὅτι ὁ Κυβερνήτης προπαρασκευάζεται εἰς ἀντίστασιν, ἀλλὰ διὰ τούτου δὲν θέλει ὠφελήσῃ ἑαυτόν, καὶ εἶναι κίνδυνος μὴ βλάβῃ ἡμᾶς, ἂν ἀνοήτως ἐμπλεχθῶμεν εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς μελετᾷ νὰ κάμῃ ἀντίστασιν καὶ πρέπει νὰ λάβῃ ἕκαστος Ἑλλήν φρόνιμα μέτρα καὶ πράξῃ κατὰ τὸ κοινὸν συμφέρον».

Χαφιέδες τῶν ἐρπετῶν ὑπεξήρesan καὶ παρεθίσαν τὸ ἰδιωτικὸν αὐτὸ γράμμα. Καὶ περὶ τὸ γράμμα αὐτὸ ἐξύφανσιν τὴν συκοφαντίαν, ὅτι ὁ Φαρμακίδης σκευωρεῖ συνωμοσίαν κατὰ τοῦ καθεστῶτος! Δυστυχῶς οἱ αὐλοκόλακες παρέσυραν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ δλίσθημα. Ἐπέτρεψεν, ὥστε νὰ συλληφθῇ καὶ φυλακισθῇ καὶ εἰσαχθῇ εἰς δίκην ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀφιερῶσει τὴν ζωὴν του διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ὑπέρετησε μὲ τὴν γραφίδα καὶ μὲ τὸν λόγον, μὲ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ ὅπλον. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχον ἄνδρες ὡς ὁ Φαρμακίδης νὰ πλύνουν τὸν τόπον ἀπὸ τὴν παρουσίαν τῶν τυράννων, βεβαίως οὔτε ὁ Καποδίστριας θὰ κατεῖχε τὴν θέσιν ἐκείνην.

Δὲν ὑπῆρχε κανὲν στοιχεῖον εἰς τὸ ἰδιαίτερον ἐκεῖνο γράμμα τοῦ φιλοπάτριδος ἀγωνιστοῦ, ὥστε νὰ κριθῇ οὗτος ὡς συνωμότης. Καὶ δὲν ἐπετρέπετο ἀκόμη εἰς τὸν Καποδίστριαν νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀσέβειαν τῆς παραβιάσεως τῶν ἐπιστολῶν τῶν πολιτῶν, ἀσέβειαν, τὴν ὁποίαν ἀνήγαγεν εἰς σύστημα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυβερνήτου Βιάρος. Οἱ ἄρχοντες δὲν ἤμποροῦν νὰ κρατήσουν τοὺς θρόνους των ἐν ἀσφαλείᾳ διὰ τῶν μεθόδων τῶν χαφιέδων,

διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν διωγμῶν τῶν ἀρίστων. Ἡ σύλληψις τοῦ Φαρμακίδου ἀπετέλει μίαν ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ Κυβερνήτης πράγματι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν του ἐν Ἑλλάδι. Τὴν τύνην τοῦ Καποδιστρίου τὴν ὑπέστησαν ὅλοι οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὅσοι δὲν ἐσεβάσθησαν τὴν ἐλευθερίαν τῇ σκεψέως καὶ τὰ δικαιώματα τῶν λαῶν.

ΚΑΤΑΛΥΟΝΤΑΙ ΟΙ ΘΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΤΩΝ ΜΗ ΣΕΒΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥΣ ΛΑΟΥΣ ΤΩΝ

Εἶναι θλιβερόν, ὅτι καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, ὅπως συνέβη ὀλίγον βραδύτερον, ὅτε ἐδικάζετο ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ ὁ σωτὴρ τῆς Πατρίδος Θεόδωρος ὁ Κολοκοτρώνης, εὐρέθησαν δικασταὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὅποιοι ἐπεζήτησαν νὰ παραστήσουν ὡς ἔνοχον συνωμοσίας κατὰ τοῦ καθεστῶτος τὸν Φαρμακίδην.

Λέγει που ὁ διάσημος συγγραφεὺς καὶ ἓνας ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων ρητόρων τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ Λακωνταῖο, ὅτι τὸ δίκαιον παραβιάζεται καὶ ἐξαφανίζεται πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν διαφθορὰν παρὰ ἀπὸ τὴν βιαιότητα.

Ἄλλὰ εἰς τὴν καταδίωξιν τοῦ Φαρμακίδου συνήργησαν καὶ ἡ βιαιότης τῶν ὀργάνων τῆς ἀπολυταρχίας καὶ ἡ διαφθορὰ αὐτῶν.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1829, διεφθαρμένοι αὐλοκῳλακες δικασταί, σὺν ἐκείνους, ποῦ ἐτόλμησαν νὰ ὑπογράψουν τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Κολοκοτρώνη, κατεδίκασαν τὸν Φαρμακίδην εἰς ἐνὸς ἔτους περιορισμὸν ἐν Μοναστηρίῳ.

Ὁ Φαρμακίδης ὁμως ἔκαμεν ἔφεσιν τὸν Μάρτιον τοῦ 1830, εἰς τὸ πρῶτον ἀνέκκλητον ἐν Ἀργεὶ Δικαστήριον, τὸ ὅποιον ἐκήρυξεν αὐτὸν ἀθῶον τῆς ἐπικολληθείσης αὐτῷ συκοφαντίας «ἐπὶ συνωμοσίᾳ».

Ἐπεμείναμεν εἰς τὸ θλιβερόν αὐτὸ ἐπείσοδιον τῆς ζωῆς τοῦ Θεσσαλοῦ κληρικοῦ, διότι καὶ τοῦτο εἶναι μιὰ ἀπόδειξις, ὅτι οἱ πατέρες μας ἐνῶ εἶχον νικήσει τὸν Τούρκον, δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ γίνουιν κύριοι τῶν παθῶν των, παθῶν, ποῦ καταλυμαίνουιν ἕως σήμερον τὴν Πατρίδα μας.

Ἐκλιπόντος τοῦ Κυβερνήτου, ὁ Φαρμακίδης ἀνέλαβε καὶ πάλιν δημόσιον ὑπουργημα, διορισθεὶς Ὑπουργὸς τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Αἰγίνης.

Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Ὁθωνος, ὁ Φαρμακίδης ἔλαβε σπουδαιότερον καὶ ἐνεργότερον μέρος εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Πατρίδος. Ἀπέβη ὁ κυριώτερος μοχλὸς καὶ ρυθμιστὴς τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Καὶ ὡς Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ ὡς Γραμματεὺς παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ ὡς συγγραφεὺς κριτικωτάτων καὶ πολυμαθεστάτων ἔργων ὁ Φαρμακίδης ἔθεσε τὴν σφραγίδα του εἰς τὴν δημιουργίαν ἰσχυρᾶς πνευματικῆς κινήσεως εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα.

ΩΣ ΣΗΜΕΡΟΝ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΩΣ "ΣΗΜΕΙΟΝ ΑΝΤΙΛΕΓΟΜΕΝΟΝ"

Τὸ σημερινὸν σύστημα τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεσσαλοῦ κληρικοῦ. Ἐκκλησία καὶ βασιλεία καὶ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεΐα ἠσπάσθησαν οὐσιωδῶς καὶ ἐφήρμοσαν τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας ἐπρέσβειεν ὁ Φαρμακίδης. Ἐξήντησεν ὅλην τὴν ζωτικότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκπλήσσουσαν πολυμαθειάν του ὄχι μόνον νὰ δημιουργήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ στερεώσῃ τὸν θεσμόν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἠγωνίσθη νὰ καταστήσῃ αὐτοκέφαλον καὶ ἀνεπηρέαστον διοικητικῶς ἀπὸ πάσης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπηρείας.

Σήμερον, μετὰ πάροδον τόσων δεκαετηρίδων, τοῦ Φαρμακίδου ἡ πολιτικὴ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ πεδίῳ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ἀποτελῇ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον». Καὶ τότε, ὅπως καὶ τώρα, οἱ ἀντιφρονοῦντες θεωροῦν τὸν Φαρμακίδην ὡς ὀλέθριον πολέμιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς τὸν αἴτιον τῆς ἐξασθενήσεως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅτι παρέσχε τὰ ὅπλα καὶ εἰς ἄλλα ὀρθόδοξα, πλὴν ἐτερόφυλα, Κράτη νὰ ἀποσπασθοῦν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει κέντρον τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ νὰ περιέλθῃ τοῦτο εἰς τὴν σημερινὴν ἀξιοδύκωτον αὐτοῦ ἐξασθένησιν καὶ ἀφάνειαν. Ὅτι αἱ κρίσεις αὗται εἶναι μονομερεῖς καὶ ὑπερβολικαὶ καὶ ὅτι βασανιζόμεναι δὲν δύνανται νὰ στηριχθοῦν, εἶναι ἐκτὸς συζητήσεως.

Ὁ Φαρμακίδης δὲν ἦτο πολέμιος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐφρόνει, ὅτι ἐλευθέρα Πολιτεία προϋπέθετεν Ἐκκλησίαν ἐλευθέραν ἐν τῇ διοικήσει αὐτῆς. Ἐθεώρει δὲ, ὅτι τοῦτο ἦτο ἐν τῶν ζωτικωτέρων προβλημάτων τοῦ νεοπαγοῦς Κράτους, διότι εἶχε τὴν ἔμμονον ἰδέαν, ὅτι ἐξ Ἰσου μὲ τὸν Τούρκον ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτο ὁ Πανσλαβισμός, ὅπως καὶ πράγματι ἐξειλίχθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ πολιτικὴ τοῦ Ποπεδονότσεφ καὶ τοῦ Οὐσπένσκη, ἡ ὁποία ὥς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν εἶχε τὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ἑλλήνων ἀρπαγὴν τῶν τεσσάρων τῆς Ἀνατολῆς Πατριαρχείων. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ τοῦ Πανσλαβισμοῦ ἐπέφερε τὴν μεταβολὴν εἰς τὴν Ἀντιοχείαν διὰ τῶν Ἀραβοφώνων καὶ πολιορκεῖ ἤδη στενῶς καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Πατριαρχεῖα τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἡ ἰδία πολιτικὴ ἐξήγγειρε καὶ τοὺς Ὕβουγάρους ἐναντίον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Ὁ ὀξυδερκέστατος Φαρμακίδης ἀνεχώρει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι, ἐὰν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπετάσσετο διοικητικῶς εἰς τὸ Φανάριον, θὰ εἶχομεν διαρκῶς προστριβὰς καὶ ἀνωμαλίας, οὐχὶ διότι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριάρχαι, εἰθισμένοι εἰς ἀπολυταρχικὰ συστήματα, θὰ ἐπεδίωκον αὐτοβούλως νὰ παρέχουν πράγματα εἰς τὰ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ διὰ ποταμῶν αἱμάτων συμπηχθέντος μικροῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀλλὰ διότι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν τυραννῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν ἀπεκλείετο νὰ προβαίνωσιν εἰς διαβήματα ἀντίθετα πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος.

Μήπως αὐτὸς ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' δὲν ἐξηναγκάσθη νὰ ἀφορίσῃ τὸν Ὑψηλάντην καὶ ὄλους, ὅσοι ἔλαβον τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων; Ἀπεκλείετο διὰ τοὺς Πατριάρχας νὰ εὗρεθοῦν πρὸ παρομοίων διλημάτων καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς σπάθης τοῦ Δαμοκλέους νὰ ἐισηγοῦνται εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαν ἀρχάς, αἵτινες θὰ ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους; Καὶ ἀκόμη περισσότερον ἐφοβεῖτο ὁ Φαρμακίδης τὴν ἐπίβουλον, τὴν Πανσλαβικὴν Ρωσσίαν, ἡ ὁποία ἠδύνατο εὐκόλως νὰ πιάξῃ καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ ἐπηρεάξῃ καὶ

τὸ ἀσθενὲς Φανάριον εἰς διαθήματα, τὰ ὅποια θὰ ἐδημιούργουν ἐσωτερικὰς ἀναστατώσεις εἰς τὸ νεοπαγὲς Ἑλληνικὸν Κράτος.

ΤΑ ΣΛΑΥΪΚΑ ΚΡΑΤΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕ ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι, ἐὰν ὁ Φαρμακίδης δὲν εἰσηγεῖτο τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας δὲν θὰ ἐπῆρχετο τῶν Βουλγάρων ἢ ἐξέγερσις καὶ δὲν θὰ ἀπεσπῶντο ἐκκλησιαστικῶς καὶ τὰ ἄλλα Σλαυϊκὰ Κράτη, βασανιζόμενος δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ. Μήπως ἡ ἐν Ρωσσίᾳ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πολὺ πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχεν Ἐκκλησίαν διοικητικῶς ἀνεξάρτητον; Τῷ 1850 ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β' ἀνεδείχθη ὁ Μητροπολίτης Μόσχας, Πατριάρχης τῆς Ρωσσίας. Οἱ Πατριάρχαι οὗτοι τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας ἐπεκυροῦντο μέχρι τοῦ 1657 ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ, ἀλλ' ἔκτοτε ἔπαυσε καὶ αὕτη ἡ σκιά τῆς ἐξαρτήσεως. Ὁ δὲ Μέγας Πέτρος αὐτοβούλως, τῷ 1721, συνέστησε τὴν διοικοῦσαν Σύνοδον ὡς ἀνωτάτην καὶ ἀνεξάρτητον ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν ἐν Ρωσσίᾳ. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχήν, ὅτι πᾶσα ἐλευθέρᾳ Πολιτεία δέον νὰ ἔχῃ καὶ ἐλευθέραν ἀπὸ πάσης ἐξαρτήσεως ἐξωτερικῆς Ἐκκλησίαν, ἀπεσπᾶσθησαν τῷ 1740 διοικητικῶς ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι τῆς Αὐστρίας. Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο αὐτοκέφαλος, ἀπῆλυσεν ἄνω πάλιν ἀνεξαρτησίας (1830), ὅποτε ἡ χώρα ἐπὶ τοῦ Μιχαήλ Ὁβρένοβιτς εἶχε καταστῆ ἡμιανεξάρτητος ἡγεμονία. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δὲν ἐδημιουργεῖτο τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας διὰ τῆς στάσεως τοῦ Φαρμακίδου, πάντως αἱ ἄλλαι Ἐκκλησίαι τῶν ἑτεροφύλων εἰς τὴν Ρουμανίαν καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἀλλαχοῦ θὰ ἠκολούθουν τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Ρωσσίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ Ὁρθόδοξων.

Ὅ,τι δὲ ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπου τὸ Πατριαρχεῖον ἀνεγνώρισε τὸ αὐτοκέφαλον τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ μετὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον δημιουργηθέντα νέα Κράτη, εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ Τσεχοσλοβακίαν καὶ Λιθουανίαν καὶ ἀλλαχοῦ, δὲν συνετελέ-

σθη θέβαια, διότι προηγήθη ὁ Φαρμακίδης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Βουλγαρικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξέγερσιν, αὕτη εἶχε βαθύτερα ἐθνικὰ αἷτια καὶ ἦτο ἀποτέλεσμα ἐνὸς πανσλαβιστικοῦ προγράμματος καὶ θὰ ἐδημιουργεῖτο ἀσφαλῶς ἡ Βουλγαρικὴ κρίσις καὶ ἂν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἦτο διοικητικῶς ὑποτεταγμένη εἰς τὸν Πατριάρχην, τὸν ὑποκείμενον εἰς τὰς αὐθαιρεσίας τῆς Πύλης.

Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται, ὅτι αἱ παραδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι δημοκρατικά. Μόνον ὁ Παπισμὸς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν μονοκρατορικὴν ἀπολυταρχίαν. Ἡ δύναμις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρέπει νὰ εἶναι ἡθικὴ καὶ ἡ ἐπιρροή του ἐπὶ ὅλων τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καθαρῶς πνευματικὴ. Δὲν σημαίνει, ἐὰν ἔχη ἀριθμὸν Ἐπισκοπῶν περισσότερον ἢ ὀλιγότερον. Ἡ ἡθικὴ δύναμις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δύναται νὰ καταστῇ ἀνυπολόγιστος ἐν τῷ Χριστιανικῷ κόσμῳ, ὅταν μεταφέρῃ ἀλλαχοῦ ἐν ἐλευθέρῳ ἐδάφει τὴν ἔδραν του καὶ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς χειροπέδας τῆς Τουρκικῆς καταδυναστεύσεως. Ἐὰν καλλιεργηθῇ καὶ πραγματοποιηθῇ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ δημιουργία Συμβουλίου ἀντιπροσωπευτικοῦ ὅλων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἵνα καταστῇ οὕτως ἐμφανεστερα ἡ ὑπόστασις μιᾶς πνευματικῆς Ὁμοσπονδίας ἀπασῶν τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, τότε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον θὰ ἀναλάβῃ τὴν αἴγλην του τὴν ἡθικὴν, ὡς ἀνωτάτη πνευματικὴ καὶ ὄχι διοικητικὴ ἀρχὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἐπεμείναμεν εἰς τὰς σκέψεις αὐτάς, οὐχὶ διότι δὲν θὰ ἠθέλामεν μίαν εὐρύτεραν διοικητικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐφόσον διὰ τῆς δικαιοδοσίας ταύτης τὸ ὕλικόν του κράτος θὰ ἐφαίνετο ἰσχυρότερον, ἀλλὰ διότι πρακτικῶς θὰ ἦτο καὶ ἀνεφάρμοστος καὶ ἐπικίνδυνον τὸ σχέδιον τῆς διατηρήσεως τῆς διοικητικῆς συνοχῆς τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπως ἐγνωμάτευσεν ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος καὶ πάντες ὅσοι ἦσαν τότε πολέμοι τοῦ προγράμματος τοῦ Φαρμακίδου.

Πρέπει ακόμη νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἐξῆς: Αἱ Μητροπόλεις τῶν νέων Ἑλληνικῶν χωρῶν δὲν ἐχειραφετήθησαν ἀκόμη καὶ τυπικῶς φαίνονται ὡς συνεχόμενα μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἀλλὰ ποῖον τὸ οὐσιαστικὸν ὄφελος. Ἡ αὐθαίρεσις τῆς Τουρκίας δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Ἱεράρχας τῶν νέων τούτων χωρῶν οὔτε νὰ συμμετάσχουν ἄν ὡς ἐκλέκτορες εἰς τὴν ἀνάδειξιν νέου Πατριάρχου.

Ὁ Θεσσαλὸς κληρικὸς ἐπάλαισεν ὡς ἥρως ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν του, τὰς ὁποίας ἐπίστευεν ὡς σωστικὰς διὰ τὴν ἀπερίσπαστον ἀνάπτυξιν τῆς διὰ ποταμῶν αἱμάτων δημιουργηθείσης ἐλευθέρας Πατρίδος. Τοῦ Φαρμακίδου τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον εἶναι ἀντάξιον τῆς ἄλλης πατριωτικῆς του δρασεως. Εἶχε διάνοιαν κριτικωτάτην· ἐσέβετο τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν. Ἦτο φιλελεύθερος ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ. Συγγράφων, εἰργάζετο ὡς σοβαρὸς Γερμανὸς θεολόγος, ἐκζητῶν μόνον τὴν ἀλήθειαν, χάριν τῆς Ἐπιστήμης. Πρὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ἱκανότητος καὶ ἐμβριθείας τοῦ Φαρμακίδου ἀπεκαλύπτοντο καὶ αὐτοὶ οἱ πολέμοί του. Μέχρι σήμερον δὲ παραμένει καὶ θὰ παραμένῃ ὡς τὸ πρότυπον σοβαροῦ θεολόγου ἐπιστήμονος.

Ὁ διάσημος Γερμανὸς θεολόγος DELICH, ὅταν ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ Φαρμακίδης, τοῦ ὁποίου ἐθαύμαζε τὰ συγγράμματα, ἀπέθανεν, εἶπε: «Κρίμα! ἀπώλεσεν ἡ Ἑλλὰς ἓνα κληρικόν, τοῦ ὁποίου ὁμοίους ὀλίγους ἔχομεν ἐν Γερμανίᾳ.

Ὁ διάσημος Θεσσαλὸς ἐπελεύτηκε τῷ 1860, ὀγδοηκοντούτης περίπου. «Ἐπάλαισε—γράφει ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Διομήδης Κυριακὸς—κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν τυράννων τῆς Πατρίδος του. Ἐπάλαισε κατὰ τῶν δεισιδαιμόνων καὶ φανατικῶν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος. Ἐπάλαισε κατὰ τῶν ὀπισθοδρομικῶν καὶ ἄγαν συντηρητικῶν ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς νέας τάξεως καὶ ὑπὲρ τῆς συμφώνου πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς νέας περιστάσεις διαρρυθμίσεως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων... Ἡ Ἑλλὰς ὁλόκληρος ἐθρήνησε τὸν θάνατόν του, αἰσθανομένη, ὅτι ἀπώλεσεν ἓνα ἐκ τῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας της καὶ τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων της, ἓνα τῶν σοφωτέρων λογίων της, ἓνα τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων καὶ πεπαιδευ-

μένων κληρικῶν της. Ἡ μνήμη του θέλει μένει ἀνεπλή-
στος ἐν Ἑλλάδι εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, τὸ ὄνομά του δέ,
τὸ ὁποῖον συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλ-
ληνικῆς Παλιγγενεσίας, θέλει εὐλογεῖσθαι πάντοτε ὑπὸ
τῶν ἐπερχομένων γενεῶν».

Ὁ Φαρμακίδης, ὥς ἱερεὺς καὶ ὥς δημοσιογράφος καὶ
ὥς συγγραφεὺς καὶ ὥς ἀγωνιστὴς τῆς Πατρίδος παρα-
μένει ὥς τὸ θαυμασιώτερον πρότυπον δι' ὅλους τοὺς λει-
τουργοὺς τῆς στρατευομένης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΑΙ

ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ Ἥπειρος γενέτειρα μεγάλων ἀνδρῶν. — Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου τῆς Μασσαχουσέτης — Ὑπῆρξε, λέγει, παγκόσμιος φυσιογνωμία. — Τὸ μουσικὸν τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀνδρός. — Ἡ ἐπίδρασις τῆς μητρὸς του. — Ἡ ἀνθρωπιστικὴ δύναμις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. — Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἱστορία. — Ἑλληνισμὸς καὶ Ἀμερικανισμὸς. — Ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ἐνσάρκωσις τῶν ἰδεωδῶν δύο πατρίδων καὶ τὸ τελειότερον ὑπόδειγμα διὰ τοὺς Ἕλληνας τοῦ Νέου Κόσμου.

Ἡ Ἥπειρος εἶναι προνομιοῦχος χώρα διὰ τὸν νεώτερον Ἑλληνισμόν. Μᾶς ἐ χάρισε τοὺς περισσοτέρους καὶ εὐγενεστέρους ἀναμορφωτὰς καὶ ἐκπολιτιστὰς τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου. Κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας, τέκνα τῆς Ἥπειρου φεύγοντα τὴν τυραννίαν τῆς εἰς τοὺς Τούρκους ὑποδουλωμένης πατρίδος, παντοῦ ὅπου μετηνάστευσαν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Ρουμανίαν καὶ εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ εἰς πλείστας ἄλλας χώρας τῆς Δυσμηκῆς Εὐρώπης, ἤναψαν καὶ μετέδωκαν τὸν θεῖον σπινθῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὡς μετανάσται ἔγιναν ἀληθινοὶ ἐκπολιτισταὶ εἰς κάθε χώραν τὴν ὁποίαν ἐξέλεξαν ὥς θετὴν των πατρίδα. Ταῦτοχρόνως ὅμως δὲν ἐλησμόνησαν καὶ τὰ ἱερὰ καθήκοντά των πρὸς τὴν ἰδίαν των γενέτειραν. Ἀφιέρωσαν τὰ διὰ τῶν τιμίων ἰδρώτων των κτηθέντα εἰς τὴν σύστασιν μορφωτικῶν ἰδρυμάτων. Ἐπίστευον ὅτι ἡ διάδοσις τῶν φώτων ἀποτελεῖ τὸ δραστικώτερον ὄπλον πρὸς κατάλυσιν τῆς τυραν-

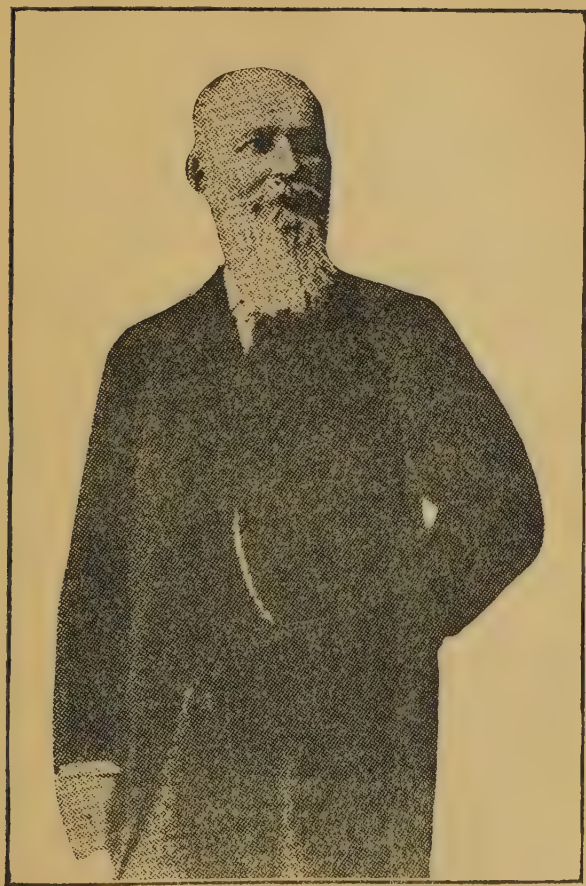
νίας καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκπαιδεύσατε τὴν νεότητα ἐπὶ ἰβάσεων ὑγιῶν—ἐδογματίζεν ὁ μέγας Ἀμερικανὸς ἀναμορφωτῆς Βενιαμὶν Φραγκλῖνος.—Διότι συνέβη πολλάκις νὰ δημιουργηθῇ ἕστω καὶ ἓνας μόνον ἐξαιρετικὸς ἄνθρωπος ἀνωτέρας διανοήσεως, ὅστις ὅμως ἠδυνήθη νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ Ἔθνος τοῦ ὑπηρεσίας ἀκαταμετρήτους καὶ νὰ ἀναπλάσῃ τὴν Πατρίδα του».

Τὴν περὶ τῆς θείας ἀποστολῆς τῆς παιδείας ἱερὰν ἐπιταγὴν τὴν ὑπηρετήσαν ὡς ἀληθεῖς ἱεροφάνται οἱ μεγάλοι ξηνητευμένοι Ἑπειρώται, οἱ ὅποιοι καὶ διὰ τοῦτο κατέχουν ἐπαξίως ὅλως ξεχωριστὴν θέσιν εἰς τὸ νεοελληνικὸν Πάνθεον ὡς οἱ μέγιστοι τῶν εὐεργετῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐνας ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν ἐξαιρετικῶν Ἑπειρωτῶν, ποῦ διαίονισαν τὴν εὐγενεστέραν Ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ ἐτίμησαν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν θετὴν των πατρίδα, εἶναι καὶ ὁ περιώνυμος Μιχὴλ Ἀναγνωστόπουλος ἢ Ἀνάγνος. Ἡ ζωὴ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ἐν γένει ἡ ἐκπολιτιστικὴ του ἐπίδοσις εἰς τὸν Νέον Κόσμον καὶ ἡ ἱερὰ ἀφοσίωσίς του διὰ τὰ ὑπέρτερα πράγματα τῆς ἀνθρωπότητος, ἔδωκε τὴν πρέπουσαν κατεύθυνσιν εἰς ὅλους τοὺς ὁμογενεῖς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Ἐχάραξε διὰ τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν, ὑπηρετοῦντες ἐκεῖνον τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν ὁ ὁποῖος κατέστη συνώνυμος μὲ τὴν ὑψηλότεραν Ἑλληνικὴν ἰδεολογίαν.

Ὅταν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ προώρου θανάτου τοῦ Ἑλλήνου, τὸ Ἰνστιτοῦτον PERKINS ἐτέλει τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1906 μνημόσυνον ἐν τῷ TREMONT TEMPLE τῆς Βοστώνης, ὁ τότε Κυβερνήτης τῆς Μασσαχουσέτης κ. CURTIS GUILD, εἰς τὸν ἐπιμνημόσυνόν του λόγον ἔκαμε τὸν ἀδρότερον χαρακτηρισμὸν διὰ τὸν θανόντα. «Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ἐτόνισεν ὁ Κυβερνήτης, ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ φήμη του εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, ἀλλὰ τὸ ἔργον του ἀνήκει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα».

Ὁ Ἀναγνωστόπουλος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμφανισθῇ μὲ τοιοῦτον ἠθικὸν κάλλος καὶ νὰ ἐξελειχθῇ εἰς ἓνα ἱεροφάντην τῶν εὐγενεστερῶν προσπαθειῶν τοῦ κόσμου καὶ νὰ τύχῃ τοῦ ἀθανάτου χαρακτηρισμοῦ τοῦ Ἀμερικανοῦ

Κυβερνήτου ἐὰν δὲν ἐβαπτίζετο εἰς τὰ νάματα τῆς Ἑλληνικῆς κλασσικῆς σοφίας καὶ ἐὰν δὲν διετῇρει ἄσβεστον εἰς τὴν ψυχὴν του τὸν Ἑλληνικὸν σπινθῆρα. Ὁ ἐναρμόνιος συνδυασμὸς τῆς Ἑλληνικότητος του μὲ τὸ Ἀμερικανικὸν πνεῦμα, ἐδημιούργησαν τὸν ἀνώτερον ἄνθρωπον καὶ τὸ πρότυπον διὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς του ποῦ ἐξέλεξαν ὡς θετὴν των πατρίδα τὴν χώραν ταύτην. Ἐρμηνεύων τὴν ἰδεολογίαν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἕνας ἐκ τῶν φωτεινοτέρων Ἑλληνοαμερικανῶν διανοουμένων, ὁ κ. Δ. Χριστοφορίδης ἔγραψε σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς διὰ τὸν ἐκλεκτὸν Ἡπειρώτην: «Ὁ Ἀναγνωστόπουλος θὰ ἠμποροῦσε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κλασσικὸν πρότυπον Ἕλληνας ποῦ κατώρθωσε νὰ ἐναρμονίσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ὄντοτήτά του μὲ τὴν Ἀμερικανικὴν του προσωπικότητα, ποῦ κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ἀκεραίαν τὴν Ἑλληνικὴν του ὄντοτητα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς Ἀμερικανικῆς ζωῆς. Ἡ βιογραφία καὶ ἡ σταδιοδρομία τοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνωστοπούλου θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν διδακτικὸν ἀνάγνωσμα τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ὑποθέτουν ὅτι Ἀμερικανισμὸς εἶναι ἐξάπαντος ταυτόσημος μὲ τὴν ἀπεμπόλησιν τῆς ἐθνικότητος των. Ὁ ἀληθὴς Ἀμερικανισμὸς ἀποκτᾶται μὲ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν Ἀμερικανικῶν ἰδεωδῶν, τῶν θεσμῶν, τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος ἦτο γνώστης καὶ μύστης ὧν αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων Ἀμερικανικῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς, συνάμα δὲ καὶ δημιουργὸς νέων ἠθικῶς προτύπων εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν ζωὴν. Καὶ ὁμῶς παρέμεινεν Ἕλλην. Καὶ παρέμεινεν Ἕλλην ἀκριβῶς διότι κατεῖχε τὸν Ἀμερικανικὸν πολιτισμόν. Διότι μελετήσας καὶ ἐμβαθύνας εἰς αὐτὸν εὗρηκεν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ του παιδεία καὶ ὁ Ἑλληνικὸς του πατριωτισμὸς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ του ἀρετὴ ἐνηρμορίζοντο μὲ ὅ,τι ὑψηλότερον ἐσήμαινεν ὁ Ἀμερικανικὸς πολιτισμὸς». Συνεχίζων τὰς σκέψεις του ὁ Ἕλλην λόγιος καταλήγει: «Ἐὰν ὁ Ἀναγνωστόπουλος παρέμεινεν Ἕλλην χωρὶς καὶ κατ' ἐλάχιστον νὰ εἶναι ὀλιγώτερον Ἀμερικανός, δὲν βλέπομεν πῶς μερικοὶ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι οὔτε ἀπὸ μακρὰ ἀντελήφθησαν τὰ Ἀμερικανικὰ ἰδεώδη, ἐξεγείρονται καὶ ὤνταν ἀκόμη τοὺς γίνεται ὑπόμνησις περὶ τῆς ἐθνικότητος των. Διότι ἐπὶ τέλους ἡ οἰκονομικὴ ἐπιτυχία καὶ αἱ ἐπι-

Ὁμιλῶν ὁ Κυβερνήτης τῆς Μασσαχουσέττης, Ἐντιμ. κ. CURTIS GUILD κατὰ τὸ μνημόσυνον, τὸ τελεσθὲν τῷ 1906 ἐν Βοστώνῃ, εἶπε τὰ ἐξῆς ἀθάνατα: «Τὸ ὄνομα τοῦ Μ. Ἀναγνωστοπούλου ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ φήμη του εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, ἀλλὰ τὸ ἔργον του εἰς τὴν ἀνθρωπότητα».

πόλαιαι πάντοτε σχέσεις των με τὴν Ἀμερικανικὴν ζωὴν, ἢ ἀπλῇ ἐμπορικῇ των ἐπαφῇ με τὴν Ἀμερικανικὴν οἰκονομικὴν ζωὴν δὲν εἰμποροῦν νὰ τοὺς κάμουν περισσότερον Ἀμερικανοὺς τοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνωστοπούλου». (Ἴδε τεῦχος Δεκαετηρίδος «Ἐθνικοῦ Κήρυκος»).

Ἐφ' ὅσον ὁ Ἡπειρώτης οὗτος δράσας πολυμερῶς καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἀποτελεῖ τὸ ὠραιότερον πρότυπον διὰ τὰς ἐκπολιτιστικὰς προσπάθειάς τῶν Ἑλληνικῆς καταγωγῆς πολιτῶν τῆς χώρας ταύτης, εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον νὰ ἐξετάσωμεν τὰ τῆς σταδιοδρομίας τοῦ ἀνδρός.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος ἐγεννήθη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1837 εἰς τὸ Πάπιγκον, χωρίον τῆς Ἡπείρου, παρὰ τὸ ὄρος τοῦ Πίνδου, ἀπέθανε δὲ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1906 εἰς τὸ Τοῦρνο-Σεβερίνο τῆς Ρουμανίας, εἰς τὴν ἀκμὴν ἀκόμη τῆς πολυσχιδοῦς δράσεώς του.

Ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἠτύχησε νὰ μείνῃ, παῖς ἀκόμη, ὀρφανὸς πατρός. Ἠτύχησεν ὅμως νὰ ἔχῃ μητέρα «ἐνάρετον καὶ φιλοστοργοτάτην», τὴν Καλλίναν, ἡ ὁποία καθωσιώθη εἰς τὴν ἐπιμεμελημένην ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν αὐτοῦ. Ἡ Καλλίνα ἦτο ὁ τύπος τῶν ἀρχαιοπρεπῶν ἐκεῖνων Ἑλληνίδων μητέρων ποῦ ἀπετελοῦν τὰ ἀκατάλυτα ἠθικὰ στηρίγματα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἀπὸ τοιαύτας μητέρας ἐγεννήθησαν οἱ ἥρωες καὶ οἱ μάρτυρες ποῦ ἀνέστησαν ἐκ τοῦ τάφου τὴν Ἑλλάδα. Αἱ μητέρες, γράφει ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ἀποβαίνουν ἀληθεῖς μητέρες καὶ τῆς κοινωνίας εὐεργέται ὅταν δὲν περιορίζονται νὰ δίδουν ἀπλῶς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἰς τὰ τέκνα των, ἀλλὰ καθοσιοῦνται εἰς τὴν ἱερὰν λειτουργίαν τῆς ἀνατροφῆς των. Διὰ τὴν ἐνάρετον μητέρα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἰσχύει τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο, ποῦ εἶπεν ὁ Μέγας Ναπολέων, ὅτι: «τὸ μέλλον τῶν τέκνων εἶναι δημιουργημα τῶν μητέρων». Οἱ συγγενεῖς τοῦ μεγάλου Ἑλληνοαμερικανοῦ Δημήτριος καὶ Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλοι, οἱ φιλοτιμηθέντες νὰ ἐπισώσουν πολλὰ ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνδρός τονίζουν, ὅτι: «ἡ σπανία καὶ ἐπιμεμελημένη ἀνατροφή τῆς στοργικῆς μητρὸς του διετέπλασαν εὐγενῆ καὶ εὐαίσθητον τὴν ψυχὴν του καὶ ἐπροίκισαν αὐτὸν μεῖζοντα ἠθικὰ καὶ διανοητικὰ χαρίσματα».

Ὁ Μιχαὴλ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα εἰς τὸ χωρίον

του. Ὅτε ὁμως ἐπληροφορήθη, ὅτι ἡ περιώνυμος Ζωσιμαία Σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων προεκήρυξε διαγωνισμόν διὰ τὴν κατάληψιν ὑποτροφίας, ὁ μικρὸς Ἡπειρώτης ὁδοιπορῶν ἐπὶ δέκα πέντε ὥρας ὑπὸ βροχὴν καὶ χάλαζαν, ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου, ὑπεβλήθη εἰς τὴν δοκιμασίαν καὶ ἐκέρδισε τὸ ἀριστεῖον. Διήνυσε τὰς Γυμνασιακὰς του σπουδὰς, ἀριστεύων. Τόσῃ δὲ ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς διοικοῦντας τὴν Σχολὴν ἡ ἐπιμέλειά του καὶ ἡ χρηστότης του καὶ ἡ ἐμβριθὴς ἐνασχόλησίς του εἰς ὑπέρτερα πράγματα, ὥστε μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐνισχύθη διὰ νέας ὑποτροφίας ὅπως συνεχίσῃ ἀνωτέρας Ἀκαδημαϊκὰς σπουδὰς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Ἀναγνωστόπουλος, τῷ 1856, εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐνεγράφετο εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἠρέσκετο δὲ νὰ παρακολουθῇ καὶ παραδόσεις τινὰς τῶν Καθηγητῶν τῆς Νομικῆς Σχολῆς. Μετὰ πενταετὴ ἐπιμελεστάτην φοίτησιν ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀνεκηρύσσεται, τῷ 1861, ἀριστοῦχος διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. Φύσις εὐγενής, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέθεσε τὴν σφραγίδα τῆς ἀρετῆς ἡ μητέρα του, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἡ εὐρυτέρα φιλοσοφικὴ μόρφωσις ἀπειργάσαντο τὸν ἀδαμάντινον χαρακτῆρα, ἐκείνον τὸν χαρακτῆρα, διὰ τὸν ὁποῖον σεμνύνονται αἱ δύο πατρίδες τοῦ Ἀναγνωστοπούλου. Ἡ κλασσικὴ μόρφωσις παρέχει ὅλα τὰ μέσα νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ δημιουργικὴ δύναμις καθ' ὅλην τὴν μετέπειτα μακρὰν σταδιοδρομίαν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου. «Ἡ μύησίς του— γράφουν εὐγλώττως οἱ προσημνουευθέντες συγγενεῖς τοῦ ἀνδρός— εἰς τὰ μεγαλόπνευστα καὶ ἀθάνατα ποιητικὰ καλλιτεχνήματα τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Πινδάρου, εἰς τὰ βαθυστόχαστα φιλοσοφικὰ διανοήματα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ εἰς τὰ ρητορικὰ ἀριστοτεχνήματα τοῦ Δημοσθένους, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ φλογερὰ καὶ ἀνήσυχος φιλοπατρία τοῦ ὑπερόχου ρήτορος ἀπετύπωσαν ὅλην τὴν θέρμην καὶ τὴν γενναιοτέραν πνοήν της, διέπλασαν τὴν νεανικὴν ψυχὴν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου εὐγενῇ καὶ ὑψηλόφρονι, ἐξύψωσαν τὸ ἑλληνοπρεπὲς ἥθος του καὶ κατέστησαν αὐτὸν δι' ὅλης τῆς ζωῆς του ἐνθουσιώδη ζη-

λωτήν καὶ ἄκαμπτον ἐργάτην παντὸς ὑψηλοῦ καὶ γενναίου. Παντοῦ καὶ πάντοτε ἀνομολογεῖ τὴν ὀφειλὴν του εἰς τοὺς ἀφθάστους συγγραφεῖς καὶ τοὺς ἀνεκτιμήτους φιλολογικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαιοτήτος καὶ δὲν ἔπαυεν ἀείποτε συνιστῶν καὶ δημοσίᾳ καὶ εἰς τὰς κατ' ἰδίαν συνομιλίας του μὲ ὅλην τὴν ζωηρὰν καὶ εὐγλωττον καὶ ἐπαγωγὸν πειστικότητά του τὴν σπουδὴν τῶν ἀνυπεβλήτων καλλιτεχνικῶν προτύπων, τὰ ὅποια μᾶς ἐκληροδότησεν ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός, ὡς θάσιν πάσης ὑγιοῦς καὶ ἀρτίας ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως». Ὁ Ἀναγνωστόπουλος ὑπῆρξε πρότυπον τελείου Ἑλλήνος καὶ ὑπερέτερου Ἀμερικανοῦ, χάρις εἰς τὴν βασικὴν ταύτην ἀνωτέραν κλασσικὴν του μόρφωσιν. «Ἐτίμα μὲν—μαρτυροῦσιν οἱ αὐτοὶ συγγενεῖς του—καὶ ἐγέραιρε δεόντως τὴν πρακτικὴν παιδευσιν ὡς ἀπαραίτητον ἐφόδιον τῆς ζωῆς, ἀλλ' ὡς σταθερὸν θεμέλιον τῆς καλῆς ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως, ὡς ἀπαράμιλλον ὄργανον ἐξευγενίσεως τοῦ ἥθους καὶ διαπλάσεως χρηστοῦ καὶ γενναίου φρονος χαρακτηῖρος, ὡς ἄριστον καὶ ἀπαραίτητον μέσον, δι' οὗ ὁ παιδευόμενος γίνεται ἄνθρωπος καὶ πρὸ παντὸς Ἑλλήν, ἐθεώρει πάντοτε τὴν κλασσικὴν λεγομένην καὶ εὐρεῖαν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν». Αἱ ιδέαι αὗται ὑφ' ὧν ἐνεπνέετο καὶ μὲ τὰς ὁποίας ἔζη ὁ εὐγενὴς Ἡπειρώτης ἀποτελοῦν τὸ θεμέλιον τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀναγνωστοπούλου. Τοιαύτης τυχὼν μορφώσεως δὲν εἶναι ἄπορον, ὅτι παρέμεινεν Ἕλλην καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν καὶ ἀνῆκε ταῦτοχρόνως εἰς τὴν ὑψηλοτέραν Ἀμερικανικὴν καὶ γενικῶς εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκογένειαν. Ἐντεῦθεν δικαιολογεῖται ὁ ἀθάνατος χαρακτηρισμὸς τοῦ Κυβερνήτου τῆς Μασσαχουσέτης, εἰπόντος, ὅτι: «τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἢ φήμη του εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἀλλὰ τὸ ἔργον του εἰς τὴν ἀνθρωπότητα!» Ἡ ἀνωτέρα του κλασσικὴ μόρφωσις κατέστησε, κατὰ τὴν Σωκρατικὴν ἔκφρασιν, «κόσμιον», ἥτοι ὡς ἀνήκοντα εἰς πάντα τὸν κόσμον τὸν Ἀναγνωστόπουλον. Μήπως ὁ διάσημος Ἀγγλος ποιητὴς Σέλλεϋ δὲν ὡμολόγει, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ μόρφωσις ἀπεργάζεται τοὺς δεσμούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἐνώνει εἰς μίαν ἀδιάσπαστον πνευματικὴν οἰκογένειαν τοὺς λαοὺς τῆς ὑψηλότητος; «Εἴμεθα—ἔγραφεν ὁ Σέλλεϋ—

λεῦ— πάντες Ἕλληνες. Ἡ ποίησίς μας, ἡ φιλοσοφία μας, αἱ τέχναι μας, ὁ πολιτισμός, ἡ θρησκεία μας καὶ αὐτὴ ἡ γλῶσσά μας προέρχονται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας».

Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς ἀνωτέρας Ἑλληνικῆς ἱδεολογίας, εἰς ἣν ὑφάλλει τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ ὁ Ἀναγνωστόπουλος, καὶ ἐφ' ὅσον τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως καὶ μελλοντικῆς ὑπόξεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, ὡς παρ' ἰκόντος ἐκπολιτιστικοῦ τῆς χώρας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὰς γνώμας μεγάλων Ἑλληνιστῶν, οἱ ὁποῖοι φρονοῦν ὅπως ἐφρόναι καὶ ὁ Ἀναγνωστόπουλος. Εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μᾶς παρέχουν τὴν βάσιν διὰ τὸν ἀσφαλέστερον προσανατολισμὸν τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἀποδήμων τέκνων τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἀγγλος Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ἐδιμβούργου *z. R. C. JEBB*, ἐξαίρων τὴν ἐξαιρετικὴν δύναμιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἔγραψε τὰ ἐξῆς ἀθάνατα, σύμφωνα ἐξ ὁλοκλήρου μὲ τὰ ὅσα ἐφρόνει καὶ ἐκήρυττεν εἰδικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀμερικῆς ὁ Ἀναγνωστόπουλος: «Οἱ Ἕλληνες— γράφει ὁ Ἀγγλος Ἑλληνιστὴς— δὲν ἐδίδαξαν πρῶτοι τὴν γεωργίαν, οὔτε τὴν μεταλλουργίαν· εἶναι ὅμως ὁ πρῶτος λαὸς τῆς ὑψηλοῦ, ὅστις ἔχαμε τὴν σκέψιν ὁδηγὸν τῆς κοινωνίας. Ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία εἶναι ἡ καλλιτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς φιλολογίας τῶν ἄλλων Ἑθνῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἑλληνικὰ βιβλία ἐδημιούργησαν τὴν μεγαλειτέραν ἐπίδρασιν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Εἰς τὴν νεωτέραν ζωὴν, τὴν θρησκείαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἠθικὴν, τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν φιλολογίαν, ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια παρήγαγε τοὺς θαυμασιωτέρους καρποὺς τῆς γνώσεως. Ὅστις δὲν γνωρίζει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, δὲν δύναται νὰ ἀντιληφθῇ πόσον αὐτὴ εἶνε τελειότερον ὄργανον ἀπὸ τὰς ἄλλας γλώσσας εἰς τὴν ὁμιλίαν καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν».

Τοιαύτην ἔχων συνείδησιν τῆς ὑπερέρας Ἑλληνικότητος ὁ Ἀναγνωστόπουλος, κατηνάλωσεν ὁλόκληρον τὴν ζωὴν τοῦ καὶ ἀφιέρωσε τὴν γονιμοτάτην δρᾶσίν τοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὑπερέρων πραγμάτων καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ γενικώτερον τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπως θὰ ἴδωμεν διὰ τῶν ἀκολουθῶν.

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Κατακραυγή τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος. — Ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ὥς ἀρχισυντάκτης τοῦ «Ἐθνοφύλακος», πρωτοστιατεῖ εἰς τὸν ἀντιδυναστικὸν ἀγῶνα. — Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ τύπου. — Ἡ μεγάλη Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866—1869. — Ὁ Δρ Σαμουήλ Χάου. — Χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνδρός. — Ὑπῆρξεν ὁ Λαφαγιέτ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. — Ὁ Ἀμερικανὸς φιλέλλην κατέρχεται τὸ τρίτον εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ βοηθήσῃ καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Κρητῶν. — Γνωριμία καὶ σύνδεσις Ἀρῶς Χάου καὶ Ἀναγνωστοπούλου.

Ὁ Ἀναγνωστόπουλος, φύσις ἐντελῶς ξεχωριστὴ, μὲ τὴν ἀδροτάτην μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου, ἐμβαπτισμένος εἰς τὴν ἀθάνατον τῶν προγόνων σοφίαν, ἦτο ἐνδεδειγμένος νὰ καταλάβῃ καθηγητικὴν ἔδραν εἰς τὸ ἀνώτατον τῆς Πατρίδος μας Πανδιδακτήριον. Ἦτο πλασμένος καὶ κατηρτισμένος νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς διὰ τῶν φώτων ἀναπλάσεως τῶν ὁμοεθνῶν του. Ἡ ψυχὴ του ἠσθάνετο καὶ ἔπαλλε διὰ τὰ ὠραιότερα τοῦ κόσμου πράγματα. Ἄλλ' αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρέθη ὅταν ἀπεφοίτησεν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον, τὸν ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὸ καθηγητικὸν στάδιον, ἐπέπρωτο δέ, ὅτι δὲν ἔπραξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ τὸ ἐπιτελέσῃ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπου ἠνοίχθη ἐμπρὸς του εὐρύτατον τὸ μέλλον, καὶ παρεσχέθησαν εἰς αὐτὸν ὅλαι αἱ εὐκαιρίαι νὰ ἀφοσιωθῇ ὑπὲρ μεγάλων ἀνθρωπιστικῶν ὑποθέσεων καὶ νὰ τιμήσῃ καὶ τὴν γενέτειράν του καὶ τὴν θετὴν του πατρίδα. Ὅταν τῷ 1861 ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος ἀνεκηρύσσετο διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας, ἡ Ἑλλὰς συνεταράσσετο ἀπὸ μεγάλον πολιτικὸν κλύδωνα. Ἡ κακοδαι-

μονία τοῦ μικροῦ κράτους, ὁ φατριασμός καὶ ἡ ἀχαλί-
νωτος ἐμπάθεια τῶν πολιτευομένων, ἡ κακοδιοίκησις τοῦ
τόπου, ἡ συναίσθησις, ὅτι μὲ τὴν τότε ἠθικὴν ἀναρχίαν
καθίστατο προβληματικὴ ἡ συνέχισις τοῦ ἀπολυτρωτι-
κοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἤρχισαν οἱ τυραννομάχοι τοῦ ἱεροῦ
Ἀγῶνος, ὅλ' αὐτὰ ἐκορύφωσαν τὴν γενικὴν ἀγανάκτη-
σιν κατὰ τοῦ Βαυαρικοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, Ὁθω-
νος, τοῦ Α', ἐκπροσωποῦντος ἀρχὰς ἀπολυταρχίας.

Ὁ διάσημος Γάλλος πολιτικὸς καὶ ἱστοριογράφος Θι-
έρσος εἶπε τὸ περίφημον ἐκεῖνο: «Μὴ ἀφήνετε ποτὲ τὰς
τύχας τῆς πατρίδος εἰς τὴν διάκρισιν ἑνὸς μόνου ἀνδρός,
ἀδιάφορον ποῖος εἶναι οὗτος, καὶ ὁποῖαι εἶναι αἱ περι-
στάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας κυβερνᾷ.»

Εἰς τὰ μάτια τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ὁ ἕνας, εἰς τοῦ
ὁποίου τὴν διάκρισιν εὗρίσκετο ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος, ἦ-
το ὁ ξένος βασιλεὺς. Διὰ τὸν ἐνθουσιώδη νεαρὸν διδά-
κτορα, τὸ πρόσωπον τοῦ Ὁθωνος, συντελοῦντος εἰς τὴν
πολιτικὴν διαφθοράν, ἦτο ἡ αἰτία τῆς κακοδαιμονίας τῆς
Πατρίδος καὶ ἔπρεπεν οὗτος νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα,
διὰ νὰ εἰμπορέσῃ αὕτη νὰ ὀρθοποδήσῃ καὶ νὰ συνεχίσῃ
τὴν βαρεῖάν της ἱστορικὴν ἀποστολήν.

Καὶ ἔτσι ἐρρίφθη ἀκράτητος εἰς τὸν δημόσιον ἀγῶνα
πρὸς σωτηρίαν τῆς Πατρίδος του. Ἐδειξε δὲ εἰς τὸν
ἀγῶνα αὐτὸν καὶ σθένος ἀκατάβλητον καὶ θάρρος θαν-
μαστόν. Λέγει πού ὁ Σατωβριάνδος: «Εἰσέλθετε μὲ σύ-
νεσιν καὶ σεβασμὸν εἰς τὰ παλάτια τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑ-
πὲρ τοῦ Καλοῦ, τοῦ Ἀληθοῦς καὶ τοῦ Δικαίου, καὶ ἐκεῖ
θὰ εὔρετε τὸν πραγματικὸν καὶ ἀνεξάντλητον πλοῦτόν
σας.»

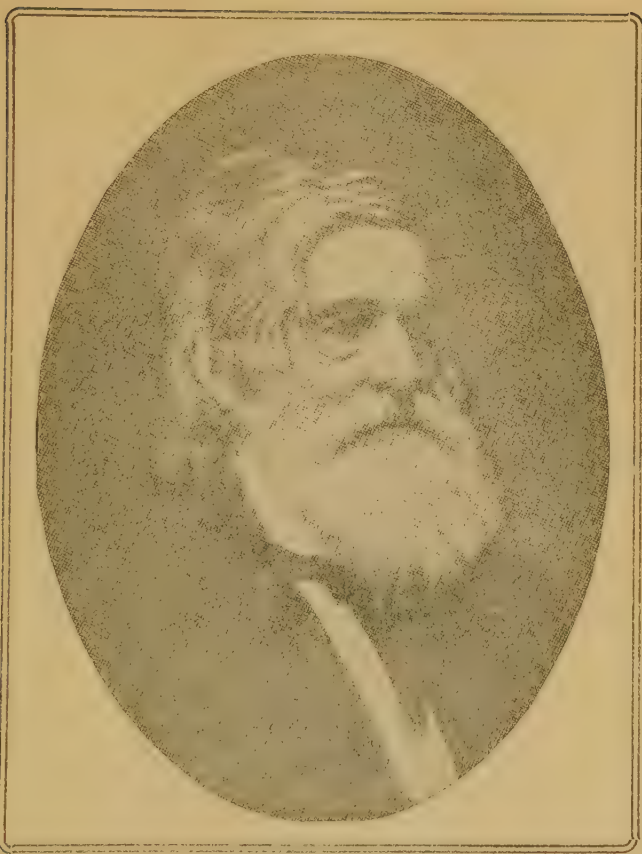
Τὴν ὁδὸν αὐτὴν ὑπὲρ τῶν εὐγενεστέρων ὑποθέσεων
ἠκολούθησεν ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ἐν ὅλῃ τῇ συναισθή-
σει, ὅτι εὗρισκε τὸν ἄφθιτον πλοῦτον, διὰ τὸν ὁποῖον
ἐσχίρτα ἡ εὐαίσθητος ψυχὴ του. Ἐνόμισεν ὅτι διὰ νὰ
ὑπηρετήσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν ἰδεολογίαν του καὶ
νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς Πατρίδος, ἔπρεπε νὰ
καθοσιωθῇ εἰς τὸ ὑψηλὸν ἔργον τῆς Δημοσιογραφίας. Ὁ
τύπος ἀποτελεῖ σήμερον τὸν πρῶτον τροχὸν τῆς μηχανῆς,
ἡ ὁποία κινεῖ τὴν πρόοδον τοῦ κόσμου. Δημοσιογραφία,
διευθυνομένη ἀπὸ ἀνδρὸς ὑπερτέρας μορφώσεως, ἀφω-
σιωμένους, ἀνιδιοτελεῖς εἰς τὴν ἐξυπηρετήσιν τῶν εὐγε-
νεστέρων τοῦ κόσμου πραγμάτων, δημοσιογραφία φωτί-

ζουσα, διδάσκουσα καὶ καθοδηγοῦσα, δημιουργοῦσα ἀσφαλῆ κοινὴν γνώμην ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ καλοῦ, εἶναι αὐτόχροημα ἱερὸν ἴδρυμα καὶ ἔρεισμα διὰ τὰ ἔθνη ποῦ φιλοδοξοῦν νὰ ὑπηρετήσουν τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡδὴ, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁ ἐπιθεωρητὴς τοῦ Τύπου ἐπὶ Καρόλου Β' τῆς Ἀγγλίας ἀπεφαίνετο περὶ τῆς πανισχύρου δυνάμεως τοῦ Τύπου καὶ περὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἀφύπνισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν λαῶν ὅπως ἐποπτεύουν καὶ κρίνουν τὰς πράξεις τῶν κυβερνώντων. «Ἡ δημοσιογραφία—γράφει—κατέστησε τὰ πλήθη ἱκανά, ὥστε νὰ ἐξοικειωθοῦν μὲ τὰς πράξεις καὶ τὰς συσκέψεις τῶν ἀνωτέρων τῶν, ἔδωκεν εἰς αὐτὰ τὸ δικαίωμα νὰ κρίνουν καὶ ἐπικρίνουν καὶ νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἔργα τῶν κυβερνώντων.» Τὸ δικαίωμα αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐξησφάλισε βραδύτερον, κατόπιν τόσων ἀγώνων, τὰς δημοκρατικὰς ἐλευθερίας εἰς τοὺς λαούς, κυρίους τῶ ντυχῶν τῶν, εἶναι ἓνας ἐκ τῶν ἀγλαωτέρων καρπῶν τῆς δημοσιογραφίας. «Ἐνεκα τῆς ἐπαναστάσεως, ἣν ἐπέφερον ὁ Τύπος εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ἀπολυταρχίας, ἡ συγκράτησις τῶν μαζῶν εἰς τὴν πρέπουσαν ὁδὸν δύναται νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἐξόχως ἀπὸ τὴν συνετὴν διεύθυνσιν μιᾶς ἐφημερίδος», ἐπιλέγει ὁ αὐτὸς ἐπιθεωρητής.

Ὁ Ἀναγνωστόπουλος εἶχε θαυυτάτην τὴν συναίσθησιν καὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Τύπου. Διὰ τοῦτο, νέος ἀκόμη, εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν ἐδέχθη τὴν θέσιν ἀρχισυντάκτου τῷ 1861 εἰς τὸν «Ἐθνοφύλακα», μίαν τῶν σοβαρωτέρων ἡμερησίων ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς του. Ἡ ἀρθρογραφία τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἦτο αὐτόχροημα πυρίνη. Μὲ γλῶσσαν ἥ ὁποία δὲν ἐγνώριζεν οὔτε οἶκτον οὔτε ἔλεον ἐμυδρολλιοβόλει τὴν σῆμιν τοῦ καθεστῶτος τοῦ Ὁθωνος καὶ ἐκάλει τοὺς πιστοὺς νὰ ἀναλάβουν τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγῶνα, ὅπως τεθῇ τέμα εἰς τὴν πολιτικὴν διαφθορὰν καὶ σωθῇ ἡ χώρα ἀπὸ τὸν ὄλεθρον.

«Ὁ χαρακτήρ εἶναι ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐκπορεύεται ἡ ἀδάμαστος ἠθικὴ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου», ἔγραφεν ὁ διάσημος Γάλλος ἱεροκέρυξ LACORDAIRE. Ἐνας χαρακτήρ ἀδαμάντινος ὡς ὁ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἐκδηλωθῇ μὲ τοιαύτην ἠθικὴν ἀνδρείαν ὥστε ἐξέπληττε τοὺς συγχρόνους του. Διὰ τὴν

Ὁ Δρ Σαμουήλ Χάου εἶναι ὁ Λαφαγιέτ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Μιμούμενος τὸν Λόρδον Βύρωνα κατῆλθεν ὡς ἐθελοντῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν πατρίδα μας ὄχι μόνον ὡς χειρουργός, ἀλλὰ καὶ ὡς πολεμιστῆς καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ἱστοριογράφος καὶ ὡς δημιουργός τοῦ Φιλελληνικοῦ ρεύματος ἐν Ἀμερικῇ. Κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνδρός, τῷ 1901, ὁ Χάου ἐχαρακτηρίσθη αὖς μία τῶν μεγίστων μορφῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἔθνους». Ὁ Δρ Χάου ὅστις ἐπεσκέφθη τρίς τὴν Πατρίδα μας εἶναι ὁ μεγαλείτερος τῶν Ἀμερικανῶν Φιλελλήνων.

ἄφοβον ἐκείνην πολεμικήν του, ὁ Ἀρχισυντάκτης τοῦ «Ἐθνοφύλακος» συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ ἑξάμηνον κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἐξυθρίσει τῆς Βασιλείας. Τὴν φυλάκισιν τοῦ Ὁ Αναγνωστόπουλος τὴν ἐθεώρει ὡς τίτλον τιμητικόν, ἐφ' ὅσον αὕτη ἦτο ἀποτέλεσμα ἀγώνων τιμίων καὶ ἀνιδιοτελῶν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν καὶ ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος, ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀπεφυλακίσθη καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀνορθωτικόν του ἀγῶνα. «Ἡ ἀρθρογραφία του ἦτο πάντοτε δριμεῖα καὶ νευρώδης, ἐτοιμία νὰ στηλιτεύσῃ, ὀξύτατα, ἀλλὰ καὶ ἀμεροληπτότατα πᾶν ὅ,τι φαῦλον καὶ πονηρὸν καὶ ἀντίθετον πρὸς τὰ Ἐθνικὰ συμφέροντα», γράφουν οἱ συγγενεῖς τοῦ ἐπιλέκτου Ἡπειρώτου.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκρήγνυται ἡ πολυῦμνητος μεγάλη τῶν Κρητῶν Ἐπανάστασις τοῦ 1866—1869.

Ἡ ἡρωϊκὴ Μεγαλόνησος ὠρθοῦτο εἰς ἓνα νέον γιγάντειον ἀγῶνα κατὰ τῆς τυραννίας τῶν Ὁσμανιδῶν. Ἦτο πολυδάκρυτος καὶ αἱματηροτάτη ἡ ἄνισος ἐκείνη πάλη. Τὸ πανελλήνιον καὶ ὅλος ὁ κόσμος παρακολουθεῖ ἐναγωνίως τὴν γιγαντομαχίαν τῶν τέκνων τοῦ Ψηλορείτου ὀρθωθέντων κατὰ πανισχύρου αὐτοκρατορίας μὲ τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ ζήσουν ἐλεύθερα, ἢ νὰ ἀποθάνουν τὸν τίμιον θάνατον μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας.

Ὁ Ἀναγνωστόπουλος, εὖρεθεὶς, ὡς ἀρχισυντάκτης, ἐνώπιον τῆς δραματικῆς ἐκείνης καὶ ἀνίσου πάλης τῶν Κρητῶν ἐπρωτοστάτει διὰ τῶν πυρίνων ἐξαγγελμάτων του καὶ ὑπερεμάχει ὅπως τὸ ἐπίσημον Ἑλληνικὸν κράτος ῥύψῃ τὸν κύβον μὲ τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῆς τελευτικῆς ἀπολυτρώσεως τῆς νήσου ἀπὸ τὸν ἐπονείδιστον τοῦ Τούρκου ζυγόν. Ἡ μερίς, ὑπὲρ ἧς ἐτάχθη μὲ ὅλην τὴν θέρμην τῆς φλογεράς ψυχῆς του, ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἐζήτει τὴν ἄμεσον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους προσάρτησιν τῆς Κρήτης, ἐμπλεκομένου οὕτως εἰς τὸν ἀποφασιστικὸν ἀγῶνα τοῦ Πανελληνίου.

Ἄλλ' ἡ ἀνδρικὴ ἐκείνη πολιτικὴ, ἡ πολιτικὴ τῆς τόλμης καὶ τῶν μεγάλων θυσιῶν, ὑπὲρ ἧς ἐπρομάχει, ἔφερε τὸν Ἀναγνωστόπουλον εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸ λοιπὸν προσωπικὸν τῆς συντάξεως. Καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς συντάξεως τοῦ «Ἐθνοφύλακος».

Τύχη ἀγαθῇ, «Οὐκ ἔστι κακὸν ἄμικτον καλοῦ», λέγει

τὸ παλαίφατον ρητόν. Ὁ «Ἐθνοφύλαξ» καὶ ὁ ἀγὼν τῆς Κρήτης ἔχασαν μὲν ἓνα νευρώδη κάλαμον, ἱκανὸν νὰ ἐμψυχώσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς λίθους, ἀλλ' ἡ ἀποχώρησις ἐκείνη ἐκ τῆς ἐνεργοῦ δημοσιογραφίας, ἦνοιγε διὰ τὸν Ἀναγνωστόπουλον ἄλλο, εὐρύτερον στάδιον, τὸ ὁποῖον τὸν ὠδήγει εἰς τὴν ἀληθῆ δόξαν καὶ ἀθανασίαν.

Τὰ σπάνια φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα χαρίσματα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἔλαβε τὴν ἀνάγκην νὰ τὰ ἐπωφεληθῇ ὁ μέγιστος τῶν Ἀμερικανῶν φιλελλήνων, τότε μὲν χάριν τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένων Κρητῶν, θραδύτερον δὲ χάριν γενικωτέρων τοῦ κόσμου ἀνθρωπιστικῶν ὑποθέσεων.

Ὁ Δρ Σαμουήλ Χάου εἶναι διὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἱερὸν τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα, ὅτι καὶ ὁ Λαφαγιέτ διὰ τὴν Ἀμερικανικὴν Ἐπανάστασιν. Ὑπῆρξεν ἀναμφισβητήτως, εἰς τῶν μεγίστων ἐν τῷ κόσμῳ φιλελλήνων καὶ ἀσφαλῶς ὁ μέγιστος τῶν ἐν Ἀμερικῇ. Εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν ἱστορίαν ὁ Χάου ὀνομάζεται «Ἡρώς» ἀνθρωπιστικῶν ὑποθέσεων καὶ «Ὁ Κάδμος», ὁ πρῶτος ἐφευρὼν καὶ χάρισας τὰ γράμματα εἰς τοὺς τυφλοὺς. Ὅταν τῷ 1901 ἐωρτάζετο ἡ ἑκατονταετηρίς ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἰδεαλιστοῦ καὶ φιλανθρώπου, ὁ Γερουσιαστῆς HOAR, διερχόμενος τὸ πολυῦμνητον Ἀμερικανικὸν καὶ παγκόσμιον ἔργον τοῦ «Πατριάρχου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ Φιλελλήνων» ἐχαράκτηρισε δικαίως τὸν Σαμουήλ Χάου ὡς «μίαν τῶν μεγίστων μορφῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἔθνους». Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὁ ὁποῖος ἀνεχώρησεν ἐκ Βοστώνης τῷ 1824 ὡς ἐθελοντής εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του ὡς ἱατρός καὶ ἔλαβε καὶ τὰ ὅπλα καὶ συνεπολέμησε παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἡρώων μας, ὡς σωματάρχης καὶ ἐδεινοπάθησεν ἐπὶ ὀλόκληρα ἔτη χάριν τῆς λατρευτῆς του Ἑλλάδος, ὁ συγγράψας καὶ ἐκδώσας τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος τῷ 1828 ἐν Νέα Ὑόρκῃ, ὁ κατελθὼν καὶ αὖθις ἔπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ χρήματα καὶ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ὑπὲρ ἀνακουφίσεως τῶν οἰκογενειῶν τῶν μαχητῶν, καὶ παραμείνας εἰς τὴν πατρίδα μας μέχρι τοῦ 1830, ὅταν ἐπληροφορεῖτο ἐν Βοστώνῃ, ὅτι ἡ ἡρωϊκὴ Κρήτη ἔλαβε τὰ ὅπλα τῷ 1866 διὰ νὰ ἀποσεύσῃ τὸν ἐπονείδιστον ζυγὸν τοῦ Τούρκου, κατήρχετο διὰ τρίτην φορὰν εἰς τὴν πατρίδα μας.

Ἦτο κομιστὴς καὶ πάλιν χρημάτων καὶ ἐνδυμάτων καὶ τροφῶν, τὰ ὅποια συνήθροισεν ἀπὸ τὸν Ἀμερικανικὸν λαόν. Ἦλθε μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του νὰ ἰδῇ τὰς προόδους τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς ὁποίας ἠγωνίσθη, διὰ τῆς ἐπιστήμης, διὰ τοῦ λόγου, διὰ τοῦ ὕψους καὶ διὰ τοῦ καλάμου του, ἀλλ' ἦλθε πρὸ παντός, νὰ χαρίσῃ τὰ πολύτιμα στηρίγματα του, ὅπως ἀχθῇ εἰς θριαμβευτικὸν πέρας ἡ γιγαντομαχία τῶν ἡρωϊκῶν τέκνων τῆς Κρήτης.

Ὁ Χάου, ἐρχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τοιαύτην ἀποστολὴν νὰ συνεχίσῃ τὸν εὐγενῆ του ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον εἶχε καθαγιάσῃ ἥδη ἀπὸ τοῦ 1824, ἐπεθύμει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συνεργασίαν ἱκανοῦ καὶ ἐντίμου Ἑλλήνου, αἰσθανομένου καὶ τὴν ἱερότητα τῆς Κρητικῆς ὑποθέσεως. Πρὸς τοῦτο ὁ Δρ Χάου ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικὴν Πρεσβείαν. Ὁ Βρετανὸς διπλωμάτης ἐγνώριζε τὸν Ἀναγνωστόπουλον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν γυναῖκά του. Ἐλαβεν οὕτως εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν Ἑλληνα ἐπιστήμονα, νὰ θαυμάσῃ τὴν πολυμαθειάν του καὶ πρὸ παντός νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν ἀδαμάντινον χαράκτῆρά του, χαρακτῆρα τὸν ὁποῖον διέπλασαν καὶ ἡ στοργικὴ τῆς μητρὸς του ἀγωγή καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀθανάτων προτύπων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς σκέψεως. Ὁ Ἀγγλος πρεσβευτὴς ἐπληροφόρει τὸν Χάου, ὅτι ὁ νεαρὸς Ἠπειρώτης ἦτο ὁ ἰδεώδης τύπος, τὸν ὁποῖον ἐξίτηι διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀνθρωπιστικῆς ὑποθέσεως, ἣτις τὸν ᾠδήγει ἐκ τρίτου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἀμερικανὸς φιλέλλην σπεύδει εἰς συνάντησιν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ὅστις «μὲ ἀνέκφραστον χαρὰν προσεφέρθη νὰ τὸν βοηθήσῃ ἐπὶ ἐν ἐξάμηνον ὅλως ἀμισθί, παρὰ τὰς ἀντιθέτους καὶ ἐπιμόνους παρακλήσεις τοῦ Σαμουήλ Χάου», καθ' ἃ βεβαιοῦν οἱ συγγενεῖς τοῦ Ἀναγνωστοπούλου.

Ἡ συνεργασία τοῦ Δρος Χάου μὲ τὸν νεαρὸν Ἑλληνα, ἐδημιούργησαν ἀκαταλύτους ἡθικοὺς δεσμούς. Ποίᾳς ἐντυπώσεις ἀπεκόμισεν ὁ Ἀμερικανὸς φιλέλλην ἀπὸ τὴν γνωριμίαν του ἐκείνην καὶ συνεργασίαν μὲ τὸν Ἀναγνωστόπουλον, τὰς ἐκθέτει εἰς ἐπιστολὴν πρὸς φίλον του ἐν Ἀμερικῇ. «Ἐγνώρισα—γράφει ὁ Χάου—τὸν Ἀναγνωστόπουλον ἐπὶ ἀρκετὸν καιρὸν ἐκ τοῦ πλησίον. Εἰ-

ναι, ἀναμφισβητήτως, ἐντιμότερος ἄνθρωπος. Ἔχει ἔκτακτα φυσικά χαρίσματα, καὶ ἔτυχεν ἐξαιρετοῦ μορφώσεως. Γνωρίζει τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Γαλλικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν. Εἶναι ἱκανὸς νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ τιμῇ ἑδραν καθηγητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς ἓν τῶν Πανεπιστημίων μας. Προσωπικῶς εἶναι μετρούφρων, ἀξιαγάπητος καὶ συμπαθὴς ἄνθρωπος, καὶ θὰ ἡδύνατο, ἀναμφιβόλως, νὰ γίνῃ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς σπουδαστάς του.»

Ὁ Γάλλος κοινωνιολόγος CHAMFORT ὑπετύπωσε τὸ περίφημον ἐκεῖνο, ὅτι «ὁ μὴ ἔχων δημιουργημένον ἠθικὸν χαρακτῆρα δὲν εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι ἀπλῶς ἓν ἀντικείμενον καὶ τίποτε περισσότερον». Ὁ Ἀναγνωστόπουλος δι' ἀγωγῆς καὶ μελέτης τῶν καλλίστων προτύπων ἀπεργασθεὶς ἠθικὸν χαρακτῆρα ἀκέραιον ἦτο ἐπόμενον ὅτι θὰ ἐπροξένει τὴν θαυμασιωτέραν ἐντύπωσιν εἰς τὸν διάσημον Ἀμερικανὸν ἀνθρωπιστὴν. Εἰς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ὀφείλει ὁ Ἀναγνωστόπουλος τὰς κατακτήσεις του καὶ τὴν προαγωγήν του καὶ τὴν δύναμίν του, ἡ ὁποία τὸν κατέστησε φυσιογνωμίαν ἐξαιρετικὴν καὶ ἡ φήμη του ἐξῆλθεν ἐκ τῶν ὁρίων ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἀμερικῆς. Χάρις εἰς τὴν μετὰ τοῦ Δρος Χάου γνωριμίαν καὶ συνεργασίαν του, παραταθεῖσαν ἐφ' ὅρου ζωῆς ἐν Ἀμερικῇ, συνεργασίαν διὰ τὰς εὐγενεστεράς τοῦ κόσμου ὑποθέσεις, ὁ Ἀναγνωστόπουλος, θνήσκων τῷ 1906, ἡξιώθη, ὥς ἔχομεν ἰδῆ ἐν τοῖς προηγουμένοις, τοῦ καλλίστου ἰὼν ἐγκωμίων παρὰ τοῦ Κυβερνήτου τῆς Μασσαχουσέτης ἐντιμ. κ. Κούρτις Γκάιλντ, ἐπιφωνήσαντος κατὰ τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον του τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο: «Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ φήμη του εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἀλλὰ τὸ ἔργον του εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.»

Ἀλλὰ προτοῦ ἐξετάσωμεν τὸ περαιτέρω ἔργον τοῦ Ἀναγνωστοπούλου καὶ τὴν συνεργασίαν του μετὰ τὸν Δρα Χάου καὶ ἐν Ἑλλάδι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ μακρότατα ἔτη ἐν Ἀμερικῇ, ἀνάγκη ὅπως διαλάβωμεν τὴν καθόλου φιλελληνικὴν καὶ ἐν γένει ἀνθρωπιστικὴν δρᾶσιν τοῦ μεγάλου Ἀμερικανοῦ ἀπὸ τοῦ 1824, ὅτε κατῆλθεν ὡς πολεμιστὴς καὶ χειροῦργος εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Τοῦτο θὰ πράξωμεν διὰ τῶν ἀκολούθων.

SAMUEL GRIDLEY HOWE

1801—1876. — Αἱ σπουδαὶ τοῦ Φιλέλληγος εἰς τὰ Ἀμερικανικὰ Πανεπιστήμια. — Ἀποφοιτήσας ὡς ἱατρὸς ἀπὸ τοῦ Χάρβαρι, τῷ 1824, κατέρχεται ὡς ἀγωνιστὴς εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῶν Τούρκων. — Ὁ Χάου ὡς χειροῦργος, ὡς πολεμιστὴς, ὡς ἱστοριογράφος. — Αἱ ἰδέαι του περὶ τῶν Ἑλλήνων σιραιοτῶν καὶ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. — Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιστρέφει εἰς Ἀμερικὴν, ὁργανώνει συλλαλητήρια φιλελληνικά, μαζεύει χρήματα καὶ ἐνδύματα καὶ τροφάς, καὶ κατέρχεται πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὰ ἐπουλώσει τὰς πληγὰς τῶν ἀπωροφανισμένων γυναικοπαίδων.

Ὁ πενθερὸς τοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνωστοπούλου, ὁ αἰμνηστος Σαμουὴλ GRIDLEY HOWE, ἐγεννήθη εἰς τὴν Βοστώνην τῷ 1801 καὶ ἀπέθανε πλήρης ἡμερῶν τῷ 1876. Ὁ πατὴρ του ἦτο ἐφοπλιστὴς καὶ ἐργοστασιάρχης σχοινίων, ὑπῆρξε δὲ ἓνας ἐκ τῶν μεγαλητέρων προμηθευτῶν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1812. Ὁ Ἀμερικανὸς ἐφοπλιστὴς ἔδωκεν εὐρυτάτην μόρφωσιν εἰς τὸν υἱόν του, ὁ ὁποῖος ἐπέπρωτο τὰ συνδέσει τὸ ὄνομά του μὲ τὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἰεράν τῶν Ἑλλήνων υπόθεσιν.

Μόλις δεκαεπταετὴς ὁ Σαμουὴλ Χάου ἐνεγράφετο εἰς τὸ ἐν Πρόβιντενς Πανεπιστήμιον Μπράουν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πανεπιστημιακῶν του σπουδῶν ὁ νεαρὸς Ἀμερικανὸς φοιτητὴς ἡσθάνθη ἀληθῆ ἔρωτα εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Τὸ πνεῦμα τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος ἐξηγύνισε ἀκόμη περισσότερον τὴν ὠραίαν ψυχὴν του, καὶ τὸν ἔκαμε νὰ αἰσθανθῇ ἀγάπην βαθυτάτην καὶ πρὸς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα καὶ πρὸς ὅλα τὰ εὐγενῆ ἐν

τῷ κόσμῳ πράγματα. «Κλείσε μέσα σου τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰ αἰσθανθῆς κάθε εἶδος μεγαλείου», εἶχεν εἰπῆ ὁ ἀθάνατος ποιητὴς τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκουμένων».

Ἀκριβῶς τὴν Ἑλλάδα αὐτὴν, ποῦ ζῇ αἰώνια εἰς τὰ δημιουργήματα τῶν ἀθανάτων ἀνδρῶν της, ἔκλεισε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του ὁ Χάου, διὰ τοῦτο ἀφιέρωσε τὴν ζωὴν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν εὐγενεστέρων ὑποθέσεων τῆς ἀνθρωπότητος, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων.

Γράφων ὁ Ἀδόλφος Χόλμ ἐπὶ τῆς κοσμοϊστορικῆς σημασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ὁποῖαν ἐπίδρασιν ἐξασκεῖ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν ὅλων τῶν ἐθνῶν, ἐδογματίζε καὶ τὰ ἑξῆς: «Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἓνας ἐκ τῶν σπουδαιότερων κρίκων ἐν τῇ ἀλύσει τῶν ἐθνῶν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου. Ὀλίγοι λαοὶ ἐξήσκησαν τόσῃ σημαντικὴν ἐπιρροὴν ἐπ' ἰτῶν ἐπερχομένων γενεῶν καὶ ὀλιγώτεροι ἀκόμη εἶναι αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς τὸ ἀντικείμενον τόσου βαθύος ἐνδιαφέροντος.»

Ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν ἐπιρροὴν αὐτὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ὀφείλει καὶ ὁ Χάου τὴν δόξαν του.

Ὁ Χάου μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του τῷ 1821 ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον Μπράουν, ἐνεγράφετο εἰς τὴν ἱατρικὴν σχολὴν τοῦ Χάρβαρντ καὶ τῷ 1824 ἀνεκηρύσσεται διδάκτωρ.

«Ἀφοῦ ἀπέκτησε τὸ ἱατρικὸν δίπλωμα—ἔγραφε τῷ 1902' τὴν ἐπέτειον τῆς Ἑθνικῆς Παλιγγενεσίας εἰς τὰς «Θερμοπύλας» ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων δημοσιογράφων, ὁ πολλὰ μοχλήσας Κ. Φασουλαρίδης—ἐσκόπει νὰ διαμείνη ἐν τῇ πόλει τῆς γεννήσεώς του μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμά του, ὅτε τὸ ρωμαντικὸν τοῦ χαρακτηρὸς του παρώρμησεν αὐτὸν πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν. Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, διελθοῦσα ἀστραπηδὸν πᾶσαν τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ἐξηκοντίσθη πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἤναψε κυριολεκτικῶς εἰπεῖν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ νεαροῦ Χάου πυρκαϊὰν ἀγίου, ἱεροῦ καὶ ἀκατασχέτου ἐνθουσιασμοῦ. Ἐξαίσιον, γενναῖον καὶ ὑπεράνθρωπον αἶσθημα ὥθει τὸν νεαρὸν Ἀσκληπιάδην εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο παρώτρυνε αὐτὸν ν' ἀπαρνηθῇ εὐτυχίαν, μέλλον καὶ τὰς ἐν τῇ πατρίδι ἀναπαύσεις. Ἡ ἐξ Ἰταλίας εἰς Ἑλλάδα μετάβασις τοῦ περιβλέπτου τῆς Ἀγγλίας φιλέλληνος Λόρδου Βύρωνος,

εἶχε διασαλπισθῇ καθ' ὅλην τὴν Ἀμερικὴν, τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς ἐμιμήθη καὶ ὁ ἔνθερμος αὐτοῦ θιασώτης Σαμουήλ Χάου, ὅστις ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐθεώρησε καθήκον αὐτοῦ νὰ ἀφιερώσῃ ὅλας τὰς δυνάμεις του πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς δεσμίου μητρὸς τῶν φώτων καὶ τῆς ἡμερώσεως καὶ νὰ ριφθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Ἐνθουσιῶν δὲ—συνεχίζει εὐγλώττως ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἐν Ἀμερικῇ ὁμογενῶν δημοσιογράφων—καὶ πολλὰ «κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν» ἔχων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τῆς μεγάλης Ἑλλάδος ὡς τὴν ὠνειρεύθη, ἀπέπλευσεν ἐκ Βοστώνης διευθυνόμενος πρὸς τὴν Μεσόγειον. Φθάσας εἰς Μελίτην ἀπεβιβάσθη μετὰ βραχυχρόνιον αὐτόθι διαμονήν, ἐπὶ Αὐστριακοῦ ἱστιοφόρου πλοίου καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν ἀφίκετο εἰς Μοναμβασίαν. . . Οὕτω, δύο τῶν διαπρεπεστέρων καὶ κρατίστων ὑπερμάχων καὶ συνηγόρων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας, ὁ Βύρων καὶ ὁ Χάου, εὐρέθησαν ταῦτοχρόνως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἀμφότεροι κατήλθον εἰς τὴν ἡμετέραν πατρίδα ἵνα διακινδυνεύσωσι τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως αὐτῆς».

Ὁ Χάου ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1824. Δὲν ἦρχετο ὡς πολεμιστής, ἀλλὰ ὡς ἱατρός, καίτοι κατὰ τὴν μακροχρόνιον διαμονήν του ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ πολλάκις καὶ τὰ ὅπλα παρὰ τὸ πλευρόν τῶν πατέρων μας. «Αἱ ὑπηρεσίαι του, ὡς ἱατροῦ, εἶναι ὀληθῶς πολύτιμοι—γράφει ὁ Ἕλλην λόγιος Κ. Καιροφύλας.—Διότι εἰς πολεμιστής ἐπὶ πλεόν δὲν θὰ προσέθετε τίποτε τὸ σπουδαῖον. Ἐνῶ ὡς ἐπιστήμων ἱατρός, ἦτο ἄληθῶς, πολύτιμον ἀπόκτημα διὰ τοὺς ἀτυχεῖς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀνάγκην ἱατρῶν καὶ δὴ χειρουργῶν διὰ νὰ θεραπεύσουν τοὺς τραυματίας.»

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐδέχθη εὐγνωμόνως τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀμερικανοῦ ἐθελοντοῦ καὶ τὸν διώρισε στρατιωτικὸν ἱατρόν. Βραδύτερον ὁ Χάου ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ Ἀρχιάτρου. Ὑπηρέτει δὲ χωρὶς καμμίαν ἀποδοχὴν. Γράφων τὸν Μάρτιον τοῦ 1826 πρὸς τὸν πατέρα του, ὁ Χάου, ἔλεγε σὺν ἄλλοις: «Ὡς μισθὸν δὲν λαμβάνω τίποτε, οὔτε μὲ μέλει δι' αὐτό. Ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔχει νὰ θρέψῃ καὶ ἐνδύσῃ τοὺς πτωχοὺς στρατιωτάς της. Δὲν θὰ ζητήσω λοιπὸν ἐγὼ πληρωμὴν, ἀφοῦ δύναμαι νὰ συντηρηθῶ με ἰδιωτικὴν πελατεῖαν.»

Ἡ Ἰουλία Ρωμάνου Χάου, ἡ πρωτότοκος θυγατέρα τοῦ μεγίστου τῶν Ἀμερικανῶν φιλελλήνων, συγγραφεὺς καὶ ποιήτρια, κληρονομήσασα καὶ τὴν φλογερὰν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην τοῦ πατρὸς της, ἐγένετο τῷ 1870 σύζυγος τοῦ περιωνύμου Ἑλλήνου Μιχαὴλ Ἀναγνωστοπούλου.

Παραμείνας ἐπὶ τέσσαρα ἔτη εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀνταλλάξας πολλάκις τὴν χειρουργικὴν μάχαιραν μὲ τὸ δόπλον, ὁ Χάου ἐξέμαθεν ἐγκαίρως καὶ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἔτσι ἠδυνήθη νὰ γνωρίσῃ καλλίτερα τὴν ψυχὴν τῶν ὑπὲρ ἑλευθερίας ἀγωνιζομένων. Εἶχε δὲ τὴν ἔμπνευσιν, ἐκτὸς τῶν τακτικῶν γραμμάτων ποῦ ἔστελλε πρὸς τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἐν Ἀμερικῇ φίλους του, νὰ κρατῇ καὶ ἡμερολόγιον. Τὰ γράμματά του καὶ τὸ ἡμερολόγιον περισυνέλεξε καὶ ἐξέδωκε εἰς δύο τόμους ἐν Βοστώνῃ (1906—1909) ἡ νεωτέρα τῶν θυγατέρων τοῦ Χάου κυρία Λάουρα Ἐλισάβετ Ρίτσαρντς. Τὰ ἔγγραφα αὐτά, καθὼς καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως «HISTORICAL SKETCH OF THE GREEK REVOLUTION», ἡ συγγραφεῖσα καὶ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χάου ἐν Νέῳ Ὑόρκῃ τῷ 1828 ἀποτελοῦν σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν πατέρων μας. Ὁ Χάου ζωγραφίζει πρὸς ὅσα καὶ πράγματα μὲ ὅλην τὴν εἰλικρίνειαν, ὅπως τὰ ἔβλεπε καὶ ὅπως τὰ ἠσθάνετο ὁ ἴδιος. Ἐπαινεῖ τὰ ἄξια ἐπαίνου, ἀλλὰ δὲν διστάζει νὰ κατακρίνῃ τὰ ἄτοπα, ποῦ ἔβλεπε γύρω του συντελούμενα. Ὁ Ἀμερικανὸς φιλέλλην ζωγραφίζει τὴν ἰδιάξουσαν ἀτομικότητα τοῦ Ἑλλήνος στρατιώτου, ὁ ὁποῖος μάχεται οὐχὶ ὡς μηχανή, μὲ τυφλὴν πειθαρχίαν, ἀλλὰ μὲ ἰδικὴν του τακτικὴν καὶ μὲ ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν. Τοιοῦτος παρουσιάσθη ὁ Ἕλλην στρατιώτης καὶ εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτοὺς. Δὲν ὑπακούει συνήθως εἰς τὰς διαταγὰς, τὰς ὁποίας δὲν ἐγκρίνει. «Ὁ Ἕλλην στρατιώτης,—γράφει ὁ Χάου—εἶναι νοήμων, δραστήριος, ἀντέχει εἰς τὰς στεροήσεις καὶ εἰς τὴν κακοπάθειαν. Εἶναι ἄξιος νὰ πηδᾷ ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον, μὲ μόνην τροφὴν ὀλίγας ἐλαίας καὶ ἕνα ξερόψωμο. Τὴν νύκτα κοιμᾶται κατὰ γῆς, μὲ πέτραν ἀντὶ προσκεφαλίου καὶ μὲ μόνην τὴν κάππαν του ὡς σκέπασμα. Δὲν ἐργάζεται διότι νομίζει, ὅτι τὸ τοιοῦτο ντὸν κáμνει νὰ ἐκπέσῃ. Δὲν θὰ ὑπακούσῃ εἰς διαταγὰς, τὰς ὁποίας δὲν ἐγκρίνει. Φρονεῖ, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ γνώμην. Δὲν ὀρμᾷ ποτὲ εἰς ἔφοδον κατὰ τείχους, τὸ ὁποῖον διέρρηξαν τηλεβόλα, δὲν ἐκτίθεται ἐπὶ ἀνοικτοῦ ἐδάφους εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ. Εἰς Εὐρωπαϊκὸν στρατὸν οἱ Ἕλληνες θὰ ἐλογίζοντο ἀνανδροί».

Ὄταν ὁ Ἰμπραήμ Πασᾶς προήλασεν ἀπὸ τὴν Μεσώ-
 νην καὶ μετὰ τὴν ἤτταν τῶν ἰδικῶν μας κατὰ τὴν μάχην
 τοῦ Κρεμμυδίου κατέλαβε τὸ Ναυαρίνον καὶ τὴν Σφα-
 κτηρίαν καὶ ἐπροχώρει πρὸς βορρᾶν, ὁ Χάου δὲν εἶχε
 νὰ κάμῃ τίποτε μὲ τὰ διαλυθέντα χροσοκομεῖα καὶ τὰ χει-
 ρουργικά του ἐργαλεῖα. Ἐγινε καὶ αὐτὸς πολεμιστὴς.
 «Τότε—γράφει ὁ φιλέλλην Ἀμερικανὸς—ἠνώθην μὲ ἐν
 ἐκ τῶν μικρῶν σωμάτων τὰ ὅποια ἐπετίθεντο κατὰ τοῦ
 ἐχθροῦ καὶ ἐπροξένουν εἰς αὐτὰ μεγάλας ζημίας. Μὴ
 δυνάμενος πλέον νὰ χρησιμεύσω ὡς χειροῦργος, ἔστρεψα
 κατ' ἀνάγκην τὴν προσοχήν μου εἰς τὸ νὰ φονεύω Τούρ-
 κοὺς, νὰ βοηθῶ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ φροντίζω καὶ πε-
 ρὶ τῆς συντηρήσεώς μου. Φυσικῶς εἶχα δυνατοὺς βρα-
 χίονας, ἤμην δὲ προικισμένος μὲ ἀντοχήν καὶ δραστηρι-
 ότητα καὶ πολὺ γρήγορα ἔγινα ἴσος πρὸς τοὺς ὀρεινοὺς
 πολεμιστάς ἐν τῇ ἐπιμονῇ εἰς τὰς κακονχίας, εἰς τὰ ἐκ
 τῆς πείνης δεινὰ καὶ εἰς τὰς αἰφνιδίας κατὰ τῶν ἐχθρῶν
 ἐπιδρομάς. Εἰμποροῦσα νὰ φέρω ἐπιτυχῶς τὸ τουφέκι
 μου καὶ βαρὺν ζωστῆρα μὲ γιαταγάνι καὶ πιστόλια καὶ
 σκαρφαλώνων μετὰ τῶν στενῶν τῶν βουνῶν νὰ μαζεύω
 καὶ νὰ τρώγω σαλιάγκους, ἐσυνείθισα δὲ νὰ μένω πολλάκις
 καὶ χωρὶς τροφήν, ὅσάκις δὲν ἤμποροῦσα νὰ τὴν εὔρω.
 Τὰς νύκτας, τυλιγμένος εἰς τὴν καπόταν μου ἐκοιμώμην
 κατὰ γῆς, ἀκίνητος, ὡς κορμὸς δένδρου, ἕνεκα τῆς κο-
 πώσεως.»

Ὁ Χάου συχνὰ περιγράφει τὴν πείναν καὶ τὰς κακου-
 χίας του. «Τί θὰ εἰπῇ πείνα—γράφει πρὸς φίλον του ἐν
 Ἀμερικῇ—δὲν τὸ γνωρίζετε σεῖς. Σεῖς ἠξεύρετε τί θὰ
 εἰπῇ ὄρεξις. Ἐγὼ ὁμῶς ἐπέρασα μῆνας τρώγων ἀντὶ κρέ-
 ατος σαλιάγκους καὶ σφήκας (;) ψητάς. Ἐπέρασα ἐβδο-
 μάδας χωρὶς ψωμί καὶ ἡμέρας χωρὶς οἰανδήποτε τροφήν.»

Γράφων βραδύτερον πρὸς τὸν αὐτὸν ἐν Ἀμερικῇ φί-
 λον του τονίζει ὅτι ἐπῆγε νὰ πολεμήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα,
 δι' ἐν ἰδανικόν, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς χώρας τὴν ὁποί-
 αν ἐλάτρευε χωρὶς νὰ ἐπιδιώκῃ οὔτε δόξαν οὔτε διαφή-
 μησιν, ὅπως ἔκαμναν ἄλλοι φιλέλληνες. «Μὲ ἐξωογόνει,
 —γράφει ὁ Χάου— ἡ ἔξαιψις τῶν περιστάσεων, οἱ κίν-
 δυνοὶ ποῦ μὲ περιεκύκλωναν. Ἦμην εὐτυχὴς, ὅσον ἦτο
 δυνατὸν νὰ μὲ καταστήσουν εὐτυχῇ ἡ νεότης, ἡ ὑγεία, ἡ
 συναίσθησις ὅτι π ρ ο κ ι ν δ υ ν ε ύ ω χ ά ρ ι ν ἱ
 ε ρ ο ὦ σ κ ο π ο ὦ, πρὸς τούτοις δὲ ἡ καθαρὰ συνεί-

δησίς μου. Γράφων πρὸς σέ δύναμαι νὰ σοὶ εἶπω: «Ο ὕ-
 δ ἐ ν ἐ γ ω ῖ σ τ ι κ ὸ ν ἐ λ α τ ῆ ρ ι ο ν μὲ ἐ-
 κ ί ν ε ι. Δὲν ἐπεζήτηουν χρήματα. Δὲν ἐπεδίωκον δόξαν,
 πέραν τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν πέριξ μου. Αὐτὰ καθὼς
 καὶ ἡ εὐκολία, μεθ' ἧς ὠμίλουν τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλ-
 λήνων καὶ ἡ συμμετοχή μου εἰς ὅλας τὰς κακοπαθείας
 τῶν μὲ ἔκαμαν ἀγαπητὸν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς
 χωρικοὺς—πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε διὰ τοὺς πε-
 ρισσοτέρους τῶν ξένων. Ἐκεῖνοι ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλά-
 δα ὅπως ἀπολαύσουν δόξαν καὶ τιμὰς. Ἦσαν μὲν ἀνδρεῖ-
 οὶ καὶ ἐξετίθεντο εἰς κινδύνους ὅπως διαπρέψουν, ἀλλ'
 ἦσαν μετανοημένοι, δυσανασχετοῦντες διὰ τὰς στερήσεις
 τὰς κοπιώδεις ὁδοιπορίας . . . καὶ ἀπὸ δόξαν τίποτε! Ἐ-
 γνώρισα πολλοὺς, ἐλθόντας πανταχόθεν μὲ μεγάλας ἐλ-
 πίδας καὶ μὲ σπουδαίας ἀξιώσεις. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἦ-
 σαν πολὺ διαφορετικά, ἀπὸ ὅ,τι ἐπερίμεναν. Πολλοὶ δὲν
 εἶχον τὴν ὑπομονὴν νὰ μείνουν μέχρι τέλους. Δὲν ἠδύ-
 ναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν κακὴν καὶ ἀνεπαρκῆ τροφήν, τὰς
 κακουχίας τοῦ ὑπαίθρου βίου, τὴν ἔλλειψιν χρημάτων καὶ
 ἰδίως δόξης—τῆς δόξης τῶν ἐφημερίδων. Μερικοὶ ἐφο-
 νεύθησαν, ἄλλοι ἀπέθανον ἀπὸ κόπωσης καὶ στερήσεις,
 μερικοὶ ἐρρίχτηκαν εἰς τὸ ρακί, ἄλλοι ἐλιποτάκτησαν,
 πολλοὶ ὀλίγοι ἐπέζησαν, μέιναντες πιστοὶ μέχρι τέλους εἰς
 τὸν ἀγῶνα». Καὶ ἐξομολογούμενος πρὸς τὸν φίλον του
 διὰ τὴν ἰδικήν του τὴν θέσιν ὁ Χάου ἐπάγεται: «Ἡ ἰδι-
 κή μου ἡ ἐπιθυμία ἦτο νὰ φανῶ χρήσιμος. Δὲν μὲ ἔμελε
 τί ἔτρωγα, τί ἐφόρουν, οὔτε ἐὰν μὲ ἐλάμβανε κανεὶς ὑπ'
 ὄψιν. Μοῦ ἤρκει, ὅτι μὲ ἐκαλοέβλεπαν οἱ στρατιῶται καὶ
 οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ. Ἀπέκτησα πολλοὺς ταπεινοὺς φί-
 λους. Ἄς ἔχουν τὴν εὐχὴν τοῦ Θεοῦ! Δύναμαι ἐν πάσῃ
 εἰλικρινείᾳ νὰ εἶπω, ὅτι εὖρον τοὺς Ἑλληνας ἀγαθοὺς,
 πιστοὺς, εὐγνώμονας, καὶ καθ' ὅσον εἶχα νὰ κάμω μὲ αὐ-
 τοὺς, τοὺς ἡῦρα τιμίους».

Ὁ Χάου μὲ τὴν λαϊκὴν, τὴν δημοκρατικὴν του ψυχὴν,
 δὲν εἶναι ἄπορον διατὶ ἠγαπήθη ἀληθινὰ καὶ ἀπέκτησεν
 ὅπως τονίζει ὁ ἴδιος «πολλοὺς ταπεινοὺς φίλους» ἐκ τῶν
 τάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τέσσαρα χρόνια ἠγω-
 νίσθη, ἐμόχθησεν, ἐνεκαρτέρησεν, ὑπέφερε μᾶζυ μὲ τὸν
 λαὸν ὅλας τὰς στερήσεις καὶ κακουχίας τὰς ὁποίας τόσον
 ζωηρὰ περιγράφει ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ ἐπιδιώκῃ τίποτε διὰ
 τὸν ἑαυτὸν του.. Ἀφῆσε τὴν ἡσυχίαν του καὶ τὰς ἀνά-

παύσεις του καὶ τὸ στάδιόν του εἰς τὴν Βοστώνην χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς λατρευτῆς χώρας, τὴν ὁποίαν ὤνειρεύθη νὰ ἴδῃ καὶ πάλιν συνεχίζουσιν ἐν πολιτικῇ ἐλευθερίᾳ τὴν παλαιὰν περιλαμπρὸν σταδιοδρομίαν της.

Ὅταν εἶχε πέσει τὸ Μεσολόγγι, ὁ Χάου ἐκλαυσεν. Ἄλλ' ὅταν οἱ ἠνωμένοι στόλοι Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας κατέκαυσαν εἰς τὸ Ναυαρίνον τῷ 1827 τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ὁ Χάου τὴν ἡμέραν ἐκείνην σημειώνει εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ὡς τὴν «εὐτυχεστέραν ἡμέραν τῆς ζωῆς του». «Διὰ τὴν πτωχὴν Ἑλλάδα—γράφει,—ἡ εἰδησις τῆς νίκης αὐτῆς ἀποτελεῖ τὴν ἀνάκλησιν τῆς εἰς θάνατον καταδικαστικῆς αὐτῆς ἀποφάσεως. Χαρὰ καὶ ἐνθουσιασμός ἐβασίλευσαν εἰς κάθε καρδίαν, ἡ ἐλπίς ἀπήστραψεν εἰς κάθε μορφήν, πᾶσα γλῶσσα ἦτο περιχαρὴς. Καὶ ἀπὸ τὴν Ἄρταν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, ἀπὸ τὴν Πίνδον μέχρι τοῦ Ταυγέτου, ἡ Ἑλλὰς ἡσθάνθη ὅτι αἱ ἀλύσεις της ἐθραύσθησαν καὶ ὅτι ὀριστικῶς εἶχεν ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.»

Ὅταν πλέον ἐξηφανίσθη καὶ τὸ τελευταῖον λείψανον τοῦ Τούρκου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Χάου ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἐξέδωκε τότε τῷ 1828 ἐν Νέα Ὑόρκῃ τὴν ἱστορίαν του περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ συγχρόνως διὰ τῶν φλογερῶν λόγων του καὶ τῶν ἄρθρων του ἐξήγειρε περισσότερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φιλανθρωπῶν Ἀμερικανῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ χώρα, ποῦ ἔδωκε τὰ φῶτα καὶ τὴν ἡμέρωσιν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ἔκειτο ἐξηντλημένη ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον ἀγῶνα. Τὰ ὄρφανὰ, αἱ χῆραι καὶ οἱ γέροντες ποῦ ἀπέμειναν μετὰ ἄνισον ἐπταετὴ πάλιν κατὰ πανισχύρου Αὐτοκρατορίας, εἶχεν ἀνάγκην περιθάλψεως. Καὶ ὁ Χάου, ὁμιλῶν, γράφων, ὁργανῶνων συλλαλητήρια, εἰς ἓνα ἀπέβλεπε σκοπόν, νὰ συναθροίσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα χρήματα καὶ ἐνδύματα καὶ τροφάς, χάριν τῆς ἀνακουφίσεως τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀφιερῶσαι τὴν ζωὴν του. Ἠρχισε δὲ τὴν πρὸς τοῦτο προπαγάνδαν του καὶ ὅταν ἀκόμη εὐρίσκετο εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. «Τὸ φάσμα τοῦ λιμοῦ—γράφει ὁ Φασουλαρίδης εἰς τὰς «Θερμοπύλας»—ἐπεφαίνετο καὶ κατὰ συνέπειαν ὑπῆρχεν ἀπαραίτητος ἀνάγκη ἀνακουφίσεως. Ὁ γενναῖος ἀνὴρ παρήτησε τὸ ὄπλον ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καὶ ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας

τὸν κάλαμον, δι' οὗ ἐξ Ἑλλάδος ἐπλήρου τὰς στήλας τοῦ Ἀμερικανικοῦ Τύπου διὰ συγκινητικῶν ἐπικλήσεων, ἐξαιτούμενος βοήθειαν ὑπὲρ τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Ἀφοῦ παρσκευάσεν οὔτως εἰπεῖν τὸ ἔδαφος διὰ τῶν φλογερῶν ἄρθρων του, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀμερικὴν, ἐν ἣ ἤρξατο, ὡς ἔλεγε, γενικῆς σταυροφορίας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, οὐ μόνον δὲ ὠμίλει αὐτὸς ἀπὸ τῶν θημάτων τῶν συλλαλητηρίων, ἅτινα εἶχε παρασκευάσει,, ἀλλ' εἶχε συγκεντρώσει περὶ αὐτοῦ τοὺς εὐγλωττοτέρους δεινότερους καὶ φιланθρωποτέρους ρήτορας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐἶχε πράγματι συγκινήσει ὁλόκληρον τὴν Νέαν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Πολιτείαν τῆς Νέας Ὑόρκης διὰ τῶν δραστηρίων ἐνεργειῶν του κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Αἱ ἐπικλήσεις του εὗρον ἀνάλογον ἠχώ εἰς τὰς καρδίας τῶν συμπολιτῶν του, ἐξήγειραν δὲ τὸ αἶσθημα ὁλοκλήρου τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ εὐποροὶ ἐπεμπον αὐτῷ χρήματα, οἱ ἄποροι προσέφερον μέρος τοῦ ἡμερομισθίου των, αἱ γυναῖκες ἔδιδον ἐνδύματα, πλείσται δὲ αὐτῶν, σχηματίσασαι ἐταιρείας ἔρραπτον τοιαῦτα, δι' ὧν ἔμελλον νὰ καλυφθῶσι τὰ γυμνητέοντα μέλη τῶν γενναίων ἀγωνιστῶν καὶ τῶν γυναικοπαίδων τῆς Ἑλλάδος. Ὁλόκληρος ἡ φιλανθρωπία εἶχε τεθῆ εἰς κίνησιν».

Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορὰ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀμερικανικὸς λαὸς ἤρχετο εἰς βοήθειαν τῶν μαχομένων Ἑλλήνων. Ὁ ἴδιος ὁ Χάου ἀναγράφει εἰς τὴν ἱστορίαν του καὶ τὰ ἑξῆς:

«Οἱ κάτοικοι τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν δὲν ἐφάνησαν ἀδιάφοροι εἰς τὴν ἔκκλησιν, ἣτις ἐγένετο πρὸς αὐτοὺς, ὡς χριστιανούς καὶ ἐλευθέρους. Κατὰ τὸ 1824 ἔλαβε χώραν μία ὡραία γενικὴ κίνησις εἰς τὰ βόρεια κεντρικὰ κράτη τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ συλλογὴ διὰ βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων ὀγδοήκοντα χιλιάδων δολλαρίων, τὰ ὁποῖα διεβιβάσθησαν εἰς τὸ ἐν Λονδίῳ Κεντρικὸν Καμιτάτον....Καὶ κατὰ τὸ 1827—συνεχίζει ὁ Χάου τὴν ἀναγραφὴν γεγονότων, ὧν αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ κυρίως δημιουργός—συνεκινήθη ὁ λαὸς ἀπὸ τὴν φωνὴν τοῦ παραπόνου, τοῦ ἐρχομένου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὀργάνωσεν ἐπιτροπὰς ὅπως συλλέξουν τρόφιμα καὶ ἐνδύματα. Ἑπτὰ πλοῖα ἐστάλησαν δι' ἐμπίστων πρακτόρων, μὲ τὴν ἐντολήν, ὅπως ὅλα αὐτὰ χρησιμοποιοῦν ὑπὲρ γερόντων καὶ γυναικοπαίδων ἀποκλειστικῶς...

Ἡ εἶδησις τῆς ἀφίξεως τῶν πλοίων τούτων διεδόθη ταχέως ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἠκούσθη εἰς τὰ βουνὰ καὶ οἱ κάτοικοί των κατέβησαν εἰς τὴν παραλίαν μὲ τὴν σπουδὴν, τὴν ὁποίαν μόνον οἱ πεινασμένοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιδείξουν. Ὁρχοντο ἀπὸ ἀπόστασιν ἀρχετῶν λευγῶν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, συνωθούμενοι γύρω ἀπὸ τὰ πλοῖα τῆς πατρίδος μας. Καὶ τὰ πλήθη αὐτὰ παρίστανον εἰκόνα τῆς ἀνθρωπίνης δυστυχίας καὶ ἀθλιότητος, τῆς ὁποίας μεγαλειτέρα δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Αἱ ἀνάγκαι χιλιάδων ὑπάρξεων ἱκανοποιήθησαν, καίτοι ἡ συνδρομὴ ἦτο προσωρινή. Χιλιάδες ὑψωσαν εὐχὰς πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοὺς εὐεργέτας των καὶ τὰ τέκνα των, ἐμάνθανον δὲ διὰ πρῶτην φορὰν νὰ ψελίσουν μὲ εὐλογίας τὸ ὄνομα τῆς Ἀμερικῆς.»

Ὅταν ὁ Χάου ἐτελείωσε τὴν ἐν Ἀμερικῇ ἀποστολὴν του, ἐπέβη ἐνὸς τῶν Ἀμερικανικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἤσαν κατάφορτα ἀπὸ τροφὰς καὶ ἐνδύματα καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν διανομὴν τῶν βοηθημάτων.

Ἐφεξῆς θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὰ κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἐν μέσῳ τῶν γυμνῶν καὶ πεινόντων δρᾶσίν του καὶ θὰ τὸν παρακολουθήσωμεν εἰς τὸ τρίτον του ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Κρητικῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1866—1869 περιάνυμον ταξιδιὸν του εἰς τὴν Πατρίδα μας, ὁπότε ἐγνωρίσθη καὶ μὲ τὸν Ἀναγνωστόπουλον, ὁ ὁποῖος ὥς θὰ ἴδωμεν, συνεδέετο βραδύτερον διὰ τῶν δεσμῶν τοῦ γάμου μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ Χάου πρωτότοκον θυγατέρα, τὴν συγγραφέα καὶ ποιήτριαν Ἰουλίαν Ρωμάναν.

ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ

Ἡ Ἀμερικανικὴ φιλανθρωπία ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων πρὸ ἐνὸς αἰῶνος καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.— Ὁ Χάου ἰδεώδης τύπος τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου διὰ τοὺς Ἑλληνας. — Τὸ ἔργον τῆς Νῆαρ Ἦστι Ρελήφ καὶ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν διὰ τοῦ Χάου. — Ἰδρυσσε συνοικισμοὺς, νοσοκομεῖα καὶ διωργάνωσε δημόσια ἔργα ἐν Ἑλλάδι. — Χαρακτηρισμὸς τοῦ Φιλελληνικοῦ ἔργου τοῦ Χάου ὑπὸ συγχρόνων Ἀμερικανῶν διανοουμένων.

Ὁ Σαμουήλ Χάου καὶ κατὰ τὸ πρῶτον καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ταξειδιὸν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὴν περίοδον τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως, ἡσχολήθη εἰς τὴν περιθάλψιν τῶν πεινασμένων καὶ γυμνῶν πατέρων μας, πρὸ πάντων τῶν γυναικοπαίδων. Τὴν δυστυχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀντικρύσει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν περιγράφει ὁ ἴδιος μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα. Ὁ ἀναγινώσκων τὰ γράμματα καὶ τὰς σελίδας, ἐν γένει, τοῦ Χάου βλέπει ὅτι καὶ τότε, πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, ἡ συμφορὰ καὶ ἡ δυστυχία τῶν πεινῶντων ἦτο ὁμοία, μὲ ἐκείνην ποῦ ἀντικρούσαμεν, μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν τοῦ 1922. Καὶ τότε, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἡ Ἀμερικανικὴ φιλανθρωπία παρουσιάσθη ὥς ὁ στοργικώτερος παρήγορος ἄγγελος διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ συμπάθεια, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν οἱ ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ ὑπὲρ τῶν γυμνητευνόντων ἀδελφῶν μας, ἀνανεωθείσα ζωηρότερον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, διὰ τῆς NEAR EAST RELIEF, τοῦ Ἑρυθροῦ Σταυροῦ, τῶν FRIENDS OF GREECE καὶ ἄλλων Ὁργανώσεων, ἐδημιούργησαν ἀναλλοιώτους δεσμοὺς μεταξὺ τῆς εὐγνωμονούσης Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἐμφανισθείσης καὶ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὥς τὸ ἰδεῶδες ὑπόδειγμα τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὁ κατ' ἐξοχὴν Καλὸς Σαμαρείτης κατὰ τὸν πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ἱερὸν ἀγῶνα τῶν πατέρων μας, ὑπῆρξε κυρίως ὁ Σαμουὴλ Χάου.

Ὁ Χάου, περιορχόμενος τὴν Λακωνίαν πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ περὶθαλπιν τῶν γυναικολαίδων, διηγεῖται ἀληθῆ σπαρταξικάδια πράγματα, ἐξ ὧσων ἐβλεπεν εἰς τὴν πατρίδα μας, τὴν ὁποίαν ὁ ἐπταετὴς ἀγὼν κατὰ τῶν Τούρκων μετέβαλεν εἰς ἄμορφον μᾶζαν ἐρειπίων. «Συνήντησα—γράφει ὁ Χάου—εἰς τὸν δρόμον ἀξιοθρήνητα θεάματα· μεταξὺ ἄλλων μίαν γοαῖαν, μετὰ τὸ παιδί της, τὴν ὁποίαν εἶχα γνωρίσει ἄλλοτε εὐτυχῇ εἰς τὴν μικρὰν της ἰδοκτησίαν, ζῶσαν μετὰ ὅλην τὴν εὐμάρειαν. Πέρυσιν ἐγαίρετο τὴν ζωὴν, περιτριγυρισμένη ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς της· τὴν εὐρίσκα ἡμίγυμνον, ξαπλωμένην κοντὰ σὲ μιὰ στέρνα, ἐπάνω στὸ δρόμο, μετὰ τὰ μάτια της βγαλμένα καὶ μόνῃ συντροφία τὸ δωδεκαετὲς παιδί της. Οἱ Τούρκοι εἶχαν πατήσει τὸ χωριό της, ἀφανίσει καὶ λεηλατήσῃ τὸ πᾶν, κατακόψαντες ὅλην τὴν οἰκογένειάν της. Αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἔγινε θύμα δωδεκάδος Τούρκων, οἱ ὅποιοι κατόπιν τῆς ἐβγαλαν τὰ μάτια καὶ τὴν ἄφησαν νὰ περιπλανᾶται μετὰ τὸ παιδί της, τὸ ὁποῖον εἶχαν μεταχειρισθῇ μετὰ τὴν ἰδίαν κτηνωδίαν. Χωρὶς στέγην διὰ νὰ ἀναπαυθῇ, χωρὶς ψωμί διὰ νὰ φάγῃ, χωρὶς φορέματα διὰ νὰ ἀλλάξῃ, ζῶσα μετὰ βότανα, ποῦ ἐσύνάξε τὸ παιδί της, μετὰ σαλιάνκους, ποῦ ἐσύναζον ἀνάμεσα στοὺς βράχους, ἐβδομάδας ὅλας στερουμένη τοῦ ἄρτου, καὶ μῆνας χωρὶς ν' ἀλλάξῃ ἐσώρρουχα, ἅτινα καίτοι ἀκάθαρτα καὶ γευᾶτα ἀπὸ ζωῦφια, ἦσαν ἀντικείμενα φθόνου στὰ πολλὰ ἄλλα δυστυχῆ πλάσματα, τῶν ὁποίων τὸ μόνον ἔνδυμα εἶναι ἓνα κουρελιασμένο φόρεμα, τυλιγμένο εἰς τὴν μέσῃ των. Ἔδωκα εἰς τὴν γοαῖαν τὸ σχετικὸν δελτίον καὶ τὴν ἄφησα νὰ ζητήσῃ τὸν δρόμον της μετὰ τὸ παιδί της πρὸς τὸ περιγιάλι».

Ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον γράφει ἄλλα σπαρταξικάδια πράγματα. Ἀπὸ τοὺς Μύλους ἀνέβη εἰς τὰ πέριξ βουνά, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ δυστυγισμένα γυναικόπαιδα, ὅπως τὰ γαρίση τὴν περὶθαλπιν. «Εὐρῆκαμεν ἐδῶ πέντε—γράφει ὁ Χάου, ἐκεῖ δέκα ἢ δέκα πέντε οἰκογενεῖαι, φθγαδευθείσας ἀπὸ τὰ χωριά των. Ἐξὼν ὑπὸ τὴν σκέλην τῶν βράχων, ἢ ἐντὸς τῶν σπηλαίων. Ἦσαν ὅλοι πεινασμένοι καὶ ἡμίγυμνοι. Ἔμαθα, ὅτι εἰς τὰ ὑψηλότερα βου-

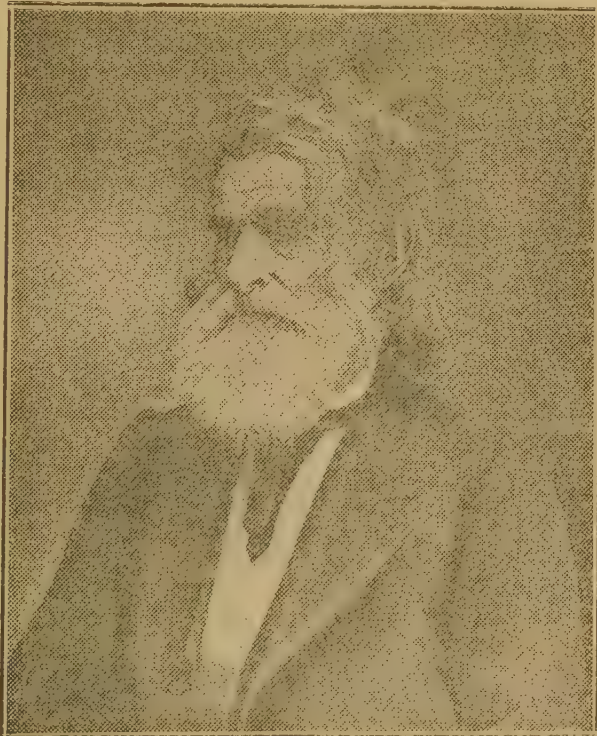
νὰ ἐκρύπτοντο καὶ ἄλλοι πολλοί. Μετὰ κοπιώδη ἀνάβασιν δύο ὥρων, ἐφθάσαμεν εἰς μικρὸν ὁροπέδιον, ὅπου εἶδαμεν ἑξακοσίας περίπου ψυχάς, ἀλλ' οὔτε μίαν καλύβην, ἐκτὸς μερικῶν προχείρων κατασκευασμάτων ἀπὸ ξύλα καὶ κλῶνους. Τί θέαμα! Ἑξακόσιοι ἄνθρωποι, — τὸ πλεῖστον χῆραι καὶ ὀρφανὰ — διωγμένοι ἀπ' ὅτ' ἀσπίτια των, κυνηγούμενοι εἰς τὰ βουνά, ὥς ἄγρια θηρία, ἔζων ἐκεῖ, τρεφόμενοι μὲ βότανα. Πολλαὶ γυναῖκες μὲ περιεκύκλωσαν κάτωχοι, ἰσχναί, μὲ τὸ πρόσωπον ἡλλοιωμένον ἀπὸ τὸν ἥλιον, μὲ τὰ πόδια πληγωμένα ἀπὸ τῆς πέτρης, ἡμίγυμοι. Ὁρκίζοντο, ὅτι ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας δὲν ἔφαγαν, οὔτε εἶδαν τὸ ψωμί!

Συνεχίζων ὁ φιλέλλην Ἀμερικανὸς τὴν περιγραφὴν τῆς δυστυχίας, διερμηνεύει καὶ τὰ αἰσθήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπλημμύριζεν ἡ εὐγενικὴ του ψυχὴ. «Ἐδῶκα — γράφει — ἁλεῦρι (εἰς τὰ θύματα). Καὶ στήν καρδιά μου ἠσθάνθην τὴν βαθυτέραν ἱκανοποίησιν, ὅταν εἶδα τὴν χαράν, ἡ ὁποία ἔλαμπεν εἰς τὰ πρόσωπά των, ἐν ᾧ βιαστικὰ ἐλάμβανον τὰ δελτία των καὶ ἔτρεχαν εἰς τὴν παραλίαν, εὐλογοῦσαι τὸν Θεόν, ὅτι καθ' ὃν χρόνον οἱ ἰσχυπατριῶταί των τὰς εἶχον λησμονήσει, οἱ Ἀμερικανοὶ ἔστελλον ψωμί ἀπὸ τὴν ἄλλην ἄκρην τοῦ Ὠκεανοῦ, διὰ νὰ τὰς σώσουν ἀπὸ τὴν πείναν». Καὶ καταλήγει ὁ Καλὸς Σαμαρεΐτης τῶν προπατόρων μας :

«Εἰς τοιαύτας στιγμὰς ἡ ἱκανοποίησις, τὴν ὁποίαν λαμβάνω ἐν τῇ συνειδήσει μου, ὥς ἀνακουφίζοντος τὴν δυστυχίαν, μὲ πληρώνει ἄρκετὰ διὰ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἐκνευρισμοὺς ἀπὸ τὰ διάφορα καθήκοντα, ποῦ ἀνέλαβα».

Πραγματικῶς ἦσαν πολυποίκιλα τὰ καθήκοντα τοῦ Χάου. Ἀγωνισθεὶς ὥς ἱατρός, καὶ ὥς πολεμιστὴς καὶ ὥς συγγραφεὺς καὶ ὥς ρήτωρ καὶ δημιουργὸς τοῦ ὡραιότερου φιλελληνικοῦ ρεύματος εἰς τὴν Ἀμερικὴν, συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν λιμενικῶν ἔργων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἵδρυσε καὶ παρὰ τὴν Κόρινθον ἀποικίαν προσφύγων.

Ὅταν, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1828, ἔφθασε τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ διανείμῃ τὰ βοηθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχε συναθροίσει κυρίως αὐτός, ἀγορεύων ὁ ἴδιος καὶ δημιουργῶν εἰς πλείστας πόλεις τῆς Ἀμερικῆς φιλελληνικὰ συλλαλητήρια, ἐσχέφθη ὥς πρακτικὸς Ἀμερικανός, ὅτι ἀντὶ νὰ βοηθῇ ἀέργους, θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ δημιουργήσῃ ἐργασίας, νὰ μισθοδοτῇ τοὺς ἐργαζομένους καὶ συγχρό

Saml J Howe

Ἡ ὑστάτη φωτογραφία τοῦ Χάου μετὰ τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν
του.—Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Μπράουν κ. IRV-
ING MANATT, λέγει ὅτι ὁ Χάου εἶναι ὁ ὑπέρτατος τῶν ἐν
τῷ κόσμῳ Φιλελλήνων.

νως νὰ προξενῇ καλὸν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον. «Διατί —γράφει ὁ Χάου— νὰ διανέμω τὰς δωρεὰς τῶν συμπολιτῶν μου εἰς τρόπον, ὥστε νὰ καταναλίσκωνται εἰς ἀέργους, ἐνῷ ἡμπορῶ νὰ δίδω ἐργασίαν εἰς ἑκατοντάδας ἀνθρώπων καὶ νὰ τοὺς σῶζω ἀπὸ τὴν ὀκνηρίαν, ὠφελῶν συγχρόνως τὸν τόπον διὰ τῆς κατασκευῆς μιᾶς ὁδοῦ, τῆς ἀποξηράνσεως ἐνὸς ἔλους, ἢ τῆς ἀνεγέρσεως νοσοκομείου ἢ σχολείου». Εἶναι τὸ ἴδιον πρακτικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐμπνεύσει καὶ τὴν NEAR EAST RELIEF ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Διένειμε ζῶα καὶ γεωργικὰ ἐργαλεῖα εἰς τοὺς ἐνδεεῖς τῆς Ἀνατολῆς, εἰσήγαγε δὲ καὶ μαθήματα βιοτεχνικὰ εἰς τὰ ὀρφανοτροφεῖα τῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα νὰ ἐξέλθουν ἔτοιμοι διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀναδειχθοῦν πολῖται χρηστοὶ ὅλοι οἱ ὑπ' αὐτῆς προστατευόμενοι σημερινοὶ μικροί.

Ὁ Χάου ἀπεφάσισε νὰ χρησιμοποιήσῃ πολλοὺς ἐκ τῶν προσφύγων εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ λιμένος τῆς Αἰγίνης.

«Μέγας ἀριθμὸς οἰκογενειῶν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν— γράφει ὁ Χάου— ἀπὸ τὰ Ψαρὰ καὶ ἀπὸ ἄλλας νήσους κατέφυγαν εἰς τὴν Αἶγιναν, ὅπου συνεκεντρώθη ἡ μεγαλειτέρα δυστυχία. Εἶχα ἐγκαταστήσει ἐκεῖ μίαν γενικὴν ἀποθήκην καὶ ἤρχισα τὴν συστηματικὴν διανομὴν τῶν προμηθειῶν καὶ τοῦ ρουχισμοῦ. Καὶ ἐφ' ὅσον οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὅλοι ὀκνηροί, ἐσκέφθην, ὅτι τὸ καλλίτερον ἦτο νὰ ἐλεῶ μόνον τοὺς ἀδυνάτους. ἤρχισα ὁμῶς ἐν δημόσιον ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡμποροῦσαν νὰ ἀπασχοληθοῦν ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ. Ὁ λιμὴν τῆς Αἰγίνης δὲν ἦτο φυσικὸς. Εἶχε κατασκευασθῇ ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων. Τὰ μακρὰ τειχώματα, τὰ διήκοντα πρὸς τὴν θάλασσαν, ἦσαν εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν. Ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν ξηρὰν μέρος τοῦ λιμένος ἦτο κατεστραμμένον, γεμισμένον ἀπὸ συντρίμματα καὶ ἀπὸ ἀκαθαρσίας τῆς πόλεως».

Ἀλλαχοῦ γράφει ὁ Χάου: Ἡ συσσώρευσις λάσπης καὶ ἀκαθαρσιῶν κατέστησαν τὸν λιμένα ἔλος. Τὰ πλοία ἔτι δὲν ἡμποροῦσαν νὰ προσεγγίσουν εἰς τὴν ξηρὰν, ἢ δὲ ἀποφορὰ ἦτο νοσογόνος. Διὰ νὰ καθαρισθῇ, νὰ ἐξυγιανθῇ, καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ λιμὴν, ἀρκεῖ νὰ κτισθῇ τείχος στερεὸν ἐντὸς τῆς θαλάσσης καὶ νὰ γεμισθῇ τὸ πρὸς τὴν ξηρὰν κενὸν μὲ λίθους καὶ χώματα.

Πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποίησε περὶ τὰ πεντακόσια πρό-

σωπα, τὰ ὅποια, ὡς σημειοῖ ὁ ἴδιος, κάποτε ἔφθαναν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπτακοσίων. Ἀντὶ ἡμερομισθίου, ἔδιδε σιτηρέσιον εἰς τοὺς ἐργαζομένους. «Ἔρχονται—γράφει—μὲ δάκρυα καὶ μὲ παρακαλοῦν νὰ τοὺς δώσω ἐργασίαν, πρὶν ἀκόμη ἀρχίσῃ τὸ ἔργον. Θὰ διανείμω πρὸ τούτου τροφὰς διὰ δύο ἡμέρας. Ραγίζει ἡ καρδιά μου, ὅταν βλέπω τὴν δυστυχίαν μερικῶν γυναικῶν. Ὑπόσχομαι, ὅτι αὖριον θὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐργασία. Ἀλλὰ σήμερον, λέγουν, ποῦ θὰ εὕρωμεν ψωμί! . . . Εἰς μερικοὺς ρακενδύτους, σχεδὸν γυμνοὺς, εἶπα νὰ ἔλθουν εἰς τὴν οἰκίαν μου. Ἔδωκα ἀνὰ ἓν ὑποκάμισον καὶ ἐσώδρακον». Ὅταν τὸ ἔργον ἐτελείωσεν, ὁ Χάου ἔγραφεν: «Ἐπροίκισα τὴν Αἰγιναν μὲ προκυμαίαν καλὴν καὶ στερεὰν καὶ ἔθρεψα ἑπτακοσίους ἀνθρώπους ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, κατὰ τὴν χειροτέραν περίοδον τοῦ ἔτους».

Ὁ Ἕλλην λόγιος Δ. Βικέλας, εἰς σχετικὸν σημείωμά του, τῷ 1907, περὶ Χάου, ἀναφερόμενος εἰς τὴν δρᾶσιν ταύτην τοῦ ἀνθρωπιστοῦ Ἀμερικανοῦ, ἐπιλέγει: «Αἱ σελίδες του, μετὰ ὀγδοήκοντα ἔτων παρέλευσιν, δίδουν ζωὴν εἰς τὰ συμβάντα τῆς δραματικῆς ἐκείνης ἐποχῆς καὶ φέρουν εἰς φῶς τὸν εὐγενῆ χαρακτῆρα καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα ἀκραιφνῇ ἀγάπην τοῦ φιλέλληνος Ἀμερικανοῦ». Ὀλίγα τινὰ σημειοῖ καὶ ὁ κ. Σπυρίδων Τρικούπης εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (τομ. Δ' σελὶς 266), λέγων:

«Αἱ ἀδιάκοποι συνεισφοραὶ τῶν φιλελευθέρων λαῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐγένοντο ὠφελιμώτεραι, διότι, ἀσχολοῦσαι εἰς δημόσια ἔργα τοὺς ἀέργους καὶ ἀπόρους καὶ ὠφελοῦσαι αὐτοὺς, ὠφέλουν καὶ τὴν κοινωνίαν. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, ὁ πλήρης φιλελληνικοῦ καὶ φιλανθρώπου ζήλου ἱατρός Χάου, Ἀμερικανός, ὁ δεχόμενος καὶ διανέμων τὰς πλείστας τῶν εἰσφορῶν τούτων, ἀφοῦ συνέτρεξε δι' αὐτῶν πρὸς καλλωπισμὸν τῆς Αἰγίνης καὶ εὐκολίαν τῶν ἐν αὐτῇ ἐμπορευομένων διὰ κατασκευῆς προκυμαίας, ἐπεχείρησε ν' ἀσυννοικίσῃ ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἐνδεεῖς οἰκογενείας, χορηγῶν αὐταῖς θόας, σπόρον καὶ ἄροτρα». Περὶ τοῦ συννοικισμοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐνθυμίζει τὰς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀνεγειρομένας προσφυγικὰς πόλεις, ἀσχολεῖται πολλαχοῦ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν του καὶ εἰς τὰ γράμματά του καὶ εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ὁ Χάου: «Ἀ-

νεφέρθη— λέγει— εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐπέτυχα τὴν παραχώρησιν εὐρείας ἐκτάσεως παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ὅπου ἵδρυσά ἀποικίαν ἐξορίστων. Κατεσκευάσαμεν οἰκίσκους, ἐπρομηθεύσαμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους σπόρον, ζῶα καὶ ἐργαλεῖα καὶ ἐθέσαμεν τὰς βάσεις ἐνὸς ἀνθούντος χωρίου. Ὁ Καποδίστριας μὲ ἐνεθάρρυνεν εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἀποικίας καὶ μὲ ὑπεσχέθη βοήθειαν». Ὁ Χάου ἐφρόντισε νὰ ἰδρῦσῃ καὶ Σχολεῖον καὶ Ἐκκλησίαν διὰ τοὺς ἀποίκους. Γεμάτος χαρὰ διὰ τὸν συνοικισμόν, γράφει: «Τὸ γεγονός τοῦτο ἦτο ἴσως τὸ εὐτυχέστερον τῆς ζωῆς μου. Ἦμην μόνος μεταξὺ τῶν ἀποίκων μου, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὅλοι Ἕλληνες. Ἐγνώριζαν, ὅτι ἤθελα νὰ τοὺς βοηθήσω καὶ μὲ ἄφηναν νὰ ἔχω πρωτοβουλίαν. . . Ἐδῶ εἰργάσθην νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ ἡμὴν Κυβερνήτης, νομοθέτης, δημαρχιακὸς κλητὴρ, χωροφύλαξ, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ Πατριάρχης. . .» (Ἴδε F. B. SANBORN: DR S. G. HOWE THE PHILANTHROPIST σελ. 79-80).

Τὸ ἔργον τοῦ Χάου ἦτο δημιουργικόν. Κατελθὼν, τῷ 1824, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον Χάρβαρτ, μόλις εἰκοσιτετραετῆς, ἀγωνισθεὶς ὡς ἱατρός, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ὅπλων καὶ διὰ τοῦ καλάμου καὶ διὰ τοῦ λόγου, ἔδειξεν εἰς τοὺς πατέρας μας καὶ τὸν τρόπον πρὸς ἀναδημιουργίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἀμερικανὸς IRVING MANATT, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου BROWN, ὁμιλῶν, τὴν 11ην Νοεμβρίου τοῦ 1901, ἐν Βοστώνῃ, κατὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Χάου, εἶπε μεταξὺ ἄλλων, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἑλληνοαμερικανὸς συγγραφεὺς κ. Σ. Κανούτας καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἡ μεγαλοφυΐα (τοῦ Χάου) ἦτο ἀποτελεσματικὴ, διὰ νὰ μὴ ἡεῖπωμεν δημιουργικὴ καὶ ἐν τῇ ἐκτροχιασμένῃ καταστάσει τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο καὶ ἔκαμνε καὶ ἄλλους νὰ ἐογάζωνται, ἤξιζε τὸ βάρος του εἰς χρυσόν. Κατὰ τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν ἐπίμονον ἐμπρακτον ἀφοσίωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ Χάου ἦτο, κατὰ τὴν κρίσιν μου, Ο ὙΠΕΡΤΑΤΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ ΜΕΤΑΞΥ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ. Συνεμερίσθη ὅλας τὰς κακονχίας καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου καὶ ὑπηρετήσεν ὡς ἀρχιχειροῦργος τοῦ στόλου· ἀλλ' ὅ,τι εἶναι καλλίτερον ἀκόμη, ἐδίδαξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πρακτικὰ μαθήματα, οἷα ὁ Τοῦρκος δὲν εἶχε ποτὲ διδάξει εἰς αὐτοὺς—ἵδρυσε

νοσοκομεῖα, ἐσχημάτισε συνοικισμούς, καὶ διωργάνωσε δημόσια ἔργα, πρὸς παροχὴν ἐργασίας διὰ τοὺς ἀπόρους. Συνέλεξε δὲ καὶ διένειμε βοηθείας εἰς μεγάλην κλίμακα—βοηθείας, αἱ ὁποῖαι (κατὰ τὸν ἱστορικὸν FINLEY) ἔσωσαν μέγα μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν».

Ἄλλὰ τὸ θαυμάσιον φιλελληνικὸν ἔργον τοῦ Χάου, καταλεγομένου ἤδη εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀναμορφωτῶν τῆς Ἀμερικῆς, δὲν σταματᾷ ἕως ἐδῶ. Ἀφιερώσας τὸν βίον του εἰς τὰς μεγάλας ἀνθρωπιστικὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀμερικῆς καὶ τοῦ κόσμου, δὲν ἔπαυσε καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνά του μέχρι τοῦ τέλους τοῦ βίου του, ὡς θὰ ἴδωμεν διὰ τῶν ἀκολούθων.

Ο ΣΑΜΟΥΗΛ ΧΑΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Γενικός χαρακτηρισμός τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀγώνων τοῦ μεγάλου Ἀμερικανοῦ ἀναμορφωτοῦ. — Ὁ ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 συναγείρεται καὶ πάλιν τῷ 1866 ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Κρήτης. — Τρίτον ταξείδιον τοῦ «ἄρως» εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Ἐνδύει καὶ τρέφει τὰ γυναικόπαιδα, ὁργανώνει βιοτεχνικὰς σχολὰς, καὶ, ἐπιστρέφων εἰς Βοστώνην, ἰδρύει ἐφημερίδα, τὸν «Κρητῆ». — Εὐγνώμονα αἰσθήματα τῶν Κρητῶν πρὸς τὸν μέγαν προστάτην των. — Ἐκδηλώσεις τοῦ Πανελληνίου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χάου. — Οἱ Ἕλληνες ὁφείλουν νὰ στήσουν ἀνδριάντα εἰς τὸν ἥρωα ἀγωνιστὴν. — Οἱ δεσμοὶ Ἀμερικῆς καὶ Ἑλλάδος.

Ἐξ Ἑλλάδος ὁ Χάου εἶχε μεταβῆ τῷ 1830 εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὰς προόδους τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, καὶ εὗρέθη εἰς τὸ Παρίσι κατὰ τὴν Ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν ὑπὲρ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεωδῶν καὶ συμμετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὸ κίνημα ἐκεῖνο. Ἐπιστρέψας τῷ 1831 εἰς τὴν Βοστώνην, ἀπεφάσισε νὰ ἀφοσιωθῇ ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὲρ μεγάλων ἀνθρωπιστικῶν ὑποθέσεων. Ἰδρυσε τὴν περιώνυμον Σχολὴν τῶν Τυφλῶν, ἣν διηύθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του τῷ 1876 ὁπότε τὸν εἶχε διαδεχθῇ ὁ γαμβρὸς του Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος, προβιβάσας τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου φιλέλληρος. Ὁ Χάου ἐνδιεφέρθη καὶ διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἡλιθίων μικρῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως σπουδάσῃ τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλίᾳ συστήματα τῆς μορφώσεως τῶν τυφλῶν καὶ τῶν κωφάλαλων, ὁ Χάου ἐπέστρεψε τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄλλ' αἱ ἔρευναι τοῦ διεκόπησαν κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1831—1832 ἕνεκα τῆς Πολωνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Χάου, ὅστις ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἀπὸ τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1830 κατελήφθη ὑπὸ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν Πολωνῶν. Ὁργάνωσεν

εἰς τὸ Παρίσι τὸ Ἀμερικανο-Πολωνικὸν Κομιτάτον, συ-
 νήθηροισε χρήματα καὶ ἀνέλαβε τὴν φροντίδα νὰ μεταβῇ
 προσωπικῶς πρὸς διανομὴν τῶν βοηθημάτων. Συνελή-
 φθη ὑπὸ τῶν Προΰσων, ἐνεκλείσθη μερικὰς ἐβδομάδας
 εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Βερολίνου, ἐλυτρώθη διὰ τῆς ἐπεμ-
 βάσεως τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως καὶ περὶ τὰ
 τέλη τοῦ 1832 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βοστώνην. Ἀπὸ τοῦ
 ἔτους τούτου ἀρχίζει ἡ νέα περιλαμπρὸς σταδιοδρομία
 τοῦ Χάου, ἡ ὁποία κα τὸν παρέδωκεν εἰς τὴν ἀθανασί-
 αν. Ἰδρυσεν τὴν Σχολὴν τῶν τυφλῶν, γνωστὴν ὑπὸ
 ὄνομα PERKINS INSTITUTE, ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγούμενος
 τῆς ιδρύσεως παρομοίων Σχολῶν καθ' ὅλην τὴν
 ἑξτετύπωσε τὰ πρῶτα βιβλία διὰ τοὺς ἀοματίους
 τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τῆς θεραπείας
 λιθίων καὶ τῶν ἐν γένει διανοητικῶς ἐλλειπόντων
 πρωτοστάτης τῆς μεταρρυθμίσεως τῶν φυλακῶν καὶ
 καταργήσεως τῆς ἐγκαθειρύξεως τῶν πολιτῶν
 ὧν, ἐκήρυξεν ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῆς
 καὶ ἀπεδείχθη ἥρως εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς
 δουλείας, ἣτις ἀτίμαζε τὸν Ἀμερικανόν
 1851 Ἰδρυσεν καὶ ἑφημερίδα τὴν «*Anti-Slavery*»
 μὲ πρόγραμμα τὸν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ
 τῆς δουλείας. Εἰς τὴν ἑφημερίδα ἐκείνην
 καὶ τὴν σύζυγόν του Τουλίαν ἐκάλει τὸν
 μὲν συγγραφέα καὶ ποιήτην τῶν ἡμετέρων
 μινιστικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐκείνης τῆς ἐπο-
 χῆς, ὁ δὲ ἄλλος τὸν ἡρωϊκὸν πόλεμον τῆς Ἀμερικῆς
 γειονομικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ἐποχῆς τῆς
 τῆς φιλανθρωπικῶν ὁρῶν καὶ τῆς ἀντι-
 χαυσέττης, τῷ 1870,
 Προέδρου Γκράντ,
 προσαρτήσεως τοῦ
 λην του τὴν ζοὴν ἐ-
 πιστικὸν ἀγῶνα
 Δὲν εἶναι τοῦ θε-
 εἰς τὴν περίλαμ-
 διαφέρει κυρίως
 ἀγῶνας τῆς
 κεῖνο, τὸ ὅπ-
 γόλου φιλέ-

Ἡ περίπλοτος ἐν Κρήτῃ Μονὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου, ὅπου συνετελέσθη τῷ 1866 τὸ ἱερὸν Ὀλοκαύτωμα. Ὁ Χάϊν, ἄφ' οὗ συνεποίειμσε με τοὺς πατέρας μας, κατὰ τὴν Ἐθνεγερσίαν τοῦ 1821, κατῆλθε διὰ τρίτην φορὰν εἰς τὴν πατρίδα μας, διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀγῶνα τῶν ἡρώων τῆς Κρήτης, ἀποδυθέντων εἰς μακροχρόνιον κατὰ τῶν Τούρκων πόλιν (1866—1869).

πήγαινε νὰ προσφέρῃ τὴν ζωὴν του τῷ 1824 εἰς τὰ ἱερὰ ἐδάφη πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀντεπροσώπευε ζῶσαν τὴν ἱστορίαν καὶ ζῶσαν μίαν φιλελληνικὴν δόξαν. Τὸ συγκινητικὸν εἶναι ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπῆρε χρήματα ὁ Χάου πρὸ τεσσαρακονταετίας, ἔζων ἀκόμη καὶ προσέφεραν καὶ πάλιν ὑπὲρ τῆς Κρητικῆς ὑποθέσεως. Τὰ φιλελληνικὰ συλλαλητήρια ἐπεξετάθησαν ἐκ τῆς Μασσαχουσέτης καὶ εἰς ἄλλας Πολιτείας. Ἡ ὀλοκαύτως τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου καὶ αἱ δραματικαὶ περιπέτειαι τῶν μαχομένων Κρητῶν, εἶχαν καὶ πάλιν κατασυγκινήσει τὸν Ἀμερικανικὸν λαόν, ὅπως καὶ κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1821—1827.

Εἰς τὸν γηραιὸν φιλέλληνα ἐνεπιστεύθη καὶ πάλιν ὁ Ἀμερικανικὸς λαὸς τὰς γενναίας ὑπὲρ τῶν Κρητῶν εἰσφοράς του. Τότε ὁ Χάου ἀπεφάσισε τὸ τρίτον ταξιδίδιον τοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Παραλαβὼν τὴν σύζυγόν του καὶ τὰς δύο θυγατέρας του ἀνεχώρει ἐκ Βοστώνης τὸν Μάρτιον τοῦ 1867 διὰ τὸ νέον του ἱερὸν προσκύνημα. Ἡ νέα ἐμφάνεια τοῦ ἀνδρὸς ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁποίων ἠγωνίσθη πρὸ τεσσαρακονταετίας, ἐχαιρετίσθη μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν. Διερχόμενος ἐξ Εὐρώπης δι' ἀνὰ φθάσῃ εἰς τὴν πατρίδα μας, ἐπευφημεῖτο παντοῦ μὲ εὐλάβειαν. Οἱ Ἕλληνες ἰδίως τοῦ Λίβερπουλ καὶ τοῦ Λονδίνου, εὐγνώμονες τὸν ἐδέχθησαν μὲ τιμὰς, ἀνταξίας πρὸς τὸν ἑνδοξον ἥρωα, ποῦ ἐπέρασε τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εὐτυχίας τῶν Ἑλλήνων. Ἡ κυρία Χάου ἔχει ἀφιερῶσει ὥραιας σελίδας εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά της καὶ διὰ τὸν συγκινητικὸν ἐκείνον συναγερμὸν τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἑξωτερικοῦ ὑπὲρ τοῦ δοξαμένου συζύγου της.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Χάου, συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλον, ἐπεσκέφθη αὐτοπροσώπως τοὺς προσφυγικοὺς συνοικισμοὺς τῶν ἐκ Κρήτης γυναικοπαίδων εἰς τὴν Αἴγιναν, εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὴν Σῦρον, διένειμε χρήματα, ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἀψηφῶν δὲ τοὺς κινδύνους μετέβη εἰς τὴν Κρήτην ὅπου ἵδρυσεν ἀποθήκην τροφίμων καὶ ἐνδυμάτων πρὸς ἀνακούφισιν καὶ τῶν ἐκεῖ γυναικοπαίδων τῶν ἀγωνιστῶν.

Ἄλλ' ἔκαμε ἀκόμη καὶ κάτι πολὺ θετικώτερον μὲ τὸ πρακτικόν του πνεῦμα ὁ γηραιὸς Ἀμερικανός. Ἰδρυσε

καὶ βιοτεχνικὰς προσφυγικὰς σχολὰς εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων εἶχεν ἀνέλθει εἰς χιλίους ἐντὸς ὀλίγου χρόνου. Ὅταν μετὰ ὀκτάμηνον ἀπουσίαν ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὁ Χάου, συνεχίζων τὴν ἀρθρογραφίαν του, τὴν ὁποίαν ἔκαμνε καὶ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὸν ἀγγλόγλωσσον τύπον, ἐξέδωκεν εἰς τὴν Βοστώνην καὶ ἰδιαιτέραν ἐφημερίδα, τὸν «Κρηῖτα» διὰ νὰ διαφωτίζη τοὺς Ἀμερικανοὺς καὶ νὰ συγκρατῇ τὸ ἐνδιαφέρον των ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν ἡρώων τῆς Μεγαλονήσου. Τὸν φιλελληνικὸν ἀγῶνα τοῦ ἡρώος συνεμερίζοντο ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ἡ γυναῖκά του καὶ αἱ θυγατέρες του, αἱ ὁποῖαι καὶ διὰ ἀληθῶς ἐμπνευσμένων ποιημάτων ἐνέπνεαν τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀθάνατον μητέρα τοῦ πολιτισμοῦ. Ταῦτοχρόνως ὁ Χάου ἐξέδωκε τῷ 1868 εἰς τὴν Βοστώνην ἀναλυτικὸν ὑπόμνημα διὰ τοὺς εἰσφορεῖς τῶν χρημάτων ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Εἶναι συγκινητικὰ τὰ ὅσα περιγράφει εἰς τὸ τεῦχος ἐκεῖνο ὁ εὐγενὴς φιλέλλην. Ἐξαίρων τὸν ὑπερήφανον χαρὰκτῆρα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ζωγραφίζει τὴν ἐξαιρετικὴν ὠραιότητα τῶν Κρησῶν καὶ τονίζει μὲ θαυμασμὸν ὅτι «τὸ ἔνστικτον τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν νησιωτῶν, παραμείναντα ἀναλλοιώτως ἰσχυρά, συνετέλεσαν κατὰ τρόπον θαυμαστὸν ὥστε νὰ διατηρηθῇ καθαρὰ ἡ φυλὴ των, παρ' ὅλην τὴν πλήμυνραν τῶν εἰσβολῶν κατὰ τὴν μακροαῖωνα κυριαρχίαν τῶν ξένων.»

Συνοψίζων δὲ τὸ ἐν Ἑλλάδι ἔργον του πρὸς τοὺς εἰσφορεῖς συμπολίτας του, γράφει ὁ Χάου καὶ τὰ ἑξῆς: «Τὸ γενικὸν ἀποτέλεσμα τῶν εἰσφορῶν σας καὶ τῆς ἀποστολῆς μου ὑπῆρξεν ἱκανοποιητικώτατον. Ἐθρέψατε τοὺς πεινῶντας καὶ ἐνεδύσατε τοὺς γυμνητεύοντας. Ἀληθῶς τὰ φορέματά σας ἀποτελοῦν σήμερον τὴν μόνην ἀμφίσειν χιλιᾶδων γυναικῶν καὶ παιδίων τῆς Κρήτης. Συντελέσατε εἰς τὴν ἰδρυσιν Σχολείων ἐργασίας, χάρις εἰς τὰς ὁποίας ἐξευρέθησαν ἐνασχολήσεις διὰ τὰς γυναῖκας. Ἡνοίξατε καὶ συντηρεῖτε βιοτεχνικὰς σχολὰς διὰ τὰ παιδιά καὶ τὰ κοράσια, αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦν τὸ καλὸν ἔργον των. Δι' αὐτῶν τῶν μέσων, ἀμέσως μὲν προηγάγετε τὸ ἔργον τοῦ ἐλέους, ἐμμέσως δὲ ὑπεστηρίξατε τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας.»

Διὰ τὴν ἐνίσχυσιν αὐτὴν τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθε-

ρίας, ἡ μὲν Ὑψηλὴ Πύλη εἶχεν ἐπικηρύξει τὴν κεφαλὴν τοῦ Χάου, ὡς κακοῦ δαίμονος τῆς Τουρκίας, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἔλαβε τὰ ὄπλα ἤδη ἀπὸ τοῦ 1824, ἀλλ' ἡ γενναία τῶν Κρητῶν ψυχὴ ἔστησε βωμὸν αἰδίου εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν μεγαλόστομον κήρυκα τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων καὶ συναθλητὴν τῆς ἱερωτάτης τῶν ὑποθέσεων. Ὅποια αἰσθήματα ἱερὰ ἐπλημμύριζον τότε τὰς ψυχὰς τῶν ἀγωνιστῶν διὰ τὸν Χάου καὶ διὰ τὸν Ἀμερικανικὸν λαόν, φαίνονται καὶ ἀπὸ τὰ ὥραῖα ἐπίσημα ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἀπηύθυναν πρὸς τὸν γηραιὸν φιλέλληνα. Γράφων τὴν Ἰούλιον τοῦ 1867 ἐκ Μυλοποτάμου ἀπὸ τὸ Ἀρχηγεῖον τοῦ Τμήματος Ἡρακλείου ὁ Μ. Κόρακας πρὸς τὸν Χάου, ἔλεγε: «Τὰ ἀποσταλέντα παρ' ὑμῶν βοηθήματα διὰ τὰ θύματα τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τὰς πτωχὰς οἰκογενεῖας τῆς ἀναξιοπαθούσης καὶ αἱματοβρέκτου ἡμῶν πατρίδος, παραληφθέντα ἐν ὥρᾳ κρίσεως, ἀπέσπασαν δάκρυα εὐγνωμοσύνης, καὶ ἤγειραν ἱκέτιδας χεῖρας πολλοτάτων ἀθῶων πλασμάτων, εὐλογούντων τὸν Ὑψιστον Θεόν, ὅτι δὲν ἐγκατέλειπεν αὐτὰ εἰσέτι.» Συνεχίζων τὸ ὥραϊόν του ἔγγραφον πρὸς τὸν φιλέλληνα ὁ Κόρακας ἐπάγεται «Μάρτυς τῆς συγκινητικῆς ταύτης σκηνῆς καὶ διερμηνεὺς τῶν αἰσθημάτων τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ τὸ Γενικὸν Ἀρχηγεῖον τοῦ τμήματος Ἡρακλείου, σπεύδει διὰ τῆς παρούσης του νὰ διαβιβάσῃ πρὸς ὑμᾶς καὶ πρὸς τὸ Ἀμερικανικὸν Ἔθνος τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὴν ὄντως φιλόανθρωπον καὶ χριστιανικὴν ὑμῶν μέριμναν.»

Ὅταν ὁ Χάου ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βοστώνην, εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν γραμματέα του τὸν νεαρὸν τότε Μιχ. Ἀναγνωστόπουλον νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον. Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1867 ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ τμήματος Ρεθύμνης ἀπηύθυνε συγκινητικὸν ἔγγραφον «πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. Σαμουὴλ Χάου, πρόεδρον τῆς ἐν Βοστώνῃ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς», εἰς τὸ ὁποῖον σὺν ἄλλοις ἔλεγε: «Τὰ παρὰ τοῦ ἐν Σύρῳ γραμματέως ὑμῶν κ. Μ. Ἀναγνωστοπούλου... παραδοθέντα βοηθήματα ὅπως χρησιμεύσωσι πρὸς περίθαλψιν καὶ ἀνακούφισιν τῶν θυμάτων τοῦ ἱεροῦ Ἀρκαδίου καὶ τῶν λοιπῶν πολυειδῶς πασχουσῶν οἰκογενειῶν τοῦ τμήματός μας φθάσαντα εἰς τὰ παράλια ταῦτα διὰ τοῦ ταχυπλόου ἢ «Ἐνωσις»... συνεκίνησαν εἰς

δάκρυα θαυμάτης εὐγνωμοσύνης πάντας τοὺς πρὸ ἑνὸς ἔτους ἀγωνιζομένους ὑπὲρ ἐλευθερίας Κρητῆς καὶ ἐξαιρέτως τὰ βοηθηθέντα ἀθῶα πλάσματα καὶ ὁμοθυμαδὸν ἐδόξασαν ἐκ καρδίας τὸν Ὑψιστον ἀείποτε ὑπὲρ τοῦ πλάσματος αὐτοῦ μεριμνῶντα». Καὶ καταλήγουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ρεθύμνης: «Ἡ φιланθρωπία τοῦ γενναίου Ἀμερικανικοῦ Ἔθνους, διασαλπισθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς πολυπαθοῦς καὶ αἵματοφύρου πατρίδος μας, ἀνεζωογόνησε καὶ ἐνεθάρρυνε τὸν ἀτυχῆ καὶ πάσχοντα χριστιανικὸν λαὸν αὐτῆς εὐελπισθέντα ὅτι οὐδέποτε θέλει ἐγκαταλειφθῆ πρὸς αἴσχος τοῦ καταπιέζοντος αὐτόν.»

Ὁ Σαμουήλ Χάου, ἀφιερῶσας τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ὑπὲρ τῶν μεγάλων ἀνθρωπιστικῶν ὑποθέσεων ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ περιωνύμου Ἑλλήνου Μιχαήλ Ἀναγνωστοπούλου, συνδεθέντος διὰ τῶν δεσμῶν τοῦ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φιλέλληνος, οὐδέποτε μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς, ἔπαυσε νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν πατρίδα μας. Ἐγεννήθη διὰ νὰ ζήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι κατηνάλωσε τὸν βίον του ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐτυχίας τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὄχι μόνον αὐτός. Ἡ σύζυγός του καὶ αἱ δύο θυγατέρες του, συγγραφεῖς καὶ αἱ τρεῖς καὶ ἐμπνευσμέναι ποιήτριαι, ἔζησαν καὶ αὗται διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὑπὲρ αὐτῆς ἔγραψαν καὶ ὠμίλησαν καὶ ἐμόχθησαν.—Εἶναι μοναδικὸν τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ φιλελληνισμοῦ.

Ὅταν τῷ 1876 ἐτελεύτα πλήρης ἡμερῶν ἐν Βοστώνῃ ὁ Χάου, ὁ θάνατός του ἐθρηνήθη καὶ ἐν Ἑλλάδι ὅπως καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Εἰς ἐπίσημον συλλυπητήριον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον διεβίβασεν ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Α. Α. Κοντόσταυλος, διηρμήνευε δι' ἄδρων γραμμῶν τί ὀφείλει ἡ Ἑλληνικὴ Πατρίς πρὸς τὸν ἐκλιπόντα «ἥρωα» τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀγώνων. «Ὁ θάνατος τοῦ ἱατροῦ Σαμουήλ Χάου, ἔγραφεν ὁ Ἑλλήν ὑπουργός,— ἑνὸς τῶν θερμότερων καὶ διαπρεπεστέρων φιλελλήνων, οἵτινες συνέδεσαν τὸ ὄνομα αὐτῶν μετὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, προϋξένησεν οὐ μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν πᾶσαν θαυμάτην θλίψιν καὶ συγκίνησιν. Τὸ αὐτὸ αἶσθημα συνεμερίσθη καὶ ἐξεδήλωσεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ σύσσωμος ὁ τύπος τῆς πρωτεύουσας καὶ πᾶσα ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία εἰς εὐγενὲς μαρ-

τύριον τῆς χάριτος καὶ εὐγνωμοσύνης, ἣν ὀφείλει ἀναντιρρήτως ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς εἰς τὸν γηραιὸν μὲν, ἀλλὰ θερμὸν καὶ νεάζοντα πάντοτε φιλέλληνα, ὅστις ἀκμαῖος ἀνὴρ, κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τοῦ 1821 καὶ συμμετασχὼν τῆς ὑπὲρ ἐλευθερίας πάλης τοῦ Ἔθνους, δὲν ὤκνησε πάλιν γεγηροκῶς ἡδὴ καὶ πολίος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος μετὰ τεσσαράκοντα ὄλα ἔτη, ἐπὶ τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος, τῷ 1866 κομίζων ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν εἰς τὰ γυμνητεύοντα γυναικόπαιδα τῆς ἡρωϊκῆς νήσου.»

Καὶ ἡ πρυτανεία τοῦ Ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου καὶ διάφοροι Ἑλληνικαὶ ὁργανώσεις ἀπέστειλαν πρὸς τὴν ἐξ ἴσου μεγάλην χήρα τοῦ «ἥρωος» ψηφίσματα ἐρμηνεύοντα τὴν ἀτίδιον τῶν Ἑλλήνων εὐγνωμοσύνην. Ὁ ἐν Ἀθήναις πολιτικὸς Σύλλογος «Ρήγας», συλλυπούμενος τὴν σύζυγον τοῦ μεγάλου Ἀμερικανοῦ εἰς ἐν ἐπιγραμμαιτικὸν ἔγγραφον ἐπλαισίωσε καὶ τὰ ἐξῆς ὥραϊα ἀνάγλυφα: «Σεβαστὴ Κυρία, Ἄν οἱ τῆς ἀρετῆς ἐργάται τὴν γῆν ὀλόκληρον ἔχωσι πατρίδα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας ἀδελφούς, ὅποσον ὀφείλομεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ συλλυπώμεθα ὑμῖν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀειμνήστου Σαμουήλ Χάου, ὅστις διὰ τῶν ἔργων του ἐγένετο ἀδελφὸς τῶν Ἑλλήνων, οὓς ἠγάπησε, καὶ τέκνον τῆς Πατρίδος ἡμῶν, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσθη, εἰργάσθη, ὠμίλησε καὶ ἔγραψεν. Ἀλλὰ βραβεῖον τῆς ἀρετῆς νεκρᾷ εἶναι ἢ μετὰ δικαίων μνήμη, καὶ μύρον αὐτῆς τὸ δάκρυον τῆς εὐγνωμοσύνης». Ὁ Χάου ἀνήκει ἤδη εἰς τὸ Πάνθεον τῶν σπανίων μορφῶν τῆς ἱστορίας. Ὁ Ἀμερικανὸς συγγραφεὺς F. B. SANBORN, ὁ ἐκδῶσας τῷ 1891 εἰς ὀγκῶδη τόμον τὸν βίον τοῦ «ἥρωος» καὶ «ὑπάτου τῶν φιλελλήνων», εἰς τὴν σειρὰν τῆς βιβλιοθήκης «τῶν Ἀμερικανῶν ἀναμνηστικῶν» σημειοῖ ἐν σελίδι 5η τοῦ προλόγου: «Ὅτι πράγματι ἦτο ἥρως, τοῦτο καταδεικνύεται ἐπαρκῶς ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν. Ὅπως ἡ φύσις του ἔτσι καὶ αἱ τύχαι του ὑπῆρξαν ρωμαντικά. Πολὺ ὀλίγοι ἄνδρες τοῦ αἰῶνός μας—μηδὲ τοῦ Γαριβάλδη ἢ τοῦ Τζὼν Μπράουν ἐξαιρουμένων—ἔχουν συνδέσει τὸ ὄνομα αὐτῶν μὲ τόσον βαρυσημάντους πράξεις, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν συγχρόνως τόσον πλήρεις περιπετειῶν καὶ ἐπιτυχιῶν, δαιωνιζομένων.»

Αὐτὸς ὁ χαρακτηρισμὸς δικαιολογεῖται πληρέστατα ἰ-

δίως ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ Χάου ἐν Ἑλλάδι. Τὸ βαρυσήμαντον καὶ περιπετειῶδες ἔργον του, συνοδευόμενον μὲ τὴν ἐκ τοῦ πολιτικοῦ τάφου ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος, θὰ διαιωνίζεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χάου θὰ προσφέρεται μὲ ἰδίον εὐγνωμοσύνην εἰς τὸ διηγεῖσθαι, ἐφ' ὅσον θὰ ὑφίστανται ἐν τῷ κόσμῳ αἱ γενεαὶ τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ εἶναι μὲν ἄπορον ὅτι τὸ Μουσεῖον τῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου φυλάσσονται ὅλα τὰ ἱερὰ κειμήλια τὰ συνδεόμενα μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Παλιγγενεσίας, δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη οὔτε τὴν εἰκόνα τοῦ Χάου. Εἶναι ἐπίσης ἄληθές, ὅτι τὸ πολύτομον Ἑλληνικὸν ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ Μεγάλου Ἀμερικανοῦ «ἥρωος», δὲν ὑπάρχει δὲ πιθανότατα, οὔτε ὁδὸς ἐν Ἀθήναις, φέρουσα τὸ ὄνομά του, ὃ δὲ Ἕλλην λόγιος κ. Μπάμπης Ἀννίνος εἰς τὸν τελευταίως ἐκδοθέντα ὀγκώδη τόμον τῶν «ἱστορικῶν σημειωμάτων» του, εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν φιλελλήνων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος οὔτε ἀναφέρει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ «ὑπάτου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ φιλελλήνων». Ἀλλ' ὅμως, ὅταν αἱ γενεαὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μελετήσουν τὰ συγγράμματα καὶ τὰς ἐξαισίας ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος πράξεις τοῦ Χάου, θὰ αἰσθανθοῦν τὴν ἱερὰν ὑποχρέωσιν νὰ ἀνεγείρουν τὸν ἀνδριάντα εἰς τὸν μέγαν Ἀμερικανὸν ἀναμορφωτήν. Ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν οἱ ἀνδριάντες τῶν Ἀγγλῶν φιλελλήνων, τοῦ Λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ Γουλιέλμου Γλάδστοντος θὰ ἀνεγερθῇ μίαν ἡμέραν ἐπιβλητικὸν ἐκ Πεντελῆσιου μαρμάρου τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἐξαισίου Ἀμερικανοῦ, «τοῦ ὑπάτου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ φιλελλήνων». Τὸ ἄγαλμα τοῦ Σαμουήλ Χάου θὰ συμβολίσῃ τοὺς ἀναλλοιώτους δεσμοὺς τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὰ εὐγενῆ ἰδεώδη ὑπὲρ ὧν ἔχουν καθοσιωθῇ αἱ δύο Δημοκρατικαὶ χῶραι, ἡ ἀρχαιότερα ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ ἡ κραιταιότερα εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα. Ὑπολείπεται τώρα νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἐν Ἀμερικῇ συνεργασίαν τοῦ Χάου μετὰ τοῦ Ἑλληνος Ἀναγνώστοπούλου ὑπὲρ τῶν μεγάλων ἀνθρωπιστικῶν ὑποθέσεων τοῦ κόσμου.

Σημ.— Τὰ ἀνωτέρω ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν Κυριακάτικον «Ἐθνικὸν Κήρυκα» τῆς 6ης Δεκεμβρίου, 1925. Μετὰ τινὰς μῆνας ὁ Δῆμος Ἀθηναίων ὀνόμασε μίαν ὁδὸν τῆς πρωτευούσης, Ὀδὸν Σαμουήλ Χάου.

Ο ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗΝ

Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη δράσας ἐν Βοστώνῃ, παρέμεινεν Ἕλλην, ὑπηρετῶν τὸν ἀνώτερον Ἀμερικανισμόν.— «Οὐδεὶς ἄλλος Ἕλλην ἐν τῇ ξένῃ ὑπηρέτησε τὸν ἀνθρωπισμὸν ὅπως αὐτός», λέγει ὁ Μάνατι.— Ἡ αἰμόσφαιρα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Χάου καθαρῶς Ἑλληνική. — Ὁ Ἀναγνωστοπόπουλος ὑποψήφιος καθηγητὴς Ἀμερικανικοῦ Πανεπιστημίου. — Ἀναλαμβάνει θέσιν εἰς τὸ «Πέριους Ἰνστιτιουτ». — Ὁ γάμος του μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Χάου. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλέλληρος, τὸν διαδέχεται ὁ Ἕλλην. — Ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνδρός. — Μειριόφρων, ἀλλὰ καὶ ἀξιοπρεπής.— Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου.— Ἀναγνωρίζεται διεθνῶς ὡς κορυφαῖος.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστοπόπουλος, ἅμα ἐτελείωσε τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Χάου εἰς τὸ ἔργον τῆς περιθάλψεως τῶν γυναικοπαίδων τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένων Κρητῶν, ἐκλήθη εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἀπὸ τὸν μέγαν Φιλέλληνα καὶ ἔφθασε τῷ 1868 εἰς τὴν Βοστώνην, τριακοντούτης τὴν ἡλικίαν. Ἐνας ἀνθρωπος καὶ τῆς ὑπερτέρας φιλοσοφικῆς μορφώσεως καὶ τοῦ ἀδαμαντίνου χαρακτῆρος τοῦ Ἀναγνωστοπούλου δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ ν' ἀναδειχθῇ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν χώραν ποῦ παρέχει ὅλας τὰς εὐκαιρίας διὰ τὸν καθένα ποῦ ἔχει ὅλην τὴν ζωτικότητα διὰ νὰ ἀνέλθῃ.

Ὁ Ἀναγνωστοπόπουλος ἔζησεν ἐπὶ τεσσαράκοντα σχεδὸν ἔτη εἰς τὴν Βοστώνην τοιαύτην εὐγενῆ καὶ ὥραϊαν καὶ ἀνθρωπιστικὴν ζωὴν καὶ ἔπραξε τόσα καὶ ὑπὲρ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε καθὼς ἀπεφάνθη ἕνας Ἀμερικανὸς Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Μπράουν, ὁ κ. MANATT, ἀντεπροσώπευεν ἕνα ἀπὸ τοὺς περιωνύμους ἐκείνους τύπους ποῦ ἀπληθανάτισεν ὁ Πλούταρχος εἰς τοὺς Παραλλήλους Βίους του. Μία

τοιαύτη φυσιογνωμία κλασσική ποῦ ἀκτινοβόλησεν εἰς τὸν Νέον Κόσμον καὶ ἐνηρμόνισεν ἐξαισίως τὸν Ἑλληνισμόν πρὸς τὸν ἀνώτερον Ἀμερικανισμόν, ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ ἀντικείμενον ἐρεῦνης ἀπὸ κάθε Ἑλληνα λόγιον. Εἶναι τοῦτο καθήκον ἱερὸν καὶ πρὸς τὸν ἐκλιπόντα ὠραιοέλληνα, ἀλλὰ καὶ πρὸς φρονηματισμὸν τῶν νέων Ἑλληνικῶν γενεῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν νὰ ἀρύωνται τὰς εὐγενεστέρας τῶν ἐμπνεύσεων ἀπὸ τὴν ὅλην ζωὴν τοῦ ἀειμνήστου Ἀναγνωστοπούλου. Θὰ παραμείνῃ οὗτος ἀναμφισβητήτως τὸ αἰώνιον πρότυπον διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν. «Δὲν θὰ εὔρητε εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος—τονίζει ὁ καθηγητὴς MANATT—κανένα ἄλλον Ἑλληνα ὅστις εἰς ξένην γῆν ἐπέτυχε στάδιον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ποῦ νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸ στάδιον τοῦ Ἀναγνωστοπούλου· εἰς τὴν Ἀμερικὴν». Πράγματι κανεὶς ἄλλος μέχρι τοῦδε Ἑλληνα, ἐξ ὧσων ἔζησαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων εἰς ξένας χώρας ἠξιώθη τόσον ἐπιφθόνου ἐγκωμίου ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶπε διὰ τὸν ἐπιφανῆ Ἡπειρώτην τῷ 1906 ὁ Κυβερνήτης τῆς Μασσαχουσέτης Ἐντιμ. Κος CURTIS GUILD, ἐπιφωνήσας τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο: «Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ φήμη του εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἀλλὰ τὸ ἔργον του εἰς τὴν ἀνθρωπότητα!»

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ Ἑλληνα μετανάστης καὶ ἠξιώθη αὐτῶν τῶν ὑψίστων τιμῶν εἰς τὴν θετὴν του πατρίδα;

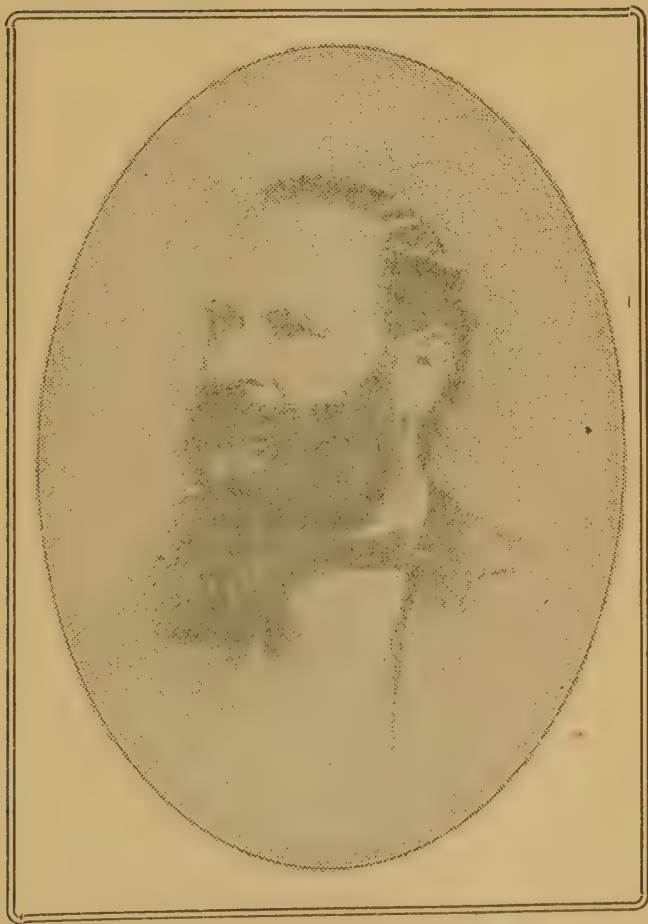
Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῆς δράσεώς του ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ νεανικά του χρόνια, ἀξίζει νὰ ἐνδιατρίψωμεν καὶ διὰ τὸ ἐν Ἀμερικῇ ἔργον του καὶ ὅσα, μένων ἐν τῇ Βορειοαμερικανικῇ Δημοκρατίᾳ, ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς χώρας τῶν πατέρων του.

Ὅταν ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἔφθασε τῷ 1868 εἰς τὴν Βοστώνην ὁ Χάου τὸν ἐχρησιμοποίησεν ὡς Γραμματέα τοῦ Κορητικοῦ Κομιτάτου τῶν Ἀμερικανῶν Φιλελλήνων τῆς Νέας Ἀγγλίας. Χάου καὶ Ἀναγνωστόπουλος ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν λατρείαν πρὸς τὰ αὐτὰ ἰνδάλματα, τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὑπὸ ζυγὸν στεναζόντων Ἑλλήνων, συνεδέθησαν ἀκόμη περισσότερον μὲ τοὺς ἱερωτέρους τῶν δεσμῶν, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν καθ' ὅλην τὴν μετέπειτα ζωὴν των.

Ταυτοχρόνως ὁ εὐγενὴς Φιλέλληνα ἀνέθετε εἰς τὸν νεα-

ρὸν Ἑπειρώτην νὰ διδάσκη Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς Σχολῆς τῶν Τυφλῶν, τὸν προσέλαβε δὲ καὶ διδάσκαλον τῆς ἀρχαίας καὶ νεοελληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ὁ ἴδιος ὁ Χάου ὡς εἶδομεν, κατὰ τὴν μακροετῇ ἐν Ἑλλάδι διαμονὴν του, ὅτε ἐπολέμει παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν πατέρων μας ἐναντίον τῶν Τούρκων, εἶχεν ἐκμάθει τελείως καὶ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἠμπόρεσεν ἔτσι νὰ ἐπικοινωνήσῃ βαθύτερον μὲ τὴν ψυχὴν τῶν ἀγωνιστῶν. Τώρα μὲ τὴν πρόσληψιν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ὡς οἰκοδιδασκάλου τῆς Ἑλληνικῆς, ὁ Χάου ἐξελλήνιζε καὶ γλωσσικῶς τὴν οἰκογένειάν του. Τὸ Μέγαρον τοῦ Χάου εἰς τὴν Βοστώνην δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα τμῆμα Ἑλληνικῆς γῆς. Ἑλληνικὰ ἱερὰ κειμήλια τοῦ ἀγῶνος, Ἑλληνικαὶ εἰκόνες, Ἑλληνικαὶ ἐξιστορήσεις, Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἔργα γραμμένα ἀπὸ τὸν ἴδιον Χάου, ἐμπνευσμένα ποιήσεις περὶ τῆς Ἑλλάδος, φιλοτεχνημένα ἀπὸ τὴν διαπρεπεστάτην συγγραφέα, τὴν Κυρίαν Χάου καὶ ἀπὸ τὰς Ἑλληνοπαθεῖς θυγατέρας τοῦ γηραιοῦ φιλέλληνος, Ἑλληνικὴ καθόλου ἡ ἀτμόσφαιρα. Τὸ σπίτι τοῦ Χάου ἦτο ἓνας βωμὸς ἱερὸς λατρείας διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὑπελείπετο νὰ ὁμιλοῦν ὅλοι καὶ Ἑλληνικά. Ἐγινε καὶ αὐτό. Ἀγλαδὴ ὁλόκληρος ἡ ἐν Βοστώνῃ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια διενοεῖτο καὶ ἔδρα καὶ ὠμίλει καθ' ὃν τρόπον δὲν πολιτεύονται ἱκανοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς, ὅσοι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐννοήσουν ὅτι μόνον διὰ τῆς καλλιέργειας τῶν ὠραιότερων Ἑλληνικῶν παραδόσεων μυεῖται τις εἰς τὸν ἀληθῆ, τὸν ἀνώτερον Ἀμερικανισμόν.

Οἱ συγγενεῖς τοῦ ἀειμνήστου Ἀναγνωστοπούλου ἀναγράφουν σχετικῶς μὲ τὴν ἐπικοινωνίαν του μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Χάου τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἔκτακτος εὐφυΐα καὶ φιλότιμος δραστηριότης, ἣν ἀνέπτυξεν ἐν αὐτῷ, ἡ εὐθύτης τοῦ χαρακτῆρός του καὶ τὸ γλυκὺ καὶ ἐράσμιον τοῦ ἡθους του, προσεῖλκνον ὁσημέραι τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Σαμουὴλ Χάου καὶ ὅλης τῆς οἰκογενείας του, πρὸς τὴν ὁποίαν συνεδέθη βαθμυδὸν δι' ἀληθοῦς οἰκειότητος». Ἐρμηνεύοντες δὲ οἱ αὐτοὶ συγγενεῖς του τί ἡσθάνετο ὁ φιλόπατρις Ἑπειρώτης μέσα εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ φιλέλληνος «ἡρώος» σημειῶνουν καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἦτο τῷ ὄντι ἐξαιρετικῶς εὐτυχῆς σύμπτωσις διὰ τὸν Μ. Ἀναγνωστόπουλον, τρέφοντα εἰς τὴν εὐγενῇ

Ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος ὡς ἦτο ὅτε ἀνέλαβε τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ παγκοσμίου φήμης PERKINS INSTITUTE τῆς Βοστώνης, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ἐπὶ τριακονταετίαν καὶ ἀνεδείχθη «μέγας ἀρχηγός»

καὶ εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ ἀληθινὴν λατρείαν πρὸς τὴν προσφιλεῖ πατρίδα του, ὅτι διαμένων καὶ ἐργαζόμενος παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ ἐξόχου φιλέλληνας, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ λογία καὶ σεβασμία κυρία καὶ αἱ περικαλλεῖς καὶ μεμορφωμέναι θυγατέρες ἐλάτρευον πλὴν τῶν Μουσῶν καὶ τὴν εὐγενῆ χώραν μας καὶ τὸ ἔνδοξον παρελθόν της, ἡσθάνετο τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐντὸς Ἑλληνικοῦ τρόπου τινὰ περιβάλλοντος. Ἐνόμιζεν ὅτι ἐν ταύτῳ ἀνέπνεε τὸν γλυκὺν καὶ ζωογόνον αἶρα τῆς μακρυνῆς καὶ περιποθήτου πατρίδος του καὶ ὅτι ἡλαφρύνετο ἡ νοσταλγία του πρὸς τὸν φωτεινὸν οὐρανὸν της καὶ τὰ γραφικὰ ἀκρογιάλια της».

Συγχρόνως ὁ Ἀναγνωστόπουλος εὗρισκε θαυμασίας εὐκαιρίας διὰ νὰ τελειοποιηθῇ καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης, ἣ ὁποία καὶ αὐτὴ τὸν ὑπεβοήθησεν εἰς τὸ μετὰ ταῦτα εὐρύτατον στάδιόν του.

Καθηρτισμένος οὕτω καὶ εἰς τὴν γλώσσαν τοῦ τόπου ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀπέβλεψε καὶ πρὸς καθηγητικὴν ἔδραν ἐν Ἀμερικῇ. Ἐπρόκειτο νὰ διδάξῃ εἰς τι Κολλέγιον τῆς Πολιτείας Ὁχάιο. Ὁ Χάου συνιστῶν τὸν Ἕλληνα εἰς τὸν Πρύτανιν τοῦ Κολλεγίου, τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1869, διετράνου τὴν βαθυτάτην ἐκτίμησιν ποῦ εἶχε διὰ τὴν γλωσσομάθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸν εὐγενῆ χαρακτῆρα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου «ὅμοιος τοῦ ὁποίου πολλοὶ ὀλίγοι Ἕλληνες εἶναι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ»—ὥς τονίζει ὁ Χάου—«καὶ δύναται νὰ τιμήσῃ τὴν ἔδραν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς οἷονδῃποτε ἐκ τῶν Πανεπιστημίων μας».

Ὅταν ὁμως ἐπέστη ἡ στιγμή νὰ χωρισθοῦν οἱ δύο ἐκλεκτοὶ ἄνδρες, ὁ Χάου ἡσθάνετο ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ζήσει χωρὶς νὰ ἔχῃ πλησίον του τὸν εὐγενικὸν Ἕλληνα. Ὁ Ἀμερικανὸς Φιλέλλην F. B. SANBORN, ὁ συγγράψας ἐν ἐκτάσει τὸν βίον τοῦ Χάου, ἀναφέρει ὅτι τὰ «ὑπέροχα προσόντα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ὡς διδασκάλου καὶ ἡ ἀγάπῃ ποῦ εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Χάου ἔκαμαν τὸν φιλέλληνα νὰ μὴ ἡμπορῇ νὰ χωρισθῇ ὅταν ἔφθασεν ἡ στιγμή τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ἕλληνος. Καὶ ἔτσι ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀναγνωστόπουλον διαρκὴ θέσιν εἰς τὸ PERKINS INSTITUTE. Πιθανώτατα δὲ εἰς τὴν ματαίωσιν τοῦ χωρισμοῦ εἶχε συντελέσει καὶ ἐν βαθύτερον αἴσθημα τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν καρδίαν τῆς χαριτοβρύτου, ὥραιας καὶ

μουσοτραφοῦς κόρης τοῦ φιλέλληνος, τῆς 'Ιουλίας Ρωμάνας. Λεπτὴ καὶ εὐαίσθητος ψυχὴ, ποιητικὴ, λατρεύουσα κάθε ποῦ ἦτο 'Ελληνικόν, ἦτο φυσικὸν ἢ 'Ιουλία νὰ ἐκτιμῇ καὶ νὰ ἀγαπήσῃ τὸν ὥραϊον καὶ εὐγενικὸν 'Ελληνα. Εἰς τὸ αἶσθημα ἐκείνο ἀπήντησεν ὁ 'Αναγνωστόπουλος καὶ οὕτω μετὰ ἓν ἔτος, ἦτοι τῷ 1870, ὁ ὑμέβαιος ἦγωνε δύο ἐκλεκτὰς ὑπάρξεις. Τύχη ἀγαθῇ. Ὁ γηραιὸς ἀγωνιστὴς τῆς 'Επαναστάσεως τοῦ 1821, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ 'Ελλάς ἐσήμεναι θρησκείαν ἱερὰν, ἠσθάνετο ἀκόμη εὐτυχέστερον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὅτι συνέδεσε τὴν πρωτότοκον τῶν θυγατέρων του μὲ ἓνα υἱὸν τῆς χώρας διὰ τὴν ὁποίαν ἠγωνίσθη καὶ ὡς πολεμιστὴς καὶ ὡς χειροῦργος καὶ ὡς ρήτωρ καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ἀφιέρωσεν ὑπὲρ αὐτῆς δλόκληρον τὴν ζωὴν του, ἔτσι μὲ εὐγενικὰ ἀπλότητα, χωρὶς κανένα ὑπολογισμόν. Ὁ Χάου ἦτο εὐδαίμων μὲ τὴν εὐτυχὴ ἐκείνην σύνδεσιν. Καὶ φυσικὰ ἐφ' ὅσον τὰ ἔτη ἐβάρυναν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ γηραιοῦ φιλέλληνος, ἀπέβλεπεν οὗτος πρὸς τὸν 'Αναγνωστόπουλον ὡς τὸν φυσικὸν διάδοχόν του ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ περιωνύμου 'Ινστιτούτου. Ὁ Χάου ἠναγκάζετο νὰ οἰκουρῇ πολλάκις λόγῳ ὑγείας. Τότε ὁ 'Ελλην, ὁ διωρισμένος ὡς βοηθὸς τοῦ Χάου, ἀνελάμβανεν ὅλας τὰς εὐθύνas καὶ προεπονεῖτο διὰ τὴν μελλοντικὴν πλήρη ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων τῆς γενικῆς διευθύνσεως τοῦ 'Ινστιτούτου.

Τῷ 1876 ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Χάου. Καὶ φυσικὰ ἐγεννήθη ἀμέσως τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς εἰς τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τοῦ 'Ινστιτούτου. Ὁ 'Αναγνωστόπουλος εἶχε δείξει καὶ ζῆλον ἱερὸν καὶ ἰκανότητα καὶ πρωτοβουλίαν καὶ ἦτο καὶ ἄριστα κατηρτισμένος ὃχι μόνον νὰ διαδεχθῇ τὸν ἐκλιπόντα μεγάλον ἀνθρωπιστὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνοίξῃ νέους δρίζοντας δι' αὐτὴν προαγωγὴν τοῦ ἰδρύματος, τὸ ὁποῖον ἦτο σέμνωμα καὶ καύχημα τοῦ 'Αμερικανικοῦ πολιτισμοῦ. Καίτοι ὁ Ἡπειρώτης συνεκέντρον ὅλα τὰ προσόντα καὶ τὰ χαρίσματα διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Χάου ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ 'Ινστιτούτου, ἐν τούτοις ὅμως εἰς μερικὸς ἐκ τῶν 'Εφόρων ποῦ ἔβλεπαν τὰ πράγματα ὑπὸ τὸ πρῶμα ἐνὸς στενοῦ 'Αμερικανισμοῦ, ἐγεννήθη ζήτημα ἰθαγενείας.

Οἱ οὕτω σκεπτόμενοι TRUSTEES δὲν ἠμποροῦσαν

νὰ ἐννοήσουν πῶς ἓνας Ἑλλήν γεννημένος ἐν χώρᾳ
 Τουρκοκρατουμένη, ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κρά-
 τος ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν Ἰδρυμάτος Ἀ-
 μερικανικοῦ. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως οἱ ἐγείραντες τοιοῦτον
 ζήτημα συνηθάνοντο ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς τοῦ Ἑλ-
 ληνος ἦτο ἀντάξιός νὰ συνεχίσῃ τὸ ἀθάνατον ἔργον τοῦ
 Ἀμερικανοῦ ἀναμορφωτοῦ. Ἀλλὰ διὰ νὰ εὐοδώσουν τὰ
 πράγματα ἐσκέφθησαν ὅπως ἀναθέσουν μὲν τὴν διεύ-
 θυνσιν εἰς τὸν Ἀναγνωστόπουλον, ἀλλὰ μὲ συνδιεύθυν-
 σιν ἐκ μέρους τῆς Ἐφορείας. Ὁ Ἀναγνωστόπουλος,
 κατὰ τὰς μαρτυρίας ὄλων ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, διεκρί-
 νετο σὺν ἄλλοις διὰ τὴν εὐγενῆ του ἀπλότητα καὶ τὴν
 παροικιῳδὴ μετριοφροσύνην του. Ἀλλ' ἡ μετριοφροσύνη
 ὅμως τοῦ ἀνδρός, ὅπως σημειώνει καὶ ὁ SANBORN, δὲν
 ἔφθανε μέχρι βαθμοῦ τοιοῦτου ὥστε νὰ ἀνεχθῇ διαρκῇ
 ἐποπτεῖαν ἢ ὁποῖα ἡδύνατο νὰ ὑποσημάνῃ καὶ ἔλλειψιν
 ἐμπιστοσύνης εἰς τὸν χαρακτῆρά του, τὸν ἀληθῶς ἀδα-
 μάντινον καὶ εἰς τὴν ἀποδεδειγμένην ἱκαγότητά του. Λέ-
 γει ποῦ ὁ Ἄγγλος δραματικός Τζῶνσον ὅτι ἡ «μετριο-
 φροσύνη καταντᾷ νὰ μὴ εἶναι ἀρετὴ, ἀλλ' ἀδυναμία δι'
 ἓνα ἄνθρωπον, ἐάν αὕτη καταπνίγῃ τὴν ἀξίαν του καὶ
 τὴν ἀποκρύπτῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐφ' ὅσον εἶναι προικι-
 σμένος μὲ ψυχολογικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἡμποροῦν
 νὰ τὸν ἐπιβάλλουν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ κόσμου». Ἀ-
 κριβῶς ὁ μετριοφρων Ἑλλήν εἶχε συνείδησιν τῆς ἀξίας
 του. Συνεπῶς ἐν ὅλῃ τῇ ἀξιοπρεπεῖᾳ ἀπέκρουσε τὴν ὑπὸ
 περιορισμοὺς προσφερθεῖσαν θέσιν. Παρατήρησεν ὅτι
 ἡ προαγωγὴ τοῦ Ἰδρυμάτος ἀπῆτει τὴν ἀνάληψιν εὐθυ-
 νῶν μὲ τὰς χεῖρας λιμένας. Ἡ ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην ἀνά-
 ληψις τοῦ ὑπουργήματος θὰ ἔδιδε αὐτῷ τὴν εὐκαιρίαν
 νὰ ἀναπτύξῃ ὅλην τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν πρω-
 τοβουλίαν του. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ Συμβούλιον ἐφρόνει ὅτι
 ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ καθημερινὴ ἐπίβλεψις, ὁ Ἀναγνω-
 στόπουλος ἐδήλωσεν ὅτι παραιτεῖται τῶν εὐθυνῶν τῆς
 διευθύνσεως χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ ἐρ-
 γάζεται, ὅπως καὶ πρότερον, διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ
 ἱεροῦ Ἰδρυμάτος καὶ νὰ εἶναι νομιμόφρων πρὸς τὸ Συμ-
 βούλιον ὅπως ἔπραττε καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπου-
 σίας ἢ τῆς ἀσθενείας τοῦ Χάου.

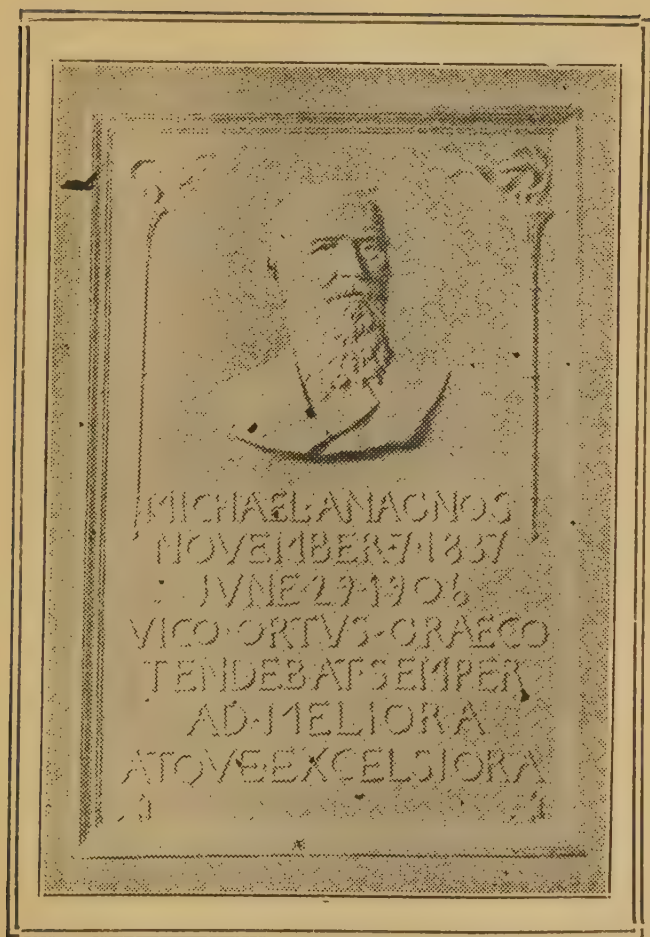
Τὸ Συμβούλιον κατενόησεν ὅτι ἦσαν βάσιμοι καὶ σο-

φαί αἱ παρατηρήσεις τοῦ Ἑλλήνος καὶ ἐπέισθη ὅτι μία
 διηρημένη διεύθυνσις θὰ καθίστατο πηγὴ προστριβῶν
 καὶ παρεξηγήσεων αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ προῆγον τὴν πρό-
 δον τοῦ Ἰνστιτούτου, ἔχοντος ἀνάγκην ἐνιαίας καὶ σι-
 βαρᾶς ὑπευθύνου διοικήσεως. Καὶ ἔτσι ἐδόθη πλήρης
 ἄνευ ὄρων καὶ ἄνευ περιορισμῶν ἡ ἀνωτάτη διεύθυνσις
 τοῦ περιωνύμου PERKINS INSTITUTE εἰς τὸν Ἑλ-
 ληνα. Ὁ Ἀναγνώστοπουλος λαβὼν ὑπευθύνως τὰ ἡνία
 διηύθυνε τὸ ἴδρυμα ἐπὶ ὁλόκληρον τριακονταετίαν κατὰ
 τρόπον τόσον θαυμαστὸν καὶ ἀνέπτυξε τοιαύτην δημι-
 ουργικότητα ὥστε κατέστησε τὸ ὄνομά του ἀληθῶς ἀθά-
 νατον. Ὑπῆρξε «μέγας ἀρχηγός», ὅπως τὸν ἐχαρακτή-
 ρισεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἄνδρα, ἐπεξέτεινε τὸ ἔργον, ἐγέν-
 νετο δημιουργὸς νέων μεθόδων διδασκαλίας τῶν τυφλῶν
 καὶ τῶν κωφολάλων, συνέγραψε Ἀγγλιστὶ σπουδαῖα πρω-
 τότυπα παιδαγωγικὰ ἔργα, ἐτελειοποίησε τὰ ὑπάρχοντα
 μορφωτικὰ συστήματα, ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἀμερικὴν
 μὲ τὸ κῶρος τῆς ἰσχυρᾶς προσωπικότητός του εἰς παγ-
 κόσμια συνέδρια, ἀνεγνωρίσθη διεθνῶς ὡς κορυφὴ ἐν
 τῷ κύκλῳ τῆς δράσεώς του καὶ περιεποίησε τιμὴν καὶ
 δόξαν ἄφθιτον καὶ εἰς τὴν φυσικὴν καὶ εἰς τὴν θετὴν
 του πατρίδα. Ὅταν τῷ 1906 ἠκούετο ἐν Ἀμερικῇ ὁ θά-
 νατος τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ἀποβιώσαντος αἰφνιδίως
 ἐν Ρουμανίᾳ, εἶχε κατασυγκινηθῇ ὁ κόσμος, ὁ δὲ διευ-
 θυντὴς τῆς ἐν Βαλτιμόρη Σχολῆς τῶν Τυφλῶν κ.
 JOHN F. BLEDSOE ἔγραφε: «Τὸ ἔργον τοῦ ὡς Διευ-
 θυντοῦ τοῦ PERKINS INSTITUTE καὶ ὡς δημιουρ-
 γοῦ τοῦ KINDER-GARDEN, θὰ παραμείνουν ὡς αἰτία
 μνημεῖα εἰς ἀνάμνησίν του. Κανεὶς ἄλλος δὲν ἠγάπησε
 τόσον βαθεὶά τοὺς συνανθρώπους του ὅσον ὁ Ἀναγνω-
 στόπουλος.... Ὁ κλάδος μας ἔχασε τὸν μεγαλειέτερον ἀν-
 τιπρόσωπόν του, ἡ Σχολὴ μίαν ἀνεκτίμητον κορυφὴν καὶ
 ὁ κόσμος ἓνα τῶν μεγαλειτέρων του φιλανθρωπῶν».

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΕΩΔΗ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟ- ΠΟΥΛΟΥ

Τὸ μεγαλεῖόν του ὁφείλεται εἰς τὴν εὐρεῖαν Ἑλληνικὴν μόρφωσίν του.— Ἀμερικανοὶ ἡγέται ἐξαίρουν τὴν Ἑλληνικὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ἀμερικανοῦ πολίτου.— Ἀμερικανισμὸς ἰδεώδης καὶ Ἀμερικανισμὸς ψευδής, τοῦ ὅχλου. — Θὰ ἦτο παράδοξον, ἐὰν ὁ Ἀναγνωσιόπουλος ἐνιρέπειτο νὰ λέγεται Ἑλλήν, εἰόντισεν ὁ Δήμαρχος Βοστώνης. — Πρέπει οἱ Ἕλληνες νὰ καλλιεργοῦν πρόγραμμα φυλετικῆς αὐτοκτονίας; — Ὑποθῆκαι τοῦ Ἐπισκόπου Μασσαχουσέτις. — Ὁ Ἀναγνωσιόπουλος ὡς πρόεδρος τῆς Ἐθνικῆς Ἐνώσεως τῶν Ἑλλήνων. — Οἱ Γραικύλοι. — Ἡ διαθήκη τοῦ ἀνδρός. — Ἀφῆσε τὴν περιουσίαν του ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. — Ἡ γραμμὴ τῆς κατευθύνσεως τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος, ἐργασθεὶς ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν εἰς τὸ Perkins Institute, κατ' ἄρχὰς μὲν ὡς βοηθὸς τοῦ Σαμουήλ Χάου, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα τριᾶκοντα ἔτη ὡς διευθυντῆς τοῦ ιδρύματος, ἀνέπτυξε καὶ ἐτελειοποίησε τὸ ἐν χρήσει διὰ τοὺς τυφλοὺς καὶ τοὺς κωφαλάλους ἐκπαιδευτικὸν καὶ μορφωτικὸν σύστημα. Ἰδρυσεν ἐν τῇ Σχολῇ τυπογραφεῖον, ὅπου ἐτύπωσε πλεῖστα ἐπιστημονικὰ καὶ μουσικὰ βιβλία μὲ ἔκτυπα στοιχεῖα. Κατήρτισε τὴν πλουσιωτέραν ἐν τῷ κόσμῳ βιβλιοθήκην τῶν κωφαλάων καὶ τυφλῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1880 ἰδρυσε καὶ τὸ Kindergarten, τὴν προπαιδευτικὴν Σχολὴν τοῦ Perkins Institute, ἐξευρὼν παρ' Ἀμερικανῶν φιλανθρωπῶν τὰ ἀπαιτούμενα ποσὰ πρὸς ἰδρυσιν καὶ προικοδότησιν τῆς Σχολῆς ταύτης. Συνέγραψε δὲ τῷ 1882 καὶ 1886 δύο περισπούδαστα ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων προήγαγε τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας τῶν τυφλῶν καὶ κωφάλλων. Τῷ 1900 ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀντεπροσώπευσε

Ἡ χαλκίνη πλάξ ἡ δωρηθεῖσα εἰς τὸ Perkins Institute ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῶν ἀποφοίτων τοῦ ιδρύματος, εὐγνωμονούντων. Τὰ ἀποκαλυπτήρια ἐγένοντο τὴν 22αν Μαΐου τοῦ 1907.

τὴν Ἀμερικανικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὸ Διεθνὲς Συνέδριον τῶν καθηγητῶν καὶ φίλων τῶν τυφλῶν, τὸ συγκληθὲν εἰς Παρισίους, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐξελέγη καὶ ἀντιπρόεδρος, τῆς προεδρίας, τιμῆς ἔνεκεν, δοθείσης εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς φιλοξενούσης χώρας. Ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀνεγνωρίσθη διεθνῶς ὡς ὁ κορυφαῖος ἐν τῷ κλάδῳ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τυφλῶν καὶ κωφολάλων.

Οὐδεὶς ἄλλος Ἑλληνοαμερικανὸς ἔχει τιμηθῇ καὶ ἔχει τιμήσῃ καὶ τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἑλλάδα τόσον, ὅσον ὁ Μιχαὴλ Ἀναγνωστόπουλος. Ὁ ἐπίλεκτος Ἡπειρώτης τὴν ἐν Ἀμερικῇ ἀνύψωσίν του καὶ τὴν ἀνάδειξίν του εἰς κορυφαῖον ἡγετὴν, τὴν ὀφείλει πρὸ παντὸς εἰς τὴν εὐρυτάτην Ἑλληνικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσίν του, ἣ ὁποία τὸν ἔταμεν, ὥς λέγει εἰς τῶν Ἀμερικανῶν διογραφῶν του, νὰ εἴῃ τῶν ἀπλῶν καὶ εὐγενῶν. Παρέμεινε δὲ ξεχωριστὴ ἐν Ἀμερικῇ φυσιογνωμία διότι, ἐπηρετῶν ἐκπολιτιστικὰς ὑποθέσεις ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, δὲν ἔπαυσε ταυτοχρόνως νὰ διατηρῇ ἀνοικτὸν ἐν τῇ ψυχῇ του τὸ πύρ τῆς λατρείας του πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς πᾶν τὸ Ἑλληνικόν. Ὑπερῖ ἔγκειται καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου. Τὸ μυστικόν δὲ αὐτὸ τὸ ἀνεγνώρισαν κορυφαῖοι τῆς Ἀμερικανικῆς σκέψεως, βλέποντες ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἑλληνοπαθοῦς Ἡπειρώτου ἓνα ἐκ τῶν δεινῶν ἐσθίων χαρακτήρων τῆς ἀρχαιότητος, τοὺς ὁποῖους ἀπεθανάτισεν ὁ Πλούταρχος. Ἐπὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἦτο ἓνας ἐκ τῶν θεσπεσίων ἀποστόλων τῆς Μεγάλης Ἰδεας τῶν Ἑλλήνων. Ζῶν διέδεξε τὰς οἰκονομίας του ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων γραμμάτων εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, ἀποθανὼν δὲ ἀφήκε τὴν περιουσίαν του ὑπὲρ ἐξαιλώσεως τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι. Διαιώνισεν οὕτω τὴν εὐγενεστέραν παραδοσιν, τὴν ὁποίαν καθηγίασαν πάντες οἱ μεγάλοι τοῦ ἔθνους εὐεργέται τῶν τριῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων, ὅσοι ζήσαντες εἰς ὅλας τὰς ἑνὰς χώρας, ἠγωνίσθησαν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῶν συμπατριωτῶν των. Ὁ Ἀναγνωστόπουλος, συνδυάζων τὴν ἀρεσκείαν του ὑπὲρ τῆς θετῆς του πατρίδος μετὰ τὴν λατρείαν του πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐγένετο ἰδεώδης ἀρτίσιμον διὰ πάντας τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ Ἀμερικανισμὸς τοῦ Ἀναγνωστοπούλου δὲν εἶχε καμμίαν σχετιὴν μετὰ τοῦ ἀνοσιειστοῦ καὶ νόθου καὶ ψευδοῦ Ἀμερικανισμοῦ τῶν 100%, ὁ ὁποῖος ἀκούεται σή-

μερον παραχόρδως διὰ νὰ φονεύσῃ τοὺς ψυχικοὺς καὶ διανοητικοὺς θησαυροὺς τῶν φυλετικῶν ομάδων, τοὺς ἀποτελοῦντας ἀνεκτίμητον πλοῦτον διὰ τὸν ἀνώτερον Ἀμερικανισμόν, διὰ τὸν πολιτισμόν τῆς χώρας ταύτης. Ὁταν ἀνηγγέλθῃ ἐν Ἀμερικῇ ὁ θάνατος τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ἐπισυμβὰς τὴν 29ην Ἰουνίου τοῦ 1906 ἐν Τούρνω Σεβερίνω, τῆς Ρουμανίας, ὁ Κυβερνήτης τῆς Μασσαχουσέτης, ἐντιμ. κ. Guild, καὶ ὁ Δήμαρχος τῆς Βοστώνης, ἐντιμ. κ. Fitzgerald, καὶ ὁ περιώνυμος βιογράφος τοῦ Howe, ἐντιμ. κ. F. B. Sanborn, καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Brown University κ. Manatt καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Μασσαχουσέτης σεβ. κ. Lawrence, κατὰ τὸ πρὸς τιμὴν του τελεσθέν ἐἰς τὸ Tremont Temple μνημόσυνον, καθὼς καὶ ὁ Ἀμερικανικὸς Τύπος, τὸ ὠραιότερον σημεῖον τῆς ζωῆς τοῦ ἐπιφανοῦς Ἠπειρώτου, τὸ δόποιον ἐξήρουν, ἦτο ὅτι ὁ Ἀναγνωστόπουλος εἶχε στήσῃ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του βωμόν λατρείας διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὸ ψήφισμα τὸ ὁποῖον ἐξέδωκε τὸ Perkins Institute ἐτονίζετο ἰδιαίτερος καὶ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἰδεώδης ὁ Ἀναγνωστόπουλος. «Γενόμενος—λέγει τὸ ψήφισμα—πολίτης τῆς Δημοκρατίας ἡμῶν παρέμεινε πιστὸς εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς, ἐνῷ ταῦτοχρόνως ἐξηκολούθησε νὰ τρέφῃ περιπαθῇ ἀφοσίωσιν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους του καὶ νὰ καλλιεργῇ παντοῦ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὰ κάλλιστα ἐχέγγυα τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἐλευθερίας».

Ὁ Δήμαρχος τῆς Βοστώνης, ἐντιμ. κ. Fitzgerald, ἐγκωμιάζων τὴν θαυμασίαν Ἑλληνικὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ἐτόνιζε καὶ τὰ ἐξῆς: «Ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ζήσας ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη εἰς τὴν Βοστώνην, δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι Ἑλλήν. Ἄν καὶ οἱ ὁμόφυλοι αὐτοῦ ἦσαν ἐν Βοστώνῃ ὀλίγοι, ἐν τούτοις συνέδεσε τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὰ συμφέροντά των καὶ παρουσιάζετο ἐλευθέρως, ἀλλ' ὅχι καὶ ὀχληρῶς, εἰς τὴν πόλιν μας ὡς ἀντιπρόσωπος μικρᾶς φυλετικῆς ομάδος. Δὲν ἠσθάνετο ἐντροπὴν νὰ εἶναι Ἀμερικανο-Ἑλλήν, Ἀμερικανὸς χαϊφενέ-ϊτεντ, ἐὰν βεβαίως τὸ νὰ ἀποφύγῃ τις τὴν προσβολὴν ταύτην σημαίνει νὰ παύσῃ νὰ ἐνθυμῆται τὴν χώραν τῆς καταγωγῆς του». «Θὰ ἦτο ἀληθῶς παράδοξον—συνεχίζει ὁ Ἀμερικανὸς Δήμαρχος—ἐὰν ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἑλη-

σμόνει ὅτι εἶναι συγγενὴς τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Ἀλε-
 ξάνδρου καὶ ὑπερασπιστῆς τοῦ Ἑθνους ἐκείνου, τὸ ὁποί-
 ον πρὸ δύο χιλιάδων ἔτων ἀνέψωσεν εἰς τὴν ἀκμὴν του
 τὸν πολιτισμὸν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Ἐ-
 πίσκοπος τῆς Μασσαχουσέττης, σεδ. κ. Lawrence, ἐ-
 τόνισεν ὅτι ἡ ὑπέρροχος δρασὶς τοῦ Ἀναγνωστοπούλου
 παρέχει τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐκ τῶν μυριάδων ἄλλων μετανα-
 στῶν θὰ εὗρεθῶν καὶ ἄλλοι νὰ προσθεσούν, ὥς ἐκεῖνος,
 τὴν εὐγενῆ συμβολὴν των εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν ἡμῶν
 ζωὴν. Ἐξήρς τὸ ἰδιαίτερον προσὸν τοῦ Ἀναγνωστοπού-
 λοῦ ὥς ἑραστοῦ τῆς ἐλευθερίας. Ὡς τοιοῦτος ὁ ἡπειρώ-
 τής, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἦτο ὥσάν νὰ εὗρεθῃ εἰς
 τὴν ἰδίαν του πατρίδα. Ἐτόνισεν ἀκόμη ὅτι ὁ Ἕλλην με-
 τανάστῃς, προσαρμωσθεὶς πρὸς τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἀμε-
 ρικῆς, προσεφερς διὰ τῆς προσωπικότητός του, διὰ τοῦ
 ἰσχυροῦ χαρακτῆρός του καὶ διὰ τῆς αὐτοπεποιθήσεώς
 του προσέθεσε καὶ τι νέον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχομεν καὶ τὸ
 ὁποῖον ἐχάρισε ποικιλίαν καὶ πλοῦτον εἰς τοὺς Ἀμερικα-
 νικοὺς μας θεσμοὺς. Καὶ ἐθίξεν ἀκόμη ὁ ἐπιφανὴς Ἀμε-
 ρικανὸς κληρικὸς καὶ ἄλλο σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐρχεται ὥς
 ράπισμα εἰς τὰς κλανιστικὰς θεωρίας τῶν ἡμερῶν μας.
 Ἀξίζει νὰ τὸ ἀκούσουν καὶ ὅσοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων κατε-
 λήφθησαν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἱερὰ
 των χάριν τοῦ κακῶς ἐννοουμένου Ἀμερικανισμοῦ των
 100%. «Ἡμεῖς οἱ Ἀμερικανοὶ—λέγει—ζηλοτυποῦμεν ἐ-
 νίστε διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν νομιμοφροσύνην ποὺ δει-
 κνύουν οἱ ἔξωθεν ἐρχόμενοι πρὸς τὴν χώραν των πατέ-
 ρων των. Θέλομεν νὰ γίνουν τελείως καὶ αἰφνιδίως Ἀ-
 μερικανοί. Ἐχομεν, ἄρα γε, δίκαιον εἰς τὰς ἀξιώσεις
 μας; Δὲν εἶναι γεγονὸς ὅτι ἐν δένδρον μεταφυτενόμενον
 αὐξάνει καλλίτερον ἐὰν μαζὺ μὲ αὐτὸ ὑπάρχῃ καὶ μέγας
 σβῶλος τοῦ γρυσικοῦ του χώματος, διὰ νὰ τὸ τρέφῃ καὶ
 τὸ ὑποστηρίξῃ ἕως ὅτου αἱ ρίζαι του εἰσέλθουν εἰς τὸ νέ-
 ον ἔδαφος; Δὲν ἔχει καλῶς ὅτι οἱ μετανάσται ἐνθιμοῦν-
 ται καὶ συγκρατοῦν τὰς παλαιὰς αὐτῶν παραδόσεις καὶ
 τὴν συνοχὴν των μὲ τὴν πατρίδα των καὶ δὲν εἶναι ὁ Ἀ-
 ναγνωστόπουλος ἐν τῶν ἐξοχωτέρων ὑποδειγμάτων, ὅτι
 ἐνῶ ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἀμερικῆς, τόσον ἡγάτα
 τοὺς ὁμοφύλους του, ὥστε καὶ ζῶν καὶ μετὰ θάνατον ἄ-
 φησε κληροδότημα διὰ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν καὶ τῶν τέ-
 κνων αὐτῶν; Οἱ Ἀμερικανοὶ εἴμεθα πλουσιώτεροι διότι

Ἡ προτομή τοῦ Ἀναγνωστοπούλου. Ἐστήθη τὴν 7ην Νοεμβρίου, 1917 εἰς τὸν κήπον τοῦ Kindergarten, τὸ ὁποῖον ἀνήγειρεν ὁ ἐπιφανὴς Ἕλλην, ἀφιερώσας 40 ἔτη τῆς ζωῆς του ὑπὲρ τοῦ Perkins Institute ἀναδειχθεὶς «μέγας ἀρχηγός».

ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἐξηκολούθησε τὴν συνοχὴν τοῦ μὲ τοὺς ὁμοφύλους τοῦ καὶ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι πλουσιώτεροι διὰ τὴν εὐρυτέραν περὶ τῆς ζωῆς ἀντίληψιν, τὴν ὁποίαν ἐχάρισεν εἰς τοὺς συμπατριώτας του». Καὶ καταλήγων ὁ φωτισμένος κληρικός, ἐτόνισεν ὅτι τὸ καλλίτερον καὶ πλουσιώτερον δῶρον ἐν τῇ ζωῇ ἀπορρέει ἀπὸ τὸν χαρὰ-κτῆρα ὁ ὁποῖος ἐκχύνει «τὸν πνευματικόν τοῦ πλοῦτον, τὴν ἔμπνευσιν, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν εὐημερίαν εἰς τοὺς ἄλλους». Τοιοῦτος ἀκριβῶς ὑπῆρξεν ὁ Ἀναγνωστόπουλος, τὸ τελειότερον ὑπόδειγμα διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν.

Ὁ καθηγητὴς Irving Manatt, τονίζων καὶ αὐτὸς ὅτι «ὁ Ἀναγνωστόπουλος, γενόμενος Ἀμερικανὸς πολίτης, παρέμεινεν Ἕλλην πατριώτης», κατέληξεν ἐπιφωνῶν ἑλληνιστὶ τὸ «γαίαν ἔχοις ἑλαφράν», ὅτι «ὁ Ἀναγνωστόπουλος, Ἕλλην ἐξ Ἑλλήνων, εἶναι ὁ ἥρωας ἀρχαίου τύπου καὶ ταυτοχρόνως νεώτερος Ἕλλην καὶ Ἀμερικανὸς ἥρωας».

Καὶ ὁ Ἀμερικανικὸς Τύπος, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἐτόνισε μὲ σεβασμὸν τὴν λατρείαν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς ἱεράς αὐτῆς ὑποθέσεις. Τὸ Boston Herald, εἰς μακρὰν νεκρολογίαν, ἐξῆρεν ἀκόμη ὅτι ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἠσθάνετο εὐχαρίστησιν νὰ μεταβαίνει εἰς Ἑλληνικά ἐστιατόρια καὶ καφενεῖα, διὰ νὰ συνομιλῇ μετὰ τῶν συμπολιτῶν του. Τὸ Boston Budget ἐτόνισεν ὅτι «ὁ Ἀναγνωστόπουλος, γενόμενος Ἀμερικανὸς πολίτης, οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὴν ὠραίαν Ἑλληνικὴν γῆν, τὴν γενέτειράν του, καὶ τοὺς ἀπελευθερωτικούς της ἀγῶνας». Ἡ ἐφημερὶς The Springfield Daily Republic εἰς τὴν σχετικὴν νεκρολογίαν δημοσιεύει τὴν τελευταίαν ἐξ Ἑλλάδος ἐπιστολὴν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ὅπου περιγράφει τὴν ὠραιότητα τῶν τριῶν καλλιμαρμάρων κτιρίων τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πανεπιστημίου, τῆς Σιναίας Ἀκαδημίας καὶ τῆς Βιβλιοθήκης. Ἐν-θεὸς ἀπὸ λατρείαν πρὸς τὰ Ἑλληνικά γράμματα καὶ τὸ Ἑλληνικὸν φῶς, καταλήγει ὁ ἰδεώδης Ἑλληνοαμερικανὸς διὰ τῶν ἐξῆς εἰς τὴν ἐπιστολὴν του, τὸ κύκνειόν του ᾄσμα: «Κάθε ἡμέραν ποῦ ἀντικρύζω τὴν ἔξοχον αὐτὴν ὁμάδα (τῶν τριῶν καλλιμαρμάρων κτιρίων) ἀποκαλύπτω τὴν κεφαλὴν μου καὶ προσφέρω τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τοῦ θαυμασμοῦ μου».

Ἄνθρωπος τοιαύτης ἐμπνεύσεως καὶ λατρείας πρὸς τὴν χώραν τῶν πατέρων του, ἠγωνίσθη ἐν Ἀμερικῇ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῶν συμπολιτῶν του. Εἰσγάσθη διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα τῆς Βοστώνης, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε πρόεδρος καὶ μέγας εὐεργέτης καὶ χειραγωγός. Ἰδρυσεν τῷ 1904 ἐν Βοστώνῃ τὴν Ἐθνικὴν Ἑνώσιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς Πανελληνίου Ἑνώσεως. Αἱ προκηρύξεις τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ὡς Προέδρου τῆς Ἐθνικῆς Ἑνώσεως ἀποτελοῦν πρότυπα καλλιπείας Ἑλληνικῆς καὶ ὑψηλοφροσύνης Ἑλληνικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνδρείας καὶ γενναιότητος. Ἐπιδιώκων τὴν συνένωσιν ὅλων τῶν δυνάμεων ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος πρὸς διάσωσιν τῶν ἱερῶν τῆς φυλῆς, ἔγραφε τὸν Μάρτιον τοῦ 1904 καὶ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «Ὁ Ἑλληνισμὸς καλεῖ πάντας τοὺς ἔχοντας αἷμα Ἑλληνικόν, κυκλοφοροῦν ἐν ταῖς φλεβῖν αὐτῶν καὶ σπινθῆρας πνεύματος ἐθνικοῦ ιδεώδους θερμαίνοντος τὴν καρδίαν των καὶ ζωογονοῦντος ἐν αὐτῇ τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας, νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰς φάλαγγας τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ». Καὶ βραδύτερον τὸν Αὐγούστον τοῦ 1904 ἔγραψεν, ὡς ἐθνικὸς προσφῆτης, πρὸς τοὺς Ἑλληνοαμερικανοὺς τὰ ἐξῆς: «Ἄς ἐργασθῶμεν συντόνως, ἵνα ἀποδείξωμεν δι' ἔργων ὅτι δὲν ἐξεφυλίσθημεν, ὅτι εἴμεθα οὐχὶ οὐτιδανοὶ Γραικοὶ, λάτρεῖς τῆς ἰδιοφελείας, ἀλλ' ἀληθεῖς βλαστοὶ τῶν προγόνων ἡμῶν».

Τοιαύτην αἰσθανόμενος φιλογεράν πρὸς τὴν γενέτειράν του ἀγάπην ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ἐπεσκέπτετο συχνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ δὴ τὰς ὑποδούλους χώρας, ὡς Ἐθνικὸς Κατηγορὴς καὶ Ἱεραπόστολος. Κατὰ τὴν τελευταίαν του ἐπίσκεψιν τὴν ὁποίαν ἔκαμε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1906 εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα παραστή εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ Σταδίῳ, κατέθεσεν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος 5.000 λίρας Ἀγγλίας πρὸς ἴδρυσιν εἰς τὴν γενέτειράν του Παλίγκον τῶν Καλλινείων Σχολείων, ὀνομασθέντων οὕτω πρὸς τιμὴν τῆς μητρὸς του Καλλίνας. Ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς δωρεᾶς του ταύτης, καθ' ἃ ἀναγράφει εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἀνδρὸς ὁ F. B. Sanborn, ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀπεκάλυπτε ὁλόκληρον τὴν ψυχὴν του, λέγων: «Ζήσας ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰς ξένας χώρας, δὲν ἐλησμόνησα τὴν φιλότιμον πατρίδα μου οὔτε εἰς τὰς θλιβεράς, οὔτε εἰς τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας

της.... Τὰς οἰκονομίας μου τὰς ὁποίας ἔκαμα κατόπιν σκληρᾶς ἐργασίας μακρῶν ἐτῶν, τὰς ρίπτω εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ἐν χαρᾷ μεγάλης, ἵνα, ὡς ἐλπίζω, παραγάγουν τὰ κάλλιστα ἄνθη τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως, ἥγουν τὸν πολιτισμὸν τῆς μικρᾶς αὐτῆς γωνίας, τῆς Ἠλείρου, ὅπου τὸ πρῶτον εἶδον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τῆς ὁποίας τὴν γῆν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιχύσω φῶς».

Ἐπὶ ὀκταετίαν πρὸ τῆς δωρεᾶς ταύτης ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἔστελλε πάντοτε δωρεὰς χρηματικὰς πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος καὶ τῆς ἐν Τούρνω-Σεβερίνῳ, τῆς Ρουμανίας, παροικίας τῶν συμπολιτῶν του Παπιγκιωτῶν.

Μετὰ τὴν ἡγεμονικὴν του ταύτην δωρεὰν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῆς γενετείρας του, ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ἀναχωρήσας ἐξ Ἀθηνῶν μὲ τὰς ὥραιότερας τῶν ἀναμνήσεων ἐκ τῆς λαμπρότητος τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, μετέβη εἰς Βουλγαρίαν καὶ Ρουμανίαν πρὸς μελέτην τῶν ἐκεῖ Ἑλληνικῶν παροικιῶν. Ὅταν ἐκ Βουκουρεστίου ἔφθασεν εἰς τὸ Τοῦρνω-Σεβερίνον, πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν φίλων καὶ συγγενῶν του, ἔπεσε κλινήρης, πάσχων ἐκ νεφρίτιδος. Δύο ἡμέρας μετὰ ἀνεπιτυχῆ ἐγχείρησιν ἀπέθνησκε τὴν 29ην Ἰουνίου τοῦ 1906 (ν. ἡ.) Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, εὐρισκομένου ἀκόμῃ ἐν ἀκμῇ τῆς μεγαλοπράγμονος δρασεώς του, ἐβύθισεν εἰς πένθος τὸν Ἑλληνικὸν καὶ τὸν Ἀμερικανικὸν κόσμον.

Διὰ τῆς διαθήκης του, γραφείσης τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου τοῦ 1906, ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἐπροικοδοτεῖ τὸ ἐν Βοστώνῃ ἴδρυμα, μὲ τὸ ὁποῖον συνεδέθη ἐπὶ ὁλόκληρον τεσσαρακονταετίαν, τὸ μέγιστον δὲ μέρος τῶν δι' ἰδρώτων καὶ σκληρᾶς ἐργασίας ἀποκτηθέντων ἄφησεν ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἑλλάδι.

Τὰ ἐπιπλά του, τὸν ἱματισμὸν του, τὰ σκεύη του καὶ τὰ κοσμήματά του ἐκληροδοτεῖ εἰς τὸ Perkins Institute. Τὴν ἰδιόκτητον οἰκίαν του ἐν Βοστώνῃ ἐδώρησεν εἰς τὸ Νηπιαγωγεῖον τῶν τυφλῶν, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη διὰ τῆς ἐμπνευσμένης του πρωτοβουλίας καὶ ὅπου τῷ 1917 οἱ διοικοῦντες ἔστησαν τὴν προτομὴν τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, τιμῶντες τὴν μνήμην του.

Τὴν βιβλιοθήκην του καὶ τὸ ἐν ἔκτον τῆς περιουσίας του, ἥτοι περὶ τὰς τριακοσίας χιλιάδας χρυσᾶς δραχ-

μάς, ἐκκληροδότησεν εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντα Καλλι-
νεῖα Σχολεῖα τῆς γενετείρας του Παπίγκου. Τὸ δὲ ὑπό-
λοιπον τῆς χρηματικῆς του περιουσίας, ἀνερχόμενον πε-
ρίπου εἰς διακοσίας χιλιάδας δολλάρια, διέθετε «πρὸς
συντήρησιν Ἑλληνικῆς Σχολῆς ἀνωτάτης, ἐφ' ὅσον θὰ
ἐπιτρέπωσιν αἱ περιστάσεις, εἰ δυνατόν δὲ τὸ Σχολεῖον
τοῦτο νὰ εἶναι παρόμοιον πρὸς τὰ ἄριστα Γερμανικὰ γυ-
μνάσια, νὰ φοιτῶσι δὲ εἰς αὐτὸ πρὸς μόρφωσιν ἑαυτῶν
παῖδες ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, θρησκείας, χρώματος καὶ
κοινωνικῆς τάξεως, νὰ ἰδρυθῇ δὲ τὸ Σχολεῖον τοῦτο, εἴτε
ἐν Κονίτση, εἴτε ἐν Ἰωαννίνοις, εἴτ' ἐν ἄλλῃ τινὶ πόλει
ἐν Κονίτση, πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰωαννίνων κειμένη».

Ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἐπόθει νὰ ἰδρυθῇ ἡ ἀνωτάτη
Ἑλληνικὴ Σχολὴ εἰς τὴν Τουρκοκρατουμένην τότε Ἡ-
πειρον, διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἐστία τοῦ φωτισμοῦ καὶ τοῦ ἐξελ-
ληνισμοῦ ὅλων τῶν περιοίκων καὶ νὰ καταστῇ πρόδρομος
τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος. Μετὰ τοὺς τελευ-
ταίους ἀπολυτρωτικούς πολέμους, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ κ.
Ἰω. Παρμενίδου, ἐνεργοῦντος ὡς ἀντιπροσώπου τῶν Ἀ-
μερικανῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ περικλεοῦς Ἡ-
πειρώτου, ἡ Σχολὴ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἰδρυθῇ εἰς
τὴν Κόνιτσαν, ὅπου λειτουργεῖ ὡς ἀνώτερον ἐκπαιδευ-
τήριον γεωπονικῆς καὶ πρακτικῶν σπουδῶν.

Ἔτσι ἔζησε καὶ ἔτσι ἔδρασεν ὁ Ἀναγνωστόπουλος.

Ὑπῆρξεν, ὡς λέγει τὸ ἀναμνηστικὸν ἐπίγραμμα, τὸ
δημοσιευόμενον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Sanborn, «βαθὺς δια-
νοούμενος, σοφὸς σύμβουλος, προφήτης καὶ διδάσκαλος
τοῦ ἀγαθοῦ, μεγαλόψυχος ἐραστὴς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀ-
ληθὴς καὶ εὐρείας ἐνοράσεως τῆς παιδεύσεως τῶν τυ-
φλῶν ἀρχηγὸς ὑφίστης γραμμῆς». «Εἰς ἡμᾶς τοὺς Βο-
στωναίους—ἔγραφεν ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ τὸ Boston He-
rald—ὁ Ἀναγνωστόπουλος μᾶς ἐφαίνετο ὡς ἡ ἐν σαρκὶ
καὶ αἵματι ἐνσάρκωσις τῶν διασήμων Ἑλλήνων φιλοσό-
φων». Ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας, τοὺς ζηλοῦντας νὰ
ἀκολουθήσωμεν τὰ ἴχνη τοῦ μεγάλου συμπολίτου μας, τὸ
ὡραιότερον ἐγκώμιον τὸ ἔπλεξεν ὁ Ἀμερικανὸς Δήμαρ-
χος, τονίσας ὅτι «ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ζήσας ἐπὶ τεσ-
σαράκοντα ἔτη εἰς τὴν Βοστώνην, δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι
Ἕλλην». Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀθάνατος Ἑλληνοαμερικανός,
διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κυβερνήτης Μασσαχουσέτης, Curtis

Guild, τερματίζων τὸν λόγον του, εἶπε τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο:

«Τὸ ὄνομα τοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνωστοπούλου ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ φήμη του εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, ἀλλὰ ἡ ὑπηρεσία του ἀνήκει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα!»

(The name of Michael Anagnos belongs to Greece; the fame of him belongs to the United States; but his service belongs to humanity!)

Ὁ Dr Samuel Gridley Howe, εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν, ὅταν ἐπολέμει παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν πατέρων μας, κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- ΑΡΧΕΙΑ Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου (1821—1832),
'Αθῆναι, 1920—1923. ('Απεστάλησαν εἰς τὸν συγγραφέα
ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου).
- ABBOT G. A. *Greece in Evolution*, London, 1909.
- ANAGNOS MICHAEL. *Education of the Blind. Historical Sketch of its origin, rise and programme*, Boston, 1882.
- ANAGNOS MICHAEL. *Kindergarten and Primary School for the Blind*, Boston, 1886.
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ. Χ. καὶ 'Αναγνωστοπούλου Γ. Π.
Μιχαήλ 'Αναγνωστόπουλος ἢ 'Ανάγνος, 'Αθῆναι, 1923.
- ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠ. Π. 'Ιστορία τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ τοῦ Τε-
πελενλῆ, 'Αθῆναι, 1895.
- ANNINOY ΜΗΑΜΠΗ. 'Ιστορικὰ Σημειώματα, 'Αθῆναι,
1925.
- ALESSIOS A. B. *The Greek Immigrant and his Reading*, Chicago, 1926.
- ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜ, 'Επισκόπου Βοστώνης. Οἱ κίν-
δυνοι τοῦ ἐν 'Αμερικῇ 'Ελληνισμοῦ, 1927.
- ΒΑΡΔΟΥΝΙΩΤΟΥ ΔΗΜ. Κ. 'Η καταστροφή τοῦ Δράμαλι.
'Ιστορικὴ μελέτη. Τρίπολις, 1913.
- ΒΕΛΕΛΗ ΙΩ. 'Ο Καποδίστριας ὡς θεμελιωτὴς τῆς Δημοτι-
κῆς 'Εκπαιδεύσεως ἐν 'Ελλάδι, 'Αθῆναι, 1908.
- BURGESS THOMAS. *Greeks in America*, New York.
- ΓΕΡΜΑΝΟΥ, Μητροπολίτου Παλαιῶν Πατρῶν. 'Υπομνήμα-
τα περὶ τῆς 'Επαναστάσεως τῆς 'Ελλάδος (1820—1823),
'Αθῆναι, 1837.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι. Πατριαρχικοὶ Πίνακες, Κωνσταντινούπο-
λις, 1890.
- ΓΟΥΔΑ Α. Ν. Βίοι παράλληλοι Τόμοι 5, 'Αθῆναι, 1869—
1872.
- CASSAVETES NICHOLAS J. *The Qestion of Northern Epirus at the Peace Conference*, New York, 1919.
- DAME H. *Histoire de la Roumanie* (1822—1900), Pa-
ris, 1900.

- DEMOS RAPHAEL. Samuel Gridley Howe's services to Hellas. Ἑτήσιον Δεύκωμα Ἀχέπας ἐν σελ. 116—120, Washington, D. C., 1926.
- ΔΕΑΤΙΟΝ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1883—1923.
- DRIAULT E. La Question d' Orient depuis ses origines j'usq' a nos jours 8me ed, Paris, 1921.
- ΔΕΚΑΕΤΗΡΙΣ τοῦ «Ἑθνικοῦ Κήρυκος» (1915—1925), Νέα Ὑόρκη, 1925.
- ETON WILLIAM. Travels in Turkey in 1798, London.
- ETON WILLIAM. Survey of the Turkish Empire, London, 1801.
- EMERSON J. The History of Modern Greece Vols 2, London, 1830.
- EYNARD G. J. Lettres et documents officiels relatifs aux derniers e'venements de Grèce, Paris, 1831.
- ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ ΤΡ. Ἱστορία τοῦ νΟθωνος (1832—1862), Ἀθῆναι, 1893.
- ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ. Περιοδικὸν τῆς ὁμωνύμου Ἑταιρείας, Ἀθῆναι, 1898—1905.
- «ΕΣΤΙΑ», Ἀθῆναι, 1876 καὶ ἐξῆς:
- FINLAY G. A. History of Greece, Oxford, 1877.
- HAIRCHILD H. P. Greek Immigration to the United States, New Haven, 1911.
- GORDON T. History of the Greek Revolution, 2 vols., London, 1832.
- HUGHES REV. T. S. Travels in Greece and Albania, 2 vols., 2nd ed., London, 1830.
- HOWE SAMUEL G. An Historical Squetch of the Greek Revolution, New York, 1828.
- HOMOLLE TH. ET HOUSSAYE. La Grèce, Paris, 1908.
- ΘΕΡΕΙΑΝΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. Ἀδαμάντιος Κοραΐς, Τόμοι 3, Τεργέστη, 1889—1890.
- ΙΔΡΩΜΕΝΟΥ Α. Μ. Ὁ ὑπὲρ τῆς Ἑθνικῆς ἀποκαταστάσεως ἀγὼν τῶν Ἑπτανησίων (1815—1864), Κέρκυρα, 1889.
- ΙΔΡΩΜΕΝΟΥ Α. Μ. Ἡ πρώτη ἐν Κερκύρα δημοσία Σχολή (1805—1824), Ἀθῆναι, 1890.
- ΙΔΡΩΜΕΝΟΥ Α. Μ. Ἰωάννης Καποδίστριας, Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1900.
- ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ Διονυσίου Ρώμα. Ἔκδοσις Δ. Γρ. Καμπούρογλου.
- JURIEN DE LA GRAVIERE. Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγώνος. Μετάφρασις Κ. Ν. Ράδου.
- ΚΑΝΟΥΤΑ Σ. Γ. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν Ἀμερικῇ, Νέα Ὑόρκη, 1918.

- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Οἱ ἀείμνηστοι πρωτεργάται τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἔκδοσις Κ. Χ. Ἴμπου, Λεμεσός, Κύπρου, 1926.
- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Τὸ μαρτύριον τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἰδέα, Ἀθῆναι, 1908.
- ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς (1770—1836), Ἀθῆναι, 1846.
- ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ Ε. Κ. Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ, τόμοι 2, Ἀθῆναι, 1892—1894.
- ΚΥΡΙΑΚΟΥ Α. ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Τόμοι 3. Ἀθῆναι, 1918.
- ΚΡΙΚΟΥ ΑΔΕΞ. Ἡ θέσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀμερικῇ, Ἀθῆναι, 1915.
- ΚΟΥΤΣΟΝΙΚΑ ΛΑΜΠΡΟΥ. Ἱστορία τοῦ Σουλίου, Ἀθῆναι, 1863.
- ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ ΠΑΥΛΟΥ. Ἱστορία τοῦ 10' Αἰῶνος. Τόμοι 3. Ἀθῆναι, 1892—3.
- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ σύγχρονον πνεῦμα, Νέα Ὑόρκη, 1925.
- KRUMBACHER K. Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μετάφρασις Γ. Σωτηριάδου. Τόμοι 3. Ἀθῆναι, 1900.
- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Ὁ πολιτισμὸς τῆς Μοσχοπόλεως. «Παναθήναια», Τόμ. ΚΖ', Ἀθῆναι, 1913.
- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Ἡ Ἑλληνικότης τῆς Κορυτσᾶς κατὰ τοὺς πέντε τελευταίους αἰῶνας. «Παναθήναια», Τόμ. ΚΖ', Ἀθῆναι, 1913.
- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Τὸ Βυζαντινὸν Μελένικον. «Παναθήναια», Τόμ. ΚΖ', Ἀθῆναι, 1914.
- ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ Π. Ἐθνικοὶ Εὐεργέται, Ἀθῆναι.
- ΚΟΥΜΑ. Ἱστορία ἀνθρωπίνων πράξεων. Τόμοι 12, Βιέννη, 1830—32.
- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Τὰ ἐν Καῖρῳ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐξ ἀνεκδότων Πατριακῶν ἐγγράφων, Ἀλεξάνδρεια, 1913.
- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Οἱ Ἕλληνες ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὴν Γαλλικὴν κατοχὴν. 1798—1891. Ἐξ ἀνεκδότων Πατριακῶν ἐγγράφων, Κάϊρον, 1912.
- ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ Δ. Αἱ Δυνάμεις τῆς Προόδου, Νέα Ὑόρκη, 1927.
- ΛΑΜΠΡΟΥ ΣΠ. Νέος Ἑλληνομνῆμων, Ἀθῆναι, 1904 καὶ ἔξῃς.
- LACEY REV. THOMAS J. The Greek People, New York.
- ΛΑΣΚΑΡΙ Σ. Θ. Ὁ Φιλελληνισμὸς ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, Ἀθῆναι, 1926.

- LEAKE M. W. Travels in Northern Greece, London, 1835.
- LEAKE M. W. An Historical Outline of the Greek Revolution, London, 1826.
- LUKE H. C. Cyprus under Turks, 1571—1878. Oxford, 1921.
- «ΛΟΓΙΟΣ ΕΡΜΗΣ». Βιέννη, 1811 καὶ ἐξῆς.
- «ΜΕΛΕΘ», Τόμοι 4, Ἀθῆναι, 1907—1910.
- MILLER J. P. The Condition of Greece in 1827 and 1828. New York, 1828.
- MILLER WILLIAM. A History of the Greek People, New York, 1922.
- MILLER WILLIAM. Greek Life in Town and Country, London, 1905.
- MENΔΕΛΣΩΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΒΑΡΘΟΛΔΗ. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἀγγέλου Βλάχου.
- MILLER WILLIAM. Ἡ Τουρκία καταρρέουσα. Μετάφρασις Σπυρίδωνος Λάμπρου, Ἀθῆναι, 1914.
- ΜΑΛΛΑΝΔΡΑΚΗ Χ. Ἡ Πατριὰς Σχολή, Ἀθῆναι, 1911.
- ΝΙΤΣΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Τσαμαντιώτου. Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἡπείρῳ κόμης τοῦ Τσαμαντᾶ, Ἀθῆναι, 1926.
- ΕΛΛΗΝΟΥ ΕΜΜ. Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀθῆναι, 1845.
- ΕΛΛΗΝΟΥΘΙΑΔΟΥ ΣΤ. Ἐπίτομος ἱστορία τῆς Κρήτης, Ἀθῆναι, 1909.
- POQUEVILLE, F. Histoire de la régénération de la Grèce, 4 vols., Paris, 1824.
- ΠΑΠΑΡΗΓΓΟΠΟΥΛΟΥ ΚΩΝΣΤ. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἔκδοσις 5η, τόμοι 6. Ἀθῆναι, 1925.
- ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ ΣΠ. Σουλιώτισσες καὶ Σουλιώται, Ἀθῆναι, 1904.
- ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ. Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας, Βενετία, 1815.
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΟΥ ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ. Σαμουὴλ Χάου—Μιχαὴλ Ἀνάγνος, Ἀθῆναι, 1892.
- PECCIO GIUSEPPE, Κόμητος. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1825. Μετάφρασις Σταμ. Α. Ἀντωνοπούλου.
- «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ», Ἀθῆναι, 1901—1915.
- ΠΑΡΑΝΙΚΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ Κ. Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμῶν, ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 10' ἑκατονταετηρίδος, Κωνσταντινούπολις, 1867.
- RICHARDS L. E. Letters and Journals of Samuel Gridley Howe, 2 vols., Boston, 1906—1909.

- RICHARDS L. E. Two noble Lives, Boston, 1911.
- RAYBOUT M. Memoires sur la Grèce pour servir a l'histoire de la guerre de l'Indépendance, 2 vols., Paris, 1824—5.
- ΣΑΘΑ ΚΩΝΣΤ. Ν. Τουρκοκρατουμένη 'Ελλάς, 'Αθήναι, 1867.
- ΣΑΘΑ ΚΩΝΣΤ. Ν. Νεοελληνική Φιλολογία, 'Αθήναι, 1868.
- ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ ΕΠ. Σαμακά, ήτοι ιστορία τής Σάμου από τῶν παναρχαίων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. 'Εν Σάμῳ, 1881—1891.
- SANBORN F. B. Dr S. G. Howe the Philanthropist, New York, 1891.
- STILLMAN J. W. The Cretan Insurrection of 1866-7-8. New York, 1874.
- SANBORN F. B. Michael Anagnos, Boston, 1907.
- THOUVENEL L. La Grece du Roi Othon, 1890.
- TUCKERMAN C. K. The Greeks of to-day. Ed. 2. New York, 1886.
- ΤΟΜΠΑΖΗ ΙΑΚΩΒΟΥ Ν. 'Αδελφοί 'Ιάκωβος καὶ Μανώλης Τομπάζης. Συμβολή εἰς τὴν 'Ιστορίαν τῆς 'Εθνικῆς Παλιγενεσίας, 'Αθήναι, 1917.
- ΤΡΙΚΟΥΠΗ ΣΠ. 'Ιστορία τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως. Τόμοι 4. 'Αθήναι, 1888.
- THE NEW INTERNATIONAL ENCYCLOPAEDIA. (Samuel Gridley Howe in vol. XI), New York, 1917.
- ΥΔΡΩΜΕΝΟΥ Α., (ιερέως). 'Ιστορία Σουλίου καὶ Πάργας, Βενετία, 1815.
- ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ. Δοκίμιον 'Ιστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας. 'Αθήναι, 1834.
- ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ. Δοκίμιον 'Ιστορικὸν περὶ τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως. Τόμοι 4. 'Αθήναι, 1859—61.
- ΦΩΤΑΚΟΥ Φ. ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ. 'Απομνημονεύματα περὶ τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως. Τόμοι 2. 'Αθήναι, 1899.
- ΧΕΡΣΤΒΕΡΓ ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ. 'Ιστορία τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως. Μετάφρασις Παύλου Καρολίδου. Τόμοι 4. 'Αθήναι, 1916.
- WADDINGTON G. A visit to Greece in 1823 and 1824. London, 1825.
- WATSON E. O. Missolongi (American Hellenic World, May 15, 1926).
- ZALLONY M. Essai sur les Phanariotes. Marseille, 1824.

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	20	στίχος	3	γραπτέον	37
»	48	»	27	»	ΕΤΟΝ
»	231	»	31	»	Μεχμέτ
»	231	»	38	»	βπλα
»	312	»	25	»	Κυριακός
»	326	»	13	»	1589
»	333	»	35	»	άλλους

Τὰ λοιπὰ παρεισφρήσαντα τυπογραφικά λάθη ἀφίενται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου.

